TITI LUCRETII CARI De Rerum Natura LIBRI SEX.

Quibus additæ ſunt Conjecturæ & Emendationes

TAN. FABRI

Cum Notulis Perpetuis.

Et Præterea

OBERTI GIFANII Vita LUCRETII & De Gente Memmia ejuſdem Prolegomena.

ITEM

D. LAMBINI Index perquam neceſſarius.

CANTABRIGIÆ,

Ex Officina *Joann. Hayes*, Celeberrimæ Academiæ Typographi. 1675.

Impenſis *W. Morden*, Bibliopolæ *Cantab.*

ILLUSTRI VIRO PAULO PELISSONO FONTANERIO, S. P. D.

TANAQUILLUS FABER.

REM novam, *VIR ILLUSTRIS*, & quæ, ni fallor, varia hominum judicia experietur, feciſſe videbor, qui, cum tot præſtantibus viris Aula *PRINCIPIS* floreat, Te, ſub cujus nomine recens Lucretii editio appareat, idque aſperrimis Tuis temporibus, præter cæteros elegerim. Sed illi ipſi, ſpero, à quibus conſilium meum fortaſſe carpetur, rem certe non peſſimi exempli factam à me fuiſſe fatebuntur; quin &, ſi ſapient, ejuſmodi amicos ſibi optave-

rint, qui adverſis caſibus à cultu officii & obſervantia præſtantium virorum non deterreantur nec ſtudium & ſedulitatem ſuam ex habitu rerum vel intendant, vel remittant. Quid porro, ſi non uni mihi injuriam facient, ſed & MAXIMO PRINCIPIUM,

Quos Sol renaſcens littore Eo videt,
Et quos relabens Occiduis videt Plagis:

quaſi ſcilicet debita Egregiæ Virtuti præmia perſolvi nolit; neque eos coli & amari patiatur, quibus IPSIUS judicium uſque adhuc tam benigne indulſit. At ego vix fieri poſſe arbitror, ut à Quo virtutum omnium, quæ quidem PRINCIPIS MAIESTATE dignæ ſint, nova in dies documenta prodantur, Is ingratos probet, quo genere nullum in Imperio tetrius eſt aut ſceleſtius. Quamobrem, Præſtantiſſime Peliſſone, quid alii ſentiant ſatis ſecurus, illuc pleno gradu contendam quo me & Virtutis ſignificatio, & honeſti officii ratio vocabunt; Literiumque in Urbem mittam, meæ in Te veneration is gratitudiniſque, non apud Gallos tantum noſtros, ſed & apud exteratum gentium homines, interpretem

pretẽ ac teſtem futurum. Utinam modo cuſtodes vel fallere poſſit vel exorare. Sed Deus meliora etiam; Utinam igitur illi nec fallere neceſſe ſit, nec exorare; ſed tandem tandem, ubi ipſe in urbem advenerit, Tibi tum redditus ſis, & Muſis, quas antehac ſæpius vel Tuis ipſius copiis, κατὰ τὰ Ἀρκεσιλάου παίγνια, vel per Illuſtres Viros, qui ſe Tuis conſiliis præbebant, tum comiter adjuviſti. O diem illum vere beatum atque amabilem!

Tum mea (ſi quid loquar audiendum,)
Vocis accedet bona pars: &, ô Sol
Pulcher, ô laudande, canam, recepto
Dulcis amico.

Περσάνιχε καλὲ Ἥλιε, & Tu, VIR ILLUSTRIS, diu diuque Vale. Salmurii III. Kalend. Octobris, M. DC. LXII.

AD LECTOREM.

CUR novam hanc TITI LUCRETI editionem ſuſceperim, Lector, una cauſa fuit, neque eſt cur plures quæſieris: Videlicet amici quidam mihi per literas ſignificaverant, gratiſſimum ſibi fore, ſi præſtantiſſimum Poetam, nec minorem Philoſophum, ita deſcribi curarem, ut & is legi commode, & circumferri non incommode poſſet. Cumque Conjecturas aut Emendationes bene multas ad oram codicis mei adſcriptas eſſe non neſcirent, eas una cum illo edendas cenſuerunt; Qua in re facere non potui, quin eis morem gerendum putarem, præſertim ea cupientibus, quæ jam parata & ſub manu eſſent, eoque etiam vehementius, quod mihi aliquid ſcribendum hoc tempore

pore putavi, quod ad Virum Illustrissimum mitteretur. Sed cum jam contextus ipse Lucretii editus esset, & illæ, quas dixi, Emendationes ad finem libri VI. perductæ fuissent, meque demandatis partibus defunctum esse arbitrarer; ibi repente exorti alii sunt, qui perpetuas à me Notulas scribi oportere dicerent. Quod cum me sedulo negarem facturum, illi contra instare sedulo, tantoque urgere acrius, quod, ut sibi videri dicebant, ea res esset horarum sane pauculorum. Parui igitur, (quid enim aliud facerem?) sed prorsus invitus, cum totum id negotium ab ingenio meo plane alienum sit. Deinde neque otium erat, eas ut describere possem, quod & familiares mei norunt; & Typographus, cujus opera usus sum, non sine magna sua molestia sæpe expertus est. Tamen, Lector, ut ut hæc sunt, aliqua mihi spes est fore ut in his notulis quamquam, ut dixi, raptim scriptæ illæ fuere, nonnulla occurrant, quæ doctis & candidis hominibus placere possint. Nam brevitas quidem ipsa, haud magnopere verendum est ne illis obesse debeat, cum multa in hoc genere scripto-

rum ſint, quæ, ut hominum ingenia video, non ſatis tuto exponere poſſis. Ad hæc cum Lucretius à pueris nec legi poſſit, nec, ſi poſſit, debeat tamen, eo fit, ut paucula pluribus potiora ſint, cum præſertim tota Epicuri ratio ab Incomparabili viro, (P. Gaſſendum dico) perſpicue explicata fuerit, & libri in manibus hominum verſentur. De emendationibus autem, ſeu Lucretianis illis, ſeu aliis etiam, quas Notulis aſpergere viſum eſt, hoc unum habeo quod te velim, lector, eſſe me ſcilicet hominem pancorum librorum, & eorum tantum, qui à meliori antiquitate prope ius abſint. Recentiores, præter egregie paucos, nec fere curo, nec, ſi curem, res mea fuerit, eos ut mihi parare poſſim, &, ſi res ſinat, tempus certe non adeſt, eos ut legam. Quamobrem nihil aliud à me expectandum, quam quod ab eo expectari par eſt, cui libraria ſupellex tenuiſſima ſit. Lambinum modo & Giſanium ante oculos habui, quibus tamen, ut apparebit, nil debeo. Si quid autem inter ſcribendum mihi in mentem veniebat, quod neque apud hunc, neque apud illum reperirem, id meum eſſe, & pro meo edi poſſe, credidi.

credidi. Nam Nardius quidem nuperrimus interpres, homo ſane apprime bonus eſt, ſed duntaxat bonus; ac niſi dono mihi à viro ſingularis humanitatis, & elegantis doctrinæ clariſſimo abbate Motta-Vayerio miſſus eſſet, jampridem è muſeolo extruſus foret. At Pareus, Lambinum modo in compendium miſit, niſi quod, Giſanii ſectam ſecutus, Lambino fere plerumque iniquiſſimus eſt, & ea ſæpe damnat, quæ nunquam intellexit. Quamobrem qui & otio & libris abundabunt, ii aliena colligent; mihi enim, ut dixi, commodam Lucretii editionem dare conſilium fuit, non eam cui circumferundæ bajulo opus ſit: &, quæ mihi propria viſo ſunt, ea tantum communicata tecum volui. Atque utinam in his ipſis nihil reperiatur, quod, me inſciente, à quopiam dictum fuerit. Id ſi erit, quid me fiat? Nam illud veteris Magiſtri ſi exclamem, Pereant qui ante nos noſtra dixerunt, metuo ut ſatis humane videar facere; Dein magnas, opinor, nugas egero, quod ſane nolim. Sileam ne? magis etiam majores egero; nam, ut audio,

Ὀλωλα πίντη πάντως,
Καὶ παππάλη γλυκύμα·
Τωνυστοί τι χρῆμα
Βερέθρω μ' ἐσπέλασεν,
Κ' ἐκ ἔσι σύγγνως' ὦδη·

qui ausus fuerim,

Hoi hei! post repetitam
Lethes sorbitiunculam
Valle sub Elysia
Jam somno ebriolos
Manes sollicitare,
Hoi hei!

Itaque, ut video, aliquid periculi est, ne, ut nuper, Scholastica aliqua barbatuli juvenis declamatiuncula, aut lamentariis, *si ita fors tulerit, versibus misere distringar, si vel unum aliquod verbulum mihi fortasse exciderit, quod ab alio unquam dictum sit. Et tamen, tamen, si vera dicenda sunt,* (vos ô mihi, Manes, este boni) *virtute Deûm & nostra satis beati ab illa copia sumus,* (*de locis veterum scriptorum emendatis loquor*) *ut ne aliena suppilare necesse sit.*

Οὐδέπωτε γὰρ ἐμοὶ νῦς ἐλκύετ' ἐν Κλοπδῶν,
Ἀλλ' αἰεὶ καινὰς ἰδέας εἰσφέρων σοφίζομαι.

Quamobrem, fere confirmato animo, clare

dico,

dico, Si cui lubeat mihi ante ædes convicium facere, me volente, me prodeunte, me plaudente faciet: Videor enim satis fortiter ferre posse, satis belle, satis venuste; sed scin' quomodo?

Ὡς σκαλαθυρματίοις καταπάσειν βίβλια πάντα,
Καὶ μάλα πολλὰ γελᾶν, εἰ μὴ Χαρὶς, ἦδ' Ἀφροδίτη
Γραμμαδιδασκαλίδων πάμπαν μισοῦσι σοφιστῶν.

Nos enim more institutóque majorum *aliquanto lubentius ridemus, quam ringimur. Si ita valebis, ut quæ dico vera sunt, Lector, dii profecto dinque valebis.*

VITA

VITA T. LUCRETII,

PER. OB. GIFANIUM.

ETSI ab aliis quibuſdam viris ſanè doctiſs. de vita Lucretii ſit perſcriptum; ea tamen re mihi ſilendum prorſus non putavi, qui cupio omni ratione ſtudioſis adoleſcentibus patefacere, qualis & quantus ſit ac fuerit poeta, quod certè hac vitæ deſcriptione perſpici poterit: ex qua, præter alia quædam non contemnenda, videbunt omnes qua ætate, quàm erudito, inquam, ſæculo vixerit, quàm egregiè ſit inſtitutus; quibus uſus ſit amicis; quanto denique ſua etiam ætate in pretio fuerit. Quæ omnia ſtatim lectoribus judicio præditis etiam ex quo, indicant & teſtantur poetæ cujuſvis doctrinam & elegantiam. Verbi gratia, Titus noſter eo vixit tempore, quo magis nunquam poſt homines natos floruerunt artes & doctrinæ liberales. Præcepta earum percepit in duobus muſarum domiciliis, Roma & Athenis. Viros in r. p. clariſſimos & doctiſſimos habuit amicos. Maximus ea tempeſtate, quo ut dixi tempore ad ſummum venerant Romani, ut ait Horatius, in his artibus, poeta eſt habitus. Quid quæſo hinc aliud colliget æquus lector & judex, quam id quod probatum nos adoleſcentulis cupimus; præſtantiſſimum & elegantiſſimum hunc eſſe poetam? Alia etiam eſt ratio cur hæc ſuſceperim: quòd illi alii vel falſo, vel perturbatè, neque Ro. more ea tractarint; quod equidem non lædendi doctiſs. viros, ſed mei ex-

excuſandi cauſſa dictum eſſe velim.

T. LUCRETIUS CARUS Romanus, ut ipſe idoneus eſt teſtis; natus eſt L. Licinio Craſſo & Qu. Mucio Scævula COS. anno V. C. I)LVIII, eo inquam anno quo nobiliſſima lex Licinia & Mucia de civibus regundis eſt lata, quo tempore ſpecimen illud innocentiæ Rutilius IC. præſtantiſſimis à publicanis in exilium actus eſt, annis poſt natum M. Ciceronem XII. De parentibus autem totaque ejus familia nihil uſquam exſtat, etſi Lucretiorum nomen in Romanis monimentis percelebre ſit ac vetuſtum. Nam in hac gente invenio Tricipitinos, Cinnas, Viſpillones, & Oſellas. De Caris nihil, quod equidem ſciam, repe itur: cognomen tamen eſt Romanum: cujus & Ovidius multique alii meminerunt. Scio hac tempeſtate in r. p. fuiſſe Qu. Lucretium: verùm an frater fuerit, aut quo inter ſe propinquitatis gradu, ignoro. Cæterum hoc pervolgatum, & ut ita dicam tralaticium eſt, ut præſtantiorum ortus poetarum ferè ignoretur, & in hoc credo eos divinitatem adſectaſſe. Adoleſcentibus autem quin à parentibus, ſeu propinquis, conſiderata ejus ad bonas artes nata pæne divina indole, Athenas more patrio ſit miſſus, Athenas non ita pridem à P. Sulla crudeliter vaſtatas, non dubito: poſtulat hoc Romanorum conſuetudo, ac doctrinæ ratio: nam ad Hortos ille ſtatim ſe contuliſſe videtur: ut & Virgilius aliquot annis poſtea, qui ita de ſe ipſe canit:

Exſi me vario jactatum laudis amore,
Irritaq; expertum fallacis præmia vulgi,
Cecropias ſuaves exſpirans Hortulus auras
Florentis viridi ſophiæ complectitur umbra, &c.

Sic enim verſus illi ſcribi debent & intelligi.

Eôdem aſpiravit doctiſs. Propertius.

Illic

Ilhic (inquit) *vel ſtudiis animum emendare Platonis*
Incipiam, aut hortis docte Epicure tuis.

Præerant Hortis eo tempore Zeno acriculus ille ſenex, & Phædrus, homo, ut Cicero ait, humaniſſimus, itaque his videtur uſus præceptoribus Titus: quos etiam Atticus paulo licet hoc poeta grandior, audivit. Memmius item, Velleius, Pætus, Caſſius, multique alii præſtantes in r. p. R. viri eadem ætate his operam dediſſe videntur, quibus omnibus aut magnam certè partem familiaris fuit & carus Lucretius, ob admirabiles animi dotes; maximè verò ob aureum illud orationis flumen: & quod omnium poetarum ſuæ ætatis eſſet graviſſimus, & judicio Corneł. Nepotis ac M. Ciceronis, præſtantiſſimus. Florebant eo tempore poetæ præſtantes non pauci: M. Varro. M. & Qu. Cicerones, P. Varro Atacinus, M. Furius Bibaculus, C. Calvus, Cinna, Catull. L. Calidus, aliique nonnulli. Verùm haud facilè reperias, qui ad tantam orationis majeſtatem, lepore incredibili contactam adſurrexerit. Maximus ſine dubio futurus, ſi ad ætatem maturiorem cum mentis integritate pervenire potuiſſet, nunc & vigente ætate periit; & juvenili, in mentis errorem incidit. Nam, ut ex Euſebio colligi poteſt, juveni præbitum fuit philtrum, ab uxore Lucilia, ut quidam exiſtimant, nullo auctore. Hinc mente loco ſuiſque ſedibus permota, parum abfuit quin omnes illi divini in hoc poetæ igniculi fuerint extincti. Sed cùm morbus ille animi indutias haberet; non paſſus eſt poeta eos funditus interire, quin obſervatis intervallis, philoſophiam in qua adoleſcens magnam ſemper operam poſuerat, pharmaci loco adhibuit: eamque ut Latino etiam ore inſtaret, efficere inſtituit, initio ſumpta à rerum natura: in qua tractatione maximè elabora-

borabant omnes Epicuri familiares. Tandem confecto ferè eo opere, invalescente jam paullatim ægritudine, credo etiam ob Memmii sui, de quo mox, & totius reipub. calamitatem ac perturbationem: cùm videret adesse tempus, quo veterum quoque sapientium, suæque familiæ consensu vitæ nuntium remittere liceret; εὔλογος eam ἐπαγωγὴν non prætermisit; namque manu sibi adlata, è vita tamquam è theatro exiit: quod etiam Atticus haud multò post, sed ἀποκαρτερώσει fecit & ipse Lucret. faciundum suaserat, quo loco inanis gloriæ cupidos & ambitiosos exagitat; qui etiam in summis miseriis vivere ament, ait enim:

Extorres idem patria longeq; fugati
Conspectu ex hominum, fœdati crimine turpi
Omnibus ærumnis adfecti deniq; vivunt:
Et quocunq; tamen miseri venere, parentant.

Decessit igitur anno, ut opinor, urbis DCCI. Cn. Pompeio Magno III. COS. quo tempore maxime in r. p. erant turbæ; Clodius à Milone occisus; Memmius multique alii de ambitione damnati, Roma in exilium profecti. Cæsar Galliam lacerabat annos natos XXXXIV. Eusebius uno antè anno mortuum scribit, si modo ratio constet. Donatus aut quisquis est vitæ Virgil. auctor, tribus antè annis, Cn. Pompeio Magno II. M. Licinio Crasso II. COS. Ego quia tarragini illi multa falsa adsuta esse, & Euseb. mendosum esse sciam, id sum secutus, quod vero magis visum fuit consentaneum. Certè perperam in Eusebio mortuus dicitur Catullus anno V. C. DCXCVI. Lentulo & Nepote COS. cùm Catullus secundi consulatus Pompeii mentionem ipse faciat, quem constat Cneium gessisse anno post Lentulum & Metellum secundo. Catulli versus sunt isti ad poetam C. Helvium Cinnam:

Consule

Conſule Pompeio primum, duo, Cinna, ſedebant
Mœchilli: facto conſule nunc iterum;
Manſerunt duo, &c.

Mœchillos, ut opinor, intelligit Mamurram, & Cæſarem, quos alio loco idem gemellos vocat: ſic ergo locus legendus mihi videtur & explicandus, *ubi* ſedebant, ſenatorium eſt. Mœchilli dixit, ut alibi ſcortillum, ſolatiolum, integellus, multa alia ἀπαξ λεγόμενα. Alibi quoque Britannias Cæſarem invaſiſſe indicat, quod hoc eodem anno Pompeio & Craſſo C O S. demum Cæſarem feciſſe, ipſe teſtatur lib. IV. de bello Gallico. His adductus rationibus, Euſebii rationem non ſum ſecutus. Paucis ante mortem annis vidit Lucretius Catilinæ & Clodii furioſas adminiſtrationes; quibus r. p. R. ita fuit affecta, ut non multo poſt tota conciderit. De eo tempore ita ipſe conqueritur:

Hunc (Martem) tu diva (Venus) tuo recubantem
corpore ſancto
Circumfuſa ſuper; ſuavis ex ore loquelas
Funde, petens placidam Romanis incluta pacem.
Nam neq; nos agere hoc patriai tempore iniquo
Poſſumus æquo animo; nec Memmî clara propago
Talibus in rebus communi deeſſe ſaluti.

Ambitionem etiam ſuæ ætatis graviſſimis verſibus libro tertio & quinto reprehendit. Quam ſanctis denique fuerit moribus poeta, teſtis eſt locupletiſſimus opus graviſſimum, multiſque præclaris ad bonos mores conformandos adhortationibus illuminatum. * De quo jam ſupereſt ut agamus: nam tametſi commentarios ſcribentibus ea tractatio, ut Græci & Latini interpretes antiqui aiunt, ſua ſit ac neceſſaria: quia tamen inſtituto noſtro ac voluntati; qui hunc egregium poetam omnibus modis illuſtratum, ac ſtudioſis probatum cupi-

*DE OPERE.

cupimus, imprimis eſt idonea: ſpero hanc induſtriam noſtram viris doctis non improbatum iri. Qua in re primùm quidem & potiſſimum de numero librorum, & quantum ipſe poeta ſcripſerit, explicandum eſt. Video enim jampridem à reſtitutis bonis artibus, multos in ea eſſe opinione, ut putent Titum noſtrum plures libros quam qui ſunt in manibus, ſcripſiſſe: nempe ex Varrone, inquiunt, perſpicuum eſt libros XXI. reliquiſſe Lucretium; operiſque principium non illud eſſe, quod vulgo putant; verùm longè aliud ex Varrone repetitum. Quam vellem vera eſſet hæc opinio: nam ea ſpem faceret fore, ut ſimilia poetæ noſtri aureaque ſcripta habere aliquando liceret. Verùm error eſt inveteratus & graviſſimus: quem prius, amice lector, quàm refellam, meam hac in re ſententiam conſtituere cupio: qui aſſero, non alia plurave poetam ſcriptis prodidiſſe, quæ quidem ad operis hujus contextum pertineant; quàm ea quæ circumferuntur. Et primum quidem ex grammaticis veteribus omnibus nemo eſt, qui ex libro VII, VIII, &c. ullum proferat verſum, cùm ex ſexto, quinto, prioribus aliis adducant ſæpenumero: nam quod quidam apud Priſcianum, poetæ hujus librum ſeptimum laudari volunt, eos, ut leviſſimè dicam, fugit ratio, nihil uſquam tale exſtat. Deinde ſeipſe vindicare poteſt Lucretius: nam de primo quidem libro ita canit, lib. 6. pag. 223.

Nunc omnes repetam, quàm raro corpore ſint res,
Commemorare: quod in primo quoque carmine claret.

De ultimo verò præclaris verſibus perſpicuè ita profatur:

Tu mihi ſupremæ præſcripta ad candida calcis
Currenti ſpatium præmonſtra callida muſa,

Calliope

Calliope, requies hominum divûmq; voluptas:
Te duce ut insigni capiam cum laude coronam.

DE principio autem ut certissimus sit lector, apponam Prisciani grammatici diligentis ac pervetusti verba, ille enim ubi primi ordinis c sum patrium in multitudinis numero, arum & concisè ûm habere dixisset; hæc verbi gratia tandem addit: amphorûm pro amphorarum, Æneadûm pro Æneadarum. Lucretius in primo versu: Æneadûm genetrix, hominum divumque voluptas Accedit ipsa operis rerumque tractatio ita inter se connexa & apta, ut si versus aliquot eximas, non elegantiam tantum, sed sententiam ipsam depraveturus sis. Docet primo, de rerum principiis; de meteoris ac rebus sublimibus, extremo opere: an omnes qui naturæ cognitionem memoriæ prodiderunt, hanc rationem non sunt secuti? ipse inquam Epicurus eam persecutus est: uti apparet ex ejus de rerum obscuritate compendio, quod hic adjiciendum curavimus: ex quo præter cætera id etiam cognoscere licet, in hoc opere nihil desiderari eorum quæ ad rerum naturalium explicationem pertinent. Vincit hoc de initio quod diximus, ipsa etiam invocatio; quam in primo opere omnes collocandam censent.

HIS ita firmiter adfirmatis, videamus nunc de alia opinioni. Varronem illi laudant auctorem: cujus hæc adferunt verba è libro de lingua Latina IV. Loca secundum antiquam divisionem prima duo, cœlum & terra, &c. à qua bipartita divisione Lucretius suorum unius & viginti librorum initium fecit hoc: Ætheris & terræ genitabile quærere tempus. Brevi ut præcidam, librum Varronis mendo contaminatum hic esse contendo: nam si vera sunt ea quæ attuli: neque hoc nostro reperiatur in veterum monimentis alius qui quidem scripserit Lucretius, cui non statim de

mendo

mendo ſuſpectus erat locus ille Marci? maxime qui meminerit Carum, ea cum ſcriberet Terent. Cæſare, ni fallor, dictatore, aut paullo ante; vix in hominum fuiſſe manibus; quippe qui quarto ante Cæſaris dictaturam anno deceſſerit; poſtque auctoris demum exceſſum à Cicerone opus ipſum à M. Tull. Lucretii perſamiliari expoliri cœperit, & ut fuerit, non eam tamen conſecutus auctoritatem videatur, qui à Varr. adduceretur: licet Varronem in quibuſlibet etiam recentioribus laudandis facilem eſſe ſciam, & Lucret. magnæ exiſtimationis ac nominis ea tempeſtate poetam fuiſſe conſtet. Quid ergo? pro Lucretio, Lucilium olim ſcriptum fuiſſe exiſtimo; adductus cum iis omnibus, quas protuli, rationibus, tum quòd aliis quoque in locis ſimilia menda inveſtigarim. Sæpe Lucilius, Lucretius & Lucullus, ut Cœlius ac Cecilius alius in alterius locum vitioſè ſubjecti ſunt: adferam verbi gratia quæ deprehendi aliquot. Salluſt. lib. 5. hiſtor. At Lucillus audito Marium regem proconſulem per Lycaoniam cum tribus legionibus in Ciliciam tendere, adducit Priſc. lib. XVIII. lego: At Lucullus audito Marcium Regem pro CO S. &c. agit de Lucull. bellum adverſus Mithrydatem adminiſtrante. Macrob. lib. 3. Saturnal. cap. 15. M. Varro in lib. de agricultura refert: Mar. Cat. qui pòſt Uticæ periit, cùm hæres teſtamento Lucilii eſſet relictus: lego teſtamento Luculli, &c. fallitur ibi Macrob. tamen, nam Cato non hæres, ſed tutor erat relictus Luculli filio, ut avunculus, teſte Plutarch. Apud eundum ſymmictographum lib. 6. cap. 3. Lucretius in 5. Major erat natu, non omnia poſſumus omnes. Apud Nonium Marcell. Puelli & Peſtilitas, pro Lucretio editur perperam, Lucilius, & in verbo callet Siſenna hiſt. lib. IV. Lucilium Memmium, cùm ſit leg. Lucium Memmium, in verbo Utres leg. Livius Andronicus; vulg. Lucilius

lius Andronicus. In Sex. Pompeio quoque Tama lege Lucilius, vulg. Lucretius. Apud Probum etiam in Catholicis nominum, Vappones Lucret. malè est editum pro Lucilio, ut & in Servio ad lib. 12. Æneid. Immò in ipso Varr. lib. 6. ubi pervolgatum est, apud Lucret. Atque aliquos ibi ab rebus elepsere foro: certissime scribi debet, Lucilium. Plura facilè quilibet inveniet, quorum omnium origo mendorum ex his notis Luc. & L. manasse videtur. Risit autem curiosos credo astrologos Lucilius, qui cœli terræque natalem anxiè nimis anquirerent: aut sim le quid licet in re perobscura comminisci. Verùm enimverò ad plures libros non admittendos docui: ita facile crediderim versus aliquot fortasse desiderari: nam cum in omnibus ferè antiquis scriptoribus, tum in hoc poeta præcipuè quidam nimia certè libertate adjecerunt, ademerunt, mutarunt plurima, sicuti multis id locis nos patefecimus. Adducit etiam Servius hoc ex Lucretio fragmentum: superi spoliatus luminis aer: quod etsi Lucret. esse videatur, à libris nostris tamen abest, neque dum etiam scio, ubi reponi debeat. Sed hic fide & judicio opus est accurato, nè poetæ tribuamus non sua; qua in re, ut dixi, multimodis hic peccatum fuit.

OPERIS verò indicem vulgarem, *De rerum natura*, retinui: præter enim quod in vet. c. ille reperiatur, etiam Fl. Sosipater libro grammat. 2. Lucretius, inquit, de rebus naturalibus libro III. & poeta eum ipse confirmat lib. 5.

Deniq; natura hæc rerum, ratioq; reperta est
Nuper, & hanc primus cum primis ipse reperius
Nunc ego sum, in patrias qui possim vertere voces.

Verè hoc de se prædicat poeta: nam princeps ille de rerum natura Latinè scripsit. Quem postea consecuti sunt alii multi: C. Amafinius, Catius, M. Cic.

Cic. Varro, Egnatius, cujus lib. 1. de rerum natura ab Aur. Macrob, adducitur: idem se quoque præstiturum separabat P. Virg. ait enim ad juvenem doctiss. Mesallam Bruti familiarem: cum Athenis agens Cirrin suam conscriberet:

Etsi me vario jactatum, &c
Si me jam summa sapientia pangeret arte, &c.
Non ego te talem venerarer munere tali;
Non equidem, &c. & mox:
Tali te vellem juvenum doctissimè ritu, &c.
Naturæ rerum magnis intexere chartis.

Alibi etiam id suavissimis pollicetur versibus:

Me verò primùm dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero ingenti percussus amore, &c.

Empedocles autem multis sæculis antè idem argumentum Græce tractaverat: quem Lucretius magnopere est admiratus, eumque hoc elogio ornavit unico:

Nihil tamen hoc habuisse viro præclarius in se,
Nec sanctum magis, & mirum, carumq; videtur.
Carmina quinctiam divini pectoris ejus
Vociferantur, & exponunt præclara reperta;
Ut vix humana videatur stirpe creatus.

HUNC igitur studiosè poeta noster imitatus est. nam quæ Empedocli tribuit Aristoteles, ὅτι καὶ ὁμηρικὸς καὶ δεινὸς περὶ τὴν φράσιν γέγονε, μεταφορικός τε ὢν, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ ποιητικὴν ὀπτύγμασι χρώμενος· quæ haud scio an in ullo alio poeta Latino invenias: ea in Lucretio omnia mirè elucent. Nam orationis splendore, & ut ita dicam, grandiloquentia cæteros anteit: tum tralationibus innumerabilibus, iisque præclaris totum opus quibusdam veluti insignibus distinxit. Multæ eum vocat artis M. Tull, optimus existimator. Atque utinam tantum nobis fuisset otii, ut non ea tantùm quæ ab Homero, sed ab aliis, maximè Ennio suo: (nam hunc è Latinis scriptoribus mirè coluit, & exprimere studuit) & rursum quæ à Tito Virgilius sumpsis-

sent;

ſent; indicare. Sic enim clariſſimum fieret, quod ſæpe ſoleo dicere, Avum eſſe Q. Ennium: patrem T. Lucretium; P. Virgil. Maronem filium: hi enim ex Epicis poeticis Lat. triumviri ſunt præſtantiſſimi. Verum ea omnia alteræ editioni adjungentur. In hoc etiam Empedoclem ſuum imitatus eſt, quòd ut illis ſuis deliciis Pauſaniæ τὰ περὶ φύσεως προσεφώνηκεν· item & Lucretius Memmio ſuo: de quo quia promſimus, jam tempus eſt, ut explicemus, ſi hoc prius addidero, non probari nobis recentiorum judicia, qui Lucret. Lucanum, ſimiles rerum gravium ſcriptores in poetarum numero non habent: nam & veterum in hac re ſententiam iis poſſum opponere, ac de Lucretio noſtro quidem Ciceronis ac Nepotis, auctorum minimè vulgarium; qui cum non poetam duntaxat, ſed præſtantiſſimum etiam poetam laudant: & hoc addere, ſi ea eſt hujus artis condicio & ingenium, ut niſi qui fabulas, amores, & id genus alia nugatoria tractet, aut vera rebus obſcuris falſiſque involvat; in poetarum ordine conſiſtere non poſſit: eam artem inſuper habendam potiùs & abiciendam ſuaſerim, qua præter ſpurca, nugatoria, & figmenta ſuavibus leporibus adſperſa, nihil ferè adoleſcentibus præbeatur.

DE GENTE MEMMIA

EJUSDEM PROLEGOMENA.

DE hac gente, quia pauca in veterum ſcriptis eaque hic illic ſparſa ſupersint, nemoque hoc erudito ſæculo ſcripſerit, quod equidem ſciam, difficile eſt & arduum multa eaque certa comparare & conſtituere, Utile tamen eſt videre gentium ac familiarum ortus & interitus, quarum rerum cognitio hiſtorias legentibus omnino eſt neceſſaria. Itaque cum Ciceronem, Livium, Salluſtium, Virgilium, & maximè poetam noſtrum legentibus futura ſit utilis & jucunda hæc deſcriptio: difficultate & obſcuritate non deterriti, gentem hanc Memmiorum exponere conabimur. Et ut ab ultima origine eam repetamus, ſcribit Virgilius antiquiſſimam eſſe, & à Trojanis oriundam: inquit enim doctiſs. poeta:

Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Memmî.

Verùm in r. p. primùm belli Hiſtrici tempore, quod à Claudio pulcro COS. anno V. C. D. LXXIII. confectum fuit, ejus mentionem invenio. Livius enim libro XXXXI. C. Claudio Pulcro, Ti. Sempronio Gracco COS. anno poſt trium clariſſ. ducum Philopœmenis, Scipionis, & Hannibalis mortem, ſeptimo; ſex annis ante graviſſimum ac nobiliſſim. illud cum Perſeo Macedoniæ rege bellum: eo igitur tempore, ſcribit Livius C. Memmium prætorem creatum eſſe, eique even ſſe

eveniſſe provinciam Sardiniam. Unde intelligis, alios etiam magiſtratus eum, putò quæſturam & ædilitatem, geſſiſſe : quòd ſanctè gradus illi tum ſervarentur, & biennio antè legem annalem tuliſſet L. Villius, teſte Livio lib. XL. Fuit autem plebeia gens Memmia : id ex eo perſpicuum erit, quòd tribuni plebei uti mox adnotabimus, ſubinde fuerint Memmii, quem magiſtratum legibus, opinor, ſacratis patricios capere nefas erat. Cic. pro domo ſua. Nobiliſſima tamen ea fuit, maximéque doctrinarum ſtudiis floruit : & haud ſcio, an non à Cæſare Octaviano lege Senia inter patricios adſcripta ſit. Porro C. ille Memmius, de quo jam meminimus, quarto deinde anno, quod eſt COS. C. Popilio Lænate, & P. Aelio Ligure, ea tempeſtate, cùm jam parabatur bellum Perſicum, iterum Prætor factus Siciliam, ut Livius ait l. XLII. ſortitus eſt. Admonendus eſt lector apud Livium lib. XLI. ubi C. Memmium primùm rogatum Prætorem commemorat, mendosè ſcriptum eſſe, C. Mummium, quod alibi etiam accidiſſe indicabimus. Hujus duo, ni fallor, erant filii, C. & L. Memmii ; quorum facundia multorum ſcriptis celebrata eſt. Tum etiam, inquit Cicero in Bruto, C. L. Memmii fuerunt oratores mediocres, accuſatores acres atque acerbi, itaque in judicium capitis multos vocaverunt ; pro reis non ſæpe dixerunt. Salluſtius autem de C. Memmio : Sed quoniam, ait, ea tempeſtate Roma Memmii facundia clara, pollénſque fuit, decere exiſtimavi unam ex tam multis orationem ejus perſcribere : ac potiſſimùm eam dicam, quam in concione poſt redditum Beſtiæ hujuſcemodi verbis diſſeruit. De Lucio etiam Siſenna commemi nit lib. IV. his verbis : L. Memmium ſocerum C. Scribonii tribuni pl. quem Marcellini conſiliarium fuiſſe callebant, & tunc Curionis oratorem. Hi autem bello Jugurthino, & Sullanis temporibus maximè fuerunt

in honore ac pretio. Caius multis auctus honoribus, cum ad consulatum petendum accessisset; facileque eum, quia & vitæ, ut Orosius ait, integritate, sanctitate morum, & eloquentiæ laude esset clarissimus, videretur consecuturus, à Saturnino trib. pl. (qui illum suis actionibus maximè adversarium metueret) in ipsis comitiis, in campo Martio fuste comminutus, nefariè trucidatus est, C. Mario VI. L. Valerio Flacco COS. anno ante memorabile illud Romanorum cum Cimbris ac Teutonis prœlium. Cic. in Catil. 4. Livius epit. 69. Appianus lib. 1. ἐμφυλ. In libello de viris illustribus Ro. ca. de Appuleio Saturnino, ubi idem scelus commemoratur, perperam editur Mummius. Accusavit Caius L. Calpurniam Bestiam, Cicerone teste, credo, repetundarum: namque Bestia in Numidiam consul cum exercitu missus; & ab Jugurtha pecunia corruptus fuit, & avarissimè socios expilavit, quod egregiè narrat Crispus. Tulit hic tribunus pl. legem de Jugurtha Romam evocando, Nasica & Bestia Cos. Ad Caussam, inquit, Sallust. dicendam. Neque verò dubito, quin idem, ut erat moribus sanctissimis, legem tulerit Memmiam, eam qua cautum fuit, ne qui reip. caussa abessent, rei fierent: tum, ut calumniatoribus & corruptis pecunia accusatoribus, convictis, K littera, ut καλumnia nota in frontem imprimeretur. Cic. pro Sex. Roscio. Valerius lib. III. Papinianus IC. in l. quæsitum Dig. de testibus ubi non rectè meo judicio scriptum Rammios Brundusii invenio, est & Remnius Grammaticus. Remnii nusquam. De Lucio Caii fratre, nihil præterea comperi. Fuit subinde & alius ex eadem gente M. Memmius, quem puto superiorum fuisse fratrem aut certè patruelem. Eum habuit quæstorem Cn. Pompeius in bello contra Sertorium in Hispania gesto, nam & adfinitate illi, ducta in uxorem Pompeii sorore, junctus erat: qui in quadam

dam contra Sertorium pugna in agro Saguntino tandem fortiſſimè occubuit. Cic. pro Balbo. Plutarch. Sertorio Oroſius lib. 5. cap. 23.

Venimus jam ad C. illum Memmium, cujus potiſſimùm nomine omnis hæc à nobis ſuſcepta eſt commentatio, ut cui ſuos de rerum natura libros conſcripſerit poeta noſter, uti temporum ratio, hæcque tota Memmiæ gentis deductio evincunt. Hic igitur ſuperioris Lucii, ut Cicero teſtatur, Filius, magnam adoleſcens operam in bonis artibus poſuit, adeò ut doctiſſimus evaſerit; viroſque etiam eruditos ſingulari amore ſit complexus ac juverit. Athenas profectus iiſdem cum Lucretio præceptoribus uſus videtur. Romam deinde reverſus, cùm aliquantum temporis r. p. probaſſet, à majoribus & eloquentia ac doctrina, viriſque eruditis & Pompeii familiaritate adjutus, ad honores provectus eſt. Prætor autem creatus Bithyniam obtinuit: in qua profectione comitem habuit poetam Catullum, fortaſſe & noſtrum ſuumque Titum, & Curtium Niciam grammaticum nobilem, quem familiariter apud ſe ſemper habuit, inquit Suetonius. Reverſus ex provincia, quia non rectè eam adminiſtrarat, ut indicat etiam Catullus; aut certè provincialibus quibuſdam injuriam intulerat: accuſatus fuit à C. Cæſare: id colligo ex Agellio, qui è Cæſare oratione pro Bithynis in Memmium hæc adfert verba: Vel pro hoſpitio regis Nicomedis, vel pro horum neceſſitate hoc munus, Memmi, refugere non potui. Sed hic etiam pervolgatum eſt, Mummi. Tum verò acerbè Cæſarem accepit Memmius, & in eum oravit acerrimè, ut ex Suetonio in Cæſar. percepi. Credibile eſt ei Memmium objeciſſe de proſtituta olim apud Nicomedem Bythyniæ regem pudicitia. Cujus exitum judicii licet nullum invenerim; certè tamen credo abſolutum fuiſſe Memmium. Interjectis enim paucis admodum annis tribunus plebi Gabi-

nium accuſavit repetundarum, L. Domitio & Ap. Claudio COS, & eodem anno C. Rabirium Poſtumum, quem defendit Cic. cujus exſtat oratio. Conſulatum etiam tum petiit noſter Memmius cum Domitio, Meſſalla, Scauro, aliis: omnes ſumma contentione & libidine, adeo ut nemo in proximum annum conſul creari potuerit; & interregna, ut ait Cic. in eo anno fuerint complura. Redierat jam in gratiam cum Cæſare Memmius, in eoque ut idem Cic. magnam ſpem poſuerat; & ab eo licet in Galliam abſente, in ea re non nihil, inquit Suetonius, erat adjutus: verum fruſtra. Nam cùm quatuor illi candidati multique alii ob turpiſſimas pactiones & dona accuſati eſſent; altero tandem anno Cn. Pompeio COS. anno IↃ. CCI. Memmius lege Pompeia de ambitu cum Hypſeo & aliis quibuſdam, etiam Cic. defenſore condemnatus, in Græciam exulatum abiit: quam rem attingit Cic. lib. 2. Ep. 3. ad Quinctum, & copioſè narrat Appianus lib. 2. ἐμυϐ. Athenis aliquamdiu fuit, ubi ad ſtudia philoſophica, in quibus à puero ſemper deditus fuerat, ſe rettulit. Cic. lib. 5. ep. 11. ad Att. Epicuri autem rationem eum ſecutum eſſe & noſter poeta, & Cic. plane confirmat: eaque re videtur neſcio quid in Epicuri honorem ædificare voluiſſe, ut in Academiæ Cicero. lib. 13. ep. Cic. ad Memmium. Poſtea abjecta ædificatione, Mitylenas; mox Patras (quid eſt oppidum Achaiæ prope à Corintho) conceſſit. Hic civis tandem factus, Lyſonis civis Patrenſis honeſtiſſimi viri ac Cic. amici filium adoptavit: ſibiq; hæredem ſcripſit: neq; ita multo poſt ibidem, ut opinor, deceſſit. Hæc è Cic. colligo, cujus verba ad Ser. Sulpicium Achaiæ procos, ſeptem poſt condemnatum Memmium annis, ut aliis etiam ſint in promptu, adſc ipſi: Cum Lyſone Patrenſi, inquit Cic. eſt mihi quidem hoſpitium vetus, &c. Sed eo vehementius à te contendimus, ut Lyſonem in fidem, neceſſi-

neceſſitudinemque tuam recipias, cujus dubia fortuna, timidùs tecum agebamus; verentes, nequid accideret ejuſmodi, ut ne tu quidem mederi poſſes. Explorata verò ejus incolumitate, omnia à te ſtudia ſumma cura peto; quæ ne ſingula enumerem, totam tibi domum commendo: in his adoleſcentem ejus, quem C. Memmius Gemellus cliens meus, cùm in calamitate exilii ſui, Patrenſis civis factus eſſet, Patrenſium legibus adoptavit: ut ejus ipſius hereditatis jus, cauſſamque tueare. Ex his M. Tullii verbis tam de morte Memmii, quàm de loco domicilii multiſque aliis rebus certi quid facillimè intelligi poteſt. Ne quis tamen addubitet; apponam alterum Cic. locum, quo ſuperiora pleraque omnia mirificè confirmantur. In lib. ergò de claris oratoribus ad Brutum, quem eodem illo anno, nempe Cæſare & Lepido COS. conſcripſit, & in quo oratores jam mortuos colligit, de C. hoc Memmio ita ait: C. Memmius L. F. perfectus litteris ſed Græcis faſtidioſus ſanè Latinarum, argutus orator, verbiſque dulcis, ſed fugiens non modò dicendi, verùm etiam cogitandi laborem; tantum ſibi de facultate detraxit, quantum imminuit induſtriæ. Optimatium verò eum fuiſſe ſtudioſum ab ineunte ætate teſtatur idem Cic. in Rabiriana. Unum hoc in eo reprehenſione dignum (nam de ambitu injuria damnatum dicit Cic.) ex Catullo, Cic. & Tranquillo invenio, quòd in res Venereas fuerit pronior: ſed hoc ea ætate qua vixit, crimini vix datum fuit, tam inquinata erant omnia. Scripta ejus commemorantur ab Agellio, Chariſio, & Priſciano. Poemata in noctibus Att. dicuntur duriora. Ex oratione quadam hac adducit Priſcian. lib. 8. Quàm ſtultè conficta, quàm ſunt apertè ementita. Apud Soſipatrum malè etiam uti puto, Mummius exſtat. Verum de Memmiis ſatis, quando jam perſpicuum eſt, quis ille & quantus vir fuerit, cui ſuum opus inſcripſit Lucret. qua maximè re, hæc à nobis inſti-

tuta fuerat oratio. Longum eſſet de Memmiis Quirinis & Regulis, ſuperiorum, ut puto, poſteris, qui ad conſulatum etiam r. p. jam oppreſſa pervenerunt, dicere: de quibus Suetonius, Tacitus, faſti conſul. Capitol. nummi & inſcriptiones antiquæ: de Cerialibus etiam Memmiorum ſacris, ac Floralibus, quorum apud Ang. Politianum & P. Victorium, & in monimentis antiquis nonnulla eſt mentio, quia res obſcura eſt, & inſtituto noſtro parum utilis, prætermittimus: hoc unum addidiſſe contenti, me in hac gente illuſtranda & evolvenda valde adjutum eſſe à clariſſ. ac doctiſſimo Ic. Guidone Laurino: qui ut eſt in omni antiquitate peritiſſimus, omneſque ſtudioſos, cum fratre clariſſ. M. Laurino incredibili ſtudio proſequitur, ac fovet: omnia ferè quæ de hoc genere in Adverſaria ſua retulerat, nobiſcum humaniſſimè communicavit.

Index

Index Quæſtionum, & Rerum Inſignium, Quæ ſingulis Libris continentur.

LIBRI PRIMI.

Proœmium primum ad Venerem, p. 1.
Proœmii primi concluſio & Veneris invocatio, p. 2.
Proœmium ſecundum, in quo Memmium docilem & attentum reddit, ſimulq; proponit, qua de re ſit diſputaturus, p. 2, 3.
Deos non procurare res humanas eſſe beatas, neque beneficiis capi, neq; ira commoveri, Ibid. p. 3.
Religionis deſcriptio, & quaſi hypotypoſis & laus Epicuri, qui animos hominũ religione oppreſſos liberarit, p. 3.
Religionis mala, p. 3, 4.
Iphianaſſa, ſeu Iphigenia, à patre Agamemnone Dianæ immolata, ut exitus navibus daretur, p. 3, 4.
Terrores animorum naſci ab ignoratione naturæ animæ, quòd eam putent eſſe immortalem p. 4.
Proœmii ſecundi concluſio, p. 5.
Terrorem animorum, & tenebras diſcuti à naturæ contemplatione & ratione, p. 5.
Nullam rem gigni è nihilo, ſed è certis principiis omnia fieri, Ibid.
Argumenta quibus hoc probat, p. 5, 6, 7.
Nullam rem ad nihilum interimi, ſed quædam eſſe æ-

terna corpora, in quæ omnia dissoluuntur, p. 7.
Argumenta quibus hoc probat, p. 7, 8.
Non ideo prima corpora neganda, quia videri non possunt, cum multa alia sint in rebus corpora, quæ itidem videri nequeant, p. 8, 9, 10.
Præter corpora inane in rebus esse, p. 10. & deinceps multa argumenta, quibus probat esse inane, p. 10, 11.
Motum esse non posse sine inani, & quomodo pisces in aqua moueantur, Ibid. p. 11.
Concludit in corporibus primis, & inani consistere naturam rerum, p. 12.
Nihil per se esse in rerum natura, præter inane, & corpora, cætera omnia aut his conjuncta, aut horum esse euenta, p. 13.
Tempus per se non esse, p. 13, 14.
De euentis rerum, Ibid. p. 14.
Corporum alia esse primordia, alia ex eorum cœtu concreta & conflata, Ibid. p. 14.
Difficile esse credere, quidquam in rebus solido corpore reperiri, Ibid. p. 14.
Corpora, quæ rerum sunt primordia, solida atq; æterna esse, p. 15.
Corpora, & inane, ut principia sunt, esse per se, & separatim, & pura, p. ead.
Materiam esse solidam & æternam, p. ead.
Omne quod est esse distinctum corpore & inani, p. ead.
Sine inani nil posse frangi, aut findi, neq; cedi p. 15, 16
Corpora prima esse æterna, p. ead.
Rebus frangendis finem esse à natura constitutũ, p. ead.
Quamvis corpora prima sint solida, tamen ex iis fieri posse res molleis, p. ead.
Corpora prima esse simplicissima, p. 17.
Esse aliquid minimum in natura rerum. p. 18.
Errasse Heraclitum, & eos, qui ex solo igne res omnes consistere opinati sunt, omnesq; illos qui unum duntaxat quodlibet elementum rerum materiam existimarunt, p 18, 19.
Non minus falli eos, qui ex pluribus elementis aut etiam

ex

ex omnibus (ut Empedocles) res omnes gigni opinantur, p. 20.
Laus Empedoclis, p. 21.
Argumenta aliquot, quibus refellitur opinio Empedoclis, p. 22, 23.
Ex similibus particulis non posse res omnes constare ut vult Anaxagoras, p. 23, 24. *& sequent.*
Degressio à proposito, in qua ostendit, se rerum obscuritate non esse deterritum à scribendo & plus valuisse apud se amorem Musarum, & studium laudis, quam rei difficultatem, p. 26.
Infinitum esse in omneis partes spatium, atq; infinita in eo semper moveri corpora, p. 27. *& sequent.*
Non esse medium totius, in quod nitantur omnia ut quidam crediderunt. p. 29, 30.

LIBRI SECUNDI.

PRoœmium quo sapientiam laudat, p. 32.
Conclusio proœmii, nihil prodesse bona fortunæ nisi pectus sit omni metu & religione vacuum & purgatum, p. 33.
Prima corpora vario atq; assiduo motu res & gignere & genitas resolvere, p. 33. *& sequent.*
Primorum corporum motus demonstratur ex similitudine earum quæ in solis radiis agitantur. p. 35.
Prima corpora maxima celeritate moveri, p. 36.
Mundum non esse à Deo creatum, ut putant Stoici, & veteres Academici, p. ead.
Omnia corpora sua natura deorsum ferri, neq; ullam rem corpoream sua vi posse sursum meare. p. 37.
Prima corpora cùm per inane deorsum recta ferantur omnia, decedere tamen & declinare aliquantulum, p. 38.
Nisi prima corpora aliquantulum declinarent non esset libera hominum voluntas sed omnia necessitate & fato fierent, quod falsum est. p. 39.

Intereſſe utrum moveamur ſponte, an inviti, p. 39.
Quo in motu ſint prima corpora, in eodem ſemper & fuiſſe & futura eſſe, p. 40.
Mirum non eſſe; cum ſemper movcantur prima corpora, non videri tamen eorum motum. p. 40.
Diſſimiles eſſe primorum corporum figuras, p. 41, 42.
Ex diſſimilitudine figurarum, quæ ineſt in corporibus primis, naſci diſſimilitudines rerum genitarum & concretarum, 42, 43, 44.
Ut diſſimilcis ita finitas eſſe primorum corporum figuras, 45.
Infinita eſſe inter ſe ſimilia cujuſq; figuræ corpora, 46.
Infinita eſſe corpora prima, ex quibus ſingulæ res gignuntur, p. ead.
Motus exitialcis & vitalcis æquo inter ſe prælio decertare. p. 47.
Nullam rem eſſe, quæ ex uno genere principiorum conſtet, ſed omnes conſtare ex diſſimilibus & permiſtis, p. 47, 48
Terram, magnam eſſe Deorum & hominum matrem, & ſublimem in curru vehi, & à quibus animalibus currus ejus trahatur, & quos habeat comites, p. 48, 49.
Quamobrem magnam matrem armati comitentur, 49.
Terram ſenſu carere, & multarum in ea rerum eſſe primordia, ut in aqua & in aliis rebus, p. 49, 50.
Non poſſe omnia principia omnibus connecti, ſed diſſidere inter ſe quædam, neq, unquam cohærere poſſe, nè vulgo fiant portenta, p. 51.
Prima corpora omnis coloris eſſe expertia, p. 51, 52.
Quamvis prima corpora non ſint colorata res genitas tamen eſſe coloratas ex formarum varietate quæ ineſt in principiis, p. 52, 53.
Argumenta quibus probat principia rerum coloris eſſe expertia, p. 53, 54.
Cæteris qualitatibus omnibus quæ ſub ſenſum cadunt, carere prima corpora p. 54, 55.
Ex inſenſibilibus principiis gigni ſenſilia omnia poſſe, p. 55, 56.
Quamvis animantem grandior ictus, quam patitur natura

natura, repente affligit. p. 57.
Prima corpora neq; dolore, neq; voluptate afficí, & ita carere sensu, p. 58.
Æthera esse patrem omnium & terram matrem, p. 59.
Referre, eadem primordia seu corpora prima cum quibus conjungantur, & quali positura cum aliis contineantur p. ead.
Nundum hunc, & similes alios innumerabiles in infinito spatio, non à Diis, sed fortuito primorum corporum concursu genitos, & interituros esse, atq; adeo jam senem esse hunc mundum, p. 60, 61.
Deos non regere hunc mundum, p. 61.
Homines non esse à cœlo dilapsos, neq; ex mari sed ex terra natos, p. 62, 63.

LIBRI TERTII.

PRœmium, quod continet laudem Epicuri, p. 64.
Animi naturam esse cognoscendam, & metum inferorum depellendum ex animis, ut tranquillitas adsit. 65.
Homines mortem & inferos maximè horrere, quamvis id negent, p. 65, 66.
Animum certam esse hominis partem, p. ead.
Animum non esse harmonicum, p. 67.
Animum atq; Animam unam ex se naturam conficere, sed animi esse dominatum, & animi sedem esse mediam pectoris regionem, p. 68.
Animum atq; animam corporea natura constare, p. 69.
Animum è minutissimis corporibus constare & esse mobilissimum, p. 69. 70.
Animi naturam simplicem non esse, sed à quatuor constare naturis, vento, calore, aere, & quarta natura nominis experte, p. 70.
Quo pacto dissimiles quatuor animi naturæ simul mixtæ unam ex se naturam creent, p. 71. 72.

Animi

INDEX.

Animi vitia radicitùs evelli doctrina & ratione non posse, minui tamen & levari posse, p. 72, 73.
Corpus atq; animum ita conjuncta esse, ut neq; esse, neq; sentire quidquam unum absq; altero possit, p. 73.
Errare illos qui animo sensus attribuunt & corpus sentire negant, p. 73.
Falsum esse, oculos nihil cernere, sed animum per oculos, quasi per fores aut fenestras apertas, p. 74.
Errare Democritum, qui ita corpus animo nectat, ut singula quæq; animi primordia singulis quibusq; corporis primordiis apponat, p. ead.
Magis ab animo vitam esse, quam ab anima, p. 75.
Et nativos & mortalcis esse animos, p. ead.
Animum gigni, & senescere, pariter cum corpore, p. 76.
Hominis ebrii facti, & vino obruti membra gravari, crura præpediri, p. 77.
Animum & suis ipsius morbis affici & corporis morborum esse participem, p. ead.
Animum sanari certis remediis, & flecti medicina, intcrire igitur, p. 78.
Ut manus separata à corpore humano non sentit nec ulla alia corporis humani pars, sic nec animum à corpore separatum sentire, p. 79.
Corpus non posse ferre animæ discidium, quin id putrescat & animam sæpe, dum vivit homo labefactari, p. 79, 80.
Multa alia argumenta contra animæ immortalitatem, p. 80. & sequent.
Sensum vitalem in toto corpore inesse, p. 81.
Enumeratio rerum aliquot, quæ efficiant, ut aliquid possit esse æternum, p. 85.
Animi naturam non esse solido corpore, p. ead.
Mortem neq; quicquam ad nos pertinere, neq; timendam esse, p. 86, 87, 88.
Quæ horreant homines post mortem, p. 88.
Occupatio objectionis ab enumeratione commodorum & voluptatum, quibus mortui carent, p. 88, 89.
Solutio objectionis, p. 89.

Inse-

Prosopopaia naturæ ad homines nimium vitæ cupidos & nimis mortem horrentes is, p. 89, 90.
Nullas esse apud inferos pœnas, nullos cruciatus, sed homines vitiosos dū vivunt, assidue cruciari, p. 90, 91, 92
Consolatio Mortis. p. 92, 93.
Homines ignorare causam sui morbi suæq; ægritudinis, quia naturam rerum ignorant, p. 93, 94.

LIBRI QUARTI.

PRoœmium, p. 95.
Simulacra quædam, seu imagines ab rebus mitti, p. 96
Argumenta quibus ostendit, ex rebus omnibus perpetuò fluere imagines, p. 96, 97.
Tenuissima natura constare imagines, p. 98.
Præter imagines eas, quæ è rebus fluunt, esse alias, quæ sponte sua in aere gignuntur, p. ead.
Facillime & celerrimè gigni imagines, p. 99.
Celerrime moveri imagines, p. 100.
Argumenta, quibus celerrimum esse imaginum motum probat, p. 100, 101.
Visus causam, esse in imaginibus & cum rem aliquam cernimus, quantum ea res absit, nos videri per imagines, p. 101 102.
Cur cum singula quæq; simulacra cernere non possimus ipsæ tamen res cernantur, p 102
Cur quæ in speculo videntur imagines, ultra speculum esse videantur, p. ead.
Cur in speculis ea, quæ dextera sunt, læva videantur, & cur de speculo in speculum tradatur imago, ita ut quinq; ac sex imagines reddantur. p. 103.
Cur in inflexis speculis dextra videantur simulacra. p. ea.
Cur imagines nobiscum engredi videant, p. 103, 104.
Cur splendida oculos lædant, p. 104.
Cur quæ intuentur arquati, fiant lurida, p. ead.

Cur

Cur è tenebris videamus ea quæ in luce sunt neque contra fiat, p. ead.
Cur turres quadratæ, rotundæ procul intuentibus videantur, p. ead.
Cur umbræ nobiscum in sole moveri videantur. p. 105.
Oculos in talibus rebus non falli, sed animum, p. ead.
Cur navis in qua vehimur, stare videatur, & multa alia similia, quæ aliter nobis videntur; quam re vera sunt, ut sidera quiescere cum moveantur duo montes conjuncti qui longe inter se disjuncti sunt, atria pueris circumagi p. 105, 106.
Navigia & aplustra, maris ignaris videri clauda, remorum partem eam, quæ in mari est, videri inflexam, multuq; alia, quæ sensibus fidem quasi detrahere conantur, p. 107.
Nunquam decipi sensus in iis, quæ illis subjecta sunt, sed errorem omnem nasci ab animi opinione: & quod sensibus videatur id verum esse, neq; sensus refelli posse, p. ead.
Longa disputatio contra novos Academicos & eos qui nihil sciri posse, & sensus fallaccis esse dicunt, 108.
De Auditu & voce, 109.
Vocem esse corpoream, p. ead.
Unde fiat vocis asperitas & lævor, 110.
Qui fiat ut verba & vocem articulatam intelligamus aut non intelligamus, p. ead.
Vocem unam in multas voces dividi, & ad multorum hominum aureis differri, p. ead.
Qua ratione fiat Echo seu vocis imago, p. 110, 111.
Cur per quæ loca ad oculos simulacra venire non possunt, per ea voces transmeent, p 111.
De gustatu, sapore & succo, p. 112.
Cur idem cibus aliis amarus, aliis dulcis: res eadem aliis cibus, aliis venenum, p. 112, 113.
Cur febri laborantibus, quæ prius jucunda erant amara & insuavia fiant, p. 113.
De olfactu & odore, & cur alius aliis aptior animantibus odor sit, p. ead.

In aſpectalibus etiam, & coloribus hoc eſſe, ut alia injucunda, alia jucunda ſint viſu, p. 114.
Animum tenuiſſimis & celerrimis moveri ſimulacris, p. 114, 115.
Quemadmodum accurſu imaginum res cernimus ita earundem adventu & affluxu nos res cogitari, p. 115.
Non eſſe mirum ſimulacra moveri, & brachia in numerum jactare, p. 116.
Cur quodcunq; voluerimus, ſtatim cogitemus, p. ead.
Quamobrem nobis videantur interdum ſimulacra in numerum procedere, & mollia membra mobiliter movere, p. ead.
Fieri interdum, ut quæ modo in ſomnis fœmina viſa ſit, ſtatim vir factus videatur, p. 117.
Animantibus ſenſus & membra non eſſe ad uſum data, ſed datis ſenſibus & membris corũ uſum repertum, p. ea.
Quæ famis & ſitis cauſæ, p. 118.
Cur cum volumus, moveri & paſſus proferre poſſimus, p. 119.
Quo pacto & unde naſcatur ſomnus, p. 119, 120.
Somnus poſt cibum altiſſimus & ſuaviſſimus, p. 121.
De ſomniis, p. 121, 122.
De ſeminis profuſione nocturna, p. 123.
Unde cupiditas rerum Venerearum, & amor, & quomodo vitari poſſit, p. 123.
Fugiendum eſſe amorem, nec cum carere Veneris fructu, qui vitat amorem. p. 123, 124.
Amoris & libidinis mala atq; incõmoda, 124, 125, 126
Vigilandum eſſe ante & præcavendum, ne amoris laqueis capiamur, p. 126.
Etiam cum, qui ſit amore implicitus, poſſe eum effugere, p. 126.
Amantes cæcos eſſe in vitiis amicarum ſuarum eaq; extenuare, atq; ideo virtutũ nominibus appellare, ideo fieri, ut ſe amoris laqueis expediri non poſſent, p. 126, 127.
Fœminam interdum etiam amore capi, atq; implicari, neq; ſemper amorem ſimulare & communem eſſe nonnunquam utriuſq; in re Venerea voluptatem, p. 127.

Qui

Qui fiat, ut liberi ſunt patri non matri ſimiles & contra, & quî & utrique, p. 127. 128.
Cur avorum etiam & proavorum nonnunquam ſimiles naſcantur, p. 128.
De cauſis ſterilitatis ac fœcunditatis, p. 128, 129.
Referre quo cibo mas & fœmina alantur ad ſeminis naturam, p. 129.
Referre etiam quomodo tractetur voluptas ad procreationem liberorum, & ad gravidationem & conceptionem mulierum, p. ead.
Non fieri divinitus, ut mulier deformis ametur, p. ead.
Amorem concinnari à conſuetudine, 130.

LIBRI QUINTI.

PRoœmium quod continet laudationem ejus qui princeps vitæ rationem invenit, quæ nunc appellatur ſapientia, p. 131, 132.
Niſi purgatum ſit pectus, quæ & quanta mala ſint ſubeunda, p. 132.
Numero Deorum eſſe habendum eum, qui animorum peſteis ſuſtulerit, pectoraq; purgarit, p. ead.
Propoſitio eorũ, quæ ſit hoc libro tractaturus, p. ea. & 133
Terram, mare, cœlum, ſolem, & cæteras mundi parteis, mundum deniq; eſſe mortalem, p. 133.
Solem, Lunam, & cætera, non eſſe immortalia neq; in Deorum numero habenda, p. 134.
Mundi parteis non poſſe Deorum ſedeis eſſe, p. 135.
Mundum non eſſe à Diis hominũ cauſa conſtitutum. p. ea.
Argumenta quibus probat mundum non eſſe à Diis hominum cauſa conſtitutum, p. 136.
Puerum, infantem, naſcentem ex alvo matris dudum projici, ut nautam è fluctibus ejectum & naufragum, & vitam à vagitu incipere, p. 137.
Parteis mundi naſci & interire, ergo & mundum natum & interiturum, p. 137.

Ar-

Argumenta quibus probat mundi parteis gigni, & interire, à terra, aqua, aere, ſole, &c. p. 138.
Aera in ſingulas horas mutari: & quidquid de rebus fluit recidere in aera & rurſus ab aere retribui, p. ea.
Solis lumen nunquā eſſe idē. ſed ſemper aliud, p. 138, 139
Lucernarum & tædarum nova ſemper eſſe lumina. p. 139
Lapides, turreis, templa Deorum, &c. vetuſtate conſumi, p. ead.
Mundi naturam eſſe recentem, p. 140.
Expugnis, quibus inter ſe confligunt membra mundi, eorum interitum portendi, p. 141, 142.
Quomodo Elementa omnia & ſidera ex primis corporibus, primum genita ſint, p. 142.
Terram, primam ex corpuſculorum fortuito concurſu eſſe creatam, deinde æthera, deinde ſolem & lunam, & mare, & aera, p. 143, 144.
Quomodo, & qua vi cœlum & aſtra moveantur, ſi moventur, p. 145.
Qua ratione in media mundi parte poſſit terra conſiſtere, & quieſcere, neq; deſidat inferius, p. ead.
Solem, lunam, & cæteras ſtellas ea eſſe magnitudine qua nobis videntur, p. 146, 147.
Qua ratione cum Sol ſit tantulus, tantum tamen mittere lumen poſſit, p. 147.
Cur luna annuos ſolis curſus menſtruis peragat ſpatiis, & qua ratione ſol nunc ad nos accedere, nunc à nobis recedere poſſit, p. 147, 148.
Qua ratione nox fiat, qua item oriatur lux, p. 148, 149.
Cur alternis nunc breviores, nunc longiores ſint aut dies aut noctes, p. 149.
Cur augeſcat lunæ lumen & decreſcat, variamq; ſpeciem nobis præbeat, p. 150.
Ordine certo multa fieri, p. 151.
De Solis & Lunæ effectibus, p. 151.
Brevis & pulchra anacephalæoſis, ſive ſumma rerum explicatarum collectio, p. 152.
Mundo novo, herbas, arbores, animalia rationis expertia & ratione prædita extitiſſe, p. ead.

Animalia non cecidisse de cœlo, neq; è mari nata sed ex terra, ideoq; eam meritò maternum nomen esse adeptam, p. ead.

Mundo novo aveis primum esse natas, deinde homines & cætera animalia, & tum nec frigora fuisse nimia, nec immoderatos calores, nec nimis acreis vẽtos, p. 152, 153

Terram ut mulierem ætate confectam, finem pariendi esse facturam, p. 153.

Multa ex nova terra creata esse monstra, quæ augescere non potuerint, multaq; animantium genera interiisse, p. 153, 154.

Centauros, Scyllas, Chimæras, cæteraq; id genus monstra ex diversis generibus animalium compacta, neq; fuisse unquam neq; esse posse, p. 155.

Primorum illorum hominum vitam asperrimam primo, atq; omnium rerum ignaram fuisse, paullatim deinde molliorem & usu peritiorem evasisse, p. 156, 157.

Primos homines viribus admodum valuisse, & nudos humi ferarum ritu jacuisse: feros eorum quietem sæpe infestam habuisse, eosq; vivos devorasse, interdum mutilasse, nec multo plus tamen immatura morte periisse, quam qui nunc vivunt, navigationem illis incognitam fuisse, p. 157, 158.

Casas tandem & pelleis parasse, & jura casti matrimonii colere instituisse, & cum finitimis amicitiam sanxisse, p. 158, 159.

Sermonem ab hominibus naturam ipsam & utilitatem expressisse, neq; credendum esse, unum aliquem rebus nomina imposuisse, atq; ea mox alios docuisse quod existimavit Plato, p. 159.

Argumenta quibus probat homines inter se varias res variis nominibus notare potuisse, 159, 160.

Ignis origo atq; ejus usus, p. 160, 161.

Conditis urbibus, & divisis rebus pro cujusq; facie, viribus, ingenio, sub regibus primum homines fuisse, mox sese legum vinculis obstrinxisse, p. 161.

Divitias grandeis homini esse, vivere parcè æquo animo p. ead.

Magi-

INDEX.

Magiſtratuum & legum origo, p. 162.
Quæ cauſa primum Deorum opinionem in animis hominum inſuevcrit, p. 162,163.
Exclamatio queribunda in eos qui primi providentia Deorum mundum adminiſtrari ſtatucrunt, p.163.
Quis verus Deorum cultus, p. ead.
Qui terrorcs naſcantur ex eo, quod homines providentia Deorum hunc mundum adminiſtrari putent, p.164.
Aurum, argentum, æs, plumbum, ferrum, atq; eorum uſus quomodo primum reperta multaq; alia ad belli uſum paullatim inventa, reliquas omneis & res & artes ad ſummum gradatim & paullatim pervenisſe, p. 164,165.
De ferri inventione & primorum armorum uſu, p. 165, 166.
De antiqua bella gerendi & certaminum ratione, p. 166, 167.
Nexilem ante veſtem fuiſſe quam textilem, p. 167.
Lanam feciſſe viros ante mulieres, p. ead.
Sationis & inſitionis originem à natura profectam eſſe, p. 168.
Origo carminum & muſicæ, p. 168,169.
Cupiditatem infinitam, & ignorationem veræ voluptatis cauſam eſſe miſeriarum humanarum, p. 170.
Urbeis & arceis condere, navigare. res geſtas litteris & memoria prodere, quando ceperint primi homines, p. ead.

LIBRI SEXTI.

PRoœmium quod conſtat laude *Athenarum & Epicuri,* p. 171.
Brevis Anacephalæoſis eorum, quæ proximè explicata ſunt, p. 172.
Quæ mala naſcantur ab ignoratione cauſarum, p. 172.

Deos

Deos ſecurum agere ævum, p. ead.
Malè ſentire de Diis qui eos iraſci putant & vitam ſuam ſollicitam reddere atq; anxiam atq; tranquillitatis expertem, p 173.
De tonitru, p.173.174.
De fulgure, p. 175.
Cur tonitrus ſonitum poſterius audiamus, quam fulgur videamus, p. ead.
Denſis nubibus & alte exſtructis fulgur fieri, p. 176.
Nubeis permulta ignis ſemina habere, p. ead.
De fulminis natura & ejus mobilitate & viribus, 177.
De vi & potentia fulminis, p. 177, 178.
Fulmina è nubibus denſis & alte exſtructis gigni, p. 178.
Quomodo gignatur fulmen in nubibus & ex iis erumpat. p. 178, 179.
De cauſa mobilitatis fulminis. p. 180.
Cur auctumno & vere plura, quam alias tonitrua fiant & fulmina cadant, p. 180,181.
Rationibus perquirendam fulminum naturam non arte haruſpicum, nec Diis adſcribendam, p. 181.
Preſteres quæ ex cauſa fiant, p. 182.
De turbine & vortice, p. 183.
De nubibus & nebulis, p. 183, 184.
De imbribus & pluviis, p. 184.
Quomodo diuturnæ aliquando ſint pluviæ, p.185.
De arcu cœleſti nivibus, ventis, grandine, pruinis, p.ead.
De terræ motibus. p. 185,186.
Alia cauſa terræ motus, p. 186.
Cur tot aquis in mare influentibus, mare majus non fiat, p. 187.
De Ætnæ ignibus, p. 188. 189.
Multas res eſſe, quarum non ſatis eſt cauſam afferre, ſed plures ſunt afferendæ, quarum una aliqua ſit, p.190
De Nili incremento, p. ead.
De avernis, aliiſq; quibuſdam locis, quæ avibus & quadrupedibus ſunt inimica, p. 191, 192, 193.
Procataſcevæ. p. 192.

Cur

INDEX.

Cur aqua in puteis æstate sit frigidior, p. 193, 194.
Cur fons qui apud Hammonis fanum est luce frigidus sit, nocte calidus, p. 194.
Cur admota stupa aut tæda, fonti cuidam frigido, accendatur, p. 195.
Fons aquæ dulcis in mari, p. ead.
Cur à magnete ferrum trahatur, p. ead.
Præmonitio & attentionis renovatio, p. 196.
Procatasceve, per quam multa antea demonstrata repetit quibus viam sibi munit ad naturam magnetis explicandam, p. 196, 197.
Non omnia corpora quæ ab rebus mittuntur esse omnibus rebus apta neq; similiter res omneis efficere, p. 197.
Varia & diversa esse animalium & rerum foramina, dissimileisq; meatus & vias, aliaq; succos transire, alia sonitus, alia voces, p. 197, 198.
Nunc ratio explicatur, propter quam magnes ferrum attrahat, p. 198, 199, 200.
Unde creetur morbus pestifer & pestilentia p. 200, 201.
Athenienſium pestilentia, quæ coorta est bello Peloponnesiaco, descriptio. 201. *& sequent.*

T. LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

Liber Primus.

AENEADUM genetrix, hominum divumque voluptas,
Alma Venus, cœli subter labentia signa
Quæ mare navigerum, quæ terras frugiferenteis.
Concelebras: per te quoniam genus omne animantum
Concipitur, visitque exortum lumina solis:
Te, Dea, te fugiunt venti, te nubila cœli,
Adventumque tuum: tibi suaveis dædala tellus
Summittit flores, tibi rident æquora ponti,
Placatumque nitet diffuso lumine cœlum.
Nam simul ac species patefacta 'st verna diei,
Et reserata viget genitabilis aura Favoni:
Aeriæ primum volucres te, diva, tuumque
Significant initum perculsæ corda tua vi.
Inde feræ pecudes persultant: pabula læta,
Et rapidos tranant amneis: ita capta lepore;
Illecebrisque tuis omnis natura animantum

Te ſequitur cupide, quo quamque inducere pergis.
Denique per maria, ac monteis, fluvioſque rapaceis,
Frondiferaſque domos avium, campoſque virenteis,
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem,
Efficis, ut cupide generatim ſæcla propagent.
Quæ quoniam rerum naturam ſola gubernas,
Nec ſine te quicquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit lætum, neque amabile quicquam:
Te ſociam ſtudeo ſcribundis verſibus eſſe,
— Quos ego de rerum natura pangere conor
Memmiadæ noſtro: quem tu, dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluiſti excellere rebus.
Quo magis æternum da dictis, diva, leporem:
Effice ut interea fera mœnera militiai
Per maria ac terras omneis ſopita quieſcant.
Nam tu ſola potes tranquilla pace juvare
Mortaleis: quoniam belli fera mœnera Mavors
Armipotens regit, in gremium qui ſæpe tuum ſe
Rejicit, æterno devinctus volnere amoris:
Atque ita ſuſpiciens tereti cervice repoſta
Paſcit amore avidos inhians in te, dea, viſus:
E que tuo pendet reſupini ſpiritus ore.
Hunc tu, diva, tuo recubantem corpore ſancto
Circumfuſa ſuper, ſuaveis ex ore loquelas
Funde, petens placidam Romanis inclita pacem.
Nam neque nos agere hoc patriai tempore iniquo
Poſſumus æquo animo: neque Memmi clara propago
Talibus in rebus communi deeſſe ſaluti.
Quod ſupereſt, vacuas aureis mihi Memmiada, & te
Semotum à curis adhibe veram ad rationem,
Ne mea dona tibi ſtudio diſpoſita fideli,
Intellecta prius quam ſint, contempta relinquas.
Nam tibi de ſumma cœli ratione, Deumque,
Diſſerere incipiam & rerum primordia pandam,
Unde omneis natura creet res, auctet, alatque:
Quove eadem rurſum natura perempta reſolvat:
Quæ nos materiem, & genitalia corpora rebus

Reddunda

Reddunda in ratione vocare, & ſemina rerum
Appellare ſuemus, & hæc eadem uſurpare
Corpora prima, quod ex illis ſunt omnia primis.
Omnis enim per ſe divum natura neceſſe 'ſt
Immortali ævo ſumma cum pace fruatur,
Semota ab noſtris rebus, ſejunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipſa ſuis pollens opibus, nihil indiga noſtri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Humana ante oculos fœde cum vita jaceret
In terris oppreſſa gravi ſub relligione:
Quæ caput a cœli regionibus oſtendebat,
Horribili ſuper aſpectu mortalibus inſtans:
Primum Graius homo mortaleis tollere contra
Eſt oculos auſus, primuſque obſiſtere contra:
Quem nec fama Deum, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compreſſit cœlum, ſed eo magis acrem
Virtutem inritat animi, confringere ut arcta
Naturæ primus portarum clauſtra cupiret.
Ergo vivida vis animi pervicit, & extra
Proceſſit longe flammantia mœnia mundi:
Atque omne immenſum peragravit mente animoque:
Unde refert nobis victor quid poſſit oriri,
Quid nequeat: finita poteſtas denique cuique
Quanam ſit ratione, atque alte terminus hæreat.
Quare relligio pedibus ſubjecta vicißim
Obteritur, nos exæquat victoria cœlo.
Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
Impia te rationis inire elementa, viamque
Endogredi ſceleris; quod contra ſæpius olim
Relligio peperit ſceleroſa atque impia facta:
Aulide quo pacto Triviai virginis aram
Iphianaſſai turparunt ſanguine fœde
Ductores Danaum delecti, prima virorum.
Cui ſimul infula virgineos circumdata comptus
Ex utraque pari malarum parte profuſa 'it,
Et mœſtum ſimul ante aras adſtare parentem

Senſit, & hunc propter ferrum celare miniſtros,
Aſpectuque ſuo lacrymas effundere civeis:
Muta metu terram genibus ſummiſſa petebat:
Nec miſeræ prodeſſe in tali tempore quibat,
Quod patrio princeps donarat nomine regem.
Nam ſublata virum manibus tremebundaque ad aras
Deducta 'ſt, non ut, ſolenni more ſacrorum
Perfecto, poſſet claro comitari Hymenæo:
Sed caſta inceſtè nubendi tempore in ipſo
Hoſtia concideret mactatu mœſta parentis,
Exitus ut claſſi felix fauſtuſque daretur.
Tantum relligio potuit ſuadere malorum.
Tutemet a nobis jam quovis tempore, vatum
Terriloquis victus dictis deſciſcere quæres.
Quippe etenim quam multa tibi jam fingere poſſum
Somnia, quæ vitæ rationes vertere poſſint,
Fortunaſque tuas omneis turbare timore?
Et merito: nam ſi certam finem eſſe viderent
Ærumnarum homines, aliqua ratione valerent
Relligionibus, atque minis obſiſtere vatum.
Nunc ratio nulla 'ſt, reſtandi nulla facultas,
Æternas quoniam pœnas in morte timendum.
Ignoratur enim quæ ſit natura animai,
Nata ſit, an contra naſcentibus inſinuetur,
Et ſimul intereat nobiſcum morte dirempta,
An tenebras Orci viſat, vaſtaſq; lacunas,
An pecudes alias divinitus inſinuet ſe,
Ennius ut noſter cecinit, qui primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per gentеis Italas hominum quæ clara clueret.
Etſi præterea tamen eſſe Acheruſia templa
Ennius æternis exponit verſibus, edens:
Quo neq; permanent animæ, neque corpora noſtra:
Sed quædam ſimulacra modis pallentia miris:
Unde ſibi exortam ſemper florentis Homeri
Commemorat ſpeciem, lacrymas & fundere ſalſas
Cœpiſſe, & rerum naturam expandere dictis.

Qui-

Quapropter bene cum ſuperis de rebus habenda
Nobis eſt ratio; ſolis lunæque meatus
Qua fiant ratione, & qua vi quæq; genantur
In terris: tum cum primis ratione ſagaci
Unde anima, atq; animi conſtet natura videndum:
Et quæ res nobis vigilantibus obvia menteis
Terrificet morbo affectis, ſomnoq; ſepultis,
Cernere uti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur oſſa.
Nec me animi fallit, Graiorum obſcura reperta
Difficile inluſtrare Latinis verſibus eſſe:
Multa novis verbis præſertim cum ſit agendum,
Propter egeſtatem linguæ, & rerum novitatem.
Sed tua me virtus tamen, & ſperata voluptas
Suavis amicitiæ, quemvis perferre laborem
Suader, & inducit noctes vigilare ſerenas,
Quærentem dictis quibus & quo carmine demum
Clara tuæ poſſim præpandere lumina menti,
Res quibus occultas penitus conviſere poſſis.
Hunc igitur terrorem animi, tenebraſq; neceſſe eſt
Non radii ſolis, neque lucida tela diei
Diſcutiant, ſed naturæ ſpecies ratioque:
Principium hinc cujus nobis exordia ſumet:
Nullam rem e nihilo gigni divinitus unquam.
Quippe ita formido mortaleis continet omneis,
Quod multa in terris fieri, cœloque tuentur,
Quorum operum cauſas nulla ratione videre
Poſſunt, ac fieri divino numine rentur.
Quas ob res, ubi viderimus, nil poſſe creari
De nihilo, tum, quod ſequitur, jam rectius inde
Perſpiciemus, & unde queat res quæque creari,
Et quo quæq; modo fiant opera ſine divum.
Nam ſi de nihilo fierent, ex omnibu' rebus
Omne genus naſci poſſet: nil ſemine egeret.
E mare primum homines, è terra poſſet oriri
Squammigerum genus, & volucres: erumpere cœlo
Armenta, atq; aliæ pecudes: genus omne ferarum

Incerto partu culta ac deſerta teneret:
Nec fructus iidem arboribus conſtare ſolerent,
Sed mutarentur: ferre omnes omnia poſſent.
Quippe, ubi non eſſent genitalia corpora cuique,
Qui poſſet mater rebus conſiſtere certa?
At nunc ſeminibus quia certis quidque creatur,
Inde enaſcitur, atque oras in luminis exit,
Materies ubi ineſt cujuſq; & corpora prima.
Atq; hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni.
Quod certis in rebus ineſt ſecreta facultas.
Præterea, cur vere roſam, frumenta calore,
Viteis autumno fundi ſudante videmus:
Si non, certa ſuo quia tempore ſemina rerum
Cum confluxerunt, patefit quodcunq; creatur,
Dum tempeſtates adſunt, & vivida tellus
Tuto res teneras effert in luminis oras?
Quod ſi de nihilo fierent, ſubito exorerentur
Incerto ſpatio, atque alienis partibus anni:
Quippe ubi nulla forent primordia, quæ genitali
Concilio poſſent arceri tempore iniquo.
Nec porro augendis rebus ſpatio foret uſus
Seminis ad coitum, è nihilo ſi creſcere poſſent.
Nam fierent juvenes ſubito ex infantibu' parvis:
E terraque exorta repente arbuſta ſalirent.
Quorum nil fieri manifeſtum 'ſt, omnia quando
Paullatim creſcunt (ut par eſt) ſemine certo:
Creſcendoque genus ſervant; ut noſcere poſſis
Quæq; ſua de materia grandeſcere, alique.
Huc accedit uti ſine certis imbribus anni
Lætificos nequeat fœtus ſummittere tellus:
Nec porro ſecreta cibo natura animantum
Propagare genus poſſit, vitamque tueri:
Ut potius multis communia corpora rebus
Multa putes eſſe, ut verbis elementa videmus,
Quam ſine principiis ullam rem exiſtere poſſe.
Denique cur homines tantos natura parare
Non potuit, pedibus qui pontum per vada poſſent

Tranſire

Transire, & magnos manibus divellere monteis,
Multaq; vivendo vitalia vincere sæcla:
Si non materies quia rebus reddita certa 'st
Gignundis, è qua constat quid possit oriri?
Nil igitur fieri de nilo posse fatendum 'st:
Semine quando opus est rebus, quo quæq; creatæ
Aeris in teneras possint proferrier auras.
Postremo quoniam incultis præstare videmus
Culta loca, & manibus meliores reddere fœtus:
Esse videlicet in terris primordia rerum,
Quæ nos, fœcundas vertentes vomere glebas,
Terraique solum subigentes, cimus ad ortus.
Quod si nulla forent, nostro sine quæq; labore
Sponte sua multo fieri meliora videres.
Huc accedit, uti quicq; in sua corpora rursum
Dissolvat natura, neq; ad nihilum interimat res.
Nam, si quid mortale e cunctis partibus esset,
Ex oculis res quæq; repente erepta periret;
Nulla vi foret usus enim, quæ partibus ejus
Discidium parere, & nexus exsolvere posset.
At nunc, æterno quia constant semine quæque,
Donec vis obiit, quæ res diverberet ictu,
Aut intus penetret per inania, dissolvatque,
Nullius exitium patitur natura videri.
Præterea, quæcunq; vetustate amovet ætas,
Si penitus perimit consumens materiem omnem,
Unde animale genus generatim in lumina vitæ
Reducit Venus? aut reductum dædala tellus
Unde alit, atq; auget, generatim pabula præbens?
Unde mare, ingenui fontes, externaq; longe
Flumina suppeditant? unde æther sidera pascit?
Omnia enim debet, mortali corpore quæ sunt,
Infinita ætas consumse anteacta dieſque.
Quod si in eo spatio, atq; anteacta ætate fuere,
E quibus hæc rerum consistit summa refecta:
Immortali sunt natura prædita certe.
Haud igitur possiunt ad nilum quæq; reverti.

Deniq; res omneis eadem vis cauſaq; volgo
Conficeret, niſi materies æterna teneret
Inter ſe nexas minus aut magis endopedite.
Tactus enim lethi ſatis eſſet cauſa profecto:
Quippe, ubi nulla forent æterno corpore, eorum
Contextum vis deberet diſſolvere quæque.
At nunc, inter ſe quia nexus principiorum
Diſſimiles conſtant, æternaq; materies eſt,
Incolumi remanent res corpore, dum ſatis acris
Vis obeat pro textura cujuſq; reperta.
Haud igitur redit ad nihilum res ulla, ſed omnes
Diſcidio redeunt in corpore materiai.
Poſtremo pereunt imbres, ubi eos pater æther
In gremium matris terrai præcipitavit.
At nitidæ ſurgunt fruges, ramiq; vireſcunt
Arboribus, creſcunt ipſæ, fœtuq; gravantur.
Hinc alitur porro noſtrum genus, atq; ferarum:
Hinc lætas urbeis pueris florere videmus,
Frondiferaſque novis avibus canere undiq; ſylvas.
Hinc feſſæ pecudes pingues per pabula læta
Corpora deponunt, & candens lacteus humor
Uberibus manat diſtentis: hinc nova proles
Artubus infirmis teneras laſciva per herbas
Ludit, lacte mero mentеis percuſſa novellas.
Haud igitur penitus pereunt quemcunq; videntur:
Quando alid ex alio reficit natura, nec ullam
Rem gigni patitur, niſi morte adjutam aliena.
Nunc age, res quoniam docui non poſſe creari
De nihilo, neq; item genitas ad nil revocari,
Ne qua forte tamen cœptes diffidere dictis,
Quod nequeunt oculis rerum primordia cerni;
Accipe præterea, quæ corpora tute neceſſe 'ſt
Confiteare eſſe in rebus, nec poſſe videri.
Principio, venti vis verberat incita pontum,
Ingenteiſque ruit naveis & nubila differt:
Interdum rapido percurrens turbine campos
Arboribus magnis ſternit, montеiſq; ſuprемos

Silvi-

Silvifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, ſævitque minaci murmure pontus.
Sunt igitur venti nimirum corpora cæca,
Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cœli
Verrunt, ac ſubito vexantia turbine raptant.
Nec ratione fluunt alia, ſtragemque propagant,
Ac cum mollis aquæ fertur natura repente
Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decurſus aquai,
Fragmina conjiciens ſylvarum, arbuſtaque tota:
Nec validi poſſunt pontes venientis aquai
Vim ſubitam tolerare: ita magno turbidus imbri
Molibus incurrens validis cum viribus amnis,
Dat ſonitu magno ſtragem, volvitque ſub undis
Grandia ſaxa, ruit qua quidquid fluctibus obſtat.
Sic igitur debent venti quoque flamina ferri:
Quæ, veluti validum flumen cum procubuere
Quamlibet in partem trudunt res ante, ruuntque
Impetibus crebris: interdum vertice torto
Corripiunt, rapidoque rotantia turbine portant.
Quare etiam atque etiam ſunt venti corpora cæca:
Quandoquidem factis ac moribus, æmula magnis
Amnibus inveniuntur, aperto corpore qui ſunt.
Tum porro varios rerum ſentimus odores:
Nec tamen ad nareis venientes cernimus unquam:
Nec calidos æſtus cuimur, nec frigora quimus
Uſurpare oculis, nec voces cernere ſuemus:
Quæ tamen omnia corporea conſtare neceſſe 'ſt
Natura: quoniam ſenſus impellere poſſunt.
Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res.
Denique fluctifrago ſuſpenſæ in littore veſtes
Uveſcunt, eædem diſpanſæ inſole ſereſcunt.
At neque quo pacto perſederit humor aquai
Viſu 'ſt, nec rurſum quo pacto fugerit æſtu;
In parvas igitur partes diſpergitur humor,
Quas oculi nulla poſſunt ratione videre.
Quin etiam multis ſolis redeuntibus annis

Annu-

Annulus in digito ſubtertenuatur habendo:
Stillicidi caſus lapidem cavat: uncus aratri
Ferreus occulte decreſcit vomer in arvis:
Strataque jam volgi pedibus detrita viarum
Saxea conſpicimus: tum portas propter ahena
Signa manus dextras oſtendunt attenuari
Sæpe ſalutantum tactu, præterque meantum.
Hæc igitur minui, cum ſint detrita, videmus,
Sed quæ corpora decedant in tempore quoque,
Invida præclusit ſpeciem natura videndi.
Poſtremo, quæcunq; dies naturaque rebus
Paullatim tribuit moderatim creſcere cogens,
Nulla poteſt oculorum acies contenta tueri:
Nec porro quæcunque ævo, macieque ſeneſcunt:
Nec mare quæ impendent veſco ſale ſaxa pereſa,
Quid quoque amittant in tempore, cernere poſſis.
Corporibus cæcis igitur natura gerit res.
Nec tamen undique corporea ſtipata tenentur
Omnia natura. namque eſt in rebus Inane.
Quod tibi cognoſſe in multis erit utile rebus:
Nec ſinet errantem dubitare, & quærere ſemper
De ſumma rerum, & noſtris diffidere dictis;
Quapropter locus eſt intactus Inane, vacanſque.
Quod ſi non eſſet, nulla ratione moveri
Res poſſent. namque, officium quod corporis extat,
Officere, atque obſtare, id in omni tempore adeſſet
Omnibus. haud igitur quidquam procedere poſſet,
Principium quoniam cedendi nulla daret res;
At nunc per maria, ac terras, ſublimaque cœli,
Multa modis multis varia ratione moveri
Cernimus ante oculos: quæ, ſi non eſſet Inane,
Non tam ſollicito motu privata carerent,
Quam genita omnino nulla ratione fuiſſent:
Undique materies quoniam ſtipata quieſſet.
Præterea quamvis ſolidæ res eſſe putentur,
Hinc tamen eſſe licet raro cum corpore cernas:
In ſaxis, ac ſpeluncis permanat aquarum

Liqui-

Liquidus humor, & uberibus flent omnia guttis :
Diſſupat in corpus ſeſe cibus omne animantum :
Creſcunt arbuſta, & fœtus in tempore fundunt :
Quod cibus in totas uſque ab radicibus imis
Per truncos, ac per ramos diffunditur omneis :
Inter ſepta meant voces, & clauſa domorum
Tranſvolitant : rigidum permanat frigus ad oſſa.
Quod, niſi Inania ſint, qua poſſent corpora quæque
Tranſire, haud ulla fieri ratione videres.
Denique cur alias aliis præſtare videmus
Pondere res rebus, nihilo majore figura ?
Nam, ſi tantundem 'ſt in lanæ glomere quantum
Corporis in plumbo 'ſt, tantundem pendere par eſt ;
Corporis officiũ eſt quoniam premere omnia deorſum:
Contra autem natura manet ſine pondere Inanis ;
Ergo quod magnum 'ſt æque, leviuſque videtur,
Nimirum plus eſſe ſibi declarat Inanis :
At contra gravius plus in ſe corporis eſſe
Dedicat, & multo Vacui minus intus habere.
Eſt igitur nimirum id, quod ratione ſagaci
Quærimus, admiſtum rebus quod Inane vocamus.
Illud in his rebus ne te deducere vero
Poſſit, quod quidam fingunt, præcurrere cogor,
Cedere ſquamigeris latices nitentibus aiunt,
Et liquidas aperire vias, quia poſt loca piſces
Linquant, quo poſſint cedentes confluere undæ :
Sic alias quoque res inter ſe poſſe moveri,
Et mutare locum, quamvis ſint omnia plena.
Scilicet id falſa totum ratione receptum 'ſt.
Nam quo ſquamigeri poterunt procedere tandem,
Ni ſpatium dederint latices ? concedere porro
Quo poterunt undæ, cum piſces ire nequibunt ?
Aut igitur motu privandum 'ſt corpora quæque ;
Aut eſſe admiſtum dicendu 'ſt rebus Inane ;
Unde initium primum capiat res quæque movendi.
Poſtremo duo de concurſu corpora lata
Si cita diſſiliant, nempe aer omne neceſſe 'ſt

Inter

Inter corpora quod fuvat poſſidat Inane.
Is porro, quamvis circum celerantibus auris
Confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
Compleri ſpatium. nam primum quemq; neceſſe 'ſt
Occupet ille locum, deinde omnia poſſideantur.
Quod ſi forte aliquis, cum corpora diſſiluere,
Tum putat id fieri, quia ſe condenſeat aer,
Errat: nam vacuum tum fit, quod non fuit ante,
Et repletur item, vacuum quod conſtitit ante;
Nec tali ratione poteſt denſerier aer:
Nec, ſi jam poſſet, ſine Inani poſſet, opinor,
Se ipſe in ſe trahere, & parteis conducere in unum.
Quapropter, quamvis cauſando multa moreris,
Eſſe in rebus Inane tamen fateare neceſſe 'ſt.
Multaque præterea tibi poſſum commemorando
Argumenta, fidem dictis, conradere noſtris.
Verum animo ſatis hæc veſtigia parva ſagaci
Sunt, per quæ poſſis cognoſcere cætera tute.
Namque canes ut montivagæ perſæpe ferai
Naribus inveniunt intectas fronde quietes,
Cum ſemel inſtiterunt veſtigia certa viai:
Sic alid ex alio per te tute ipſe videre
Talibus in rebus poteris, cæcaſque latebras
Inſinuare omneis, & verum protrahere inde:
Quod ſi pigraris, paullumve abſceſſeris ab re,
Hoc tibi de plano poſſum promittere, Memmi:
Uſque adeo largos hauſtus de fontibus magnis
Lingua meo ſuavis diti de pectore fundet,
Ut verear, ne tarda prius per membra ſenectus
Serpat, & in nobis vitai clauſtra reſolvat,
Quam tibi de quavis una re verſibus omnis
Argumentorum ſit copia miſſa per aureis.
Sed nunc jam repetam cœptum pertexere dictis,
Omnis ut eſt igitur per ſe natura, duabus
Conſtitit rebus, nam corpora ſunt, & Inane,
Hæc in quo ſita ſunt, & qua diverſa moventur.
Corpus enim per ſe communis deliquat eſſe

Senſus:

Senſus: quo niſi prima fides fundata valebit,
Haud erit occultis de rebus quo referentes
Confirmare animi quicquam ratione queamus.
Tum porro locus, ac ſpatium quod Inane vocamus,
Si nullum foret, haud uſquam ſita corpora poſſent
Eſſe, neque omnino quaquam diverſa meare:
Id quod jam ſupera tibi paullo oſtendimus ante.
Præterea nihil eſt, quod poſſis dicere ab omni
Corpore ſejunctum, ſecretumque eſſe ab Inani:
Quod quaſi tertia ſit rerum natura reperta.
Nam quodcunq; erit, eſſe aliquid debebit id ipſum
Augmine vel grandi, vel parvo denique, dum ſit;
Cui ſi tactus erit quamvis levis, exiguuſque,
Corporum augebit numerum, ſummamque ſequetur;
Sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
Rem prohibere queat per ſe tranſire meantem:
Scil icet hoc id erit Vacuum, quod Inane vocamus.
Præterea per ſe quodcunq; erit, aut faciet quid,
Aut aliis fungi debebit agentibus ipſum,
Aut erit ut poſſint in eo res eſſe, gerique:
At facere & fungi ſine corpore nulla poteſt res:
Nec præbere locum porro, niſi Inane Vacanſque.
Ergo præter Inane, & corpora, tertia per ſe
Nulla poteſt rerum in numero natura relinqui,
Nec, quæ ſub ſenſus cadat ullo tempore noſtros,
Nec ratione animi quam quiſquam poſſit apiſci.
Nam quæcunq; cluent, aut his conjuncta duabus
Rebus ea invenies, aut horum eventa videbis.
Conjunctu 'ſt id, quod nunquam ſine perniciali
Diſcidio potis eſt ſejungi, ſeque gregari:
Pondus uti ſaxis, calor ignibus, liquor aquai,
Tactus corporibus cunctis, intactus Inani.
Servitium contra, libertas, divitiæque,
Paupertas, bellum, concordia, cætera, quorum
Adventu manet incolumis natura, abituque,
Hæc ſoliti ſumus, ut par eſt, eventa vocare.
Tempus item per ſe non eſt, ſed rebus ab ipſis

Conſe-

Conſequitur ſenſus, tranſactum quid ſit in ævo,
Tum quæ res inſtet, quid porro deinde ſequatur.
Nec per ſe quemquam tempus ſentire fatendu'ſt
Semotum ab rerum motu, placidaque quiete.
Denique Tyndaridem raptam, belloque ſubactas
Trojugenas genteis cum dicunt eſſe, videndu'ſt,
Ne forte hæc per ſe, cogant nos, eſſe fateri:
Quando ea ſæcla hominum, quorum hæc eventa fuere,
Inrevocabilis abſtulerit jam præterita ætas.
Namque aliud rebus, aliud regionibus ipſis
Eventum dicet poterit, quodcunque erit actum.
Denique materies ſi rerum nulla fuiſſet,
Nec locus, ac ſpatium, res in quo quæque geruntur,
Nunquam Tyndaridis formæ conflatus amore
Ignis Alexandri Phrygio ſub pectore gliſcens
Clara accendiſſet ſævi certamina belli:
Nec clam durateus Troiai Pergama partu
Inflammaſſet equus nocturno Grajugenarum;
Perſpicere ut poſſis res geſtas funditus omneis,
Non ita uti corpus per ſe conſtare, nec eſſe:
Nec ratione cluere eadem, qua conſtat Inane:
Sed magis ut merito poſſis eventa vocare
Corporis, atque loci, res in quo quæque gerantur.
Corpora ſunt porro partim primordia rerum,
Partim concilio quæ conſtant principiorum.
Sed quæ ſunt rerum primordia, nulla poteſt vis
Stringere: nam ſolido vincunt ea corpore demum;
Et ſi difficile eſſe videtur credere, quicquam
In rebus ſolido reperiri corpore poſſe.
Tranſit enim fulmen cœli per ſepta domorum,
Clamor ut, ac voces: ferrum candeſcit in igne:
Diſſiliuntque feto ferventia ſaxa vapore:
Conlabefactatus rigor auri ſolvitur æſtu:
Tum glacies æris flamma devicta liqueſcit:
Permanat calor argentum, penetraleque frigus:
Quando utrumque manu, retinentes pocula ritè,
Senſimus infuſo lympharum rore ſuperne.

Uſque

Usque adeo in rebus solidi nihil esse videtur.
Sed quia vera tamen ratio, naturaque rerum
Cogit, ades, paucis dum versibus expediamus,
Esse ea, quæ solido atque æterno corpore constent,
Semina quæ rerum, primordiaque esse docemus:
Unde omnis rerum nunc constet summa creata.
Principio quoniam duplex natura duarum
Dissimilis rerum longe con are reperta 'st,
Corporis atque loci, res in quo quæque geruntur:
Esse utramque sibi per se, puramque necesse 'st.
Nam quacunque vacat spatium, quod Inane vocamus;
Corpus, ea non est: qua porro cunque tenet se
Corpus ea vacuum nequaquam constat Inane.
Sunt igitur solida, ac sine Inani corpora prima.
Præterea quoniam genitis in rebus Inane 'st,
Materiem circum solidam constare necesse 'st:
Nec res ulla potest vera ratione probari
Corpore Inane suo celare, atque intus habere,
Si non, quod cohibet, solidum constare relinquas.
Id porro nihil esse potest, nisi materiai
Concilium, quod Inane queat rerum cohibere.
Materies igitur, solido quæ corpore constat,
Esse æterna potest, cum cætera dissolvantur.
Tum porro si nil esset, quod Inane vacaret,
Omne foret solidum; nisi contra corpora cæca
Essent, quæ loca complerent, quæcunque tenerent:
Omne, quod est, spatium vacuum constaret inane.
Alternis igitur nimirum corpus Inani
Distinctu 'st, quoniam nec plenum naviter extat:
Nec porro vacuum: sunt ergo corpora cæca,
Quæ spatium pleno possint distinguere Inane.
Hæc neque dissolvi plagis extrinsecus icta
Possunt: nec porro penitus penetrata retexi:
Nec ratione queunt alia tentata labare,
Id quod jam supera tibi paullo ostendimus ante.
Nam neque conlidi sine Inani posse videtur
Quicquam, nec frangi, nec findi in bina secando:

Nec

Nec capere humorem, neque item manabile frigus,
Nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur.
Et quam quæque magis cohibet res intus Inane,
Tam magis his rebus penitus tentata labascit.
Ergo, si solida, ac sine Inani corpora prima
Sunt, ita uti docui, sint hæc æterna necesse 'st.
Præterea, nisi materies æterna fuisset,
Antehac ad nihilum penitus res quæque redissent,
De nihiloque renata forent quæcunque videmus.
At quoniam supera docui nil posse creari
De nihilo, neque quod genitu 'st, ad nil revocari:
Esse immortali primordia corpore debent,
Dissolvi quo quæque supremo tempore possint,
Materies ut suppeditet rebus reparandis.
Sunt igitur solida primordia simplicitate,
Nec ratione queunt alia servata per ævum
Ex infinito jam tempore res reparare.
Denique, si nullam finem natura parasset
Frangendis rebus, jam corpora materiai
Usque redacta forent, ævo frangente priore,
Ut nihil ex illis à certo tempore posset
Conceptum, summum ætatis pervadere florem;
Nam quidvis citius dissolvi posse videmus,
Quam rursus refici, quapropter longa diei
Infinitæ ætas anteacti temporis omnis
Quod fregisset adhuc, disturbans, dissolvensque,
Id nunquam reliquo reparari tempore posset:
At nunc nimirum frangendi reddita finis
Certa manet: quoniam refici rem quamq; videmus,
Et finita simul generatim tempora rebus
Stare, quibus possint ævi contingere florem.
Huc accedit, uti solidissima materiai
Corpora cum constant, possint tamen omnia reddi
Mollia, quæ fiant aer, aqua, terra, vapores,
Quo pacto fiant, & qua vi cunque genantur,
Admistum quoniam simul est in rebus Inane.
At contra, si mollia sint primordia rerum,

Unde

Unde queant validi ſilices, ferrumque creari,
Non poterit ratio reddi. nam funditus omnis
Principio fundamenti natura carebit.
Sunt igitur ſolida pollentia ſimplicitate,
Quorum condenſo magis omnia conciliatu
Arctari poſſunt, validaſque oſtendere vireis.
Denique jam quoniam generatim reddita finis
Creſcendi rebus conſtat, vitamque tuendi,
Et quid quæque quæant per fœdera naturai,
Quid porro nequeant ſancitum quandoquidem exſtat:
Nec commutatur quicquam; quin omnia conſtant,
Uſque adeo variæ volucres ut in ordine cunctæ
Oſtendant maculas generaleis corpori ineſſe,
Immutabile materiæ quoque corpus habere
Debent nimirum. nam ſi primordia rerum
Commutari aliqua poſſent ratione revicta,
Incertum quoque jam conſtet, quid poſſit oriri,
Quid nequeat, finita poteſtas, denique cuique
Quanam ſit ratione, atque alte terminus hæreat;
Nec toties poſſent generatim ſæcla referre
Naturam, motus, victum, moreſque parentum.
Tum porro, quoniam extremum cujuſque cacumen
Corporis eſt aliquod, noſtri quod cernere ſenſus
Jam nequeunt: id nimirum ſine partibus exſtat,
Et minima conſtat natura: nec fuit unquam
Per ſe ſecretum, neque poſthac eſſe valebit:
Alterius quoniam eſt ipſum pars, primaque, & ima.
Inde aliæ, atque aliæ ſimiles ex ordine partes
Agmine condenſo naturam corporis explent.
Quæ quoniam per ſe nequeunt conſtare, neceſſe eſt
Hærere, ut nequeant ulla ratione revelli.
Sunt igitur ſolida primordia ſimplicitate:
Quæ minimis ſtipata cohærent partibus arcte.
Non ex ullorum conventu conciliata,
Sed magis æterna pollentia ſimplicitate:
Unde neque avelli quicquam, neque diminui jam
Concedit natura reſervans ſemina rebus.

Præterea

Præterea nisi erit Minimum, parvissima quæque
Corpora constabunt ex partibus infinitis.
Quippe ubi dimidiæ partis pars semper habebit
Dimidiam partem: nec res perfiniet ulla.
Ergo rerum inter summam, minimamque quid escit?
Non erit ut dissent. nam quamvis funditus omnis
Summa sit infinita, tamen parvissima quæ sunt,
Ex infinitis constabunt partibus æque.
Quoi quoniam ratio reclamat vera, negatque
Credere posse animum, victus fateare necesse 'st,
Esse ea quæ nullis jam prædita partibus exstent,
Et minima constent natura: quæ quoniam sunt,
Illa quoque esse tibi solida, atque æterna fatendum.
Denique ni minimas in parteis cuncta resolvi
Cogere consuesset rerum natura creatrix,
Jam nihil ex illis eadem reparare valeret:
Propterea, quia quæ multis sunt partibus aucta,
Non possunt ea, quæ debet genitalis habere
Materies, varios connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus, per quæ res quæque geruntur.
Porro, si nulla 'st frangendis reddita finis
Corporibus, tamen ex æterno tempore quædam
Nunc etiam superare necesse 'st corpora rebus,
Quæ nondum clueant ullo tentata periclo.
At quoniam fragili natura prædita constant,
Discrepit æternum tempus potuisse manere
Innumerabilibus plagis vexata per ævum.
Quapropter, qui materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere solo,
Magnopere a vera lapsi ratione videntur.
Heraclitus init quorum dux prælia primus,
Clarus ob obscuram linguam magis inter inaneis,
Quam de graveis inter Graios, qui vera requirunt.
Omnia enim stolidi magis admirantur, amantque
Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt:
Veraque constituunt, quæ belle tangere possunt
Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore.

Nam

Nam cur tam variæ res poſſent eſſe, requiro,
Ex vero ſi ſunt igni, puroque creatæ.
Nil prodeſſet enim calidum denſerier ignem,
Nec rarefieri, ſi partes ignis eandem
Naturam, quam totus habet ſuper ignis, haberent.
Acrior ardor enim conductis partibus eſſet:
Languidior porro diſiectis, diſque ſuparis.
Amplius hoc fieri nihil eſt, quod poſſe rearis
Talibus in cauſis, nedum variantia rerum
Tanta queat denſis rariſque ex ignibus eſſe,
Atque hi ſi faciant admiſtum rebus Inane,
Denſeri poterunt ignes, rarique relinqui:
Sed, quia multa ſibi cernunt contraria, muſſant,
Et fugitant in rebus Inane relinquere purum, &,
Ardua dum metuunt, amittunt vera viai:
Nec rurſum cernunt exempto rebus Inani,
Omnia denſeri, fierique ex omnibus unum
Corpus, nil ab ſe quod poſſit mittere raptim,
Æſtifer ignis uti lumen jacit, atque vaporem:
Ut videas non è ſtipatis partibus eſſe.
Quod ſi forte ulla credunt ratione poteſſe
Igneis in cœtu ſtingui, mutareque corpus:
Scilicet ex ulla facere id ſi parte reparcent,
Occidet ad nihilum nimirum funditus ardor
Omnis, & ex nihilo fient quæcunque creantur.
Nam quodcunque ſuis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors eſt illius, quod fuit ante;
Proinde aliquid ſuperare neceſſe 'ſt incolume ollis,
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes,
De nihiloque renata vireſcat copia rerum.
Nunc igitur, quoniam certiſſima corpora quædam
Sunt, quæ conſervant naturam ſemper eandem,
Quorum abitu, aut aditu, mutatoque ordine, mutant
Naturam res, & convertunt corpora ſeſe:
Scire licet non eſſe hæc ignea corpora rerum.
Nil referret enim quædam decedere, abire,
Atque alia attribui mutarique ordine quædam,

Si

Si tamen ardoris naturam cuncta tenerent.
Ignis enim foret omnimodis, quodcunque crearent.
Verum, ut opinor, ita'st: sunt quædam corpora, quorum
Concursus, motus, ordo, positura, figuræ,
Efficiunt igneis, mutatoque ordine mutant
Naturam: neque sunt igni simulata, neque ullæ
Præterea reij, quæ corpora mittere possit
Sensibus, & nostros adjectu tangere tactus.
Dicere porro ignem res omneis esse, neque ullam
Rem veram in numero rerum constare, nisi ignem:
Quod facit hic idem, per delirum esse videtur.
Nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat:
Et labefactat eos, unde omnia credita pendent:
Unde hic cognitus est ipsi, quem nominat ignem.
Credit enim sensus ignem cognoscere vere,
Cætera non credit, nihilo quæ clara minus sunt:
Quod mihi cum vanum, tum delirum esse videtur.
Quo referemus enim? quid nobis certius ipsis
Sensibus esse potest, quo vera ac falsa notemus?
Præterea, quare quisquam magis omnia tollat,
Et velit ardoris naturam linquere solam,
Quam neget esse ignis, summam tamen esse relinquat?
Æqua videtur enim dementia dicere utrumque.
Quapropter qui materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere posse:
Et qui principium gignundis aera rebus
Constituere: aut humorem quicunque putarunt
Fingere res ipsum per se: terramve creare
Omnia, & in rerum naturas vertier omneis:
Magnopere à vero longeque errasse videntur.
Adde etiam, qui conduplicant primordia rerum,
Aera jungentes igni, terramque liquori:
Et qui quatuor ex rebus posse omnia rentur,
Ex igni, terra, atque anima procrescere, & imbri:
Quorum Acragantinus cum primis Empedocles est:
Insula quem Triquetris terrarum gessit in oris:
Quam fluitans circum magnis amfractibus æquor

Ionium

Ionium glaucis aſpergit virus ab undis :
Angulſtoque fretu rapidum mare dividit undis
Italiæ terrai oras à finibus ejus :
Hic eſt vaſta Charybdis, & hic Ætnæa minantur
Murmura flammarum rurſum ſe conligere iras,
Faucibus eruptos iterum ut vis evomat igneis :
Ad cœlumque ferat flammai fulgura rurſum :
Quæ cum magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, viſendaque fertur,
Rebus opima bonis, multa munita virum vi,
Nil tamen hoc habuiſſe viro præclarius in ſe,
Nec ſanctum magis, & mirum, carumque videtur.
Carmina quin etiam divini pectoris ejus
Vociferantur, & exponunt præclara reperta :
Ut vix humana videatur ſtirpe creatus.
Hic tamen, & ſupera quos diximus, inferiores
Partibus egregie multis, multoque minores,
Quanquam multa bene, ac divinitus invenientes
Ex adyto tanquam cordis reſponſa dedere
Sanctius, & multo certa ratione magis, quam
Pythia, quæ tripode ex Phœbi, lauroque profatur ;
Principiis tamen in rerum fecere ruinas,
Et graviter magni magno cecidere ibi caſu :
Primum quod motus exempto rebus Inani
Conſtituunt, & res molleis, rarafque relinquunt,
Aera, ſolem, ignem, terras animalia, fruges :
Nec tamen admiſcent in eorum corpus Inane.
Deinde quod omnino finem non eſſe ſecandis
Corporibus faciunt, neque pauſam ſtare fragori :
Nec prorſum in rebus minimum conſiſtere quicquam :
Cum videamus id extremum cujuſque cacumen
Eſſe, quod ad ſenſus noſtros minimum eſſe videtur :
Conjicere ut poſſis ex hoc, quod cernere non quis,
Extremum quod habent, minimum conſiſtere rebus.
Hoc accedit item, quod jam primordia rerum
Mollia conſtituunt, quæ nos nativa videmus
Eſſe, & mortali cum corpore funditus ; atqui

Debeat

Debeat ad nihilum jam rerum ſumma reverti,
De nihiloque renata vireſcere copia rerum:
Quorum utrumque quid à vero jam diſtet, habebas,
Deinde inimica modis multis ſunt, atque venena
Ipſa ſibi inter ſe; quare aut congreſſa peribunt,
Aut ita diffugient, ut tempeſtate coorta,
Fulmina diffugere, atque imbreis ventoſque videmus.
Denique quatuor ex rebus ſi cuncta creantur,
Atque in eas rurſum res omnia diſſolvuntur,
Qui magis illa queunt rerum primordia dici,
Quam contra res illorum, retroque putari?
Alternis gignuntur enim, mutantque colorem,
Et totam inter ſe naturam tempore ab omni.
Sin ita forte putas, ignis, terræque coire
Corpus, & aerias auras, roremque liquorum,
Nil in concilio naturam ut mutet eorum:
Nulla tibi ex illis poterit res eſſe creata,
Non animans, non exanimo quid corpore, ut arbos;
Quippe ſuam quidque in cœtu variantis acervi
Naturam oſtendet, miſtuſque videbitur aer
Cum terra ſimul, atque ardor cum rore manere:
At primordia gignundis in rebus oportet
Naturam clandeſtinam, cæcamque adhibere,
Emineat nequid, quod contra pugnet, & obſtet,
Quo minus eſſe queat proprie quodcunque creatur.
Quin etiam repetunt a cœlo, atque ignibus ejus,
Et primum faciunt ignem ſe vertere in auras
Aeris: hinc imbrem gigni, terramque creari
Ex imbri, retroque à terra cuncta reverti,
Humorem primum, poſt aera, deinde calorem:
Nec ceſſare hæc inter ſe mutare, meare
De cœlo ad terram, de terra ad ſidera mundi:
Quod facere haud ullo debent primordia pacto.
Immutabile enim quiddam ſuperare neceſſe 'ſt;
Ne res ad nihilum rediganter funditus omnes.
Nam quodcunque ſuis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors eſt illius, quod fuit ante.

Qui-

Quapropter, quoniam quæ paullo diximus ante,
In commutatum veniunt, conſtare neceſſe 'ſt
Ex aliis ea, quæ nequeant converti er unquam :
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes :
Quin potius tali natura prædita quædam
Corpora conſtituas, ignem ſi forte crearint,
Poſſe eadem dempti paucis, pauciſque tributis,
Ordine mutato, & motu, facere aeris auras :
Sic alias aliis rebus mutarier omneis.
At manifeſta palam res indicat, inquis, in auras
Aeris e terra res omneis creſcere, alique :
Et niſi tempeſtas indulget tempore fauſto,
Imbribus, & tabe nimborum arbuſta vacillant,
Solque ſua pro parte fovet, tribuitque calorem :
Creſcere non poſſint fruges, arbuſta, animantes.
Scilicet & niſi nos cibus aridus, & tener humor
Adjuvet, amiſſo jam corpore, vita quoque omnis
Omnibus e nervis atque oſſibus exſolvatur.
Adjutamur enim dubio procul, atque alimur nos
Certis ab rebus, certis aliæ atque aliæ res :
Nimirum quia multa modis communia multis
Multarum rerum in rebus primordia miſta
Sunt : ideo variis variæ res rebus aluntur.
Atque eadem magni refert primordia ſæpe
Cum quibus, & quali poſitura contineantur :
Et quos inter ſe dent motus, accipiantque.
Namque eadem cœlum, mare, terras, flumina, ſolem
Conſtituunt : eadem fruges, arbuſta, animanteis ;
Verum aliis, alioque modo commiſta moventur.
Quin etiam paſſim noſtris in verſibus ipſis
Multa elementa vides multis communia verbis :
Cum tamen inter ſe verſus, ac verba neceſſe 'ſt
Confiteare & re, & ſonitu diſtare ſonanti :
Tantum elementa queunt permutato ordine ſolo :
At rerum quæ ſunt primordia, plura adhibere
Poſſunt, unde queant variæ res quæque creari.
Nunc & Anaxagoræ ſcrutemur homœomeriam,

Quam

Quam Græci memorant, nec noſtra dicere lingua
Concedit nobis patrii ſermonis egeſtas:
Sed tamen ipſam rem facile 'ſt exponere verbis,
Principium rerum quam dicit homœomeriam:
Oſſa videlicet e pauxillis atque minutis
Oſſibus, ſic & de pauxillis atque minutis
Viſceribus viſcus gigni, ſanguenque creari,
Sanguinis inter ſe multis coeuntibus guttis:
Ex aurique putat micis conſiſtere poſſe
Aurum, & de terris terram concreſcere parvis:
Ignibus ex ignem, humorem ex humoribus eſſe;
Cætera conſimili fingit ratione, putatque:
Nec tamen eſſe ulla parte idem in rebus Inane
Concedit, neque corporibus finem eſſe ſecandis.
Quare in utraque mihi pariter ratione videtur
Errare, atque illi, ſupera quos diximus ante.
Addé quod imbecilla nimis primordia fingit,
Si primordia ſunt, ſimili quæ prædita conſtant
Natura, atque ipſæ res ſunt; æqueque laborant,
Et pereunt, neque ab exitio res ulla refrænat.
Nam quid in oppreſſu valido durabit eorum,
Ut mortem effugiat lethi ſub dentibus ipſis?
Ignis? an humor? an aura? quid horum? ſanguen? an oſſa?
Nil, ut opinor, ubi ex æquo res funditus omnis
Tam mortalis erit, quam quæ manifeſta videmus
Ex oculis noſtris aliqua vi victa perire.
At neque recidere ad nihilum res poſſe, neque autem
Creſcere de nihilo, teſtor res ante probatas.
Præterea quoniam cibus auget corpus, alitque:
Scire licet, nobis venas, & ſanguen, & oſſa,
Et nervos alienigenis ex partibus eſſe:
Sive cibos omneis commiſto corpore dicent
Eſſe, & habere in ſe nervorum corpora parva,
Oſſaque, & omnino venas, parteiſque cruoris:
Fiet, uti cibus omnis & aridus, & liquor ipſe,
Ex alienigenis rebus conſtare putetur,
Oſſibus, & nervis, veniſque, & ſanguine miſto.

Præ-

Præterea quæcunque è terra corpora creſcunt,
Si ſunt in terris, terras conſtare neceſſe 'ſt
Ex alienigenis, quæ terris exoriuntur.
Transfer item, totidem verbis utare licebit:
In lignis ſi flamma latet, fumuſque, ciniſque:
Ex alienigenis conſiſtant ligna neceſſe 'ſt,
Linquitur hic tenuis latitandi copia quædam:
Id quod Anaxagoras ſibi ſumit, ut omnibus omneis
Res putet immiſtas rebus latitare: ſed illud
Apparere unum, cujus ſint pluria miſta,
Et magis in promptu, primaque in fronte locata:
Quod tamen à vera longe ratione repulſu'ſt.
Conveniebat enim fruges quoque ſæpe minutas,
Robore cum ſaxi franguntur, mittere ſignum
Sanguinis, aut alium noſtro quæ corpore aluntur:
Cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem:
Conſimili ratione herbas quoque ſæpe decebat,
Et latices, dulceis guttas, ſimilique ſapore
Mittere, lanigeræ quali ſunt ubera lactis:
Scilicet & glebis terrarum ſæpe friatis
Herbarum genera, & fruges, frondeiſque videri
Diſpertita, atque in terris latitare minute;
Poſtremo, in lignis cinerem fumumque videri,
Cum præfracta forent, igneiſque latere minutos.
Quorum nil fieri quoniam manifeſta docet res,
Scire licet non eſſe in rebus res ita miſtas:
Verum ſemina multimodis immiſta latere
Multarum rerum in rebus communia debent.
At ſæpe in magnis ſit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina ſumma terantur
Inter ſe, validis facere id cogentibus auſtris,
Donec fulſerunt flammæ fulgore coorto:
Scilicet & non eſt lignis tamen inſitus ignis;
Verum ſemina ſunt ardoris multa, terendo
Quæ cum confluxere, creant incendia ſylvis.
Quod ſi tanta foret ſylvis abſcondita flamma,
Non poſſent ullum tempus celarier ignes:

Conficerent volgo ſylvas, arbuſta cremarent.
Jamne vides igitur, paullo quod diximus ante,
Per magni referre eadem primordia ſæpe
Cum quibus, & quali poſitura contineantur?
Et quos inter ſe dent motus, accipiantque?
Atque eadem paullo inter ſe mutata creare
Igneis è lignis? quo pacto verba quoque ipſa
Inter ſe paullo mutatis ſunt elementis,
Cum ligna, atque igneis diſtincta voce notemus.
Denique jam quæcunque in rebus cernis apertis,
Si fieri non poſſe putas, quin materiai
Corpora conſimili natura prædita fingas,
Hac ratione tibi pereunt primordia rerum:
Fiet uti riſu tremulo concuſſa cachinnent,
Et lacrymis ſalſi humectent ora, genaſque.
Nunc age, quod ſupereſt, cognoſce, & clarius audi.
Nec me animi fallit, quam ſint obſcura, ſed acri
Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor,
Et ſimul incuſſit ſuavem mi in pectus amorem
Muſarum: quo nunc inſtinctus, mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita ſolo: juvat integros accedere fonteis,
Atque haurire, juvatque novos decerpere flores,
Inſignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Muſæ:
Primum quod magnis doceo de rebus, & arctis
Religionum animos nodis exſolvere pergo:
Deinde quod obſcura de re tam lucida pango
Carmina, Muſeo contingens cuncta lepore,
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur:
Sed veluti pueris abſinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Abſinthi laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius tali facto recreata valeſcat:

Sic

Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac: volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Museo dulci contingere melle,
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum, qua constet compta figura.
Sed quoniam docui, solidissima materiai
Corpora perpetuo volitare invicta per ævum,
Nunc age summai ecquænam sit finis eorum,
Necne sit, evolvamus: item, quod Inane repertum 'st,
Seu locus, ac spatium, res in quo quæque genantur,
Pervideamus utrum finitum funditus omne
Con'let, an immensum pateat vel adusque profundum.
Omne quod est, igitur, nulla regione viarum
Finitum 'st: namque extremum debebat habere.
Extremum porro nullius posse videtur
Esse, nisi ultra sit quod finiat, ut videatur,
Quo non longius hæc sensus natura sequatur.
Nunc extra summam quoniam nihil esse fatendum 'st,
Non habet extremum: caret ergo fine, modoque:
Nec refert quibus assi'as regionibus ejus,
Usque adeo quem quisque locum possidit, in omneis
Tantundem parteis infinitum omne relinquit.
Præterea, si jam finitum constituatur
Omne quod est spatium, si quis procurrat ad oras
Ultimas extremas, jaciatque volatile telum,
Id validis utrum contortum viribus ire
Quo fuerit missum mavis, longeque volare,
An prohibere aliquid censes, obstareque posse?
Alterutrum fatearis enim, sumasque necesse 'st,
Quorum utrumque tibi effugium præcludit, & omne
Cogit ut exempta concedas fine patere.
Nam sive est aliquid, quod prohibeat, officiatque
Quo minus quo missum 'st veniat, finique locet se,
Sive foras fertur, non est ea finis profecto.

Hoc pacto ſequar, atque oras ubicunque locaris
Extremas, quæram quid telo denique fiat.
Fiet uti nuſquam poſſit conſiſtere finis:
Effugiumque fugæ prolatet copia ſemper.
Præterea ſpatium ſummai totius omne
Undique ſi incluſum certis conſiſteret oris,
Finitumque foret, jam copia materiai
Undique ponderibus ſolidis confluxet ad imum;
Nec res ulla geni ſub cœli tegmine poſſet:
Nec foret omnino cœlum, neque lumina ſolis:
Quippe ubi materies omnis cumulata jaceret
Ex infinito jam tempore ſubſidendo.
At nunc nimirum requies data principiorum
Corporibus nulla 'ſt: quia nil eſt funditus imum,
Quo quaſi confluere, & ſedes ubi ponere poſſint,
Semper & aſſiduo motu res quæque geruntur
Partibus in cunctis, æternaque ſuppeditantur
Ex infinito cita corpora materiai.
Poſtremo ante oculos rem res finire videtur:
Aer diſſepit colleis, atque aera montes:
Terra mare, & contra mare terras terminat omneis.
Omne quidem vero nihil eſt quod finiat extra:
Eſt igitur natura loci, ſpatiumque profundi,
Quod neque clara ſuo percurrere flumina curſu
Perpetuo poſſint ævi labentia tractu:
Nec prorſum facere, ut reſtet minus ire meando:
Uſque adeo paſſim patet ingens copia rebus,
Finibus exemptis in cunctas undique parteis.
Ipſa modum porro ſibi rerum ſumma parare
Ne poſſit, natura tenet: quia corpus Inani,
Et quod Inane aute'ſt, finiri corpore cogit:
Ut ſic alternis infinita omnia reddat.
Aut etiam alterutrum niſi terminet alterum eorum,
Simplice natura & pateat tantum immoderatum:
Nec mare, nec tellus, nec cœli lucida templa,
Nec mortale genus, nec divum corpora ſancta
Exiguum poſſent horai ſiſtere tempus.

Nam

Nam diſpulſa ſuo de cœtu materiai
Copia ferretur magnum per Inane ſoluta,
Sive adeo potius nunquam concreta creaſſet
Ullam rem, quoniam cogi deſiecta nequiſſet.
Nam certe neque conſilio primordia rerum
Ordine ſe quæque, atque ſagaci mente locarunt:
Nec quos quæque darent motus pepigere profecto:
Sed quia multimodis, multis, mutata, per omne
Et infinito vexantur percita plagis,
Omne genus motus, & cœtus experiundo,
Tandem deveniunt in taleis diſpoſituras,
Qualibus hæc rebus conſtitit ſumma creata:
Et multos etiam magnos ſervata per annos,
Ut ſemel in motus conjecta 'ſt convenienteis,
Efficit, ut largis avidum mare fluminis undis
Integrent amnes, & ſolis terra vapore
Fota novet fœtus, ſummiſſaque gens animantum
Floreat, & vivant labentes ætheris ignes.
Quod nullo facerent pacto, niſi materiai
Ex infinito ſuboriri copia poſſet,
Unde amiſſa ſolent reparari in tempore quoque.
Nam veluti privata cibo natura animantum
Diffluit amittens corpus, ſic omnia debent
Diſſolvi, ſimul ac defecit ſuppeditare
Materies recta regione averſa viai.
Nec plagæ poſſent extrinſecus undique ſummam
Conſervare omnem, quæcunque 'ſt conciliata.
Cudere enim crebro poſſunt, partemque morari,
Dum veniant aliæ, ac ſuppleri ſumma queatur.
Interdum reſilire tamen coguntur, & una
Principiis rerum ſpatium, tempuſque fugai
Largiri, ut poſſint a cœtu libera ferri.
Quare etiam atque etiam ſuboriri multa neceſſe 'ſt.
Et tamen ut plagæ quoque poſſint ſuppetere ipſæ,
Infinita opus eſt vis undique materiai.
Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
In medium ſummæ (quod dicunt) omnia niti,

Atque ideo mundi naturam ſtare ſine ullis
Ictibus externis, neque quoquam poſſe reſolvi
Summa atque ima, quod in medium ſint omnia nixa,
Ipſum ſi quicquam poſſe in ſe ſiſtere credis:
Et quæ pondera ſunt ſub terris, omnia ſurſum
Nitier, in terraque retro requieſcere poſta:
Ut per aquas quæ nunc rerum ſimulacra videmus:
Et ſimili ratione animalia ſubtu' vagari
Contendunt, neque poſſe è terris in loca cœli
Recidere inferiora magis, quam corpora noſtra
Sponte ſua poſſint in cœli templa volare:
Illi cum videant ſolem, nos ſidera noctis
Cernere, & alternis nobiſcum tempora cœli
Dividere, & nocteis parileis agitare, dieſque.
Sed vanus ſtolidis hæc omnia finxerit error,
Amplexi quod habent perverſe prima viai.
Nam medium nihil eſſe poteſt, ubi Inane, locuſque
Infinita: neque omnino, ſi jam medium ſit,
Poſſit ibi quicquam hac potius conſiſtere cauſa,
Quam quavis alia longe regione manere.
Omnis enim locus, ac ſpatium, quod Inane vocamus,
Per medium, per non medium concedat oportet
Æquis ponderibus, motus quacunque feruntur.
Nec quiſquam locus eſt, quo corpora cum venere,
Ponderis amiſſa vi poſſint ſtare in Inani:
Nec quod inane autem eſt, illis ſubſiſtere debet,
Quin ſua quod natura petit, concedere pergat,
Ne volucrum ritu flammarum, mœnia mundi
Diffugiant ſubito magnum per Inane ſoluta,
Et ne cætera conſimili ratione ſequantur:
Neve ruant cœli tonitralia templa ſuperne,
Terraque ſe pedibus raptim ſubducat, & omnes
Inter permiſtas terræ, cœlique ruinas
Corpora ſolventes, abeant per Inane profundum,
Tempori ut puncto nihil exſtet relliquiarum,
Deſertum præter ſpatium, & primordia cæca.
Nam quacunque prius de parti corpora ceſſe

Conſti-

Constitues, hæc rebus erit pars janua lethi:
Hac se turba foras dabit omnis materiai.
Præterea quoque jam non omnia corpora fingunt
In medium niti, sed terrarum, atque liquorum,
Humorem ponti, magnisque e montibus undas,
Et quasi terreno quæ corpore contineantur:
At contra tenueis exponunt aeris auras,
Et calidos simul à medio differrier igneis,
Atque ideo totum circumtremere æthera signis,
Et solis flammam per cœli cærula pasci,
Quod calor a medio fugiens ibi colligat igneis.
Quippe etiam vesci è terra mortalia sæcla:
Nec prorsum arboribus summos frondescere ramos
Posse, nisi a terris paullatim quisque cibetur.
Haud igitur possunt tali ratione teneri
Res in concilio, medii cuppedine victæ.
Hæc si pernosces parva perfunctus opella,
(Namque alid ex alio clarescet,) non tibi cæca
Nox iter eripiet, quin ultima naturai
Pervideas, ita res accendent lumina rebus.

T. LUCRETII

Liber Secundus.

SUave, mari magno turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius ſpectare laborem:
Non quia vexari quemquam 'ſt jucunda voluptas,
Sed, quibus ipſe malis careas, quia cernere ſuave 'ſt.
Suave etiam belli certamina magna tueri
Per campos inſtructa tua ſine parte pericli:
Sed nil dulcius eſt, bene quam munita tenere
Edita doctrina ſapientum templa ſerena:
Deſpicere unde queas alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palanteis quærere vitæ,
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Nocteis atque dies niti præſtante labore
Ad ſummas emergere opes, rerumque potiri.
O miſeras hominum menteis, ô pectora cæca!
Qualibus in tenebris vitæ, quantiſque periclis
Degitur hoc ævi, quodcunque 'ſt! nonne videre
Nil aliud ſibi naturam latrare, niſi ut, cum
Corpore ſejunctus dolor abſit, mente fruatur
Jucundo ſenſu, cura ſemota, metuque?
Ergo corpoream ad naturam pauca videmus
Eſſe opus omnino, quæ demant quemque dolorem.
Delicias quoque uti nullas ſubſternere poſſint,
Gratius interdum neque natura ipſa requirit.
Si non aurea ſunt juvenum ſimulacra per ædeis
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut ſuppeditentur,
Nec domus argento fulget, auroque renidet,

Nec

Nec citharis reboant laqueata aurataque templa :
At tamen inter ſe proſtrati in gramine molli
Propter aquæ rivum, ſub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde corpora curant :
Præſertim cum tempeſtas arridet, & anni
Tempora conſpergunt viridanteis floribus herbas,
Nec calidæ citius decedunt corpore febres,
Textilibus ſi in picturis, oſtroque rubenti
Jactaris, quam ſi plebeia in veſte cubandu'ſt.
Quapropter quoniam nil noſtro in corpore gazæ
Proficiunt, neque nobilitas, neque gloria regni :
Quod ſupereſt, animo quoque nil prodeſſe putandum :
Si non forte tuas legiones per loca campi
Fervere cum videas belli ſimulacra cieteis :
Fervere cum videas claſſem, lateque vagari,
His tibi tum rebus timefactæ relligiones
Effugiunt animo pavidæ, mortiſque timores :
Tum vacuum pectus linquunt, curaque ſolutum.
Quod ſi ridicula hæc, ludibriaque eſſe videmus,
Re veraque metus hominum, curæque ſequaces,
Nec metuunt ſonitus armorum, nec fera tela :
Audacterque inter reges, rerumque potenteis
Verſantur, neque fulgorem reverentur ab auro,
Nec clarum veſtis ſplendorem purpureai :
Quid dubitas, quin omne ſit hoc rationis egeſtas ?
Omnis cum in tenebris præſertim vita laboret.
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt : ſic nos in luce timemus
Interdum nihilo quæ ſunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebraſque neceſſe 'ſt
Non radii ſolis, neque lucida tela diei
Diſcutiant, ſed naturæ ſpecies, ratioque.
Nunc age, quo motu genitalia materiai
Corpora res varias gignant, genitaſque reſolvant,
Et qua vi facere id cogantur, quæ ve ſit ollis
Reddita mobilitas magnum per Inane meandi,

Expediam: tu te dictis præbere memento.
Nam certe non inter ſe ſtipata cohæret
Materies: quoniam minui rem quamque videmus,
Et quaſi longinquo fluere omnia cernimus ævo,
Ex oculiſque vetuſtatem ſubducere noſtris:
Cum tamen incolumis videatur ſumma manere,
Propterea, quia quæ decedunt corpora cuique,
Unde abeunt, minuunt: quo venere, augmine donant:
Illa ſeneſcere, at hæc contra floreſcere cogunt.
Nec remorantur ibi: ſic rerum ſumma novatur
Semper, & inter ſe mortales mutua vivunt.
Augeſcunt aliæ gentes, aliæ minuuntur:
Inque brevi ſpatio mutantur ſæcla animantum:
Et, quaſi curſores, vitai lampada tradunt.
Si ceſſare putas rerum primordia poſſe,
Ceſſandoque novos rerum progignere motus:
Avius à vera longe ratione vagaris.
Nam, quoniam per Inane vagantur cuncta, neceſſe 'ſt
Aut gravitate ſua ferri primordia rerum,
Aut ictu forte alterius: nam cita ſuperne
Obvia cum flixere, fit, ut diverſa repente
Diſſiliant: neque enim mirum, duriſſima quæ ſint,
Ponderibus ſolidis, neque quicquam à tergis obſtet,
Et quo jactari magis omnia materiai
Corpora pervideas, reminiſcere totius imum
Nil eſſe in ſumma: neque habere ubi corpora prima
Conſiſtant: quoniam ſpatium ſine fine modoque 'ſt:
Immenſumque patere in cunctas undique parteis,
Pluribus oſtendi, & certa ratione probatu 'ſt.
Quod quoniam conſtat, nimirum nulla quies eſt
Reddita corporibus primis per Inane profundum:
Sed magis aſſiduo, varioque exercita motu,
Partim intervallis magnis conflicta reſultant:
Pars etiam brevibus ſpatiis nexantur ab ictu.
Et quæcunque magis condenſo conciliatu,
Exiguis intervallis connexa reſultant,
Indupedita ſuis perplexis ipſa figuris:
Hæc validas ſaxi radices, & fera ferri Cor-

Corpora conſtituunt, & cætera de genere horum
Paucula: quæ porro magnum per Inane vagantur,
Et cita diſſiliunt longe, longeque recurſant
In magnis intervallis: hæc aera rarum
Sufficiunt nobis, & ſplendida lumina ſolis.
Multaque præterea magnum per Inane vagantur,
Conciliis rerum quæ ſunt rejecta, nec uſquam
Conſociare etiam motus potuere recepta:
Cujus, uti memoro, reij ſimulacrum & imago
Ante oculos ſemper nobis verſatur, & inſtat.
Contemplator enim, cum ſolis lumina cunque
Inſertim fundunt radios per opaca domorum:
Multa minuta modis multis per Inane videbis
Corpora miſceri radiorum lumine in ipſo:
Et velut æterno certamine prœlia, pugnaſque
Edere turmatim certantia: nec dare pauſam,
Conciliis, & diſcidiis exercita crebris:
Conjicere ut poſſis ex hoc, primordia rerum,
Quale ſit, in magno jactari ſemper Inani;
Duntaxat rerum magnarum parva poteſt res
Exemplare dare, & veſtigia notitiai.
Hoc etiam magis hæc animum te advertere par eſt
Corpora quæ in ſolis radiis turbare videntur:
Quod tales turbæ motus quoque materiai
Significant clandeſtinos, cæcoſque ſubeſſe.
Multa videbis enim plagis ibi percita cæcis
Cummutare viam, retroque repulſa reverti
Nunc huc, nunc illuc, in cunctas denique parteis.
Scilicet hic à principiis eſt omnibus error.
Prima moventur enim per ſe primordia rerum;
Inde ea, quæ parvo ſunt corpora conciliatu,
Et quaſi proxima ſunt ad vireis principiorum,
Ictibus illorum cæcis impulſa cientur:
Ipſaque quæ porro paullo majora, laceſſunt.
Sic à principiis aſcendit motus, & exit
Paullatim noſtros ad ſenſus, ut moveantur.
Illa quoque in ſolis quæ lumine cernere quimus;

Nec

Nec quibus id faciant plagis apparet aperte.
Nunc, quæ mobilitas ſit reddita materiai
Corporibus, paucis licet hinc cognoſcere, Memmi.
Primum aurora novo cum ſpargit lumine terras,
Et variæ volucres nemora avia pervolitantes
Aera per tenerum liquidis loca vocibus opplent:
Quam ſubito ſoleat ſol ortus tempore tali
Conveſtire ſua perfundens omnia luce,
Omnibus in promptu, manifeſtumque eſſe videmus.
At vapor is, quem ſol mittit, lumenque ſerenum,
Non per Inane meat vacuum, quo tardius ire
Cogitur, aerias quaſi cum diverberet undas:
Nec ſingillatim corpuſcula quæque vaporis,
Sed complexa meant inter ſe, conque globata.
Quapropter ſimul inter ſe retrahuntur: & extra
Officiuntur, ubi cogantur tardius ire.
At, quæ ſunt ſolida primordia ſimplicitate,
Cum per Inane meant vacuum, nec res remoratur
Ulla foris, atque ipſa ſuis è partibus unum,
Unum in quem cœpere locum connixa feruntur:
Debent nimirum præcellere mobilitate,
Et multo citius ferri, quam lumina ſolis:
Multiplexque loci ſpatium tranſcurrere eodem
Tempore, quo ſolis pervolgant fulgura cœlum:
Nam neque conſilio debent tardata morari,
Nec perſcrutari primordia ſingula quæque,
Ut videant, qua quidque geratur cum ratione.
At quidam contra hæc, ignari, materiai
Naturam non poſſe deum ſine numine rentur
Tantopere humanis rationibus ac moderatis
Tempora mutare annorum, frugeſque creare:
Nec jam cætera, mortaleis quæ ſuadet adire,
Ipſaque deducit dux vitæ dia voluptas,
Ut res per Veneris blanditim ſæcla propagent,
Ne genus occidat humanum: quorum omnia cauſa
Conſtituiſſe deos fingunt ſed in omnibus rebus
Magnopere à vera lapſi ratione videntur.

Nam

Nam quamvis rerum ignorem primordia quæ ſint,
Hoc tamen ex ipſis cœli rationibus auſim
Confirmare, aliiſque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus eſſe creatam
Naturam mundi, quæ tanta'ſt prædita culpa:
Quæ tibi poſterius, Memmi, faciemus aperta.
Nunc id quod ſupereſt, de motibus expediemus.
Nunc locus eſt (ut opinor) in his illud quoq; rebus
Confirmare tibi, nullam rem poſſe ſua vi
Corpoream ſurſum ferri, ſurſumque meare.
Nec tibi dent in eo flammarum corpora fraudem:
Surſus enim vorſus gignuntur, & augmina ſumunt:
Et ſurſum nitidæ fruges, arbuſtaque creſcunt,
Pondera, quantum in ſe'ſt, cum deorſũ cuncta ferantur.
Nec cum ſubſiliunt ignes ad tecta domorum,
Et celeri flamma deguſtant tigna, trabeiſque,
Sponte ſua facere id ſine vi ſubigente putandu'ſt:
Quod genus, e noſtro cum miſſus corpore ſanguis
Emicat exſultans alte, ſpargitque cruorem.
Nonne vides etiam, quanta vi tigna trabeiſque
Reſpuat humor aquæ? nam quam magis merſimus altũ
Directa, & magna vi multi preſſimus ægre:
Tam cupide ſurſum revomit magis, atque remittit,
Plus ut parte foras emergant, exſiliantque.
Nec tamen hæc quantu'ſt in ſe, dubitamus, opinor,
Quin vacuum per Inane deorſum cuncta ferantur.
Sic igitur debent flammæ quoque poſſe per auras
Aeris expreſſæ ſurſum ſuccedere, quanquam
Pondera, quantum in ſe'ſt, deorſum deducere pugnent,
Nocturnaſque faceis cœli ſublime volanteis,
Nonne vides longos flammarum ducere tractus,
In quaſcunque dedit parteis natura meatum?
Non cadere in terram ſtellas, & ſidera cernis?
Sol etiam ſummo de vertice diſſupat omneis
Ardorem in parteis, & lumine conſerit arva.
In terras igitur quoque ſolis vergitur ardor.
Tranſverſoſque volare per imbres fulmina cernis:

Nunc

Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus ignes
Concurſant, cadit in terras vis flammea volgo.
Illud in his quoque te rebus cognoſcere avemus:
Corpora cum deorſum recta per Inane feruntur,
Ponderibus propriis incerto tempore firme,
Incertiſque locis ſpatio decedere paullum:
Tantum quod nomen mutatum dicere poſſis.
Quod niſi declinare ſolerent, omnia deorſum,
Imbris uti guttæ caderent per Inane profundum:
Nec foret offenſus natus, nec plaga creata
Principiis: ita nil unquam natura creaſſet.
Quod ſi forte aliquis credit graviora poteſſe
Corpora, quo citius recta per Inane feruntur,
Incidere e ſupero levioribus, atque ita plagas
Gignere, quæ poſſint ginitaleis reddere motus:
Avius à vera longe ratione recedit.
Nam per aquas quæcunq; cadunt, atq; aera deorſum:
Hæc pro ponderibus caſus celerare neceſſe 'ſt,
Propterea, quia corpus aquæ, naturaque tenuis
Aeris haud poſſunt æque rem quamque morari:
Sed citius cedunt gravioribus exſuperata.
At contra nulli de nulla parte, neque ullo
Tempore Inane poteſt vacuum ſubſiſtere reij,
Quin, ſua quod natura petit, concedere pergat.
Omnia quapropter debent per Inane quietum
Æque ponderibus non æquis concita ferri.
Haud igitur poterunt levioribus incidere unquam
Ex ſupero graviora, neque ictus gignere per ſe,
Qui varient motus, per quos natura genat res.
Quare etiam atque etiam paullum clinare neceſſe 'ſt
Corpora, nec plus quam minimum, ne fingere motus
Obliquos videamur, & id res vera refutet.
Namque hoc in promptu, manifeſtumque eſſe videmus:
Pondera, quantum in ſe 'ſt, non poſſe obliqua meare,
Ex ſupero cum præcipitant, quod cernere poſſis.
Sed nihil omnino recta regione viai
Declinare quis eſt, qui poſſit cernere, ſeſe?

Denique

Denique ſi ſemper motus connectitur omnis,
Et vetere exoritur ſemper novus ordine certo:
Nec declinando faciunt primordia motus
Principium quoddam, quod fati fœdera rumpat,
Ex infinito ne cauſam cauſa ſequatur:
Libera per terras unde hæc animantibus extat,
Unde eſt hæc (inquam) fatis avolſa voluntas,
Per quam progredimur, quo ducit quemque voluptas?
Declinamus item motus, nec tempore certo,
Nec regione loci certa, ſed ubi ipſa tulit mens.
Nam dubio procul his rebus ſua cuique voluntas
Principium dat: & hinc motus per membra rigantur.
Nonne vides etiam patefactis tempore puncto
Carceribus, non poſſe tamen prorumpere equorum
Vim cupidam tam deſubito, quam mens avet ipſa?
Omnis enim totum per corpus materiai
Copia conquiri debet, concita per artus
Omneis ut ſtudium mentis connexa ſequatur:
Ut videas initium motus à corde creari,
Ex animique voluntate id procedere primum:
Inde dari porro per totum corpus & artus.
Nec ſimile'ſt, ut cum impulſi procedimus ictu,
Viribus alterius magnis, magnoque coactu,
Nam tum materiam totius corporis omnem
Perſpicuu'ſt nobis invitis ire, rapique,
Donicum eam refrænavit per membra voluntas.
Jamne vides igitur, quamquam vis extima multos
Pellit, & invitos cogit procedere ſæpe,
Præcipiteiſque rapit, tamen eſſe in pectore noſtro
Quiddam, quod contra pugnare, obſtareque poſſit:
Cujus ad arbitrium quoque copia materiai
Cogitur interdum flecti per membra, per artus,
Et projecta refrænatur, retroque reſidit?
Quare in ſeminibus quoque idem fateare neceſſe'ſt,
Eſſe aliam præter plagas, & pondera cauſam
Motibus, unde hæc eſt nobis innata poteſtas:
De nihilo quoniam fieri nil poſſe videmus.

Pondus

Pondus enim prohibet, ne plagis omnia fiant,
Externa quasi vi, sed ne mens ipsa necessum
Intestinum habeat cunctis in rebus agendis:
Et devicta quasi cogatur ferre, patique:
Id facit exiguum clinamen principiorum
Nec regione loci certa, nec tempore certo,
Nec stipata magis fuit unquam materiai
Copia, nec porro majoribus intervallis.
Nam neq; adaugescit quicquam, neq; deperit inde.
Quapropter quo nunc in motu principiorum
Corpora, sunt, in eodem anteacta ætate fuere,
Et posthac semper simili ratione ferentur:
Et quæ consuerunt gigni, gignentur eadem
Conditione: & erunt, & crescent, inque valebunt,
Quantum cuique datum 'st per fœdera naturai.
Nec rerum summam commutare ulla potest vis.
Nam neque quo possit genus ullum materiai
Effugere ex Omni, quicquam 'st, neq; rursus in Omne
Unde coorta queat nova vis irrumpere, & omnem
Naturam rerum mutare, & vertere motus.
Illud in his rebus non est mirabile: quare
Omnia cum rerum primordia sint in motu,
Summa tamen summa videatur stare quiete,
Præterquam si quid proprio dat corpore motus.
Omnis enim longe nostris ab sensibus infra
Primorum natura jacet: quapropter ubi illa
Cernere jam nequeas, motus quoq: surpere debent:
Præsertim cum quæ possimus cernere, celent
Sæpe tamen motus spatio diducta locorum.
Nam sæpe in colli tondentes pabula læta
Lanigeræ reptant pecudes, quo quamque vocantes
Invitant herbæ gemmantes rore recenti:
Et satiati agni ludunt, blandeque conisant:
Omnia quæ nobis longe confusa videntur,
Et veluti in viridi candor consistere colli.
Præterea magnæ legiones cum loca cursu
Camporum complent, belli simulacra cientes:

Et

Et circumvolitant equites, medioſque repente
Tramittunt valido quatientes impete campos:
Fulgur ibi ad cœlum ſe tollit, totaque circum.
Aere renideſcit tellus, ſubterque virum vi
Excitur pedibus ſonitus, clamoreque montes
Icti rejectant voces ad ſidera mundi:
Et tamen eſt quidam locus altis montibus, unde
Stare videtur, & in campis conſiſtere fulgur.
Nunc age jam deinceps cunctarum exordia rerum,
Qualia ſint, & quam longe diſtantia formis,
Percipe, multigenis quam ſint variata figuris,
Non quod multa parum ſimili ſint prædita forma,
Sed quia non volgo paria omnibus omnia conſtant.
Nec mirum: nam cum ſit eorum copia tanta,
Ut neque finis (uti docui) neque ſumma ſit ulla:
Debent nimirum non omnibus omnia prorſum
Eſſe pari filo, ſimilique affecta figura.
Præterea genus humanum, mutæque natantes
Squammigerum pecudes, & læta arbuſta, feræque,
Et variæ volucres, lætantia quæ loca aquarum
Concelebrant circum ripas, fonteiſque lacuſque:
Et quæ pervolgant nemora avia pervolitantes:
Horum unum quodvis generatim ſumere perge:
Invenies tamen inter ſe diſtare figuris.
Nec ratione alia proles cognoſcere matrem,
Nec mater poſſet prolem: quod poſſe videmus,
Nec minus, atque homines inter ſe nota cluere.
Nam ſæpe ante deum vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras,
Sanguinis exſpirans calidum de pectore flumen,
At mater virideis ſaltus orbata peragrans,
Linquit humi pedibus veſtigia preſſa biſulcis,
Omnia conviſens oculis loca, ſi queat uſquam
Conſpicere amiſſum fœtum: completque querelis.
Frondiferum nemus adſiſtens: & crebra reviſit
Ad ſtabulum, deſiderio perfixa juvenci.
Nec teneræ ſalices, atque herbæ rore vigentes,

Flumi-

Fluminaque ulla queunt ſummis labentia ripis.
Oblectare animum, ſubitamque avertere curam:
Nec vitulorum aliæ ſpecies per pabula læta
Derivare queunt alio, curaque levare:
Uſque adeo quiddam proprium, notumque requirit.
Præterea teneri tremulis cum vocibus hœdi
Cornigeras norunt matres, agnique petulci
Balantum pecudes: ita, quod natura repoſcit,
Ad ſua quiſque fere decurrunt ubera lactis.
Poſtremo quodvis frumentum, non tamen omne
Quodque ſuo in genere inter ſe ſimile eſſe videbis,
Quin intercurrat quædam diſtantia formis,
Concharumque genus parili ratione videmus
Pingere telluris gremium, qua mollibus undis
Littoris incurvi bibulam pavit æquor arenam.
Quare etiam atque etiam ſimili ratione neceſſe 'ſt,
Natura quoniam conſtant, neque facta manu ſunt,
Unius ad certam formam primordia rerum,
Diſſimili inter ſe quædam volitare figura.
Perfacile 'ſt jam animi ratione exſolvere nobis,
Quare fulmineus multo penetralior ignis,
Quam noſter fluat e tedis terre'tribus ortus.
Dicere enim poſſis cœleſtem fulminis ignem
Subtilem magis e parvis conſtare figuris:
Atque ideo tranſire foramina, quæ nequit ignis
Noſter hic e lignis ortus, tedaque creatus.
Præterea lumen per cornu tranſit: at imber
Reſpuitur: quare? niſi luminis illa minora
Corpora ſunt, quã de quibus eſt liquor almus aquarũ:
Et quamvis ſubito per colum vina videmus
Perfluere: at contra tardum cunctatur olivum,
Aut quia nimirum majoribus eſt elementis,
Aut magis hamatis inter ſe, perque plicatis.
Atque ideo fit uti non tam deducta repente
Inter ſe poſſint primordia ſingula quæque
Singula per cujuſque foramina permanare.
Huc accedit, uti mellis lactiſque liquores

Jucundo

Jucundo ſenſu linguæ tractentur in ore;
At contra tetra abſinthi natura, ferique
Centauri fœdo pertorquent ora ſapore:
Ut facile agnoſcas e lævibus, atque rotundis
Eſſe ea, quæ ſenſus jucunde tangere poſſunt:
At contra quæ amara, atque aſpera cunque videntur,
Hæc magis hamatis inter ſe nexa teneri,
Proptereaque ſolere vias reſcindere noſtris
Senſibus, introituque ſuo perrumpere corpus.
Omnia poſtremo bona ſenſibus, & mala tactu,
Diſſimili inter ſe pugnant perfecta figura:
Ne tu forte putes ſerræ ſtridentis acerbum
Horrorem conſtare elementis lævibus æque
Ac Muſæa mele, per chordas organici quæ
Mobilibus digitis expergefacta figurant:
Neu ſimili penetrare putes primordia forma
In nareis hominum, cum tetra cadavera torrent,
Et cum ſcena croco Cilici perfuſa recens eſt,
Araque Panchæos exhalat propter odores:
Neve bonos rerum ſimili conſtare colores
Semine conſtituas, oculos qui paſcere poſſunt,
Et qui compungunt aciem, lacrymareque cogunt:
Aut fœda ſpecie tetri turpeſque videntur.
Omnis enim ſenſus quæ mulcet cauſa, juvatque,
Haud ſine principiali aliquo lævore creata 'ſt:
At contra, quæcunque moleſta, atque aſpera conſtat,
Non aliquo ſine materiæ ſqualore reperta 'ſt.
Sunt etiam quæ jam nec lævia jure putantur
Eſſe, neque omnino flexis mucronibus unca:
Sed magis angululis paullum proſtantibus, & quæ
Titillare magis ſenſus, quam lædere poſſunt:
Fæcula jam quo de genere 'ſt, inulæque ſapores.
Denique jam calidos igneis, gelidamque pruinam,
Diſſimili dentata modo compungere ſenſus
Corporis, indicio nobis eſt tactus uterque.
Tactus enim, tactus, pro divum numina ſancta,
Corporis eſt ſenſus, vel cum res extera ſeſe

Inſinuat,

Insinuat, vel cum lædit, quæ in corpore nata 'st:
Aut juvat egrediens genitaleis per Veneris res:
Aut ex offensu cum turbant corpore in ipso
Semina, confunduntque inter se concita sensum:
Ut si forte manu quamvis jam corporis ipse
Tute tibi partem ferias, æque experiare.
Quapropter longe formas distare necesse 'st
Principiis, varios quæ possint edere sensus.
Denique, quæ nobis durata ac spissa videntur:
Hæc magis hamatis inter sese esse necesse 'st,
Et quasi ramosis alte compacta teneri.
In quo jam genere in primis adamantina saxa
Prima acie constant, ictus contemnere sueta,
Et validi silices, ac duri robora ferri,
Aeraque quæ claustris restantia vociferantur.
Illa autem debent ex lævibus atque rotundis
Esse magis, fluido quæ corpore liquida constant.
Nec retinentur enim inter se glomeramina quæque,
Et procursus item in proclive volubilis extat.
Omnia postremo quæ puncto tempore cernis
Diffugere, ut fumum, nebulas, flammasque, necesse 'st,
Si minus omnibus sunt e lævibus atque rotundis,
At non esse tamen perplexis indupedita,
Pungere uti possint corpus, penetrareque saxa.
Nec tamen hærere inter se, quod quisque videmus
Sensibus esse datum: facile ut cognoscere possis
Non e perplexis, sed acutis esse elementis.
Sed quod amara vides eadem, quæ fluvida constant,
Sudor uti maris est, minime id mirabile habendum.
Nam quod fluvidum est, e lævibus atque rotundis
Est: at lævibus, atque rotundis mista doloris
Corpora: nec tamen hæc retineri hamata necessum 'st:
Scilicet esse globosa tamen, cum squalida constent,
Provolvi simul ut possint, & lædere sensus.
Et quo mista putes magis aspera lævibus esse
Principiis, unde 'st Neptuni corpus acerbum:
Est ratio secernundi, seorsumque videndi.

Humor

Humor dulcet ubi per terras crebrius idem
Percolatur, ut in foveam fluat, ac manſueſcat.
Linquit enim ſupera tetri primordia viri
Aſpera, quo magis in terris hæreſcere poſſunt.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducit, primordia rerum
Finita variare figurarum ratione.
Quod ſi non ita ſit, rurſum jam ſemina quædam
Eſſe infinito debebunt corporis auctu.
Namque in eadem una cujuſcujus brevitate
Corporis inter ſe multum variare figuræ
Non poſſunt: fac enim minimis è partibus eſſe
Corpora prima: tribus, vel paullo pluribus auge:
Nempe ubi eas parteis unius corporis omneis,
Summa atque ima locans, tranſmutans dextera lævis,
Omnimodis expertus eris, quam quiſque det ordo
Formai ſpeciem totius corporis ejus:
Quod ſupereſt, ſi forte voles variare figuras,
Addendum parteis alias erit: inde ſequetur
Adſimili ratione alias ut poſtulet ordo,
Si tu forte voles etiam variare figuras.
Ergo formai novitatem corporis augmen
Subſequitur: quare non eſt ut credere poſſis,
Eſſe infinitis diſtantia ſemina formis,
Ne quædam cogas immani maximitate
Eſſe: ſupra quod jam docui, non poſſe probari.
Jam tibi Barbaricæ veſtes, Meliboeaque fulgens
Purpura Theſſalico concharum tincta colore, &
Aurea pavonum ridenti imbuta lepore
Sæcla novo rerum ſuperata colore jacerent:
Et contemptus odor myrrhæ, melliſque ſapores,
Et cycnea mele, Phœbeaque dædala chordis
Carmina conſimili ratione oppreſſa ſilerent.
Namque aliis aliud præſtantius exoreretur.
Cedere item retro poſſent in deteriores
Omnia ſic parteis, ut diximus in meliores.
Namque aliis aliud retro quoque tetrius eſſe:

Na-

Naribus, auribus, atque oculis oriſque ſapori.
Quæ quoniam non ſunt in rebus reddita, certa &
Finis utrinque tenet ſummam: fateare neceſſe eſt
Materiam quoque finitis differre figuris.
Denique, ab ignibus ad gelidas, hiemiſque pruinas
Finitu' eſt, retroque pari ratione remenſu' eſt.
Finit enim calor, ac frigus, mediique tepores
Inter utrumque jacent explentes ordine ſummam.
Ergo finita diſtant ratione creata:
Ancipiti quoniam mucrone utrinque notantur,
Hinc flammis, illinc rigidis infeſſa pruinis.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducit: primordia rerum,
Inter ſe ſimili quæ ſunt perfecta figura,
Infinita cluere: etenim diſſantia cum ſit
Formarum finita, neceſſe eſt, quæ ſimiles ſint,
Eſſe infinitas: aut ſummam materiai
Finitam conſtare: id quod non eſſe probavi.
Quod quoniam docui, nunc ſuaviloquis, age, paucis
Versibus oſtendam, corpuſcula materiai
Ex infinito ſummam rerum uſque tenere,
Undique protelo plagarum continuato.
Nam quod rara vides magis eſſe animalia quædam
Fœcundamque minus naturam cernis in illis:
At regione, locoque alio, terriſque remotis
Multa licet genere eſſe in eo, numerumque repleri.
Sicuti quadrupedum cum primis eſſe videmus
In genere anguimanos elefantos, India quorum
Millibus e multis vallo munitur eburno,
Ut penitus nequeat penetrari, tanta ferarum
Vis eſt, quarum nos perpauca exempla videmus.
Sed tamen id quoque uti concedam, quamlibet eſto
Unica res quædam nativo corpore ſola,
Cui ſimilis toto terrarum non ſit in orbe:
Infinita tamen niſi erit vis materiai,
Unde ea progigni poſſit concepta; creari
Non poterit: neque, quod ſupereſt, procreſcere, alique.

Quippe

Quippe etenim ſumant oculi, finita per omne
Corpora jactari unius genitalia reij;
Unde, ubi, qua vi, & quo pacto congreſſa coibunt
Materiæ tanto in pelago, turbaque aliena?
Non [ut opinor) habent rationem conciliandi:
Sed quaſi naufragiis magnis multiſque coortis,
Diſiectare ſolet magnum mare tranſtra, guberna,
Antennas, proram, malos, tonſanſque natanteis,
Per terra um omneis oras fluitantia apluſtra
Ut videantur, & indicium mortalibus edant,
Infidi maris inſidias, vireiſque dolumque
Ut vitare velint, neve ullo tempore credant,
Subdola cum ridet placidi pellacia ponti:
Sic tibi ſi fini ta ſemel primordia quædam
Conſtitues, ævum debebunt ſparſa per omne
Diſiectare æ?us diverſi materiai:
Nunquam in concilium u poſſint compulſa coire:
Nec remorari in concilio, nec creſcere adaucta.
Quorum utrumque palam fieri manifeſta docet res:
Et res progigni, & genitas procreſcere po?e.
Eſſe igitur genera in quovis primordia rerum
Infinita palam ?t, unde omnia ſuppeditantur:
Nec ſuperare queunt motus utique exitiales
Perpetuo, neque in æternum tepelire ſalutem:
Nec porro rerum genitales auctificique
Motus perpetuo poſſunt ſervare creata.
Sic æquo geritur certamine principiorum
Ex infinito contractum tempore bellum.
Nunc hic, nunc illic ſuperant vitalia rerum:
Et ſuperantur item: miſcetur funere vagor,
Quem pueri tollunt viſentes luminis oras:
Nec nox ulla diem, neque noctem aurora ſecuta ?ſt,
Quæ non audierit mixtos vagitibus ægris
Ploratus, mortis comites, & funeris atri.
Illud in his obſignatum quoque rebus habere
Convenit, & memori mandatum mente tenere:
Nil eſſe in promptu, quorum natura tenetur,

Quod

Quod genere ex uno consistat principiorum :
Nec quicquam, quod non permisto semine constet.
Et quam quicque magis multas vis possidet in se,
Atque potestates, ita pluria principiorum
In sese genera, ac varias docet esse figuras.
Principio tellus habet in se corpora prima,
Unde mare immensum volventes flumina fontes
Assidue renovent : habet, ignes unde oriantur.
Nam multis succensa locis ardent sola terræ.
Eximiis vero furit ignibus impetus Ætnæ.
Tum porro nitidas fruges, arbustaque læta
Gentibus humanis habet unde extollere possit.
Unde etiam fluidas frondeis, & pabula læta
Montivago generi possit præbere ferarum,
Quare magna deum mater, materque ferarum,
Et nostri genitrix hæc dicta 'st corporis una.
Hanc veteres Graium docti cecinere poetæ
Sublimem in curru bijugos agitare leones :
Aeris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem ; neque posse in terra sistere terram.
Adjunxere feras, quia quamvis effera proles
Officiis debet molliri victa parentum.
Muralique caput summum cinxere corona :
Eximiis munita locis quod sustinet urbeis :
Quo nunc insigni per magnas prædita terras
Horrifice fertur divinæ matris imago.
Hanc variæ gentes antiquo more sacrorum
Idæam vocitant matrem, Phrygiasque catervas
Dant comites, quia primum ex illis finibus edunt
Per terrarum orbem fruges cœpisse creari.
Gallos attribuunt, quia numen qui violarint
Matris, & ingrati genitoribus inventi sint,
Significare volunt indignos esse putandos,
Vivam progeniem qui in oras luminis edant.
Tympana tenta tonant palmis, & cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur cornua cantu,
Et Phrygio stimulat numero cava tibia menteis,

Telaque

Telaque præportant violenti ſigna furoris,
Ingratos animos, atque impia pectora volgi
Conterrere metu quæ poſſint numine divæ.
Ergo cum primum magnas invecta per urbeis
Munificat tacita mortaleis muta ſalute:
Aere atque argento ſternunt iter omne viarum
Largifica ſtipe ditantes, ninguntque roſarum
Floribus umbrantes matrem, comitumque catervas.
Hic armata manus (Curetas nomine Graij
Quos memorant Phrygios) inter ſe forte catenas
Ludunt, in numerumque exſultant ſanguine læti: &
Terrificas capitum quatientes numine criſtas,
Dictæos referunt Curetas: qui Jovis illum
Vagitum in Creta quondam occultaſſe feruntur,
Cum pueri circum puerum pernice chorea
Armati in numerum ſtarent: pernice chorea
Armati in numerum pulſarent æribus æra,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
Æternumque daret matri ſub pectore volnus.
Propterea Magnam armati matrem comitantur,
Aut quia ſignificant divam prædicere, ut armis,
Ac virtute velint patriam defendere terram:
Præſidioque parent, decorique parentibus eſſe.
Quæ bene, & eximie quamvis diſpoſta ferantur,
Longe ſint tamen a vera ratione repulſa.
Omnis enim per ſe divum natura neceſſe 'ſt
Immortali ævo ſumma cum pace fruatur,
Semota à noſtris rebus, ſejunctaque longe.
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipſa ſuis pollens opibus, nihil indiga noſtri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Terra quidem vero caret omni tempore ſenſu:
Sed quia multarum potitur primordia rerum,
Multa modis multis edfert in lumina ſolis.
Hic ſi quis mare Neptunum, Cereremque vocare
Conſtituet fruges, & Bacchi nomine abuti
Mavolt, quam laticis proprium proferre vocamen:

Concedamus ut hic terrarum dictitet orbem
Esse deum matrem, dum re non sit tamen apse.
Sæpe itaque ex uno tondentes gramina campo
Lanigeræ pecudes & equorum duellica proles,
Buceriæque greges sub eodem tegmine cœli,
Ex unoque sitim sedantes flumine aquai,
Dissimili vivunt specie, retinentque parentum
Naturam, & mores generatim quæque imitantur:
Tanta 'st in quovis genere herbæ materiai
Dissimilis ratio: tanta 'st in flumine quoque.
Jam vero quamvis animantem ex omnibus unam
Ossa, cruor, venæ, calor, humor, viscera, nervi
Constituunt, quæ sunt porro distantia longe
Dissimili perfecta figura principiorum.
Tum porro quæcunque igni flammata cremantur.
Si nil præterea, tamen ex se ea corpora tradunt,
Unde ignem jacere, & lumen summittere possint:
Scintillasque agere, ac late differre favillam.
Cetera consimili mentis ratione peragrans,
Invenies intus multarum semina rerum
Corpore celare, & varias cohibere figuras.
Denique multa vides, quibus est odor, & sapor una,
Reddita sunt cum odore; imprimis pleraque dona,
Relligione animum turpi cum tangere parto.
Hæc igitur variis debent constare figuris:
Nidor enim penetrat, qua succus non it in artus:
Succus item seorsum & rerum sapor insinuatur
Sensibus, ut noscas primis differre figuris.
Dissimiles igitur formæ glomeramen in unum
Conveniunt: & res permisto semine constant.
Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa elementa vides multis communia verbis:
Cum tamen inter se versus, ac verba necesse 'st
Confiteare alia ex aliis constare elementis.
Non quo multa parum communis littera currat,
Aut nulla inter se duo sint ex omnibus isdem:
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.

Sic

Sic aliis in rebus item communia multa,
Multarum rerum cum sint primordia, longe
Dissimili tamen inter se consistere summa.
Possunt: ut merito ex aliis constare ferantur
Humanum genus, ac fruges, arbustaque læta.
Nec tamen omnimodis connecti posse putandu'st
Omnia: nam volgo fieri portenta videres:
Semiferas hominum species existere: & altos
Interdum ramos egigni corpore vivo:
Multaque connecti terrestria membra marinis.
Tum flammam tetro spiranteis ore Chimæras
Pascere naturam per terras omniparenteis.
Quorum nil fieri manifestu'st: omnia quando
Seminibus certis certa genitrice creata
Conservare genus crescentia posse videmus.
Scilicet id certa fieri ratione necesse 'st.
Nam sita cuique cibis ex omnibus intus in artus
Corpora discedunt: connexaque convenienteis
Efficiunt motus: at contra aliena videmus
Rejicere in terras naturam: multaque cæcis
Corporibus fugiunt e corpore percita plagis,
Quæ neque connecti cuiquam potuere, neque intra
Vitaleis motus consentire, atque animari.
Sed ne forte putes animalia sola teneri
Legibus his: eadem ratio res terminat omneis.
Nam veluti tota natura dissimiles sunt
Inter se genitæ res quæque: ita quamque necesse 'st
Dissimili constare figura principiorum:
Non quod multa parum simili sint prædita forma:
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constent.
Semina cum porro distent: differre necesse 'st
Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus: quæ non animalia solum
Corpora sejungunt, sed terras, ac mare totum
Secernunt, cœlumque à terris omne retentant.
Nunc age dicta meo dulci quæsita labore
Percipe: ne forte hæc albis ex alba rearis

Principiis esse, ante oculos quæ candida cernis:
Aut ea, quæ nigrant, nigro de semine nata:
Neve, alium quemvis quæ sunt induta colorem,
Propterea gerere hunc credas, quod materiai
Corpora consimili sint ejus tincta colore.
Nullus enim color est omnino materiai
Corporibus, neque par rebus, neque denique dispar:
In quæ corpora si nullus tibi forte videtur
Posse animi injectus fieri, procul avius erras.
Nam cum cæcigeni, solis qui lumina nunquam
Aspexere, tamen cognoscant corpora tactu,
Ex ineunte ævo nullo contincta colore:
Scire licet menti quoque nostræ corpora posse
Verti in notitiam nullo circumlita fuco.
Denique nos ipsi cæcis quæcunque tenebris
Tangimus, haud ullo sentimus tincta colore.
Quod quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.
Omnis enim color omnino mutatur in omneis:
Quod facere haud ullo debent primordia pacto,
Immutabile enim quiddam superare necesse 'st,
Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Proinde colore cave contingas semina rerum:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Præterea, si nulla coloris principiis est
Reddita natura: at variis sunt prædita formis:
E quibus omnigenos gignunt varianteque colores.
Præterea magni quod refert semina quæque
Cum quibus, & quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus accipiantque:
Perfacile extemplo rationem reddere possis,
Cur ea, quæ nigro fuerint paullo ante colore,
Marmoreo fieri possint candore repente:
Ut mare, cum magni commorunt æquora venti,
Vertitur in canos candenti marmore fluctus.
Dicere enim possis nigrum, quod sæpe videmus,

Mate-

Materies ubi permiſta 'ſt illius, & ordo
Principiis mutatus, & addita, demptaque quædam,
Continuo id fieri ut candens videatur, & album:
Quod ſi cæruleis conſtarent æquora ponti
Seminibus, nullo poſſent albeſcere pacto.
Nam quocunque modo perturbes, cærula quæ ſint,
Nunquam in marmoreum poſſunt migrare colorem.
Sin alio, atque alio ſunt ſemina tincta colore,
Quæ mar's efficiunt unum purumque nitorem:
Ut ſæpe ex aliis formis, variiſque figuris
Efficitur quiddam quadratum, unæque figuræ:
Conveniebat, uti in quadrato cernimus eſſe
Diſſimileis formas: ita cernere in æquore ponti,
Aut alio in quovis uno puroque nitore
Diſſimileis longe inter ſe varioſque colores.
Præterea, nihil officiunt, obſtantque figuræ
Diſſimiles, quo quadratum minus omne ſit extra:
At varii rerum impediunt, prohibentque colores,
Quo minus eſſe una poſſit res tota nitore.
Tum porro, quæ ducit & inlicit, ut tribuamus
Principiis rerum nonnunquam, cauſa, colores,
Occidit, ex albis quoniam non alba creantur:
Nec quæ nigra cluent, de nigris: ſed variis de.
Quippe etenim multo proclivius exorientur
Candida de nullo, quam de nigrante colore.
Aut alio quovis qui contra pugnet, & obſtet.
Præterea, quoniam nequeunt ſine luce colores
Eſſe, neque in lucem exiſtunt primordia rerum:
Scire licet quam ſint nullo velata colore.
Qualis enim cæcis poterit color eſſe tenebris,
Lumine qui mutatur in ipſo, propterea quod
Recta aut obliqua percuſſus luce refulget?
Pluma Columbarum quo pacto in ſole videtur:
Quæ ſita cervices circum, collumque coronat.
Namque alias ſit uti rubro ſit clara pyropo:
Interdum quodam ſenſu fit, uti videatur
Inter cæruleum virideis miſcere ſmaragdos.

Caudaque pavonis, larga cum luce repleta 'ſt,
Conſimili mutat ratione obverſa colores.
Qui, quoniam quodam gignuntur lumin'is ictu,
Scilicet id ſine eo fieri non poſſe putandu'ſt.
Et quoniam plagæ quoddam genus excipit in ſe
Pupuia, cum ſentire colorem dicitur album,
Atque aliud porro, nigrum cum, & cætera, ſentit,
Nec refert ea, quæ tangis, quo forte colore
Prædita ſint, verum quali magis apta figura:
Scire licet, nil principiis opus eſſe colores:
Sed variis formis varianteis edere tactus.
Præterea, quoniam non certis certa figuris
Eſt natura coloris, & omnia principiorum
Formamenta queunt in quovis eſſe nitore:
Cur ea, quæ conſtant ex illis, non pariter ſunt
Omnigenis perfuſa coloribus in genere omni?
Conveniebat enim corvos quoque ſæpe volanteis
Ex albis album pennis jactare colorem,
Et nigros fieri nigro de ſemine cycnos,
Aut alio quovis uno, varioque colore.
Quin etiam quanto in parteis res quæque minutas
Diſtrabitur magis, hoc magis eſt ut cernere poſſis
Evaneſcere paullatim, ſtinguique colorem.
Ut ſit ubi in parvas parteis diſcerpitur aurum,
Purpura, pœniceuſque color clariſſimu' multo,
Filatim cum diſtractus diſperditur omnis:
Noſcere ut hinc poſſis, prius omnem effluere colorem
Particulas, quam diſcedant ad ſemina rerum.
Poſtremo, quoniam non omnia corpora vocem
Mittere concedis, neque odorem: propterea fit,
Ut non omnibus attribuas ſonitus, & odores:
Sic, oculis quoniam non omnia cernere quimus,
Scire licet, quædam tam conſtare orba colore,
Quam ſine odore ullo quædam, ſonituque remota:
Nec minus hæc animum cognoſcere poſſe ſagacem
Quam quæ ſunt aliis rebus privata, notiſque.
Sed ne forte putes ſolo ſpoliata colore

Corpora

Corpora prima manere: etiam ſecreta teporis
Sunt, ac frigoris omnino, calidique vaporis:
Et ſonitu ſterila, & ſucco jejuna feruntur:
Nec jaciunt ullum proprio de corpore odorem.
Sicut amaracini blandum, ſtactæque liquorem
Et nardi florem, nectar qui naribus halant,
Cum facere inſtituas: cum primis quærere par eſt,
Quoad licet, ac potis es reperire, inolentis olivi
Naturam, nullam quæ mittat naribus auram:
Quam minime ut poſſit mixtos in corpore odores,
Concoctoſque, ſuo contactos perdere viro.
Propterea demum debent primordia rerum
Non adhibere ſuum gignundis rebus odorem,
Nec ſonitum, quoniam nihil ab ſe mittere poſſunt:
Nec ſimili ratione ſaporem denique quemquam
Nec frigus, neque item calidum tepidumq; vaporem, &
Cætera, quæ cum ita ſunt tandem ut mortalia conſtent,
Molli lenta, fragoſa putri, cava corpore raro,
Omnia ſunt à principiis ſejuncta neceſſe eſt,
Immortalia ſi volumus ſubjungere rebus
Fundamenta, quibus nitatur ſumma ſalutis:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Nunc ea, quæ ſentire videmus cunque neceſſe eſt
Ex inſenſilibus tamen omnia conſiteare
Principiis conſtare: neque id manifeſta refutant,
Nec contra pugnant, in promptu cognita quæ ſunt:
Sed magis ipſa manu ducunt, & credere cogunt,
Ex inſenſilibus, quod dico, animalia gigni.
Quippe videre licet, vivos exiſtere vermeis
Stercore de tetro, putrorem cum ſibi nacta eſt
Intempeſtivis ex imbribus humida tellus:
Præterea cunctas itidem res vertere ſeſe.
Vertunt ſe fluvii, frondes, & pabula læta
In pecudes: vertunt pecudes in corpora noſtra
Naturam, & noſtro de corpore ſæpe ferarum
Augeſcunt vires, & corpora pennipotentum.
Ergo omneis natura cibos in corpora viva

Vertit, & hinc ſenſus animantum procreat omneis:
Non alia longe ratione, atque arida ligna
Explicat in flammas, & in igneis omnia verſat.
Jamne vides igitur, magni primordia rerum
Referre in quali ſint ordine quæque locata?
Et commiſta quibus dent motus, accipiantque?
Eum porro quid id eſt, animum quod percutit ipſum?
Quod movet? & varios ſenſus expromere cogit,
Ex inſenſilibus ne credas ſenſile gigni?
Nimirum, lapides, & ligna, & terra quod una
Miſta, tamen nequeunt vitalem reddere ſenſum.
Illud in his igitur fœdus meminiſſe decebit,
Non ex omnibus omnino, quæcunque creant res,
Senſilia extemplo, & ſenſus me dicere gigni:
Sed magni referre, ea primum quantula conſtent,
Senſile quæ faciunt, & qua ſint prædita forma,
Motibus, ordinibus, poſituris denique quæ ſint:
Quarum nil rerum in lignis, glebiſque videmus.
Et tamen hæc cum ſunt quaſi putrefacta per imbreis,
Vermiculos pariunt, quia corpora materiai
Antiquis ex ordinibus, permota nova re
Conciliantur ita, ut debent animalia gigni.
Deinde ex ſenſilibus cum ſenſile poſſe creari
Conſtituunt, porro ex aliis ſentire ſuetis:
Mollia tum faciunt: nam ſenſus jungitur omnis
Viſceribus, nervis, venis, quæcunque videmus
Mollia mortali conſiſtere corpore creta.
Sed tamen eſto jam poſſe hæc æterna manere:
Nempe tamen debent aut ſenſum partis habere,
Aut ſimilia totis animalibus eſſe putari.
At nequeant per ſe partes ſentire, nec eſſe.
Nec manus à nobis potis eſt ſecreta, neque ulla
Corporis omnino ſenſum pars ſola tenere.
Namque alium ſenſus membrorum reſpuit omneis.
Linquitur ut toeis animalibus adſimulentur;
Vitali ut poſſint conſentire undique ſenſu.
Qui poterunt igitur rerum primordia dici,

Et

Et lethi vitare vias, animalia cum ſint,
Atque animalibu' ſint mortalibus una, eademque?
Quod tamen ut poſſint ab cœtu, concilioque,
Nil facient, præter volgum, turbamque animantum:
Scilicet ut nequeant homines, armenta, feræque,
Inter ſeſe ullam rem gignere conveniendo
Per Veneris res, extra homines, armenta, feraſque.
Quod ſi forte ſuum dimittunt corpore ſenſum,
Atque alium capiunt: quid opus fuit attribui, quod
Detrahitur? Tum præterea, quod fugimus ante,
Quatinus in pullos animaleis vertier ova
Cernimus alituum, vermeiſque effervere, terram
Intempeſtivos cum putror cepit ob imbreis:
Scire licet gigni poſſe ex non ſenſibu' ſenſus.
Quod ſi forte aliquis dicet, duntaxat oriri
Poſſe ex non ſenſu ſenſus, ſed mobilitate
Ante aliqua tanquam partum, quam proditur extra:
Huic ſatis illud erit planum facere, atque probare,
Non fieri partum, niſi concilio ante coacto:
Nec commutari quicquam ſine conciliatu
Primorum, ut nequeunt ullius corporis eſſe
Senſus ante ipſam genitam naturam animantis.
Nimirum quia materies diſiecta tenetur
Aere, fluminibus, terris, flammaque creatis:
Nec congreſſa modo vitaleis convenienti
Contulit inter ſe motus, quibus omnituentes
Accenſi ſenſus animantem quamque tuentur.
Præterea quamvis animantem grandior ictus,
Quam patitur natura, repente adfligit, & omneis
Corporis, atque animi pergit confundere ſenſus.
Diſſolvuntur enim poſituræ principiorum,
Et penitus motus vitales impediuntur,
Donec materies omnis concuſſa per artus
Vitaleis animæ nodos è corpore ſolvit,
Diſperſamque foras per caulas ejicit omneis.
Nam quid præterea facere ictum poſſe reamur
Oblatum, niſi diſcutere, ac diſſolvere quæque?

Fit quoque, uti ſoleant minus oblato acriter ictu,
Reliquiæ motus vitalis vincere ſæpe,
Vincere, & ingenteis plagæ ſedare tumultus,
Inque ſuos quicquid rurſus revocare meatus,
Et quaſi jam lethi dominantem in corpore motum
Diſcutere, ac pœne amiſſos accendere ſenſus.
Nam, quare potius lethi jam limine ab ipſo
Ad vitam poſſint conlecta mente reverti,
Quam quo decurſum prope jam ſiet, ire, & abire?
Præterea quoniam dolor eſt ubi materiai
Corpora vi quadam per viſcera viva, per artus
Sollicitata ſuis trepidant in ſedibus intus:
Inque locum quando remigrant, fit blanda voluptas:
Scire licet, nullo primordia poſſe dolore
Tentari: nullamque voluptatem capere ex ſe:
Quandoquidem non ſunt ex ullis principiorum
Corporibus, quorum motus novitate laborent:
Aut aliquem fructum capiant dulcedinis almæ.
Haud igitur debent eſſe ullo prædita ſenſu.
Denique, uti poſſint ſentire animalia quæque,
Principiis ſi etiam 'ſt ſenſus tribuendus eorum:
Quid genus humanum propritim de quibu' factum 'ſt,
Scilicet & riſu tremulo concuſſa cachinnant,
Et lacrymis ſpargunt rorantibus ora, genaſque,
Multaque de rerum miſtura dicere callent,
Et ſibi proporro quæ ſint primordia quærunt:
Quandoquidem totis mortalibus adfimulata
Ipſa quoque ex aliis debent conflare elementis;
Inde alia ex aliis, nuſquam conſiſtere ut auſis.
Quippe ſequar, quodcunque loqui, ridereque dices,
Et ſapere, ex aliis eadem hæc facientibus, ut ſit.
Quod ſi delira hæc, furioſaque cernimus eſſe:
Et ridere poteſt ex non ridentibu' factus,
Et ſapere, & doctis rationem reddere dictis,
Non ex ſeminibus ſapientibus, atque diſertis:
Qui minus eſſe queant ea, quæ ſentire videmus
Seminibus permiſta carentibus undique ſenſu?

Denique

Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem pater est, unde alma liquenteis
Humorum guttas Mater cum terra recepit,
Fœta parit nitidas fruges, arbustaque læta,
Et genus humanum: parit omnia sæcla ferarum,
Pabula cum præbet, quibus omnes corpora pascunt,
Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant.
Quapropter merito maternum nomen adepta 'st.
Cedit item retro de terra quod fuit ante,
In terras: & quod missum 'st ex ætheris oris,
Id rursum cœli rellatum templa receptant:
Nec sic interimit mors res, ut materiai
Corpora conficiat, sed cœtum dissupat ollis:
Inde aliis aliud conjungit, & efficit, omnes
Res ut convertant formas, mutentque colores,
Et capiant sensus, & puncto tempore reddant:
Ut noscas referre, eadem primordia rerum,
Cum quibus, & quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque:
Neve putes æterna penes residere potesse
Corpora prima, quod in summis fluitare videmus
Rebus, & interdum nasci, subitoque perire:
Quin etiam refert nostris in versibus ipsis,
Cum quibus, & quali sint ordine quæque locata.
Namque eadem cœlum, mare, terras, flumina, solem
Significant: eadem fruges, arbusta, animanteis:
Si non omnia sint, at multo maxima pars est
Consimilis: verum positura discrepitant hæc.
Sic ipsis in rebus item jam materiai
Intervalla, viæ, connexus, pondera, plagæ,
Concursus, motus, ordo, positura, figuræ
Cum permutantur, mutari res quoque debent.
Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem.
Nam tibi vehementer nova res molitur ad aureis
Accidere, & nova se species offendere rerum.
Sed neque tam facilis res ulla 'st, quin ea primum
Difficilis magis ad credendum constet: itemque

Nil

Nil adeo magnum, nec tam mirabile quicquam
Principio, quod non minuant mirarier omnes
Paullatim, ut cœli clarum purumque colorem,
Quemque in se cohibent palantia sidera passim,
Lunæque, & solis præclara luce nitorem:
Omnia quæ si nunc primum mortalibus adsint,
Ex improviso ceu sint objecta repente:
Quid magis his rebus poterat mirabile dici:
Aut minus ante quod auderent fore credere gentes?
Nulli (ut opinor) ita hæc species miranda fuisset,
Quam tibi; jam nemo fessus satiate videndi
Suspicere in cœli dignatur lucida templa.
Desine quapropter novitate exterritus ipsa
Exspuere ex animo rationem: sed magis acri
Judicio perpende, &, si tibi vera videtur,
Dede manus: aut, si falsa est, accingere contra.
Quærit enim rationem animus, cum summa loci sit
Infinita foris, hæc extra mœnia mundi:
Quid sit ibi porro, quo prospicere usque velit mens,
Atque animi tractus liber quo pervolet ipse.
Principio nobis in cunctas undique partes,
Et latere ex utroque, infra, superaque, per Omne
Nulla 'st finis, (uti docui) res ipsaque per se
Vociferatur, & elucet natura profundi.
Nullo jam pacto verisimile esse putandum 'st,
Undique cum vorsus spatium vacet infinitum,
Seminaque immumero numero, summaque profunda
Multimodis volitent æterno percita motu:
Hunc unum terrarum orbem, cœlumque creatum:
Nil agere illa foris tot corpora materiai,
Cum præsertim hic sit natura factus, & ipsa
Sponte sua forte offensando semina rerum
Multimodis, temere, incassum, fruſtraque coacta,
Tandem cooluerint ea, quæ conjecta repente
Magnarum rerum fierent exordia semper,
Terrai, maris, & cœli, generisque animantum.
Quare etiam atque etiam taleis fateare necesse 'st

Esse

Esse alios alibi congressus materiai,
Qualis hic est, avido complexu quem tenet æther.
Præterea cum materies est multa parata:
Cum locus est præsto: nec res, nec causa moratur
Ulla: geni debent nimirum, & confieri res.
Nunc & seminibus si tanta 'st copia, quantam
Enumerare ætas animantum non queat omnis:
Visque eadem, & natura manet, quæ semina rerum
Conjicere in loca quæque queat, simili ratione,
Atque huc sunt conjecta: necesse 'st confiteare
Esse alios aliis terrarum in partibus orbeis,
Et varias hominum gentes, & sæcla ferarum.
Huc accedit, ut in summa res nulla sit una,
Unica quæ gignatur, & unica, solaque crescat:
Quin cujusque sient sæcli, permultaque eodem
Sint genere: in primis animalibus indice mente.
Invenies sic montivagum genus esse ferarum,
Sic hominum genitam prolem, sic denique mutas
Squammigerum pecudes, & corpora cuncta volantum.
Quapropter cœlum simili ratione fatendum 'st,
Terramque, & solem, lunam, mare, cætera, quæ sunt,
Non esse unica, sed numero magis innumerali,
Quandoquidem vitæ depactus terminus alte
Tam manet his, & tam nativo hæc corpore constant,
Quam genus omne, quod his generatim rebus abundat.
Quæ bene cognita si teneas: natura videtur
Libera continuo dominis privata superbis,
Ipsa sua per se sponte omnia Diis agere expers.
Nam pro sancta Deum tranquilla pectora pace,
Quæ placidum degunt ævum, vitamque serenam,
Quis regere immensi summam, quis habere profundi
Indu manu validas potis est moderanter habenas?
Quis pariter cœlos omneis convertere? & omneis
Ignibus ætheriis terras suffire feraceis?
Omnibus inque locis esse omni tempore præsto?
Nubibus ut tenebras faciat, cœlique serena
Concutiat sonitu? tum fulmina mittat, & ædeis

Sæpe

Sæpe ſuas diſturbet, & in deſerta recedens
Sæviat exercens telum, quod ſæpe nocenteis
Præterit, exanimatque indignos, inque merenteis?
Multaque poſt mundi tempus genitale, diemque
Primigenum maris, & terræ, ſoliſque coortum,
Addita corpora ſunt extrinſecus, addita circum
Semina, quæ magnum jaculando contulit Omne:
Unde mare, & terræ poſſent augeſcere: & unde
Adpareret ſpatium cœli domus, alteaque tecta
Tolleret à terris procul, & conſurgeret aer.
Nam ſua cuique locis ex omnibus omnia plagis
Corpora diſtribuuntur, & ad ſua ſæcla recedunt:
Humor ad humorem, terreno corpore terra
Creſcit; & ignem ignes procudunt, ætheraque æther:
Donicum ad extremum creſcendi perfica finem
Omnia perduxit rerum natura creatrix:
Ut fit, ubi nihilo jam plus eſt, quod datur intra
Vitaleis venas, quam quod fluit, atque recedit:
Omnibus his ætas debet conſiſtere rebus:
His natura ſuis refrænat viribus auctum.
Nam, quæcunque vides hilaro grandeſcere adauctu,
Paullatimque gradus ætatis ſcandere adultæ:
Plura ſibi adſumunt, quam de ſe corpora mittunt,
Dum facile in venas cibus omnis diditur: & dum
Non ita ſunt late diſperſa, ut multa remittant:
Et plus diſpendii faciant, quam veſcitur ætas,
Nam certe fluere, ac decedere corpora rebus
Multa, manus dandum 'it: ſed plura accedere debent,
Donicum oleſcendi ſummum tetigere cacumen.
Inde minutatim vireis, & robur adultum
Frangit, & in partem pejorem liquitur ætas.
Quippe etenimquanto eſt res amplior, augmine demto,
Et quo latior eſt, in cunctas undique parteis
Plura eo diſpergit, & a ſe corpora mittit:
Nec facile in venas cibus omnis diditur eij:
Nec ſitis eſt, quæ per largos exæſtuat æſtus,
Unde queat tantum ſuboriri, ac ſuppedi are,

Quantum

Quantum opus eſt, & quod ſatis eſt, natura novare.
Jure igitur pereunt, cum rarefacta fluendo
Sunt; & cum externis ſuccumbunt omnia plagis:
Quandoquidem grandi cibus ævo dehique defit:
Nec tuditantia rem ceſſant extrinſecus ullam
Corpora conficere, & plagis inſeſta domare.
Sic igitur magni quoque circum mœnia mundi
Expugnata dabunt labem, putreiſque ruinas.
Omnia debet enim cibus integrare novando:
Nequicquam, quoniam nec venæ perpetiuntur
Quod ſatis eſt, neq; quantum opus eſt, natura miniſtrat.
Jamque adeo affecta eſt ætas, effœtaque tellus
Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit
Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.
Haud (ut opinor) enim mortalia ſæcla ſuperne
Aurea de cœlo demiſit funis in arva:
Nec mare, nec fluctus plangentes ſaxa crearunt:
Sed genuit tellus eadem, quæ nunc alit ex ſe.
Præterea nitidas fruges, vinetaque læta
Sponte ſua primum mortalibus ipſa creavit:
Ipſa dedit dulceis fœtus, & pabula læta:
Quæ nunc vix noſtro grandeſcunt aucta labore:
Conterimuſque boves, & vireis agricolarum:
Conficimus ferrum vix arvis ſuppeditari:
Uſque adeo pereunt fœtus, augentque labores.
Jamque caput quaſſans grandis ſuſpirat arator
Crebrius incaſſum magnum cecidiſſe laborem:
Et cum tempora temporibus præſentia confert
Præteritis, laudat fortunas ſæpe parentis:
Et crepat, antiquum genus ut pietate replotum
Perfacile angustis tolerarit finibus ævum,
Cum minor eſſet agri multo modus ante viritim:
Nec tenet, omnia paullatim tabeſcere, & ire
Ad ſcopulum ſpatio ætatis defeſſa vetuſto.

T. LU-

T. LUCRETII

Liber Tertius.

Tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuiſti, inluſtrans commoda vitæ:
Te ſequor ô Graiæ gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono preſſis veſtigia ſignis,
Non ita certandi cupidus, quam propter amorem,
Quod te imitari aveo: quid enim contendat hirundo
Cycnis? aut quidnam tremulis facere artubus hœdi
Conſimile in curſu poſſint, ac fortis equi vis?
Tu pater, & rerum inventor: tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuiſque ex, inclute, chartis,
Floriferis ut apes in ſaltibus omnia limant,
Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta,
Aurea, perpetua ſemper digniſſima vita.
Nam ſimul ac ratio tua cœpit vociferari,
Naturam rerum haud divina mente coortam,
Diffugiunt animi terrores, mœnia mundi
Diſcedunt, totum video per Inane geri res.
Apparet divum numen, ſedeſque quietæ:
Quas neque concutiunt venti, neque nubila nimbis
Adſpergunt, neque nix acri concreta pruina
Cana cadens violat: ſemperque innubilus æther
Integit, & large diffuſo lumine ridet.
Omnia ſuppeditat porro natura, neque ulla
Res animi pacem delibrat tempore in ullo.
At contra nuſquam apparent Acheruſia templa:

Nec

Nec tellus obſtat, quin omnia diſpiciantur,
Sub pedibus quæcunque infra per Inane geruntur.
His tibi me rebus quædam divina voluptas
Percipit, atque horror, quod ſic natura tua vi
Tam manifeſta patet ex omni parte retecta.
Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia ſint: & quam variis diſtantia formis
Sponte ſua volitent alterno percita motu,
Quoque modo poſſint ex his res quæque creari:
Haſce ſecundum res animi natura videtur,
Atque animæ claranda meis jam verſibus eſſe:
Et metus ille foras præceps Acheruntis agendus
Funditus: humanam qui vitam turbat ab imo,
Omnia ſuffundens mortis nigrore: neque ullam
Eſſe voluptatem liquidam puramque relinquit.
Nam, quod ſæpe homines morbos magis eſſe timendos
Infamemque ferunt vitam, quam Tartara lethi,
Et ſe ſcire animi naturam, ſanguinis eſſe,
Nec prorſum quicquam noſtræ rationis egere:
Hinc licet advertas animum, magis omnia laudis,
Aut etiam venti, ſi fert ita forte voluntas,
Jactari cauſa, quam quod res ipſa probetur:
Extorres iidem patria, longeque fugati
Conſpectu ex hominum, fœdati crimine turpi,
Omnibus ærumnis affecti denique vivunt:
Et quocunque tamen miſeri venere, parentant,
Et nigras mactant pecudes, & Manibu' divis
Inferias mittunt: multoque in rebus acerbis
Acrius advertunt animos ad relligionem.
Quo magis in dubiis hominem ſpectare periclis
Convenit, adverſiſque in rebus noſcere qui ſit.
Nam veræ voces tum demum pectore ab imo
Ejiciuntur, & eripitur perſona, manet res.
Denique avarities, & honorum cæca cupido,
Quæ miſeros homines cogunt tranſcendere fineis
Juris, & interdum ſocios ſcelerum, atque miniſtros
Nocteis atque dies niti præſtante labore

Ad

Ad ſummas emergere opeis : hæc volnera vitæ
Non minimam partem mortis formidine aluntur.
Turpis enim fama, & contemptus, & acris egeſtas
Semota ab dulci vita ſtabilique videntur :
Et quaſi jam lethi portas cunctarier ante :
Unde homines, dum ſe falſo terrore coacti
Reſſugiſſe volunt longe, longeque receſſe :
Sanguine civili rem conflant : divitiaſque
Conduplicant avidi, cædem cædi accumulantes.
Crudeles gaudent in triſti funere fratris :
Et conſanguineum menſas odere, timentque.
Conſimili ratione ab eodem ſæpe timore
Macerat invidia ante oculos illum eſſe potentem,
Illum aſpectari, clarus qui incedit honore :
Ipſi ſe in tenebris volvi, cœnoque queruntur.
Intereunt partim ſtatuarum, & nominis ergo :
Et ſæpe uſque adeo mortis formidine vitæ
Percipit humanos odium, luciſque videndæ,
Ut ſibi conſciſcant, mœrenti pectore lethum,
Obliti fontem curarum hunc eſſe timorem,
Hunc vexare pudorem, hunc vincula amicitiai
Rumpere, & in ſumma pietatem evertere fundo.
Nam jam ſæpe homines patriam, caroſque parenteis
Prodiderunt, vitare Acheruſia templa petentes.
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt : ſic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ ſunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebraſque neceſſe 'ſt
Non radii ſolis, neque lucida tela diei
Diſcutiant, ſed naturæ ſpecies, ratioque.
Primum animum dico, mentem quem ſæpe vocamus,
In quo conſilium vitæ, regimenque locatum 'ſt,
Eſſe hominis partem nihilo minus, ac manus, & pes,
Atque oculi, partes animantis totius extant.
Quamvis multa quidem ſapientum turba putarunt
Senſum animi certa non eſſe in parte locatum :

Verum

Verum habitum quendam vitalem corporis esse,
Harmoniam Graij quam dicunt, quod faciat nos
Vivere cum sensu, nulla cum in parte siet mens:
Ut bona sæpe valetudo cum dicitur esse
Corporis, & non est tamen hæc pars ulla valentis:
Sic animi sensum non certa parte reponunt:
Magnopere in quo mî diversi errare videntur.
Sæpe utiq; in promptu corpus, quod cernitur, ægrit,
Cum tamen ex alia lætamur parte latenti:
Et retro fit, uti contra sit sæpe vicissim,
Cum miser ex animo, lætatur corpore toto:
Non alio pacto, quam si pes cum dolet ægri,
In nullo caput interea sit forte dolore.
Præterea molli somno cum dedita membra,
Effusumque jacet sine sensu corpus onustum:
Est aliud tamen in nobis, quod tempore in illo
Multimodis agitatur, & omneis accipit in se
Lætitiæ motus, & curas cordis inaneis.
Nunc animam quoq; ut in membris cognoscere possis
Esse, neque harmoniam corpus retinere solere:
Principio fit, uti detracto corpore multo,
Sæpe tamen nobis in membris vita moretur.
Atque eadem rursus cum corpora pauca caloris
Diffugere, forasque per os est editus aer:
Deserit extemplo venas, atque ossa relinquit:
Noscere ut hinc possis, non æquas omnia partes
Corpora habere, neque ex æquo fulcire salutem:
Sed magis hæc, venti quæ sunt, calidique vaporis
Semina, curare in membris ut vita moretur.
Est igitur calor, ac ventus vitalis in ipso
Corpore, qui nobis moribundos deserit artus.
Quapropter, quoniam est animi natura reperta,
Atque animæ, quasi pars hominis: redde harmoniai
Nomen ab organico sumtu delatum Heliconis,
Sive aliunde ipsi porro traxere: & in illam
Transtulerunt, proprio quæ tum res nomine egebat,
Quicquid id est, habeant: tu cætera percipe dicta.

Nunc

Nunc animum, atque animam dico conjuncta teneri
Inter ſe, atque unam naturam conficere ex ſe:
Sed caput eſſe quaſi, & dominari in corpore toto
Conſilium, quod nos animum, mentemque vocamus:
Idque ſitum media regione in pectoris hæret.
Hic exſultat enim pavor, ac metus: hæc loca circum
Lætitiæ mulcent: hic ergo mens, animuſque 'ſt.
Cætera pars animæ per totum diſſita corpus
Paret: & ad numen mentis, nomenque movetur:
Idque ſibi ſolum per ſe ſapit, & ſibi gaudet:
Cum neque res animam, neque corpus commovet ulla;
Et quaſi cum caput aut oculus, tentante dolore,
Læditur in nobis, non omni concruciamur
Corpore: ſic animus nonnunquam læditur ipſe,
Lætitiaque viget, cum cætera pars animai
Per membra, atque artus nulla novitate cietur.
Verum ubi vehementi magis eſt commota metu mens,
Conſentire animam totam per membra videmus:
Sudores itaque & pallorem exiſtere toto
Corpore, & infringi linguam, vocemque aboriri,
Caligare oculos, ſonere aureis, ſuccidere artus.
Denique concidere ex animi terrore videmus
Sæpe homines: facile ut quivis hinc noſcere poſſit,
Eſſe animã cum animo conjunctam: quæ cum animi vi
Percuſſa 'ſt, exin corpus propellit, & icit.
Hæc eadem ratio naturam animi, atque animai
Corpoream docet eſſe: ubi enim propellere membra,
Conripere ex ſomno corpus, mutareque voltum,
Atque hominem totum regere ac verſare videtur:
(Quorum nil fieri ſine tactu poſſe videmus:
Nec tactum porro ſine corpore) nonne fatendum 'ſt
Corporea natura animum conſtare, animamque?
Præterea pariter fungi cum corpore: & una
Conſentire animum nobis in corpore cernis.
Si minus offendit vitam vis horrida lethi
Oſſibus ac nervis diſcluſis intus adacta:
Attamen inſequitur languor, terræque petitus

Sua-

Suavis, & in terra mentis qui gignitur æſtus,
Interdumque quaſi exſurgendi incerta voluntas.
Ergo corpoream naturam animi eſſe neceſſe 'ſt:
Corporeis quoniam telis ictuque laborat.
Is tibi nunc animus quali ſit corpore, & unde
Conſtiterit, pergam rationem reddere dictis.
Principio eſſe aio perſubtilem atque minutis
Perquam corporibus factum conſtare: id ita eſſe
Hinc licet advertas animum, ut pernoſcere poſſis.
Nil adeo fieri celeri ratione videtur,
Quam ſi mens fieri proponit, & inchoat ipſa.
Ocius ergo animus, quam res ſe perciet ulla,
Ante oculos quarum in promptu natura videtur.
At quod mobile tantopere 'ſt, conſtare rotundis
Per quam ſeminibus debet, perquamque minutis:
Momine uti parvo poſſint impulſa moveri.
Namque movetur aqua, & tantillo momine fluctat:
Quippe volubilibus, parviſque creata figuris.
At contra mellis conſtantior eſt natura,
Et pigri latices magis, & cunctantior actus.
Hæret enim inter ſe magis omnis materiai
Copia: nimirum quia non tam lævibus extat
Corporibus, neque tam ſubtilibus atque rotundis:
Namque papaverum, aura poteſt ſuſpenſa, leviſq;
Cogere, ut ab ſummo tibi diffluat altus acervus:
At contra lapidum conjectum, ſpiclorumque
Nemo poteſt: igitur parviſſima corpora quanto
Et læviſſima ſunt, ita mobilitata feruntur.
At contra quo quæque magis cum pondere magno,
Aſperaque inveniuntur, eo ſtabilita magis ſunt.
Nunc igitur, quoniam 'ſt animi natura reperta
Mobilis egregie: per quam conſtare neceſſe 'ſt
Corporibus parvis & lævibus atque rotundis.
Quæ tibi cognita res in multis, ô bone, rebus
Utilis invenietur, & opportuna cluebit.
Hæc quoque res etiam naturam deliquat ejus,
Quam tenui conſtet textura: quamque loco ſe

Con-

Contineat parvo, si possit conglomerari:
Quod simul atque hominem lethi secura quies est
Indepta, atque animi natura, animæque recessit:
Nil ibi limatum de toto corpore cernas
Ad speciem, nil ad pondus: mors omnia præstat,
Vitalem præter sensum, calidumque vaporem.
Ergo animam totam perparvis esse necesse 'st
Seminibus, nexam per venas, viscera, nervos:
Quatinus omnis ubi è toto jam corpore cessit,
Extima membrorum circum-cæsura tamen se
Incolumem præstat: nec defit ponderis hilum:
Quod genus est Bacchi cum flos evanuit, aut cum
Spiritus unguenti suavis diffugit in auras:
Aut aliquo cum jam succus de corpore cessit:
Nil oculis tamen esse minor res ipsa videtur
Propterea, neque detractum de pondere quicquam:
Nimirum, quia multa, minutaque semina succos
Efficiunt, & odorem in toto corpore rerum.
Quare etiam atque etiam mentis naturam, animæque
Scire licet per quam pauxillis esse creatam
Seminibus: quoniam fugiens nil ponderis aufert.
Nec tamen hæc simplex nobis natura putanda 'st.
Tenuis enim quædam moribundos deserit aura
Mista vapore: vapor porro trahit aera secum:
Nec calor est quisquam, cui non sit mistus & aer.
Rara quod ejus enim constat natura, necesse 'st
Aeris inter eum primordia multa cieri.
Jam triplex animi 'st igitur natura reperta.
Nec tamen hæc sat sunt ad sensum cuncta creandum:
Nil horum quoniam recipit mens posse creare
Sensiferos motus, quædam qui mente volurent.
Quarta quoque his igitur quædam natura necesse 'st
Attribuatur: ea 'st omnino nominis expers:
Qua neque mobilius quicquam, neque tenuius extat,
Nec magis è parvis, aut lævibus ex elementis:
Sensiferos motus quæ didit prima per artus.
Prima cietur enim parvis perfecta figuris:

Inde

Inde calor motus, & venti cæca poteſtas
Accipit: inde aer: inde omnia mobilitantur:
Tum quatitur ſanguis, tum viſcera perſentiſcunt
Omnia: poſtremis datur oſſibus, atque medullis
Sive voluptas eſt, ſive 'ſt contrarius ardor.
Nec temere huc dolor uſq; poteſt penetrare, neq; acre
Permanare malum, quin omnia perturbentur:
Uſque adeo ut vitæ deſit locus, atque animai
Diffugiant partes per caulas corporis omneis.
Sed plerumque fit in ſummo quaſi corpore finis
Motibus: hanc ob rem vitam retinere valemus.
Nunc ea quo pacto inter ſeſe miſta, qui buſque
Compta modis vigeant, rationem reddere aventem
Abſtrahit invitum patrij ſermonis egeſtas.
Sed tamen, ut potero ſummatim attingere, tangam.
Inter enim curſant primordia principiorum
Motibus inter ſe: nihil ut ſecernier unum
Poſſit, nec ſpatio fieri diviſa poteſtas:
Sed quaſi multæ vis unius corporis extant.
Quod genus in quovis animantum viſcere volgo
Eſt odor, & quidam calor, & ſapor: & tamen ex his
Omnibus eſt unum perfectum corporis augmen.
Sic calor, atque aer, & venti cæca poteſtas
Miſta creant unam naturam, & mobilis illa
Vis, initium motus ab ſe quæ dividit ollis,
Senſifer unde oritur primum per viſcera motus.
Nam penitus prorſum latet hæc natura, ſubeſtque:
Nec magis hæc infra quicquam eſt in corpore noſtro:
Atque anima 'ſt animæ proporro totius ipſa:
Quod genus in noſtris membris, & corpore toto
Miſta latens animi vis eſt, animæque poteſtas:
Corporibus quia de parvis, pauciſque creata 'ſt.
Sic tibi nominis hæc expers vis, facta minutis
Corporibus latet: atque animai totius ipſa
Proporro 'ſt anima, & dominatur corpore toto.
Conſimili ratione neceſſe 'ſt ventus, & aer,
Et calor inter ſe vigeant commiſta per artus:

Atque

Atque aliis aliud ſubſit magis, eminet atque:
Ut quiddam fieri videatur de omnibus unum:
Ne calor, ac ventus ſeorſum, ſeorſumque poteſtas
Aeris interimant ſenſum, diductaque ſolvant.
Eſt etiam calor ille animo, quem ſumit in ira,
Cum ferviſcit, & ex oculis micat acribus ardor.
Eſt & frigida multa comes formidinis aura:
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Eſt etiam quoque pacati ſtatus aeris ille,
Pectore tranquillo qui fit, voltuque ſereno.
Sed calidi plus eſt illis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facile efferviſcit in ira:
Quo genere in primis vis eſt violenta leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes:
Nec capere irarum fluctus in pectore poſſunt.
At ventoſa magis cervorum frigida mens eſt:
Et gelidas citius per viſcera concitat auras:
Quæ tremulum faciunt membris exiſtere motum.
At natura boum placido magis aere vivit:
Nec nimis irai fax unquam ſubdita percit
Fumida ſuffundens cæcæ caliginis umbras:
Nec gelidi torpet telis perfixa pavoris:
Inter utroſque ſita 'ſt cervos, ſævoſque leones.
Sic hominum genus eſt, quamvis doctrina politos
Conſtituat pariter quoſdam, tamen illa relinquit
Naturæ cuiuſque animæ veſtigia prima.
Nec radicitus evelli mala poſſe putandum 'ſt,
Quin proclivius hic iras decurrat ad acreis:
Ille metu citius paullo tentetur: at ille
Tertius accipiat quædam clementius æquo.
Inque aliis rebus multis differre neceſſe 'ſt
Naturas hominum varias, moreſque ſequaceis:
Quorum ego nunc nequeo cæcas exponere cauſas:
Nec reperire figurarum tot nomina, quot ſunt
Principiis, unde hæc oritur variantia rerum.
Illud in his rebus videor firmare poteſſe,
Usque adeo naturarum veſtigia linqui

Parvola,

Parvolâ, quæ nequeat ratio depellere doctis:
Ut nihil impediat dignam Diis degere vitam.
Hæc igitur natura tenetur corpore ab omni:
Ipſaque corporis eſt cuſtos, & cauſa ſalutis.
Nam communibus inter ſe radicibus hærent;
Nec ſine pernicie divelli poſſe videntur.
Quod genus è turis glebis evellere odorem
Haud facile 'ſt, quin intereat natura quoque ejus.
Sic animi, atque animæ naturam corpore toto
Extrahere haud facile 'ſt, quin omnia diſſolvantur:
Implexis ita principiis ab origine prima
Inter ſe fiunt conſorti prædita vita:
Nec ſine vi quicquam alterius ſibi poſſe videtur
Corporis, atque animi ſeorſum ſentire poteſtas:
Sed communibus inter eos conflatur utrinque
Motibus accenſus nobis per viſcera ſenſus.
Præterea corpus per ſe nec gignitur unquam,
Nec creſcit, nec poſt mortem durare videtur.
Non enim ut humor aquæ dimittit ſæpe vaporem,
Qui datus eſt, neque ab hac cauſa convellitur ipſe,
Sed manet incolumis: non, inquam, ſic animai
Diſcidium poſſunt artus perferre relicti:
Sed penitus pereunt convolſi, conque putreſcunt.
Ex ineunte ævo ſic corporis atque animai
Mutua vitaleis diſcunt contagia motus,
Maternis etiam in membris, alvoque repoſta;
Diſcidium ut nequeat fieri ſine peſte, maloque:
Ut videas, quoniam conjuncta 'ſt cauſa ſalutis,
Conjunctam quoque naturam conſiſtere eorum.
Quod ſupereſt, ſi quis corpus ſentire reputat:
Atque animam credit permixtam corpore toto
Suſcipere hunc motum, quem ſenſum nominitamus:
Vel manifeſtas res contra, veraſque repugnat.
Quid ſit enim corpus ſentire quis afferet unquam,
Si non ipſa palam quod res dedit ac docuit nos?
At dimiſſa anima corpus caret undique ſenſu,
Multaque præterea perdit, cum expellitur ævo.

Dicere porro oculos nullam rem cernere posse:
Sed per eos animum ut foribus spectare recluſis,
Desipere est, contra cùm ſenſus dicat eorum:
Senſus enim trahit, atque acies detrudit ad ipſas.
Fulgida præſertim cùm cernere ſæpe nequimus,
Lumina luminibus quia nobis præpediuntur:
Quod foribus non fit: neque enim, quà cernimus ipſi,
Oſtia ſuſcipiunt ullum recluſa laborem.
Præterea ſi pro foribus ſunt lumina noſtra,
Jam magis exemptis oculis debere videtur
Cernere res animus ſublatis poſtibus ipſis.
Illud in his rebus nequaquam ſumere poſſis,
Democriti quod ſancta viri ſententia ponit,
Corporis atque animi primordia ſingula primis
Adpoſita alternis variare, ac nectere membra.
Nam cùm multo ſint animai elementa minora,
Quàm quibus è corpus nobis & viſcera conſtant:
Tum numero quoque concedunt, & rara per artus
Diſſita ſunt, duntaxat ut hoc promittere poſſis,
Quantula prima queant nobis injecta ciere
Corpora ſenſiferos motus in corpore, tanta
Intervalla tenere exordia prima animai.
Nam neque pulveris interdum ſentimus adhæſum
Corpore, nec membris incuſſam inſidere cretam,
Nec nebulam noctu, nec aranei tenuia fila
Obvia ſentimus, quando obretimur euntes:
Nec ſupra caput ejuſdem cecidiſſe vietam
Veſtem, nec plumas avium, pappoſque volanteis,
Qui nimia levitate cadunt plerumque gravatim.
Nec repentis itum cujuſviſcunque animantis
Sentimus, nec priva pedum veſtigia quæque,
Corpore quæ in noſtro culices, & cætera ponunt.
Ultque adeo prius eſt in nobis multa ciendum
Semina, corporibus noſtris immiſta per artus,
Quàm primordia ſentiſcant concuſſa animai,
Et quàm intervallis tantis tuditantia poſſint
Concurſare, coire & diſſultare viciſſim.

Et

Et magis eſt animus vitai clauſtra coercens,
Et dominantior ad vitam, quàm vis animai.
Nam ſine mente, animoq; nequit reſidere per artus
Temporis exiguam partem pars ulla animai:
Sed comes inſequitur facile, & diſcedit in auras,
Et gelidos artus in lethi frigore linquit.
At manet in vita, cui mens animuſque remanſit,
Quamvis eſt circum-cæſis lacer undique membris:
Truncus, ademta anima circum, membriſque remotis,
Vivit, & ætherias vitaleis ſuccipit auras,
Si non omnimodis, at magna parte animai
Privatus, tamen in vita cunctatur, & hæret.
Ut lacerato oculo circum ſi pupula manſit
Incolumis, ſtat cernendi vivata poteſtas;
Dummodo ne totum corrumpas luminis orbem,
Sed circumcidas aciem, ſolamque relinquas:
Id quoque enim ſine pernicie confiet eorum,
At ſi tantula pars oculi media illa pereſt,
Incolumis quamvis alioqui ſplendidus orbis,
Occidit extemplo lumen, tenebræque ſequuntur:
Hoc anima atque animus vincti ſunt fœdere ſemper.
Nunc age, nativos animantibus, & mortaleis
Eſſe animos, animaſque leveis ut noſcere poſſis:
Conquiſita diu, dulcique reperta labore
Digna tua pergam diſponere carmina vita.
Tu fac utrumque uno ſubjungas nomen eorum;
Atque animam, verbi cauſa, cum dicere pergam,
Mortalem eſſe docens: animum quoq; dicere credas,
Quatinus eſt unum inter ſe, conjunctaque res eſt.
Principio, quoniam tenuem conſtare minutis
Corporibus docui, multoque minoribus eſſe
Principiis factam, quàm liquidus humor aquaï eſt,
Aut nebula, aut fumus: (nam longe mobilitate
Præſtat, & a tenui cauſa magis icta movetur:
Quippe ubi imaginibus fumi, nebulæque movetur:
Quod genus in ſomnis ſopiti ubi cernimus alta
Exhalare vapore altaria, ferreque fumum:

Nam procul hæc dubio nobis ſimulacra genuntur :)
Nunc igitur quoniam quaſſatis undique vaſis
Diffluere humorem, & laticem diſcedere cernis :
Et nebula ac fumus quoniam diſcedit in auras:
Crede animam quoque diffundi, multoque perire
Ocius, & citius diſſolvi corpora prima,
Cum ſemel omnibus è membris ablata receſſit.
Quippe etenim corpus quod vas quaſi conſtitit ejus,
Cum cohibere nequit conquaſſatum ex aliqua re,
Ac rarefactum, detracto ſanguine venis.
Aere quî credas poſſe hanc cohiberier ullo ?
Corpore qui noſtro rarus magis am cohibeſſit ?
Præterea gigni pariter cum corpore, & una
Creſcere ſentimus, pariterque ſeneſcere mentem.
Nam velut infirmo pueri, teneroque vagantur
Corpore : ſic animi ſequitur ſententia tenuis.
Inde ubi robuſtis adolevit viribus ætas :
Conſilium quoque majus, & auctior eſt animi vis,
Poſt ubi jam validis quaſſatu 'ſt viribus ævi
Corpus ; & obtuſis ceciderunt viribus artus :
Claudicat ingenium, delirat linguaque, menſque,
Omnia deficiunt, atque uno tempore deſunt.
Ergo diſſolvi quoque convenit omnem animai
Naturam, ceu fumus in altas aeris auras :
Quandoquidem gigni pariter, pariterque videtur
Creſcere, & (ut docui) ſimul æva feſſa fatiſcit.
Huc accedit uti videamus, corpus ut ipſum
Suſcipere immaneis morbos, durumque dolorem :
Sic animum curas acreis, luctumque metumque.
Quare participem lethi quoque convenit eſſe,
Quinetiam morbis in corporis avius errat
Sæpe animus ; dementit enim, deliraque fatur :
Interdumque gravi lethargo fertur in altum,
Æternumque ſoporem, oculis, nutuque cadenti.
Unde neque exaudit voces, neque noſcere vultus
Illorum potis eſt, ad vitam qui revocantes
Circumſtant lacrymis rorantes ora, genaſque.

Quare

Quare animum quoque diſſolvi fateare neceſſe 'ſt :
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi.
Nam dolor, ac morbus lethi fabricator uterque 'ſt :
Multorum exitio perdocti quod ſumus ante.
Denique cur, hominem cum vini vis penetravit
Acris, & in venas diſceſſit diditus ardor,
Conſequitur gravitas membrorum ? præpediuntur
Crura vacillanti ? tardeſcit lingua ? madet mens ?
Nant oculi ? clamor, ſingultus, jurgia gliſcunt ?
Et jam cætera de genere hoc quæcunque ſequuntur,
Cur ea ſunt, niſi quod vehemens violentia vini
Conturbare animam conſuevit corpore in ipſo ?
At quæcunque queunt conturbari, inque pediri,
Significant, paullo ſi durior inſinuarit
Cauſa, fore ut pereant, ævo privata futuro.
Quinetiam ſubita vi morbi ſæpe coactus
Ante oculos aliquis noſtros, ut fulminis ictu
Concidit & ſpumas agit, ingemit, & tremit artus :
Deſipit, extentat nervos, torquetur, anhelat :
Inconſtanter & in jactando membra fatiga :
Nimirum, quia vis morbi diſtracta per artus
Turbat agens animum, ſpumans ut in æquore ſalſo
Ventorum validis ferveſcit viribus unda.
Exprimitur porro gemitus, quia membra dolore
Afficiuntur : & omnino quòd ſemina vocis
Ejiciuntur, & ore foras glomerata feruntur.
Quà quaſi conſuerunt, & ſunt munita viai.
Deſipientia fit, quia vis animi, atque animai
Conturbatur, & (ut docui) diviſa ſeorſum
Diſſectatur eodem illo diſtracta veneno.
Inde, ubi jam morbi ſe flexit cauſa, reditque
In latebras aer corrupti corporis humor :
Tum quaſi talipedans primum conſurgit : & omneis
Paullatim redit in ſenſus, animamque receptat.
Hæc igitur tantis ubi morbis corp re in ipſo
Jactetur, miſeriſque modis diſtracta laboret :
Cur eandem credis ſine corpore in aere aperto

Cum validis ventis ætatem degere posse?
Et quoniam mentem sanari corpus ut ægrum,
Cernimus, & flecti medicina posse videmus:
Id quoque præsagit mortalem vivere mentem.
Addere enim parteis, aut ordine trajicere æquum 'st,
Aut aliquid prorsum de summa detrahere illum,
Commutare animum quicunque adoritur, & infit:
Aut aliam quamvis naturam flectere quærit.
At neque transferri sibi parteis, nec tribui vult,
Immortale quod est quicquam, neque defluere hilum.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Ergo animus sive ægrescit, mortalia signa
Mittit, (uti docui) seu flectitur à medicina:
Usque adeo falsæ rationi vera videtur
Res occurrere, & effugium præcludere cunti:
Ancipitique refutatu convincere falsum.
Denique sæpe hominem paullatim cernimus ire,
Et membratim vitalem deperdere sensum:
In pedibus primùm digitos livescere, & ungueis:
Inde pedes & crura mori: post inde per artus
Ire alios tractim gelidi vestigia lethi.
Scinditur atqui animæ quoniam natura, nec uno
Tempore sincera existit mortalis habenda 'st.
Quòd si forte putas ipsam se posse per artus
Introrsum trahere, & parteis conducere in unum,
Atque ideo cunctis sensum deducere membris:
At locus ille tamen, quò copia tanta animai
Cogitur, in sensu debet majore videri.
Qui quoniam nusquam 'st, nimirum (ut diximus ante)
Dilaniata foras dispergitur: interit ergo.
Quin etiam, si jam libeat concedere falsum,
Et dare, posse animam glomerari in corpore eorum,
Lumina qui linquunt moribundi particulatim:
Mortalem tamen esse animam fateare necesse 'st.
Nec refert, utrum pereat dispersa per auras,
An contractis in se partibus obbrutescat:

Quando

Quando hominem totũ magis, ac magis undiq; ſenſus
Deficit, & vitæ minus, & minus undique reſtat.
Et quoniam mens eſt hominis pars una, locoque
Fixa manet certo, velut aures, atque oculi ſunt,
Atque alii ſenſus, qui vitam cunque gubernant:
Et veluti manus, atque oculus, nareſve ſeorſum
Secreta à nobis nequeant ſentire, neque eſſe:
Sed tamen in parvo linquuntur tempore tali:
Sic animus per ſe non quit ſine corpore, & ipſo
Eſſe homine, illius quaſi quod vas eſſe videtur:
Sive aliud quidvis potis es conjunctius ei
Fingere, quandoquidem connexus corpori adhæret.
Denique corporis, atque animi vivata poteſtas
Inter ſe conjuncta valent, vitaque fruuntur.
Nec ſine corpore enim vitaleis edere motus
Sola poteſt animi per ſe natura: nec autem
Caſſum anima corpus durare, & ſenſibus uti:
Scilicet, avolſus radicitus ut nequit ullam
Diſpicere ipſe oculus rem ſeorſum corpore toto:
Sic anima atque animus per ſe nil poſſe videntur:
Nimirum, quia per venas & viſcera miſtim
Per nervos, atque oſſa tenentur corpore ab omni:
Nec magnis intervallis primordia poſſunt
Libera diſſultare: ideo concluſa moventur
Senſiferos motus, quos extra corpus in auras
Aeris haud poſſunt poſt mortem ejecta moveri:
Propterea quia non ſimili ratione tenentur.
Corpus enim atque animans erit aer, ſi cohibere
Seſe anima, atque in eos poterit concludere motus,
Quos ante in nervis, & in ipſo corpore agebat.
Quare etiam atque etiam reſoluto corporis omni
Tegmine, & ejectis extra vitalibus auris,
Diſſolvi ſenſus animi fateare neceſſe eſt,
Aque animam, quoniam conjuncta eſt cauſa duobus.
Denique cùm corpus nequeat perferre animai
Diſcidium, quin id tetro tabeſcat odore:
Quid dubitas, quin ex imo, penituſque coorta

Emanarit, uti fumus, diffusa animæ vis?
Atque ideo tanta mutatum putre ruina
Conciderit corpus penitus: quia mota loco sunt
Fundamenta foras animæ: manantque per artus,
Perque viarum omnes flexus, in corpore qui sunt,
Atque foramina? multimodis ut noscere possis
Dispertitam animæ naturam exisse per artus:
Et prius esse sibi distractam corpore in ipso,
Quàm prolapsa foras enaret in aeris auras?
Quinetiam, fineis dum vitæ vertitur intra,
Sæpe aliqua tamen è causa labefacta videtur
Ire anima, & toto solvi de corpore membra:
Et quasi supremo langueſcere tempore voltus,
Quod genus est, animo male factum cùm perhibetur,
Aut animam liquisse, ubi jam trepidatur, & omnes
Extremum cupiunt vires reprendere vinclum.
Conquassatur enim tum mens, animæque potestas
Omnis: & hæc ipso cum corpore conlabefiunt:
Ut gravior paullo possit dissolvere causa.
Quid dubitas, tandem quin extra prodita corpus
Imbecilla foras in aperto tegmine dempto,
Non modo non omnem possit durare per ævum,
Sed minimum quodvis nequeat consistere tempus?
Nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
Ire foras animam incolumem de corpore toto,
Nec prius ad jugulum, & superas succedere fauceis:
Verùm deficere in certa regione locatam:
Ut sensus alios in parti quemque sua scit
Dissolvi: quòd si immortalis nostra foret mens:
Non jam se moriens dissolvi conquereretur:
Sed magis ire foras, vestemque relinquere, ut anguis,
Gauderet, prælonga senex aut cornua cervus.
Denique cur animi nunquam mens, consiliumque
Gignitur in capite, aut pedibus, manibusve: sed unis
Sedibus, & certis regionibus omnis inhæret,
Si non certa loca ad nascendum reddita cuique
Sunt: & ubi quicquid possit durare creatum?

Atque

Atque ita multimodis pro totis artubus esse,
Membrorum ut nunquam existat præposterus ordo.
Usque adeo sequitur res rem, neque flamma creari in
Fluminibus solita 'st, neque in igni gignier algor.
Præterea, si immortalis natura animai 'st,
Et sentire potest secreta à corpore nostro:
Quinque (ut opinor) eam faciendũ 'st sensibus auctam:
Nec ratione alia nosmet proponere nobis
Possumus infernas animas Acherunte vagare.
Pictores itaque, & scriptorum sæcla priora
Sic animas introduxerunt sensibus auctas.
At neque seorsum oculi, neque nares, nec manus ipsa
Esse potest anima, neque seorsum lingua, nec aures
Absque anima per se possunt sentire, nec esse.
Nec sensus ipsi seorsum consistere possunt
Naribus, atque manu, atque oculis, atque auribus, atque
Lingua: nec per se possunt sentire, nec esse.
Et quoniam toto sentimus corpore inesse
Vitalem sensum: & totum esse animale videmus:
Si subito medium celeri præciderit ictu
Vis aliqua, ut seorsum partem secernat utramque:
Dispertita proculdubio quoque vis animai,
Et discissa simul cum corpore disjicietur.
At quod scinditur, & parteis discedit in ullas,
Scilicet æternam sibi naturam abnuit esse.
Falciferos memorant currus abscindere membra
Sæpe ita desubito permista cæde calenteis,
Ut tremere in terra videatur ab artubus id quod
Decidit abscissum: cùm mens tamen, atque hominis vis
Mobilitate mali non quit sentire dolorem:
Et simul in pugnæ studio quòd dedita mens est,
Córpore cum reliquo pugnam, cædeisque petissit:
Nec tenet, amissam lævam cum tegmine sæpe
Inter equos abstraxe rotas, falceisque rapaceis:
Nec cecidisse alius dextram, cùm scandit, & instat.
Inde alius conatur adempto surgere crure,
Cùm digitos agitat propter moribundus humi pes:

Et caput abſciſſum calido, viventeque trunco,
Servat humi volutum vitalem, oculoſque patenteis,
Donec relliquias animai reddidit omneis.
Quin etiam tibi ſi lingua vibrante minantis
Serpentis caudam procero corpore, utrinque
Sit libitum in multas parteis diſcindere ferro:
Omnia jam ſeorſum cernes amciſa recenti
Volnere tortari, & terram conſpergere tabo,
Ipſam ſeque retrò partem petere ore priorem,
Volneris ardenti ut morſu premat icta dolore.
Omnibus eſſe igitur totas dicemus in illis
Particulis animas? at ea ratione ſequetur
Unam animantem animas habuiſſe in corpore multas.
Ergo diviſa 'ſt ea, quæ fuit una ſimul cum
Corpore quapropter mortale utrumque putandum 'ſt,
In multas quoniam parteis diſcinditur æquè.
Præterea ſi immortalis natura animai
Conſtat, & in corpus naſcentibus inſinuatur:
Cur ſuper anteactam ætatem meminiſſe nequimus?
Nec veſtigia geſtarum rerum ulla tenemus?
Nam ſi tantopere 'ſt animi mutata poteſtas,
Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum:
Non (ut opinor) id ab letho jam longiter errat.
Quapropter fateare neceſſe 'ſt, quæ fuit ante,
Interiiſſe: & quæ nunc eſt, nunc eſſe creatam.
Præterea ſi jam perfecto corpore nobis
Inferri ſolita 'ſt animi vivata poteſtas,
Tum cum gignimur, & vitæ cum limen inimus:
Haud ita conveniebat, uti cum corpore, & unà
Cum membris videatur in ipſo ſanguine creſſe:
Sed velut in cavea per ſe ſibi vivere ſolam.
Quare etiam atq; etiam nec originis eſſe putandum 'ſt
Experteis animas, nec lethi lege ſolutas.
Nam neque tantopere adnecti potuiſſe putandum 'ſt
Corporibus noſtris extrinſecus inſinuatas:
Quod fieri totum contrà manifeſta docet res.
Namque ita connexa 'ſt per venas, viſcera, nervos,

Oſſaque,

Oſſaque, uti dentes quoque ſenſu participentur :
Morbus ut indicat, & gelidai ſtringor aquai,
Et lapis oppreſſus ſub dente è frugibus aſper :
Nec tam contextæ cùm ſint, exire videntur
Incolumes poſſe, & ſalvas exſolvere ſeſe
Omnibus è nervis, atque oſſibus, articuliſque.
Quòd ſi fortè putas extrinſecus inſinuatam
Permanare animam nobis per membra ſolere :
Tanto quæque magis cum corpore fuſa peribit.
Quod permanat enim, diſſolvitur : interit ergo.
Diſpertitur enim per caulas corporis omneis :
Ut cibus in membra atque artus cum diditur omneis,
Diſperit, atque aliam naturam ſufficit ex ſe :
Sic anima, atque animus quamvis integra recens in
Corpus eunt : tamen in manando diſſolvuntur,
Dum quaſi per caulas omneis diduntur in artus.
Particulæ, quibus hæc animi natura creatur :
Quæ nunc in noſtro dominatur corpore nata
Ex illa, quæ tunc peritat partita per artus.
Quapropter neque natali privata videtur
Eſſe die natura animæ, neque funeris expers.
Semina præterea linquuntur, necne animai,
Corpore in exanimo ? quod ſi linquuntur, & inſunt,
Haud erit, ut merito immortalis poſſit haberi :
Partibus amiſſis quoniam libata receſſit.
Sin ita ſinceris membris ablata profugit,
Ut nullas parteis in corpore liquerit ex ſe :
Unde cadavera rancenti jam viſcere vermeis
Expirant ? atque unde animantum copia tanta
Exos, & exſanguis tumidos perfluctuat artus ?
Quod ſi forte animas extrinſecus inſinuari
Vermibus, & privas in corpora poſſe venire
Credis, nec reputas cur millia multa animarum
Conveniant, unde una receſſerit : hoc tamen eſt ut
Quærendum videatur, & in diſcrimen agendum :
Utrum tandem animæ venentur ſemina quæque
Vermiculorum, ipſæque ſibi fabricentur ubi ſint ;

An

An jam corporibus perfectis infinuentur.
At neque, cur faciant ipſæ, quareve laborent,
Dicere ſuppeditat, neque enim ſine corpore cum ſunt,
Sollicitæ volitant morbis, algoque, fameque.
Corpus enim magis his vitiis adfine laborat:
Et mala multa animus contage fungitur ejus.
Sed tamen his eſto quamvis facere utile corpus,
Cum ſubeant: at qua poſſint, via nulla videtur.
Haud igitur faciunt animæ ſibi corpora, & artus.
Nec tamen eſt ut jam perfectis infinuentur
Corporibus: neque enim poterunt ſubtiliter eſſe
Connexæ; neque conſenſu contagia fient.
Denique cur acris violentia triſte leonum
Seminium ſequitur: dolu' volpibus, & fuga cervis
A patribus datur, & patrius pavor incitat artus?
Et jam cætera de genere hoc, cur omnia membris
Ex ineunte ævo ingeneraſcunt, inque genuntur,
Si non certa ſuo quia ſemine ſeminioque
Vis animi pariter creſcit cum corpore toto?
Quòd ſi immortalis foret, & mutare ſoleret
Corpora, permiſtis animantes moribus eſſent:
Effugeret canis Hyrcano de ſemine ſæpe
Cornigeri incurſum cervi, tremeretque per auras
Aeris accipiter fugiens veniente columba:
Deſiperent homines, ſaperent fera ſæcla ferarum.
Illud enim falſa fertur ratione, quod aiunt
Immortalem animam mutato corpore flecti.
Quod mutatur enim, diſſolvitur: interit ergo.
Trajiciuntur enim partes, atque ordine migrant.
Quare diſſolvi quoque debent poſſe per artus,
Denique ut intereant una cum corpore cunctæ.
Sin animas hominum dicent in corpora ſemper
Ire humana, tamen quæram cur è ſapienti
Stulta queat fieri, nec prudens ſit puer ullus:
Nec tam doctus equæ pullus, quàm fortis equi vis:
Si non certa ſuo quia ſemine, ſeminioque
Vis animi pariter creſcit cum corpore toto.

Sci-

Scilicet in tenero teneraſcere corpore mentem
Confugient; quod ſi jam fit, fateare neceſſe 'ſt,
Mortalem eſſe animam, quoniam mutata per artus
Tantopere amittit vitam, ſenſumque priorem.
Quove modo poterit pariter cum corpore quoque
Confirmata cupitum ætatis tangere florem
Vis animi, niſi erit conſors in origine prima?
Quidve foras ſibi vult membris exire ſenectis?
An metuit concluſa manere in corpore putri?
Et domus ætatis ſpatio ne feſſa vetuſto
Obruat? an non ſunt immortali ulla pericla.
Denique connubia ad Veneris, partuſque ferarum
Eſſe animas præſto, deridiculum eſſe videtur:
Et ſpectare immortaleis mortalia membra
Innumero numero, certareque præproperanter
Inter ſe quæ prima, potiſſimaque inſinuetur:
Si non fortè ita ſunt animarum fœdera pacta,
Ut, quæ prima volans advenerit, inſinuetur
Prima, neque inter ſe contendant viribus hilum.
Denique in æthere non arbor, non æquore in alto
Nubes eſſe queunt, nec piſces vivere in arvis,
Nec cruor in lignis, nec ſaxis ſuccus ineſſe.
Certum ac diſpoſitum 'ſt, ubi quicquid creſcat, & inſit:
Sic animi natura nequit ſine corpore oriri
Sola, neque à nervis, & ſanguine longius eſſe.
Hoc ſi poſſet enim, multo prius ipſa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus eſſe
Poſſet, & innaſci quavis in parte ſoleret:
Tandem in eodem homine, atq; in eodem vaſe maneret.
Quod quoniam in noſtro quoq; conſtat corpore certã
Diſpoſitumque videtur, ubi eſſe, & creſcere poſſit
Seorſum anima, atque animus: tanto magis inficiandum
Totum poſſe extra corpus durare, genique.
Quare, corpus ubi interiit, periiſſe neceſſe 'ſt
Confiteare animam diſtractam in corpore toto.
Quippe etenim mortale æterno jungere & unà
Conſentire putare, & fungi mutua poſſe,

Deſiper

Deſipere 'ſt: quid enim diverſius eſſe putandum 'ſt,
Aut magis inter ſe diſjunctum, diſcrepitanſque,
Quàm, mortale quod eſt, immortali, atque perenni
Junctum, in concilio ſævas tolerare procellas?
Præterea quæcunque manent æterna, neceſſe 'ſt,
Aut quia ſunt ſolido cum corpore, reſpuere ictus,
Nec penetrare pati ſibi quicquam, quod queat arctas
Diſſociare intus parteis, ut materiai
Corpora ſunt, quorum naturam oſtendimus antè;
Aut ideo durare ætatem poſſe per omnem,
Plagarum quia ſunt expertia, ſicut Inane 'ſt:
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut ideo, quia nulla loci ſit copia circum,
Quò quaſi res poſſint diſcedere, diſſoluique:
Sicut ſummarum ſumma 'ſt æterna, neque extrà
Quis locus eſt, quò diffugiat: neque corpora ſunt, quæ
Poſſint incidere, & valida diſſolvere plaga:
At neque (uti docui) ſolido cum corpore mentis
Natura 'ſt, quoniam admiſtum 'ſt in rebus Inane:
(Nec tamen eſt ut Inane) neque autem corpora deſunt,
Ex infinito quæ poſſint fortè coorta
Proruere hanc mentis violento turbine molem,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli:
Nec porro natura loci ſpatiumque profundi
Deficit, exſpergi quò poſſit vis animai,
Aut alia quavis poſſit vi pulſa perire:
Haud igitur lethi præcluſa 'ſt janua menti.
Quòd ſi forte ideo magis immortalis habenda 'ſt,
Quòd lethalibus ab rebus munita tenetur:
Aut quia non veniunt omnino aliena ſalutis:
Aut quia quæ veniunt, aliqua ratione recedunt
Pulſa prius, quàm, quid noceant, ſentire queamus:
Scilicet à vera longè ratione remotum 'ſt.
Præter enim quàm quòd morbis tum corporis ægrit,
Advenit id, quod eam de rebus ſæpe futuris
Macerat, inque metu malè habet, curiſque fatigat:
Præteritiſque admiſſa annis peccata remordent.

Adde

Adde furorem animi proprium, atque oblivia rerum ?
Adde quòd in nigras lethargi mergitur undas.
Nil igitur mors eſt, ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura animi mortalis habetur :
Et velut anteacto nil tempore ſenſimus ægri,
Ad confligendum venientibus undique Pœnis :
Omnia cum belli trepido concuſſa tumultu
Horrida contremuere ſub altis ætheris auris :
In dubioque fuit ſub utrorum regna cadendum
Omnibus humanis eſſet, terraque marique :
Sic ubi non erimus : cùm corporis, atque animai
Diſcidium fuerit, quibus è ſumus uniter apti,
Scilicet haud nobis quicquam, qui non erimus tum,
Accidere omnino poterit, ſenſumque movere :
Non ſi terra mari miſcebitur, & mare cœlo.
Et ſi jam noſtro ſentit de corpore, pòſt quàm
Diſtracta 'ſt animi natura, animæque poteſtas :
Nil tamen hoc ad nos, qui cœtu, conjugioque
Corporis, atque animæ conſiſtimus uniter apti.
Nec, ſi materiam noſtram conlegerit ætas
Poſt obitum, rurſumque redegerit, ut ſita nunc eſt :
Atque iterum nobis fuerint data lumina vitæ,
Pertineat quicquam tamen ad nos id quoque factum,
Interrupta ſemel cùm ſit repetentia noſtra,
Et nunc nil ad nos de nobis attinet, antè
Qui fuimus : nec jam de illis nos afficit angor,
Quos de materia noſtra nova proferet ætas.
Nam cùm reſpicias immenſi temporis omne
Præteritum ſpatium : tum motus materiai
Multimodi quàm ſint : facile hoc adcredere poſſis,
Semina ſæpe in eodem, ut nunc ſunt, ordine poſta ;
Nec memori tamen id quimus deprendere mente.
Inter enim jecta 'ſt vitai pauſa, vagéque
Deerrarunt paſſim motus ab ſenſibus omnes :
Debet enim, miſerè quoi fortè ægreque futurum 'ſt,
Ipſe quoque eſſe in eo tum tempore, cum malè poſſit
Accidere : at quoniam mors eximit im, prohibetque,

Illum,

Illum, cui poſſint incommoda conciliari
Hæc eadem, in quibus & nunc nos ſumus, antè fuiſſe:
Scire licet nobis nihil eſſe in morte timendum:
Nec miſerum fieri, qui non eſt, poſſe: neque hilum
Differre, an nullo fuerit jam tempore natus,
Mortalem vitam mors cui immortalis ademit.
Proinde ubi ſe videas hominem miſerarier ipſum,
Poſt mortem fore, ut aut puteſcat corpore poſito:
Aut flammis interfiat, maliſve ferarum:
Scire licet, non ſincerum ſonare, atque ſubeſſe
Cæcum aliquem cordi ſtimulum, quamvis neget ipſe
Credere ſe quemquam ſibi ſenſum in morte futurum.
Non (ut opinor) enim dat, quod promittit, & inde
Nec radicitus è vita ſe tollit, & eicit;
Sed facit eſſe ſui quiddam ſuper inſcius ipſe.
Vivus enim ſibi cum proponit quiſque, futurum
Corpus uti volucres lacerent in morte, feræque:
Ipſe ſui miſeret: neque enim ſe vindicat hilum,
Nec removet ſatis à projecto corpore: & illud
Se fingit, ſenſuque ſuo contaminat adſtans,
Hinc indignatur ſe mortalem eſſe creatum:
Nec videt, in vera nullum fore morte alium ſe,
Qui poſſit vivus ſibi ſe lugere peremptum,
Stanſque jacentem, nec lacerari, urive dolore.
Nam ſi in morte malum 'ſt, malis morſuque ferarum
Tractari: non invenio qui non ſit acerbum
Ignibus impoſitum calidis torreſcere flammis;
Aut in melle ſitum ſuffocari, atque rigere
Frigore, cum in ſummo gelidi cubat æquore ſaxi:
Urgerive ſuperne obtritum pondere terræ.
At jam non domus accipiet te læta, neque uxor
Optima, nec dulces occurrent oſcula nati
Præripere, & tacita pectus dulcedine tangent:
Non poteris factis tibi fortibus eſſe, tuiſque
Præſidio: miſer, ô miſer, aiunt, omnia ademit
Una dies infeſta tibi tot præmia vitæ.
Illud in his rebus non addunt, Nec tibi earum

Jam

Jam desiderium insidet rerum insuper una,
Quod bene si videant animo, dictisque sequantur:
Dissolvant animi magno se angore metuque.
Tu quidem ut es letho sopitus, sic eris ævi
Quod superest, cunctis privatu' doloribus ægris:
At nos horrifico cinefactum te prope busto
Insatiabiliter deflebimus, æternumque
Nulla dies nobis mœrorum è pectore demet.
Illud ab hoc igitur quærendum 'st, quid sit amari
Tantopere, ad somnum si res redit, atque quietem,
Cur quisquam æterno possit tabescere luctu?
Hoc etiam faciunt, ubi discubuere, tenentque
Pocula sæpe homines, & inumbrant ora coronis:
Ex animo ut dicant, Brevis hic est fructus homullis:
Jam fuerit, neque post unquam revocare licebit.
Tanquam in morte mali cum primis hoc sit eorum
Quod sitis exurat miseros, atque arida torreat,
Aut aliæ cujus desiderium insideat rei.
Nec sibi enim quisquam tum se, vitamque requirit,
Cum pariter mens, & corpus sopita quiescunt:
Nam licet æternum per nos sic esse soporem,
Nec desiderium nostri nos adtigit ullum:
Et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus
Longe ab sensiferis primordia motibus errant:
Quin conreptus homo ex somno se conligit ipse.
Multo igitur mortem minus ad nos esse putandum,
Si minus esse potest, quam quod nihil esse videmus.
Major enim turbæ disiectus materiai
Consequitur letho, nec quisquam expergitus exstat,
Frigida quem semel est vitai pausa secuta.
Denique si vocem rerum natura repente
Mittat, & hoc aliquoi nostrum sic increpet ipsa:
Quid tibi tantopere 'st mortalis, quod nimis ægris
Luctibus indulges? quid mortem congemis, ac fles?
Nam si grata fuit tibi vita anteacta, priorque,
Et non omnia pertusum congesta quasi in vas
Commoda perfluxere, atque ingrata interiere:

Cur

Cur non, ut plenus vitæ conviva, recedis?
Æquo animoque capis ſecuram, ſtulte, quietem?
Sin ea, quæ fructus cumque es, periere profuſa:
Vitaque in offenſu 'ſt: cur amplius addere quæris,
Rurſum quod pereat malè, & ingratum occidat omne:
Nec potius vitæ finem facis, atque laboris?
Nam tibi præterea quod machiner, inveniamque
Quod placeat, nihil eſt: eadem ſunt omnia ſemper.
Si tibi non annis corpus jam marcet, & artus
Confecti languent: eadem tamen omnia reſtant,
Omnia ſi pergas vivendo vincere ſæcla:
Atque etiam potius, ſi nunquam ſis moriturus.
Quid reſpondeamus, niſi juſtam intendere litem
Naturam? & veram verbis exponere cauſam?
At qui obitum lamentetur miſer amplius æquo,
Non merito inclamet magis, & voce increpet acri?
Aufer ab hinc lacrymas, barathro, & compeſce querelas.
Grandior hic vero ſi jam, ſeniorque queratur:
Omnia perfructus vitai præmia, marces:
Sed quia ſemper aves, quod abeſt, præſentia temnis:
Imperfecta tibi elapſa 'ſt, ingrataque vita,
Et nec-opinanti mors ad caput adſtitit ante,
Quam ſatur, ac plenus poſſis diſcedere rerum.
Nunc aliena tua tamen ætate omnia mitte:
Æquo animoque, agedum, jam aliis concede: neceſſe 'ſt.
Jure (ut opinor) agat, ure increpet, inciletque.
Cedit enim rerum novitate extruſa vetuſtas
Semper, & ex aliis aliud reparare neceſſe 'ſt:
Nec quidquam in barathrum, nec tartara decidit atra.
Materies opus eſt, ut creſcant poſtera ſæcla:
Quæ tamen omnia te, vita perfuncta, ſequentur.
Nec minus ergo ante hæc, quam nunc, cecidere, cadentq;
Sic alid ex alio nunquam deſiſtet oriri,
Vitaque mancupio nulli datur, omnibus uſu.
Reſpice item quam nil ad nos anteacta vetuſtas
Temporis æterni fuerit, quam naſcimur, ante.
Hoc igitur ſpeculum nobis natura futuri

Tempo-

Temporis exponit: poſt mortem denique noſtram
Num quid ibi horribile apparet? num triſte videtur
Quicquam? nonne omni ſomno ſecurius exſtat?
Atque ea nimirum, quæcunque Acherunte profundo
Prodita ſunt eſſe, in vita ſunt omnia nobis.
Nec miſer impendens magnum timet aere ſaxum
Tantalus, ut fama 'ſt, caſſa formidine torpens:
Sed magis in vita divum metus urget inanis
Mortaleis, caſumque timent, quemcunque ferat fors.
Nec Tityon volucres ineunt Acherunte jacentem:
Nec, quod ſub magno ſcrutentur pectore, quidquam
Perpetuam ætatem poterunt reperire profecto,
Quam libet immani projectu corporis exſtet,
Qui non ſola novem diſpenſis jugera membris
Obtineat, ſed qui terrai totius orbem:
Non tamen æternum poterit perferre dolorem:
Nec præbere cibum proprio de corpore ſemper.
Sed Tityos nobis hic eſt, in amore jacentem
Quem volucres lacerant, atque exeſt anxius angor:
Aut alia quavis ſcindunt cuppedine curæ.
Siſyphus in vita quoque nobis ante oculos eſt,
Qui petere à populo faſceis, ſævaſque ſecureis
Imbibit: & ſemper victus, triſtiſque recedit.
Nam petere imperium, quod inane 'ſt, nec datur unquã:
Atque in eo ſemper durum ſufferre laborem:
Hoc eſt adverſo nixantem trudere monte
Saxum, quod tamen à ſummo jam vertice rurſum
Volvitur, & plani raptim petit æquora campi.
Deinde animi ingratam naturam paſcere ſemper:
Atque explere bonis rebus, ſatiareque nunquam:
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Cum redeunt: fœtuſque ferunt, varioſque lepores,
Nec tamen explemur vitai fructibus unquam:
Hoc (ut opinor) id eſt, ævo florente puellas
Quod memorant, laticem pertuſum congerere in vas:
Quod tamen expleri nulla ratione poteſtur.
Cerberus & Furiæ jam vero, & lucis egenus

Tartarus,

Tartarus, horriferos eructans faucibus æstus,
Hæc neque sunt usquam, neque possunt esse profecto.
Sed metus in vita pœnarum pro malefactis
Est insignibus insignis, sceleriſque luela,
Carcer, & horribilis de saxo jactu' deorsum,
Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ:
Quæ tamen & si absunt, at mens sibi conscia facti
Præmetuens, adhibet stimulos, torretque flagellis:
Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec quæ sit pœnarum denique finis:
Atq; eadem metuit magis hæc ne in morte graveſcant:
Hinc Acherusia fit stultorum denique vita.
Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis:
Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
Qui melior multis, quam tu, fuit, improbe, rebus.
Inde alii multi reges, rerumque potentes
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.
Ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnũ
Stravit, iterque dedit legionibus ire per altum,
Ac pedibus salsas docuit superire lacunas:
Et contempsit, aquis insultans, murmura ponti,
Lumine adempto, animam moribundo corpore fudit.
Scipiades, belli fulmen, Carthaginis horror,
Ossa dedit terræ, proinde ac famul infimus esset.
Adde repertores doctrinarum, atque leporum:
Adde Heliconiadum comites: quorum unus Homerus
Sceptra potitus, eadem aliis sopitu' quiete 'st.
Denique Democritum postquam matura vetustas
Admonuit memorem motus langueſcere mentis,
Sponte sua letho caput obvius obtulit ipse.
Ipse Epicurus obit decurso lumine vitæ,
Qui genus humanum ingenio superavit, & omneis
Præstinxit, stellas exortus uti ætherius sol.
Tu vero dubitabis, & indignabere obire,
Mortua quoi vita est prope jam vivo, atque videnti?
Qui somno partem majorem conteris ævi?
Et vigilans stertis, nec somnia cernere ceſſas,

Sol-

Sollicitamque geris caſſa formidine mentem?
Nec reperire potes, quid ſit tibi ſæpe mali, cum
Ebrius urgeris multis miſer undique curis,
Atque animi incerto fluitans errore vagaris?
Si poſſent homines, proinde ac ſentire videntur
Pondus ineſſe animo, quod ſe gravitate fatiget,
Et quibus id fiat cauſis cognoſcere, & unde
Tanta mali tanquam moles in pectore conſtet:
Haud ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus,
Quid ſibi quiſque velit, neſcire, & quærere ſemper,
Commutare locum, quaſi onus deponere poſſit.
Exit ſæpe foras magnis ex ædibus ille,
Eſſe domi quem pertæſum eſt, ſubitoque revertit:
Quippe foris nihilo melius qui ſentiat eſſe.
Currit agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quaſi ferre ardentibus inſtans:
Oſcitat extemplo, tetigit cum limina villæ:
Aut abit in ſomnum gravis, atque oblivia quærit:
Aut etiam properans urbem petit, atque reviſit,
Hoc ſe qui ſque modo fugit: at, quem ſcilicet, ut fit,
Effugere haud potis eſt, ingratis hæret, & angit,
Propterea, morbi quia cauſam non tenet æger:
Quam bene ſi videat: jam, rebus quiſque relictis
Naturam primum ſtudeat cognoſcere rerum,
Temporis æterni quoniam, non unius horæ,
Ambigitur ſtatus, in quo ſit mortalibus omnis
Ætas poſt mortem, quæ reſtat cumque, manenda.
Denique tantopere in dubiis trepidare periclis
Quæ mala nos ſubigit vitai tanta cupido?
Certa quidem finis vitæ mortalibus adſtat,
Nec devitari lethum pote, quin obeamus.
Præterea verſamur ibidem, atque inſumus uſque:
Nec nova vivendo procuditur ulla voluptas.
Sed dum abeſt, quod avemus, id exſuperare videtur
Cætera: poſt aliud, cum contigit illud, avemus:
Et ſitis æqua tenet vitai ſemper hianteis:
Poſteraque, in dubio eſt, fortunam quam vehat ætas,

Quidv

Quidve ferat nobis casus, quive exitus instet.
Nec prorsum, vitam ducendo, demimus hilum
Tempore de mortis, nec delibrare valemus,
Quo minus esse diu possimus morte perempti.
Proinde licet quot vis vivendo condere sæcla,
Mors æterna tamen nihilo minus illa manebit:
Nec minus ille diu jam non erit, ex hodierno
Lumine qui finem vitai fecit, & ille,
Mensibus, atque annis qui multis occidit anté.

T. LU-

T. LUCRETII

Liber Quartus.

AVia Pieridum peragro loca nullius antè
Trita ſolo: juvat integros accedere fonteis,
Atque haurire: juvatque novos decerpere flores,
Inſignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Muſæ:
Primum quod magnis doceo de rebus, & arctis
Relligionum animos nodis exſolvere pergo:
Deinde, quod obſcura de re tam lucida pango
Carmina, muſeo contingens cuncta lepore.
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur.
Nam veluti pueris abſinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus: interea perpotet amarum
Abſinthi laticem, deceptaque non capiatur:
Sed potius tali tactu recreata valeſcat:
Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur
Triſtior eſſe, quibus non eſt tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac: volui tibi ſuaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere noſtram,
Et quaſi muſeo dulci contingere melle,
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Verſibus in noſtris poſſem, dum percipis omnem
Naturam rerum: ac præſentis utilitatem.

Sed

Sed quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint, & quam variis distantia formis
Sponte sua volitent æterno percita motu:
Quoque modo possint res ex his quæque creari:
Atque, animi quoniam docui natura quid esset,
Et quibus è rebus cum corpore compta vigeret,
Quove modo distracta rediret in ordia prima:
Nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has res
Attinet, esse ea, quæ rerum simulacra vocamus:
Quæ quasi membranæ summo de corpore rerum
Dereptæ volitant ultro citroque per auras:
Atque eadem nobis vigilantibus obvia mentes
Terrificant, atque in somnis, cum sæpe figuras
Contuimur miras, simulacraque luce carentum:
Quæ nos horrifice languentes sæpe sopore
Excierunt: ne forte animas Acherunte reamur
Effugere, aut umbras inter vivos volitare:
Neve aliquid nostri post mortem posse relinqui,
Cum corpus simul, atque animi natura perempta,
In sua discessum dederint primordia quæque.
Dico igitur, rerum effigias, tenuesque figuras
Mittier ab rebus summo de corpore earum:
Quæ quasi membrana, vel cortex nominitanda 'st:
Quod speciem, ac formam similem gerit ejus imago,
Quoiuscunque cluet de corpore fusa vagari.
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde,
Principio, quoniam mittunt in rebus apertis
Corpora res multæ, partim diffusa solute,
Robora seu fumum mittunt, igneſque vaporem:
Et partim contexta magis, condensaque, ut olim
Cum veteres ponunt tunicas ætate cicadæ,
Et viruli cum membranas de corpore summo
Nascentes mittunt, & item cum lubrica serpens
Exuit in spinis vestem: nam sæpe videmus
Illorum spoliis vepreis volitantibus auctas.
Hæc quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
Ab rebus mitti summo de corpore earum.

Nam,

Nam, cur illa cadant magis, ab rebuſque recedant,
Quam quæ tenuia ſunt, oſtendi 'ſt nulla poteſtas,
Præſertim cum ſint in ſummis corpora rebus
Multa minuta jaci quæ poſſint ordine eodem,
Quo fuerint, veterem & formæ ſervare figuram,
Et multo citius, quanto minus endopediri
Pauca queunt, & ſunt in prima fronte locata.
Nam ceerte jaci, atque emergere multa videmus.
Non ſolum ex alto penituſque, ut diximus ante,
Verum de ſummis ipſum quoque ſæpe colorem:
Et volgo faciunt id lutea, ruſſaque vela,
Et ferrugina, cum magnis intenta theatris
Per malos volgata, trabeiſque trementia fluctant,
Namque ibi conſeſſum caveai ſubter, & omnem
Scenai ſpeciem patrum, matrumque, deorumque,
Inficiunt, coguntque ſuo fluitare colore:
Et quanto circum mage ſunt incluſa theatri
Mœnia, tam magis hæc intus perfuſa lepore
Omnia conrident conrepta luce diei.
Ergo lintea de ſummo cum corpore ſucum
Mittunt, effigias quoque debent mittere tenueis
Res quæque, ex ſummo quoniam jaculantur utraque.
Sunt igitur jam formarum veſtigia certa,
Quæ volgo volitant ſubtili prædita filo,
Nec ſingillatim poſſunt ſecreta videri.
Præterea, omnis odos, fumus, vapor, atque aliæ res
Conſimiles, ideo diffuſæ rebus abundant,
Ex alto quia dum veniunt extrinſecus ortæ,
Scinduntur per iter flexum, nec recta viarum
Oſtia ſunt, quia contendunt exire coorta.
At contra, tenuis ſummi membrana coloris
Cum jacitur, nihil eſt, quod eam diſcerpere poſſit
In promptu, quoniam 'ſt in prima fronte locata.
Poſtremo in ſpeculis, in aqua, ſplendoreque in omni
Quæcunque apparent nobis ſimulacra: neceſſe 'ſt,
Quandoquidem ſimili ſpecie ſunt prædita rerum
Eſſe in imaginibus miſſis conſiſtere eorum.

Nam cur illa cadant magis, ab rebuſque recedant
Quam quæ tenuia ſunt, oſtendi 'ſt nulla poteſtas.
Sunt igitur tenues formarum, conſimileſque
Effigiæ, ſingillatim quas cernere nemo
Cum poſſit: tamen aſſiduo, crebroque repulſu
Rejectæ, reddunt ſpeculorum ex æquore viſum:
Nec ratione alia ſervari poſſe videntur
Tantopere, ut ſimiles reddantur quoique figuræ.
Nunc age, quam tenui natura conſtet imago,
Percipe: & in primis quoniam primordia tantum
Sunt infra noſtros ſenſus, tantoque minora,
Quam quæ primum oculi cœptant non poſſe tueri.
Nunc tamen id quoque uti confirmem, exordia rerum
Cunctarum quam ſint ſubtilia, percipe paucis.
Primum animalia ſunt jam partim tantula, eorum
Tertia pars nulla ut poſſit ratione videri.
Horum inteſtinum quodvis quale eſſe putandum 'ſt?
Quid? cordis globus aut oculi? quid? membra: quid? artus:
Quantula ſunt? quid? præterea primordia quæque,
Unde anima, atque animi conſtet natura neceſſum 'ſt,
Nonne vides, quam ſint ſubtilia, quamque minuta?
Præterea, quæcunque ſuo de corpore odorem
Exſpirant acrem, panaces, abſinthia tetra,
Abrotonique graves, & triſtia centaurea:
Horum unumquodvis leviter ſi forte ciebis,
Quamprimum noſcas rerum ſimulacra vagare
Multa modis multis, nulla vi, caſſaque ſenſu.
Quorum quantula pars ſit imago, dicere nemo 'ſt
Qui poſſit, neque eam rationem reddere dictis.
Sed ne forte putes ea demum ſola vagare,
Quæcunque ab rebus rerum ſimulacra recedunt:
Sunt etiam, quæ ſponte ſua gignuntur, & ipſa
Conſtituuntur in hoc cœlo, qui dicitur aer:
Quæ multis formata modis ſublime feruntur,
Nec ſpeciem mutare ſuam liquentia ceſſant:
Et quoiuſquemodi formarum vertere in ora
Ut nubeis facile interdum concreſcere in alto

Cer-

Cernimus, & mundi ſpeciem violare ſerenam,
Aera mulcenteis motu: nam ſæpe gigantum
Ora volare videntur, & umbram ducere late;
Interdum magni montes, avolſaque ſaxa
Montibus anteire, & ſolem ſuccedere præter:
Inde alios trahere, atque inducere bellua nimbos.
Nunc ea quam facili, & celeri ratione genantur,
Perpetuoque fluant ab rebus, lapſaque cedant.
Semper enim ſummum quidquid de rebus abundat,
Quod jaculentur: & hoc alias cum pervenit in res,
Tranſit, ut in primis veſtem: ſed in aſpera ſaxa,
Aut in materiem ut ligni pervenit: ibi jam
Scinditur, ut nullum ſimulacrum reddere poſſit.
At cum, ſplendida quæ conſtant, oppoſita fuerunt,
Denſaque, ut in primis ſpeculum 'ſt: nihil accidit horum
Nam neque uti veſtem, poſſunt tranſire, neque ante
Scindi, quam meminit lævor præſtare ſalutem.
Quapropter fit, ut hinc nobis ſimulacra genantur.
Et quamvis ſubito, quovis in tempore, quamque
Rem contra ſpeculum ponas, apparet imago:
Perpetuo fluere ut noſcas è corpore ſummo
Texturas rerum tenueis, tenueiſque figuras.
Ergo multa brevi ſpatio ſimulacra genuntur,
Ut merito celer his rebus dicatur origo.
Et quaſi multa brevi ſpatio ſummittere debet
Lumina ſol, ut perpetuo ſint omnia plena:
Sic à rebus item ſimili ratione neceſſe 'ſt
Temporis in puncto rerum ſimulacra ferantur
Multa modis multis in cunctas undique parteis.
Quandoquidem ſpeculum queiſcunq; obvertimus oris
Res ibi reſpondent ſimili forma, atque colore.
Præterea modo quom fuerit l quidiſſima cœli
Tempeſtas, perquam ſubito fit turbida fœde
Undique, uti tenebras omneis Acherunta rearis
Liquiſſe, & magnas cœli compleſſe cavernas.
Uſque adeo tetra nimborum nocte coorta,
Impendent atræ formidinis ora ſuperne.

Quorum quantula pars ſit imago, dicere nemo 'ſt,
Qui poſſit, neque eam rationem reddere dictis.
Nunc age, quam celeri motu ſimulacra ferantur,
Et quæ mobilitas ollis tranantibus auras
Reddita ſit, longo ut ſpatio brevis hora teratur,
In quemcunque locum diverſo numine tendunt,
Suavidicis potius, quam multis verſibus edam:
Parvus ut eſt cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in ætheriis diſperſus nubibus Auſtri.
Principio perſæpe leveis res, atque minutis
Corporibus factas, celereis licet eſſe videre.
In quo jam genere 'ſt ſolis lux, & vapor ejus,
Propterea quia ſunt è primis facta minutis:
Quæ quaſi truduntur, perque aeris intervallum
Non dubitant tranſire, ſequenti concita plaga.
Suppeditatur enim confeſtim lumine lumen,
Et quaſi protelo ſtimulatur fulgure fulgur.
Quapropter ſimulacra pari ratione neceſſe 'ſt
Immemorabile per ſpatium tranſcurrere poſſe
Temporis in puncto: primum quod parvola cauſa
Eſt, procul à tergo quæ provehat, atque propellat:
Deinde, quod uſque adeo textura prædita rara
Mittuntur, facile ut quaſvis penetrare queant res,
Et quaſi permanare per aeris intervallum.
Præterea, ſi, quæ penitus corpuſcula rerum
Ex alto in terras mittuntur, ſolis uti lux,
Ac vapor, hæc puncto cernuntur lapſa diei
Per totum cœli ſpatium diffundere ſeſe:
Perque volare mare, ac terras, cœlumque rigare,
Quod ſupera 'ſt: ubi tam volucri hæc levitate feruntur,
Quid? quæ ſunt igitur jam prima in fronte parata
Cum jaciuntur, & emiſſum res nulla moratur,
Nonne vides citius debere, & longius ire:
Multiplexque loci ſpatium tranſcurrere eodem
Tempore, quo ſolis pervolgant lumina cœlum?
Hoc etiam in primis ſpecimen verum eſſe videtur,
Quam celeri motu rerum ſimulacra ferantur,

Quod

Quod ſimul ac primum ſub divo ſplendor aquai
Ponitur: extemplo, cœlo ſtellante, ſerena
Sidera reſpondent in aqua radiantia mundi.
Jamne vides igitur, quam puncto tempore imago
Ætheris ex oris ad terrarum accidat oras?
Quare etiam atque etiam mitti hæc fateare neceſſe 'ſt
Corpora, quæ feriant oculos, viſumque laceſſant:
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores:
Frigus ut à fluviis, calor à ſole, æſtus ab undis
Æquoris, exeſor mœrorum litora circum.
Nec variæ ceſſant voces volitare per auras:
Denique in os ſalſi venit humor ſæpe ſaporis,
Cum mare verſamur propter: dilutaque contra
Cum tuimur miſceri abſinthia, tangit amaror.
Uſque adeo omnibus ab rebus res quæque fluentei
Fertur: & in cunctas dimittitur undique parteis,
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi:
Perpetuo quoniam ſentimus, & omnia ſemper
Cernere, odorari licet, & ſentire ſonorem.
Præterea quoniam manibus tractata figura
In tenebris quædam, cognoſcitur eſſe eadem, quæ
Cernitur in luce, & claro candore: neceſſe 'ſt
Conſimili cauſa tactum, viſumque moveri.
Nunc igitur, ſi quadratum tentamus, & id nos
Commovet in tenebris: in luci quæ poterit res
Accidere ad ſpeciem, quadrata niſi ejus imago?
Eſſe in imaginibus quapropter cauſa videtur
Cernendi, neque poſſe ſine his res ulla videri.
Nunc ea, quæ dico, rerum ſimulacra, feruntur
Undique: & in cunctas jaciuntur didita parteis.
Verum, nos oculis quia ſolis cernere quimus,
Propterea fit, uti, ſpeciem quo vertimus, omnes
Res ibi eam contra feriant forma, atque colore.
Et quantum quæque à nobis res abſit, imago
Efficit, ut videamus, & internoſcere curat.
Nam cum mittitur, extemplo protrudit, agitque
Aera, qui inter ſe cumque 'ſt, oculoſque locatu

Iſque ita per noſtras acies perlabitur omneis:
Et quaſi perterget pupillas, atque ita tranſit.
Propterea fit, uti videamus quam procul abſit
Res quæque: & quanto plus aeris ante agitatur,
Et noſtros oculos perterget longior aura,
Tam procul eſſe magis res quæque remota videtur.
Scilicet hæc ſumme celeri ratione geruntur,
Quale ſit ut videamus: & una quam procul abſit.
Illud in his rebus minime mirabile habendum 'ſt,
Cur ea, quæ feriant oculos ſimulacra, videri
Singula cum nequeant, res ipſæ perſpiciantur,
Ventus enim quoque paullatim cum verberat, & cum
Acre ferit frigus, non primam quamque ſolemus
Particulam venti ſentire, & frigoris ejus:
Sed magis unverſum: fierique perinde videmus
Corpore tum plagas in noſtro, tanquam aliquæ res
Verberet, atque ſui det ſenſum corporis extra.
Præterea lapidem digito cum tundimus, ipſum
Tangimus extremum ſaxi, ſummumque colorem:
Nec ſentimus eum tactu, verum magis ipſam
Duritiem penitus ſaxi ſentimus in alto.
Nunc age, cur ultra ſpeculum videatur imago,
Percipe; nam certe penitus remmota videtur.
Quod genus illa, foris quæ vere tranſpiciuntur,
Janua cum per ſe tranſpectum præbet apertum,
Multa facitque foris ex ædibus ut videantur.
Is quoque enim duplici, geminoque fit aere viſus.
Primus enim 'ſt, citra poſteis qui cernitur aer.
Inde fores ipſæ dextra, lævaque ſequuntur.
Poſt extraria lux oculos perterget, & aer
Alter, & illa, foris quæ vere tranſpiciuntur.
Sic ubi ſe primum ſpeculi projecit imago,
Dum venit ad noſtras acies, protrudit, agitque
Aera qui inter ſe cunque 'ſt, oculoſque locatus:
Et facit, ut prius hunc omnem ſentire queamus,
Quã ſpeculum: ſed ubi ſpeculum quoq; ſenſimus ipſum
Continuo à nobis in id hæc, quæ fertur, imago

Perve-

Pervenit, & noſtros oculos rejecta revisit:
Atque alium præ ſe propellens aera volvit,
Et facit, ut prius hunc, quam ſe, videamus: eoque
Diſtare à ſp[illegible]o tantum remmota videtur.
Quare etiam atque etiam minime mirarier eſt par,
Illis, quæ reddunt ſpeculorum ex æquore viſum,
Aeribus binis, quoniam res conſit utroque.
Nunc ea, quæ nobis membrorum dextera pars eſt,
In ſpeculis ut ut in læva videantur, eo quod
Planitiem ad ſpeculi veniens cum offendit imago,
Non convertitur incolumis: ſed recta retrorſum
Sic eliditur, ut ſiquis prius, arida quam ſit
Cretea perſona, adlidat pilæ 've, trabive:
Atque ea continuo rectam ſi fronte figuram
Servet, & eliſam retro ſeſe exprimat ipſa:
Fiet, ut, ante oculus fuerit qui dexter, hic idem
Nunc ſit lævus, & è læva ſit mutua dexter.
Fit quoque, de ſpeculo in ſpeculum ut tradatur imago:
Quinque etiam, ſexve ut fieri ſimulacra fuérit.
Nam quæcunque retro parte, interiore latebunt:
Inde tamen, quamvis torte, penitiſque remota,
Omnia per flexos aditus educta licebit
Pluribus hæc ſpeculis videantur in ædibus eſſe,
Uſque adeo è ſpeculo in ſpeculum tralucet imago,
Et cum læva data 'ſt, fit rurſum ut dextera fiat:
Inde retrorſum reddit ſe, & convertit eôdem,
Quinetiam, quæcunque latuſcula ſunt ſpeculorum
Adſimili lateris flexura prædita noſtri:
Dextera eapropter nobis ſimulacra remittunt,
Aut quia de ſpeculo in ſpeculum transfertur imago,
Inde ad nos eliſa bis advolat: aut etiam quod
Circumagitur, cum venit imago, propterea quod
Flexa figura docet ſpeculi convertier ad nos.
Indugredi porro pariter ſimulacra, pedemque
Ponere nobiſcum credas, geſtumque imitari,
Propterea, quia de ſpeculi qua parte recedas,
Continuo nequeunt illinc ſimulacra reverti:

Omnia quandoquidem cogit natura referri,
Ac reſilire ab rebus ad æquos redd'ta flexus.
Splendida porro oculi fugitant, vitantque tueri:
Sol etiam cæcat, contra ſi tendere per[illegible] ac
Propterea quia vis magna 'ſt ipſius: & alte
Aera per purum graviter ſimulacra feruntur,
Et feriunt oculos turbantia compoſituras.
Præterea ſplendor, quicunqu' eſt acer, adurit
Sæpe oculos, ideo quod ſemina poſſidet ignis
Multa, dolorem oculis quæ gignunt inſinuando.
Lurida præterea fiunt quæcunque tuentur
Arquati, quia luroris de corpore eorum
Semina multa fluunt ſimulacris obvia rerum,
Multaque ſunt oculis in eorum denique miſta,
Quæ contage ſua palloribus omnia pingunt.
E tenebris autem quæ ſunt in luce, tuemur,
Propterea, quia cum propior caliginis aer
Ater init oculos prior, & poſſedit apertos:
Inſequitur candens confeſtim lucidus aer,
Qui quaſi purgat eos, ac nigras diſcutit umbras
Aeris illius: nam multis partibus hic eſt
Mobilior, multiſque minutior, & mage pollens,
Qui ſimul atque vias oculorum luce replevit:
Atque patefecit, quas ante obſederat ater:
Continuo rerum ſimulacra adaperta ſequuntur:
Quæ ſita ſunt in luce, laceſſuntque, ut videamus.
Quod contra facere in tenebris à luce nequimus,
Propterea, quia poſterior caliginis aer
Craſſior inſequitur, qui cuncta foramina complet:
Obſidetque vias oculorum, ne ſimulacra
Poſſint ullarum rerum conjecta moveri.
Quadrataſque procul turreis cum cernimus urbis,
Propterea fit, uti videantur ſæpe rotundæ,
Angulus obtuſus quia longe cernitur omnis,
Sive etiam potius non cernitur, ac perit ejus
Plaga, nec ad noſtras acies perlabitur ictus,
Aera per multum quia dum ſimulacra feruntur,

Co-

Cogit hebeſcere eum crebris offenſibus aer.
Hinc, ubi ſuffugit ſenſum ſimul angulus omnis,
Fit, quaſi tornata ut ſaxorum ſtructa tuantur:
Non tamen ut coram quæ ſunt, vereque rotunda,
Sed quaſi adumbratim paullum ſimulata videntur.
Umbra videtur item nobis in ſole moveri,
Et veſtigia noſtra ſequi, geſtumque imitari,
Aera ſi credas privatum lumine, poſſe
Indugredi, motus hominum, geſtuſque ſequentem.
Nam nihil eſſe poteſt aliud niſi lumine caſſus
Aer, id, quod nos umbram perhibere ſuemus.
Nimirum, quia terra locis ex ordine certis
Lumine privatur ſolis, quacunque meantes
Officimus: repletur item, quod liquimus ejus.
Propterea fit, uti videatur, quæ fuit umbra
Corporis, è regione eadem nos uſque ſecuta.
Semper enim nova ſe radiorum lumina fundunt,
Primaque diſpereunt, quaſi in ignem lana trahatur.
Propterea facile & ſpoliatur lumine terra:
Et repletur item, nigraſque ſibi abluit umbras.
Nec tamen hîc oculos falli concedimus hilum.
Nam, quocunque loco ſit lux, atque umbra, tueri
Illorum eſt, eadem vero ſint lumina, necne:
Umbraque, quæ fuit hîc, eadem num tranſeat illuc:
An potius fiat, paullo quod diximus ante:
Hoc animi demum ratio diſcernere debet:
Nec poſſunt oculi naturam noſcere rerum.
Proinde animi vitium hîc oculis adfingere noli.
Quà vehimur navi, fertur, cum ſtare videtur:
Quæ manet in ſtatione, ea præter creditur ire:
Et fugere ad puppim colles, campique videntur,
Quos agimus præter navim, veliſque volamus.
Sidera ceſſare ætheriis adfixa cavernis
Cuncta videntur: at adſiduo in ſunt omnia motu:
Quandoquidem longos obitus exorta reviſunt,
Cum permenſa ſuo ſunt cœlum corpore claro:
Solque pari ratione manere, & luna videtur

In ſtatione, ea quæ ferri res indicat ipſa.
Exſtanteſque procul medio de gurgite montes,
Claſſibus inter quos liber patet exitus: iidem
Apparent, & longe divolſi licet, ingens
Inſula conjunctis tamen ex his una videtur.
Atria verſari, & circumcurſare columnæ
Uſque adeo fit uti pueris videantur, ubi ipſi
Deſierunt verti, vix ut jam credere poſſint,
Non ſupra ſeſe ruere omnia tecta minari.
Jamque rubrum tremulis jubar ignibus erigere alte
Cum cœpit natura: ſupraque extollere monteis:
Quos tibi tum ſupra ſol monteis eſſe videtur,
Comminus ipſe ſuo contingens fervidus igni:
Vix abſunt nobis miſſus bis mille ſagittæ:
Vix etiam curſus quingentos ſæpe veruti.
Inter eos, ſolemque jacent immania ponti
Æquora, ſubſtrata ætheriis ingentibus oris:
Interjectaque ſunt terrarum millia multa:
Quæ variæ retinent gentes, & fœcla ferarum.
At conlectus aquæ digitum non altior unum,
Qui lapides inter ſiſtit per ſtrata viarum,
Deſpectum præbet ſub terras impete tanto,
A terris quantum cœli patet altus hiatus:
Nubila deſpicere, & cœlum ut videare videre, &
Corpora mirando ſub terras abdita cœlo.
Denique, ubi in medio nobis equus acer obhæſit
Flumine, & in rapidas amnis deſpeximus undas:
Stantis equi corpus tranſverſum ferre videtur
Vis, & in adverſum flumen contrudere raptim:
Et, quocunque oculos trajecimus, omnia ferri,
Et fluere adſimili nobis ratione videntur.
Porticus æquali quamvis eſt denique ductu,
Stanſque in perpetuum paribus ſuffulta columnis:
Longa tamen parte ab ſumma cum tota videtur,
Paullatim trahit anguſti faſtigia coni,
Tecta ſolo jungens, atque omnia dextera lævis:
Donicum in obſcurum coni conduxit acumen.

In

In pelago nautis ex undis ortus, in undis
Sol fit uti videatur obire, & condere lumen:
Quippe ubi nil aliud niſi aquam, cœlumque tuentur,
Ne leviter credas labefactari undique ſenſus.
At maris ignaris, in portu clauda videntur
Navigia, aplustris fractis, obnitier undis.
Nam quæcunque ſupra rorem ſalis edita pars eſt
Remorum, recta 'ſt: & recta ſuperne guberna,
Quæ demerſa liquore obeunt, refracta videntur
Omnia converti, ſurſumque ſupina reverti:
Et reflexa prope in ſummo fluitare liquore.
Raraque per cœlum cum venti nubila portant
Tempore nocturno: tum ſplendida ſigna videntur
Labier adverſum nubeis, atque ire ſuperne
Longe aliam in partem, quam quo ratione feruntur.
At ſi forte oculo manus uni ſubdita ſubter
Preſſit eum: quodam ſenſu fit, uti videantur
Omnia, quæ tuimur, fieri tum bina tuendo,
Bina lucernarum florentia lumina flammis,
Binaque per totas ædeis geminare ſupellex:
Et duplices hominum facies, & corpora bina.
Denique cum ſuavi devinxit membra ſopore
Somnus, & in ſumma corpus jacet omne quiete:
Tum vigilare tamen nobis, & membra movere
Noſtra videmur, & in noctis caligine cæca
Cernere cenſemus ſolem, lumenque diurnum:
Concluſoque loco cœlum, mare, flumina, monteis
Mutare, & campos pedibus tranſire videmur:
Et ſonitus audire, ſevera ſilentia noctis
Undique cum conſtent, & reddere dicta tacentes.
Cætera de genere hoc mirando multa videmus:
Quæ violare fidem quaſi ſenſibus omnia quærunt:
Nequicquam, quoniam pars horum maxima fallit
Propter opinatus animi, quos addimus ipſi,
Pro viſis ut ſint, quæ non ſunt ſenſibu' viſa.
Nam nihil egregius, quam res ſecernere apertas
A dubiis, animus quas ab ſe protinus abdit.

Denique,

Denique, nil ſciri ſiquis putat, id quoque neſcit,
An ſciri poſſit, quo ſe nil ſcire fatetur.
Hunc igitur contra mittam contendere cauſam,
Qui capite ipſe ſuo inſtituit veſtigia retro.
Et tamen hoc quoque uti concedam ſcire, at id ipſum
Quæram, quom in rebus veri nil viderit ante,
Unde ſciat, quid ſit ſcire, & neſcire viciſſim:
Notitiam veri quæ res, falſique crearit:
Et dubium certo quæ res differre probarit.
Invenies primis ab ſenſibus eſſe creatam
Notitiam veri, neque ſenſus poſſe refelli.
Nam majore fide debet reperirier illud,
Sponte ſua veris quod poſſit vincere falſa.
Quid majore fide porro, quam ſenſus haberi
Debet? an ab ſenſu falſo ratio orta, valebit
Dicere eos contra, quæ tota ab ſenſibus orta 'ſt?
Qui niſi ſint veri, ratio quoque falſa ſit omnis.
An poterunt oculos aures reprehendere? an aureis
Tactus? an hunc porro tactum ſapor argue: oris?
An confutabunt nares, oculive revincent?
Non (ut opinor) ita 'ſt: nam ſeorſum quoique poteſtas
Diviſa 'ſt: ſua vis quoique 'ſt: ideoque neceſſe 'ſt,
Quod molle, aut durum eſt: gelidum, fervenſve: ſeorſum
Id molle, aut durum: gelidum, fervenſve videri:
Et ſeorſum varios rerum ſentire colores,
Et quæcunque coloribu' ſunt conjuncta, neceſſe 'ſt.
Seorſus item ſapor oris habet vim, ſeorſus odores
Naſcuntur, ſeorſum ſonitus: ideoque neceſſe 'ſt,
Non poſſint alios alii convincere ſenſus.
Nec porro poterunt ipſi reprendere ſeſe:
Æqua fides quoniam debebit ſemper haberi.
Proinde, quod in quoqu'ſt his viſum tempore, verum 'ſt.
Et, ſi non poterit ratio diſſolvere cauſam,
Cur ea, quæ fuerint juxtim quadrata, procul ſint
Viſa rotunda: tamen præſtat rationis egentem
Reddere mendoſe cauſas utriuſque figuræ,
Quam manibus manifeſta ſuis emittere quæquam:

Et

Et violare fidem primam, & convellere tota
Fundamenta, quibus nixatur vita, ſaluſque.
Non modo enim ratio ruat omnis: vita quoque ipſa
Concidat extemplo, niſi credere ſenſibus auſis,
Præcipiteiſque locos vitare, & cætera, quæ ſint,
In genere hoc fugienda, ſequi, contraria quæ ſint.
Illa tibi eſt igitur verborum copia caſſa
Omnis: quæ contra ſenſus inſtructa, parata 'ſt.
Denique ut in fabrica, ſi prava 'ſt regula prima:
Normaque ſi fallax rectis regionibus exit:
Et libella aliqua ſi ex parti claudicat hilum:
Omnia mendoſe fieri, atque obſtipa neceſſum 'ſt,
Prava, cubantia, prona, ſupina, atque abſona tecta,
Jam ruere ut quædam videantur velle, ruantque:
Prodita judiciis fallacibus omnia primis:
Sic igitur ratio tibi rerum, prava neceſſe 'ſt,
Falſaque ſit, falſis quæcunque ab ſenſibus orta 'ſt,
Nunc alii ſenſus quo pacto quiſque ſuam rem
Sentiat, haud quaquam ratio ſcrupoſa relicta 'ſt.
Principio auditur ſonus, & vox omnis, in aureis
Inſinuata ſuo pepulere ubi corpore ſenſum.
Corpoream quoque enim vocem conſtare fatendum 'ſt,
Et ſonitum, quoniam poſſunt impellere ſenſus.
Præterradit enim vox fauceis ſæpe: facitque
Aſperiora foras gradiens arteria clamor.
Quippe, per anguſtum turba majore coarta
Ire foras ubi cœperunt primordia vocum:
Scilicet expletis quoque janua raditur oris;
Rauca ſuis, & iter lædit, qua vox it in auras.
Haud igitur dubium eſt, quin voces, verbaque conſtent
Corporeis è principiis, ut lædere poſſint.
Nec te fallit item, quid corporis auferat, & quid
Detrahat ex hominum nervis, ac viribus ipſis
Perpetuus ſermo nigrai noctis ad umbram,
Auroræ perductus ab exoriente nitore,
Præſertim ſi cum ſummo 'ſt clamore profuſus.
Ergo corpoream vocem conſtare neceſſe 'ſt,

Multa

Multa loquens quoniam amittit de corpore partem.
Aſperitas autem vocis fit ab aſperitate
Principiorum, & item lævor lævore creatur.
Nec ſimili penetrant aureis primordia forma,
Quom tuba depreſſo graviter ſub murmure mugit,
Aut reboant raucum retrocita cornua bombum:
Vallibus & cycni gelidis orti ex Heliconis
Cum liquidam tollunt lugubri voce querelam.
Haſce igitur penitus voces cum corpore noſtro
Exprimimus, rectoq; foras emittimus ore:
Mobilis articulat verborum dædala lingua,
Formaturaque labrorum pro parte figurat.
Atque ubi non longum ſpatium eſt, unde illa profecta
Perveniat vox quæque, neceſſe eſt verba quoque ipſa
Plane exaudiri, diſcernique articulatim.
Servat enim formaturam, ſervatque figuram.
At ſi interpoſitum ſpatium ſit longius æquo:
Aera per multum confundi verba neceſſe eſt,
Et conturbari vocem, dum tranſvolat auras.
Ergo fit, ſonitum ut poſſis audire, neque hilum
Internoſcere, verborum ſententia quæ ſit.
Uſqueadeo confuſa venit vox, inque pedita.
Præterea edictum ſæpe unum perciet aureis
Omnibus in populo, miſſum præconis ab ore.
In multas igitur voces vox una repente
Diſugit, in privas quoniam ſe dividit aureis,
Obſignans formam verbis, clarumque ſonorem.
At, quæ pars vocum non aureis accidit ipſas,
Præterlata perit fruſtra diffuſa per auras:
Pars ſolidis adliſa locis, rejecta ſonorem
Reddit: & interdum fruſtratur imagine verbi.
Quæ bene cum videas, rationem reddere poſſis
Tute tibi, atque aliis, quo pacto per loca ſola
Saxa pareis formas verborum ex ordine reddant,
Palanteis comites cum monteis inter opacos
Quærimus, & magna diſperſos voce ciemus.
Sex etiam, aut ſeptem loca vidi reddere voces.

Unam

Unam cum jaceres: ita colles collibus ipſis
Verba repulſantes iterabant dicta referre.
Hæc loca capripedes Satyros, Nymphaſque tenere
Finitimi fingunt, & Faunos eſſe loquuntur:
Quorum noctivago ſtrepitu, ludoque jocanti
Adfirmant volgo taciturna ſilentia rumpi,
Chordarumque ſonos fieri, dulceiſque querelas,
Tibia quas fundit, digitis pulſata canentum:
Et genus agricolûm late ſentiſcere, cum Pan
Pinea ſemiferi capitis velamina quaſſans,
Unco ſæpe labro calamos percurrit hianteis,
Fiſtula ſilveſtrem ne ceſſet fundere muſam.
Cætera de genere hoc monſtra, ac portenta loquuntur,
Ne loca deſerta ab divis quoque forte putentur
Sola tenere: ideo jactant miracula dictis:
Aut aliqua ratione alia ducuntur, ut omne
Humanum genus eſt avidum nimis auricularum.
Quod ſupereſt, non eſt mirandum, qua ratione
Quæ loca per nequeunt oculi res cernere apertas,
Hæc loca per voces veniant, aureiſque laceſſant.
Conloquimur clauſis foribus: quod ſæpe videmus;
Nimirum, quia vox per flexa foramina rerum
Incolumis tranſire poteſt, ſimulacra renutant.
Perſcinduntur enim, niſi recta foramina tranant:
Qualia ſunt vitri, ſpecies quæ travolat omnis.
Præterea parteis in cunctas dividitur vox:
Ex aliis aliæ quoniam gignuntur, ubi una
Diſſiluit ſemel in multas exorta, quaſi ignis
Sæpe ſolet ſcintilla ſuos ſe ſpargere in igneis,
Ergo replentur loca vocibus, abdita retro
Omnia quæ circum fuerint, ſonituque cientur.
At ſimulacra viis directis omnia tendunt,
Ut ſunt miſſa ſemel, quapropter cernere nemo
Se ſupra potis eſt: at voces accipere extra.
Et tamen ipſa quoque hæc, dum tranſit clauſa viarum
Vox, obtunditur, atque aureis confuſa penetrat:
Et ſonitum potius, quam verba, audire videmur.

Hæc,

Hæc, queis ſentimus ſuccum, lingua atque palatum,
Pluſculum habent in ſe rationis, pluſque operai.
Principio ſuccum ſentimus in ore, cibum cum
Mandendo exprimimus: ceu plenam ſpongiam aquai
Si quis forte manu premere, exſiccareque cœpit.
Inde, quod exprimimus, per caulas omne palati
Diditur, & raræ per plexa foramina linguæ.
Hæc ubi lævia ſunt manantis corpora ſucci
Suaviter attingunt, & ſuaviter omnia tractant
Humida linguai circum ſudantia templa.
At contra pungunt ſenſum, lacerantque coorta,
Quanto quæque magis ſunt aſperitate repleta.
Deinde voluptas eſt è ſucco in fine palati.
Cum vero deorſum per fauceis præcipitavit:
Nulla voluptas eſt, dum diditur omnis in artus.
Nec refert quicquam, quo victu corpus alatur,
Dummodo, quod capis, concoctum didere poſſis
Artubus, & ſtomachi humectum ſervare tenorem.
Nunc aliis alius cur ſit cibus, ut videamus,
Expediam: quandreve, aliis quod triſte, & amarum eſt,
Hoc tamen eſſe aliis poſſit prædulce videri.
Tantaque in his rebus diſtantia, differitaſque eſt,
Ut quod aliis cibus eſt, aliis fuat acre venenum.
Eſt utique, ut ſerpens hominis contacta ſalivis
Diſperit, ac ſeſe mandendo conficit ipſa.
Præterea nobis veratrum eſt acre venenum:
At capris adipes, & coturnicibus auget.
Ut, quibus id fiat rebus, cognoſcere poſſis,
Principio meminiſſe decet, quæ diximus ante,
Semina multimodis in rebus miſta teneri.
Porro omnes, quæcunque cibum capiunt animantes,
Ut ſunt diſſimiles extrinſecus, & generatim
Extima membrorum circumcæſura coercet,
Proinde & ſeminibus diſtant, variantque figura.
Semina cum porro diſteint, differre neceſſe eſt
Intervalla, viaſque, foramina quæ perhibemus,
Omnibus in membris, & in ore, ipſoque palato.

Eſſe

Esse minora igitur quædam, majoraque debent,
Esse triquetra aliis, aliis quadrata necesse 'st:
Multa rotunda, modis multis multangula quædam.
Namque figurarum ut ratio, motusque reposcunt,
Proinde foraminibus debent differre figuræ:
Et variare viæ proinde ac textura coercet.
Ergo ubi quod suave 'st aliis, aliis fit amarum:
Illis, queis suave 'st, lævissima corpora debent
Contrectabiliter caulas intrare palati.
At contra, quibus est eadem res intus acerba:
Aspera nimirum penetrant, hamataque fauceis.
Nunc facile ex his est rebus cognoscere quæque.
Quippe, ubi quoi febris bili superante coorta 'st,
Aut alia ratione aliqua 'st vis excita morbi:
Perturbatur ibi totum jam corpus, & omnes
Commutantur ibi posituræ principiorum:
Fit, prius ad sensum ut quæ corpora conveniebant,
Nunc non conveniant, & cætera sint magis apta,
Quæ penetrata queunt sensum progignere acerbum.
Utraque enim sunt in mellis commista sapore,
Id quod jam superà tibi sæpe ostendimus ante.
Nunc age, quo pacto nareis adjectus odoris
Tangat, agam primum res multas esse necesse 'st,
Unde fluens volvat varius se fluctus odorum.
Nam fluere, & mitti volgo, spargique putandum 'st.
Verum aliis alius magis est animantibus aptus,
Dissimileis propter formas, ideoque per auras
Mellis apes quamvis longe ducuntur odore:
Volturiique cadaveribus: tum fissa ferarum
Ungula quo tulerit gressum, promissa canum vis
Ducit: & humanum longe præsentit odorem
Romulidarum arcis servator, candidus anser.
Sic aliis alius nidor datus, ad sua quemque
Pabula ducit, & à tetro resilire veneno
Cogit: eoque modo servantur sæcla ferarum:
Hic odor ipse igitur, nareis quicunque lacessit,
Est alio ut possit permitti longius alter.

Sed

Sed tamen haud quiſquam tam longe fertur eorum,
Quam ſonitus, quam vox, mitto jam dicere, quam res,
Quæ feriunt oculorum acies, viſumque laceſſunt.
Errabundus enim tarde venit, ac perit ante
Paullatim facilis diſtractus in aeris auras:
Ex alto primum quia vix emittitur ex re.
Nam penitus fluere, atque recedere rebus odores
Significat, quod fracta magis redolere videntur
Omnia, quod contrita, quod igni conlabefacta.
Deinde videre licet majoribus eſſe creatum
Principiis voci: quoniam per ſaxea ſæpta
Non penetrat, qua vox volgo, ſonituſque feruntur.
Quare etiam quod olet, non tam facile eſſe videbis
Inveſtigare, in qua ſit regione locatum.
Refrigeſcit enim cunctando plaga per auras:
Nec calida ad ſenſum decurrit nuntia rerum.
Errant ſæpe canes itaque, & veſtigia quærunt.
Nec tamen hoc ſolis in odoribus, atque ſaporum
In genere eſt: ſed item ſpecies rerum, atque colores
Non ita conveniunt ad ſenſus omnibus omnes,
Ut non ſint aliis quædam magis acria viſis.
Quinetiam gallum, noctem explaudentibus alis
Auroram clara conſuetum voce vocare,
Nenu queunt rapidi contra conſtare leones,
Inque tueri: ita continuo meminere fugai:
Nimirum, quia ſunt gallorum in corpore quædam
Semina: quæ, cum ſunt oculis immiſſa leonum,
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem
Præbent, ut nequeant contra durare feroces:
Cum tamen hæc noſtras acies nil lædere poſſint:
Aut quia non penetrant, aut quòd penetrantibus illis
Exitus ex oculis liber datur, in remeando
Lædere ne poſſint ex ulla lumina parte.
Nunc age, quæ moveant animum res, accipe, & unde,
Quæ veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.
Principio hoc dico, rerum ſimulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique parteis

Tenuia,

Tenuia, quæ facile inter ſe junguntur in auris,
Obvia cum veniunt, ut aranea, bracteaque auri.
Quippe etenim multo magis hæc ſunt tenuia textu,
Quam quæ percipiunt oculos, viſumque laceſſunt:
Corporis hæc quoniam penetrant per rara: cientque
Tenuem animi naturam intus, ſenſumqne laceſſunt.
Centauros itaque & Scyllarum membra videmus,
Cerbereaſque canum facies, ſimulacraque eorum,
Quorum morte obitu tellus amplectitur oſſa:
Omne genus quoniam paſſim ſimulacra feruntur,
Partim ſponte ſua quæ fiunt aere in ipſo:
Partim quæ variis ab rebus cumque recedunt:
Et quæ conſiſtunt ex horum facta figuris.
Nam certe ex vivo Centauri non fit imago:
Nulla fuit quoniam talis natura animalis.
Verum ubi equi, atque hominis caſu convénit imago:
Hæreſcit facile extemplo, quod diximus ante,
Propter ſubtilem naturam, & tenuia texta.
Cætera de genere hoc eâdem ratione creantur.
Quæ cum mobiliter ſumma levitate feruntur,
Ut prius oſtendi: facile uno commovet ictu
Quælibet una animum nobis ſubtilis imago.
Tenuis enim mens eſt, & mire mobilis ipſa.
Hæc fieri (ut memoro) facile hinc cognoſcere poſſis,
Quatinus hoc ſimile eſt oculis, quod mente videmus,
Atque oculis ſimili fieri ratione neceſſe 'ſt:
Nunc igitur quoniam docui me forte leones
Cernere per ſimulacra, oculos quæcunque laceſſunt:
Scire licet mentem ſimili ratione moveri
Per ſimulacra leonum cætera, quæ videt æque,
Nec minus, atque oculi: niſi quod mage tenuia cernit.
Nec ratione alia, cum ſomnus membra profudit,
Mens animi vigilat, niſi quod ſimulacra laceſſunt
Hæc eadem noſtros animos, quæ, quom vigilamus:
Uſque adeo, certe ut videamur cernere eum, quem
Reddita vitai jam mors, & terra potita 'ſt.
Hoc ideo fieri cogit natura, quod omnes

Corpo-

Corporis a*fecti ſenſus per membra quieſcunt,
Nec poſſunt falſum veris convincere rebus.
Præterea meminiſſe jacet, languetque ſopore,
Nec diſſentit, eum mortis, lethique potitum
Jampridem, quem mens vivum ſe cernere credit.
Quod ſupereſt, non eſt mirum, ſimulacra moveri,
Brachiaque in numerum jactare, & cætera membra.
Nam fit, ut in ſomnis facere hoc videatur imago.
Quippe, ubi prima perit, alioque eſt altera nata
Endo ſtatu, prior hæc geſtum mutaſſe videtur.
Scilicet id fieri celeri ratione putandum 'ſt.
'Tanta eſt mobilitas, & rerum copia tanta,
'Tantaque ſenſibili quovis eſt tempore in uno
'Copia particularum, ut poſſit ſuppeditare.
Multaque in his rebus quæruntur, multaque nobis
Clarandum 'ſt, plane ſi res exponere avemus.
Quæritur in primis, quare, quod quoique libido
Venerit, extemplo mens cogitet ejus idipſum.
An 'ne voluntatem noſtram ſimulacra tuentur?
Et ſimulac volumus, nobis occurrit imago?
Si mare, ſi terram cordi 'ſt, ſi denique cœlum,
Conventus hominum, pompam, convivia, pugnas,
Omnia ſub verbône creat natura, paratque?
Quom præſertim aliis eâdem in regione, locoque
Longe diſſimileis animus res cogitet omnis?
Quid porro, in numerum procedere quom ſimulacra
Cernimus in ſomnis, & mollia membra movere,
Mollia mobiliter quom alternis brachia mittunt?
Et repetunt oculis geſtum pede convenienti?
Scilicet arte madent ſimulacra, & docta vagantur,
Nocturno facere ut poſſint in tempore ludos?
An magis illud erit verum, quia tempore in uno
Cum ſentimus id: ut cum vox emittitur una:
Tempora multa latent, ratio quæ comperit eſſe:
Propterea fit, uti quovis in tempore quæque
Præſto ſint ſimulacra locis in queiſque parata?
Tanta eſt mobilitas, & eorum copia tanta.

Et

Et quia tenuia ſunt, niſi ſe contendit, acute
Cernere non potis eſt animus, proinde omnia, quæ ſunt
Præterea, pereunt, niſi ſic ſeſe ipſe paravit.
Ipſe parat ſeſe porro, ſperatque futurum,
Ut videat, quod conſequitur rem quamque: fit ergo.
Nonne vides, oculos etiam, quom, tenuia quæ ſint,
Cernere cœperunt, contendere ſe, atque parare:
Nec ſine eo fieri poſſe, ut cernamus acute?
Et tamen in rebus quoque apertis noſcere poſſis,
Si non advertas animum, proinde eſſe, quaſi omni
Tempore ſemotæ fuerint, longeque remotæ.
Cur igitur mirum eſt, animus ſi cætera perdit,
Præter quam quibus eſt in rebus deditus ipſe?
Deinde adopinamur de ſignis maxima parvis:
Ac nos in fraudem induimus, fruſtramur & ipſi.
Fit quoque, ut interdum non ſuppeditetur imago
Ejuſdem generis: ſed fœmina quæ fuit ante,
In manibus vir tum factus videatur adeſſe:
Aut alia ex alia facies, ætaſque ſequatur:
Quod ne miremur, ſopor, atque oblivia curant.
Iſtud in his rebus vitium vehementer, & iſtum
Effugere errorem, vitareque præmeditator,
Lumina ne facias oculorum clara creata,
Proſpicere ut poſſimus: &, ut proferre viai
Proceros paſſus, ideo faſtigia poſſe
Surarum, ac ſeminum pedibus ſundata plicari:
Brachia tum porro validis ex apta lacertis
Eſſe, manuſque datas utraque à parte miniſtras,
Ut facere ad vitam poſſimus, quæ foret uſus.
Cætera de genere hoc inter quæcunque petantur:
Omnia perverſa præpoſtera ſunt ratione.
Nil adeo quoniam natum 'ſt in corpore, ut uti
Poſſemus: ſed quod natum 'ſt, id procreat uſum.
Nec fuit ante videre oculorum lumina nata:
Nec dictis orare prius, quàm lingua creata 'ſt:
Sed potius longe linguæ præceſſit origo
Sermonem: multoque creatæ ſunt prius aures,

Quam

Quam ſonus eſt auditus: & omnia denique membra
Ante fuere, (ut opinor) eorum quam foret uſus.
Haud igitur potuere utendi creſcere cauſa.
At contra conferre manu certamina pugnæ,
Et lacerare artus, fœdareque membra cruore,
Ante fuit multo, quam lucida tela volarent.
Et volnus vitare prius natura coegit,
Quam daret obiectum parmai læva per artem,
Scilicet & feſſum corpus mandare quieti,
Multo antiquius eſt, quam lecti mollia ſtrata.
Et ſedare ſitim prius eſt, quam pocula, natum.
Hæc igitur poſſent utendi cognita cauſa
Credier, ex uſu quæ ſunt, vitaque reperta.
Illa quidem ſeorſum ſunt omnia, quæ prius ipſa
Nata, dedere ſuæ poſt notitiam utilitatis.
Quo genere in primis ſenſus, & membra videmus.
Quare etiam atque etiam procul eſt, ut credere poſſis,
Utilitatis ob officium potuiſſe creari.
Illud item non eſt mirandum, corporis ipſa
Quod natura cibum quærit quoiuſque animantis.
Quippe etenim fluere, atque recedere corpora rebus
Multa modis multis docui: ſed plurima debent
Ex animalibus iis, quæ ſunt exercita motu:
Multaque per ſudorem ex alto preſſa feruntur:
Multa per os exhalantur, quom languida anhelant.
His igitur rebus rareſcit corpus: & omnis
Subruitur natura: dolor quam conſequitur rem.
Propterea capitur cibus, ut ſuffulciat artus:
Et recreet vireis interdatus, atque patentem
Per membra ac venas ut amorem obturet edendi.
Humor item diſcedit in omnia, quæ loca cunque
Poſcunt humorem: glomerataque multa vaporis
Corpora, quæ ſtomacho præbent incendia noſtro,
Diſſupat adveniens liquor, ac reſtinguit, ut ignem:
Urere ne poſſit calor amplius aridus artus.
Sic igitur tibi anhela ſitis de corpore noſtro
Abluitur, ſic expletur jejuna cupido.

Nunc

Nunc qui fiat, uti paſſus proferre queamus,
Cum volumus, varieque datum ſit membra movere:
Et quæ res tantum hoc oneris protrudere noſtri
Corporis inſuerit, dicam: tu percipe dicta.
Dico, animo noſtro primum ſimulacra meandi
Accidere, atque animum pulſare, ut diximus ante.
Inde voluntas fit: neque enim facere incipit ullam
Rem quiſquam, quam mens providit, quid velit, ante.
At, quod providet, illius rei conſtat imago.
Ergo animus cum ſeſe ita commovet, ut velit ire,
Inque gredi: ferit extemplo, quæ in corpore toto
Per membra, atque artus, animai diſſita vis eſt.
Et facile 'ſt factu, quoniam conjuncta tenetur.
Inde ea proporro corpus ferit: atque ita tota
Paullatim moles protruditur, atque movetur.
Præterea tum rareſcit quoque corpus: & aer,
Scilicet ut debet, qui ſemper mobilis exſtat,
Per patefacta venit, penetratque foramina largus:
Et diſpergitur ad parteis ita qualique minutas
Corporis: hinc igitur rebus fit utrinque duabus,
Corpus uti, ut navis veli-, ventoque, feratur.
Nec tamen illud in his rebus mirabile conſtat,
Tantula quod tantum corpus corpuſcula poſſint
Contorquere, & onus totum convertere noſtrum.
Quippe etenim ventus ſubtili corpore tenuis
Trudit agens magnam magno molimine navim:
Et manus una regit quantovis impete euntem:
Atque gubernaclum contorquet quolibet unum.
Multaque per trochleas, & tympana pondere magno
Commovet, atque levi ſuſtollit machina niſu.
Nunc quibus ille modis ſomnus per membra quietem
Inriget, atque animi curas è pectore ſolvat:
Suavidicis potius, quam multis verſibus, edam,
Parvus ut eſt cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in ætheriis diſperſus nubibus Auſtri.
Tu mihi da tenueis aureis, animumque ſagacem:
Ne fieri negites, quæ dicam, poſſe: retroque

Vera

Vera repulſanti diſcedas pectore dicta:
Tutemet in culpa quom ſis, ne cernere poſſis.
Principio ſomnus fit, ubi eſt diſtracta per artus
Vis animæ, partimque foras ejecta receſſit:
Et partim contruſa magis conceſſit in altum.
Diſſolvuntur enim tum demum membra fluuntque.
Nam dubium non eſt, animai quin opera ſit
Senſus hic in nobis: quem cum ſopor impedit eſſe,
Tum nobis animam perturbatam eſſe putandum 'ſt,
Ejectamque foras, non omnem: namque jacéret
Æterno corpus perfuſum frigore lethi:
Quippe ubi nulla latens animai pars remaneret
In membris, cinere ut multa latet obrutus ignis:
Unde reconflari ſenſus per membra repente
Poſſit, ut ex igni cæco conſurgere flamma.
Sed quibus hæc rebus novitas conflatur, & unde
Perturbari anima, & corpus langueſcere poſſit,
Expediam: tu fac ne ventis verba profundam.
Principio externa corpus de parte neceſſum 'ſt,
Aeriis quoniam vicinum tangitur auris,
Tundier, atque ejus crebro pulſarier ictu.
Proptereaque fere res omnes, aut corio ſunt,
Aut ſeta, aut conchis, aut callo, aut cortice tectæ.
Interiorem etiam partem ſpirantibus aer
Verberat hic idem cum ducitur, atque reflatur.
Quare utrinque ſecus quom corpus vapulet, & quom
Perveniant plagæ per parva foramina nobis
Corporis ad primas parteis, elementaque prima:
Fit quaſi paullatim nobis per membra ruina.
Conturbantur enim poſituræ principiorum
Corporis, atque animi, ſic, ut pars inde animai
Ejiciatur, & introrſum pars abdita cedat:
Pars etiam diſtracta per artus, non queat eſſe
Conjuncta inter ſe, nec motu mutua fungi.
Inter enim ſæpit aditus natura, viaſque.
Ergo ſenſus abit mutatis motibus alte.
Et quoniam non eſt, quaſi quod ſuffulciat artus,

Debile

Debile fit corpus, langueſcunt omnia membra:
Brachia, palpebræq; cadunt, popliteſque procumbunt
'Sæpe etiam ſummittuntur, vireiſque reſolvunt.
Deinde cibum ſequitur ſomnus, quia quæ facit aer,
Hæc eadem cibus, in venas dum diditur omneis,
Efficit: & multo ſopor ille graviſſimus exiſtat,
Quem ſatur, aut laſſus capias; quia plurima tum ſe
Corpora conturbant magno contuſa labore.
Fit ratione eadem conjectus porro animai
Altior, atque foras ejectus largior ejus,
Et diviſior inter ſe, ac diſtractior intus.
Et quoi quiſque fere ſtudio devinctus adhæret:
Aut quibus in rebus multum ſumus ante morati:
Atque in qua ratione fuit contenta magis mens:
In ſomnis eadem plerumque videmur obire:
Cauſidici cauſas agere, & componere leges:
Induperatores pugnare, ac prœlia obire:
Nautæ contractum cum ventis cernere bellum:
Nos agere hoc autem, & naturam quærere rerum
Semper, & inventam patriis exponere chartis.
Cætera ſic ſtudia, atque artes plerumque videntur
In ſomnis animos hominum fruſtrata tenere.
Et, quicunque dies multos ex ordine ludis
Adſiduas dederunt operas: plerumque videmus,
Quora jam deſtiterint ea ſenſibus uſurpare,
Relliquias tamen eſſe vias in mente patenteis,
Qua poſſint eadem rerum ſimulacra venire.
Permultos itaque illa dies eadem obverſantur
Ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
Cernere ſaltanteis, & mollia membra moventeis:
Et citharæ liquidum carmen, chordaſque loquenteis,
Auribus accipere, & conſeſſum cernere eundem,
Scenaique ſimul varios ſplendere decores.
Uſque adeo magni refert ſtudium, atque voluntas,
Et quibus in rebus conſuerint eſſe operati
Non homines ſolum, ſed vero animalia cuncta.
Quippe videbis, equos forteis, cum membra jacebunt,

In somnis sudare tamen, spirareque sæpe,
Et quasi de palma summas contendere vireis:
'Tunc quasi carceribus patefactis sæpe quiete:
Venantumque canes in molli sæpe quiete
Jactant crura tamen subito, voceſque repente
Mittunt, & crebras reducunt naribus auras,
Ut vestigia si teneant inventa ferarum.
Expergefactique sequuntur inania sæpe
Cervorum simulacra, fugæ quasi dedita cernant:
Donec discussis redeant erroribus ad se.
At consueta domi catulorum blanda propago
Degere, sæpe levem ex oculis, volucremque soporem
Discutere, & corpus de terra conripere instant,
Proinde quasi ignotas facies, atque ora tuantur.
Et quam quæque magis sunt aspera semina eorum:
Tam magis in somnis eadem sævire necessum 'st.
At variæ fugiunt volucres, pennisque repente
Sollicitant divûm nocturno tempore lucos,
Accipitres somno in leni si prœlia, pugnasque
Edere sunt persectantes, visæque volantes.
Porro hominum mentes magnis quæ motibus edunt?
Magna etenim sæpe in somnis faciuntque, geruntque.
Reges expugnant, capiuntur, prœlia miscent:
Tollant clamores, quasi si jugulentur ibidem.
Multi depugnant, gemitusque doloribus edunt:
Et quasi pantheræ morsu sævique leonis
Mandantur, magnis clamoribus omnia complent.
Multi de magnis per somnum rebu' loquuntur:
Indicioque sui facti persæpe fuere.
Multi mortem obeunt: multi de montibus altis
Se quasi præcipitent ad terram corpore toto,
Exterrentur, & ex somnio, quasi mentibu' capti,
Vix ad se redeunt permoti corporis æstu.
Flumen item sitiens, aut fontem propter amœnum
Adsidet, & totum prope faucibus occupat amnem.
Pusi sæpe lacum propter, se, ac dolia curta,
Somno devincti credunt extollere vestem,

Totius

Totius humorem ſaccatum ut corpori' fundant:
Cum Babylonica magnifico ſplendore rigantur.
Tum, quibus ætatis freta primitus inſinuantur,
Semen ubi ipſa dies membris matura creavit:
Conveniunt ſimulacra foris è corpore quoque,
Nuntia præclari voltus, pulchrique coloris:
Qui ciet inritans loca turgida ſemine multo:
Ut, quaſi tranſactis ſæpe omnibu' rebu' profundant
Fluminis ingenteis fluctus, veſtemque cruentent.
Sollicitatur id in nobis, quod diximus ante,
Semen; adulta ætas cum primum roborat artus.
Namque alias aliud res commovet, atque laceſſit:
Ex homine humanum ſemen ciet una hominis vis.
Quod ſimulatque ſuis ejectum ſedibus exit:
Per membra, atque artus decedit corpore toto
In loca conveniens nervorum certa, cietque
Continuo parteis genitaleis corporis ipſas.
Inritata tument loca ſemine, fitque voluntas
Ejicere id, quo ſe contendit dira libido:
'Incitat inritans loca turgida ſemine multo,
Idque petit corpus mens, unde 'ſt ſaucia amore.
'Namque omnes plerumque cadunt in volnus, & illam
'Emicat in partem ſanguis, unde icimur ictu,
'Et ſi comminus eſt, hoſtem ruber occupat humor.
Sic igitur, Veneris qui telis accipit ictum,
Sive puer membris muliebribus hunc jaculatur,
Seu mulier toto jactans è corpore amorem,
Unde feritur, eo tendit, geſtitque coire,
Et jacere humorem in corpus de corpore ductum.
Namque voluptatem præſagit multa cupido.
Hæc Venus eſt nobis: hinc autem 'ſt nomen amoris:
Hinc illæ primum Veneris dulcedinis in cor
Stillavit gutta, & ſucceſſit frigida cura.
Nam ſi abeſt, quod ames: præſto ſimulacra tamen ſunt
Illius, & nomen dulce obverſatur ad aureis.
Sed fugitare decet ſimulacra, & pabula amoris
Abſterrêre ſibi, atque alio convertere mentem:

Et jacere humorem conlectum in corpora quæque:
Nec retinere ſemel converſum unius amore:
Et ſervare ſibi curam, certumque dolorem.
Ulcus enim viveſcit, & inveteraſcit alendo,
Inque dies gliſcit furor, atque ærumna graveſcit,
Si non prima novis conturbes volnera plagis,
Volgivagaque vagus Venere ante recentia cures,
Aut alio poſſis animi traducere motus.
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat amorem:
Sed potius, quæ ſunt ſine pœna, commoda ſumit.
Nam certa, & pura eſt ſanis magis inde voluptas,
Quam miſeris: etenim potiundi tempore in ipſo
Fluctuat incertis erroribus ardor amantum:
Nec conſtat quid primum oculis, manibuſq; fruantur.
Quod petiere, premunt arcte, faciuntque dolorem
Corporis, & denteis inlidunt ſæpe labellis,
Oſculaque adfigunt, quia non eſt pura voluptas:
Et ſtimuli ſubſunt, qui inſtigant lædere idipſum,
Quodcunque eſt, rabies unde illæ germina ſurgunt.
Sed leviter pœnas frangit Venus inter amorem,
Blandaque refrænat morſus admiſta voluptas.
Namque in eo ſpes eſt, unde 'ſt ardoris origo,
Reſtingui quoque poſſe ab eodem corpore flammam.
Quod fieri contra coram natura repugnat:
Unaque res hæc eſt, quoius quam pluria habemus,
Tam magis ardeſcit dira cuppedine pectus.
Nam cibus, atque humor membris adſumitur intus:
Quæ quoniam certas poſſunt obſidere parteis,
Hoc facile expletur laticum, frugumque cupido:
Ex hominis vero facie, pulchroque colore,
Nil datur in corpus præter ſimulacra fruendum:
'Tenuia, quæ vento ſpes raptat ſæpe miſella.
Ut bibere in ſomnis ſitiens quom quærit, & humor
Non datur, ardorem in membris qui ſtinguere poſſit:
Sed laticum ſimulacra petit, fruſtraque laborat:
In medioque ſitit torrenti flumine potans.
Sic in amore Venus ſimulacris ludit amanteis:

Nec

Nec ſatiare queunt ſpectando corpora coram:
Nec manibus quidquam teneris abradere membris
Poſſunt, errantes incerti corpore toto.
Denique quom membris conlatis flore fruuntur
Ætatis: quom jam præſagit gaudia corpus,
Atque in eo eſt Venus, ut muliebria conferat arva:
Adhigunt avide corpus, jungunteque ſalivas
Oris: & inſpirant preſſantes dentibus ora:
Nequicquam, quoniam nihil inde abradere poſſunt,
Nec penetrare, & abire in corpus corpore toto.
Nam facere interdum id velle, & certare videntur:
Uſqueadeo cupide Veneris compagibus hærent,
Membra voluptatis dum vi labefacta liqueſcunt.
Tandem ubi ſe rupit nervis conlecta cupido:
Parva fit ardoris violenti pauſa parumper;
Inde redit rabies eadem, & furor ille reviſit:
Quom ſibi, quod cupiant ipſi, contingere quærunt:
Nec reperire, malum id poſſunt quæ machina vincat:
Uſque adeo incerti tabeſcunt volnere cæco.
Adde quod abſumunt vireis, pereunteque labore.
Adde quod alterius ſub nutu degitur ætas.
Labitur interea res, & vadimonia fiunt.
Languent officia, atque ægrotat fama vacillans:
Unguenta, & pulchra in pedibus Sicyonia rident:
Scilicet & grandes viridi cum luce ſmaragdi
Auro includuntur, teriturque thalaſſina veſtis
Aſſidue, & Veneris ſudorem exercita potat:
Et bene parta patrum fiunt anademata, mitræ:
Interdum in pallam, ac Melitenſia, Ceaque vertunt.
Eximia veſte & victu convivia, ludi,
Pocula crebra, unguenta, coronæ, ſerta parantur:
Nequicquam, quoniam medio de fonte lepórum
Surgit amari aliquid, quod in ipſis floribus angat:
Aut quod conſcius ipſe animus ſe forte remordet,
Deſidioſe agere ætatem, luſtriſque perire:
Aut quod in ambiguo verbum jaculata reliquit:
Quod cupido adfixum cordi viveſcit, ut ignis:

Aut nimium jactare oculos, aliumve tueri
Quod putat, in vo'tuque videt vestigia risus.
Atque in amore mala hæc proprio, summeque secundo
Inveniuntur: in adverso vero, atque inopi sunt,
Prendere quæ possis oculorum lumine aperto,
Innumerabilia: ut melius vigilare sit ante,
Qua docui ratione, cavereque, ne inlaqueeris.
Nam vitare, plagas in amoris ne laciamur,
Non ita difficile est quam captum retibus ipsis
Exire: & validos Veneris perrumpere nodos.
Et tamen implicitus quoque possis, inque peditus
Effugere infestum, nisi tute tibi obvius obstes:
Et prætermittas animi vitia omnia primum:
Tum quæ corpori' sunt ejus, quam percupis, ac vis.
Nam hoc faciunt homines plerumque, cupidine cæci:
Et tribuunt ea, quæ non sunt his commoda verè.
Multimodis igitur pravas, turpesque videmus
Esse in deliciis, summoque in honore vigere.
'Atque alios alii inrident, Veneremque fuadent
'Ut placent, quoniam fœdo adflictantur amore:
'Nec sua respiciunt miseri mala maxima sæpe.
Nigra, μελίχρους est: immunda & fœtida, ἄχοσμος;
Cæsia, παλλάδιον: nervosa, & lignea, δορκάς:
Parvola, pumilio, χαρίτων ἴα, tota merum sal:
Magna, atque immanis, καταπληξις, plenaq; honoris:
Balba, loqui non quit, τραυλίζει, muta, pudens est.
At flagrans, odiosa, loquacula, λαμπάδιον, fit.
'Ισχνὸν ἐρωμένιον tum fit, quom vivere non quit
Præ macie: ῥαδινὴ vero est, jam mortua tussi.
At gemina & mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho.
Simula, σιμὴ, ac satyra 'st: labiosa, φίλημα.
Cætera de genere hoc longum 'st si dicere coner.
Sed tamen esto jam quantovis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur:
Nempe aliæ quoque sunt: nempe hac sine vixinus ante:
Nempe eadem facit, & scimus facere omnia turpi:
Et miseram teetris se suffit odoribus ipsa:

Quam

Quam famulæ longe fugitant, furtimque cachinnant.
At lacrymans excluſus amator limina ſæpe
Floribus & ſertis operit, poſteſque ſuperbos
Unguit amaracino, & foribus miſer oſcula figit.
Quem ſi jam admiſſum, venientem offenderit aura
Una modo, cauſas abeundi quærat honeſtas:
Et meditata diu cadat alte ſumpta querela:
Stultitiæque ibi ſe damnet, tribuiſſe quod illi
Plus videat, quam mortali concedere par eſt.
Nec veneres noſtras hoc fallit: quo magis ipſæ
Omnia ſummopere hos vitæ poſticenia celant,
Quos retinere volunt, adſtrictoſque eſſe in amore:
Nequicquam, quoniam tu animo tamen omnia poſſis
Protrahere in lucem, atque omneis anquirere niſus.
Et ſi bello animo 'ſt, & non odioſa viciſſim,
Prætermittet te humanis concedere rebus.
Nec mulier ſemper ficto ſuſpirat amore:
Quæ complexa viri corpus cum corpore jungit.
Et tenet adſuctis humectans oſcula labris.
Nam facit ex animo ſæpe: & communia quærens
Gaudia, ſollicitat ſpatium decurrere amoris.
Nec ratione alia volucres, armenta, feræque,
Et pecudes, & equæ maribus ſubſidere poſſent,
Si non, ipſa quod illorum ſubat, ardet abundans
Natura, & venerem ſalientum læta retractat.
Nonne vides etiam, quos mutua ſæpe voluptas
Vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
In triviis non ſæpe canes diſcedere aventes,
Divorſi cupide ſummis ex viribu' tendunt,
Cum interea validis Veneris compagibus hærent?
Quod facerent nunquam, niſi mutua gaudia eſſent:
Quæ lacere in fraudem poſſent, vinctoſque tenere.
Quare etiam atq; etiam (ut dico) eſt commûi' voluptas.
Et commiſcendo cum ſemen forte virile
Fœmina commulxit ſubita vi, conripuitque:
Tum ſimiles matrum materno ſemine fiunt:

Ut patribus patrio: ſed quos utriuſque figuræ
Eſſe vides juxtim, miſcenteis volta parentum:
Corpore de patrio, & materno ſanguine creſcunt,
Semina quom Veneris ſtimulis excita per artus
Obvia conflixit conſpirans mutuus ardor:
Et neque utrum ſuperavit eorum, nec ſuperatum 'ſt.
Fit quoque, ut interdum ſimiles exſiſtere avorum
Poſſint, & referant proavorum ſæpe figuras,
Propterea, quia multa modis primordia multis
Miſta ſuo celant in corpore ſæpe parentes,
Quæ patribus patres tradunt à ſtirpe profecta.
Inde Venus varia producit ſorte figuras:
Majorumque refert voltus, voceſque, comaſque.
Quandoquidem nihilo minus hæc de ſemine certo
Fiunt, quam facies, & corpora, membraque nobis.
Et muliebre oritur patrio de ſemine ſæclum:
Maternoque mares exſiſtunt corpore creti.
Semper enim partus duplici de ſemine conſtat:
Atque, utri ſimile eſt magis id, quodcunque creatur,
Ejus habet plus parte æqua, quod cernere poſſis,
Sive virûm ſuboles, ſive 'ſt muliebris origo.
Nec divina ſatum genitalem numina quoiquam
Abſterrent, pater à natis ne dulcibus unquam
Appelletur, & ut ſterili Venere exigat ævum:
Quod plerique putant: & multo ſanguine mœſti
Conſpergunt aras: adolentque altaria donis,
Ut gravidas reddant uxores ſemine largo.
Nequicquam divûm numen, ſorte ſque fatigant.
Nam ſteriles nimium craſſo ſunt ſemine partim:
Et liquido præter juſtum, tenuique viciſſim.
Tenue, locis quia non potis eſt adfigere adhæſum,
Liquitur extemplo, & revocatum cedit ab ortu.
Craſſius hoc porro, quoniam concretius æquo
Mittitur: aut non tam prolixo provolat ictu:
Aut penetrare locos æque nequit: aut penetratum,
Ægre admiſcetur muliebri ſemine ſemen,

Nam

Nam multum harmoniæ Veneris differre videntur.
Atque alias alii complent magis, ex aliisque
Suscipiunt aliæ pondus magis, inque gravescunt.
Et multæ steriles Hymenæis ante fuerunt
Pluribus: & nactæ post sunt tamen, unde puellos
Suscipere, & partu possent ditescere dulci.
Et, quibus ante domi fœcundæ sæpe nequissent
Uxores parere, inventa 'st illis quoque compar
Natura, ut possent natis munire senectam.
Usque adeo magni refert, ut semina possint
Seminibus commisceri genitaliter apta,
Crassaque conveniant liquidis, & liquida crassis,
Quæ quoi juncta viro sit femina per Veneris res.
Atque adeo refert, quo victu vita colatur.
Namque aliis rebus concrescunt semina membris,
Atque aliis extenuantur, tabentque vicissim.
Et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,
Id quoque permagni refert: nam more ferarum,
Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur
Concipere uxores, quia sic loca sumere possunt
Pectoribus positis, sublatis semina lumbis.
Nec molles opu' sunt motus uxoribus hilum.
Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat,
Clunibus ipsa viri Venerem si læta retractet:
Atque exossato ciet omni pectore fluctus.
Licit enim sulci recta regione, viaque
Vomerem, atque locis avertit seminis ictum.
Idque sua causa consuerunt scorta moveri,
Ne complerentur crebro, gravidæque jacerent,
Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset:
Conjugibus quod nil nostris opus esse videtur.
Nec divinitus est interdum, Venerisque sagittis,
Deteriore fit ut forma muliercula ametur.
Nam facit ipsa suis interdum femina factis,
Morigerisque modis, & mundo corpori' cultu,
Ut facile insuescat secum vir degere vitam.

Quod ſupereſt, conſuetudo concinnat amorem.
Nam leviter quamvis, quod crebro tunditur ictu,
Vincitur in longo ſpatio tamen, atque labaſcit.
Nonne vides, etiam guttas in ſaxa cadentes
Humoris, longo in ſpatio pertundere ſaxa?

T. LU-

T. LUCRETII.

Liber Quintus.

QUis potis eſt dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum majeſtate, hiſque repertis?
Quiſve valet verbis tantum, qui fundere laudes
Pro meritis ejus poſſit, qui talia nobis
Pectore prata ſuo, quæſitaque præmia liquit?
Nemo (ut opinor) erit mortali corpore cretus.
Nam ſi, ut ipſa petit majeſtas cognita rerum,
Dicendum 'ſt: deus ille fuit, deus, inclute Memmi,
Qui princeps vitæ rationem invênit eam, quæ
Nunc appellatur ſapientia: quique per artem
Fluctibus è tantis vitam, tantiſque tenebris,
In tam tranquillo, & tam clara luce locavit.
Confer enim divina aliorum antiqua reperta.
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus inſtituiſſe:
Cum tamen his poſſet ſine rebus vita manere:
Ut fama 'ſt, aliquas etiam nunc vivere genteis.
At bene non poterat ſine puro pectore vivi.
Quo magis hic merito nobis deus eſſe videtur:
Ex quo nunc etiam per magnas dicta genteis
Dulcia permulcent animos ſolatia vitæ.
Herculis antiſtare autem ſi facta putabis:
Longius à vera multo ratione ferere.
Quid Nemæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille leonis obeſſet, & horrens Arcadius ſus?

Denique

Denique quid Cretæ taurus, Lernæaque peſtis
Hydra venenatis poſſet vallata colubris?
Quidve tripectora tergemini vis Geryonai?
Et Diomedis equi ſpirantes naribus ignem,
Thracen, Biſtoniaſque plagas, atque Itimara propter,
Tantopere officerent nobis? unciſque timendæ
Unguibus Arcadiæ volucres Stymphâla colentes?
Aureaque Heſperidum ſervans fulgentia mâla
Aſper, acerba tuens, immani corpore ſerpens,
Arboris amplexus ſtirpem: quid deniq; obeſſet,
Propter Atlantæum littus, pelageque ſevera,
Quo neq; noſter adit quiſquam, neq; Barbarus audet?
Cætera de genere hoc quæ ſunt portenta perempta,
Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
Nil, ut opinor, ita ad ſatiatem terra ferarum
Nunc etiam ſcatit, & trepido terrore repleta 'ſt
Per nemora ac monteis magnos, ſylvaſq; profundas:
Quæ loca vitandi plerumque eſt no'ra poteſtas.
At niſi purgatum 'ſt pectus, quæ prœlia nobis,
Atque pericula tunc ingratis inſinuandum?
Quantæ conſcindunt hominem cuppedinis acres
Sollicitum curæ? quantiq; perinde timores?
Quidve ſuperbia, ſpurcities, petulantia, quantas
Efficiunt cladeis? quid luxus, deſidieſque?
Hæc igitur qui cuncta ſubegerit, ex animoque
Expulerit dictis, non armis: nonne decebit,
Hunc hominem numero divûm dignarier eſſe?
Cum bene præſertim multa, ac divinitus ipſis
Immortalibu' de divis dare dicta ſuerit:
Atque omnem rerum naturam pandere dictis,
Quoius ego ingreſſus veſtigia, nunc rationes
Perſequor: ac doceo dictis, quo quæq; creata
Fœdere ſint, in eo quam ſit durare neceſſum:
Nec validas ævi valeant reſcindere leges.
Quo genere in primis animi natura reperta 'ſt,
Nativo primum conſiſtere corpore creta:
Nec poſſe incolumis magnum durare per ævum:

Sed

Sed ſimulacra ſolere in ſomnis fallere mentem,
Cernere cum videamur eum, quem vita reliquit.
Quod ſupereſt, nunc me huc rationis detulit ordo,
Ut mihi, mortali conſiſtere corpore mundum,
Nativumque ſimul, ratio reddunda ſit, eſſe:
Et quibus ille modis congreſſus materiai
Fundarit terram, cœlum, mare, ſidera, ſolem,
Lunaiq; globum: tum quæ tellure animantes
Exſtiterint: & quæ nullo ſint tempore natæ:
Quove modo genus humanum variante loquela
Cœperit inter ſe veſci per nomina rerum:
Et quibus ille modis divûm metus inſinuarit
Pectora, terrarum qui in orbi ſancta tuetur
Fana, lacus, lucos, aras, ſimulacraque divûm.
Præterea ſolis curſus, lunæque meatus
Expediam, qua vi flectat natura gubernans:
Ne forte hîc inter cœlum, terramq; reamur
Libera ſponte ſua curſus luſtrare peremneis,
Morigera ad fruges augendas, atq; animanteis:
Neve aliqua divûm volvi ratione putemus.
Nam, bene qui didicere deos ſecurum agere ævum,
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quæq; gerî poſſint, præſertim rebus in illis,
Quæ ſupera caput ætheriis cernuntur in oris:
Rurſus in antiquas referuntur relligiones,
Et dominos acreis adſciſcunt, omnia poſſe
Quos miſeri credunt, ignari quid queat eſſe,
Quid nequeat: finita poteſtas deniq; quoiq;
Quanam ſit ratione, atq; alte terminus hærens.
Quod ſupereſt, ne te in promiſſis plura moremur,
Principio, maria ac terras, cœlumq; tuêre:
Horum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
Treis ſpecies tam diſſimileis, tria talia texta,
Una dies dabit exitio: multoſq; per annos
Suſtentata ruet moles & machina mundi.
Nec me animi fallit, quam res nova, miraq; menti,
Accidat, exitium cœli terræque futurum:

Et

Et quam difficile id mihi ſit pervincere dictis:
Ut fit, ubi inſolitam rem adportes auribus ante,
Nec tamen hanc poſſis oculorum ſubdere viſu,
Nec jacere indu manus, via qua munita fideij
Proxima ſert humanum in pectus, templaq; mentis,
Sed tamen effabor: dictis dabit ipſa fidem res
Forſitan, & graviter terrarum & motibus orbis
Omnia conquaſſari in parvo tempore cernes:
Quod procul à nobis flectat fortuna gubernans:
Et ratio potius, quam res perſuadeat ipſa,
Succidere horriſono poſſe omnia victa fragore.
Qua prius aggrediar quam de re fundere fata
Sanctius, & multo certa ratione magis, quam
Pythia quæ tripode è Phœbi, lauroq; profatur:
Multa tibi expediam doctis ſolatia dictis:
Relligione refrænatus ne forte rearis,
Terras, & ſolem cœlum, mare, ſidera, lunam,
Corpore divino debere æterna manere:
Proptereaq; putes, ritu par eſſe Gigantum,
Pendere eos pœnas immani pro ſcelere omneis,
Qui ratione ſua diſturbent mœnia mundi,
Præclarumq; velint cœli reſtinguere ſolem,
Immortalia mortali ſermone notantes:
Quæ procul uſqueadeo divino ab numine diſtent,
Inq; deûm numero ſic ſint indigna videri,
Notitiam potius præbere ut poſſe putentur,
Quid ſit vitali motu, ſenſuq; remotum.
Quippe etenim non eſt, cum quovis corpore ut eſſe
Poſſe animi natura putetur, conſiliumque.
Sicut in æthere non arbor, nec in æquore ſalſo
Nubes eſſe queunt, neq; piſces vivere in arvis:
Nec cruor in lignis, nec ſaxis ſuccus ineſſe.
Certum, ac diſpoſitum eſt, ubi quicquid creſcat, & inſit:
Sic animi natura nequit ſine corpore oriri
Sola, neq; à nervis, & ſanguine longiter eſſe.
Hoc ſi poſſet enim: multo prius ipſa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus eſſe

Poſſet,

Posset, & innasci quavis in parte soleret:
Tandem in eodem homine, atq; in eodem vase maneret.
Quod quoniam nostro quoq; constat corpore certum,
Dispositumq; videtur, ubi esse, & crescere possit
Seorsum anima, atq; animus: tanto magis infitiandum,
Totum posse extra corpus, formamq; animalem
Putribus in glebis terrarum, aut solis in igni,
Aut in aqua durare, aut altis ætheris oris.
Haud igitur constant divino prædita sensu,
Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.
Illud item non est ut possis credere, sedes
Esse Deûm sanctas in mundi partibus ullis.
Tenuis enim natura Deûm, longeq; remota
Sensibus à nostris, animi vix mente videtur.
Quæ quoniam manuum tactum suffugit, & ictum:
Tactile nil nobis quod sit, contingere debet.
Tangere enim non quit, quod tangi non licet ipsum.
Quare etiam sedes quoq; nostris sedibus esse
Dissimiles debent, tenues de corpore eorum.
Quæ tibi posterius largo sermone probabo.
Dicere porro, hominum causa voluisse parare
Præclaram mundi naturam, propterea q;
Id laudabile opus divûm laudare decere,
Æternumq; putare, atq; immortale futurum,
Nec fas esse, Deûm quod sit ratione vetusta
Gentibus humanis fundatum perpetuo ævo,
Sollicitare suis ullum de sedibus unquam,
Nec verbis vexare, & ab imo evertere summam:
Cætera de genere hoc adfingere, & addere, Memmi,
Desipere 'st; quid enim immortalibus, atq; beatis
Gratia nostra queat largirier emolumenti,
Ut nostra quicquam causa gerere adgrediantur?
Quidve novi potuit tanto post ante quietos
Inlicere, ut cuperent vitam mutare priorem?
Nam gaudere novis rebus debere videtur,
Cui veteres obsunt? sed, cui nil accidit ægri
Tempore in anteacto, cum pulchre degeret ævum,

Quid

Quid potuit novitatis amorem accendere tali?
An credo in tenebris vita, ac mœrore jacebat,
Donec diluxit rerum genitalis origo?
Quidve mali fuerat nobis non esse creatis?
Natus enim debet quicunque 'st, velle manere
In vita, donec retinebit blanda voluptas.
Qui nunquam vero vitæ gustavit amorem,
Nec fuit in numero, quid obest non esse creatum?
Exemplum porro gignundis rebus, & ipsa
Notities hominum, divis unde insita primum?
Quid vellent facere ut scirent, animoq; viderent?
Quove modo 'st unquam vis cognita principiorum,
Quidnam inter sese permutato ordine possent,
Si non ipsa dedit specimen natura creandi?
Namq; ita multa modis multis primordia rerum
Ex infinito jam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, aqt; omnia pertentare,
Quæcunque inter se possint congressa creare,
Ut non sit mirum si in taleis disposituras
Deciderunt quoque, & in taleis vênere meatus,
Qualibus hæc rerum genitur nunc summa novando.
Quod si jam rerum ignorem primordia quæ sint,
Hoc tamen ex ipsis cœli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis di vinitus esse paratam.
Naturam rerum, tanta stat prædita culpa.
Principio, quantum cœli tegit impetus ingens,
Inde avidam partem monteis sylvæq; ferarum
Possedere, tenent rupes, vastæque paludes,
Et mare, quod late terrarum distinet oras.
Inde duas porro prope parteis fervidus ardor,
Assiduusque geli casus mortalibus aufert.
Quod superest arvi, tamen id natura sua vi
Sentibus obducat, ni vis humana resistat,
Vitai causa valido consuera bidenti
Ingemere, & terram pressis proscindere aratris.

Si

Si non fœcundas vertentes vomere glebas,
Terraiq; ſolum ſubigentes cimus ad ortus:
Sponte ſua nequeant liquidas exiſtere in auras:
Et tamen interdum magno quæſita labore,
Cum jam per terras frondent, atq; omnia florent;
Aut nimiis torret fervoribus ætherius ſol,
Aut ſubiti perimunt imbres, gelidæq; pruinæ,
Flabraq; ventorum violento turbine vexant.
Præterea genus horriferûm natura ferarum,
Humanæ genti infeſtum, terraq; marique.
Cur alit, atq; auget? cur anni tempora morbos
Apportant? quare mors immatura vagatur?
Tum porro puer, ut ſævis projectus ab undis
Navita, nudus humi jacet, infans, indigus omni
Vitali auxilio: cum primum in luminis oras
Nixibus ex alvo matris natura profudit:
Vagituq; locum lugubri complet, ut æquum 'ſt,
Cui tantum in vita reſtet tranſire malorum.
At variæ creſcunt pecudes, armenta, feræque:
Nec crepitacula eis opu' ſunt, nec cuiquã adhibenda 'ſt
Almæ nutricis blanda atq; infracta loquela:
Nec varias quærunt veſteis pro tempore cœli.
Deniq; non armis opus eſt, non mœnibus altis,
Queis ſua tutentur, quando omnibus omnia large
Tellus ipſa parit, naturaq; dædala rerum.
Principio quoniam terrai corpus, & humor,
Auraeumq; leves animæ, calidiq; vapores,
E quibus hæc rerum conſiſtere ſumma videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore conſtant:
Debet tota eadem mundi natura putari.
Quippe etenim quorum parteis, & membra videmus
Corpore nativo & mortalibus eſſe figuris:
Hæc eadem ferme mortalia cernimus eſſe,
Et nativa ſimul: quapropter maxima mundi
Cum videam membra, ac parteis conſumpta regigni,
Scire licet, cœli quoq; idem terræque fuiſſe
Principiale aliquod tempus, clademq; futuram.

Illud

Illud in his rebus ne me arripuiſſe rearis,
Memmi, quod terram, atq; ignem mortalia ſumpſi
Eſſe: neq; humorem dubitavi, auraſq; perire:
Atq; eadem gigni, rurſuſq; augeſcere dixi:
Principio pars terrai nonnulla peruſta
Solibus aſſiduis, multa pulſata pedum vi
Pulveris exhalat nebulam, nubeiſq; volanteis,
Quas validi toto diſpergunt aere venti:
Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
Imbribus, & ripas radentia flumina rodunt.
Præterea pro parte ſua quodcunq; alid, auget,
Roditur: & quoniam dubio procul eſſe videtur
Omniparens, eadem rerum commune ſepulcrum:
Ergo terra tibi limatur, & aucta recreſcit.
Quod ſupereſt, humore novo mare, flumina, fonteis
Semper abundare, & latices manare perenneis,
Nil opus eſt verbis, magnus decurſus aquarum
Undiq; declarat: ſed primum quicquid aquai
Tollitur, in ſummaq; fit, ut nihil humor abundet,
Partim quod validi verrentes æquora venti
Deminuunt, radiiſq; retexens ætherius ſol:
Partim quod ſubter per terras diditur omneis.
Percolatur enim virus, retroq; remanat
Materies humoris, & ad caput amnibus omnis
Convenit: inde ſuper terras fluit agmine dulci,
Qua via ſecta ſemel liquido pede detulit undas.
Aera nunc igitur dicam, qui corpore toto
Innumerabiliter privas mutatur in horas.
Semper enim quodcunq; fluit de rebus, id omne
Aeris in magnum fertur mare: qui niſi contra
Corpora retribuat rebus, recreetq; fluenteis,
Omnia jam reſoluta forent, & in aera verſa.
Haud igitur ceſſat gigni de rebus, & in res
Recidere aſſidue, quoniam fluere omnia conſtat.
Largus item liquidi fons luminis, ætherius ſol
Inrigat aſſidue cœlum candore recenti,
Suppeditatq; novo confeſtim lumine lumen.

Nam

Nam primum quicquid fulgoris diſperit eij,
Quocunq; accidit: id licet hinc cognoſcere poſſis,
Quod ſimul ac primum nubes ſuccedere ſoli
Cœpere, & radios inter quaſi rumpere lucis,
Extemplo inferior pars horum diſperit omnis,
Terraq; inumbratur, qua nimbi cunque feruntur,
Ut noſcas ſplendore novo res ſemper egere,
Et primum jactum fulgoris quemq; perire,
Nec ratione alia res poſſe in ſole videri,
Perpetuo ni ſuppeditet lucis caput ipſum.
Quin etiam nocturna tibi, terreſtria quæ ſunt,
Lumina, pendentes lychni, claraeq; coruſcis
Fulguribus pingues multa caligine tedæ,
Conſimili properant ratione, ardore miniſtro
Suppeditare novum lumen, tremere ignibus inſtant:
Inſtant, nec loca lux inter quaſi rupta relinquit:
Uſqueadeo properanter ab omnibus ignibus ejus
Exitium celeri toleratur origine flammæ.
Sic igitur, ſolem, lunam, ſtellaſq; putandum
Ex alio, atq; alio lucem jactare ſuborta,
Et primum quicquid flammai perdere ſemper:
Inviolabilia hæc ne credas forte vigere.
Deniq; non lapides quoq; vinci cernis ab ævo?
Non altas turreis ruere, & putreſcere ſaxa?
Non delubra deûm, ſimulacraq; feſſa fatiſci?
Nec ſanctum numen fati protollere fineis
Poſſe? neque adverſus naturæ fœdera niti?
Deniq; non monumenta virûm dilapſa videmus
Cedere proporro, ſubitoque ſeneſcere caſu?
Non ruere avolſos filices à montibus altis,
Nec validas ævi vireis perferre patique
Finiti? neque enim caderent avolſa repente,
Ex infinito quæ tempore pertoleraſſent
Omnia tormenta ætatis privata fragore.
Deniq; jam tûere hoc circũ, ſupraque, quod omnem
Continet amplexu terram: quod procreat ex ſe
Omnia (quod quidam memorant) recipitq; peremta:

Totum

Totum nativum mortali corpore conſtat.
Nam quodcunq; alias ex ſe res auget, alitque,
Deminui debet, recreari cum recipit res.
Præterea ſi nulla fuit genitalis origo
Terrai & cœli, ſemperque æterna fuere:
Cur ſupera bellum Thebanum, & funera Trojæ,
Non alias alii quoque res cecinere poetæ?
Quo tot facta virûm toties cecidere? nec uſquam
Æternis famæ monumentis inſita florent?
Verum (ut opinor) habet novitatem ſumma, recenſq;
Natura 'ſt mundi, neq; pridem exordia cepit.
Quare etiam quædam nunc artes expoliuntur:
Nunc etiam augeſcunt, nunc addita navigiis ſunt
Multa: modo organici melicos peperere ſonores.
Deniq; natura hæc rerum, ratioq; reperta 'ſt
Nuper, & hanc primus cum primis ipſe repertus
Nunc ego ſum, in patrias qui poſſim vertere voces.
Quód ſi forte fuiſſe antehac eadem omnia credis:
Sed periiſſe hominum torrenti ſæcla vapore,
Aut cecidiſſe urbeis magno vexamine mundi,
Aut ex imbribus aſſiduis exiſſe rapaceis
Per terras, amneis, atq; oppida cooperuiſſe:
Tanto quippe magis victus fateare neceſſe 'ſt,
Exitium quoq; terrai, cœliq; futurum.
Nam cum res tantis morbis tantiſq; periclis
Tentarentur: ibi ſi triſtior incubuiſſet
Cauſa, darent late cladem, magnaſq; ruinas:
Nec ratione alia mortales eſſe videmur
Inter nos: niſi quod morbis ægriſcimus iſdem,
Atque illi, quos à vita natura removit.
Præterea quæcunq; manent æterna, neceſſe 'ſt,
Aut quia ſunt ſolido cum corpore, reſpuere ictus,
Nec penetrare pati ſibi quicquam, quod queat arctas
Diſſociare intus parteis, ut materiai
Corpora ſunt, quorum naturam oſtendimus ante:
Aut ideo durare ætatem poſſe per omnem.
Plagarum quia ſunt expertia, ſicut Inane 'ſt,

Quod

Quod manet intactum, neq; ab ictu fugitur hilum:
Aut etiam, quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere, dissolvique,
Sicut summarum summa 'st æterna, neque extra
Quis locus est, quo dissiliant: neqs corpora sunt, quæ
Possint incidere, & valida dissolvere plaga.
At neque (uti docui) solido cum corpore mundi
Natura 'st, quoniam admistum 'st in rebus Inane:
Nec tamen est ut Inane, neque autem corpora desunt,
Ex infinito quæ possint forte coorta
Proruere hanc rerum violento turbine summam,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli.
Nec porro natura loci, spatiumque profundi
Deficit, exspergi quo possint mœnia mundi,
Aut alia quavis possint vi pulsa perire.
Haud igitur lethi præcluſa 'st janua cœlo,
Nec soli, terræque, nec altis æquoris undis:
Sed patet immani, & vasto respectat hiatu.
Quare etiam nativa necessum 'st confiteare
Hæc eadem: neq; enim mortali corpore quæ sunt,
Ex infinito jam tempore adhuc potuissent
Immensi validas ævi contemnere vireis.
Denique tantopere inter se cum maxima mundi
Pugnent membra, pio nequaquam concita bello:
Nonne vides aliquam longi certaminis ollis
Posse dari finem? vel cum sol, & vapor omnis
Omnibus epotis humoribus exsuperarint,
Quod facere intendunt, neq: adhuc conata patrantur:
Tantum suppeditant amnes, uteroque minantur
Omnia diluviare ex alto gurgite ponti,
Nequicquam, quoniam verrentes æquora venti
Deminuunt, radiisque retexens ætherius sol;
Et siccare prius confidunt omnia posse,
Quam liquor incepti possit contingere finem
Tantum spirantes æquo certamine bellum
Magnis de rebus inter se cernere certant:
Cum semel in terra fuerit superantior ignis,

Et

Et ſemel (ut fama 'ſt) humor regnarit in arvis.
Ignis enim ſuperavit, & ambens multa peruſſit,
Avia cum Phaethonta rapax vis ſolis equorum
Æthere raptavit toto, terraſque per omneis.
At pater omnipotens ira tum percitus acri
Magnanimum Phaethonta repenti fulminis ictu
Deturbavit equis in terram; ſolque cadenti
Obvius æternam ſuccepit lampada mundi:
Diſiectoſque redegit equos, junxitque trementeis:
Inde ſuum per iter recreavit cuncta gubernans,
Scilicet ut veteres Graiûm cecinere poetæ:
Quod procul à vera 'ſt animi ratione repulſum
Ignis enim ſuperare poteſt, ubi materiai
Ex infinito ſunt corpora plura coorta:
Inde cadunt vires aliqua ratione revictæ:
Aut pereunt res exuſtæ torrentibus auris.
Humor item quondam cœpit ſuperare coortus,
Ut fama 'ſt hominum, multas quando obruit urbeis,
Inde ubi vis aliqua ratione averſa receſſit,
Ex infinito fuerat quæcunque coorta,
Conſtiterunt imbres, & flumina vim minuerunt.
Sed quibus ille modis conjectus materiai
Fundârit cœlum ac terram, pontique profunda,
Soliſque & lunæ curſus, ex ordine ponam.
Nam certe neque conſilio primordia rerum
Ordine ſe quæque, atque ſagaci mente locarunt:
Nec quos quæque darent motus pepigere profecto:
Sed quia multa modis multis primordia rerum
Ex infinito jam tempore percita plagis,
Ponderibuſque ſuis conſuerunt concita ferri,
Omnimodiſque coire, atque omnia pertentare,
Quæcunque inter ſe poſſent congreſſa creare:
Propterea fit, uti magnum volgata per ævum
Omnigenos cœtus, & motus experiundo,
Tandem ea conveniant, quæ ut convenêre, repente
Magnarum rerum fiant exordia ſæpe,
Terrai, maris, & cœli, generiſque animantum.

Hic

Hic neque tum ſolis rota cerni lumine largo
Altivolans poterat, neque magni ſidera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, neq; aer,
Nec ſimilis noſtris rebus res ulla videri:
Sed nova tempeſtas quædam, moleſque coorta,
Diſſugere inde loci partes cœpere, pareſque
Cum paribus jungi res, & diſcludere mundum,
Membraque dividere, & magnas diſponere parteis
Omnigenis è principiis, diſcordia quorum,
Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concurſus, motus turbabat, prœlia miſcens,
Propter diſſimileis formas variaſque figuras,
Quod non omnia ſic poterant conjuncta manere,
Nec motus inter ſeſe dare convenienteis:
Hoc eſt a terris altum ſecernere cœlum,
Et ſeorſum mare, uti ſecreto humore pateret,
Seorſus item puri, ſecretique ætheris ignes.
Quippe etenim primum terrai corpora quæque,
Propterea quod erant gravia, & perplexa, coibant,
In medioque imas capiebant omnia ſedes.
Quæ quanto magis inter ſe perplexa coibant,
Tam magis expreſſere ea, quæ mare, ſidera, ſolem,
Lunamque efficerent, & magni mœnia mundi.
Omnia enim magis hæc è levibus atque rotundis
Seminibus, multoq; minoribu' ſunt elementis,
Quam tellus: ideo per rara foramina terræ
Partibus erumpens primus ſe ſuſtulit æther
Signifer, & multos ſecum levis abſtulit igneis:
Non alia longe ratione, ac ſæpe videmus,
Aurea cum primum gemmanteis rore per herbas
Matutina rubent radiati lumina ſolis,
Exhalantque lacus nebulam, fluviique perennes:
Ipſa quoque interdum tellus fumare videtur:
Omnia quæ ſurſum cum conciliantur in alto,
Corpore concreto ſubtexunt nubila cœlum:
Sic igitur tum ſe levis, ac diffuſilis æther
Corpore concreto circumdatus undiq; ſepſit,

Et

Et late diffuſus in omneis undique parteis,
Omnia ſic avido complexu cætera ſepſit.
Hunc exordia ſunt ſolis lunæque ſecuta:
Inter utroſq; globi quorum vertuntur in auris:
Quæ neque terra ſibi adſcivit, neq; maximus æther:
Quod nec tam fuerint gravia, ut depreſſa ſederent:
Nec levia, ut poſſent per ſummas labier oras:
Et tamen inter utroſque ita ſunt, ut corpora viva
Verſent, & partes ut mundi totius extent.
Quod genus in nobis quædam licet in ſtatione
Membra manere, tamen cum ſint ea, quæ moveantur.
His igitur rebus retractis, terra repente,
Maxima qua nunc ſe ponti plaga cærula tendit,
Succidit, & ſalſo ſuffudit gurgite foſſas:
Inque dies quanto circum magis ætheris æſtus,
Et radii ſolis cogebant undique terram
Verberibus crebris extrema ad limina apertam,
In medio ut propulſa ſuo condenſa coiret:
Tam magis expreſſus ſalſus de corpore ſudor
Augebat mare manando, campoſq; natanteis:
Et tanto magis illa foras elapſa volabant
Corpora multa vaporis, & aeris, altaque cœli
Denſebant procul à terris fulgentia templa:
Sidebant campi, creſcebant montibus altis
Aſcenſus: neque enim poterant ſubſidere ſaxa,
Nec pariter tantundem omnes ſuccumbere partes.
Sic igitur terræ concreto corpore pondus
Conſtitit, atq; omnis mundi quaſi limus in imum
Confluxit gravis, & ſubſedit funditus, ut fæx.
Inde mare, inde aer, inde æther ignifer ipſe,
Corporibus liquidis ſunt omnia pura relicta,
Et leviora aliis alia, & liquidiſſimus æther,
Atque leviſſimus aerias ſuper influit auras,
Nec liquidum corpus turbantibus aeris auris
Commiſcet: ſinit hæc violentis omnia verti
Turbinibus: ſinit incertis turbare procellis:
Ipſe ſuos igneis certo fert impete labens.

Nam

Nam modice fluere, atque uno posse æthera nisu,
Significat ponti mare, certo quod fluit æstu,
Unum labendi conservans usque tenorem.
Motibus astrorum nunc quæ sit causa canamus.
Principio magnus cœli si vertitur orbis:
Ex utraque polum parti premere aera nobis
Dicendum 'st: extraque tenere, & claudere utrinque:
Inde alium supera fluere, atque intendere eôdem,
Quo volvenda micant æterni sidera mundi:
Aut alium subter, contra qui subvehat orbem:
Ut fluvios versare rotas, atque haustra videmus.
Est etiam quoque, uti possit cœlum omne manere
In statione, tamen cum lucida signa ferantur:
Sive quod inclusi rapidi sunt ætheris æstus,
Quærentesque viam circumversantur, & ignes
Passim per cœli volvunt se immania templa:
Sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aer
Versat agens igneis: sive ipsi serpere possunt,
Quo cujusque c bus vocat atque invitat eunteis,
Flammea per cœlum pascenteis corpora passim.
Nam quid in hoc mundo sit eorum, ponere certum
Difficile 'st: sed quid possit, fiatque per Omne
In variis mundis varia ratione creatis,
Id doceo: plureisque sequor disponere causas
Motibus astrorum: quæ possint esse per Omne.
E quibus una tamen sit & hæc quoq; causa necesse 'st,
Quæ vegeat motum signis: sed quæ sit earum
Præcipere, haud quaquam 'st pedetentim progredientis.
Terraque ut in media mundi regione quiescat,
Evanescere paullatim, & decrescere pondus
Convenit: atque aliam naturam subter habere
Ex ineunte ævo conjunctam, atque uniter aptam
Partibus aeriis mundi, quibus insita sidit.
Propterea non est oneri, neque deprimit auras:
Et sua cuique homini nullo sunt pondere membra:
Nec caput est oneri collo, nec denique totum
Corporis in pedibus pondus sentimus inesse.

At quæcunque foris veniunt, impoſtaque nobis
Pondera ſunt, lædunt permulto ſæpe minora:
Uſqueadeo magni refert, cui quæ adjaceat res.
Sic igitur tellus non eſt aliena repente
Adlata, atque auris aliunde objecta alienis:
Sed pariter prima concepta ab origine mundi:
Certaque pars ejus, quaſi nobis membra, videtur.
Præterea grandi tonitru concuſſa repente
Terra, ſupra ſe quæ ſunt, concutit omnia motu:
Quod facere haud ulla poſſet ratione, niſi eſſet,
Partibus aeriis mundi, cœloque revincta.
Nam communibus inter ſe radicibus hærent
Ex ineunte ævo conjuncta, atque uniter apta.
Nonne vides etiam, quam magno pondere nobis
Suſtineat corpus tenuiſſima vis animai,
Propterea quia tam conjuncta, atq; uniter apta 'ſt?
Denique jam ſaltu pernici tollere corpus
Quis potis eſt, niſi vis animæ, quæ membra gubernat?
Jamne vides quantum tenuis natura valere
Poſſit, ubi eſt conjuncta gravi cum corpore, ut aer
Conjunctus terris, & nobis eſt animi vis?
Nec nimio ſolis major rota, nec minor ardor
Eſſe poteſt, noſtris quam ſenſibus eſſe videtur.
Nam quibus è ſpatiis cunque ignes lumina poſſunt
Adjicere, & calidum membris adflare vaporem,
Illa ipſa intervalla nihil de corpore limant
Flammarum, nihilo ad ſpeciem 'ſt contractior ignis.
Proinde calor quoniam ſolis, lumenq; profuſum
Perveniunt noſtros ad ſenſus, & loca tingunt:
Forma quoq; hinc ſolis debet filumque videri,
Nil adeo ut poſſis plus, aut minus addere vere.
Lunaque ſive notho ferrur loca lumine luſtrans,
Sive ſuam proprio jactat de corpore lucem,
Quicquid id eſt, nihilo fertur majore figura,
Quam, noſtris oculis quam cernimus, eſſe videtur.
Nam prius omnia, quæ longe remmota tuemur
Aera per multum ſpecie confuſa videntur,

Quam

Quam minimum filum: quapropter luna néceſſe 'ſt,
Quandoquidem claram ſpeciem, certamque figuram
Præbet, ut eſt oris extremis cunque notata,
Quanta hæc cunque fuat, tanta hinc videatur in alto.
Poſtremo quoſcunque vides hinc ætheris igneis,
(Quandoquidem, quoſcunq; in terris cernimus igneis,
Dum tremor eſt clarus, dum cernitur ardor eorum;
Perparvum quiddam interdum mutare videntur
Alterutram in partem filum, cum longius abſint,)
Scire licet, perquam pauxillo poſſe minores
Eſſe, vel exigua majores parte, brevique:
Illud item non eſt mirandum, qua ratione
Tantulus ille queat tantum ſol mittere lumen,
Quod maria, ac terras omneis cœlumq; rigando
Compleat, & calido perfundat cuncta vapore.
Nam licet hinc mundi patefactum totius unum
Largifluum fontem ſcatere, atq; erumpere flumen
Ex omni mundo, quo ſic elementa vaporis
Undique conveniunt, & ſic conjectus eorum
Confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor;
Nonne vides etiam, quam late parvus aquai
Prata riget fons interdum, campiſque redundet?
Eſt etiam quoque, uti non magno ſolis ab igni
Aera percipiat calidis fervoribus ardor,
Opportunus ita 'ſt ſi forte, & idoneus aer,
Ut queat accendi parvis ardoribus ictus:
Quod genus interdum ſegetes ſtipulamque videmus
Accipere ex una ſcintilla incendia paſſim,
Forſitan & roſea ſol alte lampade lucens
Poſſideat multum cæcis fervoribus ignem
Circum ſe, nullo qui ſit fulgore notatus,
Æſtiferum ut tantum radiorum exaugeat ictum.
Nec ratio ſolis ſimplex, nec certa pateſcit,
Quo pacto æſtivis è partibus Ægocerotis
Brumaleis adeat flexus, atque inde revertens
Canceris ut vertat metas ſe ad ſolſtitialeis:
Lunaque menſibus id ſpatium videatur obire,

Annua ſol in quo conſumit tempora curſu :
Non, inquam, ſimplex his rebus reddita cauſa 'ſt.
Nam fieri vel cum primis id poſſe videtur,
Democriti quod ſancta viri ſententia ponit :
Quanto quæque magis ſint terram ſidera propter,
Tanto poſſe minus cum cœli turbine ferri.
Evaneſcere enim rapidas illius, & acreis
Imminui ſubter vireis, ideoque relinqui
Paullatim ſolem cum poſterioribu' ſignis,
Inferior multo quod ſit, quam fervida ſigna :
Et magis hoc lunam : & quanto demiſſior ejus
Curſus abeſt procul à cœlo, terriſq; propinquat,
Tanto poſſe minus cum ſignis tendere curſum.
Flaccidiore etiam quanto jam turbine fertur
Inferior quam ſol, tanto magis omnia ſigna
Hanc adipiſcuntur, circum præterque feruntur.
Propterea fit, ut hæc ad ſignum quodque reverti
Mobilius videatur, ad hanc quia ſigna reviſunt.
Fit quoque ut è mundi tranſverſis partibus aer
Alternis certo fluere alter tempore poſſit,
Qui queat æſtivis ſolem detrudere ſignis
Brumaleis uſque ad flexus, gelidumque rigorem :
Et qui rejiciat gelidis à frigoris umbris
Æſtiferas uſque in parteis, & fervida ſigna.
Et ratione pari lunam, ſtellaſque putandum 'ſt,
Quæ volvunt magnos in magnis orbibus annos,
Aeribus poſſe alternis à partibus ire.
Nonne vides etiam diverſis nubila ventis
Diverſas ire in parteis, inferna ſupernis ?
Quî minus illa queant per magnos ætheris orbeis
Æſtibus inter ſe diverſis ſidera ferri ?
At nox obruit ingenti caligine terras,
Aut ubi de longo curſu ſol extima cœli
Impulit, atque ſuos efflavit languidus igneis
Concuſſos itere, & labefactos aere multo :
Aut quia ſub terras curſum convertere cogit
Vis eadem, ſupera terras quæ pertulit orbem.

Tem-

Tempore item certo roſeam Matuta per oras
Ætheris auroram defert, & lumina pandit,
Aut quia ſol idem ſub terras ille revertens
Anticipat cœlum radiis accendere tentans:
Aut quia conveniunt ignes, & ſemina multa
Confluere ardoris conſuerunt tempore certo,
Quæ faciunt ſolis nova ſemper lumina gigni.
Quod genus Idæis fama 'ſt è montibus altis
Diſperſos igneis orienti lumine cerni:
Inde coire globum quaſi in unum, & conficere orbem.
Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
Eſſe, quod hæc ignis tam certo tempore poſſint
Semina confluere, & ſolis reparare nitorem.
Multa videmus enim, certo quæ tempore fiunt
Omnibus in rebus: floreſcunt tempore certo
Arbuſta, & certo dimittunt tempore florem.
Nec minus in certo denteis cadere imperat ætas
Tempore, & impubem molli pubeſcere veſte,
Et pariter mollem mâlis demittere barbam.
Fulmina poſtremo, nix, imbres, nubila, venti,
Non nimis incertis fiunt in partibus anni.
Namque ubi ſic fuerunt cauſarum exordia prima,
Atque uti res mundi cecidere ab origine prima,
Conſequa natura 'ſt jam rerum ex ordine certo.
Creſcere itemq; dies licet, & tabeſcere nocteis,
Et minui luces, cum ſumant augmina noctes:
Aut quia ſol idem ſub terras, atque ſuperne,
Imparibus currens anfractibus ætheris oras
Partit: & in parteis non æquas dividit orbem:
Et quod ab alterutra detraxit parte, reponit
Ejus in adverſa tanto plus parte relatus,
Donicum ad id ſignum cœli pervénit, ubi anni
Nodus nocturnas exæquat lucibus umbras.
Nam medio curſu flatus Aquilonis, & Auſtri,
Diſtinet æquato cœlum diſcrimine metas,
Propter ſigniferi poſituram totius orbis:
Annua ſol in quo contundit tempora ſerpens,

Obliquo terras, & cœlum lumine luſtrans:
Ut ratio declarat eorum, qui loca cœli
Omnia diſpoſitis ſignis ornata notarunt:
Propterea fit uti videantur dicere verum:
Aut quia craſſior eſt certis in partibus aer,
Sub terris ideo tremulum jubar hæſitat ignis,
Nec penetrare poteſt facile atq; emergere ad ortus.
Propterea noctes hiberno tempore longæ
Ceſſant, dum veniat radiatum inſigne diei:
Aut etiam, quia ſic alternis partibus anni
Tardius & citius conſuerunt confluere ignes,
Qui faciant ſolem certa de ſurgere parte.
Luna poteſt ſolis radiis percuſſa nitére,
Inque dies majus lumen convertere nobis
Ad ſpeciem, quantum ſolis ſecedit ab orbe,
Donicum eum contra pleno bene lumine fulſit,
Atque oriens obitus ejus ſuper ed ta vidit:
Inde minutatim retro quaſi condere lumen
Debet item, quanto propius jam ſolis ad ignem
Labitur ex alia ſignorum parte per orbem:
Ut faciunt, lunam qui fingunt eſſe pilai
Conſimilem, curſuſque viam ſub ſole tenere:
Propterea fit, uti videantur dicere verum.
Eſt etiam quoq; uti proprio cum lumine poſſit
Volvier, & varias ſplendoris reddere formas.
Corpus enim licet eſſe aliud, quod fertur, & una
Labitur omnimodis occurſans officienſque,
Nec poſſis eſt cerni, quia caſſum lumine fertur.
Verſarique poteſt, globus ut, ſi forte, pilai
Dimidia ex parti cadenti lumine tinctus:
Verſandoque globum varianteis edere formas,
Donicum eam partem, quæcunq; eſt ignibus aucta,
Ad ſpeciem vertit nobis, oculoſq; patenteis:
Inde minutatim retro contorquet, & aufert
Luciferam partem glomeraminis, atque pilai:
Ut Babylonicâ Chaldæam doctrina refutans
Aſtrologorum artem contra convincere tendit:

Pro-

Proinde quaſi fieri nequeat, quod pugnat uterque,
Aut minus hoc illo ſit cur amplectier auſis.
Denique, cur nequeat ſemper nova luna creari
Ordine formarum certo, certiſque figuris:
Inque dies privos adoleſcere quæque creata,
Atque alia illius reparari in parte, locoque,
Difficile 'ſt ratione docere, & vincere verbis:
Ord ne cum videas tam certo multa creari.
It ver, & Venus, & Veneris prænuntius ante
Pinnatus graditur Zephyrus veſtigia propter:
Flora quibus mater præſpergens ante viai
Cuncta coloribus egregiis, & odoribus opplet.
Inde loci ſequitur calor aridus, & comes una
Pulverulenta Ceres, & Eteſia flabra Aquilonum.
Inde Autumnus adit: graditur ſimul Euius Euan:
Inde aliæ tempeſtates, ventique ſequuntur,
Altitonans Vulturnus, & Auſter fulmine pollens:
Tandem Bruma niveis adfert, pigrumque rigorem
Reddit, hyems ſequitur, crepitans ac dentibus Algus.
Quo minus eſt mirum, ſi certo tempore luna
Gignitur, & certo deletur tempore rurſus:
Cum fieri poſſint tam certo tempore multa.
Solis item quoque defectus, lunæque latebras,
Pluribus è cauſis fieri tibi poſſe putandum 'ſt.
Nam cur luna queat terram ſecludere ſolis
Lumine, & à terris altum caput obſtruere eii,
Objiciens cæcum radiis ardentibus orbem:
Tempore eodem aliud facere id non poſſe putetur
Corpus, quod caſſum labatur lumine ſemper?
Solque ſuos etiam dimittere languidus igneis
Tempore cur certo nequeat, recreareq; lumen,
Cum loca præteriit flammis infeſta per auras:
Quæ faciunt igneis interſtingui atque perire?
Et cur terra queat lunam ſpoliare viciſſim
Lumine, & oppreſſum ſolem ſuper ipſa tenere,
Menſtrua dum rigidas coni perlabitur umbras:
Tempore eodem aliud nequeat ſuccurrere lunæ

Corpus, vel ſupera ſolis perlabier orbem,
Quod radios interrumpat, lumenq; profuſum?
Et tamen ipſa ſuo ſi fulgit luna nitore,
Cur nequeat certa mundi langueſcere parte,
Dum loca luminibus propriis inimica pererrat?
Menſtrua dum rigidas coni perlabitur umbras?
Quod ſupereſt, quoniam magni per cærula mundi
Qua fieri quicquid poſſet ratione, reſolvi:
Solis uti varios curſus, lunæque meatus
Noſcere poſſemus, quæ vis, & cauſa cieret:
Quove modo ſoleant offecto lumine obire,
Et nec-opinanteis tenebris obducere terras:
Cum quaſi connivent, & aperto lumine rurſum
Omnia conviſunt clara loca candida luce.
Nunc redeo ad mundi novitatem, & mollia terræ
Arva, novo fœtu quid primum in luminis oras
Tollere, & incertis tentarit credere ventis.
Principio genus herbarum, viridemq; nitorem
Terra dedit circum colleis: campoſq; per omneis
Florida fulſerunt viridanti prata colore:
Arboribuſq; datum 'ſt variis exinde per auras
Creſcendi magnum immiſſis certamen habenis.
Ut pluma atque pili primum ſetæq; creantur
Quadrupedũ in membris, & corpore pennipotentum:
Sic nova tum tellus herbas virgultaq; primum
Suſtulit: inde loci mortalia ſæcla creavit
Multa modis multis varia ratione coorta.
Nam neq; de cœlo cecidiſſe animalia poſſunt,
Nec terreſtria de ſalſis exiſſe lacunis.
Linquitur ut merito maternum nomen adepta
Terra ſit, è terra quoniam ſunt cuncta creata.
Multaq; nunc etiam exiſtunt animalia terris,
Imbribus, & calido ſolis concreta vapore.
Quo minus eſt mirum, ſi tum ſunt plura coorta,
Et majora nova tellure, atq; æthere adulto.
Principio genus alituum, variæq; volucres
Ova relinquebant excluſæ tempore verno:

Fol-

Folliculos ut nunc teretes æstate cicadæ
Linquunt, sponte sua victum, vitamq; petentes.
Tum tibi terra dedit primum mortalia sæcla:
Multus enim calor, atq; humor superabat in arvis.
Hinc ubi quæq; loci regio opportuna dabatur,
Crescebant uteri terræ radicibus apti:
Quos ubi tempore maturo patefecerat ætas
Infantum fugiens humorem, auraſq; petissens,
Convertebat ibi natura foramina terræ,
Et succum venis cogebat fundere apertis
Consimilem lactis: sicut nunc fœmina quæq;
Cum peperit, dulci repletur lacte, quod omnis
Impetus in mammas convertitur ille alimenti.
Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile
Præbebat multa & molli lanugine abundans.
At novitas mundi nec frigora dura ciebat,
Nec nimios æstus, nec magnis viribus auras.
Omnia enim pariter crescunt, & robora sumunt.
Quare etiam atq; etiam maternum nomen adepta
Terra tenet merito, quoniam genus ipsa creavit
Humanum, atq; animal prope certo tempore fudit
Omne, quod in magnis bacchatur montibu' passim,
Aeriaſq; simul volucreis variantibu' formis.
Sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
Destitit, ut mulier spatio defessa vetusto.
Mutat enim mundi naturam totius ætas,
Ex alioq; alius status excipere omnia debet,
Nec manet ulla sui similis res: omnia migrant,
Omnia commutat natura, & vertere cogit.
Namq; aliud putrescit, & ævo debile languet:
Porro aliud concrescit, & è contemptibus exit.
Sic igitur mundi naturam totius ætas
Mutat, & ex alio terram status excipit alter,
Quod potuit, nequeat: possit quod non tulit ante.
Multaq; tum tellus etiam portenta creare
Conata 'st, mira facie, membrisq; coorta.
Androgynũ inter utrum, nec utrumq; & utrinq; remotũ

Orba pedum partim, manuum viduata viciſſim:
Multa ſine ore etiam, ſine voltu cæca reperta,
Vinctaq; membrorum per totum corpus adhæſu:
Nec facere ut poſſent quicquam, nec cedere quoquam,
Nec vitare malum, nec ſumere quod foret uſus.
Cætera de genere hoc monſtra, ac portenta creabat:
Nequicquam, quoniam natura abſterruit auctum:
Nec potuere cupitum ætatis tangere florem,
Nec reperire cibum, nec jungi per Veneris res.
Multa videmus enim rebus concurrere debere,
Ut propagando poſſint procudere ſæcla.
Pabula primum ut ſint, genitalia deinde per artus
Semina quæ poſſint membris manare remiſſis:
Fœminaq; ut maribus conjungi poſſit, habendum
Mittua queis nectant inter ſe gaudia, utriſque.
Multaq; tum interiiſſe animantum ſæcla neceſſe 'ſt.
Nec potuiſſe propagando procudere prolem.
Nam quæcunq; vides veſci vitalibus auris,
Aut dolus, aut virtus, aut deniq; mobilitas eſt
Ex ineunte ævo genus id tutata reſervans.
Multaq; ſunt, nobis ex utilitate ſua quæ
Commendata manent tutelæ tradita noſtræ.
Principio genus acre leonum, ſævaq; ſæcla
Tutata 'ſt virtus, vulpeis dolus, & fuga cervos.
At leviſomna canum fido cum pectore corda,
Et genus omne, quod eſt veterino ſemine partum,
Lanigeræq; ſimul pecudes, & bucera ſæcla,
Omnia ſunt hominum tutelæ tradita, Memmi.
Nam cupide fugere feras, pacemq; ſecutæ
Sunt, & larga ſuo fine pabula parta labore:
Quæ damus utilitatis eorum præmia cauſa.
At, queis nil horum tribuit natura, nec ipſa
Sponte ſua poſſent ut vivere, nec dare nobis
Utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
Præſidio noſtro paſci genus, eſſeq; tutum?
Scilicet hæc aliis prædæ, lucroq; jacebant
Indupedita ſuis fatalibus omnia vinclis,

Do-

Donicum ad interitum genus id natura redegit.
Sed neq; Centauri fuerunt neq; tempore in ullo
Esse queat duplici natura, & corpore bino
Ex alienigenis membris compacta potestas,
Hinc illinc par vis ut non sic esse potis sit.
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.
Principio circum tribus actis impiger annis
Floret equus, puer haudquaquā: quin sæpe etiam num
Ubera mammarum in somnis lactantia quærit.
Post ubi equum validæ vires ætate senecta,
Membraq; deficiunt fugienti languida vita:
Tum demum pueris ævo florente, juventas
Occipit, & molli vestit lanugine malas:
Ne forte ex homine, & veterino semine equorum
Confieri credas Centauros posse, nec esse:
Aut rapidis canibus succinctas semimarinis
Corporibus Scyllas, & cætera de genere horum.
Inter se quorum discordia membra videmus:
Quæ neq; florescunt pariter, neq; robora sumunt
Corporibus, neq; projiciunt ætate senecta:
Nec simili Venere ardescunt, nec moribus unis
Conveniunt, nec sunt eadem jucunda per artus.
Quippe videre licet, pingue scere sæpe cicuta
Barbigeras pecudes, homini quæ 'st acre venenum.
Flamma quidem vero cum corpora fulva leonum
Tam soleat torrere, atq; urere, quam genus omne
Visceris, in terris quodcunq; & sanguinis extet:
Qui fieri potuit, triplici cum corpore ut unà
Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimæra
Ore foras acrem efflaret de corpore flammam?
Quare etiam tellure nova, cœloq; recenti
Talia qui fingit potuisse animalia gigni,
Nixus in hoc uno novitatis nomine inani,
Multa licet simili ratione effutiat ore:
Aurea tum dicat per terras flumina volgo
Fluxisse, & gemmis florere arbusta fuesse:
Aut hominem tanto membrorum esse impete natum,

Trans

Trans maria alta pedum niſus ut ponere poſſet;
Et manibus totum circum ſe vertere cœlum.
Nam quod multa fuere in terris ſemina rerum,
Tempore quo primum tellus animalia fudit:
Nil tamen eſt ſigni, miſtas potuiſſe creari
Inter ſe pecudes, compactaq; membra animantum:
Propterea quia quæ de terris nunc quoq; abundant
Herbarum genera, ac fruges, arbuſtaq; læta,
Non tamen inter ſe poſſunt complexa creari.
Res ſic quæque ſuo ritu procedit: & omnes
Fœdere naturæ certo diſcrimina ſervant.
Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, tellus quod dura creaſſet:
Et majoribus & ſolidis magis oſſibus intus
Fundatum, & validis aptum per viſcera nervis:
Nec facile ex æſtu, nec frigore quod caperetur:
Nec novitate cibi nec labi corporis ulla.
Multaq; per cœlum ſolis volventia luſtra
Volgivago vitam tractabant more ferarum.
Nec robuſtus erat curvi moderator aratri
Quiſquam: nec ſcibat ferro molirier arva.
Nec nova defodere in terram virgulta, nec altis
Arboribus veteres decidere falcibu' ramos.
Quod ſol, atq; imbres dederant, quod terra crearat
Sponte ſua, ſatis id placabat pectora donum:
Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerumque, & quæ nunc hiberno tempore cernis
Arbuta Pœniceo fieri matura colore,
Plurima tum tellus etiam majora ferebat.
Multaque præterea novitas tum florida mundi
Pabula dia tulit, miſeris mortalibus ampla,
At ſedare ſitim fluvii fonteſque vocabant:
Ut nunc montibus è magnis decurſus aquai
Claricitat late ſitientia ſæcla ferarum.
Denique noctivagi ſilveſtria templa tenebant
Nympharum, quibus exibant humore fluenta
Lubrica, proluvie larga lavere humida ſaxa,

Humida

Humida ſaxa ſuper viridi ſtillantia muſco:
Et partim plano ſcatere atq; erumpere campo.
Necdum res igni ſcibant tractare: nec uti
Pellibus, & ſpoliis corpus veſtire ferarum:
Sed nemora, atq; cavos monteis, ſylvaſque colebant
Et frutices inter condebant ſqualida membra,
Verbera ventorum vitare imbreiſque coacti.
Nec commune bonum poterant ſpectare, nec ullis
Moribus inter ſe ſcibant, nec legibus uti.
Quod cuique obtulerat prædæ fortuna, ferebat,
Sponte ſua, ſibi quiſque valere & vivere doctus.
Et Venus in ſylvis jungebat corpora amantum.
Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,
Vel violenta viri vis, atque impenſa libido:
Vel pretium, glandes, atque arbuta, vel pira lecta.
Et manuum mira freti virtute, pedumque,
Conſectabantur ſylveſtria ſæcla ferarum
Miſſilibus ſaxis, & magno pondere clavæ.
Multaque vincebant, vitabant pauca latebris,
Setigeriſque pares ſuibus ſylveſtria membra
Nudabant terræ nocturno tempore capti,
Circum ſe foliis ac frondibus involventes.
Nec plangore diem magno, ſolemque per agros
Quærebant pavidi, palantes noctis in umbris:
Sed taciti reſpectabant, ſomnoque ſepulti,
Dum roſea face ſol inferret lumina cœlo.
A parvis quod enim conſuerant cernere ſemper
Alterno tenebras, & lucem tempore gigni,
Non erat, ut fieri poſſet, mirarier unquam,
Nec diffidere, ne terras æterna teneret
Nox, in perpetuum detracto lumine ſolis:
Sed magis illud erat curæ, quod ſæcla ferarum
Infeſtam miſeris faciebant ſæpe quietem:
Ejectique domo fugiebant ſaxea tecta
Setigeri ſuis adventu, validique leonis,
Atque intempeſta cedebant nocte paventes
Hoſpitibus ſævis inſtrata cubilia fronde.

Nec

Nec nimio tum plus, quam nunc, mortalia ſæcla
Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.
Unus enim tum quiſque magis deprenſus eorum
Pabula viva feris præbebat dentibus hauſtus:
Et nemora ac monteis gemitu, ſylvaſque replebat,
Viva videns vivo ſepeliri viſcera buſto.
At quos effugium ſervarat, corpore adeſo,
Poſterius tremulas ſuper ulcera tetra tenentes
Palmas, horriferis accibant vocibus Orcum,
Donicum eos vita privarant vermina ſæva,
Experteis opis, ignaros quid volnera vellent.
At non multa virûm ſub ſignis millia ducta
Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
Æquora lædebant naveis ad ſaxa, viroſque.
Sed temere in caſſum mare fluctibu' ſæpe coortis
Sævibat, leviterque minas ponebat inaneis.
Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.
Improba navigii ratio tum cæca jacebat.
Tum penuria deinde cibi, languentia letho
Membra dabat: contra nunc rerum copia merſat.
Illi imprudentes ipſi ſibi ſæpe venenum
Vergebant: nunc dant aliis ſollertius ipſi.
Inde caſas poſtquam, ac pelleis, ignemque pararunt,
Et mulier conjuncta viro conceſſit in unum:
Caſtaque privatæ Veneris connubia læta
Cognita ſunt, prolemque ex ſe videre creatam:
Tum genus humanum primum molleſcere cœpit.
Ignis enim curavit, ut alſia corpora frigus
Non ita jam poſſent cœli ſub tegmine ferre:
Et Venus imminuit vireis, puerique parentum
Blanditiis facile ingenium fregére ſuperbum.
Tunc & amicitiam cœperunt jungere habentes
Finitima inter ſe, nec lædere, nec violare:
Et pueros commendarunt, muliebreque ſæclum
Vocibus, & geſtu, cum balbe ſignificarent,
Imbecillorum eſſe æquum miſererier omnium.

Non

Non tamen omnimodis poterat concordia gigni:
Sed bona magnaque pars ſervabant fœdera caſti:
Aut genus humanum jam tum foret omne peremptum,
Nec potuiſſet adhuc perducere ſæcla propago.
At varios linguæ ſonitus natura ſubegit
Mittere, & utilitas expreſſit nomina rerum:
Non alia longe ratione atque ipſa videtur
Protrahere ad geſtum pueros infantia linguæ,
Cum facit, ut digito, quæ ſint præſentia, monſtrent.
Sentit enim vim quiſque ſuam, quam poſſit abuti,
Cornua nata prius vitulo quam frontibus extent,
Illis iratus petit, atque infenſus inurget.
At catuli pantherarum, ſcymnique leonum
Unguibus, ac pedibus jam tum, morſuque repugnant,
Vixdum cum ipſis ſunt dentes unguesque creati.
Alituum porro genus alis omne videmus
Fidere, & à pennis tremulum petere auxiliatum.
Proinde putare aliquem tum nomina diſtribuiſſe
Rebus, & inde homines didiciſſe vocabula prima,
Deſipere 'ſt: nam cur hic poſſet cuncta notare
Vocibus, & varios ſonitus emittere linguæ,
Tempore eodem alii facere id non quiſſe putentur?
Præterea, ſi non alii quoque vocibus uſi
Inter ſe fuerant: unde inſita notities eſt
Utilitatis, & unde data 'ſt huic prima poteſtas,
Quid vellet, facere, ut ſcirent, animoque viderent?
Cogere item plureis unus, victoſque domare
Non poterat, rerum ut perdiſcere nomina vellent:
Nec ratione docere ulla, ſuadereque ſurdis,
Quid facto eſſet opus, faciles neque enim paterentur,
Nec ratione ulla ſibi ferrent amplius aureis
Vocis inauditos ſonitus obtundere fruſtra.
Poſtremo quid in hac mirabile tantopere eſt re,
Si genus humanum, cui vox, & lingua vigeret,
Pro vario ſenſu varias res voce notaret,
Cum pecudes mutæ, cum denique ſæcla ferarum
Diſſimileis ſoleant voces variaſque ciere,

Cum

Cum metus, aut dolor est, & cum jam gaudia gliscunt?
Quippe etenim id licet è rebus cognoscere apertis.
Irritata canum cum primum magna Molossum
Mollia ricta fremunt auros nutantia denteis:
Longe alio sonitu rabie districta minantur:
Et cum jam latrant, & vocibus omnia complent.
At catulos blande cum lingua lambere tentant,
Aut ubi eos jactant pedibus, morsuque petentes,
Suspensis teneros imitantur dentibus haustus:
Longe alio pacto gannitu vocis adulant:
Ac cum deserti baubantur in ædibus, aut cum
Plorantes fugiunt summisso corpore plagas.
Denique non hinnitus item differre videtur,
Inter equas, ubi equus florenti ætate juvencus
Pinnigeri sævit calcaribus ictus Amoris,
Et fremitum patulis sub naribus edit ad arma:
Ac cum sis alias concussis artubus hinnit?
Postremo genus alituum, variæque volucres,
Accipitres, atque ossifragæ, mergique marinis
Fluctibus in salsis victum vitamque petentes,
Longe alias alio jaciunt in tempore voces:
Et cum de victu certant, prædaque repugnant:
Et partim mutant cum tempestatibus una
Rauciſonos cantus, cornicum ut sæcla vetusta,
Corvorumq; greges, ubi aquam dicuntur & imbreis
Poscere, & interdum ventos auraſque vocare.
Ergo si varii sensus animalia cogunt,
Muta tamen cum sint, varias emittere voces:
Quanto mortaleis magis æquum 'st tum potuisse
Dissimileis alia, atque alia res voce notare?
Illud in his rebus tacitus ne forte requiras:
Fulmen detulit in terras mortalibus ignem
Primitus: inde omnis flammarum diditur ardor.
Multa videmus enim cœlestibus incita flammis
Fulgere, cum cœli donavit plâga vapores.
Et ramosa tamen cum ventis pulta vacillans
Æstuat in ramos incumbens arboris arbor,

Expri-

Exprimitur validis extritus viribus ignis :
Et micat interdum flammai fervidus ardor,
Mutua dum inter ſe rami ſtirpeſque teruntur :
Quorum utrumque dediſſe poteſt mortalibus ignem.
Inde cibum coquere, ac flammæ mollire vapore
Sol docuit, quoniam miteſcere multa videbant
Verberibus radiorum, atque æſtu victa per agros.
Inque dies magis hi victum vitamque priorem
Commutare novis monſtrabant rebus, & igni,
Ingenio qui præſtabant, & corde vigebant.
Condere cœperunt urbeis, arcemque locare
Præſidium reges ipſi ſibi, perfugiumque :
Et pecudes, & agros diviſere, atque dedere
Pro facie cujuſque, & viribus ingenioque.
Nam facies multum valuit, vireſque vigebant :
Poſterius res inventa 'ſt, aurumque repertum,
Quod facile & validis, & pulchris demſit honorem.
Divitioris enim ſectam plerumque ſequuntur
Quamlibet & fortes, & pulchro corpore creti.
Quod ſiquis vera vitam ratione gubernet :
Divitiæ grandes homini ſunt, vivere parce
Æquo animo; neque enim 'ſt unquam pænuria parvi.
At claros ſe homines voluêre eſſe, atque potenteis,
Ut fundamento ſtabili fortuna maneret,
Et placidam poſſent opulenti degere vitam ;
Nequicquam, quoniam ad ſummum ſuccedere honorẽ
Certantes, iter infeſtum fecêre viai.
Et tamen è ſummo quaſi fulmen dejicit ictos
Invidia interdum contemtim in Tartara tetra :
Ut ſatius multo jam ſit parêre quietum,
Quam regere imperio res velle, & regna tenere.
Proinde ſive in caſſum deſeſſi ſanguine ſudent
Anguſtum per iter luctantes ambitionis :
Invidia quoniam ſeu fulmine ſumma vaporant
Plerumque, & quæ ſunt aliis magis edita cunque :
Quandoquidem ſapiunt alieno ex ore : petuntque
Res ex auditis potius, quam ſenſibus ipſis :

Nec

Nec magis id nunc eſt, nec erit mox, quam fuit ante.
Ergo regibus occiſis ſubverſa jacebat
Priſtina majeſtas ſoliorum & ſceptra ſuperba:
Et capitis ſummi præclarum inſigne cruentum
Sub pedibus volgi magnum lugebat honorem.
Nam cupide conculcatur nimis ante metuxum.
Res itaque ad ſummam fæcem turbaſque redibat,
Imperium ſibi cum, ac ſummatum quiſque petebat.
Inde magiſtratum partim docuere creare:
Juraque conſtituêre, ut vellent legibus uti.
Nam genus humanum defeſſum vi colere ævum,
Ex inimicitiis languebat: quo magis ipſum
Sponte ſua cecidit ſub leges arctaque jura.
Acrius ex ira quod enim ſe quiſque parabat
Ulciſci, quam nunc conceſſum 'ſt legibus æquis:
Hanc ob rem 'ſt homines pertæſum vi colere ævum:
Unde metus maculat pœnarum præmia vitæ:
Circumretit enim vis atque injuria quemque:
Atque, unde exorta 'ſt, ad eum plerumque revertit:
Nec facil' eſt placidam ac pacatam degere vitam,
Qui violat factis communia fœdera pacis.
Etſi fallit enim divûm genus humanumque,
Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet:
Quippe ubi ſe multi per ſomnia ſæpe loquentes,
Aut morbo delirantes procraxe ferantur,
Et celata diu in medium peccata dediſſe.
Nunc quæ cauſa Deûm per magnas numina genteis
Pervolgârit, & ararum compleverit urbeis,
Suſcipiendaque curârit ſollennia ſacra,
" Quæ nunc in magnis florent ſacra rebu', lociſque:
Unde etiam nunc eſt mortalibus inſitus horror,
Qui delubra Deûm nova toto ſuſcitat orbi
Terrarum, & feſtis cogit celebrare diebus:
Non ita difficile 'ſt rationem reddere verbis.
Quippe etenim jam tum divûm mortalia ſæcla
Egregias animo facies vigilante videbant,
Et magis in ſomnis mirando corporis auctu.

His

His igitur ſenſum tribuebant propterea, quod
Membra movere videbantur, voceſque ſuperbas
Mittere pro facie præclara, & viribus amplis:
Æternamque dabant vitam, quia ſemper eorum
Suppeditabatur facies, & forma manebat,
(Et manet omnino) & quod tantis viribus auctos
Non temere ulla vi convinci poſſe putabant,
Fortuniſque ideo longe præſtare putabant.
Quod mortis timor haud quemquam vexaret eorum
Et ſimul in ſomnis quia multa, & mira videbant
Efficere, & nullum capere ipſos inde laborem.
Præterea cœli rationes ordine certo,
Et varia annorum cernebant tempora verti:
Nec poterant quibus id fieret cognoſcere cauſis.
Ergo perfugium ſibi habebant omnia divis
Tradere, & illorum nutu facere omnia flecti.
In cœloque Deûm ſedes, & templa locarunt,
Per cœlum volvi quia ſol, & luna videntur:
Luna, dies, & nox, & noctis ſigna ſevera,
Noctivagæque faces cœli, flammæque volantes,
Nubila, ros, imbres, nix, venti, fulmina, grando,
Et rapidi fremitus, & murmura magna minarum.
O genus infelix humanum! talia divis
Cum tribuit facta, atque iras adjunxit acerbas:
Quantos tum gemitus ipſi ſibi, quantaque nobis
Volnera; quas lacrymas peperêre minoribu' noſtris?
Nec pietas ulla 'ſt velatum ſæpe videri
Vertier ad lapidem, atque omneis accedere ad aras:
Nec procumbere humi proſtratum, & pandere palmas
Ante Deûm delubra, nec aras ſanguine multo
Spargere quadrupedum, nec votis nectere vota:
Sed mage pacata poſſe omnia mente tueri.
Nam cum ſuſpicimus magni cœleſtia mundi
Templa ſuper, ſtelliſque micantibus æthera fixum,
Et venit in mentem ſolis, lunæque viarum,
Tunc aliis oppreſſa malis in pectore cura
Illa quoque expergefactum caput erigere infit,

Ecquæ

Ecquæ forte Deûm nobis immensa potestas
Sit, vario motu quæ candida sidera versat.
Tentat enim dubiam mentem rationis egestas,
Ecquænam fuerit mundi genitalis origo:
Et simul, ecquæ sit fixis, quoad mœnia mundi,
Et tanti motus hunc possint ferre laborem:
An divinitus æterna donata salute,
Perpetuo possint ævi labentia tractu,
Immensi validas ævi contemnere vireis.
Præterea cui non animus formidine divûm
Contrahitur? cui non conrepunt membra pavore,
Fulminis horribili cum plâga torrida tellus
Contremit, & magnum percurrunt murmura cœlum?
Non populi, gentesque tremunt? regesque superbi
Conripiunt divûm perculsi membra timore,
Nequod ob admissum fœde, dictumve superbe
Pœnarum grave sit solvendi tempus adactum?
Summa etiam cum vis violenti per mare venti
Induperatorem classis super æquora verrit,
Cum validis pariter legionibus, atque elephantis:
Non divûm pacem votis adit? ac prece quæsit
Ventorum pavidus paces, animasque secundas?
Nequicquam, quoniam violento turbine sæpe
Conreptus nihilo fertur minus ad vada lethi:
Usqueadeo res humanas vis abdita quædam
Obterit, & pulchros fascis, sævasque secureis
Proculcare ac ludibrio sibi habere videtur.
Denique sub pedibus tellus cum tota vacillat,
Concussæque cadunt urbes, dubiæque minantur:
Quid mirum si se temnunt mortalia sæcla?
Atque potestates magnas, mirasque relinquunt
In rebus vireis divûm, quæ cuncta gubernent?
Quod supereſt, æs atq; aurum, ferrumque repertu'st,
Et simul argenti pondus, plumbique potestas:
Ignis ubi ingenteis sylvas ardore cremarat
Montibus in magnis, seu cœli fulmine missо:
Sive quod inter se bellum sylvestre gerentes,

Hosti-

Hostibus intulerant ignem formidinis ergo :
Sive quod inducti terræ bonitate, volebant
Pandere agros pingueis, & pascua reddere rura :
Sive feras interficere, & ditescere præda :
Nam fovea, atque igni, prius est venarier ortum,
Quam sepire plagis saltum, canibusque ciere.
Quicquid id est, quacunque é causa flammeus ardor
Horribili sonitu sylvas exederat altis
Ab radicibus, & terram percoxerat igni,
Manabat venis ferventibus in loca terræ
Concava conveniens argenti rivus & auri,
Aeris item & plumbi : quæ cum concreta videbant
Posterius claro in terris splendere colore :
Tollebant nitido capti, levique lepore,
Et simili formata videbant esse figura,
Atque lacunarum fuerant vestigia cuique,
Tum penetrabat eos, posse hæc liquefacta calore,
Quamlibet in formam, & faciem decurrere rerum,
Et prorsum quamvis in acuta ac tenuia posse
Mucronum duci fastigia procudendo,
Ut sibi tela parent, sylvasque excidere possint,
Materiem lævare, dolare, ac radere tigna,
Et terebrare etiam, ac pertundere, perque forare.
Nec minus argento facere hæc auroque parabant,
Quam validi primum violentis viribus æris :
Nequicquam, quoniam cedebat victa potestas,
Nec poterat pariter durum sufferre laborem.
Nam fuit in pretio magis æs, aurumque jacebat
Propter inutilitatem hebeti mucrone retusum :
Nunc jacet æs, aurum in summum successit honorem :
Sic volvenda ætas commutat tempora rerum :
Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore :
Porro aliud succedit, & è contemtibus exit,
Inque dies magis appetitur, floretque repertum
Laudibus, & miro 'st mortalcis inter honore.
Nunc tibi quo pacto ferri natura reperta
Sit, facil' est ipsum per te cognoscere, Memmi,

Arma

Arma antiqua manus, ungues denteſque fuerunt,
Et lapides, & item ſylvarum fragmina rami,
Et flammæ, atq; ignes poſtquam ſunt cognita primum:
Poſterius ferri vis eſt, æriſque reperta:
Et prior æris erat quam ferri cognitus uſus:
Quo facilis magis eſt natura, & copia major.
Aere ſolum terræ tractabant, æreque belli
Miſcebant fluctus, & volnera vaſta ſerebant,
Et pecus, atque agros adimebant; nam facile ollis
Omnia cedebant armatis nuda & inerma.
Inde minutatim proceſſit ferreus enſis,
Verſaque in opprobrium ſpecies eſt falcis ahenæ,
Et ferro cœpere ſolum proſcindere terræ;
Exæquataque ſunt creperi certamina belli.
Et prius eſt reppertum in equi conſcendere coſtas,
Et moderarier hunc frenis, dextraque vigere,
Quam bijugo curru belli tentare pericla.
Et bijugo prius eſt, quam bis conjungere binos,
Et quam falciferos inventum aſcendere currus.
Inde boves Lucas turrito corpore tetros
Anguimanos belli docuerunt volnera Pœni
Sufferre, & magnas Martis turbare catervas.
Sic alid ex alio peperit diſcordia triſtis,
Horribile humanis quod gentibus eſſet in armis:
Inque dies belli terroribus addidit augmen.
Tentarunt etiam tauros in mœnere belli:
Expertique ſues ſævos ſunt mittere in hoſteis:
Et validos Parthi præ ſe miſere leones
Cum ductoribus armatis, ſæviſque magiſtris:
Qui moderarier hos poſſent, vincliſque tenere:
Nequicquam, quoniam permiſta cæde calentes
Turbabant ſævi nullo diſcrimine turmas:
Terrificas capitum quatientes undique criſtas.
Nec poterant equites fremitu perterrita equorum
Pectora mulcere, & frenis convertere in hoſteis.
Inritata leæ jaciebant corpora ſaltu
Undique, & advorſum venientibus ora petebant:

Et

Et nec-opinanteis à tergo diripiebant,
Deplexæque dabant in terram volnere vinctos,
Morſibus adfixæ validis, atque unguibus uncis.
Jactabantque ſues tauri, pedibuſque terebant;
Et latera, ac ventres hauribant ſubter equorum
Cornibus, ad terramque minanti mente ruebant.
At validis ſocios cedebant dentibus apri,
„ Tela infracta ſuo tinguentes ſanguine ſævi:
„ In ſe fracta ſuo tinguentes ſanguine tela:
Permiſtaſque dabant equitum peditumque ruinas.
Nam tranſverſa feros exibant dentis adactus
Jumenta, aut pedibus ventos erecta petebant:
Nequicquam, quoniam à nervis ſuccisa videres
Concidere, atque gravi terram conſternere caſu.
Sic, quos ante domi domitos ſatis eſſe putabant,
Efferviſcere cernebant in rebus agundis,
Volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu:
Nec poterant ullam partem reducere eorum.
Diffugiebat enim varium genus omne ferarum:
Ut nunc ſæpe boves Lucæ, ferro male mactæ
Diffugiunt, fera facta ſuis cum multa dedêre.
Sic fuit, ut facerent: ſed vix adducor, ut ante
Non quierint animo præſentire, atque videre,
Quam commune malum fuerat, fœdumque futurum.
Et magis id poſſis factum contendere in Omni,
In variis mundis, varia ratione creatis,
Quam certo, atque uno terrarum quolibet orbi.
Sed facere id non tam vincendi ſpe voluerunt,
Quam dare quod gemerent hoſtes, ipſique perire,
Qui numero diffidebant, armiſque vacabant.
Nexilis ante fuit veſtis, quam textile tegmen:
Textile poſt ferrum 'ſt: quia ferro tela parantur:
Nec ratione alia poſſunt tam levia gigni
Inſilia, ac fuſi, & radii, ſcapique ſonantes.
Et facere ante viros lanam natura coegit,
Quam muliebre genus, nam longe præſtat in arte,
Et ſollertius eſt multo genus omne virile:

Agri-

Agricolæ donec vitio verſère ſeveri,
Ut muliebribus id manibus concedere vellent,
Atque ipſi potius durum ſufferre laborem:
Atque opere in duro durarent membra, manuſque.
At ſpecimen ſationis, & inſitionis origo
Ipſa fuit rerum primum natura creatrix.
Arboribus quoniam baccæ, glandeſque caducæ
Tempeſtiva dabant pullorum examina ſubter.
Unde etiam libitum 'ſt ſtirpeis committere ramis:
Et nova defodere in terram virgulta per agros:
Inde aliam, atque aliam culturam dulcis agelli
Tentabant; fructuſque feros manſueſcere terra
Cernebant indulgendo, blandeque colendo.
Inque dies magis in montem ſuccedere ſylvas
Cogebant, infraque locum concedere cultis:
Prata, lacus, rivos, ſegetes, vinetaque læta
Collibus, & campis ut haberent, atque olearum
Cærula diſtinguens inter plaga currere poſſet
Per tumulos, & convalleis, campoſque profuſa:
Ut nunc eſſe vides vario diſtincta lepôre
Omnia, quæ pomis interſita dulcibus ornant:
Arbuſtiſque tenent felicibus obſita circum.
At liquidas avium voces imitarier ore
Ante fuit multo, quam levia carmina cantu
Concelebrare homines poſſent, aureiſque juvare.
Et Zephyri cava per calamorum ſibila primum
Agreſteis docuere cavas inflare cicutas.
Inde minutatim dulceis didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulſata canentum,
Avia per nemora, ac ſylvas ſaltuſque reperta,
Per loca paſtorum deſerta, atque otia dia.
Sic unum quicquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Hæc animos ollis mulcebant atque juvabant
Cum ſatiate cibi: nam tum ſunt omnia cordi.
Sæpe itaque inter ſe proſtrati in gramine molli
Propter aquæ rivum, ſub ramis arboris altæ,

Non

Non magnis opibus jucunde corpora habebant:
Præſertim cum tempeſtas ridebat, & anni
Tempora pingebant viridanteis floribus herbas,
Tum joca, tum ſermo, tum dulces eſſe cachinni
Conſuerant: agreſtis enim tum muſa vigebat:
Tum caput, atque humeros plexis redimire coronis,
Floribus, & foliis laſcivia læta monebat:
Atque extra numerum procedere membra moventeis
Duriter, & duro terram pede pellere matrem:
Unde oriebantur riſus, dulceſque cachinni,
Omnia quod nova tum magis hæc, & mira vigebant.
Et vigilantibus hinc aderant ſolatia ſomni,
Ducere multimodis voces, & flectere cantus:
Et ſupera calamos unco percurrere labro:
Unde etiam vigiles nunc hæc accepta tuentur:
Et numerûm ſervare genus didicere: neque hilo
Majorem interea capiunt dulcedini' fructum,
Quam ſylveſtre genus capiebat terrigenarum.
Nam quod adeſt præſto, niſi quid cognovimus ante
Suavius, in primis placet, & pollere videtur,
Poſteriorque fere melior res, illa reperta
Perdit, & immutat ſenſus ad priſtina quæque.
Sic odium cepit glandis: ſic illa relicta
Strata cubilia ſunt herbis, & frondibus aucta.
Pellis item cecidit, veſtis contempta fe:ina 'ſt:
Quam reor invidia tali tunc eſſe repertam,
Ut lethum inſidiis, qui geſſit primus, obiret:
Et tandem inter eos diſtractum, ſanguine multo
Diſperſiſſe, neque in fructum convertere quiſſe.
Tunc igitur pelle:, nunc aurum, & purpura curis
Exercent hominum vitam, belloque fatigant.
Quo magis in nobis (ut opinor) culpa reſidit.
Frigus enim nudos ſine pellibus excruciabat
Terrigenas: at nos nil lædit veſte carere
Purpurea, atque auro, ſigniſque ingentibus apta;
Dum plebeia tamen ſit, quæ defendere poſſit.
Ergo hominum genus in caſſum, fruſtraque laborat;

Semper & in curis conſumit inanibus ævum.
Nimirum, quia non cognovit, quæ ſit habendi
Finis, & omnino quoad creſcat vera voluptas:
Idque minutatim vitam provexit in altum:
Et belli magnos commovit funditus æſtus.
At vigiles mundi & magnum verſatile templum
Sol & luna ſuo luſtrantes lumine circum
Perdocuere homines annorum tempora verti:
Et certa ratione geri rem, atque ordine certo.
Jam validis ſepti degebant turribus ævum,
Et diviſa colebatur, diſcretaque tellus.
Tum mare velivolum florebat navibu' pandis:
Auxilia, & ſocios jam pacto fœdere habebant:
Carminibus cum res geſtas cœpêre poetæ
Tradere: nec multo priu' ſunt elementa reperta.
Propterea, quid ſit prius actum reſpicere ætas
Noſtra nequit, niſi qua ratio veſtigia monſtrat.
Navigia, atque agri culturas, mœnia, leges,
Arma, vias, veſteis, & cætera de genere horum,
Præmia, delicias quoque vitæ funditus omneis,
Carmina, picturas, & dædala ſigna polire,
Uſus, & impigræ ſimul experientia mentis
Paullatim docuit pedetentim progredientis.
Sic unum quicquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Namque alid ex alio clareſcere corde videbant
Artibus, ad ſummum donec venére cacumen.

T. L Ll-

T. LUCRETII

Liber Sextus.

PRIMÆ frugiferos fœtus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ:
Et recreaverunt vitam, legesque rogarunt:
Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ,
Cum genuere virum tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondam ex ore profudit:
Cujus & extincti propter divina reperta
Divolgata, vetus jam ad cœlum gloria fertur.
Nam cum vidit hic, ad victum quæ flagitat usus,
„Et, per quæ possent vitam consistere tutam,
Omnia jam ferme mortalibus esse parata:
Divitiis homines, & honore, & laude potenteis
Affluere, atque bona natorum excellere fama:
Nec minus esse domi cuiquam tamen anxia corda,
Atque animum infestis cogi servire querelis:
Intellexit, ibi vitium vas efficere ipsum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quæ conlata foris, & commoda cunque venirent,
Partim quod fluxum, pertusumque esse videbat,
Ut nulla posset ratione explerier unquam:
Partim quod tetro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat, quæcunque receperat intus.
Veridicis igitur purgavit pectora dictis,
Et finem statuit cuppedinis atque timoris,
Expositque, bonum summum, quo tendimus omnes,

Quid foret, atque viam monſtravit tramite prono,
Qua poſſemus ad id recto contendere curſu:
Quidve mali foret in rebus mortalibu' paſſim,
Quod flueret naturæ vi, varieque volaret,
Seu caſu, ſeu vi, quod ſic natura paraſſet:
Et quibus è portis occurri cuique deceret:
Et genus humanum fruſtra plerumque probavit
Volvere curarum triſteis in pectore fluctus.
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ſic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ ſunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebraſque neceſſe 'ſt
Non radii ſolis, nec lucida tela diei
Diſcutiant, ſed naturæ ſpecies, ratioque:
Quo magis inceptum pergam pertexere dictis.
Et quoniam docui, mundi mortalia templa
Eſſe, & nativo conſiſtere corpore cœlum:
Et quæcunque in eo fiunt, fientque, neceſſe
Eſſe ea diſſolvi: quæ reſtant percipe porro:
„ Quandoquidem ſemel inſignem conſcendere currum
„ Vincendi ſpes hortata 'ſt, atque obvia curſu
„ Quæ fuerant, ſunt placato converſa furore.
Cætera, quæ fieri in terris, cœloque tuentur
Mortales, pavidis cum pendent mentibu' ſæpe
Efficiunt animos humileis formidine divûm,
Depreſſoſque premunt ad terram, propterea quod
Ignorantia cauſarum conferre Deorum
Cogit ad imperium res, & concedere regnum: &
Quorum operum cauſas nulla ratione videre
Poſſunt, hæc fieri divino numine rentur.
Nam bene qui didicere Deos ſecurum agere ævum:
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quæque geri poſſint, præſertim rebus in illis,
Quæ ſupera caput ætheriis cernuntur in oris,
Rurſus in antiquas referuntur relligiones,
Et dominos acreis aſciſcunt, omnia poſſe

Quos

Quos miſeri credunt, ignari quid queat eſſe,
Quid nequeat: finita poteſtas denique cuique
Quanam ſit ratione, atque alte terminus hærens.
Quo magis errantes tota regione feruntur.
Quæ niſi reſpuis ex animo, longeque remittis
Diis indigna putando, alienaque pacis eorum:
Delibrata Deûm per te tibi numina ſancta
Sæpe aderunt: non quod violari ſumma Deum vis
Poſſit, ut ex ira pœnas petere imbibat acreis:
Sed quia tute tibi placida cum pace quietos
Conſtitues magnos irarum volvere fluctus:
Nec delubra Deûm placido cum pectore adibis:
Nec, de corpore quæ ſancto ſimulacra feruntur,
In menteis hominum divinæ nuntia formæ,
Suſcipere hæc animi tranquilla pace valebis.
Inde videre licet, qualis jam vita ſequatur.
Quam quidem ut à nobis ratio veriſſima longe
Rejiciat, quanquam ſunt à me multa profata,
Multa tamen reſtant, & ſunt ornanda politis
Verſibus, & ratio cœli, ſpecieſque tenenda:
Sunt tempeſtates, & fulmina clara canenda,
Quid faciant, & qua de cauſa quæque ferantur,
Ne trepides cœli diviſis partibus amens,
Unde volans ignis pervenerit, aut in utram ſe
Verterit hinc partem: quo pacto per loca ſepta
Inſinuarit, & hinc dominatus ut extulerit ſe:
Quorum operum cauſas nulla ratione videre
Poſſunt, ac fieri divino numine rentur.
Tu mihi ſupremæ præſcripta ad candida calcis
Currenti, ſpatium præmonſtra callida Muſa,
Calliope, requies hominum, divûmque voluptas.
Te duce ut inſignem capiam cum laude coronam.
Principio tonitru quatiuntur cærula cœli
Propterea, quia concurrunt ſublime volantes
Ætheriæ nubes contra pugnantibu' ventis.
Nec fit enim ſonitus cœli de parte ſerena,
Verum ubicunque magis denſo ſunt agmine nubes,

Tam magis hinc magno fremitus fit murmure ſæpe.
Præterea neque tam condenſo corpore nubes
Eſſe queunt, quam ſunt lapides, ac tigna: neque autem
Tam tenues, quam ſunt nebulæ, fumique volantes.
Nam aut cadere abrupto deberent pondere preſſæ,
Ut lapides: aut, ut fumus, conſtare nequirent,
Nec cohibere niveis gelidas, & grandinis imbreis.
Dant etiam ſonitum patuli ſuper æquora mundi,
Carbaſus ut quondam magnis intenta theatris
Dat crepitum malos inter jactata, trabeiſque:
Interdum perſciſſa furit petulantibus Euris,
Et fragileis ſonitus chartarum commeditatur,
Id quoque enim genus in tonitru cognoſcere poſſis,
Aut ubi ſuſpenſam veſtem, chartaſve volanteis
Verberibus venti verſant, planguntque per auras.
Fit quoq; enim interdum, ut non tam concurrere nubes
Frontibus adverſis poſſint, quam de latere ire
Diverſo motu radentes corpori' tractum:
Aridus unde aureis terget ſonus ille, diuque
Ducitur, exierit donec regionibus arctis.
Hoc etiam pacto tonitru concuſſa videntur
Omnia ſæpe gravi tremere, & divolſa repente
Maxima diſſiluiſſe capacis mœnia mundi,
Cum ſubito validi venti conlecta procella
Nubibus intorſit ſeſe, concluſaque ibidem
Turbine verſanti magis ac magis undique nubem
Cogit, uti fiat ſpiſſo cava corpore circum.
Poſt ubi commovit vis ejus, & impetus acer,
Tum perterricrepo ſonitu dat miſta fragorem.
Nec mirum, cum plena animæ veſicula parva
Sæpe ita dat pariter ſonitum diſploſa repente.
Eſt etiam ratio, cum venti nubila perflant,
Cur ſonitus faciant: etenim ramoſa videmus
Nubila ſæpe modis multis, atque aſpera ferri.
Scilicet ut crebram ſylvam cum flamina Cauri
Perflant, dant ſonitum frondes, ramique fragorem.
Fit quoque, ut interdum validi vis incita venti

Per-

Perſcindat nubem perfringens impete recto.
Nam quid poſſit ibi flatus, manifeſta docet res.
Hic, ubi lenior eſt, in terra cum tamen alta
Arbuſta evolvens radicibus haurit ab imis.
Sunt etiam fluctus per nubila, qui quaſi murmur
Dant infringendo graviter: quod item fit in altis
Fluminibus, magnoque mari, cum frangitur æſtu.
Fit quoque, ubi è nube in nubem vis incidit ardens
Fulminis: hæc multo ſi forte humore recepit
Ignem, continuo ut magno clamore trucidet:
Ut calidis candens ferrum è fornacibus olim
Stridit, ubi in gelidum, propere demerſimus imbrem.
Aridior porro ſi nubes accipit ignem,
Uritur ingenti ſonitu ſuccenſa repente:
Lauricomos ut ſi per monteis flamma vagetur,
Turbine ventorum comburens impete magno.
Nec res ulla magis, quam Phœbi Delphica laurus,
Terribili ſonitu flamma crepitante crematur.
Denique ſæpe geli multus fragor, atque ruina
Grandinis, in magnis ſonitum dat nubibus alte.
Ventus enim cum confercit, franguntur in arctum
Concreti montes nimborum, & grandine miſti.
Fulgit item nubes ignis cum ſemina multa
Excuſſere ſuo concurſu, ſeu lapidem ſi
Percutiat lapis, aut ferrum, nam tum quoque lumen
Exſilit & claras ſcintillas diſſupat ignis.
Sed tonitrum fit uti poſt auribus accipiamus,
Fulgere quam cernant oculi, quia ſemper ad aureis
Tardius adveniunt, quam viſum quæ moveant res.
Id licet hinc etiam cognoſcere, cædere ſiquem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
Ante fit ut cernas ictum, quam plaga per aureis
Det ſonitum: ſic fulgorem quoque cernimus ante
Quam tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni
E ſimili cauſa, & concurſu natus eodem.
Hoc etiam pacto volucri loca lumine tingunt
Nubes, & tremulo tempeſtas impete fulgit.

Ventus ubi invaſit nubem, & verſatus ibidem
Fecit, ut ante cavam docui ſpiſſeſcere nubem:
Mobilitate ſua ferviſcit, ut omnia motu
Percalefacta vides ardeſcere: plumbea vero
Glans etiam longo curſu volvenda liqueſcit.
Ergo fervidus hic nubem cum perſcidit atram,
Diſſupat ardoris quaſi per vim expreſſa repente
Semina, quæ faciunt nictantia fulgura flammæ:
Inde ſonus ſequitur, qui tardius adlicit aureis,
Quam quæ perveniunt oculos ad lumina noſtros.
Scilicet hoc denſis fit nubibus, & ſimul alte
Exſtructis aliis alias ſuper impete miro.
Nec tibi ſit fraudi, quod nos inferne videmus
Quam ſint lata magis, quã ſurſũ exſtructa quid extent
Contemplator enim cum montibus adſimilata
Nubila portabunt venti tranſverſa per auras:
Aut ubi per magnos monteis cumulata videbis
Inſuper eſſe aliis alia, atque urgere ſuperna
In ſtatione locata ſepultis undique ventis:
Tum poteris magnas moleis cognoſcere eorum,
Speluncaſque velut ſaxis pendentibu' ſtructas
Cernere, quas venti cum tempeſtate coorta
Complerunt, magno indignantur murmure clauſi
Nubibus, in caveiſque ferarum more minantur:
Nunc hinc, nunc illinc fremitus per nubila mittunt:
Quærenteſque viam circumverſantur, & ignis
Semina convolvunt è nubibus: atque ita cogunt
Multa, rotantque cavis flammam fornacibus intus,
Donec divolſa fulſerunt nube coruſci.
Hac etiam fit uti de cauſa mobilis ille
Devolet in terram liquidi color aureus ignis,
Semina quod nubeis ipſas permulta neceſſe 'ſt
Ignis habere: etenim cum ſunt humore ſine ullo,
Flammeus eſt plerumque colos & ſplendidus ollis.
Quippe etenim ſolis de lumine multa neceſſe 'ſt
Concipere, ut merito rubeant, igneiſque profundant.
Haſce igitur cum ventus agens contruſit in unum,
Com-

Compressitque locum cogens: expressa profundunt
Semina, quæ faciunt flammæ fulgere colores.
Fulgit item, cum rarescunt quoque nubila cœli.
Nam cum ventus eas leviter diducit eunteis,
Dissolvitque, cadant ingratis illa necesse 'st
Semina, quæ faciunt fulgorem: tum sine tetro
Terrore, & sonitu fulgit, nulloque tumultu.
Quod supereſt, quali natura prædita constent
Fulmina, declarant ictus, & inusta vapore
Signa, notæque graveis halantes sulfuris auras.
Ignis enim sunt hæc, non venti signa, neque imbris,
Præterea per se accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipsis.
Hunc tibi subtilem cum primis ignibus ignem
Constituit natura minutis, mobilibusque
Corporibus, cui nil omnino obsistere possit.
Transit enim valide fulmen per septa domorum,
Clamor uti, ac voces: transit per saxa, per æra:
Et liquidum puncto facit æs in tempore, & aurum.
Curat item ut vasis integris vina repente
Diffugiant: quia nimirum facile omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vasis,
Adveniens calor ejus ut insinuatur in ipsum: &
Mobiliter solvens differt primordia vini:
Quod solis vapor ætatem non posse videtur
Efficere, usqueadeo pollens fervore coruſco:
Tanto mobilior vis, & dominantior hæc est.
Nunc ea quo pacto gignantur & impete tanto
Fiant, ut possint ictu discludere turreis,
Disturbare domos, avellere tigna trabeisque,
Et monumenta virûm demoliri, atque ciere,
Exanimare homines, pecudes prosternere passim:
Cætera de genere hoc, qua vi facere omnia possint,
Expediam, neque te in promissis plura morabor.
Fulmina gignier è crassis, alteque putandum 'st
Nubibus exstructis: nam cœlo nulla sereno,
Nec leviter densis mittuntur nubibus unquam.

Nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res,
Quod tunc per totum concrescunt aera nubes
Undique, uti tenebras omneis Acherunta reamur
Liquisse, & magnas cœli complesse cavernas:
Usqueadeo tetra nimborum nocte coorta
Impendent atræ formidinis ora superne,
Cum commoliri tempestas fulmina cœptat.
Præterea persæpe niger quoque per mare nimbus,
Ut picis è cœlo demissum flumen, in undas
Sic cadit, & fertur tenebris procul, & trahit atram
Fulminibus gravidam tempestatem, atque procellis,
Ignibus, ac ventis cum primis ipse repletus:
In terra quoque ut horrescant, ac tecta requirant,
Sic igitur supera nostrum caput esse putandum 'st
Tempestatem altam: neque enim caligine tanta
Obruerent terras, nisi inædificata superne
Multa forent multis exemto nubila sole:
Nec tanto possent hæc terras opprimere imbri,
Flumina abundare ut facerent, camposque natare,
Si non exstructis foret alte nubibus æther.
His igitur ventis, atque ignibus omnia plena
Sunt: ideo passim fremitus, & fulgura fiunt.
Quippe etenim supera docui, permulta vaporis
Semina habere cavas nubeis: & multa necesse 'st
Concipere ex solis radiis, ardoreque eorum.
Hic ubi ventus eas idem qui cogit in unum
Forte locum quemvis, expressit multa vaporis
Semina, seque simul cum eo commiscuit igni:
Infinuatus ibi vortex versatur in alto,
Et calidis acuit fulmen fornacibus intus.
Nam duplici ratione accenditur; ipse sua nam
Mobilitate calescit, & è contagibus ignis.
Inde ubi percaluit vis venti, vel gravis ignis
Impetus incessit: maturum tum quasi fulmen
Perscindit subito nubem, ferturque coruscis
Omnia luminibus lustrans loca percitus ardor:
Quem gravis insequitur sonitus, dissolsa repente

Op-

Opprimere ut cœli videantur templa ſuperne.
Inde tremor terras graviter pertentat, & altum
Murmura percurrunt cœlum: nam tota fere tum
Tempeſtas concuſſa tremit, fremituſque moventur:
Quo de concuſſu ſequitur gravis imber, & uber,
Omnis uti videatur in imbrem vertier æther
Atque ita præcipitans ad diluviem revocare:
Tantus diſcidio nubis, ventique procella,
Mittitur ardenti ſonitus cum provolat ictu.
Eſt etiam cum vis extrinſecus incita venti
Incidit in validam maturo fulmine nubem:
Quam cum perſcidit, extemplo cadit igneus ille
Vortex, quod patrio vocitamus nomine fulmen.
Hoc fit idem in parteis alias, quocunque tulit vis.
Frequ que ut interdum venti vis miſſa ſine igni,
Igneſcat tamen in ſpatio, longoque meatu,
Dum venit, amittens in curſu corpora quædam
Grandia: quæ nequeunt pariter penetrare per auras:
Atque alia ex ipſo conradens aere portat
Parvula, quæ faciunt ignem commiſta volando:
Non alia longe ratione, ac plumbea ſæpe
Fervida fit glans in curſu, cum multa rigoris
Corpora dimittens ignem concepit in auris.
Fit quoque, ut ipſius plagæ vis excitet ignem,
Frigida cum venti pepulit vis miſſa ſine igni:
Nimirum quia cum vehementi perculit ictu,
Confluere ex ipſo poſſunt elementa vaporis:
Et ſimul ex illa, quæ tum res excipit ictum:
Ut lapidem ferro cum cædimus, evolat ignis:
Nec quod frigida vis ſit ferri, hoc ſecius illa
Semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum:
Sic igitur quoque res accendi fulmine debet,
Opportuna fuit ſi forte, & idonea flammis.
Nec temere omnino plane vis frigida venti
Eſſe poteſt, ex quo tanta vi immiſſa ſuperne eſt:
Quin prius in curſu ſi non accenditur igni,
At tepefacta tamen veniat commiſta calore.

Mo-

Mobilitas autem fit fulminis, & gravis ictus,
Et celeri ferme pergunt sic fulmina lapsu:
Nubibus ipsa quod omnino prius incita se vis
Conligit, & magnum conamen sumit eundi.
Inde, ubi non potuit nubes capere impetis auctum,
Exprimitur vis, atque ideo volat impete miro,
Ut validis quæ de tormentis missa feruntur.
Adde quod è parvis, ac levibus est elementis:
Nec facile 'st tali naturæ obsistere quicquam:
Inter enim fugit ac penetrat per rara viarum.
Non igitur multis offensibus in remorando
Hæsitat: hanc ob rem celeri volat impete labens.
Deinde, quod omnino natura pondera deorsum
Omnia nituntur: cum plâga sit addita vero,
Mobilitas duplicatur, & impetus ille gravescit:
Ut vehementius, & citius, quæcunque morantur
Obvia, discutiat plâgis itinerque sequatur.
Denique, quod longo venit impete, sumere debet
Mobilitatem, etiam atque etiam quæ crescit eundo,
Et validas auget vireis, & roborat ictum.
Nam facit, ut, quæ sint illius semina cunque
E regione, locum quasi in unum cuncta ferantur,
Omnia conjiciens in eum volventia cursum.
Forsan & ex ipso veniens trahat aere quædam
Corpora, quæ plagis intendunt mobilitatem.
Incolumeisque venit per res, atque integra transit
Multa, foraminibus liquidis quia travolat ignis.
Multaque perfringit, cum corpora fulminis ipsa
Corporibus rerum inciderint, qua texta tenentur.
Dissolvit porro facile æs, aurumque repente
Confervefacit: è parvis quia facta minute
Corporibus vis est, & levibus ex elementis,
Quæ facile insinuantur, & insinuata repente
Dissolvunt nodos omneis, & vincla relaxant.
Autumnoque magis stellis fulgentibus alta
Concutitur cœli domus undique, totaque tellus:
Et cum tempora se veris florentia pandunt.

Frigore

Frigore enim desunt ignes, ventique calore
Deficiunt, neque sunt tam densо corpore nubes.
Inter utrumque igitur cum cœli tempora constant,
Tum variæ causæ concurrunt fulminis omnes.
Nam fretus ipse anni permiscet frigus, & æstum:
Quorum utrumq; opus est fabricanda ad fulmina nobis
Ut discordia sit rerum, magnoque tumultu
Ignibus, & ventis furibundus fluctuet aer.
Prima caloris enim pars, & postrema rigoris,
Tempus id est vernum: quare pugnare necesse 'st
Dissimiles inter se res, turbareque mistas.
Et calor extremus primo cum frigore mistus
Volvitur, autumni quod fertur nomine tempus.
Hic quoque confligunt hiemes æstatibus acres.
Propterea sunt hæc bella anni nominitanda,
Nec mirum 'st in eo si tempore plurima fiunt
Fulmina, tempestasque cietur turbida cœlo,
Ancipiti quoniam bello turbatur utrinque,
Hinc flammis, illinc ventis, humoreque misto.
Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam
Perspicere, & qua vi faciat rem quamque videre:
Non Tyrrhena retro volventem carmina frustra
Indicia occultæ divûm perquirere mentis,
Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se
Verterit hic partem, quo pacto per loca septa
Insinuarit, & hinc dominatus ut extulerit se,
Quidve nocere queat de cœlo fulminis ictus.
Quod si Jupiter atque alii fulgentia divi
Terrifico quatiunt sonitu cœlestia templa,
Et jaciunt igneis, quo cuique 'st cumque voluptas,
Cur, quibus incautum scelus aversabile cumque 'st,
Non faciunt, icti flammas ut fulguris halent
Pectore perfixo documen mortalibus acre?
Et potius nullæ sibi turpis consciu' rei
Volvitur in flammis innoxius, inque peditur,
Turbine cœlesti subito conreptus & igni?
Cur etiam loca sola petunt, frustraque laborant?

An

An con brachia ſuefaciunt, firmantque lacertos?
In terraque Patris cur telum perpetiuntur
Obtundi? cur ipſe ſinit, neque parcit in hoſteis?
Denique, cur nunquam cœlo jacit undique puro
Jupiter in terras fulmen, ſonituſque profundit?
An ſimul ac nubes ſucceſſere, ipſe in eas tum
Deſcendit, prope ut hinc teli determinet ictus?
In mare qua porro mittit ratione? quid undas
Arguit & liquidam molem, campoſque natantes
Præterea, ſi vult caveamus fulminis ictum:
Cur dubitat facere, ut poſſimus cernere miſſum?
Si nec-opinanteis autem vult opprimere igni:
Cur tonat ex illa parte, ut vitare queamus?
Cur tenebras ante, & fremitus, & murmura concit
Et ſimul in multas parteis quî credere poſſis
Mittere? ân hoc auſis nunquam contendere factum,
Ut fierent ictus uno ſub tempore plures?
At ſæpe 'ſt numero factum, fierique neceſſe 'ſt,
Ut pluere in multis regionibus, & cadere imbreis,
Fulmina ſic uno fieri ſub tempore multa.
Poſtremo, cur ſancta Deûm delubra, ſuaſque
Diſcutit infeſto præclaras fulmine ſedes:
Et bene facta Deûm frangit ſimulacra? ſuiſque
Demit imaginibus violento volnere honorem?
Altaque cur plerunique petit loca? plurimaque hujus
Montibus in ſummis veſtigia cernimus ignis?
Quod ſupereſt, facile 'ſt ex his cognoſcere rebus,
Graii quos ab re nominitarunt,
In mare qua miſſi veniant ratione ſuperne.
Nam fit, ut interdum tanquam demiſſa columna
In mare de cœlo deſcendat: quam freta circum
Ferviſcunt graviter ſpirantibus incita flabris:
Et quæcunque in eo tum ſunt deprenſa tumultu
Navigia, in ſummum veniunt vexata periclum.
Hoc fit, ubi interdum non quit vis incita venti
Rumpere quam cœpit nubem: ſed deprimit, ut ſit
In mare de cœlo tanquam demiſſa columna

Paulla-

Paullatim, quaſi quid pugno, brachiique ſuperne
Conjectu trudatur, & extendatur in undas:
Quam cum diſcidit, hinc prorumpitur in mare venti
Vis, & fervorem mirum concinnat in undis.
Verſabundus enim turbo deſcendit, & illam
Deducit pariter lento cum corpore nubem.
Quam ſimulac gravidam detruſit ad æquora ponti,
Ille in aquam ſubito totum ſe immittit, & omne
Excitat ingenti ſonitu mare fervere cogens.
Fit quoque, ut involvat ventis ſe nubibus ipſe
Vortex conradens ex aere ſemina nubis,
Et quaſi demiſſum cœlo preſtêra imitetur.
Hic ubi ſe in terras demiſit diſſolvitque:
Turbinis immanem vim provomit, atque procellæ.
Sed quia fit raro omnino, monteiſque neceſſe 'ſt
Officere in terris: appâret crebrius idem
Proſpectu maris in magno, cœloque patenti.
Nubila concreſcunt, ubi corpora multa volando
Hoc ſuper in cœliſpatio coiere repente
Aſperiora, modis quæ poſſint indupedita
Exiguis, tamen inter ſe comprenſa teneri.
Hæc faciunt primum parvas conſiſtere nubeis:
Inde ea comprendunt inter ſe, conque gregantur,
Et conjungendo creſcunt, ventiſque feruntur
Uſqueadeo, donec tempeſtas ſæva coorta 'ſt.
Fit quoque uti montis vicina cacumina cœlo
Quam ſint quæque magis, tanto magis edita fument
Aſſidue fulvæ nubis caligine craſſa,
Propterea, quia cum conſiſtunt nubila primum,
Ante videre oculi quam poſſint tenuia, venti
Portantes cogunt ad ſumma cacumina montis.
Hic demum fit, uti turba majore coorta,
Condenſa, ac ſtipata ſimul cernantur, & udo
Vertice de montis videantur ſurgere in æthram.
„ Nam loca declarat ſurſum ventoſa patere
„ Res ipſa & ſenſus, monteis cum aſcendimus altos.
Præterea permulta mari quoque tollere toto

Cor-

Corpora naturam, declarant littore veſtes
Suſpenſæ, cum concipiunt humoris adhæſum.
Quo magis ad nubeis augendas multa videntur
Poſſe quoque è ſalſo conſurgere momine ponti.
„ Nam ratio cum ſanguine abeſt humoribus omnis.
Præterea, fluviis ex omnibus, & ſimul ipſa
Surgere de terra nebulas, æſtumque videmus:
Quæ velut halitus, hinc ita ſurſum expreſſa feruntur,
Suffunduntque ſua cœlum caligine, & altas
Sufficiunt nubeis paullatim conveniundo.
Urget enim quoque ſigniferi ſuper ætheris æſtus,
Et quaſi denſendo ſubtexit cærula nimbis.
Fit quoque, ut hunc veniant in cœtū extrinſecus illa
Corpora, quæ faciunt nubeis, nimboſque volanteis.
Innumerabilem enim numerum, ſummamq; profundi
Eſſe infinitam docui: quantaque volarent
Corpora mobilitate, oſtendi, quamque repente
Immemorabile per ſpatium tranſire ſolerent.
Haud igitur mirum 'ſt, ſi parvo tempore ſæpe
Tam magnos monteis tempeſtas, atque tenebræ
Cooperiant maria, ac terras, impenſa ſuperne.
Undique quandoquidem per cautas ætheris omneis,
Et quaſi per magni circumſpiracula mundi
Exitus, introituſque elementis redditus extat.
Nunc age, quo pacto pluvius concreſcat in altis
Nubibus humor, & in terras demiſſus ut imber
Decidat, expediam. Primum jam ſemina aquai
Multa ſimul vincam conſurgere nubibus ipſis
Omnibus ex rebus, pariterque ita creſcere utraſque,
Et nubeis, & aquam, quæcunque in nubibus extat,
Ut pariter nobis corpus cum ſanguine creſcit,
Sudor item atq; humor quicunq; eſt deniq; membris.
Concipiunt etiam multum quoque ſæpe marinum
Humorem, veluti pendentia vellera lanæ
Cum ſupera magnum venti mare nubila portant.
Conſimili ratione ex omnibus amnibus humor
Tollitur in nubeis: quo cum bene ſemina aquarum

Multa

Multa modis multis convenere undique adaucta :
Confertæ nubes vi venti mittere certant
Dupliciter : nam vis venti contrudit, & ipsa
Copia nimborum turba majore coorta
Urget, & è supero premit, ac facit effluere imbreis.
Præterea cum rarescunt quoque nubila ventis,
Aut dissolvuntur solis super icta calore :
Mittunt humorem pluvium, stillantque quasi igni
Cera super calido tabescens multa liquescat.
Sed vehemens imber fit, ubi vehementer utroque
Nubila vi cumulata premuntur, & impete venti.
At retinere diu pluviæ longumque morari
Consuerunt, ubi multa fuerunt semina aquarum,
Atque aliis aliæ nubes, nimbique rigantes
Insuper, atque omni volgo de parte feruntur :
Terraque cum fumans humorem tota rehalat.
Hinc ubi sol radiis tempestatem inter opacam
Adversa fulsit nimborum aspergine contra :
Tum color in nigris existit nubibus arqui.
Cætera, quæ sursum crescunt, sursumque creantur :
Et quæ concrescunt in nubibus omnia, prorsum
Omnia, nix, venti, grando, gelidæque pruinæ,
Et vis magna geli, magnum duramen aquarum :
Et mora, quæ fluvios passim refrænat eunteis :
Perfacile 'st tamen hæc reperire, animoque videre,
Omnia quo pacto fiant, quareve creentur,
Cum bene cognoris, elementis reddita quæ sint.
Nunc age, quæ ratio terrai motibus extet,
Percipe : & in primis terram fac ut esse rearis
Subter item, ut supera 'st, ventis, atq; undique plenam
Speluncis, multosque lacus, multasque lacunas
In gremio gerere, & rupeis, deruptaque saxa :
Multaque sub tergo terrai flumina tecta
Volvere vi fluctus, submersaque saxa putandum 'st.
Undique enim similem esse sui, res postulat ipsa.
His igitur rebus subjunctis, suppositisque,
Terra superne tremit magnis concussa ruinis

Subter,

Subter, ubi ingenteis ſpeluncas ſubruit ætas,
Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
Concuſſu late diſſerpunt inde tremores:
Et merito, quoniam plauſtris concuſſa tremiſcunt
Tecta viam propter non magno pondere tota.
Nec minus exſultant, ubi currus fortis equûm vis
Ferratos utrinque rotarum ſuccutit orbeis,
Fit quoque, ubi magnas in aquæ vaſtaſque lacunas
Gleba vetuſtate è terra provolvitur ingens,
Ut jactetur aqua, & fluctu quoque terra vacillet
Ut vas in terra non quit conſtare, niſi humor
Deſtitit in dubio fluctu jactarier intus.
Præterea ventus cum per loca ſubcava terræ
Conſectus parti ex una procumbit, & urget
Obnixus magnis ſpeluncas viribus altas:
Incumbit telius, quo venti prona premit vis:
Tum, ſupera terram quæ ſunt exſtructa domorum,
Ad cœlumque magis quanto ſunt edita quæque,
Inclinata minent in eandem prodita partem:
Protractæque trabes impendent ire paratæ:
Et metuunt magni naturam credere mundi
Exitiale aliquod tempus, clademque manere,
Cum videant tantam terrarum incumbere molem.
Quod niſi reſpirent venti, non ulla refrænet
Res, neque ab exitio poſſit reprendere eunteis:
Nunc quia reſpirant alternis, inque graveſcunt,
Et quaſi conlecti redeunt, ceduntque repulſi.
Sæpius hanc ob rem minitatur terra ruinas,
Quàm facit: inclinatur enim, retroque recellit,
Et recipit prolapſa ſuas ſe in pondere ſedeis:
Hac igitur ratione vacillant omnia tecta,
Summa magis mediis, media imis, ima perhilum.
Eſt hæc ejuſdem quoque magni cauſa tremoris,
Ventus ubi, atque animæ ſubito vis maxima quædam,
Aut extrinſecus, aut ipſa à tellure coorta
In loca ſe cava terrai conjecit, ibique
Speluncas inter magnas fremit ante tumultu:

Verſa-

Verſabundaque portatur pòſt incita cum vis;
Exagitata foras erumpitur, & ſimul artam
Diffindens terram magnum concinnat hiatum:
In Tyria Sidone quod accidit, & fuit Ægis
In Peloponneſo, quas exitus hic animai
Diſturbàt urbeis, & terræ motus obortus!
Multaque præterea ceciderunt mœnia magnis
Motibus in terris, & multæ per mare peſſum
Subſedere ſuis pariter cum civibus urbes.
Quod niſi prorumpit, tamen impetus ipſe animai
Et fera vis venti per crebra foramina terræ
Diſpertitur, ut horror: & incutit inde tremorem:
Frigus uti noſtros penitus cum vênit in artus,
Concutit invitos cogens tremere atque moveri.
Ancipiti trepidant igitur terrore per urbeis:
Tecta ſuperne timent, metuunt inferne, cavernas
Terrai ne diſſolvat natura repente:
Neu diſtracta ſuum late diſpandat hiatum:
Idque ſuis confuſa velit complere ruinis.
Proinde licet quamvis cœlum terramque reantur
Incorrupta fore æternæ mandata ſaluti:
Attamen interdum præſens vis ipſa periclí
Subditat hunc ſtimulum quadam de parte timoris,
Ne pedibus raptim tellus ſubtracta feratur
In barathrum, rerumque ſequatur prodita ſumma
Funditus, & fiat mundi confuſa ruina.
Nunc ratio reddunda, augmen cur neſciat æquor.
Principio mare mirantur non reddere majus
Naturam, quo tantu' fiat decurſus aquarum,
Omnia quo veniant ex omni flumina parte.
Adde vagos imbreis, tempeſtateſque volanteis:
Omnia quæ maria, ac terras ſparguntque rigantque.
Adde ſuos fonteis: tamen ad maris omnia ſummam
Guttai vix inſtar erunt unius ad augmen:
Quo minus eſt mirum, mare non augeſcere magnum.
Præterea magnam ſol partem detrahit æſtu.
Quippe videmus enim veſteis humore madenteis

Exſic-

Exficcare ſuis radiis ardentibus ſolem.
At pelage multa, & latè ſubſtrata videmus.
Proinde licet quamvis ex uno quoque loco ſol
Humoris parvam delibet ab æquore partem:
Largiter in tanto ſpatio tamen auferet undis.
Tum porro venti magnam quoque tollere partem
Humoris poſſunt verrentes æquora ponti:
Una nocte vias quoniam perſæpe videmus
Siccari, molliſque luti concreſcere cruſtas.
Præterea, docui multum quoque tollere nubeis
Humorem magno conceptum ex æquore ponti:
Et paſſim toto terrarum ſpargere in orbe.
Cum pluit in terris, & venti nubila portant.
Poſtremo, quoniam raro cum corpore tellus
Eſt, & conjunctas oras maris undique cingit:
Debet, ut in mare de terris venit humor aquai,
In terras itidem manare ex æquore ſalſo
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, & ad caput amnibus omnis
Confluit: inde ſuper terras redit agmine dulci,
Quâ via ſecta ſemel liquido pede detulit undas.
Nunc ratio quæ ſit, per fauceis montis ut Ætnæ
Exſpirent ignes interdum turbine tanto,
Expediam: neque enim media de clade coorta
Flammæ tempeſtas Siculûm dominata per agros
Finitimis ad ſe convertit gentibus ora,
Fumida cum cœli ſcintillare omnia templa
Cernentes pavida complebant pectora cura,
Quid moliretur rerum natura novarum.
Hiſce tibi rebus late 'ſt, alteque videndum,
Et longe cunctas in parteis diſpiciendum,
Ut reminiſcaris, ſummam rerum eſſe profundam,
Et videas, cœlum ſummai totius unum
Quam ſit parvula pars, & quam multeſima conſtet:
Et quota pars homo terrai ſit totius unus.
Quod bene propoſitum ſi plane contueare,
Ac videas plane: mirari multa relinquas.

Num

Num quis enim noſtrûm miratur, ſiquis in artus
Accepit calido febrim fervore coortam,
Aut alium quemvis morbi per membra dolorem?
Obturgeſcit enim ſubito pes, arripit acer
Sæpe dolor denteis, oculos invadit in ipſos:
Exiſtit ſacer ignis, & urit corpore ſerpens
Quamcunque arripuit partem, repitque per artus;
Nimirum, quia ſunt multarum ſemina rerum:
Et ſatis hæc tellus nobis cœlumque mali fert,
Unde queat vis immenſi procreſcere morbi.
Sic igitur toti cœlo, terræque putandum 'ſt
Ex infinito ſatis omnia ſuppeditare,
Unde repente queat tellus concuſſa moveri,
Perque mare, & terras rapidus percurrere turbo,
Ignis abundare Ætnæus, flammeſcere cœlum.
Id quoque enim fit, & ardeſcunt cœleſtia templa:
Ut tempeſtates pluviæ graviore coortu
Sunt, ubi forte ita ſe tetulerunt ſemina aquarum.
At nimis eſt ingens incendi turbidus ardor.
Scilicet & fluvius, qui non eſt, maximus eii 'ſt
Qui non ante aliquem majorem vidit: & ingens
Arbor, homoque videtur: & omnia de genere omni,
Maxima quæ vidit quiſque, hæc ingentia fingit:
Cum tamen omnia cum cœlo, terraque, marique
Nil ſint ad ſummam ſummai totius omnem.
Nunc tamen, illa modis quibus inritata repente
Flamma foras vaſtis Ætnæ fornacibus efflet,
Expediam. Primum totius ſubcava montis
Eſt natura, fere ſilicum ſuffulta cavernis.
Omnibus eſt porro in ſpeluncis ventus & aer.
Ventus enim fit, ubi eſt agitando percitus aer.
Hic ubi percaluit, calefecitque omnia circum
Saxa furens, qua contingit, terramque: & ab ollis
Excuſſit calidum flammis velocibus ignem:
Tollit ſe, ac rectis ita faucibus ejicit alte,
Funditque ardorem longe, longeque favillam
Differt, & craſſa volvit caligine fumum:

Extru-

Extruditque ſimul mirando pondere ſaxa:
Ne dubites, quin hæc animai turbida ſit vis.
Præterea magna ex parti mare montis ad ejus
Radices frangit fluctus, æſtumque reſorbet.
Ex hoc uſque mari ſpeluncæ montis ad altas
Perveniunt ſubter fauceis: hac ire fatendum 'ſt,
„ Et penetrare mari penitus res cogit aperto:
Atque efflare foras, ideoque extollere flammas,
Saxaque ſubjectare, & arenæ tollere nimbos.
In ſummo ſunt ventigeni Cratêres, ut ipſi
Nominitant, nos quas fauceis perhibemus, & ora.
Sunt aliquot quoq;res, quarum unam dicere cauſam
Non ſatis eſt, verum plureis, unde una tamen ſit.
Corpus ut exanimum ſi quod procul ipſe jacêre
Conſpicias hominis: ſit ut omneis dicere cauſas
Conveniat lethi, dicatur ut illius una.
Nam neque cum ferro, neque frigore vincere poſſis
Interiiſſe, neque à morbo, neque forte veneno:
Verum aliquid, genere eſſe ex hoc, quod concio dicat,
Scimus: item in multis hoc rebus dicere habemus.
Nilus in æſtati creſcit, campiſque redundat
Unicus in terris Ægypti totius amnis.
Is rigat Ægyptum medium perſæpe calorem,
Aut quia ſunt æſtate Aquilones oſtia contra
Anni tempore eo, quo Eteſia flabra feruntur:
Et contra fluvium flantes remorantur, & undas
Cogentes ſurſus replent, coguntque manere.
Nam dubio procul hæc adverſo flabra feruntur
Flumine, quæ gelidis à ſtellis axis aguntur.
Ille ex æſtifera parti venit amnis ab Auſtro
Inter nigra virûm, percoctaque ſæcla calore,
Exoriens penitus media ab regione diei.
Eſt quoque uti poſſit magnus congeſtus arenæ
Fluctibus adverſis oppilare oſtia contra,
Cum mare permotum ventis ruit intus arenam.
Quo fit uti pacto liber minus exitus amni.
Et proclivus item fiat minus impetus undis.

Fit

Fit quoque, uti pluviæ forsan magis ad caput ejus
Tempore eo fiant, quo Etesia flabra Aquilonum
Nubila conjiciunt in eas tunc omnia parteis.
Scilicet ad mediam regionem ejecta diei
Cum convenerunt, ibi ad altos denique monteis
Contrusæ nubes coguntur, vique premuntur.
Forsit & Æthiopum penitus de montibus altis
Crescat, ubi in campos albas descendere ningueis
Tabificis subigit radiis sol omnia lustrans.
Nunc age, Averna tibi quæ sint loca cumq; lacusque,
Expediam, quali natura prædita constent.
Principio, quod Averna vocantur, nomen id ab re
Impositum 'st, quia sunt avibus contraria cunctis,
E regione ea quod loca cum advenere volantes,
Remigii oblitæ pennarum vela remittunt,
Præcipitesque cadunt molli cervice profusæ
In terram, si forte ita fert natura locorum:
Aut in aquam, si forte lacus substratus Averno 'st.
Qualis apud Cumas locus est montemque Vesevum,
Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus.
Est & Athenæis in mœnibus, arcis in ipso
Vertice, Palladis ad templum Tritonidos almæ,
Quo nunquam pennis appellunt corpora raucæ
Cornices, non cum fumant altaria donis:
Usqueadeo fugitant non iras Palladis acreis
Pervigilii causa, Graiûm ut cecinere poetæ:
Sed natura loci hoc opus efficit ipsa sua vi.
In Syria quoque fertur item locus esse, videri,
Quadrupedes quoque quo simulac vestigia primum
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,
Manibus ut si sint divis mactata repente.
Omnia quæ naturali ratione geruntur,
Et quibus è causis fiant, appâret origo:
Janua ne his Orci potius regionibus esse
Credatur posita, hinc animas Acheruntis in oras
Ducere forte deos Maneis inferne reamur:
Natibus alipedes ut cervi sæpe putantur

Ducere

Ducere de latebris ſerpentia ſæcla ferarum.
Quod procul à vera quam ſit ratione repulſum,
Percipe: namque ipſa de re nunc dicere conor.
Principio hoc dico, quod dixi ſæpe quoque ante,
In terra cujuſque modi rerum eſſe figuras:
Multa, homini quæ ſunt vitalia: multaque morbos
Incutere, & mortem quæ poſſint accelerare:
Et magis eſſe aliis alias animantibus aptas
Res ad vitai rationem, oſtendimus ante,
Propter diſſimilem naturam, diſſimileiſque
Texturas inter ſeſe, primaſque figuras:
Multa meant inimica per aureis, multa per ipſas
Inſinuant nareis infeſta atque aſpera odore:
Nec ſunt multa parum tactu vitanda, nec autem
Aſpectu fugienda, ſaporeque triſtia quæ ſint.
Deinde videre licet quam multæ ſint homini res
Acriter infeſto ſenſu, ſpurcæque graveſque.
Arboribus primum certis gravis umbra tributa 'ſt,
Uſqueadeo, capitis faciant ut ſæpe dolores,
Siquis eas ſubter jacuit proſtratus in herbis.
Eſt etiam in magnis Heliconis montibus arbos
Floris odore hominem tetro conſueta necare.
Scilicet hæc ideo terris ex omnia ſurgunt
Multa modis multis multarum ſemina rerum,
Quod permiſta gerit tellus, diſcretaque tradit:
Nocturnumque recens extinctum lumen, ubi acri
Nidore offendit nareis conſopit ibidem:
Caſtoreoque gravi mulier ſopita recumbit,
Et manibus nitidum teneris opus effluit eij,
Tempore eo ſi odorata 'ſt, quo menſtrua ſolvit.
Multaque præterea languentia membra per artus
Solvunt, atque animam labefactant ſedibus intus:
Denique ſi in calidis etiam cunctere lavacris,
Plenior & ſolio in fueris ferventis aquai:
Quam facile in medio ſit uti des ſæpe ruinas?
Carbonumque gravis vis, atque odor inſinuatur
Quam facile in cerebrũ, niſi aquam præcepinus ante?

At

At cum membra hominis percepit fervida febris,
Tum fit odor vini plagæ mactabilis instar.
Nonne vides etiam terra quoque sulfur in ipsa
Gignier? & tetro concrescere odore bitumen?
Denique ubi argenti venas, aurique sequuntur,
Terrai penitus scrutantes abdita ferro:
Qualeis exspirat scapteſula subter odores?
Quidve mali fit ut exhalent aurata metalla?
Quas hominum reddunt facies? qualeisque colores?
Nonne vides, audisve perire in tempore parvo
Quam soleant, & quam vitai copia desit,
Quos opere in tali cohibet vis magna? necesse 'st
Hos igitur tellus omneis exæstuet æstus:
Expiretque foras in aperta promptaque cœli.
Sic & Averna loca alitibus summittere debent
Mortiferam vim, de terra quæ surgit in auras,
Ut spatium cœli quadam de parte venenet,
Quo simul ac primum pennis delata sit ales,
Impediatur ibi cæco conrepta veneno;
Ut cadat è regione loci, qua dirigit æstus:
Quo cum conruit, hæc eadem vis illius æstus,
Relliquias vitæ membris ex omnibus aufert.
Quippe etenim primo quasi quendam conciet æstum:
Posterius fit, uti cum jam cecidere veneni
In fonteis ipsos, ibi sit quoque vita vomenda,
Propterea quod magna mali sit copia circum.
Fit quoque ut interdum vis hæc, atque æstus Averni,
Aera, qui inter aveis cunque 'st terramque locatus,
Discutiat, prope uti locus hinc linquatur inanis:
Cujus ubi è regione loci venêre volantes,
Claudicat extemplo pennarum nisus inanis:
Et conamen utrinque alarum proditur omne.
Hic, ubi nictari nequeunt insistereque alis:
Scilicet in terram delabi pondere cogit
Natura, & vacuum prope jam per inane jacentes
Dispergunt animas per caulas corporis omneis.
Frigidior porro in puteis æstate fit humor,

Rarescit quia terra calore, & semina siqua
Forte vaporis habet, propere dimittit in auras.
Quo magis est igitur tellus affecta calore.
Hoc fit frigidior, qui in terra 'st abditus, humor.
Frigore cum premitur porro omnis terra, coitque,
Et quasi concrescit: fit scilicet, ut coeundo
Exprimat in puteos, siquem gerit ipsa calorem.
Est apud Ammonis fanum fons luce diurna
Frigidus, at calidus nocturno tempore fertur:
Hunc homines fontem nimis admirantur, & acri
Sole putant subter terras ferviscere raptim,
Nox ubi terribili terras caligine texit:
Quod nimis à vera 'st longe ratione remotum:
Quippe ubi sol nudum contrectans corpus aquai,
Non quierit calidum supera de reddere parte,
Cum superum lumen tanto fervore fruatur:
Qui queat hic subter tam crasso corpore terram,
Percoquere humorem, & calido sociare vapori?
Præsertim cum vix possit per septa domorum
Insinuare suum radiis ardentibus æstum?
Quæ ratio est igitur? nimirum terra magis quod
Rara tenet circum hunc fontem, quam cætera tellus.
Multaque sunt ignis prope semina corpus aquai.
Hinc ubi roriferis terram nox obruit umbris:
Extemplo subtus frigescit terra, coitque.
Hac ratione fit, ut tanquam compressa manu sit,
Exprimat in fontem, quæ semina cumque habet ignis,
Quæ calidum faciunt laticis tactum atque saporem.
Inde ubi sol radiis terram dimovit obortis,
Et rarefecit calido miscente vapore:
Rursus in antiquas redeunt primordia sedeis
Ignis, & in terram cedit calor omnis aquai:
Frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.
Præterea solis radiis jactatur aquai
Humor, & in luci tremulo rarescit ab æstu:
Propterea fit uti quæ semina cunque habet ignis,
Dimittat: quasi sæpe gelum, quod continet in se.

Mittit,

Mittit, & exoluit glaciem, nodoſque relaxat.
Frigidus eſt etiam fons, ſupra quem ſita ſæpe
Stupa jacit flammas concepto protinus igni:
Tedaque conſimili ratione accenſa per undas
Conlucet, quocunque natans impellitur auris:
Nimirum quia ſunt in aqua permulta vaporis
Semina, de terraque neceſſe 'ſt funditus ipſa
Ignis corpora per totum conſurgere fontem,
Et ſimul exſpirare foras, exireque in auras,
Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri fons.
Præterea diſperſa foras erumpere cogit
Vis per aquam ſubito, ſurſumque ea conciliari:
Quod genus endo mari ſpirat fons dulcis aquai,
Qui ſcatit, & ſalſas circum ſe dimovet undas.
Et multis aliis præbet regionibus æquor
Utilitatem opportunam ſitientibu' nautis,
Quod dulceis inter ſalſas intervomit undas.
Sic igitur per eum poſſunt erumpere fontem,
Et ſcatere illa foras in ſtupam ſemina: quo cum
Conveniunt, aut cum tedai corpori adhærent,
Ardeſcunt facile extemplo: quia multa quoque in ſe
Semina habent ignis ſtupæ tedæque tenentes.
Nonne vides etiam, nocturna ad lumina lychnum
Nuper ubi extinctum admoveas, accendier ante,
Quam tetigit flammam? tedamque pari ratione?
Multaque præterea, prius ipſo tacta vapore
Eminus ardeſcunt, quam comminus imbuat ignis.
Hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandum 'ſt.
Quod ſupereſt, agere incipiam quo fœdere fiat
Naturæ, lapis hic ut ferrum ducere poſſit,
Quem Magneta vocant patrio de nomine Graii,
Magnetum quia ſit patriis in finibus ortus.
Hunc homines lapidem mirantur, quippe catenam
Sæpe ex annellis reddit pendentibus ex ſe.
Quinque etenim licet interdum, plureiſque videre
Ordine demiſſos levibus jactarier auris,
Unus ubi ex uno dependet ſubter adhærens:

Ex alioque alius lapidis vim, vinclaque noſcit:
Uſqueadeo permananter vis pervalet ejus.
Hoc genus in rebus firmandum'ſt multa prius, quam
Ipſius rei rationem reddere poſſis:
Et nimium longis ambagibus eſt adeundum:
Quo magis attentas aureis, animumque repoſco.
Principio omnibus à rebus, quaſcunque videmus,
Perpetuo fluere, ac mitti ſpargique neceſſe 'ſt
Corpora, quæ feriant oculos, viſumque laceſſant:
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores,
Frigus ut à fluviis, calor à ſole, æſtus ab undis
Æquoris exeſor mœrorum littora propter:
Nec varii ceſſant ſonitus manare per auras.
Denique in os ſalſi venit humor ſæpe ſaporis,
Cum mare verſamur propter; dilutaque contra
Cum tuimur miſceri abſinthia, tangit amaror:
Uſqueadeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur, & in cunctas dimittitur undique parteis:
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi,
Perpetuo quoniam ſentimus, & omnia ſemper
Cernere, odorari licet, & ſentire ſonorem.
Nunc omnes repetam quam raro corpore ſint res,
Commemorare, quod in primo quoq; carmine claret.
Quippe etenim, quamquâ multas hoc pertinet ad res
Noſcere, cum primis hanc ad rem protinus ipſam,
Qua de diſſerere aggredior, firmare neceſſe 'ſt,
Nil eſſe in promptu, niſi miſtum corpus Inani.
Principio ſit, ut in ſpeluncis ſaxa ſuperna
Sudent humore, & guttis manantibu' ſtillent:
Manat item nobis è toto corpore ſudor,
Creſcit barba, pilique per omnia membra, per artus:
Diditus in venas cibus omneis, auget alitque
Corporis extremas quoque parteis, unguiculoſque.
Frigus item tranſire per æs, calidumque vaporem
Sentimus: ſentimus item tranſire per aurum,
Atque per argentum, cum pocula plena tenemus.
Denique per diſſepta domorum ſaxea voces

Pervo-

Pervolitant, permanat odos, frigusque, vaposque
Ignis: quin ferri quoque vim penetrare suevit,
Undique qua circum corpus lorica coercet:
Morbida vis quæcunque extrinsecus insinuatur.
Et tempestates terra cœloque coortæ
E cœlo emotæ terraque repente facessunt,
Quandoquidem nihil est, non raro corpore nexum.
Huc accedit, uti non omnia, quæ jaciuntur
Corpora cunque ab rebus, eodem prædita sensu,
Atque eodem pacto rebus sint omnibus apta.
Principio terram sol excoquit, & facit are:
At glaciem dissolvit, & altis montibus alte
Exstructas ningueis radiis tabescere cogit,
Denique cera liquescit in ejus posita vapore,
Ignis item liquidum facit æs, aurumque resolvit:
At coria, & carnem trahit, & conducit in unum.
Humor aquæ porro ferrum condurat ab igni,
At coria, & carnem mollit durata calore:
Barbigeras oleaster eo juvat usque capellas,
Diffluat ambrosia quasi vero, & nectare tinctus:
At nihil est, homini fronde hac quod amarius extet.
Denique amaricinum fugitat sus, & timet omne
Unguentum; nam, fetigeris subus acre venenum 'st,
Quod nos interdum tanquam recreare videtur.
At contra nobis cœnum teterrima cum sit
Spurcities, eadem subus hæc res munda videtur,
Insatiabiliter toti ut volvantur ibidem.
Hoc etiam superest, ipsa quam dicere de re
Aggredior quod dicendum prius esse videtur.
Multa foramina cum variis sint reddita rebus,
Dissimili inter se natura prædita debent
Esse, & habere suam naturam quæque, viasque,
Quippe etenim varii sensus animantibus insunt,
Quorum quisque suam proprie rem percipit in se.
Nam penetrare aliâ sonitus aliâque saporem
Cernimus è succis, aliâ nidoris odores,
Propter dissimilem naturam, textaque rerum:

Præterea manare aliud per ſaxa videtur:
Atque aliud per ligna: aliud tranſire per aurum:
Argentoque foras aliud, vitroque meare.
Nam fluere hæc ſpecies, illac calor ire videtur:
Atque aliis aliud citius tranſmittere eadem.
Scilicet id fieri cogit natura viarum,
Multi modis varians, ut paullo oſtendimus ante.
Quapropter bene ubi hæc confirmata atque locata
Omnia conſtiterint nobis præpoſta, parata:
Quod ſupereſt, facile hinc ratio reddetur, & omnis
Cauſa patefiet, quæ ferri pelliciat vim.
Principio fluere è lapide hoc permulta neceſſe 'ſt
Semina, ſive æſtum, qui diſcutit aera plagis:
Inter qui lapidem, ferrumque 'ſt cunque locatus.
Hoc ubi inanitur ſpatium, multuſque vacefit
In medio locus: extemplo primordia ferri
In vacuum prolapſa cadunt conjuncta, fit utque
Annulus ipſe ſequatur, eatque ita corpore toto.
Nec res ulla magis primoribus ex elementis
Indupedita ſuis arcte connexa cohæret,
Quam validi ferri naturæ frigidus horror.
Quo minus eſt mirum, quod paullo diximus ante,
Corpora ſi nequeunt de ferro plura coorta
In vacuum ferri, quin annulus ipſe ſequatur:
Quod facit, & ſequitur donec pervénit ad ipſum
Jam lapidem, cæciſque in eo compagibus hæſit.
Hoc fit item cunctas in parteis: unde vacefit
Cunque locus, ſive ex tranſverſo, ſive ſuperne:
Corpora continuo in vacuum vicina feruntur.
Quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipſa
Sponte ſua ſurſum poſſunt conſurgere in auras.
Huc accedit item, quare queat id magis eſſe:
„ Hæc quoque res adjumento, motuque juvatur:
Quod ſimul à fronte eſt annelli rarior aer
Factus, inanituſque locus magis ac vacuatus:
Continuo fit, uti qui poſt eſt cunque locatus
Aer, à tergo quaſi provehat atque propellat.

Semper

Semper enim circum poſitus res verberat aer.
Sed tali ſit uti propellat tempore ferrum,
Parte quod ex una ſpatium vacat, & capit in ſe.
Hic, ubi, quem memoro, per crebra foramina ferri 'ſt
Parvas ad parteis ſubtiliter inſinuatus:
Trudit & impellit quaſi navim velaque ventus.
Denique res omnes debent in corpore habere
Aera, quandoquidem raro ſunt corpore, & aer
Omnibus eſt rebus circumdatus appoſituſque.
Hic igitur, penitus qui in ferro 'ſt abditus aer,
Sollicito motu ſemper jactatur, eoque
Verberat annellum dubio procul: & ciet intus
Scilicet: atque eôdem fertur, quo præcipitavit
Jam ſemel, & quamquam in partem conamina ſumſit.
Fit quoque ut à lapide hoc ferri natura recedat
Interdum, fugere, atque ſequi conſueta viciſſim.
Exſultare etiam Samothracia ferrea vidi:
Et ramenta ſimul ferri furere intus ahenis
In ſcaphiis, lapis hic Magnes cum ſubditus eſſet:
Uſqueadeo fugere à ſaxo geſtire videtur:
Ære interpoſito, diſcordia tanta creatur,
Propterea, quia nimirum prius æſtus ubi æris
Præcepit, ferrique vias poſſedit apertas:
Poſterior lapidis venit æſtus, & omnia plena
Invenit in ferro: neque habet quà tranet, ut ante.
Cogitur offenſare igitur, pulſareque fluctu
Ferrea texta ſuo: quo pacto reſpuit ab ſe,
Atque per æs agitat, ſine eo quæ ſæpe reſorbet.
Illud in his rebus mirari mitte, quod æſtus
Non valet è lapide hoc alias impellere item res.
Pondere enim fretæ partim ſtant, quod genus aurum:
Ac partim raro quia ſunt cum corpore, ut æſtus
Pervolet intactus, nequeunt impellier uſquam:
Lignea materies in quo genere eſſe videtur.
Inter utraſque igitur ferri natura locata,
Æris ubi accepit quædam corpuſcula: tum fit,
Impellant ut eam Magneſii ſemina ſaxi.

Nec tamen hæc ita ſunt aliarum rerum aliena,
Ut mihi multa parum genere ex hoc ſuppeditentur,
Quæ memorare queam inter ſe ſingulariter apta.
Saxa vides primum ſola cooleſcere calce:
Glutine materies taurino ita jungitur una,
Ut vitio venæ tabularum ſæpius hiſcant,
Quam laxare queant compages taurea vincla.
Vitigeni latices in aquai fontibus audent
Miſceri, cum pix nequeat gravis & leve olivum.
Purpureuſque colos conchyli mergitur una
Corpore cum lanæ, dirimi qui non queat uſquam:
Non ſi Neptuni fluctu renovare operam des:
Non, mare ſi totum velit eluere omnibus undis.
Denique res auro argentum concopulat una,
Ærique æs plumbo ſit uti jungatur ab albo.
Cætera jam quam multa licet reperire? quid ergo?
Nec tibi tam longis opus eſt ambagibus uſquam,
Nec me tam multam hîc operam conſumere par eſt:
Sed breviter paucis reſtat comprendere multa.
Quorum ita texturæ cecidérunt mutua contra,
Ut cava conveniant plenis hæc illius, illa
Hujuſque: inter ſe junctura horum optima conſtat.
Eſt etiam, quaſi ut annellis, hamiſque plicata
Inter ſe quædam poſſint coplata teneri:
Quod magis in lapide hoc fieri ferroque videtur.
Nunc, ratio quæ ſi morbis, aut unde repente
Mortiferam poſſit cladem conflare coorta
Morbida vis hominum generi, pecudumque catervis,
Expediam. Primum multarum ſemina rerum
Eſſe ſupra docui, quæ ſint vitalia nobis:
Et contra, quæ ſint morbo, mortique, neceſſe 'ſt
Multa volare; ea cum caſu ſunt forte coorta,
Et perturbarunt cœlum, fit morbidus aer.
Atque ea vis omnis morborum, peſtilitaſque,
Aut extrinſecus, ut nubes nebulæque ſuperne
Per cœlum veniunt, aut ipſa ſæpe coorta
De terra ſurgunt, ubi putrorem humida nacta 'ſt,

Intem-

Intempestivis pluviisque, & solibus icta.
Nonne vides etiam cœli novitate, & aquarum
Tentari, procul à patria quicunque domoque
Adveniunt? ideo quia longe discrepat aer.
Nam quid Britannum cœlum differre putamus,
Et quod in Ægypto 'st, qua mundi claudicat axis?
Quidve quod in Ponto 'st differre à Gadibus, atque
Usque ad nigra virûm, percoctaque sæcla calore?
Quæ cum quattuor inter se diversa videmus,
Quattuor à ventis, & cœli partibus esse,
Tum color & facies hominum distare videntur
Largiter, & morbi generatim sæcla tenere.
Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in media, neque præterea usquam.
Arthide tentantur gressus, oculique in Achæis
Finibus, inde aliis alius locus est inimicus
Partibus, ac membris: varius concinnat id aer.
Proinde ubi se cœlum, quod nobis forte alienum 'st,
Commovet, atque aer inimicus serpere cœpit:
Ut nebula, ac nubes paullatim repit, & omne
Qua graditur, conturbat, & immutare coactat.
Fit quoque, ut in nostrum cum vênit deniq; cœlum,
Corrumpat, reddatque sui simile, atque alienum.
Hæc igitur subito clades nova, pestilitasque,
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominum pastus, pecudumque cibatus:
Aut etiam suspensa manet vis aere in ipso:
Et cum spirantem misstas hinc ducimus auras,
Illa quoque in corpus pariter sorbere necesse 'st.
Consimili ratione venit bubus quoque sæpe
Pestilitas, etiam pecubus balantibus ægror.
Nec refert utrum nos in loca deveniamus
Nobis adversa, & cœli mutemus amictum:
An cœlum nobis ultro natura cruentum
Deferat, aut aliquid, quo non consuevimus uti:
Quod nos adventu possit tentare recenti.
Hæc ratio quondam morborum, & mortifer æstus

Fini-

Finibu' Cecropiis funeſtos reddidit agros,
Vaſtavitque vias, exhauſit civibus urbem.
Nam penitus veniens Ægypti è finibus ortus,
Aera permenſus multum, campoſque natanteis,
Incubuit tandem populo Pandionis: omnes
Inde catervatim morbo mortique dabantur.
Principio caput incenſum fervore gerebant:
Et dupliceis oculos ſuffuſa luce rubenteis.
Sudabant etiam fauces intrinſecus atro
Sanguine, & ulceribus vocis via ſepta coibat:
Atque animi interpres manabat lingua cruore.
Debilitata malis, motu gravis, aſpera tactu.
Inde, ubi per fauceis pectus complerat, & ipſum
Morbida vis in cor mœſtum confluxerat ægris:
Omnia tum vero vitai claustra lababant.
Spiritus ore foras tetrum volvebat odorem,
Rancida quo perolent projecta cadavera ritu.
Atque animi prorſum vires totius, & omne
Languebat corpus, lethi jam limine in ipſo.
Intolerabilibuſque malis erat anxius anguor
Aſſidue comes, & gemitu commiſta querela.
Singultuſque frequens noctem perſæpe, diemque
Conripere aſſidue nervos & membra coactans,
Diſſolvebat eos, defeſſos ante, fatigans.
Nec nimio cuiquam poſſes ardore tueri
Corporis in ſumma ſummam ferviſcere partem:
Sed potius tepidum manibus proponere tactum,
Et ſimul ulceribus quaſi inuſtis omne rubere
Corpus, ut eſt per membra Sacer cum diditur ignis.
Fatima pars homini vero flagrabat ad oſſa:
„ Flagrabat ſtomacho flamma, ut fornacibus intus.
Nil adeo poſſet cuiquam leve, tenueque membris
Vertere in utilitatem ad ventum & frigora ſemper,
In fluvios partim gelidos ardentia morbo
Membra dabant, nudum jacientes corpus in undas.
Multi præcipites lymphis putealibus alte
Inciderunt ipſo venientes ore patente.

Infe-

Insedabiliter sitis arida corpora mersans
Æquabat malum parvis humoribus imbrem.
Nec requies erat ulla mali, defessa jacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore,
Quippe patentia cum totas ardentia nocteis
Lumina versarent oculorum expertia somno:
Multaque præterea mortis tum signa dabantur.
Perturbata animi mens in mœrore metuque:
Triste supercilium, furiosus voltus, & acer:
Sollicitæ porro plenæque sonoribus aures:
Creber spiritus, aut ingens, raroque coortus:
Sudorisque madens per collum splendidus humos:
Tenuia sputa, minuta, croci contincta colore,
Salsaque per fauceis raucas vix edita tussi.
In manibus vero nervi trahier, tremere artus:
A pedibusque minutatim succedere frigus
Non dubitabat: item ad supremum denique tempus
Compressæ nares: nasi primoris acumen.
Tenue, cavati oculi, cava tempora, frigida pellis,
Duraque: inhorrebat rictum, frons tenta minebat:
Nec nimio rigida post strati morte jacebant:
Octavoque fere candenti lumine solis,
Aut etiam nona reddebant lampade vitam.
Quorum siquis (ut est) vitarat funera lethi,
Visceribus tetris, & nigra proluvie alvi;
Posterius tamen hunc tabes lethumque manebat:
Aut etiam multus capitis cum sæpe dolore
Conruptus sanguis plenis ex naribus ibat:
Huc hominis totæ vires corpusque fluebat.
Profluvium porro qui tetri sanguinis acre
Exierat, tamen in nervos huic morbus & artus
Ibat, & in parteis genitaleis corporis ipsas.
Et graviter partim meantes limina lethi
Vivebant ferro privati parte virili:
Et manibus sine nonnulli pedibusque manebant
In vita tamen, & perdebant lumina partim:
Usqueadeo mortis metus his incesserat acer.

Atque-

Atque etiam quoſdam cepere oblivia rerum
Cunctarum, neque ſe poſſent cognoſcere ut ipſi.
Multaq; humi cum inhumata jacerent corpora ſupra
Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
Aut procul abſiliebat, ut acrem exiret odorem:
Aut, ubi guſtârat, languebat morte propinqua.
Nec tamen omnino temere illis ſolibus ulla
Comparebat avis, nec noctibus ſæcla ferarum
Exibant ſylvis: languebant pleraque morbo,
Et moriebantur: cum primis fida canum vis
Strata viis animam ponebat in omnibus ægram.
Extorquebat enim vitam vis morbida membris.
Incomitata rapi certabant funera vaſta:
Nec ratio remedi communis certa dabatur.
Nam quod alis dederat vitaleis aeris auras
Volvere in ore licere, & cœli templa tueri:
Hoc aliis erat exitio, lethumque parabat.
Illud in his rebus miſerandum & magnopere unum
Ærumnabile erat, quod, ubi ſe quiſque videbat
Implicitum morbo, morti damnatus ut eſſet,
Deficiens animo mœſto cum corde jacebat
Funera reſpectans, animam & mittebat ibidem:
Idque vel in primis cumulabat funere funus.
Quippe etenim nullo ceſſabant tempore apiſci
Ex aliis alios avidi contagia morbi:
Nam quicunque ſuos fugitabant viſere ad ægros,
Vitai nimium cupidi, mortiſque timentes,
Pœnibat paullo poſt turpi morte malaque
Deſertos, opis experteis, incuria mactans,
Lanigeras tanquam pecudes, & bucera ſæcla.
Qui fuerant autem præſto, contagibus ibant,
Atque labore, pudor quem tum cogebat obire,
Blandaque laſſorum vox miſta voce querelæ.
Optimus hoc lethi genus ergo quiſque ſubibat:
Inque aliis alium populum ſepelire ſuorum
Certantes, lacrymis laſſi luctuque redibant.
Inde bonam partem in lectum mœrore dabantur:

Nec

Nec poterat quiſquam reperiri, quem neque morbus
Nec mors, nec luctus tentaret tempore tali.
Præterea jam paſtor, & armentarius omnis,
Et robuſtus item curvi moderator aratri,
Languebant, penituſque caſis contruſa jacebant
Corpora, paupertate & morbo dedita morti.
Exanimis pueris ſuper exanimata parentum
Corpora nonnunquam poſſes, retroque videre
Matribus, & patribus natos ſuper edere vitam,
Nec minimùm partim ex agris ægroris in urbem
Confluxit, languens quem contulit agricolarum
Copia, conveniens ex omni morbida parti.
Omnia complebant loca tectaque, quo mage eos tum
Confertos ita acervatim mors accumulabat.
Multa ſiti proſtrata viam per, proque voluta
Corpora ſilanos ad aquarum ſtrata jacebant,
Intercluſa anima nimia ab dulcedine aquai.
Multaque per populi paſſim loca promta, viaſque
Languida ſemianimo tum corpore membra videres,
Horrido pædore, & pannis cooperta perire
Corporis inluvie: pellis ſuper oſſibus una,
Ulceribus tetris prope jam, ſordique ſepulta.
Omnia denique ſancta Deûm delubra replerat
Corporibus mors exanimis, onerataque paſſim
Cuncta cadaveribus cœleſtum templa manebant:
Hoſpitibus loca quæ complerant ædituentes.
Nec jam relligio divûm, nec numina magni
Pendebantur: enim præſens dolor exſuperabat.
Nec mos ille ſepulturæ remanebat in urbe,
Ut prius hic populus ſemper conſuerat humari.
Perturbatus enim totus trepidabat, & unus
Quiſque ſuum pro re conſortem mœſtus humabat.
Multaque vis ſubita, & paupertas horrida ſuaſit.
Namque ſuos conſanguineos aliena rogorum
Inſuper exſtructa ingenti clamore locabant,
Subdebantq; faceis, multo cum ſanguine ſæpe
Rixantes potius, quam corpora deſererentur.

FINIS.

TANAQUILLI FABRI EMENDATIONES ET CONJECTURÆ In T. LUCRETII LIBROS DE RERUM NATURA.

CAPUT I.

PAGINA 8. Verſ. 30. Atomos videri non poſſe ut probet Lucretius, ait eſſe quædam corpora multis partibus grandiora & ὀγκωδέστερα quàm atomi ſint, quæ ipſa tamen ſub oculorum ſenſum minime cadant; quo in genere ventos eſſe ſcribit:

Ne

Ne qua forte tamen cæptes diffidere dictis,
Quod nequeunt oculis rerum primordia cerni;
Accipe præterea qua corpora tute neceſſe eſt
Confiteare eſſe in rebus, nec poſſe videri.
Principio venti vis verberat incita pontum,
Ingenteſque ruit naves, & nubila differt:
Interdum rapido percurrens turbine campo,
Arboribus magnis ſternit, monteſque ſupremos
Silvifragis vexat flabris; ita perfurit acri
Cum fremitu, ſævitque minaci murmure pontus.

Primum omnium legendum videri poſſit *propterea*, non *præterea*; ſed hoc perpauxillulum quiddam eſt præ ut quod jam dicam: Graviſſimum enim in illis verſibus mendum eſſe ſi dixero, id dicam quod res eſt:

ita perfurit acri
Cum fremitu, ſævitque minaci murmure pontus.

Quippe contra ſenſum faciat, qui orationem ad hunc modum formaverit: *Ventus PONTUM verberat, naves disjicit, nubila differt, interdum campos arboribus ſternit, monteſque ſupremos flabris ſuis vexat,* ITA FURIT PONTUS. Vel puer facile viderit, redeundum fuiſſe ad VENTUM ipſum, non autem ad PONTUM; eſt enim bene & naviter ridicula, planeq; *ἀσυνήθης* oratio. Quamobrem legendum,

ita perfurit acri
Cum fremitu, ſævitque minaci murmure cõrus.

Quod jam probabo, ubi ſic loqui ſolitum eſſe Lucretium oſtendero. Ad hunc igitur modum in hoc ipſo libro dixit,

flammai flore coorto.

Sic in II. *in Omne*
Unde coorta queat nova vis irrumpere.....

Item *Sed quaſi naufragiis magnis multiſque coortis*
Lib. III. *Ex infinito quæ poſſint ſorte coorta.*
Lib. VI. *Ventus ubi atq; anima ſubito vis maxima quæſit*
Aut extrinſecus aut ipſa ab tellure coorta.

Iterum eodem in libro:

Et tempeſtates terra cæloque coortæ.

Multi

Multi alii loci ex indicibus Lucretianis peti poterunt, ni satis sint qui modo allati fuere. Cæterum seu *côrtus* legas, seu *coortus*, perinde plane est; cum soleat Lucretius geminas vocales, ubi continuæ sunt, in eandem syllabam concludere. Ita lib. V. *cooperuisse* est quinque syllabarum tantum, quæ vox tamen sex syllabis constare debuerat:

.....atque oppida cooperuisse.

Ita in VI. *cooperiant* quatuor tantum syllabarum fecit:

Cooperiant maria.....

Alibi etiam *cooluerunt* tetrasyllabum fecit. Nunc ad τὸ *côrtus* veniendum. Certum est in Cod. MS. Bertinii, quó usus olim est Dionys. Lambinus, eum versum,

Principio venti vis verberat incita pontū [vel *portus*]

sic scriptum esse,

Principio venti vis verberat incita cortus;

Sed cùm eam vocem non intelligerent interpretes, ex *cortus* fecere *portus*; quod hodieque in multis editionibus apparet; Qua in re bis peccarunt; nam in eo versu *portus* esse non potest; ut nec τὸ *côrtus*; Dein, uti videtur, illam vocem nihili esse existimarunt, quæ tamen & Latinissima, & huic descriptioni maxime apta est, si modo in suam sedem, uti à me factum est, reducta fuerit, legendo scilicet,

ita perfurit acri.

Cum fremitu, sævitque minaci murmure côrtus.

Ex ignoratione autem hujus vocis factum item est, ut locus quidam in III. & alius in IV. quem, cum eò ventum fuerit, indicabimus, nondum ab ullo Interprete explicari potuerit. Quemadmodum vero non viderunt quid esset *cortus*, ita quoque quid esset *côptus* haud sane animadvertere potuerunt. Inde adeo nata illa est ἀπορία καὶ ἀμηχανία, uti suo aperietur loco, quæ Interpretes invasit. Existimabant enim *côptus* esse *comptus*; qua in re haud sane leviter lapsi sunt.

Pag.

Pag. 9. V. 6. Illuſtris vero venti comparatio cum fluvio eſt: Ita, inquit, fluunt venti, quemadmodum & fluvios ferri videmus:

Nec ratione fluunt alia, ſtragemque propagant,
Quam cum mollis aquæ fertur natura, repente
Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decurſus aquai,
Fragmina conjiciens ſylvarum, arbuſtaque tota.
Nec validi poſſunt pontes venientis aquai
Vim ſubitam tolerare ita magno turbidus imbri
Molibus incurrens validis cum viribus amnis
Dat ſonitu magno ſtragem, volvitque ſub undis
Grandia ſaxa, ruit quà quidquid fluctibus obſtat.
Sic igitur debent venti quoq; flamina ferri.

Sunt hæc plane admirabilia, fateor; iiſque & Virgilius, & cæteri poſt Lucretium poetæ ſatis commode uſi ſunt: Sed quid hoc?

volvitq. ſub undis
Grandia ſaxa, ruit quà quidquid fluctibus obſtat.

Sane iſtud *quà* nihil eſſe aliud poſſit, niſi *quâ parte, per quem locum*, aut *in quantum*, ἐφ' ὅσον, *quatenus*, &c. Unde tamen quando erit ut ſenſus aliquis ſatis aptus emergat? nam τὸ *quà* jungi nequit cum voce *ſaxa*. Præterea quod aiunt hoc loco *quidquid* poſitum eſſe pro *quidque*, id vero eſt quod haud facile probari poſſe ſcimus: neque vero, ſi probatum fuerit, res tamen in tuto fuerit. Legendum itaque ſemper exiſtimavi,

Grandia ſaxa, ruunt quæ *quidquid fluctibus obſtat*:

ſenſu tam plano quam neceſſario: *Fluvius ſaxa volvit, quæ ſaxa ruunt* (id eſt *evertunt, evellunt, eruunt*) *quidquid fluctibus obſtat*. Eſſe autem activæ ſignificationis τὸ *ruere* ſi probandum erit, non longe abeundum. Sequitur enim,

Quamlibet in partem res trudunt antè ruuntque.

Ita alibi, *tauri cornibus ruunt equos ad terram*, & *mare ruit arenam*, &, *ventus ruit naves*. Ita, *cæteros agerem, ruerem, proſternerem*. Terent. & alia apud alios ſexcenta.

Pag.

Pag. 19, V. 37. Paulo inferius legitur:

Quin etiam multis ſolis redeuntibus annis
Annulus in digito ſubtertenuatur habendo.

Mihi autem maxime placeat, ſi legatur,

Quin etiam multis olim *redeuntibus annis.*

Idque, ut venuſtius & concinnius eſt, ita & elegantiores homines probaturos ſatis confido. Error natus eſt ex geminatione ſ̃ S, in *multis*, more imperitorum librariorum.

Pag. 13. V. 8. Quidquid eſt, inquit Lucretius, id vel corpus eſt vel Inane;

Praterea nihil eſt quod poſſis dicere ab omni
Corpore ſejunctum, ſecretumq; eſſe ab Inani,
Quod quaſi tertia ſit numero natura reperta.

In verſu tertio MSS. Codd. quidam habent *quo*, non *quod*. Sed non eſt tanti: debuerat enim expungi hic verſus, quippe qui ex concluſione ſeu orationis clauſula petitus & huc tranſlatus ſit: mox enim legitur:

Ergo præter Inane & corpora, tertia per ſe
Nulla poteſt rerum in numero natura relinqui.

Deinde & Latinitas vitioſa eſt: *Nihil eſt* quod poſſis *dicere ſejunctum, &c.* Quod ſit quaſi *tertia natura reperta.*

Pag. 16. V. 3.

Et quàm quaq; magis cohibet res intus Inane,
Tam magis hisce rebus, penitus tentata, labaſcit.

Videtur legendum,

Tam magis iſtibus hæc *penitus tentata labaſcit.*

Scio quidem eſſe qui per iſta verba [*his rebus*] ignem, humorem, *&c.* intelligant; ſed hoc loco agitur de *plagis* in univerſum.

Pag. 16. V. 24.

quapropter longa dici
Infinita ætas anteacti temporis omnis
Quod fregiſſet adhuc diſturbans diſſolvenſque,
Nunquam relliquo reparari tempore poſſet.

Rem vero admirabilem, ſcilicet! *Ætas longa dici infinita*

Infinitæ anteacti temporis! quid hoc? Si ſeriò loquendum, & libere, dicam: Nugæ, & mera ἀνοησία. Legendum enim,

quapropter longa dies, &
Infinita *ætas anteacti temporis omnis, &c.*

Notum illud:

Longa dies homini docuit parere leones.

Et hoc Lucretii in IV.

.....hæc puncto cernantur lapſa diei,

id eſt *temporis*. Neque unquam aliter ſcripſere, qui pure & Romano ore locuti ſunt.

Pag. 20. V. 9.

Dicere porro ignem res omnes eſſe, neq; ullam
Rem veram in numero verum conſtare, niſi ignem, &c,

In ſecundo verſu lego, non *rem veram*, ſed *naturam*:

---neq; ullam

Naturam *in numero verum conſtare, &c.*

Quippe concoqui iſtud non poteſt, *Nulla* res vera *in numero verum conſtat*. Non enim hîc de iis agitur quæ ſint & exiſtant vere & ὄντως: quod ſuſius explicare non eſt neceſſe. Cæterum apud Lucretium τὸ *natura* paſſim ponitur pro re creata, id eſt producta, genita, ut ἀϊδίοις in lib. *de Mundo*.

Pag. 23. V. 9.

Sic alias aliis rebus mutarier omnes.

Aliquid ulceris hîc lateat neceſſe eſt: Latini enim ſermonis conſuetudo poſtulabat, ut ſcriberetur, *Sic alias aliis rebus* res *mutarier omnes*. At, inquies, error in metro fuerit: ſcilicet, gloſſema enim in veræ & germanæ lectionis locum invaſit. Neque dubitandum putem quin pro *mutarier* olim ſcripſerit Poeta *vertier*.

Sic alias aliis rebus res vertier omnes.

Frequenter enim uſurpat τὸ *vertere* in ea ſignificatione; ita in hoc ipſo libro:

.....& in rerum naturas vertier omnes.

Lib. II. *Naturam rerum mutare & vertere motus.*

Iterum. *Præterea cunctas itidem res vertere ſeſe.*

.....*in*

.....in ignes omnia verſat.
.....in pullos animales vertier ova.

Sic, *Et cujuſquemodi formarum vertere in ora.*
Omitto cætera exempla quæ legenti occurrent. Illud autem *rebus res*, ut *rerum res*, *rem res*, præterquam quod neceſſarium eſt hoc loco, niſi Lucretium, lectiſſimæ & terſiſſimæ dictionis ſcriptorem, βαρβαρίζειν dicemus, tam crebro uſurpatum ab eo eſt, id ut amaſſe videatur. Exempla fidem fecerint.

Multarum rerum in rebus primordia miſta.
Res putet immiſtas rebus latitare.....
Scire licet non eſſe in rebus res ita miſtas.
Multarum rerum in rebus communia debent.
Poſtremo ante oculos rem res finire videtur.

Sed hoc ſatis: neque alia exempla huc congeſſiſſe attinet.

Pag. 25. V. 16.

Cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem.

Primus ego, ni fallor, moneo, verſum hunc adulterinum eſſe, atque adeo hinc ejiciendum. Nihil enim aliud in eo eſt quam quod in verſu ſuperiori lectum fuit:

Robore cum ſaxi franguntur, mittere ſignum
Sanguinis.....

Illud autem *manare cruorem*, nonne idem eſt cum illo *mittere ſignum ſanguinis*? Sed unde natum putem, ſi roges, dicam: ex gloſſemate ſcilicet, aut aliquo conſimili loco qui ad oram libri adſcriptus à ſtudioſo lectore fuerat ad illa verba [*Robore cum ſaxi franguntur*] Poterat quidem hanc Virgilii imitationem ſignificaſſe,

Et torrere parant flammis & FRANGERE SAXO,

qui locus haud dubie ex hoc Lucretiano expreſſus eſt: ſed maluit addere illum Plauti ex Aſinaria:

Num me illuc ducis UBI LAPIS LAPIDEM TERIT?

id eſt *in piſtrinum*.

Pag 27. V. 17. *Debebat habere*] Lego, *debebit habere.*

habere, id eſt habeat neceſſe eſt. Mox lego quoque & *videatur*, pro *ut videatur*.

Pag 29. V. 11.

Tandem deveniunt in tales diſpoſituras,
Qualibus hæc rebus conſiſtit ſumma creata.

Quamvis ita ſcriptum ſit in optimis & luculentiſſimis editionibus, conſtat tamen hîc errorem eſſe: neq; enim dubium eſt quin legendum ſit, idque plane neceſſario,

Qualibus hæc rerum *conſiſtit ſumma creata.*

ut & alicubi legi ſcio. Senſus autem eſt: *deveniant in tales diſpoſituras, qualibus ſumma rerum creata eſt.* Illud enim *qualibus* ad diſpoſituras refertur; quod facile viderit qui vel leviſſime ſapiat: *rerum* autem *ſumma* eſt τὸ πᾶν. ut alibi,

Nec ſummam rerum *commutare ulla poteſt vis.* Et,

Debeat ad nihilum jam rerum ſumma reverti.

Sed neque aliter in toto opere locutus eſt Lucretius. Itaque exemplorum ſatis eſt. Nunc ad ſecundum librum veniamus; ibi enim occurret, opinor, aliquid quod manu medicâ opus habeat.

CAPUT

CAPUT II.

PAGINA 33. V. 16.

His tibi tum rebus timefactæ relligiones
Effugiunt animo pavidæ, mortisque timores?

Non possum ab animo meo impetrare, ilthuc ut adprobet, *relligiones timefactæ pavidæ*; cum τὸ *pavidus*, & τὸ *timefactus* idem sint, nunc quidem: quamobrem lubens legerim,

His tibi tum rebus pavefactæ relligiones
Effugiunt animo, pavidi mortisque timores?

Solet enim noster *conjunctiones* aut transponere, aut longius paulo trahere, idque more veterum poetarum. Quin & Ovidium ipsum, pui tamen arti obsequitur maxime, idem factitasse satis ei constat, cui notior ille paulo est. Quod autem *pavidos timores* dixi legi velle, nihil me novi feciſſe arbitror. Ita enim optimus quisque veterum loquitur; sic Ovidius *pavidos metus* alicubi vocavit, in Fastis opinor: alibi *pavidam formidinem*, in Metamorph. ut & *pavidum timorem*, nescio quo loco; nam hæc à memoria sunt. Qui otio abundabunt, plura his addent.

Pag. 34. V. 14.

Et quasi cursores vitai lampada tradunt.

Debet hic versus aliò migrare; neque enim sedem suam occupat: sic igitur eum cum superioribus connectes, si me audiveris:

Nec remoratur ibi: sic rerum summa novatur
Semper, & inter se mortales mutua vivunt:
Et, quasi cursores, vitai lampada tradunt.

Qui non indiligenter legerit, is ita fieri debere satis ipse per se judicaverit.

Pag. 36. V. 17.

At, quæ sunt solidâ primordia simplicitate,

Cum

Cum per Inane meant vacuum, nec res remoratur
Ulla foris, atque ipſa ſuis è partibus unum,
Unum, in quem cœpere locum connixa feruntur;
Debent nimirum præcellere mobilitate, &c.

Hic locus vulgò male explicatur, qui ſcilicet male legatur; Sic enim emendari oportuit,

At, quæ ſunt ſolidâ primordia ſimplicitate,
Cum per Inane meant vacuum, nec res remoratur
Ulla foris, QUIN *ipſa ſuis è partibus unum,*
Unum, in quem cœpere locum connixa FERANTUR.

Natus autem error eſt ἐν τῇ παραγραφῇ, ſcriptoris librarii, qui ante oculos habebat verſum illum, *At quæ*... Docti viderint, Docti, inquam.

Pag. 41. V. 18.

Præterea genus humanum, mutæque natantes
Squamigerûm pecudes, & læta arbuſta, feræque
Et variæ volucres, lætantia quæ loca aquarum
Concelebrant, &c.

Ferri non poteſt iſtud *lætantia*; Quanquam enim probe ſcio uſitatum fuiſſe apud veteres Latii ſcriptores τὸ *lætare aliquem*, pro *lætitia perfundere, hilariorem reddere*; (nam ecce prodit Livius Andronicus, neque rogatum venit, Lector,

Famne oculos ſpecie lætaviſti *optabili?*)

tamen minus aptum huic loco id verbum eſt; quod, ut videtur, è verſu ſuperiori in hunc per incuriam deductum eſt;

Squamigerûm pecudes & læta arbuſta, &c.

Legendum itaque putaverim *liquentia*. *Loca* autem *liquentia* erunt lacus, paludes, fluvii, maria. Unde Virgilius, qui Lucretium fere plerumque exprimit, (quem enim ante oculos potius haberet, quàm Lucretium?) in VI. Æneid. dixit,

Principio cœlum ac terras, camposque liquentes
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, &c.

Ita Græci, ὑγρὰ κέλευθα, *liquidas vias* pro mari, fluvio, *&c.* Primam autem in *liquentia* vel brevem

vem esse vel longam, si mavis, usus & consuetudo poetarum satis ostendunt. Locus porro Livii, de quo modò agebam, apud Nonium Marcellum legitur.

Pag. 42. V. 22.

Quam noster fluat, &c.

Videri alicui possit legendum esse *fuat*, pro *sit*; sed nil mutandum; est enim illustris translatio; *sed quæ continuò tenebris obducta periret*; deinde illius exempla innumera sunt apud Lucretium.

Pag. 44. V. 28.

Sed quod amara vides eadem, quæ fluvida constant,
Sudor uti maris *est*; *minime id mirabile habendum.*

Hic verò, sicubi aliàs, mirificos ludos præbent Interpretes. *Sudor maris*, inquiunt, *est aqua maris*. Bene sane. Sed quid ita tandem? Quia scilicet testimonio Aristotelis probari potest ex veteribus Physicis nonnullos ita fuisse locutos. Sed ego utrumque falsum esse omnibus suffragiis facile vincam; id quod mox apparebit. Locus ille Aristotelis legitur in secundo Meteorologicorum pag. 555. edit. Parisiensis: en tibi hominis verba, ex cap. II. in quo de maris salsugine ex professo agit: Ὁμοίως δὲ γελοῖον, καὶ εἴ τις εἰπὼν ἱδρῶτα τῆς γῆς εἶναι τὴν θάλατταν, ὄνειταί τι σαφὲς εἰρηκέναι, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς· πρὸς ποίησιν γὰρ, &c. id est, *Neque minus ridicule dixerit quispiam, uti ab Empedocle factum videmus, qui mare sudorem esse telluris dixerit*, &c. Hoc quidem loco Aristoteles solens more suo facit, ut meliores carpat; quasi scilicet agatur de genio τῆς διδακτικῆς· sed id aliàs videbitur; ad rem veniendum. Empedocles, διὰ μετάφορας scribens, dixit, mare esse *sudorem terræ*; At Lucretius *sudorem maris* nominat, ô bone: An igitur Lucretium inter & Empedoclem quidquam erit quod utrique convenire possit? An vero quod, si quid unquam aliud, ridiculum est, mare ipsum *sudor maris* fuerit? non, ut opinor. Deinde negamus hoc quoque, Lucretium hìc de salsugine, seu, ut veteres loquebantur, de

amarore

amarore magis egiſſe: Hoc enim ſex ſeptem demum verſibus inferius faciet:

Et quo mixta putes magis aſpera lævibus eſſe
Principiis, unde eſt Neptuni corpus acerbum,
Eſt ratio ſecernundi, &c.

Ubi *Neptuni corpus* mare eſt. Quamobrem ſatis confido fore neminem, cui de noſtra conjectura, niſi ſi certa potius emendatio vocanda eſt, dubitandum videatur. Agitur enim tantum de ſudore, qui, ut & lacrymæ, ſalſus & amarus eſſe, vel ſenſûs judicio, vel auctoritate Ariſtotelis & Plutarchi, comprobatur. Legendum itaque:

Sudor amarus ut eſt, &c.

His addo & aliud; Quod de Empedoclis ſententia legerant Interpretes, ſi in locum convenientem conferre volebant, debuiſſe ea, quæ hic ſcripſerunt, ad hos libri V. verſus retuliſſe, ubi diſputat Lucretius, qua ratione factum fuerit, ut mare è terra expreſſum ſit. Ibi enim diſerte *ſudorem terræ* vocavit:

Inque dies quanto circùm magis ætheris æſtus,
Et radii ſolis cogebant undique terram
Verberibus crebris, extrema ad limina apertam,
In medio ut propulſa ſuo condenſa coiret;
Tam magis expreſſus ſalſus de corpore ſudor
Augebat mare manando, campoſque natantes.

Quid vero quod in MSS. Codd. ad oram horum verſuum, de quibus ſuperius actum eſt, adſcriptum legitur, DE SUDORE SALSO? non igitur aliter olim legebatur hic locus, quam ut à me reſtitutus fuit. Poterant fortaſſe hæc fuſius tradi; ſed doctioribus ſcribimus, quibus hæc ſat erunt. Nam *ſalſum* & *amarum*, ἁλμυρὸν & πικρὸν, alterum pro altero ſumi non eſt, opinor, cur probem, cum ea res notior ſit, quam ut hinc illinc petitis ex utraque lingua teſtimoniis egere videatur.

Pag. 49. V. 21. *Divam prædicere*] Malim *prodicere*; eſt enim ſignificantius & plenius.

Pag. 56. V. 12.

Illud in his igitur fœdus meminiſſe decebit;

Lectio vulgata fuerat,

Illud in his igitur rebus meminiſſe decebit:

Sed illam uterque Interpres mutavit; legendo non *rebus*, ſed *fœdus*. At nihil neceſſe fuit; ſic enim loqui amat Lucretius: id quod uberrima exemplorum ſeges probabit.

Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi.
Illud in his quoque te rebus cognoſcere avemus.
Illud in his rebus non eſt mirabile .....
Illud in his obſignatum quoque rebus habere.
Illud in his rebus video [ſic legendum] *firmare poteſſe*
Illud in his rebus nequaquam ſumere poſſis.
Illud in his rebus non adduni, Nec tibi earum.
Illud in his rebus minime eſt mirabile habendum.
Illud in his rebus vitium vehementer .. ..
Illud in his rebus ne me arripuiſſe rearis.

Ibidem pag. 56. V. 15.

Sed magni referre ea primum quantula conſtent
Senſile quæ faciunt, & quâ ſint prædita formâ,
Motibus, ordinibus, poſituris denique quæ ſint.

Liquido jurare poſſim, legendum, *quæ is ſint*; id eſt *quibus poſituris*, &c. Ut verſu ſuperiori *quâ prædita formâ*, quod & arbitror lectum in aliquo exemplari fuiſſe. Sic in V.

..... in tales venere meatus
Qualibus hæc rerum genitur nunc ſumma novando.

Cui loco concinit quod in II. eſt.

Propterea magni quod refert, ſemina quæque
Cum quibus & quali poſitura contineantur.

Pag. 60. V. 8.

Quid magis his rebus poterat mirabile dici,
Aut, minus ante quod auderent fore credere gentes?
Nil, ut opinor: ita hæc ſpecies miranda fuiſſet,
Quam tibi jam nemo ſeſſus ſatiate videndi
Suſpicere in cœli dignatur lucida templa.

Locus depravatus; neque enim ullius hominis eſſe poteſt,

poteſt, qui Latine ſciat, ad hunc modum loqui: *nemo ſuſpicit hunc ſpectaculum in cœlum.* Legendum itaque

Quom [id eſt cum] *tibi jam nemo feſſus ſatiate vidēdi*
Suſpicere in cœli dignatur lucida templa.

Quam diceret, *Et tamen, (ita aſſueti oculi ſunt huic ſpectaculo,) nemo hodie dignatur ſuſpicere in cœlum.* Illud autem *Tibi* eſt παρέλκον more Atticoꝝ quod apud meliores ſcriptores pervulgatum eſt & tritum.

Ibidem pag. 60. V. 34.

conjecta repente
Magnarum rerum fierent exordia ſemper,
Terrai, maris, & cœli, generiſq; animantum.

Peſſime: neque enim SEMPER cum REPENTE convenire poteſt. Errorem autem ut viderent Interpretes, certe ſcripturæ varietas facis effiecre debuerat: Hic enim verſus in V. repetitus fuit, ſed novo etiam mendo deformatus. Sic enim ibi legitur:

Tandem conveniant ea, quæ conjuncta, repente
Magnarum rerum fiant exordia ſæpe.

Sed & hic & illic ſcribendum eſt, non *ſemper*, non *ſæpe*, ſed *nempe*.

Magnarum rerum fierent exordia, nempe
Terrai, maris, & cœli, generiſq: animantum.

Vitium autem ex compendiaria ſcribendi ratione natum eſt: nam pro *nempe* ſcribebant nēpe, unde procuderunt illud *ſæpe*, quemadmodum ex *ſæpe* τὸ *ſemper* procreavere.

Pag. 62. V. 21.

Nam quæcunq; vides hilaro grandeſcere adauctu,
Paullatimq; gradus ætatis ſcandere adultæ;
Plura ſibi aſſumunt, quam de ſe corpora mittunt,
Dum facile in venas cibus omnis diditur; & dum
Non ita ſunt latè diſperſa, ut multa remittant,
Et plus diſpendi faciant, quam veſcitur ætas.

Verſus ſunt illuſtres, & ex penitiſſima corporum animatorum conſideratione petiti; ſed in illo,

Et plus diſpendI faciant, quam veſcitur ætas, plane aliquid eſt quod contra Poetæ mentem faciat. Conſtat quippe hæc verba, *quàm veſcitur*, oppoſita illis eſſe, *plus diſpendI faciant*; Itaque τὸ *veſci* ſignificaret *acquirere*, *parare*, &c. Cui rei Linguæ Latinæ uſus reclamat. Quamobrem hunc locum ita ſemper legendum exiſtimavi:

Et plus diſpendI faciant quam nancitur *ætas.*

Nancitur autem [id eſt, *acquirit*] cùm verbum protriti uſûs non ſit, depravaſſe illi videntur, qui memoria patrum mercede conducti libros deſcribebant, proque eo intruſiſſe, *naſcitur*, quod nihilo melius eſt; unde alii ſuum *veſcitur* effinxerunt, quod ego vitioſum eſſe arbitror. *Nancitur* autem fit à *nancior*; id à *nancio* eſt, quod olim uſurpavit Gracchus, ut ex Priſciano novimus; Ex *nancio* autem nova proles orta eſt *nanciſcor*, quam recentior uſus retinuit. *Nancior* autem ſignificat *occupo. prehendo, capio.* In XII. tab. SI QUID PIGNERIS NANCITOR, SIBI HABETO (ubi *nancitor* veteris orthographiæ eſt pro *nancitur*) inde *renancitur* apud Paulum Diaconum Feſti Epitomiſten, pro *reprehendit*, ſeu *iterum prehendit.* Cum autem videam vocem antiquam, quæ in foro noſtro & tabulariis etiamnum obtinet, *des nanti*, pro pignoribus ſumi, unde & *nantir* & *nantiſe*, & ναντίζω in Græco-Barbaro, facile adducor ut credam è veteri jure Romano eam eſſe petitam, cùm, ut dixi, in XII Tabulis legatur, *Si quid pigneris nancitor, ſibi habeto.*

Ibid. pag. 62. V. 36.

Nec ſatis eſt proquam *largos exæſtuat* artus,
Unde queat tantum ſuboriri & ſuppeditare,
Quantum opus eſt, &, quod ſatis eſt, natura novare.

Monuit Lambinus tertium illum verſum, *Quantum opus eſt*, &c. In MSS. Codd. non reperiri; quem ipſe genuinum Lucretianum arbitratur, contrà autem, hunc, *Nec ſatis eſt*, &c. Spurium

rium esse contendit; Cur ita? nimirum non dispiciebat, qua ratione emendandus foret. Sic autem legendus videtur:

Nec satis est, præquam largos exæstuat auctus,
Unde, &c.

Cujus hic erit sensus?: *Ubi corpus ad crescendi cacumen venit, tunc defluere & minui debet, quia nihil satis est unde tantum suboriri possit, præquam exæstuat largos auctus*; id est, *substantiam prius acquisitam amittit. Auctum* enim vocat eam substantiam quâ illud aut illud corpus auctum est, ut & alibi.

CAPUT III.

PAGINA 65. Verſ. 16. (dos,

Nam quod ſæpe homines morbos magis eſſe timen-
Infamemque ferunt vitam, quam Tartara lethi,
Et ſe ſcire animi naturam ſanguinis eſſe,
Nec prorſum quidquam noſtræ rationis egere:

Ex iſtis quatuor verſibus poſteriores duos arbitror deleri oportere. Primum nihil opus illis eſt; dein, quænam iſthæc Latinitas, *Natura animi eſt ſanguinis?* Video quid velit; ſed Barbarus ſit & plane ἄμουσος qui ita loquatur. Ille autem verſus,

Nec prorſum quidquam noſtræ rationis egere,

quid boni tandem habet? Hinc diſcimus rem profecto mirabilem, bellam, & elegantiæ Lucretianæ, ſcilicet! animum noſtrum non egere noſtra ratione. Qui hæc amant, faciat Deus ut ne unquam noſtra ament.

Ibid. p. 65. V. 21. *Si fert ita forte voluntas*] In MSS. quibuſdam *fera voluntas*; in aliis, *fera voluptas*. Sed quia τὸ *fera* priorem ſyllabam brevem habet, exiſtimo eſſe gloſſema vocis alicujus, quæ hinc exciderit. Ea autem eſſe nulla alia poteſt quam *dira*; *Dirus* enim non eſt, quod vulgo putant, *deorum ira immiſſus*, cum è Græco δεινὸς natum ſit. Ita Lucretius lib. 4, de impetu ſævientis & impotentis amoris dixit,

Inritata tument loca ſemine, fitq; voluntas
Ejicere id, quò ſe contendit dira lubido.

& expreſſe magis poſt paulo ſcripſit,

Unaque res hæc eſt, cujus quam pluria habemus,
Tam magis ardeſcit dira cuppedine *pectus*.

Quod & Virgilius in ſe ſe tranſtulit:

An ſua cuiq; Deus fit dira cupido.

Sic alicubi in Æneid. de Capitolio loquens,

Jam

Tam tum religio pavidos terrebat agreſtes
Dira loci .....

Ad hunc modum *diritas morum*, in Tiberio Suetonii, δαιμόνιος erat & aſperitas; quod ex Cicerone firmari poteſt, qui *Fratres* illos *Terentianos* comparans, ait, in altero eſſe *diritatem*, in altero *comitatem*. Ita denique, (nam alia proferre haud lubet) *dirus hydrops*, apud Horatium ſumi debet.

Pag. 67. V. 31.

.....qui nobis moribundos deſerit artus.

Fieri non poteſt quin legendum ſit,

.....qui, nobis moribundis, *deſerit artus.*

Alioqui contra ſenſum locutus fuerit Lucretius.

Ibid. p. 67. V. 32.

Quapropter, quoniam eſt animi natura reperta,
Atque animæ, quaſi pars hominis, redde harmoniai
Nomen ab organico ſaltu delatum Heliconis,
Sive aliunde ipſi porro traxere, & in illam
Tranſtulerunt, proprio quæ tum res nomine egebat.

Scio de harmonia quid dictum, fictum, ſcriptum fuerit; neque Ariſtoxenus ille Ariſtotelis diſcipulus eam opinionem primus induxit, cum jam ante Ariſtotelem ipſum, in Phædone, ubi de animorum immortalitate agitur maxime, tale aliquid ſcriptum à Platone fuerit. Sed cur *harmoniæ nomen ab Heliconis organico ſaltu delatum* dicat Lucretius, id vero unum eſt quod mihi nunquam placere potuit, quippe qui *montem organicum* ſeu *muſicum*, (nam Organici, haud dubie Muſici dicuntur, ut ex ipſomet Lucretio alibi conſtat) montem, inquam, Muſicum, non magis quam Grammaticum aut Dialecticum dici poſſe putem. Inde adeo factum eſt ut ſemper legerim, neque adhuc ſcripſiſſe Lucretium aliter arbitrer:

Nomen ab organico cantu ductum citharai;

Sed cum ex *citharai*, id eſt citharæ, ut *terrai*, *harmoniai*, *aulai*, & alia id genus, librarii τῆ *Citharonis* feciſſent, facile fuit doctis, qui vitium in metro animadverterent, eam vocem mutare in τῆ *Heliconis*, ut laboranti

boramti verſui ſubveniretur. Cætera autem, uti & corrupti carminis ratio poſtulabat, pro captu cujuſque mutata, verſa, interpolata fuere. De hac noſtra conjectura judicabunt qui & naſum habent & poeticæ facultatis expertes non ſunt. Quod autem addit Lucretius;

Sive aliunde *ipſi porro traxere* .....

Non temere factum, cum *harmonia* ſumatur etiam pro junctura ſeu compage ligni vel ſolidioris alicujus materiæ. Inde apud Ariſtophanem ἁρμονιῶν διαχασκιῶν. Inde & Heſychius in quodam loco veteris ſcriptoris, quem ipſe quidem non nominat, ſed nos Herodotum eſſe ſcimus, ἁρμονίαν interpretatur σύζευξιν, ſeu conjunctionem.

Pag. 68. V. 35.

Si minus offendit vitam vis horrida lethi
Oſſibus ac nervis diſelufis intus adacta,
Attamen inſequitur languor, terræq; petitus
Suavis, & in terra mentis qui gignitur æſtus,
Interdúmq; quaſi exurgendi incerta voluntas.

Inſigni errore, inquit Giſanius, hos quinq; verſus nothos eſſe putat Lambinus. Sed nec vere, neq; ſine impudentia hæc loquitur Giſanius: nam Lambinus ſatis habuit dicere, vereri ſe, ne illi τῶ νοῦ non ſint. Et ſane non aliter judicare potuit, qui videret unum ex illis aut obſcuriſſimum eſſe, aut corruptiſſimum. Sed Pyrgopolinices noſter cur poſtremum illum non explicavit?

..... *& in terra mentis qui gignitur æſtus,*

Si corruptus eſt, danda ſaltem opera fuit, ut emendaretur. Sed homo malignus, inviduſque vim σχεδὸν nullam habuit; neque ullo unquam in his literis judicio valuit, quod ipſius editio plus mille ducentis locis facile probare poſſit. Ego autem cum rem ipſam, qua de loquitur poeta, attentius conſideraſſem, pro his verbis,

& IN TERRA MENTIS QUI *gignitur æſtus,*

quæ nihil ſani habent, legendum putavi,

& INTERDUM MORIENDI gignitur æſtus, Interdumque quaſi, &c.

Hoc quid ſit, norunt optime qui lipothymiam ex animi anxietate aliquando paſſi ſunt: tunc enim non ſine aliquo jucunditatis & ſuavitatis ſenſu *terram ſuccidui petimus*, & interdum *mori lubet*, interdumq; voluntas incerta fluctuat inter vivendi moriendive conſilium. Tale aliquid deſcripſit Virgilius in Didone moriente, cum jam ſibi pugionem adegiſſet. Verſus ſunt plane admirabiles:

Illa graves oculos conata attollere, rurſus
Deficit: infixum ſtridet ſub pectore volnus.
Ter ſeſe attollens, cubitoq; innixa, levavit,
Ter revoluta toro eſt; oculiſq; errantibus alto
Quæſivit cælo lucem, ingemuitque repertâ.

Sed legenda illa in primis ſunt, quæ à Michaele Montano ſcriptore Gallo, quæ de ſeipſo, cum ex equo vi ſubita deturbatus eſſet, memoriæ mandavit. Quod enim hic Lucretius ſcribit, ſi emendatio noſtra vera eſt, omnium optime interpretabitur Vir Clariſſim. Cæterum *moriendi æſtus* erit moriendi impetus, conſilium certum, &c. Qui paulo triſtiores ſunt, vel à natura, vel ab ærumnis, hæc, opinor, probabunt; neque fortaſſe alii improbabunt. Nam pluribus agere ea ut confirmem, nec vacat, neque adeo lubet.

Pag. 70. V. 22.

Jam triplex animi eſt igitur natura reperta:
Nec tamen hæc ſat ſunt ad ſenſum cuncta creandum;
Nil horum quoniam recipit mens *poſſe creare*
Senſiferos motus, quædam qui mente volutent.

Poſtremus verſus ita in quibuſdam editionibus legitur,

..... poſſe creare
Senſiferos motus quædam, quæ mente volutet;

& ita habet editio Giſanii; ſed ea lectione nihil nequius, aut ridiculum magis. Prior autem illa ſtare non poteſt, quid enim ſani habet

id, quod jam lecturus es? *Mens nihil horum recipit posse creare motus qui mente quædam volutent.* Itaque pro his verbis,

quædam qui mente volutent;

sic legendum existimo,

queis omnia mobilitantur.

Certe ita postulat ratio, cui auscultandum est invitis centum millibus MSS. Codicum. Nam de *mobilitantur*, quod dicam nihil est, cum duobus tribusve locis id verbum apud Lucretium reperiatur:

inde omnia mobilitantur.

& alibi in III. quoque

queis mobilitata feruntur.

Pag. 71. V. 12.

Nunc ea quo pacto inter sese mista, quibusq;
Compta *modis vigeant, rationem dicere aventem*
Abstrahit invitum patrii sermonis egestas.

Hoc unum quoque ex illis vocabulis est, quæ nunquam ab Interpretibus intellecta fuere. Fateor quidem *comptum* aliquando significare ornatum, aliqua præstantia insignem, præditum, &c. Sed ei significationi quid cum hoc loco Lucretii esse potest? Nihil quidquam. Deinde ratio vociferatur, eo vocabulo opus esse cui convenire possit cum *inter sese mista*, quod videlicet colligationem, nexum, & vinculum aliquod notet. Quare ne dubita quin legendum sit *coapta*, sed melius *cōpta*; quod etsi auribus nostrorum hominum novum esse scio, non ideo tamen minus certa, minusque necessaria erit emendatio. *Coaptus* autem seu *cōptus* idem est quod alibi dixit *uniter aptus.*

quibus è sumus uniter apti.

Vides, *Ex illis apti sumus*; quod hic unica voce expressit, *coaptum* dicens. Item alibi:

qui cœtu conjugioque
Corporis atq; animæ consistimus uniter apti.

Adde quod in IV. locus est, qui facile & πάσῃ ἀνάγκῃ probet π *comptus* vitiosum esse. Quis enim Latine sine vitio

vitio dixerit *anima compta est cum corpore?* quod tamen jam visurus es:

Atque animi quoniam docui natura quid esset,
Et quibus è rebus cum corpore compta vigeret:

Ibi itaque restituendum,

cum corpore cōpta vigeret.

id est, *uniter apta, coapta, connexa,* συναφθεισα.

Pa. 72. V. 5.

Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira,
Cum ferviscit, &c.

Legendum, *Est etenim.* quippe eorum rationem affert quæ in v. 17. scripserat,

Ne calor ac ventus seorsum, seorsumq; potestas
Aeris, &c.

Probat, inquam, esse in animo calorem, auram frigidam, & aerem temperatum: quasi diceret; Neque vero temere assero calorem esse in animo: *est etenim calor ille animo quem sumit in ira,* &c. Imo reliquas duas qualitates resumit & astruit in versibus qui mox sequuntur, auram, inquam, frigidam, & aerem temperatum:

Est & frigida multa comes formidinis aura,
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Est etiam quoq; pacati status aeris ille,
Pectore tranquillo qui fit, voltuq; sereno.

Itaque hæc satis plana puto, iis ut æquus Lector acquiescat.

Ibid. P. 72. V. 36.

Illud in his rebus videor *firmare potesse.*

Quarumdam editionum lectionem revocavi, necessario enim legendum est, *videor,* non *video.*

Pag. 73. V. 30.

Quod supereſt, ſi quis corpus ſentire renutat, &c.
Vel manifeſtas res contra, veraſq; repugnat.
Quid ſit enim corpus ſentire quis afferet [*al.* afferet] *unquam.*

Postremus versus corruptus est; sic autem legi debet:

Quid

Quid ſit enim corpus ſentire quod afferat *unquam.* Sententia plana & vera. *Quid ſit enim* quod adſerat [id eſt, probet] *corpus noſtrum ſenſu præditum eſſe. & vere ſentire, niſi illud quod res ipſa docet?* Explicat autem quod dixerat.

Vel manifeſtas res contra veraſq; repugnat.

Neque enim petit poeta *Quid ſit ſenſus?* (quod faceret tamen, ſi recepta lectio ſequenda foret;) ſed ait hominem quemque ſentire ſe ſenſu præditum eſſe; itaque tanta mole argumentorum nihil eſſe opus. Præterea hoc addam quoque, neminem, qui quidem ſani capitis fuerit, ſic unquam locuturum: *Quis homo id aſſeret niſi experientia?* ridiculum eſt ac delirum; & tamen ita loqueretur Lucretius niſi mendum vidiſſemus; *quis id aſſiret*, niſi quod res, &c.

Pag. 74. V. 12.

Illud in his rebus nequaquam ſumere poſſis
Democriti quod ſancta viri ſententia ponit.

Hic verſus in V. repetitus fuit; & quemadmodum verſum illum

Magnarum rerum fierent exordia ſemper,

quem in quinto repetitum etiam conſtat fuiſſe, mendoſum utrobique eſſe ſupra oſtendi, idem de hoc quoque ſentio; quippe qui non putem, dici commode & eleganter poſſe, *ſancta ſententia viri Democriti*, pro Democrito ipſo. Scio quidem apud Homerum *Vim Herculis. Vim Priami*, ut & alia id genus apud Pindarum & Tragicos reperiri; pro Hercule, Priamo, &c. Neque oblitus ſum dici quoque *Cor Ennii*, pro Ennio ipſo; Quin & *mitis ſapientia Lælii*, apud Horatium, Lælius ipſe eſt ἀυτονοούμενος; & nos olim congeſtis exemplis ex libris quà Græcis, quà Latinis, id oſtendimus, quia tunc otio abundabamus: Sed illa exemplorum ſeges nihil ad hunc Lucretii locum. Aliquo enim opus teſtimonio foret, ubi *cor viri Lælii, ſapientia viri Catonis* reperiretur. Quamobrem, mi Lector, centies ſcribatur hic verſus, centies repetatur,

tatur, toties ego exclamavero, *Corruptus eſt.* Sed, dices, Quæ tua eſt ſententia? Primum, ſi velim, licebit mihi dicere, κτλ circa emendationem; deinde aliquid, ſpero, dubitabundus afferre poſſim; Si minus id licebit; æqui Lectores hunc meum conatum ita fortaſſe interpretabuntur, quaſi ſi obſervationem aliquam circa vim & genium proprietatis Latinæ ſcripſerim. Itaque pro

Democriti quod ſancta viri ſententia ponit.

legi poſſe arbitror,

Democriti quod ſancta ſibi ſententia ſumit.

Neque vero id ſine exemplo: ſic enim in I. ſcriptum alicubi eſt:

Id quod Anaxagoras ſibi ſumit.

Fortaſſe & alia alibi; & ita eſſe ſcio. *Sumere* autem vox eſt quam ſibi Dialecticorum natio quaſi propriam vindicavit, ut & *arripere*, quod ex Lucretio conſtat.

Pag. 79. V. 28.

Corpus enim atq; animans erit aer, ſi cohibere
Sese anima, atq; in eos poterit concludere motus,
Quos ante in nervis, & in ipſo corpore agebat.

Et ratio & ſeries verſuum proxime ſuperiorum probant locum hunc in optimis quibuſque editionibus eſſe depravatum; legique debere, non *in eos*, ſed *in eo*: quæ vox referri debet ad *aerem* [..... *animans erit aer, ſi in eo motus ſuos edit*: Senſus eſt planiſſimus: *Si anima poterit non diſſipari* κτλ *in aere, ſique in eo motus illos concludet, quos prius in venis agebat, tum vere rem ridiculam inferre licebit, aerem, ſcilicet, eſſe animantem; quod falſum.* Ergo, &c.

Pag. 83. V. 1. Probare conatur dentes ſenſu participari; idque ex eo oſtendi ait, quod nonnunquam morbo tententur, doloremq; ex nimio aquæ frigore ſentiant; Tum porro id quoque fieri experientia quotidiana ait, cum *lapidoſum* panem, ut vocat Horatius, mandimus:

Namq; ita cõnexa'ſt [anima] *per venas, viſcera, nervos,*
Oſſaque

Oſſaque, uti dentes quoq; ſenſu particip. ntur?
Morbus ut indicat & gelidai ſtringor aquai,
Et lapis oppreſſus ſubitis è frugibus aſper.

Poſtremum verſum quamvis ita legi in MSS. Codd. teſtentur Interpretes, *& recte*, quidem, inquit Gifanius homo acutus, ſcilicet: tamen eum eſſe corruptum quovis pignore contenderim. *Diſſolvamus* enim, quæſo, *membra poetæ*, ex ſaluberrimo illo Horatii præcepto, videamuſque quid ibi reperiatur, nil aliud certè quàm quod ante oculos habes: *Dentes ſenſu participantur ut indicat lapis aſper oppreſſus è frugibus ſubitis.* Iſtud ſcilicet *ſubitis frugibus*, res bella eſt. quidni enim? Sed tamen quæ illæ *ſubitæ fruges?* Nemo explicabit, ſcio; Dices, panem intelligi, id quod ego quoque ſine monitore, ſine prænonſtratore videre haud difficulter poteram. Sed cur *ſubitus panis* dicetur? an quia *repente* in os, quaſi offa, objectus eſt? an fortaſſe quia *ſubito* veluti fungus in fimeto, ita repente panis in ore ortus ſit? Sed nugarum, & ineptiarum ſatis. Verſum illum

Et lapis oppreſſus ſubitis è frugibus *aſper*,

ita legere ſoleo,

Et lapis oppreſſus ſubitis offractibus *aſper.*

Qua voce, *offractus*, nulla unquam ſignificantior, nulla magis Latina, magis propria, magiſque ex ingenio rei & poetæ reperietur, ſcio.

Ibid. P. 83. V. 7.

Quod ſi forte putas extrinſecus inſinuatam
Permanare animam nobis per membra ſolere;
Tanto quæque *magis cum corpore fuſa p. ribit.*

Quid? *quæque* anima? ridiculum: lege, uti formula refutandi eſt,

Tanto nempe *magis cum corpore fuſa peribit.*

Rem fuſius explicare, otio abuti foret; & miror tot doctos viros non animadvertiſſe τὸ ἀτοπον hujus lectionis.

Ibid. P. 83. V. 26.

Sin ita ſincetis *membris ablata profugit;*

Error

Error eſt: non enim id agitur nunc, *Utrum, cùm anima abit, integra remaneant membra;* (quis enim ea de re unquam dubitet?) ſed, *Utrum, anima, cum abit, deminuta ſui parte, & libata recedat.* Vin' tu quæſtionem, uti ab ipſomet Lucretio formata & concepta eſt, audire? En tibi:

Semina præterea linquuntur, necne, animai
Corpore in exanimo?

Cætera tute ipſe legere poteris me quieſcente, me tacente. Quamobrem invitis & reclamantibus omnibus legendum eſt:

Sin ita ſincera ex *membris ablata profugit.*

Sincera eſt integra, & illibata; (quod verſus ſequens oſtenderit,

Ut nullas partes in corpore liquerit ex ſe)

Addere poterunt ieiunius & locum illum qui ante occurrit:

Scinditur atqui animæ quoniam natura nec uno
Tempore ſincera *exiſtit, mortalis habenda eſt.*

Pag. 84. V. 8.

Sed tamen his eſto quamvis facere utile corpus,
Quam ſubeant .....

In poſteriori verſu legendum, *Quod ſubeant;* uti ingeniose & vere conjecit *** amicus meus, qui ſe præ modeſtia appellari noluit.

Pag 84. V. 26.

Hoc ſi poſſet enim multo prius ipſa animi vis
In cavite, aut humeris aut imis partibus eſſe
Poſſet, & innaſci quavis in parte ſoleret:
Tandem in eodem *homine* atque *in* eodem *vaſe* manerit.

Poſtremus illorum verſuum infra repetitur: ſed & hic & illic mendoſum eſſe arbitror, uti illos, qui tamen duobus in locis reperiebantur, oſtendi ſuperius mendoſos eſſe. Facile autem confido fore, ut qui diligenter attenderit, fateatur ille legendum eſſe,

Tandem in toto *homine* aqua *ut in* toto *vaſe* maneret.

Eſt

Eſt quidem in illo verſu anapæſtus: ſed ejus libertatis tot exempla ſunt apud Lucretium, Virg. cæteroſque poetas, præſertim vetuſtiores, iis ut proferendis ſuperſedendum exiſtimem. Ratio autem ita legendum ſuadet, cogit: Nam ex falſa ſuppoſitione, *Anima primum in capite, aut humeris, aut imis calcibus eſſet; tandem in toto homine, uti aqua in toto vaſe maneret.* Quemadmodum aqua quæ infunditur, primo partem infimam vaſis, mox mediam, denique totum vas & univerſum αὐτῷ implet.

Pag. 89. V. 14.

Ex animo ut dicant. Brevis hic eſt fructus homulli; Fam fuerit, neq; poſt unquam revocare licebit.

Homullus, an, ut potius reor, *homillus* dici debeat, non eſt fortaſſe tanti, ut ſtudioſe quæratur; id enim alii ante nos fecerunt: Sed nemo, quod quidem ſciam, antehac monuit, eſſe in hoc loco graviſſimum peccatum à librarii manu. Legendum enim eſt. ..... *Brevis hic eſt fructus homilli.* Primum quia figura ingenioſior ſit & magis morata, ἠθικωτέρα, ſi numerum ſingularem uſurpes; (notum illud ..... *quàm totus homuncio nil eſt!*) Dein quia, niſi vera noſtra emendatio eſt, tum ſolœciſmus in oculos involabit. [*Fam fuerit*] alioqui ſcribendum erat [*Fam fuerint*] hômilli, ſcilicet. Totius enim loci hæc ſententia eſt: Bene nobis & volupe faciamus; Genium memorem brevis ævi nunc placandi tempus eſt, ſeu corollas ille, ſeu vina, ſermoneſve ſuaves, & molliculas eſcas, aut, ſi quid etiam eſt jucundius, malit. Si neſcis, hæc vera vitæ gaudia ſunt; ſed, heu! quam cito prætervolant! Manum itaque injice: *brevis hic eſt fructus homilli*; horæ momento *fuerit* [id eſt *perierit*, ut, *Fuit Ilium*] *neque poſt unquam revocare licebit:*

Infernis

Inſernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum;
Nec Lethæa valet Theſeus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

Hæc erant quæ in III. priores Lucretii libros notata habebam; Si erit tibi ut placere poſſint, Doctiſſime atque Humaniſſime Menagi, tum & ipſa mihi placebunt, meque bellum atque elegantem hominem putabo. Salmur. VI. Kal. Maii. M. DC. LXII.

CAPUT

CAPUT IV.

PAGINA 97. v. 2. & ſequentibus. Agit hoc loco Lucretius de ſpeciebus, quæ vulgo *Intentionales* ideo dicuntur, quòd Barbari, qui his literas tractabant, *intentionem*, pro intellectione uſurpabant; quia ſcilicet in re Phyſica non eſt ut quidquam ſine illis intelligas. Ait autem Poeta, *ſummis in rebus multa minuta corpora eſſe, quæ jaci poſſint*, &c. Et revera longe plurima eſſe ea debent; alioqui unde tandem perenne illud ſpecierum effluvium foret? Quare fieri nulla ratione poteſt, quin in his verſibus error ſit:

Et multo citius, quanto minus extipidiri
Pauca queunt, ut ſunt in prima fronte locata.

Vides eam eſſe Lucretii ſententiam, corpora *multa* minuta eſſe in ſummis rebus, quæ quanquam ſint *multa*, tamen tanto citius jaciuntur, quanto minus impediri poſſunt *pauca*. Id autem dicere non modo inconſtantis hominis eſt, ſed ejus etiam qui rei Phyſicæ imperitiſſimus ſit. Quid enim? *Modo ait, modo negat*, ut ille Comici ſervulus. Itaque non, *pauca* legi, ſed *parva*, neceſſe eſt. Pergit enim; & *multa* profundi ex rebus corpora ut probet, hos verſus ſcribit:

Nam certe jaci atque emergi multa *videmus*
Non ſolum ex alto, penituſque, ut diximus antè,
Verum de ſummis, &c.

Pag. 100. V. 18.

Quapropter ſimulacra pari ratione neceſſe eſt
Immemorabile per ſpatium tranſcurrere poſſe
Temporis in puncto: primùm, quod parvola cauſa
Eſt, procul à tergo quæ provehat, atque propellat:
Deinde, quod uſque adeo textura, &c.

At ego priorem illam rationem [*quod parvola cauſa eſt,*] ſi veritati minus eſſe conſentaneam dixero, id omnes,

omnes, qui in hoc genere ſtudiorum aliquid vident, mihi aſſenſuros eſſe confido. Quis enim unquam fando acceperit? quis ſomniavit, eo citius moveri aliquid, quo infirmior cauſa ſit, & principium motûs imbecillius, & languidius? Contra certe faciunt quæ modò de luce ſolis ſcripſerat:

In quo jam genere eſt ſolis lux, & vapor ejus?
Propterea quia ſunt è primis facta minutis;
Quæ quaſi trudantur, perque aeris intervallum
Non dubitant tranſire, ſequenti concita plagâ;
Suppeditatur enim conſeſtim lumine lumen,
Et quaſi protelo ſtimulatur fulgure fulgur.

Hinc igitur ablegandum eſt iſtud *parvola*, & vera ac ingenua lectio in ſuam ſedem jure poſtliminii revocanda:

.....primum quod plurima *cauſa*
Eſt, procul à tergo, &c.

Videbit Lector ipſe, (quid enim pluribus opus eſt?) quanta hic abſurditas antea lateret: *monſtrum horrendum, ingens, &c.* Et tamen hoc illud eſt quod omnes legebant, quod omnes probabant. Nos, niſi fallimur, ſanius.

Pag. 102. V. 1.

Iſque ita per noſtras acies perlabitur omnes.

In plurimis editionibus legitur, ut & in hac quoque ſcriptum eſt, *omnes*; ſed legendum *omnis*. Neq; enim intelligit *totam* aciem penetrari, (quod tamen fieri poſſet ſecundum Epicurum, neq; video quî id negari poſſet.) Itaq; ſic alibi loquitur:

Et facit ut primus hunc omnem *ſentire queamus.*

Item, *Qualia ſunt vitri, ſpecies quæ tranſvolat* omnis. Cui loco opus eſſe aliquo temperamento videtur. Fortaſſe in Notis dicetur, ſi notas faciemus.

Pag. 102. V. 25.

Janua proſpectum cum per ſe præbet apertum.

Cavendum eſt ne nobis arrideat doctorum quorundam conjectura, qui legunt, *aperta*. Neque enim, quantumvis vera videatur, neceſſaria eſt: Quippe

apertus,

apertus, significat *liberum*, *patentem*, &c. Virgilius expresse:

.....*Jovis ales aperto*
Turbabat cœlo.....

Alibi : .....*campis exercitus ibat apertis*.

Pag 106. V. 20.

At conlectus aquæ digitum non altior unum,
Qui lapides inter sistit per strata viarum,
Despectum præbet sub terras impete tanto,
A terris quantum cœli patet altus hiatus:
Nubila despicere & cœlum ut videare videre, &
Corpora mirando sub terras abdita cœlo.

Prolixiori sermone opus non sit, mihi si probandum fuerit, postremum illorum versuum esse corruptum. *In lacunula, quæ aquâ plena sit, videmus*, ait Lucretius, *& cœlum, & alia corpora, abdita cœlo* mirando *sub terras*. Qui hæc intelligent, næ ego illorum ἀξιόπιστος & solertiam dilaudabo; sed judicium tamen haud equidem scio an æque celebrari debeat. Nam qua ratione *corpora sub terras abdita videantur in collectu aquæ*, res notissima est vel pueris, qui vagi per vias & ludibundi lasciviunt: Sed, si quis dicat, *corpora sub terras abdita sunt mirando cœlo*, id vero est quod nec adulti, nec senes ipsi, opinor, intellexerint; Error itaque ibi sit necesse est; cujus fedem, causamque si quæres, en tibi, in proximo est. Quippe in versu superiori legitur,

Nubila despicere & cœlum ut videare videre,

Atque ibi cum forte scriptori librario oscitanti, ut fit, aut properanti, occurrisset illud *cœlum*, effectum ex eo est, ut in versu quoque sequenti το *cœlo* scripserit, cum tamen, uti legendum arbitror, scribere debuisset,

Corpora mirando sub terras abdita pacto.

id est, *mira ratione*, *miris modis*.

Pag. 110. V. 7.

Vallibus & cycni gelidis orti ex Heliconis.

Mirifica vero, sicubi alias, circa locum hunc variantium

antium lectionum multitudo eſt ; nam in quibuſdam libb. legitur,

Vallibus & validis ne tortis ex Heliconis ;

Quod qui intelliget, eum ego OEdipum, eum Tireſiam eſſe putabo : Sed in aliis ita eſt,

Vallibus & cycni nece detorti ex Heliconis ;

Tenebræ, ἀφασια, nihil. In aliis,

Et gelidæ cycni nece torti ex antro Heliconis.

Nihilo ſanius, ut vides. Ad eum locum Interpres, ille, inquam, Interpres, cui prope uni ſalutem & nitorem ſuum debet Lucretius, de lectione, quæ in hac noſtra editione eſt, ſic inter cætera ſcribit : *Hanc eſſe putavi veram & rectam ſcripturam, aut certe veræ proximam, non pugnaturus, ſi quis vel ingenioſior conjecturam afferat meliorem, vel, emendatiores codices nactus, ſcripturam veriorem.* Hæc ad ſeſe pertinere ratus Gifanius, ſic locum hunc legendum eſſe monuit :

Vallibus & cycni nece torti ex Heliconis.

In quo vel pueris deridiculo eſſe poteſt ; ut in III. editione annotavit Lambinus. Idque niſi ipſe demonſtraſſet, nos levi brachio facere poſſeramus. Quapropter cum Gifanius hîc ſe turpiſſimè dederit, nec Lambinus ſuæ conjecturæ confidat ſatis ; videndum an quis Gifanio ſagacior eſſe poſſit aut felicior ; Quod fiet, ubi rationem expoſuerimus quamobrem Lambinus, conjecturam ſuam, quæ ipſa tamen certa videri poteſt, non tamen uſquequaque probarit. Uno verbo dicam ; Latine dici non poteſt, ut ii probe norunt, qui ſtudioſe ſermonis Latini proprietatem conſectantur, dici, inquam, non poteſt ; *Cycni orti ſunt ex vallibus Heliconis* : alioqui ſignificaret originem duxiſſe ex vallibus, inde ortos eſſe, *&c.* Quod nugatorium eſt. Sed enim ut jam in I. indicaveram, dicendum fuerat, ne dubita, *cycni ex vallibus Heliconis coorti*, atque adeo ſic legendus eſt hic locus :

Vallibus & gelidis cycni côrti ex Heliconis.

Funda-

Fundamentum conjecturæ nostræ est in usu Latini sermonis; tum præterea in vestigiis MSS. codicum, in quibus constanter legas vel *torti*, vel *ne tortis*, vel *ne torti*, &c.

Pag. 110. V. 37. De echone, *seu vocis imagine*, uti plus semel vocavit Horatius, verba faciens Lucretius hæc scribit:

Sex etiam aut septem loca vidi reddere voces,
Unam cum jaceres: ita colles collibus ipsis
Verba repulsantes iterabant *dicta referre.*

Sed ego istud *iterabant referre*, vitiosissimum esse semper arbitrabor. Tam enim eum patienter feram qui dixerit, *iterabant iterare*, quam qui dixerit, *iterabant referre*. Scripserit itaque Poeta necesse est, non, ut vulgo legitur,

.....*iterabant dicta referre*,

sed ... ..*tradebant dicta referre*.

Ingeniosa scilicet & admirabili metaphora, ab iis ducta qui exceptum aliquid aliis perferendum mandant: quo etiam ducit τὸ *repulsantes*. Vim autem hujus vocis in versu quodam hujusce libri notabis:

Fit quoque de speculo in speculum ut tradatur *imago*;

Quod vides huic loco geminum germanum esse. Itaque finem facio. Erroris origo videtur esse ἐν τῷ ἀκροτελευτίῳ versûs superioris, quod incogitans exscriptor respexit; in eo enim elementorum similitudo hominem in fraudem conjecit. *Ita colles*. Sed unde sit, mendum est & quidem ejuscemodi, ut à nemine adhuc animadversum fuerit.

Pag. 111. V. 18.

Quod superest, non est mirandum. quâ ratione
Quæ loca per nequeunt oculi res cernere apertas,
Hæc loca per voces veniant, auresq; lacessant.
Conloquimur clausis foribus: quod sæpe videmus.

Clarissimus interpres, versum postremum esse plane ineptum, atque adeo ejiciendum, existimavit. At Gifanius ita ex veter. libb. restituendum credidit:

Conlo-

Conloquium clausis foribus quoque sæpe tenemus.

Quid ibi fecerit, scire vis? nugas magnas. Neque enim illustrius ostendere potuit, quàm inops, quamque imparatus à judicandi facultate esset; quam denique miserabilis grammaticus (nosti illud ex Seneca patre, *miserabilis orator*) Nam ex editionibus aliis totus hic locus sic potius legendus, sic distinguendus erat:

.....auresq; lacessunt,
Cum loquimur clausis foribus, quod sæpe videmus;

Sensum saltem commodiorem hæc lectio haberet; id enim probaret Lucretius, eà pervenire & penetrare voces, & sonos, quà species visibiles trameare nequeant. Exemplum autem familiare est; cum videlicet astans aliquis ad occlusam januam, cum eo, qui intus est, colloquitur. Tunc enim species visibilis transire nequit; at species *audibilis*, ea vero potest. Solet autem Lucretius, ubi quid probandum est, exemplum ἰσότητος aut ὁμοιότητος illico subdere, quo res dilucescat magis, uti diligenti Lectori constat. Hæc nostra, nisi multum fallimur, Gifanianis haud paulo meliora sunt, & rationi magis consentanea. Sed tamen, si, quod res est, dicam, in iis me non magnopere amo; nam de plano affirmare possum, id quod in Notis fortasse demonstrabitur, versum hunc subditivum esse.

Pag 112. V. 1.

Hæc, queis sentimus succum, lingua atque palatum,
Plusculum habent in se rationis, plusque operai.

Ita quidem in editionibus Lambini, & simiolæ Gifanii legitur: sed mendose, si quid unquam mendose editum est: quod ut demonstrem, exemplis utar ex Lucretio ipso petitis; unde apparebit solere ipsum, positis principiis, eorumque proprietatibus & qualitatibus explicatis, cætera omnia facilia esse & aperta, dicere, neque ullam quæstionem proponi posse, cujus expediundæ ratio in promptu non sit. Exempla igitur congerentur; nam absque

que iis ſit, id oſtendi, quod neceſſe eſt, haud quē-ar. Illa nos pleno modio admetiemur. Sic enim paſſim loquitur.

Illud in his rebus minime eſt mirabile, quare, &c.
Nunc facile ex his eſt rebus cognoſcere quaque.
Sed quod amara vides, minime id mirabile cuiquam.
Nunc alii, &c. haudquaquam ratio ſcrupoſa relicta eſt.
Illud in his rebus minime mirabile habendum eſt.
Illud item non eſt mirandum, corporis, &c.
Nec tamen illud in his rebus mirabile conſtat,
Tantula quod.....
Non ita difficile eſt rationem reddere verbis.
Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
Eſſe, quod, &c.
Perfacile eſt tamen hæc reperire, animoq; videre.
Poſtremo quid in hac mirabile tantopere eſt re?
Illud item non eſt mirandum, qua ratione, &c.
Non, inquam, ſimplex his rebus reddita cauſa eſt.
Nunc facile ex his eſt rebus cognoſcere, &c.
Quare etiam atq; etiam minime mirarier eſt par.
Quod ſupereſt nihil eſt mirum ſimulacra moveri.
Ut non ſit mirum, ſi in tales diſpoſitura ſit, &c.
Nec mirum, cum plena animæ veſicula, &c.
Nec mirum eſt in eo ſi tempore talia fiant.
Perfacile eſt animi rationem exſolvere nobis.
Quo minus eſt mirum, mare non augeſcere magnum.
Quo minus eſt mirum paullo quod diximus antè.

Hæc, niſi fallimur, ſatis multa ſunt, ut ne plura addere ſit neceſſe. Nam locum quemdam in V. qui turpiter & ridicule corruptus eſt, non attingam; id tunc fiet cum illò deventum fuerit, nunc autem quod in manibus eſt, id agamus. Quæſtionem igitur proxime ſuperiorem ſic exorſus erat Lucretius:

Quod ſupereſt non eſt mirandum, qua ratione
Quæ loca per ne queunt oculi res cernere apertas, &c.

Dein ubi rem ipſam per ſeſe facillimam eſſe ad intelligendum demonſtravit, nunc poſt allatam ſolutionem,

de

de ſucco & guſtatu agere incipit; Antea dixerat mirandum non eſſe cur quà viſus trameare non ſoleat, eà vocem trameare animadvertamus: nunc addit, ut legendum contendo,

Nec, *quicis ſentimus ſuccum, lingua atq; palatum,*
Pluſculum habent in ſe rationis, pluſque operai.

Quam lectionem in quibuſdam libris reperiri certum eſt, eamque à Lambino damnari aut certe in ſuſpicionem vocari miror. Quod autem turbare videtur iſtud *pluſculum*; non debet: hoc enim loco eandem vim habet ac *plus*, uti & ὑπερπλέον oſtendit [*pluſque operai*] At vero illud [*rationis*] non eſt quod quis fortaſſe exiſtimet. *Ratio* enim hoc loco ſignificat *tractationis difficultatem*, τὸ φιλοπόνον *argumentationes operoſas*, &c. quod explicari debuerat. Hæc prolixius præter inſtitutum noſtrum; ſed tamen locum hunc Lucretii ita deterſum dedimus & elucidatum, ejus ut operæ me haud pœniteat.

Pag. 112. V. 31.

Porro omnes, quæcunque cibum capiunt animantes,
Ut ſint diſſimiles extrinſecus, & generatim
Extima membrorum circumcæſura coercet,
Proinde & ſeminibus diſtant, variantque figurâ.

In ſecundo verſu mendum ſit neceſſe eſt: Debuit enim Lucretius dicere *Omnia animalia, ut ſunt inter ſeſe diſſimilia, & varia illorum circumcæſura eſt, ita & ſeminibus diſtant, & variant figurâ.* Cave itaque legas *generatim*; id eſt ſecundum unumquodque genus, ſeu ſpeciem, ut nunc loquimur; ſcribi enim debet *variatim.* Primo ſic omnino legendum eſſe probat verſus poſterior, qui à *paritate* eductus eſt: *Proinde & ſeminibus diſtant,* variantque *figurâ*;

Argumentatio enim ex principiis bene procedit: *Diſſimiles ſunt inter ſeſe,* ait, *& extima circumcæſura varia eſt, ergo & ſeminibus differunt, & variis figurationes habent.* Addam & aliud quo res extra dubitandi aleam ponatur: Non agitur nunc de differentiis ſecundum unum quodque *genus* animalium,

quatenus ſcilicet ſpecies à ſpecie differt; Nam in ſpecie humana, quot ſunt ſingularia ſeu individua, tot varii guſtatus, &c. ergo. Vix enim duos homines reperias, neque fortaſſe unquam reperti ſunt, in quibus omnia omnino ſimilia ſeu paria fuerint, ſi ad numerum primorum corporum, ad eorum ſitum, & collocationem, ad raritatem, & denſitatem, figuras meatuum, &c. veniendum ſit; (notum illud Horatii, *Tres mihi conviuæ multum*, &c.) Addit itaque infra, & recte quidem.

Namque figurarum ut ratio motuſque repoſcunt,
Proinde foraminibus debent differre figuræ,
Et variare vlæ proinde ac textura coercet.

Alia etiam ad eundem ſcopum tendunt, quæ huc transferre nihil neceſſe eſt.

Pag. 113. V. 37.

Hic odor ipſe igitur, nares quicunque laceſſit,
Eſt alio *ut poſſit permitti longius* alter.

Quod lecturus es, ad Latinitatis rationem pertinet; videlicet dici non poſſet arbitror, ubi de duobus agitur, *Alter eſt major alio*; ſcribendum enim, *alter altero major eſt*; atque adeo, donec exemplum aliquod prolatum fuerit ex melioris ævi ſcriptore, legendum putabo,

Eſt illo *ut poſſit permitti longius* ille.

Quibus verbis, *illo* & *ille*, addita fuere gloſſemata, quæ in contextum operis recepta fuerunt, ut fit. Puritatis Latinæ amatores quid velim norunt; alii enim hæc & alia ejuſmodi linea albâ ſignare ſolent. Sed Sed nihil mihi cum illis eſt, neque eſſe velim.

Pag. 115. V. 6.

.....*cientque*

Tenuem animi naturam intus, ſenſumque *laceſſunt.*

Tenuis animi natura, mens eſt; itaque legendum,

.....*mentemque laceſſunt.*

Quod ſi probem, mora mera ſit. Et ita eſſe ut dico, Lector care, videbis: alii, numerus erunt, &c. lege modò verſum 11 pag. 115.

Tenuis

Tenuis enim mens eſt, & mire mobilis ipſa.

Item verſ. 21.

Mens animi vigilat, niſi quod ſimulacra laceſſunt.

Ergo ſimulacra *laceſſunt mentem*, ut legendum aio. Adde, nec enim mora longa eſt, & v. 16. & 17. pag. 114.

Nunc age, quæ moveant animum res accipe, & Quæ veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.

Ibidem Pag. 115. V. 32.

Nec ratione aliâ, cum ſomnus membra profudit, Mens animi vigilat, niſi quod ſimulacra laceſſunt. Hæc eadem noſtros animos, quæ, quom vigilamus; Uſque adeo certè ut videamur cernere cum, quem Reddita vitai jam mors, *& terra potita eſt.*

Conveniant licet harioli, haruſpices, & quidquid ubique divinatriculæ artis eſt; nihil certi, nil boni hinc elicient. Quid enim eſt, *Mors vitæ reddita?* ſed nihil urgeo; advocandi tempus dabitur: quid tandem? muſſant: nihil enim eſt quod reſpondeant. Lege itaque, nam iſtud *Mors* gloſſema eſt, lege, inquam, fidenter.

Reddita vitai jam pauſa *& terra potita eſt.*

Pauſa vitæ mors eſt; Ita in III.

Frigida quem ſemel eſt vitai pauſa *ſecuta.*

Et antea in eodem libro,

Inter enim jecta eſt vitai pauſa .....

Bene autem *pauſa vitæ reddita*; mortui enim eadem fruuntur quiete, qua fruuntur qui nunquam nati ſunt. Sic enim locus hic intelligi poſſit.

Pag. 117. V. 21.

Iſtud in his rebus vitium vehementer, & iſtum Effugere errorem, vitareque præmeditator, Lumina ne facias &c.

Tanta in MSS. Codd. varietas eſt, uti monuit Lambinus, vix ut certi quidquam conſtituere poſſis: alii enim habent,

Illud in his rebus vitium vehementer ineſſe, Effugere errore, multareque præmetuentes.

Alii autem:

Effugere errores multaſque præmetuentur.

Quidam etiam:

Effugere errore, vitareque præmetuenter.

Sed Giſanius rem εἰς ἄτοπον provexit, ſic enim legit,

Illud in his rebus vitium vehementer ineſto.

Admirabilem vero Latinitatem & dignam ejuſmodi auribus. Ego autem, ſi quid in tanta verborum confuſione tutò licebit tentaſſe, legam,

Illud in his rebus vitium vitare memento,

Effugere illorumque errorem præmetuenter,

Id eſt, caute, ſedulo, conſiderate. Sed hoc hariolari eſt; tamen advocato judicio hariolamur.

Pag. 118. V. 21.

Quippe etenim fluere atque recedere corpora rebus
Multa modis multis docui: ſed plurima *debent*
Ex animalibus iis, quæ ſunt exercita motu:

Tollendum ex oratione vitium eſt, legendumque ··· *ſed pluria.* Sic enim ſentit Poeta, *multa* ex rebus inanimatis corpora recedere, ſed longe *pluria* ex animalibus quæ motu exercita ſunt, res plana eſt. Ita etiam olim peccatum infra fuerat,

Unaque res hæc eſt cujus quam pluria habemus, &c. quem locum reſtituit diligentiſſimus Interpres.

Pag. 119. V. 20.

·····*hinc igitur rebus fit utrimque duabus*, &c.

Mihi nè operoſo & magno molimine probandum ſit, legi debere, ·····his *igitur rebus fit utrimq; duabus?* Quid enim loci habeant τὰ *hinc utrimque* cum *rebus duabus?*

Pag. 124. V. 2.

Nec retinere ſemel converſum unius amore.

Revocandam eſſe arbitror, quorundam codicum lectionem, quæ talis eſt:

Nec retinere ſemel conceptum unius amorem.

Id verius quam ſi tripode ex Phœbi, &c.

Pag. 124, V. 30. Miſera vero, ſi qua alia, res amor eſt, nugæ, ſomnia, nihil, aut pœne nihil, ſi ex pul-

pulchellis corporibus tenuia tantum ſimulacra decerpere licet. Quid igitur illud attinet, color verus, corpus ſolidum & ſucci plenum? quid, Flos ipſe, &c. quid? quando omnia prætervolant.

Quando in amore Venus ſimulacris ludit amantes,
Et fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis volucrique ſimillima ſomno,

Hoc ipſum eſt quod apud Lucretium legis, hominem illius mercimonii haud imperitum:

Ex hominis vero facie pulchroque colore, inquit,
Nil datur in corpus præter ſimulacra fruendum
Tenuia, quæ vento ſpes raptat ſæpe miſella.

Sed tertius ille verſus, Lector, placetne? Lambino certe diſplicebat; neque id injuria; illum itaque ut Lucretio patre indignum verſo ſtylo confixit. At Giſanius ita ſcribendum exiſtimat:

Tenuia, quæ vento ſpes captat ſæpe miſella.

Ibique ad oram editionis ſuæ hæc adſcribit: *In libris quidem,* raptat; *ſed* captat *ego ſcripſi:* vento, *fortaſſe pro fruſtra, id eſt, quæ non tam ſibi quam vento ut ea ille differat, captat: ita mox* [fruſtraque laborat] Dii boni! Cur hæc non legerat Lambinus? quam belle, quam feſtive hominem adhibuiſſet!

Quid enim, quæſo, vel Sphinx ipſa diceret? quis, niſi plane Latinitatis expers, ſcribat, *ſpes miſella captat vento ſimulacra?* Deinde homo ingenio us non vidit illud *ſæpe* vitioſum eſſe; quod enim hoc loco aſſerit Lucretius, nos in amore ſimulacris tantum frui,

Nec manibus quidquam teneris abradere membris,

id perpetuo verum eſt; ſi *ſepe* fieret, aliquando quoque non fieret. Itaque ubi primum per ætatem Lucretium legere paulo attentius cœpi, ea una vox mendi ſuſpicionem commovit; Ibique dubitabundus, hærens, defixus, ſteti aliquandiu, (nam ſex ſeptem dies locum hunc animo verſavi, κἀν ὑπερβολῇ dico:) tum denique, ſic Dii voluiſtis, ad veram lectionem pervenimus,

ſimulacra fruendum
Tenuia,

Tenuia, quæ venti ſuevit raptare procella.

De hac emendatione eorum erit judicium, qui poetæ ſunt aut qui poetas legerunt. Eam enim exemplis hinc illinc collatis firmare nihil neceſſe; quippe cuilibet obvia ſunt.

Pag. 125. V. 24.

Unguenta & pulcra in pedibus Sicyonia rident.

Neminem ne adhuc animadvertiſſe, falſam eſſe, atque adeo ridiculam, in hoc loco ſcripturam? & tamen ita res conſtat, ut ne dubitare quidem vel tantillulum poſſis. Quomodo enim rident unguenta in pedibus? Deinde ea vox, ſi ſenſum rationi conſentaneum haberet; hinc tamen ejicienda eſſet; legitur enim paulo inferius, & quidem loco apto & ſuo;

Pocula crebra, unguenta, coronæ, ſerta parantur.

Eadem corrumpendi loci hujus cauſa fuit quæ ceterorum qui jam tales eſſe animadverſi ſunt; vicinia ſcilicet vocis alicujus quæ ad hanc [*unguenta*] proxime accedat: ea vero eſt in [*languent*] in verſu proxime ſuperiori. Sed quid *unguentorum* loco ſubſtituendum ſit, id vero eſt quod affirmare nequaquam auſim, cum hic error neque contra Latinitatem ſit, neque contra materiam phyſicam, neque alia, quæ certa haberi queant: eſt enim [illegible] rerum, in quas impenſæ & ſumptus fiant. Fortaſſe ſcriptum fuerit, *unioque, & pulchra in pedibus*, &c. Nam & calceis additos uniones & margaritas fuiſſe notum eſt; fortaſſe etiam *fibulaque*; nam & fibulis gemmeis nonnunquam utebantur luxurioſi nepotes. Sed & multa alia poſſent ſubſtitui; Ad ſummam, Deo aliquo opus ſit, ut de varietate lectionis conſtet. Locum judicavi; ſi quid opis in MSS. codicibus, alii jam admoniti eam rem curabunt.

Pag. 127. V. 5. De inconſtantia amatoris. Modo excluſus lacrymis limen & poſtes durioris amiculæ rigabat, modo unguentis illinebat, aut aſperſis floribus ningebat; Deos atque aſtra incuſabat: nihil denique ſe miſerius quidquam deplorabat; tandem reſerata

ſerata janua eſt, ibi tum homo noſter conſilium ſuum damnat; Vix ſatis ingreſſus eſt, cum jam ingreditur, &c.

Quem ſi jam admiſſum venientem offenderit aura
Una modo, cauſas abeundi quærat honeſtas.

Ita vulgo legitur; Sed quomodo tandem ſtare poſſit *venientem* cum *admiſſum*? Itaque tolerabilior aliorum codicum lectio eſt, *venicus aura*, niſi ſi conjectura noſtra probari poteſt.

Quem ſi jam admiſſum vel venti *offenderit aura.*

Id eſt vel leviſſima res, folium, pluma, muſca, &c.

Pag. 119. V. 24.

Clunibus ipſa viri Venerem ſi læta retractet.

Turpicula res eſt, atque adeo paucis attingenda; ſed attingenda tamen: quod ita faciemus ut Stoicorum dogmati, qui τὰ σώματα διϊστᾶσιν, & ſimpliciter loqui volunt, non pareamus. Dico igitur depravatum eſſe hunc verſum,

Clunibus ipſa viri Venerem ſi læta retractet;

legendumque,

Criſſans ipſa viri Venerem ſi læta retractet.

Miram vero Criticæ audaciam inquies; fateor; ſed clementer & placide, niſi moleſtum eſt; Donatum audi ad Eunuchum Terentii Act. III. Sc. I. in ea verba, [FORTE HABUI SCORTUM.] ubi inter cætera hoc ſcribit: *A parte ergo ſui meretrices* ſcorta *dicuntur, vel* ἀπὸ τοῦ σκάλλειν, *quod Græce* palpitare *intelligitur, quod illæ faciunt ſaltando aſſidue, vel potius* CRISSANDO, *ut Lucretius ait Lib. IV. ob eam cauſam ut concinniorem Venerem exhibeant viris, aut ſibi abigant conceptum*, &c. Planiſſime ergo ſcripſerat Poeta non *Clunibus*, ſed *Criſſans*: Dubitari enim non poteſt, quin hunc Lucretii locum ante oculos haberet Donatus, cum cætera, quæ profert, hic legantur;

Nam mulier prohibet ſe concipere, atque repugnat.

Cui loco hæc Donati verba reſpondent [*aut ſibi abigant conceptum.*] Illa autem [*ob eam cauſam ut con-*

cinniorem Ven rem exhibeant viris] quo tendunt tandem, niſi ad Lucretiana quæ legis ?

Et ſimul ipſa viris Venus ut concinnior eſſet.

Quare non eſt ut alium locum reſpexerit Terentii Interpres, quam qui nunc nobis in manibus eſt. Sed quid illud monſtri eſt, *Criſſans*, unde terrarum advectum fuit ? Illæ ipſæ docebunt, ô bone, de queis agitur ; Tu mihi ad illas pergito. Martialem tamen legiſſe poteras ; vel fortaſſe leges. Saltem auctor obſceni carminis, ſi memini ſatis, olim ſcripſerat,

Criſſabat tibi fluctuante lumbo.

Scin' quid ſit *fluctuante* ? illud ipſum eſt quod dixerat Lucretius, *Atque exoſſato cieat omni pectore fluctus.* Nihilo, inquis, doctior abeo. Quid, illud Satyrici autem *Romule ceves* ? Non intelligo, dices ; Ipſe autem non interpretor ; quanquam de admiſſura veterini pecoris, & ceterorum animantium loqui & jus &, fas ſinebant ; ſed de homine, grave piaculum eſt ſcilicet.

Ibidem Pag. 129. V. 27. *ſeminis ictum.*

Lego, *ſemini' jactum.* Primum nunquam dictum eſt, icere ſemen, ſed jacere ; deinde metaphora ab agro colendo & ſerendo ducta eſt, uti probat tum illud *ſulci*, tum *vomerem* ; & alibi, *muliebria conſerat arva* & Gr. ἐν' ἀρότῳ παίδων, & alia ſexcenta.

Ibidem Pag. 129. V. 28. *Idque ſua cauſa.* &c. *ne complerentur*, &c.] Lego, *hacque ipſa cauſa.* ita enim ratio poſtulat. & ſane ita alibi locutus Lucretius eſt in v.

Illa ipſa *intervalla nihil de corpore libant.*

Adde quod in MSS. Codd. legitur,

Ipſa ſua cauſa conſucrunt ſcorta moveri.

CAPUT

CAPUT V.

PAGINA 131. V. 3.

Quiſve valet verbis tantum, qui fundere *laudes,*
Pro meritis, ejus poſſit, qui talia nobis, &c.

MSS. Codices conſtanter habent vel *fingere*, vel *fundere*; G fanius autem legendum conjecit, *pingere*. In eum locum hæc, quæ ad rem faciant, ſcribit Interpres, dum illud *fingere* impugnat: *Deinde hoc totum*, quis fingere laudes, *&c. non ſinceram ſonat ſignificat enim, veras laudes non futuras. At nonne ridiculum eſt profiteri ſe aliquem falſis laudibus ornare velle?* Sed ibi Vir doctus & memorioſus oblitus ſui eſt: *fingere* enim, ut ex infinitis locis M. Tullii conſtat, idem eſt ac πλάσσειν Græcorum, *figurare*, ſcilicet, *formare*, &c. unde & *fictores* qui Græcis ſemper, & Latinis nonnunquam, plaſtæ dicuntur. Egregia itaque metaphora uſus eſt Lucretius, quæ ſcilicet à *fictorum arte* ſeu *plaſtica* ducta ſit: ita Cicero in libb. de Orat. dixit, *volucres fingere atque conſtruere nidos*: alibi, *vis quæ finxit hominem*. in Acad. Iterum in ſi. orator. *Peripatheticorum inſtitutis commode fingitur oratio*, id eſt πλάσσεται, συντίθεται. Sed Horatius, nonne in 4. dixit,

operoſa parvus
Carmina fingo?

Quare hic locus Lucretii ſic legi, & tuto quidem poteſt,

Quiſve valet verbis tantum, quis (id eſt *quicis*)
fingere laudes
Pro meritis, &c.

Pag. 134. V. 29.

Sicut in æthere non arbor, &c. uſque ad triceſimum quintum V.

Tandem in eodem homine, &c.

Probare ſuſcepit Lucretius, ſidera, cœlum, animata non eſſe; ſed cum hi quatuor verſus,

Hoc ſi poſſet enim, multo prius ipſa animivis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus eſſe
Poſſet, & innaſci quavis in parte ſoleret,
Tandem, &c.

Cum, inquam, hi quatuor verſus ad materiem, qua de agitur, nil faciant, huc illos temere ex III. cum cæteris tranſlatos fuiſſe arbitror. Lector judicabit.

Pag. 139. V. 28.

Denique non monumenta virûm dilapſa videmus?

Hunc verſum Lucretii non eſſe dejerare poſſim; probare autem, *hic labor eſt*: ſed qui ſenſum aliquem veteris Muſæ habent, ii pedibus in ſententiam noſtram ibunt. Certe minus in clauſula orationis dicit quam in principio dixerat.

Ibidem Pag. 139. V. 29.

Cedere proporro ſubitoque ſeneſcere caſu?

Ita conſtanter habent veteres libri, niſi quod in quibuſdam legitur,

Omnique *proporro ſubitoque ſeneſcere caſu?*

Sed vide quam in hoc genere literarum nil quidquam *neglecturi ſit*. Iſtud *omnique* vitioſum eſt, neque erit unquam, id ut vel ſenſus vel metri ratio patiposſit; & tamen ejus unius voculæ ope veſtigia veræ lectionis deprehendimus. Sed largiori ſermone opus eſt; cujus veniam petimus. Dixerat antea: Nonne lapides & ſtructuræ ædificiorum ruunt, & turres ac ſaxa ab ævo vincuntur? nonne ipſa templa, ſedentibus atque etiam invitis diis, ſenio deſeſſa labuntur? Omniaque ut porro, cujus illa eamque generis ſint, ſeneſcere, abire, obire perire ut credas, nonne & ſilices ipſos, rupeſque, ſolidiſſima terræ corpora, ſeneſcere ante oculos vides? Nunc locum integrum exponam, & ita exponam, uti diſtingui & legi debere videtur:

Denique non lapides quoque vinci cernis ab ævo?
Non altas turres ruere & putreſcere ſaxa?
Non delubra Deûm, ſimulacraque feſſa fatiſci?
Nec ſanctum numen fati protollere fines
Poſſe? neque adverſus naturæ fœdera niti?

*** hinc

*** Hinc verſum ſuſtuli.

Omniaque ut porro *ſubitoque ſeneſcere credas,*
Non ruere avolſos ſilices à montibus altis?

Repetendum autem ὅτι κατὰ φύσιν cernis ex v. 1. unde cæteræ interrogationes pendent. De uſu hujus particulæ *cumque* dicerem quod fortaſſe non pœnitendum eſſet; ſed ſatis in præſens fuerit, unicum Horatii locum, qui doctos torſit, afferre,

***

dus ut ſpurius, minimeque Lucretianus] & recte quidem Lambinus, qui correctionis viam non videbat, ita exiſtimavit. At Giſanius ſe ſe hinc ingenioſe expedivit, *ô jecur Cratetis! Includendus*, inquit, *hic verſus eſt nota parentheſeos.*] Nihil. ita me Deus juverit, commodius quam iſthæc *parentheſeos machina*; ad illam ne comparanda quidem eſt *helepolis* Demetrii; nil certe ejuſmodi reperiſſet Archimedes. Atque utinam explicaſſet quod Lambinus videre non potuerat; Novum feciſſet: Giſanius enim, (ſemel dictum eſto) quem tanto plauſu, tamque fauſtis acclamationibus excerpere Lambini obtrectatores, & qui cum illo ſimultates exercebant, quem vulgus eſſe credit hunc, is non erat, uti pro certo conſtabit, ſi quando Lucretium κατὰ πόδα exponemus. Sed, ne te diutius teneam, procorruptis illis,

Hunc exordia ſunt ſolis lunæque ſecuta;
Inter utroſque globi quorum vertuntur in auris,

ſic legendum eſt, ſic diſtinguendum:

Hunc exordia ſunt ſolis lunæque ſecuta,
Aſtrorumque, *globi quorum vertuntur in auris.*

Nempe cum ſolis lunæque ortu, aſtrorum quoque ceterorum ortum conjunxerit, neceſſe eſt; hincque adeo factum, ut cum de motibus aſtrorum infra aget, de ortu tamen illorum nihil quidquam ſcripturus ſit. Sed ea eſt, ſpero, hujus noſtræ emendationis perſpicuitas & neceſſitas, ut plura his addenda non ſint.

Pag. 145. V. 9.

Quò volvenda micant æterni *ſidera mundi,*

Contra Epicuri doctrinam eſt iſthæc *cœli æternitas* (nam *mundus*, ut ſæpe alibi, hoc loco cœlum eſt.) Tum, ſi quatuor aut quinque illos verſus leges, qui ſupra, qui infra occurrunt cum de motu aſtrorum, deque motûs ratione agatur, illos, inquam, ſi penſiculate & attente leges, non, ut opinor, invitus mecum legeris.

Quò volvenda micant alterni *ſidera mundi.*

Vocat autem *mundum*, ſeu cœlum, *alternum*, quòd alternis

alternis dierum noctiumque vicibus modo ſol modo ſtellæ prodeant, & cœlum vertatur.

Pag. 146. V. 17. Aëre terram ſuſtineri, nil mirum eſt, inquit; cum enim terræ congenitus ſit, eam itidem ſuſtinere poteſt, ac anima, quæ tenuiſſima eſt hominis pars, totum corporis humani pondus non modo ſuſtinet, ſed & nonnunquam ſaltu in altum tollit.

Denique jam ſaltu pernici tollere corpus
Quis *potis eſt, niſi vis animæ ?*.....

Scripſerat Lucretius, Quis *potis eſt niſi vis animæ*..... Sed dubitavere ſcioli an dici Latine poſſet, *Nullum animal potis eſt efficere*, &c. alioqui dicendum eſſe putabant, *pote eſt*, δυνατόν ὅτι, &c. idque eo accidit, quod veteres, Ennium, Plautum, Lucilium, Terentium, alios, non legerant; Quin nec Lucretii Latinitatem unquam obſervarant. Ita enim alicubi locutus eſt, ut in I.

Conjunctum eſt id, quod nunquam ſine perniciali
Diſcidio potis eſt ſejungi, ſeque gregrari.

In IV. *Tenue locis quia non potis eſt adfigere adhæſu.*
Et in V. .....*corpus*
Non potis eſt cerni.

Pag 149. V. 20.

Fulmina poſtremo, nix, imbres, nubila, venti,
Non nimis incertis fiunt in partibus anni.

Hæc ſcribit Interpres, *Sane ut ita legatur ratio poſtulat; niſi quis dicat, legendum item ut ſupra, diviſa voce*, in certis, *& retinendam vulgatam ſcripturam*, minus.] Bis errat; nam ſi ita legeretur, graviſſimum in verſu mendum eſſet; ſic quippe haberet:

Non minus in certis fiunt partibus anni.

Una ſyllaba, ut vides, brevior eſt quam oporteat. Sed hæc quidem incogitantia eſt hominis aliò properantis. Quod autem ait lectionem illam, quam ipſe in ſuo contextu, ut nos in noſtro, exhibuit, eam eſſe quam ratio poſtulet, id quoque ejuſmodi eſt, ut vix cuiquam credibile ſit, qui cum cura legerit,

Scri-

Scribendum enim esse ostendam,

Non minus hæc *certis fiunt in partibus anni.*

Antea dixerat Lucretius, [Miraris quod tam certo tempore ignes confluere possint; cur id facias nulla equidem causa est, cum tot res alias certo itidem tempore fieri cernas, *&c.* postremò nimbi, fulmina, grandines, venti, *&c.* illa omnia non minus in certis partibus anni fiunt; quæ tu tamen tantopere mirabilia nunquam duxisti.

Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
Esse, quod hæc ignis tam certo *tempore possint*
Semina confluere, & solis reparare nitorem.
Multa videmus enim, certo *quæ tempore fiunt*
Omnibus in rebus. (exempl.) *floreſcunt tempore* certo
Arbuſta, & certo *demittunt tempore florem.*
Nec minus in certo *dentes cadere imperat ætas*
Tempore, &c.
Fulmina poſtremo, nix, imbres, nubila, venti,
Non minus hæc *certis fiunt in partibus anni.*

Idque ut planissime & ἀναφοιβαστικῶς probet, addit, quod ad confirmationem emendationis nostræ facit maxime.

Conſequa natura eſt jam rerum ex ordine certo.

Vides, ut opinor, hanc lectionem illâ aliquanto esse meliorem, quæ ab Interprete Lucretii, quasi longe optima esset, probata fuerit.

Ibid. Pag. 149. V. 22. Ecce autem de integro; occurrit aliud in hoc ipso loco quod festinanti moram objiciat:

Namque ubi ſic fuerunt cauſarum exordia prima,
Atque uti res mundi cecidere ab origine prima,
Conſequa matura eſt jam rerum ex ordine certo.

Duorum posteriorum versuum alterutrum ἀθετεῖν Lambinus, neque de illo, *Atque uti,* &c. dissentit Gifanius. Ego priorem prorsus delendum arbitror, hac primum causa, quod istud *Sic* stare non possit cum *Atque uti*: quod iis qui Latine sciunt, notissimum est; Dein, prioris versus,

……*ubi*

..... *ubi ſic fuerunt cauſarum exordia prima*

eadem plane ſententia eſt quæ ſecundi; ſed verſus

Atque uti res mundi cecidere ab origine prima,

Is vero Lucretio parente longe dignior eſt quam ille alter projectitius: nam τὸ *cecidere* ſortem, temeritatem, & caſum notat, ſumpta ab aleæ ludo metaphora, *Si illud quod opus eſt jactu non cadit.* Terent. unde, quod multi non obſervarunt, natum & illud, quod vulgo Latine dicimus, *Belle cecidit* &c Sed cum hoc loco rationem aſſerre aſſertionis ſuæ debuerit Poeta, particula *ætiologica* opus eſt; itaque, expuncto illo priori, ſic legere ſoleo,

Namque *uti res mundi cecidere ab origine prima,*
Conſequa natura eſt jam rerum ex ordine certo.

Hæc ad emendationem; cetera in Notis.

Pag. 151. V. 7.

Difficile *eſt ratione docere & vincere verbis.*

At ego verbis vincam, & iis verbis quæ rationem ducem habeant; vitioſam eſſe ſcripturam, ſicque, ſenſu plane contrario, legi hunc verſum debere:

Id Facile *eſt ratione docere & vincere verbis.*

Quod ita eſſe uti dico vel illi verſus qui infra leguntur, abunde probatum ſunt, cum in iis pro certo ponatur, rem in ſe ſe nihil habere difficultatis:

Quo minus eſt mirum *ſi certo tempore luna*
Gignitur, & certo deletur tempore rurſus,
Cum ſieri poſſint tam certo tempore multa.

Sed & his addendum aliud; debere videlicet *interrogative* pronuntiari verſus illos,

Denique cur nequeat ſemper nova luna creari
Ordine formarum certo, certiſque figuris:
Inque dies privos aboleſcere quæque creata;
Atque alia illius reparari in parte locoque?

Tum ipſe ſibimet reſpondens,

Id facile *eſt* (inquit) *ratione docere.*

Pagina 155. V. 2 Nec fuiſſe unquam Centauros, homines equo mixtos ſcilicet, neque ullum animal, quod ex duabus naturis adeo diverſis conſtaret

ſtaret vivere & per ſobolem propagari poſſe?

Sed neque Centauri fuerunt, neque tempore in ullo
Eſſe queat duplici natura, & corpore bino
Ex alienigenis membra compacta poteſtas,
Hinc illinc par vis ut non ſic eſſe potis ſit.

Magna vero in poſtremo illorum verſuum difficultas eſt, tanta in MSS. Codd. tamque inconſtans & multiplex variantia eſt. In quibuſdam enim legitur,

Hinc illinc par vis ut non ſint pars eſſe potis ſit.

I nunc, & mortuo excita, tempus eſt. In aliis.

Hinc illinc par vis ut non ſint pars eſſe potiſſit.

Portenta verſuum, ut vides; & tamen Gifanius hanc poſteriorem, quæ omnibus vitiis ſcatet, recipere ſe & probare profeſſus eſt; quo nihil unquam deterius poterat. Sed quo tandem pacto rem adeo intricatam, tamque à recto ſenſu & à Latinitatis uſu remotam, explicare auſus non eſt? In ea re una, Lector, viſus mihi magnopere eſt ſapere: Non poterat; quæ vehementiſſima cauſa eſt. In quibuſdam etiam legitur,

Hinc illinc par vis non ſit par eſſe potis ſit.

In aliis denique alia, quæ non ſunt tanti ut huc tranſcribantur. Lambinus quidem legi poſſe putabat,

Hinc illinc par vis ut non pari eſſe potis ſit.

Adrianus denique Turnebus,

Hinc illinc par vis ut non ſic eſſe potis ſit.

At ego ſecutus veſtigia libri MS. quo uſus olim eſt Faernus, quique verſum hunc ita exaratum exhibet,

Hinc illinc paribus ut non ſit pars eſſe potis ſit,

tandem ad *intectas fronde quietes*, & veritatis latibulum deveni,

Hinc illinc par vis ut partibus *eſſe potis ſit*;

ſenſu tam neceſſario, ut aliter ſcribere potuiſſet Lucretium, nemo ſuſpicari poſſit. Rem tribus verbis exponam: *Nullum animal ita ex duplici & diverſa natura conſtare poteſt* (exempli g. equi & hominis) *ut hinc & illinc* (à natura hominis & equi) *par vis eſſe partibus poſſit*, id eſt, Duæ illæ partes *componentes*

numquam

numquam parem vim haberet; cum ſpecies animantum aliæ aliis vitiis creſcant, citius minuantur; Quæ ea ipſa ratio eſt quam affert Lucretius in iis verſibus, qui hunc ſequuntur. Sed illos ſine omni mea opera tuemet legere poteris.

Pag. 157. Primi illi homines, quos Horatius mutum & turpe pecus, (quippe Epicuri rationem ſequebatur, cum id ſcribebat;) genus hercule mirificiſſimum erant, quippe qui in ſoporem dati, in ſomnum, inquam, ὑπνωμένοι dati, aliter longe oculis ſuis utebantur ac nos hodie utimur. Nos enim, ubi ſemel cœpimus obdormire, nil oculis præter ſomnum & inſomnia videmus; illi, ſomno gravati & oppreſſi, perpetuo *reſpectabant*, reflexo capite ſcilicet, ſolem orientem. Lucretium in eam rem tibi teſtem dabo:

Sed taciti reſpectabant: *ſomnoque ſepulti,*
Dum roſca face ſol inferret lumina cælo.

Sum verus? ſic ſoleo; meum eſt; Sed jocularia omittamus, ut ad rem, (quanquam non temere ſcriptum eſt, quidquid hujus ſcriptum eſt, veniatur,) locum illum in VI Æneidos qui in multis Codd. ſic legitur,

Veniſti tandem, tuaque exſpectata *parenti*
Vicit iter durum pietas, &c.

Eruditi ſciunt ita ſcribi debere,

.....*tuaque* ſpectata *parenti*
Vicit iter durum pietas;

Idque ita eſſe conſtat, non quod Scaliger id primus conjecerit, ut vulgo creditur; ſed quia non aliter legiſſe Servium, excerpta ex commentariis ipſius meridie ipſo clarius oſtendunt. Verum homines imperiti ita exiſtimabant, graviter in eo verſu contra metri rationem eſſe peccatum; unde pro *ſpectata* μεταποιήσαντες *exſpectata*. Qui autem erroris fons in illo Virgilii verſu fuit, idem propemodum in hoc Lucretii eſt. Homines enim ἄμουσοι cum rationem carminis non ſentirent, locum hunc depravarunt, qui ita corrigendus,

Sed

Sed taciti exſpectabant *ſomnoque ſepulti.*

Id quod ni ratio probaret ſatis, ſaltem caſtæ Latinitatis conſuetudo ſatis illos admonere debuerat; dicimus enim *exſpecto dum ſol oriatur*; at, *reſpecto dum ſol oriatur*, nemo niſi barbarus dixerit, non magis, quam, Video dum ille aut ille veniat.

Pag. 160. V. 8.

Aut ubi eos jactant pedibus, morſuque petentes
Suſpenſis teneros imitantur dentibus hauſtus.

Poſteriorem illum verſum jam abhinc ſex ſeptem annis emendavi ex occaſione quam mihi obtulerat locus quidam Phædri puriſſimi ſuaviſſimique ſcriptoris, cujus eruditionem notulis meis illuſtratam ſuſceperat Salmurienſis bibliopola. Locum itaque integrum transieram, neque enim in eo quidquam mutari neceſſe eſt. *Suſpenſo pede* ‖ Nil faciliu: ſed quia ad hunc locum verſus quoſdam Lucretii attulit Schoppius, in quibus gravißimum errorem eſſe contendo, mihi quoque illos afferre libet, &, occaſione admonente, emendationem addere. Loquitur autem ibi de canibus & eorum catulis in hunc modum:

At catulos blande cum lingua lambere tentant,
Aut ubi eos jactant pedibus, morſuq; petentes,
Suſpenſis teneros imitantur dentibus hauſtus;

Errorem in tertio verſu eſſe aio. Cum enim id, quod à Lucretio deſcribitur, catulis ſuis faciunt canes, dic, quæſo, lector, quid tandem imitantur? nonne *veros* hauſtus? id eſt, nonne *revera* catulos ſuos; diducto rictu jam jam hauſturæ videntur? quod ipſum & feles facitare videmus ubi cum parvulo grege ſe ſe oblectare volunt. Legendum itaque eſt,

Suſpenſis vero *imitantur dentibus hauſtus.*

Pag. 161. V. 15.

Nam facies multum valuit, viresq; vigebant.

Lego, *Nam facies multum valuit viresq; vigentes.* Et facies, (id eſt dignitas oris & corporis proceritas,) facies, inquam, & vires vigentes multum illa tempeſtate valuerunt, notus eſt Ariſtotelis locus in eâ rem.

Pag.

Pag 162. V. 30.

Quæ nunc in magnis florent ſacra rebus Iociſque.

Hic verſu, vel ſpurius eſt, ut alii viderunt, præter Giſanium, vel extra omnem medendi ſpem jacet. Senſus autem illius eſſe debuerat,

Quæ nunc in cunctis fumant ariſque ſociſque.

Pag. 163 V. 32. Verſus plane admirabiles, & plauſu clamoribuſque Muſarum digni illi ſunt, quos jam lecturus es:

Nam cum ſuſpicimus magni cœleſtia mundi
Templa ſuper ſtelliſq; micantibus æthera fixum,
Et venit in mentem ſolis lunæq; vlarum,
Tunc aliis oppreſſa malis in pectore cura
Illa quoq; expergefactum caput erigere infit,
Ecquæ ſorte Deûm nobis immenſa poteſtas
Sit, vario motu quæ candida ſidera verſet.

Sed hoc quid erit; *Tunc excitatur cura & dubitatio num aliqua nobis ſit deorum poteſtas, quæ cœlum verſet, & importuna providentia, rerumq; noſtrarum curioſitate vitam turbare poſſit*; Ea enim verſuum illorum ſententia eſt; Itaque valde veriſimile ſit ſcripſiſſe olim poetam, *non nobis* (nam hic aliquod nomen eſſe debuit, aut adverbium ſaltem, quod locum, ſeu cœlum, deorum ſedem notaret) *non nobis*, inquam, ſed *endo polis*, id eſt in cœlo, (ut *endo ſtatu* & centum alia paſſim) ſed cum ſupra τὸ *endo* additum eſſet gloſſema IN, ſicque remanſiſſet verſus ἄπαξ λεγόμενος & planè vitioſus, [*Ecquæ ſorte deûm* in *polis*] objecto gloſſemate, & metro, non ſententiæ, conſulentes, ſcripſere *nobis*, quod per περίφρασιν Atticum tutari locum ſuum non poteſt; nam, ut jam dixi, vel nomine opus vel adverbio eſt, quod ἀναφορὰν ſuam ad cœlum habeat; alioqui, &c. Ceterum etſi emendationem vocare non auſim, tamen ita fore arbitror, ut homines lectionis Lucretianæ ſtudioſi, non modo conjecturam non improbent, ſed & libenter ſint amplexuri.

Pag. 164. V. 3.

Tentat enim dubiam mentem rationis egeſtas,

Ecquæ-

Ecquænam fuerit mundi genitalis origo,
Et ſimul ecquæ ſit finis. quoad mœnia mundi,
Et *tanti motûs hunc poſſint* ferre *laborem.*

In poſt. emo verſu ſeu *tanti* leges, ſeu *taciti*, uti in aliis codicibus ſcriptum eſt, ei nihilo melius fuerit. nam aliunde hæret ſententia & ſuſpenſa eſt. Ent bi illius ſeriem: [*Animus dubitat an aliqua mundi origo fuerit, & quis ſit finis quoad mundi mœnia* (id eſt. cœlum) *poſſit* ferre ET *laborem tanti motûs*] Lege modo; id enim ſi facies, nullus dubitabis quin hic locus fœde corruptus ſit; illud enim ET, quod ex ſuperiori verſu in hunc tranſlatum eſt, ſententiam plane turbat. Ego autem ſic legendum arbitror,

Hunc *tanti motus poſſint* ſufferre *laborem.*

Ita mox in hoc ipſo lib o,

Nec poterat pariter durum ſufferre *laborem.*

& ſub finem,

Atq; ipſi potius durum ſufferre *laborem.*

& Terent. tale aliquid,

An pro ejus ut ſtultitiæ ſupplicium ſufferam.

fortaſſe item in I.

.....*quemvis* ſufferre *laborem.*

Ubi hodie alii *perferre* legunt, alii *efferre.*

Pag. 166. V. 15.

Et prius eſt reppertum in equi conſcendere coſtas,
Quam moderarier hunc frenis, dextráque vigere.

Suſpicatur Gifanius legendum eſſe, *dextraq; regere*; ô verſum plane admirabilem. & tali poeta dignum! Dein, quod merito ridebat Lambinu , *Equites dextrâ equos non regunt* ſed læva , qua enim tandem manu pugnaretur? Itaque non eſt ut hæc mihi probari poſſint. Idem Lucretii editor ſcripſit quoque, legi poſſe, *dextraque vegere*, quod haud magis ſtabit. Nam *vegere*, impellere eſt, *agitare*, ἰκαύειν, &c. Quid autem fuerit, *Equites impellunt equos dextrâ*? At ipſe Lambinus legebat, *dextraq; vigere*, id eſt, uti ipſe interpretatur, *dextrâ pugnare*; quod nihil ad rem. Quare his omiſſis ad veterem lectionem redeundum eſt,

eſt, cujus meminerat I. Baptiſta Pius, qui olim in Plautum & Lucretium ſcripſit; ait enim in MS. cod. legi, *vicre*; quæ germana Lucretii lectio eſt; unde enim id verbum advectum fuiſſet? *Vico* autem eſt *flecto*, unde *vimen*, *victor* & *victus*; itaque *vicre equum* eſt *flectere equum*. Virgil *Flectere ludus equos*... & alibi paſſim. Sed cum *n dextra* locum retinere ſuum non poſſit, uti demonſtratum eſt ſuperius, & uſus virgæ in moderando equo longe antiquior eſſe dubuerit, quam uſus frenorum, legendum eſſe videtur,

Quam moderarier hunc frenis, virgáve viere.

Quin & adulto jam orbe, & excultis artibus, ſatis conſtat Numidas infreni equis uſo fuiſſe. Virgil.

Et Numidiæ infreni cingunt.....

Sic enim intelligi debet ille locus; de quo ſi qui dubitabunt, legant modo Arriani politiſſimum *de Venatione* libellum, quem, me curante, & Luca Holſtenio mittente non ita pridem edidit Sebaſtianus Cramoſius typographorum noſtrorum clariſſimus. Quanquam id ex Strabone etiam conſtat, & notum illud Martialis eſt,

Et Maſſyliæum virga *gubernet equum.*

cui & addas licet illud Silii,

Et doctus virgæ *ſonipes*.....

Sed me notarum acervos ſcribere nolim.

Ibid. Pag. 166 V. 18.

Et bijugo prius eſt quam bis conjungere binos.

Error manifeſtiſſimus. in ſuperiori verſu legebatur:

Quam bijugo *curru belle tentare pericla*;

Unde incogitans exſcriptor, qui illa reſpexerat, effinxit nobis hoc portentum Latinitatis; quo enim alio nomine hoc vocarim? *Antiquius eſt conjungere bis binos equos quam bijugo*] Lege itaque, ſed incunctanter,

Et bijugos *prius eſt quam bis conjungere binos.*

Id eſt, *Inventæ ſunt bigæ ante quadrigas.* Sed res plana eſt, neque adverſaturum quemquam arbitror.

Pag.

Pag. 170. V. 26.

Namq; alid ex alio clareſcere corde videbant.

Legendum plane eſt,

Namq; alid ex alio clareſcere corde videmus.

Eſt enim illius verſûs confirmatio;

Sic unum quidquid paulatim protrahit ætas
In medium, &c.

Adde quod ad priores illos *terrigenas* pertinere non poteſt, quod ſequitur,

.....*ad ſummum donec* venere *cacumen*.

Ad nos ita quidem, atque adeo ad poſteros à nobis longiſſimis intervallis diſſitos pertinet, itaque *videmus*, non *videbant*. Præterea propoſitio eſt generalis, καθ' ὅλου illud *protrahit*; dicendum alioqui fuerat, *protraxit*. Deinde, quis affirmet τὰ πάντα in artibus eſſe jam ad ſummum perfectionis cacumen perducta? nil certe tale Epicurus, nil Lucretius, qui puſillus Epicurus eſt. Reſtat tamen tantillulum quiddam ſcrupuli circa *corde*, inquies. At ego te pro auctoritate abſolvo; ut enim dicimus (ſaltem ita plerumque loqui Lucretium noſti,) *animo videre*, *ratione videre*, &c. ut apud Saluſtium ac Ciceronem reperiri poteſt, *ſpes animi*, *judicium animi*, *metus animi*, & alia bene multa: ita *corde*, quod pro *animo* poſitum eſt, bene & ex veteris Latii palato poſitum eſt. Sed hæc emendationum non ſunt: ad τὸ ἐξηγητικὸν, non ad τὸ κριτικὸν pertinent.

CAPUT

CAPUT VI.

PAGINA 171. V. 16.

Intellexit ibi vitium vas efficere ipsum,
Omniaq; illius vitio corrumpier intus,
Quæ conlata *foris & commoda cumq; venirent.*

Socratici versus & βιωφελεῖς, si qui alii unquam scripti fuere · utinam modo in animis omnium hominum scripti illi forent. Sed in illo, *Quæ conlata*..... vitium est à nemine unquam animadversum, nedum emendatum ut fuerit. Corruptum esse facile ad probandum est. Quæ enim isthæc oratio? [*Quæcumq; conlata foris & commoda venirent?*] nemo non videat opus esse voce aliqua, cui cum τῷ *commoda* convenire possit: sententia enim hujus loci, prout hactenus legitur, nulla esse omnino potest, nisi hæc, quam verborum series postulat: Vas corrumpit quæcumque conlata & commoda veniunt.] Sed *commodum* & *conlatum*, quid simile, aut affine inter se se habent? Itaque legi debet:

Quæ con grata *foris & commoda cumq; venirent.*

Id est, *Quæcumq; grata & commoda hinc illinc convenirent, &c.* Amat autem *tmeses* Lucretius, uti infinita in omni genere exempla fidem abunde facere possunt; quamobrem ea tantum proferam, quæ circa præpositionem hanc memoria suppeditabit: alii alia congerent: In VI.

An con *brachia* suefaciunt, *firmantq; lacertos?*

Ibidem paulo post:

Unde ea comprendunt inter se, conque gregantur.

In II. autem:

Sed complexa meant inter se, conque globata.

In III. denique:

Sed penitus pereunt inter se, conque putrescunt.

Pag.

Pag. 172. V. 3.

Quidve mali foret in rebus mortalibus paſſim,
Quod flueret naturæ vi, varicq; volaret,
Seu caſu ſeu vi, quòd ſic natura paraſſet.

MS. habebant *naturali*, unde nulla omnino ſententia educi poterat; itaque legendum putavit Lambinus. *naturæ vi*; id quod ſenſum certe aliquem habere poteſt; quanquam ut mox videbimus, aliud quærendum fuerat. Gifanius autem plane admirabilis eſt, & lemniſcatis corollis digniſſimus. En tibi hominis ingenioſi & acuti verba: [*Ita hunc locum reſtitui: ex* naturali, *quod in veter. lib eſt, feci* naturai, &c. *alii locum hunc violarunt*] Quid tandem, Lector, tibi ne apertior & dilucidior videtur? Mihi certe non item. Quin & lectionem illam qui intellexerit, is plane imperitiſſimus ſit, vel amens neceſſe eſt. Et tamen quaſi res in vado conſtituta fuerit, exultat Gifanius, *alii hunc locum violarunt*, inquit. Papæ! Magnam vero pugnam pugnavit; ex *naturali*, quod antea nequibat intelligi, fecit *naturai*, quod intelligi itidem nequeat. Facinus hercle fecit omnium Gifanianorum teſtulis dignum. Sed ad Lucretii mentem additum tentemus; ratio fortaſſe conatum noſtrum adjutabit: Sic igitur proponit & partitur Poeta: *Quidquid mali eſt in rebus mortalibus, id omne vel à caſu eſt, vel à natura profluit; & quantacumq; malorum, cladium, calamitatium; agmina percenſeas, ea nuſquam referenda fuerint, quam ad illa duo capita. Nam præter caſum & naturam, quò confugies alio? quid erit tertium?* Deus, inquies; ſed nihil ad Epicurum: Epicuri deus, ut ingenioſe bis terve à Tertulliano dictum fuit, *pæne nemo eſt.* Hinc itaque jam intelligis clariſſimi Lambini emendationem ſtare haudquaquam poſſe. Dein, quod perquam foret vitioſum, in hoc ipſo verſu diceret Lucretius, quod in ſequenti tantum dici debuit,

Seu caſu, ſeu vi, quòd ſic natura paraſſet.

Sed cur ea mala, quæ naturalia ſint, ut fieri dicit? Nimirum lex naturæ, neceſſitas naturæ, fœdera naturæ,

turæ, vis eſt, quam eluctari, quamque elu'ere non poſſis; Itaque ſcribit, *vi, quod ſic natura paraſſet*; quia nempe ita res noſtræ à natura comparatæ fuerunt, ut multa humani generis conditioni annexa incommoda ſint, &c. Quamobrem nec *naturali*, nec *naturæ vi*, nec Giſanianum *natural*, locum habere ullum in priori verſu poteſt. Legendum autem arbitror, conjectura neque ſocordi, neque aliena à mente & ſcribendi ratione Lucretiana,

Quod flueret permananter, *varieq; volaret*,

quale illud in VI. eſt huic dicendi generi plane ſimile,

Uſq; adeo permananter *vis* pervolat *ejus*.

Vides, *pervolat permananter*, hic autem, *fluit permananter*, & *varie volat*. Niſi autem mihi ſatis placeret hæc emendatio, aliam quoque Lucretiano ſtylo conformatam facile proponerem; ſed haud neceſſe eſt; niſi tamen me illius non pœnitet:

Et flueret permutatim, *varieq; volaret*.

Sic Horatius de Fortuna,

Permutat *incertos honores*
Nunc mihi nunc alii benigna.

Permutatim certe non minus de natura dici poſſet quam de caſu: Nam permutatim & varie morbi, dolores, obitus, &c. modo ad hunc, modo ad illum adeunt, uti exilia, repulſas & clades ſolet caſus modo in alios, modo in alios immittere.

Pag. 174. V. 5.

Nam aut cadere abrupto deberent pondere preſſæ
Ut lapides.....

Ita in veteribus noſtris, inquit Giſanius; *vulgati*, cadere aut bruto deberent pondere preſſæ, *perperam*] bis redarguendus: nam, primum, eam emendationem à Lambino habebat, quod, pro ſuo illo candore ſolenni ſcilicet, diſſimulavit; Tum, quod alterum eſt, peſſime judicavit; ſed hoc ei cum Lambino commune nunc quidem fuerit. Uterque igitur in eo lapſi ſunt, quod dici poſſe *pondus abruptum* exiſtimavere; & ta-

men non poteſt. Nam exempla quidem quæ proferri poſſint, ut, *abrupti nubibus ignes*, Virgil. &c. ita aliena ſunt, nil ut ad confirmationem illius lectionis facere poſſint. Deinde nec ratio quoque unquam patiatur, ut dicamus, *nubes preſſæ abrupto pondere*; ſi enim abruptum eſſet pondus (quando nos ad eum modum loqui jubent) tum nubes non premerentur. Inſuper non convenit τὸ *abruptum* cum allato lapidis exemplo, qui hoc loco proponitur cadens ſuopte motu, ſine omni vi externa, ſine impulſu, εἰσβολῆ, καταβολῆ, &c. quamobrem legendum, ut in lib. quoque MSS. legitur,

Nam cadere aut bruto *deberent pondere preſſa*
Ut lapides; aut, ut fumus, conſtare nequirent.

Bruto autem *gravi* eſt. Feſtus: *brutum antiqui gravem vocabant.* Unde & Horatius

Quo bruta *tellus, & vaga flumina,*

Quin & in excerptis ex Donato etiamnum ad Andriam Terentii in hæc verba AMOTO METU] legitur: *Sic dixit, quaſi metus ſit* CORPUS BRUTUM, *quod cum molimine moveatur.*

Ibid. Pag. 174. V. 18.

Diverſo motu radentes corporis tractum.

In quibuſdam, *corpore tractum*: male. Giſanius autem legit, *corporis tactum*; additque, *Tactus corporis, pro corpore, tactus animi, pro animo.* Nugæ, ut in Notis apparebit, ſi quid mutatum velim, legam,

Diverſo motu radentes corpora tractim:

Sed nihil neceſſe eſt.

Pag. 178. V. 8.

Præterea perſæpe niger quoq; per mare nimbus,
Ut picis è cælo dimiſſum flumen, in undas
Sic cadit & fertur tenebris *procul*, &c.

Fateor, neque me illius pudet, non intelligo quid hoc ſit negotii, *Nimbus fertur tenebris procul*; ſed hoc me beat, Lector, quod nec tu fortaſſe, imo, certa res eſt, non intelligis. Quid autem, donec plus ingenii, & tu & ego habeamus, vel certe meliorem magiſtrum nacti

nacti fuerimus, quid, ſi legeretur, *& ſertur terris procul?* Non ita, ut opinor, male; cum ſcilicet antea occurrerit, *perſæpe niger quoq;* per mare *nimbus*: Nautæ vero quanto *à terris* abſunt longius, tanto & iis à tempeſtate gravius periculum eſt, quippe qui in tutum ſe vix ſatis tempori recipere poſſint.

Pag. 179. V. 5.

Quo de concuſſu ſequitur gravis imber & uber,
Omnis uti videatur in imbrem vertier æther,
Atq; ita præcipitans *ad diluviem revocare.*

Monet Interpres, horum verſuum poſtremum à Priſciano in V grammatices productum fuiſſe: quod fortaſſe tanti non eſt, ut anxie quæratur: de primo quidem affirmare poſſum: de tertio autem, non auſim. Sed, ut ut ſit, quomodocunque olim tertius ille lectus fuerit, mendum in eo eſſe arbitror; nec tu, aliorſum ibis ſi mecum otioſe & placide ſeriem verborum ipſorum attenderis: [*Aer videtur in imbrem verti, & revocare ad diluviem.*] Nihil ſentis? poteras tamen. Quid enim? ille aer, quos, quas revocare videtur? Ecquid dubitas quin vox aliqua exciderit, quæ in quarto caſu eſſet? Deinde ad quam diluviem? Ogygiamne an Deucalioneam? Quamobrem à me non eſt ut impetretur, quin pro

Atq; ita præcipitans *ad diluviem revocare,*

legi oporteat,

Atq; ita Pyrrhæ nos *ad diluviem revocare;*

Horat. in I. *terruit urbem,*
Terruit gentes grave ne rediret
Sæculum Pyrrhæ, *nova monſtra queſtæ.*

Pag. 180. V. 35. Quæſtionem ſolennem de crebrioribus fulminibus hac potius quā illa tēpeſtate ſic exponit:

Auctumnoq; magis ſtellis *ardentibus alta*
Concutitur cæli domus undique, totaq; tellus:

Error manifeſtiſſimus: ſed quam illo manifeſtiſſimus eſt, tam certiſſima emendatio eſt, quæ olim Notis Phædri noſtri inſerta fuit: Ita igitur ibi ſcribebam. [Faciet autem hoc mendum in Phædro animadver-

ſum & ſublatum, faciet, inquam, ut inſignem Lucretii locum in VI. quem vitiatum eſſe primi animadvertimus, purgare aggrediamur. Cui enim potius quam tanto poetæ, quique omnium elegantiorum hominum ſtudio ac cura digniſſimus ſit, operam navatam oporteat? Verſus, queis de agitur, hi ſunt,

Auctumniq; magis ſtellis fulgentibus alta
Concutitur cœli domus undique, totaq; tellus.

Sed, Lector humaniſſime, hoc, niſi moleſtum eſt, ex te quæſitum velim, quid hoc ſit, *domus cœli & tellus concutitur ſtellis fulgentibus?* Nugæ, meræ nugæ; nam præter ſonum & granditatem ſublimitatemque verborum, nil quidquam frugis eſt. Cum autem ibi à poeta doctiſſimo poſita ſit quæſtio hæc, *Cur auctumno & verno tempore frequentius tonare videamus:* quis neget legendum eſſe,

Auctumnoq; magis telis *fulgentibus alta*
Concutitur cœli domus undique, totaq; tellus.

Tela autem *fulgentia*, fulmina ſunt, Virgilii, Horatii, Ovidii, atque adeo omnium poetarum teſtimonio: neque me in proferendis γνησίοις longarum ἰώτων laſcivire, & otio abuti juvat. Quin & Herodotus alicubi (certus dico) fulmen vocavit διὸς βέλος & *telum Dei.* Error autem adeo fœdus, *magis ſtellis*, ortus eſt, quemadmodum ſubindicavi modo, ex ὑπονοίᾳ ſeu conjunctione harum vocum, *magis-telis*, unde poſtea diviſim ſcriptis, & geminato S, concinnarunt ineptam hanc & ridiculam lectionem, quæ porro omnes editiones invaſit.]

Pag. 186. V. 36.

In loca ſe cava terrai con cit, ibiq;
Speluncas inter magnas *fremit ante tumultu.*

Legendum neceſſario, ſeu MSS. annuant, ſive abnuant,

.....magno *fremit ante tumultu.*

Pag. 188. V. 22.

Nunc ratio quæ ſit per fauces montis ut Ætnæ
Exſpirent ignes interdum turbine tanto,
Expediam; neq; enim media de clade *coorta*

Flammæ

Flammæ tempestas Siculûm dominata per agros,
Finitimis ad se convertit gentibus ora.

Hunc quoque locum corruptum esse olim ad Phædrum ostendimus. Hæc ipsa verba fuerant. [Verum quando ita factum est, ut jam solennem notulis modum egressi simus, locum quoque alium Lucretii (lib. VI.) emendabimus: nam ab eadem origine, qua superiores, corruptus est. Versus incomparabiles poetæ sunt,

Nunc ratio quæ sit, per fauces montis ut Ætnæ
Exspirent ignes interdum turbine tanto,
Expediam; neq; enim Media de clade coorta
Flammæ tempestas Siculûm dominata per agros,
Finitimis ad se convertit gentibus ora.

Quid est *media clades*, lector? Neminem sane usque adhuc videre contigit, qui exposuerit; neque adeo mirum; locus enim est plane deperditus. Et tamen debuerant Interpretes errorem animadvertisse. Sed, uti dicebam modo, corruptus locus est ab eadem causa, quæ à me superius memorata est; nempe propter reduplicationem literæ M, ἐν τῷ *Enim*; unde per socordiam exscriptoris factum est *enim mdia*, & mox (quippe istis pulmoneis hominibus hæc mirifica videbantur) *enim media*, quod nullum sensum habet; namque scripserat aliter Lucretius,

.....*neq; enim* diâ *de clade*, &c.

Dia tempestas (explicatione enim dignissimum locum judico) est tempestas θεόπεμπτος, ut loquitur Diodorus, seu θεήλατος; quasi diceret Lucretius, Quæramus nunc quid causæ sit quamobrem olim flammarum tempestas totam Siciliam pervastarit; neque enim putandum est Deos tantam vim incendii in insulam importasse.] Quippe nemini, qui veterum philosophorum sectas perspectas habeat, ignotum est, existimasse Lucretium & cæteros Epicuri sectatores, non oriri isthæc ἐκ θεομηνίας, & ultrice Deorum providentia, quam impugnabant sed ea omnia causis naturalibus niti. Unde & ille alter συνθεασώτης τοῦ αὐτοῦ λήρου scripsit alicubi,

.....credat Judæus Apella,
Non ego; namq; Deos didici securum agere ævum;
Nec, si quid miri faciat natura. Deos id
Ex alto cœli tristes demittere tecto.]

Hæc olim: queis addas licet apud Xenophontem in libello περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας, illiusmodi calamitates dici, ἐκ Διὸς ἦν. pag. 699. edit. Aubrianæ.

Pag. 191. V. 19.

Qualis apud Cumas locus est montemq; Vesevum,
Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus.

Hic vero locus est, qui, si quis alius, viros doctissimos misere & anxie torsit; videamus & nos quoque, etsi longe infra illos positi sumus, an aliquid afferre possimus, quod tolerabilius videri queat, quam quod ab iis usque adhuc ad illorum versuum emendationem allatum est. Variantiæ lectionum multæ sunt; quas inter una est quæ ad verum ducere videtur, sed nil tale præstare potest: Aliæ autem, quæ prorsus alienæ possunt & ridiculæ haberi, illæ ipsæ sunt tamen, quarum ope ad veritatem penetrabitur. Sic igitur se se habent:

Is locus est Cumas aput & visui per montes.
Is locus est Cumas aput ecris vi per montis.
Is locus est Cumas aput ejus sub pede montis.
Is locus est Cumas aput etruscos sub montes.
Is locus est Cumas aput etrisui per montis.

Lambinus sic legendum p tavit,

Qualis apud Cumas locus est montemq; Vesevum.

Ibique hæc scribit. *Cum perspicuum sit autem, Lucretium instituisse disputationem non de uno certo averno, sed de omnibus & de genere avernorum: in hac sententia sum, à qua deduci non possim, neq; hunc versum, neq; eum, qui deinceps sequitur, esse Lucretianos sed ab aliquo inepto inculcatos, & fortasse ex aliqua annotatiuncula ad oram libri adscripta natos. Quid enim ineptius, atq; adeo absurdius, quam, postcaquam de toto genere avernorum mentionem fecit, ut dixi, hos versus subjungere,* * Is locus est Cumas. *&c. quibus ostendat,*

dat, ſe de uno averno locuturum eſſe? Vel igitur non ſunt Lucretiani, (quod verius eſſe puto) vel principium verſus ita eſt emendandum, quemadmodum excudendum curavi:

Qualis apud Cumas locus eſt montemque Veſevum,

ut intelligamus, Lucretium, avernorum genere explicato, ſingularis averni, ejúſq; noti exemplum proponere voluiſſe. Hunc avernum autem non longe abeſſe à Veſevo, ſeu Veſuvio monte, & Cumis, conſtat ſi quis tamen malet legi, montemque Miſenum, *non pugnabo. Cum hæc aliquot annis ante quam Adr. Turnebus Adverſariorum libros edidiſſet, ſcripſiſſem & divulgaſſem: is ex antiqua ſcriptura, quam reperiri dixi in cod. Memmiano, conjecit legendum eſſe,*

Is locus eſt Cumas apud ocris vipera montis.

Nunc igitur hanc Turnebi conjecturam paullum immutatam ſequor, ut proxime ad ſcripturæ veteris ſententiam accedentem. Propter eam rationem autem, quam initio expoſui, ſic eam immuto,

Qualis apud Cumas eſt ocris, *&c. non enim loquitur de uno certo averno, ſed de genere avernorum, ocrem, ut docet Feſtus, montem confragoſum vocabant. Viperam porro montis Ætnæ dicit avernum quaſi peſtilentem, & exitioſum, ut interpretatur Turnebus. Omnino bi duo verſus, quantumvis licet ita immutati, &, ſi ita vis, ſic emendati, mihi ſuſpecti ſunt. Jam Pompeii oppidum, non longe abeſt à monte Veſuvio & Cumis*] De illius ſententia poſterius videbitur quid ſit ſentiendum: Turnebus autem legebat,

Qualis apud Cumas eſt ocris vipera montis.

Sic rationem conjecturæ ſuæ exponit in Adverſar. lib. 22. cap. 18. [*Verſus eſt libro ſexto Lucretii inſigniter maculoſus, cum de Averno diſputat:*

Is locus eſt Cumas apud Etruſcos & montes.

Pompeii calidis ubi fumant fontibus aucti.

Quis enim in Etruria putet eſſe Avernum, quem in Campania uno ore omnes eſſe fatentur, neq; eſt quiſquam qui ignoret, niſi qui nondum ære lavantur. In libris

ævi veteris reperio ſcripturam, quæ Sibylla egere videatur, eriſui per montes: *quam cum ego omnem in partem veterem, ſuccurrit ſcriptum fuiſſe videri mutatus aliquot apicibus*, & Veſui per montes; *ſed ne hoc quidem ſatis placuit, quod immutatio ad Ovidianam pene metamorphoſin referri poſſit: ſecunda navigatione, ut in proverbio eſt, placuit tentare pelagus, & aliud quiddam probabilius periclitari, quod eodem modo ac voces veteris codicis in auribus ſonaret: puto igitur Lucretium ſcripſiſſe*, ocris vipera montis. *Ocrem enim Pompeius, quæ vox Græca eſt, aſperum interpretatur, & montis epithetum perſpicue fatetur: neq; explicandam eam vocem ſuſcepiſſet, ſi à nullo Latino auctore vſurpata fuiſſet. Credo autem Avernum viperam dici, ob loci peſtilentem naturam & venenatam diritatem, non minus noxiam & exitioſam, quam aſperrimi ſit montis vipera. Nam etſi viperæ ſunt omnes uno nomine lebiferæ, tamen locorum conditione virus earum importunius eſt & tetrius.*] De hoc & infra agetur. At vero Giſanius hæc habet, quæ ordine ſuo infra à nobis examinabuntur, quando hoc opus pertexendum eſt ſedulo & diligenter. Utinam modo id ne irrito conatu aggreſſi fuerimus. [*Ita v. l.* is, *id eſt, cjus generis*, montis, *id eſt, montes, ut infr.* 128. 31. montes Heliconis. *vulg. hæc per ſciolos depravata ſunt. f.* prope *leg. pro* per. *certe* lacus *poſui pro* locus, *ut apud Feſt.* Curtii. *Lamb. hos* 3. *verſus* ὀκλιζει.] Sed his omnibus addendum quoque illud eſt, quod me nuper amicus quidam meus à Salmaſio ſcriptum eſſe monuit, in Epiſtola quadam ad V. Ill. I. Fredericum Gronovium clariſſimum Academiæ Leydenſis ornamentum. [*Pro corollario & mantiſſa addam ex eodem libro verſum deſperatiſſimum, in quo Viri eruditi fruſtra diu deſudarunt, feliciter ex veſtigiis antiquæ ſcripturæ à nobis, traſiſcine dixerim, reſtitutum:*

Qualis apud Cumas eſt ocris vipera montis,
Pompeii calidis ubi fumant fontibus auctus.

Ita noſter Lambinus edidit à conjectura Turnebi, cum ipſius

ipſius libri haberent, ut tuus ille quem vidiſti:
Is locus eſt Cumas aput acri ſui per montes
Oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti.
Vide ſis an divinus ſit, conjiciat legendum:
Is locus eſt Cumas apud, acri ſulpore montes
Oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti.
Scis in illo codice, ut & antiquiſſimis quibuſque, L pro I & contra ſæpe occurrere. Cum igitur ſcriptum eſſet acriſui pore *pro* acri ſulpore, *ex eo factum,* acris vi per montes. *Non commendabo tibi pluribus hanc conjecturam. Per ſe bonitas ejus patet. Sed nec verbum amplius addam.*] Nunc in tot tamque diſtractis ſententiis, quid arguendum, quid probandum, ſingillatim videamus. Primum optime judicavit Lambinus π IS eſſe corruptum, neque ulla ratione locum in eo verſu habere poſſe; uti ex iis apparet, qui contra Gifanium dicuntur. Sed in eo graviter lapſus eſt vir doctus, quod Veſuvium montem juxta Cumas ſtatuerit, qui 19. aut 20. plus minus millibus paſſuum ab illa urbe, quæ nunc modicum caſtellum eſt, diſtet. Dein, quòd Turnebi ſententiam poſſe defendi exiſtimavit, qui legeret

Is locus eſt Cumas apud ocris vipera montis,

id quoque ex iis eſt quæ reprehendi debeant. Nam quod ibidem *Ætnæ* montis, &c. meminit, aliud in animo habebat, cum vel pueri ac mulierculæ ſciant Ætnam in Sicilia, non in Campania eſſe; videlicet de Veſuvio cogitabat, qui ut Ætna, *ignivomus* eſſet: unde & animi ſpecies impulſæ & mixtim confuſæ. Sed eſt tamen & aliud quod in eo virgula cenſoria notari debuit; qui dicat ſcilicet, urbem *Pompeios* non longule à Cumis abeſſe: fallitur; remotior enim illa eſt quam ipſemet Veſuvius.

De Turnebi vero ſententia, non eſt quod quidquam dicendum arbitrer, ita ab omni veriſimilitudine abhorret. Quis enim unquam putet, uti ab illo ſcriptum eſt, Avernum lacum vocari poſſe *viperam montis*? Idque venire in mentem tam docto tamque eleganti

homini potuiſſe, nequeo ſatis mirari. Eſt etiam præterea, in quo peccat, nec vero leviter; qui ſcilicet crediderit τὸ *ocris* epithetum eſſe montis: id quod à nemine unquam probari poſſe ſatis confido; cum videam huic voci *ocris* adjunctum epithetum fuiſſe ab eo ipſo auctore cujus teſtimonio ſeſe tegere poſſit: quod non fieret, ſi *ocris aſperum* ſignificaret. Exempla ipſa Livii Andronici fidem dictis fecerint:

Sed quei ſont iſtei quei arſcendunt altom ocrin?

& alibi: *Celſoſq; ocris.*

Addit præterea Turnebus [*Feſtus Pompeius montis epithetum eſſe perſpicue fatetur*] non ſine errore id quoque: nam cum legiſſet apud Paulum (non autem Feſtum, uti mox conſtabit) *ocrem montem confragoſum dicebant antiqui*, exiſtimavit diſtinctiunculam ſtatuendam eſſe poſt τὸ *montem*, cum contra ſic ſcribendus ille locus ſit: OCREM, deinde ἐξηγητικῶς, *montem confragoſum vocabant antiqui*. Nam Feſtus quidem ipſe, qui haud dubie ab oculos non habebat eum ea ſcriberet Turnebus, rem, qua de agitur, extra omnem dubitandi locum ſtatuit: ſic enim ſcribit: OCREM *antiqui, ut Ateius Philologus in libro gloſſematorum refert, montem confragoſum vocabant.* Itaque cum *ocris* montem ſignificet, mirabilis vero Turnebi lectio videbitur: nam *ocris vipera montis*, nihil eſſe aliud poterit, quam *montis vipera montis*; indignum tanto viro. Verum quid fiat? homines ſumus. Sed in verſu ſequenti, de quo in Notis,

Pompeii calidis ubi fumant fontibus aucti;

itidem circa *Pompeios* erravit atque Lambinus: uti ex alio quodam Adverſariorum loco oſtendam alibi. Et hæc quidem adverſus viri clariſſimi ſententiam.

Nunc ad Gifanium; *Certe*, inquit ille, lacus *poſui pro* locus. Id quod verum eſt; ſed ſi rem paulo conſideraſſet diligentius, aliquantulo plus judicii eo die habere viſus eſſet quam fortaſſe pridie habuerat; verſus enim proxime ſuperior eam emendationem reſpuit, ut probat quod mox de altero illo aorno ſcribitur,

neque

neque enim *lacus* erat in arce urbis Athenienſis. Dein lacum, de quo agitur, ad Veſuvii redices ſine incili traduxit, ſine hauſtris tranſvexit, quæ res hodie haud facile fiat. Quod autem addit, legi poſſe etiam *Viſuvi prope montes*; nihil agit tamen; ea enim conjectura hominem minime extricabit.

Poſtremus omnium eſt Salmaſius. Illius emendatio eo minus placet, quod cum tot tamque diſſimiles ſcripturæ varietates ſint, unam tantum agnoſcit. Dein τὸ ἄορνον in monte Cumano ponit, quod verum non eſt; nam ἄορνον erat in lacu, aut certe in ſpelunca quæ lacu cingebatur. Quod ille cogitare debuit; ego autem ex Geographis veteribus & Virgilio ipſo probare poſſem.

His ita examinatis, ſententiam meam, certe ut habeant quod in me ſcribere poſſint, quibus id, ſi forte, cordi fuerit, aperiam. Memini me in exordiundo hoc negotio dicere, omnium illarum lectionum, quas ibi expoſui, eam eſſe maximo uſui poſſe, quæ maxima ridicula, maximeque falſa videretur: Contra autem, quæ manifeſtiora veri indicia præ ſe ferret, ex ea nil niſi falſum poſſe protrahi. Quis enim, niſi poſtea diffidere cœpiet, ex illa depravatiſſima ſcriptura [*ecviſui per montes*] non continuo exclamet, commode effici poſſe [*Veſuvi per montes?*] unde poſtea effingatur, *monicmq; Veſevum*- quod antea tamen ſatis refellere viſi fuimus. Contra autem, illa, [*etruſcos per montes*] unde cæteræ manarunt, planiſſime falſa eſt, cum Etruſci in Campania & circa Cumas non ſint, non magis quam Armorici in Turonibus; & tamen monſtrum illud lectionis ad ſtabiliendam conjecturam vel maximo erit adjumento. Eam jam apponemus, pedetentim progrediundo. Primum totius antiquitatis teſtimonio conſtat, Cumas in Campania coloniam Euboicam eſſe; quod Livius, Strabo, Dionyſius, Paterculus, ut ne alios appellem, probabunt: Quæ una res emendationis; ſeu conjecturæ mavis, fundamentum ſubſtruet. Nam, quod uſque adhuc invitus

vitus feci, ne te morer amplius, pro

Is locus eſt Cumas apud Etruſcos per montes

(quam ego lectionem corruptam quidem ipſam arbitror, ſed cæteras omnes ex ſeſe progenuiſſe;) facile putarim eſſe legendum,

Ut *locus eſt Cumas apud* Euboico ſub monte.

Eamque ſi minus unicam ſi putes lectionem eſſe & veram; tutam certe eſſe, & ab omnibus objectionibus, quæ contra cunctos doctorum hominum conatus afferri poſſunt ſecuram aſſerere poſſe videor. Videlicet homines imperitiſſimi, quibus hunc tantum ſcriptorem debemus, cum Euboeam in Græcia eſſe inaudiſſent, & tamen de *monte Euboico*, quaſi ſi in Italia ſitus eſſet, mentionem à Lucretio fieri viderent, ingenioſiores quam par erat fuerunt & pro *Euboico*, ſcripſerunt *Etruſco*, (quidni enim? Etruſci in Italia ſunt, ſcilicet) cujus audaciæ, prudentiæ, ſolertiæ, facinora apud omnes fere ſcriptores pæne innumera ubique reperias. Cæterum qui à Lucretio *Mons Euboicus* dicitur, is à Virgilio, qui perpetuo Lucretii veſtigia preſſit, *Enboica rupes* dicitur; (nam verſus in VI. Æneidos notiſſimi ſunt,) ut Claudiano *Cumana rupes*; collis videlicet, cui olim impoſitæ Cumæ fuerunt. Hæc erant, Lector, quæ ad hunc locum ſcribenda exiſtimavi; quæ, ſi nihil aliud, iis certe meliora & tutiora ſunt, quam quæ à Turnebo & aliis allata fuere. Nam quod Interpres exiſtimavit debere hos tres verſus ἀθετεῖσθαι; non poteſt, cum id, quod mox de ao no attico addit Lucretius, planiſſime probet, jam antea exemplum aliquod præmiſſum fuiſſe; Id enim ni eſſet, quî tandem potuiſſet dicere, *Eſt* QUOQUE *in arce Attica*, &c,

Eſt ET *Athenais in montibus, arcis in*, &c.

Addam unum quiddam: in verſu ſequenti, ubi de fontibus, &c. non intelligi Stabias, ut à nonnullis ſcribi memini, ſed Baias; Stabiæ enim à Cumis remotiores etiam erant, quam *Pompeii*, de quibus antea dictum.

Pag.

Pag. 191. V. 18.

In Syria quoq; fertur item locus eſſe *videri*
Quadrupedes quoque quo *ſimul* ac *veſtigia primùm*
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipſa,
Manibus ut ſi ſint divis mactata repente.

Omnino locus eſt perplexus & impeditus, ait interpres: addo etiam ego, verſum illum ſecundum corruptum eſſe; in eo enim τὸ *quoq;* nihil loci habere poteſt; tertium autem ſoloeciſmo inquinatum eſſe aio: nam quod ad *mutationem generis*, unde iſti figuram fecere, vulgo confugitur, id ab hoc loco abhorret: neque, quod non obſervant, e uſmodi licentiam omnia exempla admittunt, ut aliquando demonſtrabitur. In primo autem quid eſt, *fertur eſſe videri?* Sed conjecturam meam aperire ſatius ſit, quam longùm loqui. Hos tres verſus ab una eademque origine depravatos eſſe arbitror, ex gloſſemate ſcilicet τὸ *videri*; quod cum hoc loco non pro δοκεῖν, ut fere ſemper, ſed pro *eſſe* poſitum ſit, ideo τὸ *eſſe* ad illam vocem appoſuere; quod mox in ipſummet verſum irrupit, ut ubique factum eſſe exempla probant. Hinc autem cum longior æquo verſus evaſiſſet, cætera pro ingenio librariorum torta, detorta fuere; ut mox apparebit. In ſecundum autem cum illud *quoq;* (id negari haud poteſt) migraſſet, cætera item tanta labe contacta fuerunt, ut in tertio ſoloeciſmus repente enatus ſit. Lego itaque,

In Syria quoq; fertur item ſpelunca *videri*
Quadrupedum quo ſæcla *ſimul veſtigia* prima
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipſa,
Manibus ut ſi ſint divis mactata repente.

Elegantiores homines, ſi rem diligenter ſeduloque inſpexerint, hanc noſtram, ſpero, emendationem non plane contemnendam eſſe arbitrabuntur.

Pag 192. V. 26.

Noctarnúmq; recens extinctum lumen ubi acri
Nidore offendit nares, conſopit ibidem,
Concidere ut privos qui morbos mittere ſuevit.

Me

Me imprudente factum est, ut tertius in hac nostra editione versus omissus fuerit, cum ex eo exemplari, quo uti typographum jusseram, ex auctoritate Lambini sublatus fuisset. Lambinus enim eum minime Lucretianum esse existimavit: Turnebus contra. Eos itaque audire non absre fuerit; idque ubi erit factum, tum quid de hoc versu sentiam, quaque arte sanandus videatur, ostendam. Primæ in hoc operoso dramate partes Lambini erunt; sua enim diligentia effecit, ut dignus videatur, qui tecum primus agat. [*Hujus versus ita varia & multiplex scriptura est, ita absurda, atq; adeo obscura sententia, ut verisimile sit, non esse Lucretianum, proponam igitur lectori scripturæ varietatem: hoc primum: deinde quid de hoc loco sentiam, dicam. Sic igitur habent quidam libri manuscripti; in his Tettianus:*

Concidere & fumos qui morbo mittere suevit:

Vaticanus sic:

Concidere & primos qui monstro mittere suevit:

Memmianus sic:

Concidere ut pronos qui morbos mittere suevit:

cum quo consentiunt quidam vulgati. Lugdunenses & Florentini sic:

Concidere ut pronos, qui morbos mittere suevit:

Parisienses sic:

Concidere & primos qui morbos mittere suevit:

Aldini antiqui sic:

Concidere & primos, qui morbo mittere suevit:

Basilienses sic:

Concidere ut pronos qui morbos mittere suevit:

Jovian Pontanus sic legebat:

Concidere ut primos qui morbo mittere suevit:

Ad oram codicis Memmiani sic emendatum est:

Concidere ut spumas qui morbos mittere suevit:

Quidam amicus meus sic:

Consopit spinus, qui morbos mittere suevit.

Spinus autem lapidis genus est apud Theophr. Vides, lector, nihil esse certi, in quo insistere queas. Nunc, quid

quid sentiam de hoc loco, exspectas ut dicam. Delendum nam neq; Lucretianum esse arbitror; & ausim affirmare ex aliqua annotatiuncula adscripta natum. Sed si quaeras, quam potissimum harum scripturam probem: nulla mihi probatur: est tamen aliqua species in hac,

Concidere, ut spumas qui morbo mittere suevit.

quamquam agere spumas *dicimus, non* mittere] Hrc ille. Nunc procedit Turnebus ex Adversar. lib. 26. cap, 13. [*Lego etiam,*

.....consopit ibidem

Concidere ut fumos qui morbos mittere suevit.

antiqua antigrapha pumos *habent, unde* fumos *facio. Consopit autem concidere, est ita consopit ut concidere faciat.*] Quanquam apud me sempe , uti debet, magna Viri Clarissimi auctoritas fuit, tamen non possum facere, ut ei concedam, cum asserit, dici belle posse *consopit concidere* ; Deinde, indigna tanto viro sententia in versu fuerit ; nam *fumus qui morbos mittere suevit*, aut, (est enim ἀμφιβολία in illa lectione) *morbus qui fumos mittere suevit*, non satis expresse, nec διαῤῥήδην enunciatum fuerit ; opus enim est exemplo quod familiare & obvium in hac materia sit. Sed alius quidam in scenam venit, qui omnia, si fides homini est, & plana & detersa dabit. Audire est operæ pretium ; σίγα πᾶς:

Ecce φίαξ, ἅρπαξ, prodit κλυτὸς Ἀεροβόμβαξ,
Autolyco proles non insitianda parenti ;
Οὐ γὰρ κλεπτοσύνῃ τοίου πατρὸς ἦν χερείων,
Νύκτωρ ἠδ' ἦμαρ κλέπτων χερσίν τε ποσίν τε.

Ex signis hominem noscitas ; Gifanium,
Lavernæ pullum, dico ; nunc itaque cave ;
Sique potes, manibus pallium tribus tene.

Is, ut semper admirabilis fuit, sic, in editione sua, legendum contendit :

Dejicere ut privos qui morbus sæpe suevit.

Et quasi negotium hoc intricatissimum, ἄ, ζεῦ καὶ θεοί, confragosum & desperatissimum, duobus verbulis tran-

transigi queat, *Ita*, inquit, *ex veteribus libris* OPTIME A NOBIS RESTITUTUS EST LOCUS; *vide* (hominis verba sunt) *infra* pag. 226. v. 19. Bene hercle, dicebam olim, δὲ, ἐπὶ τὸν δεῖνα, καὶ ἀστείως, quod nos monitos voluit, locum hunc *optime à se restitutum* fuisse. Ni enim affirmasset ipse, haud ita facile crederem, quì sim duriusculus καὶ ἀδύνατος; sed est *alius* quidam, κατὰ Ἡσύχιον dico, qui mihi nunc æque carus est atque egomet sum mihi, à quo metuo male ut hoc Gifanii judicium reprehendatur, jure ne an secus, judex sedebis, Lector. Primum, (inquit ille noster, aut pæniſſime ego.) miror quo exemplo sibi tantum licere postulet Gifanius, ut ex *concidere*, quod nihili est, immo *minus nihilo*, effingat illud suum *dejcere* seu *dejicere*: neque enim illa Latinitas tantopere bella est, *morbus Titium dejecit*. Deinde cum pro *mittere*, uti in omnibus libris legitur, scripsit τὸ *sæpe*, rem audaciæ palmariæ fecisse videtur. Præterea ex certo quodam morbo, non enim ex omnibus, sumptum à Lucretio exemplum ut fuerit necesse est; omnes enim omnino morbi, qui paulo acriores sunt, *hominem dejicere* solent (Gifanii Latinitas est) & in lectum transdere; sed omnibus morbis gravis ille sopor, unde emergi non potest, comes non fit. Prostremo undenam ostendet, vel si universum Latium à Numa ad Ciceronem usque otiose perlustrarit, (neminem enim citra Ciceronem veræ & germanæ Latinitatis auctorem agnosco) vocem hanc *privos*, *privas*, &c. sine aliquo nomine adjecto repiriri? (quasi si dicas privos homines, privas feras, priva vestigia, &c.) ubi tandem id reperiet? nam illud ipsum exemplum, quod in animo habebat, quodque ab illo designatum est, illi haud favet: ibi enim legitur, *privas ad* partes *subtiliter insinuatus*, &c. sed aliud probandum fuerat, quam quod probare instituit; nam quod in illo Indice suo, qui ex Lambinianis lucubrationibus crevit, tanto conatu ostendit quid sit *privus*, operæ potuit parcere; cum nec obscura nec difficilis res sit; nec

ab

ab interpretibus Horatii negligenter tractata. His itaque omiſſis ad emendationem noſtram aditum moliamur. Ea autem hoc nititur fundamento maxime, (id enim ratio monet) quod ex nulla alia re ſimilitudinem ducere potuerit poeta, niſi (quod haud probandum) ex lethargo, de quo in III. dixerat,

Interdúmq; gravi lethargo ſertur in altum
Æternumque ſoporem, *&c.*

& inferius paulo,

Adde quod in nigras lethargi mergitur undas.

Eumque ita judicium poſtulet, uti ſuperius innuebam, majorem jam & potiorem hujus verſus partem videri poſſumus hinc conſtituiſſe; legendo ſcilicet ex veſtigiis variantis lectionis,

..... ut ſomnos qui morbos mittere ſuevit.

Ille autem morbus eſſe alius non poteſt, κατ' ἐξοχὴν dico, quam lethargus. Sed enim illo *concidere* quid fiet; Id videndum ſcilicet; ſique res erit prolixior paulo, ne te, quæſo, ejus tædeat. Sic igitur exiſtimo; eſſe hic debere palillogiam, qua figura & Catullus, & hic noſter & Ovidius delectantur maxime; ſed Lucretius uſu ſuam fecerat, ut exempla probabunt. In III.

Omnia nos itidem depaſcimur aurea *dicta*,
Aurea, *perpetuâ ſemper digniſſima vitâ.*

In V. *Suppeditare novũ lumen, tremere omnibus* inſtant,
Inſtant, *nec loca*, &c.

Ibid. *..... proluvie lavere* humida *ſaxa*,
Humida, *&c.*

In VI. *Et que concreſcunt in nubibus* omnia, *prorſum*
Omnia, *nix, venti, grando*, &c.

In I. *Ulla foris, atq; ipſa ſuis è partibus* unum,
Unum, *in quem cæpere locum*, &c.

In II. *Relliquiæ motus vitalis* vincere *ſæpe*,
Vincere, *& ingentis plagæ ſedare tumultus.*

Multa alia proferri poſſunt; ſed, ut finem aliquando faciam, hos tres verſus ſic eſſe ſcribendos conjicio:

Nocturnumq; recens extinctum lumen ubi acri
Nidore

Nidore offendit nares, consopit ibidem
Nidore, *ut* somnos *qui morbus mittere suevit.*
Videlicet ex *pronos* seu [pronos, uti patrum nostrorum memoria vulgo scribebant, feci *somnos*. quæ vox ita plerumque exarabatur {sõnos] cum lineola transversa super τὸ *m*, aut etiam, ut hodieque fit, *sõnos*. Itaque vel minima licentia locus hic aut restitutus est, aut certe non sine judicio tentatus. Qui ingeniosiores erunt, ii me plausorem habebunt.

Pag. 193. V. 20.

Ut cadat è regione loci, quò dirigit *æstus.*
Cum nullum in toto Latio exemplum sit hujus significationis ut τὸ *dirigere* neutrale sit, & id, quod ex Festo designavit Gifanius, huic significationi non faveat, ut ex Notula I. Scaligeri constare potest, aliud est quod necessario quærendum sit. Præterea, si *derigere*, uti vult Gifanius, eandem significationem habet ac τὸ *deorsum tendere*, nullam causam dicere potest quin imperitissime fecerit, qui huic loco illam convenire posse existimarit. Nam de Virgilio quod ait, ubi tandem? (nos certe aliquando Virgilium non indiligenter legimus;) an in illo 11 Æneidos?

Spicula converso fugientia dirigit arcu?
An in X. *Vulnera dirigere & calamos armare veneno?*
An, ut plus uno loco legitur:

Huc dirige cursum?

Neminem certe videre me, aut legere, memini, qui in iis locis τὸ *dirigere* acciperet pro *deorsum tendere*. Dein non mediocris oscitantiæ est ita locum hunc Lucretii explicare, cum res ipsa per sese clarissime ostendat, agi de motu ab inferioribus ad superna, non contra, ut ille plane ridicule existimavit: Sed mihi credi nolim, Lucretius ipse paucis ante versibus idem quod dico, dixerat:

Sic & averna loca altibus summittere *debent*
Mortiferam vim, de terra quæ surgit *in auras.*

Vides *summittere*, quod *in altum tollere* est: tum illa mortifera vis *surgit in auras*: mirum itaque, si ut

voluit

voluit Gifanius, *deorſum tenderet*, quæ ſurgat ſcilicet. Quamobrem cum in MS. Cod. legatur *derigit*, quæ lectio corrupta eſt, cum venia, opinor, ſcribam, *ſe erigit*, vel, ut etiam vulgo olim ſcribebant, *s' erigit æſtus.*

Pag. 195. V. 13.

Quod genus endo mari ſpirat ſons dulcis aquai ;
Qui ſcatit, &c.

Mala diſtinctio eſt, quæ ita reſtituenda :

Quod genus endo mari ſpirat ſons ; dulcis aquai
Qui ſcatit.....

ut alibi, *Terra ſcatit ferarum.*

Pag. 197. V. 2, 3, 4, 5 & 6.

.....quin ferri quoq; vim penetrare ſuevit
Undiq; quà circum cœli lorica coercet,
Morbida vis, quæcumq; extrinſecus inſinuatur,
Et tempeſtates terra cœloq; coortæ
In cœlum terraſq; remotæ jure faceſſunt.

Quanto ego hos verſus attentius conſidero, tanto illos magis inquinatos judico, & fere deperditos. Quid enim dicam aliud ? Videlicet eorum ſententia eſſe nulla alia poteſt, quam hæc : [*Quin etiam morbida vis* vulgo *penetrat ferrum ; & tempeſtates cœlo terræve coortæ, in cœlum & terram faceſſunt repente*] Orationem vero mire πεφυκὸς ſcilicet ! Turnebus quidem ſecundum verſum ita exponit, ut *per loricam cœli*, ambitum cœli, cœli tegmen, & cœli amictum, ut alibi locutus eſt Lucretius, interpretetur ; quam expoſitionem Salmaſius, immemor ſcilicet, quaſi ſuam attulit. Itaque ex ſententia virorum doctiſſimorum, *quà circum cœli lorica coercet*, nil aliud ſignificabit, quam *ubique* ſeu *per univerſum mundum* ; De qua interpretatione aliorum judicium erit. Ipſe autem conjecturam meam aperiam, quæ ab ingenio quidem eſt, ſed & veſtigiis librorum Florentinorum nititur.

..... quin ferri quoq; vim penetrare ſuevit,
Undiq; quam *circum* corii *lorica coercet,*
Morbida vis, quæcumq; extrinſecus inſinuatur ;

(NAM

(NAM *tempeſtatem cælo terrave coortam*
Vel ferri natura timet, circumque fatiſcit.)

Senſus erit, vi tempeſtatis ferrum ipſum diſcuti & diffringi; non itaque debere tantopere mirum videri, ſi per poros & meatus loricæ corio munitæ morbida vis, ſeu peſtilens, actior & noxius aer quandoque inſinuetur. Librorum autem Florentinorum lectio, cujus ductu hæc ſcribo, talis eſt:

Nam tempeſtatem terra cæloq; coortam
In cælum terraſq, timet, circúmq; fatiſcit.

In conjectura noſtra, *vel ferri natura*, &c. eſt, *vel ferrum ipſum*; neque aliter Lucretius. Cætera in Notis; ſeu quæ ad variantes lectiones, ſeu quæ ad interpretationem, pertinebunt.

Pag. 200. V. 14.

Deniq; res auro argentum copulat una.

Ex codice Memmiano, in quo hic verſus ita ſcriptus eſt,

Deniq; non auro ARUM *copulat una.*

Legendum arbitror,

Deniq; non auro res aurum *copulat una?*

Agit enim planiſſime de Chryſocolla, quæ ferrumen eſt, ſi ita loqui licebit, ſeu gluten auri: cumque in verſu proxime ſequenti dicat æs æri jungi ſolere, ſi *plumbo albo* utaris, ſic in hoc ſcribit Chryſocollæ ope aurum cum auro conjungi.

Pag. 201. V. 5.

Nam quid Britannum *cælum differre putamus*
Et quod in Ægypto eſt?

Hæc conjectura eſt Paſchaſii viri clariſſimi, ut monuit Lambinus, qui aliud exemplum ad illius confirmationem proferre poterat quam quod protulit: Ita enim Britannum cœlum dixerit Lucretius, ut Horatius *Italum cœlum, Diis patriis, Italoq; cœlo.* Giſanius autem legit,

Nam quid Britanis cælum differre putamus
Et quod in Ægypto eſt?

Scio quidem perinde eſſe ſi Britanis legas, ſeu Britannis

tannis, qui norim in fine carminis hexametri Dionysium Periegeten ita usum fuisse. Primam quoque syllabam produci posse, mihi ignotum non est; itaque nil in Gisanio circa eam rem reprehendi postulem. Sed quod addit, versum hunc à Paschasio male emendatum fuisse; id metuo ut probet; quid enim mali ea emendatio habeat? Fortasse vera non est, sed non continuò pro mala haberi debeat. At lectio Gisanii, ea vero pessima est; quo enim alio nomine vocetur, cum ejus sententia tantopere inepta sit? [*Cœlum Ægypti differt Britannis*] Quæ Latinitas? quæ ratio id probet? Quamobrem cum in MS. legatur, & quidem constanter,

Nam quid Britannis cœlum,

Scribendum putem,

Nam quid Brittanidis *cœlum* ....

Græci enim illas omnes insulas Βρεττανίδας vocabunt, ut ex Dione, & excerptis ἐθνικῶν Stephani constat. Ita autem Brittanidem pro Britannia dixerit Lucretius, ut in hoc ipso libro Atthidem pro Attica.

Pag. 203. V. 1.

Insedabiliter sitis arida corpora mersans,

Legendum videtur,

Insedabiliter sitis arida corpora vexans.

Ita certe ratio suadet, & illud *insedabiliter*, quod cum *mersans* non belle concinit.

Ibidem 203. V. 18.

Huc homines totæ vires corpusq; fluebat.

Legendum necessario,

Hâc *hominis totæ vires*, &c.

hâc, id est ea parte, per nares scilicet. fluebat humani corporis substantia. Quod cum perspicuum sit & τοῦτο περὶ οὗ ὁ λόγος, desinam.

Pag. 204. V. 25.

Inq; aliis alium populum sepelire suorum
Certantes, &c.

Legendum omnino est,

Inq; aliis alius *populum sepelire*, &c.

Ver-

Verborum enim conſecutio hæc eſſe debuit: *alius in aliis, alius porro in aliis populum, ſeu ingentem multitudinem, ſuorum neceſſariorum, familiarium, ſepelire certantes, lacrymis laſſi luctúque redibant.*

V. ILL. HIPPOLYTO JULIO MENARDERIO, *SACRI CUBICULI LECTORI* TAN. FABER.

PRO verſibus Latinis, quos mihi ab Urbe miſeras, emendationes & conjecturas aliquot in III. poſteriores Lucretii libros habebis, Elegantiſſimi Menarderi. Aliquid fortaſſe aliud velles, & ego non nollem; ſed res, ſed tempus, non ſinunt: quæ enim vobis beatulis licet, eadem miſellis non licent. Utinam modò quàm illa mihi carmina placuerunt, tam & tibi hoc genus ſcriptorum probaretur: ô rem bellam & amabilem! ſed modus votorum eſſe debet. Vale multum, Vir Doctiſſime, & nos ama. Salmur. VI. *Id. Jun.* M. DC. LXII.

TANA-

TANAQUILLI FABRI NOTULÆ PERPETUÆ IN T. LUCRETIUM.

CAPUT I.

I. *Plautus emendatus.* II. *Heſychius emendatus, contra ſententiam Turnebi.* III. *Locus Ciceronis tentatus contra Lambinum.* IV. Conari, *quid ſit.* V. *Cicero emendatus.* VI. *Tertia præteritorum in prima inflexione olim in* âr. VII. *Unde orta Iphigeniæ mactatæ fabula videatur.* VIII. Caſtus, *pius.* IX. *Conjectura in Lucretio.* X. *Varro emendatus.* XI. *Ut & Ennius.*

Æ*Neadum genetrix*] Huc reſpiciebat Ovidius in II. Triſtium.

Sumpſerit ÆNEADUM GENETRIX *ubi prima, requiret,*
ÆNEADUM GENETRIX *unde ſit* ALMA VENUS.

Æneadæ autem Romani ſunt; neque hic ad familiam Cæſarum reſpicit.

Gene-

Genetrix] In marmoribus & nummis, VENERI GENETRICI, & GENETOR apud Ennium.

O pater, ô genctor, ô ſanguen DIs oriundum.

Venus] Ridiculum fortaſſe videatur, deos ab homine Epicureo invocatos fuiſſe: Sed hîc poetæ partes agit Lucretius, non philoſophi. Cæterum locum hunc ex Ennio adumbratum arbitror.

Te nunc ſancta precor Venus, & genetrix patri noſtrei,
Ut me de coilo viſas cognata parumper.

Concelebras] *Reples varia animantum fœtura*, Celebres efficis, id eſt, frequentas. Ita fere alicubi apud Comicum *platea tibia concelebrare*; Et apud Ovidium III. Faſtorum, *celebrare ſe mero*, quod obſervandum homini Latinitatis ſtudioſo Sententia poetæ eſt, Quæ frequentas & fœtura reples omnia *quæ ſub cœlo ſunt*. Neque enim mihi interpretatio Dionyſii placet. *Celebris* autem & *deſertus* oppoſita. Scriptor ad Herennium lib. 2. *locus quæritur, celebris an deſertus.*

Per te quoniam] Hyperbatum uſque ad v. 6. p. 2. *Quæ quoniam.*

Dædala] Δαίδαλος *varius*, ita tellus variis diſtincta coloribus & omnigeno frugum proventu *dædala* dicitur.

Summittit] Giſanii verba ſunt [SUMMITTERE, *efferre, producere, procreare; quod certe annotatione fuit dignum*] Ita quidem eſt, ut ſcribit; ſed addi & his aliquid poterat, SUMMITTERE eſſe *de ſub mittere* (ut dicebant *de ſub altari*, poſtante, inante, exante. Varr.) ita Virgil. alicubi *& corpora ſaltu*
Subjiciunt in equos. id eſt, tollunt in equos. ita *Manibus ſubvolvere ſaxa*, de ſub, atque adeo in altum. I. Ita apud Plautum emendavi, *de ſub ara cripere*, ubi legitur *ſub ara*. Ita tenella arbor *ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra*, id eſt, ſeſe attollit. Ita alius ſcriptor dixit, *ſubjecto in mentum gladio*, ubi *ſubjecto* nil aliud quam *erecto*, apud Virgil. *ſubrigit aures*,

eſt

eſt ἀνορθεῖ, & apud Varronem *pedes ſurrecti*, in altum ſublati. Ita Lucil. apud Feſtum *ſubjicit haſtas*, in altum tollit, ita denique *ſubjectare vallis triticum*, aut quid tale apud Varr. in lib. de R. R. ſed τέτων ἄλλως.

Verna] Ver enim Veneri ſacrum. Ovid. alii.

Genitabilis] al. *genitalis* ſed non eſt tanti, hoc ſemel meminiſſe operæ pretium fuerit, hujus formæ nomina utriuſque ſignificationis eſſe activæ, dico, & paſſivæ, ita *placabilis* qui placat & placatur, *penetrabilis* qui penetrat, & penetratur. Quod minime mirum videri debet cum à verbo neutro *manare* procederit *manabile* Lucretius, & *volatile* Virgilius; ſed huic quidem aures aſſuevere, ita cura *vigilabilis* apud Varronem quæ inſomnium affert; & *ſpongia deletilis*, quæ delet, apud eundem, ut & *alibile*, quod alit. & *diſſociabilis* apud Horat. & *flebile ſaxe*, quod lacrymas ciet. Lucil. Apud Plautum denique in Epidico, *dies impetrabilis*.

Initum] Alii *Initium*, quod doctis placebit magis, eſt autem in modulo vocis συμίζησις, res trita apud Græcos, Latinos, & quos non?

Incutiens] Obſervandum in re blanda, ſuavi, jucunda; uſurpari τὸ *incutere*, tamen & ita Horat. in Ep.

.....*fornix tibi & uncta popina*
Incutiunt urbis deſiderium.....

Ita & in II. Lucret.

Et ſimul incuſſit ſuavem mi in pectus amorem.

Generatim] κατὰ τὸ ἴδιον ἑκάστου γένος, ſecundum genera.

II. *Sæcla*] Vox Lucretiana, qua & alii, ut Manilius in II. uſi ſunt. Græci poetæ σύλα vocant. Horat. *genus*, *piſcium genus*, Od. II. lib. I. Id autem ſignificat quod vulgus vocat ſpecies animalium: vulgus, inquam, nam certe non ita veteres Latini; quod oſtendit Muretus. De ea voce ſic ſcribit Adrianus Turnebus lib. 26. cap. 13. [*Sæcla ferarum cum apud Lucretium legerem, ſubiit quærere unde ſumpta eſſet iſta ſæculi ſignificatio in veteri ſcriptore tam nova tamq;*

insolita nec aliis auctoribus Latinis usurpata. Igitur Lucretium existimavi non tam notionem hominibus Latinis receptam secutum esse in hac usurpatione, quam vocabuli originem & natales, ad quos redegit significationem vimq; vocabuli. Nam Sæculum ab ἡλικία *deduci videtur: cum aspiratio millies in sibilum desciscat, ut notum est:* λ. *autem &* κ. *transponantur invicem sedibus mutatis, cum autem* ἡλικία *Græcis, sæpenumero ætatem significet, tamen etiam genus declarat, ut in Lucretio Sæclum, ut cum Græci dicunt,* ζόρκα *esse* ἡλικίαν ἐλάφου ἢ δορκὸς *id est, hinnulum esse genus & sobolem cervi, aut si cui hoc nimis repetitum videtur, ut cum quis dixit, Væ ætati tuæ, pro væ tibi: sic licet existimare* Sæcula bucera *eadem ratione dici & pro bubus poni, quod & verius puto. Ejusdem illud & novæ significationis est,*] Fallitur: legendum enim ζὸρξ, ἡ θηλεια ἐλάφου ἢ δορκάς: unde & δόρκων pro leone, nam ζὸρξ & δὸρξ eadem. Id autem notaverat Hesychius quasi rem non vulgarem; ut & reipsa talis est.

III. *Neq; amabile*] Nam à Venere *Venustus*, &c. Monet Interpres locum Ciceronis 7. Ep. in ea quæ prior est ad Volumnium, corruptum esse ac pro ἄκυρον legendum esse ἀκύθηρον, at ego scio qui probare possint legendum esse potius ἄγροικον, nam ἀκύθηρος haud facile, opinor, reperiatur; dein Cicero plus uno loco *agrestem*, seu *rusticum* (id est ἄγροικον) opposuit τῷ *venustus*, τῷ *lepidus*. Si quid mutandum sit, posset & legi ἀκύκλιον, id est, ἀπαίδευτον, ex Hesychio, origo vocis notissima est, sed ea loci hujus non sunt; & raptim scribimus.

IV. *Conor*] Conari hoc loco *cogitare* est, *sibi aliquid proponere, decernere*, &c. προαιρεῖσθαι ita in hocce lib. *cum dare conantur*, ut & in VI. *namq; ipsa de re jam dicere conor*. Sic Varro in præfatione lib. I. *quo brevius de ea re conor tribus libris exponere*. Non aliter Terentii ille locus accipiendus: *Conabar tibi obviam, Dave*: id est de te conveniundo cogitabam,

bam, neque porro alia ratione accipiendum est quod alibi dixit: *isthuccine conari quicam?* Ibi certe *conari, velle* est, vel *cogitare*. Ita Plautus alicubi, *Neq; conari id facere audebatis prius*. Quid quod Græci utuntur verbo πειρᾶσθαι in eadem notione? rarum esse fateor; neque tamen dubium est, sic enim Menander dixit in utili illa sententia, & nemini unquam satis audita,

.....μὴ πᾶσι πρὸ τοῦ πειρᾶν ἀεί.

Ubi illud μὴ πειρᾶν significat *noli*; ad verbum autem significat *ne conaris*. Livius item in I. sic usurpavit hanc vocem ut Plautus, Terentius & Lucretius: *Aucta civitate magnitudine urbis, formatis omnibus domi ad belli & ad pacis usus, ne semper opes armis acquirerentur, consilio augere imperium conatus est*, id est *sibi proposuit*. V. Atque adeo locum quemdam Ciceronis ex Epist. 4. lib. 5. emendandum puto. En tibi illius verba: *Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit; qua inductus, ad te scribere sum coactus*. Ibi nemo, qui saltem admonitus fuerit, dubitabit quin legendum sit, *conatus*, non *coactus*; quam vocem & sententia, & τὸ *inductus* satis respuunt.

Memmiadæ nostro] Caius Memmius Gemellus dicebatur; ille ipse de quo Catullus, qui ei subiratus erat, scripsit, *O Memmi bene me*, &c. quæ tria turpicula sunt, huc non transferentur. De illo sæpe apud Ciceronem.

Effice] al. *& face* melius; ita enim vinculum erit in hoc versu cum superioribus.

Mœnera [*Munera, mœnia*, munia: *pœna*, punio. *Pœnus*, Punicus: *coirantes*, curantes. Ennius plus semel. De conversione τοῦ α in *u* dixit eruditus Interpres Columnæ Duellianæ, adde & superioribus OINOS unus, ut in illo saxo legitur de quo in vita Peyreskii mentio fit; cujus exemplar à Sirmondo V. Doctiss. editum est & notis illustratum.

Rejicit] Gifan. *reſicit*. male, neque enim dicimus *reſicere ſe in gremium*.

Devinctus vulnere] Metaphora paulo durior tamen dicebant *prapeditus dolore*, & κολλητὸς ἀνίαις. Callimachus.

E quo tuo pendet reſupini ſpiritus ore] Inclinat animus ut credam Lucretium reſpexiſſe tabulam aliquam, in qua Mars gremio Veneris molliter inſidens exhiberetur. Qui autem in gremio amiculæ per ludum & jocum ſedent, eos averſos eſſe neceſſe eſt, neque deſiderato aſpectu frui poſſe; quare addit poeta *cervice reposita*, &, *reſupini*, &, *ſuſpiciens*; qua voce oſtenditur Martem, amore & admiratione defixum palcere avidos oculos inhiantem in Venerem cervice reflexa. Et hæc quidem, ut opinor, in tabula; ſed quæ mox ſequuntur, *Hunc tu diva, tuo*, &c. &, *circumfuſa ſuper*, non amplius ad tabulam pertinent; Vera res agitur; & μεγάλα μυθεῖται πλείονα. Ex his, uti ſpero, lucis aliquid huic loco accedet.

Incluta] Non ſæpe apud Latinos Scriptores reperias deos *inclytos* vocari; ſed ita fere ſemper vocat Homerus: κλυτὸς ἐπιοπτάων; ita de Vulcano, &c. ſic quoque Ennius apud Nonium.

Olim de cœlo Lævum dedit inclyta ſignum.

Memmiada) Gifan. *Memmius*, quaſi jam antea non appellarit Memmiadam; ſed ſolenne facit Gifan. ut venena colligat.

Veram ad rationem] Ita Epicurus de ſuis opinionibus ſentiebat. Notum & ille Celſi ἀληθὴς λόγος, de quo Origines.

Agere hoc] *Scribere*, de ratione philoſophica cogitare. Notum quid ſit *Hoc age*; eo reſpicere Lucretium credibile eſt.

Tempore iniquo] Tunc enim & Clodius & Catilina Rempublicam vexabant.

De cœli ratione] De natura cœliac deorum, vel de doctrina quæ περὶ τῶν μετεώρων haberi poteſt de meteorologia, &c. Non temere alibi reperias in hac notione.

Unde]

Unde] Ex quibus primordiis, ſeu principiis. Poſt *paulum* vel minima diſtinctio ſatis fuerit.

Eadem peremta] Eas ipſas res peremtas. Mutavit autem orationem, ut alibi, cum enim *genus humanum* ſcripſiſſet, mox addit *eos*, intelligens non genus humanum, ſed homines, quod fieri licet, ubi nomina ſunt συμπλεκτικὰ, non aliter.

Quove] Quemadmodum illud *unde*, quod ſupra obſervabam, non interrogat, ita nec iſtud *Quove* interrogare poteſt. Non bene itaque Interpretes qui exiſtimant iſtud *Quo* ſignificare *in quas res*. Neque enim res plane reſolvuntur in res concretas per degenerationem, ſed in principia. Dices Lucretium ipſum ita tamen exiſtimaſſe, qui ſcilicet ſic infra ſcripſerit :

Denique quatuor ex rebus ſi cuncta creantur,
Atque in eas rurſum res omnia diſſoluuntur ;

Fatebor, ſed ibi ex falſa ſuppoſitione in eos agit ; qui ignem, aquam, terram, aera principia eſſe dicebant. Itaque iſtud *Quo* ſignificabit *in quæ principia* : atque adeo, nequis dubitet, addit poeta verſu proxime ſequenti,

Quæ nos materiam & genitalia corpora rebus
Reddunda in ratione vocare & ſemina rerum
Appellare ſuêmus, & hæc eadem uſurpare
Corpora prima, quod ex illis ſint omnia primis.

Et merito. Niſi enim res ad principia redirent, ut ex iis novi aliquid efflorеſceret, jamdudum omnia deſiiſſent.

Genitalia rebus] Notanda Latinitas, *rebus* pro *rerum*. Sed alibi tale quid reperies, ut & apud Plautum plus ſemel.

Uſurpare] Vocare.

Omnis enim per ſe] Hi ſex verſus, ut docti monuere, à quibuſdam veterum librorum abſunt. Et ſane abeſſe poſſunt ; infra autem loco magis apto legentur ; tamen & hic non abſre locum habeant, per *occupationem*, ut vocant magiſtri ; quaſi dicat Lucretius, Ex

primis corporibus omnia fiunt; nam Dii quidem, contra quam vulgus Philosophorum sentit, rerum naturam nec fecere, nec curant.

Privata dolore] Nequis sibi ingeniosus videatur, atque adeo reprehendat τὸ *privari dolore*; quasi verbum illud sit eorum quæ necessariam anaphoram habeant ad quid χρηστὸν καὶ ἡδὺ quo careas, meminerit τὸ *privari* & *carere* esse synonyma; & tam ad mala referri quam ad bona & commoda. Itaque dicebant *carere febri, privari injuria, privari dolore*, quæ omnia apud Ciceronem occurrunt.

Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira] Contra hunc locum fuse egit Lactantius & alii quamquam nil opus fuit. Interpretanda tantum Epicuri mens fuerat.

Relligione] Qui nequitiæ suæ auctorem quærunt, *insanientis dum sapientiæ consulti aberrant*, hoc Lucretii loco contra sententiam Scriptoris abuti solent. Existimant enim religionem hoc loco positam pro Deorum cultu seu pietate in Deos; ut infra, loco illo decantatissimo,

Tantum relligio potuit suadere malorum;

Sed utrobique falluntur. Relligio enim superstitio est. Epicurus certe Deos propter præstantiam naturæ suæ colendos non negabat; quod & Cicero, non semper homini æquus, offenderit; nec non Laertius, ut & Lucretius infra, qui librum Epicuri περὶ τῆς ὁσιότητος satis innuit. Poeta autem si extra omnem ἀμφιβολίαν loqui voluisset, scribere potuerat *Relligiones*, non *relligionem*, quod alibi fecit, ut & Varro in admirandis istis versibus:

Non sit thesauris, non auro pectu' solutum,
Non animis demunt curas ac relligiones
Persarum montes, non divitis atria Crassi.

In quorum versuum postremo novi qui velint legi *horrea Crassi*. Et ita fere Cicero ad Atticum I. Ep. 4. *quod si assequor; supero Crassum divitiis, atq; omnium vicos & prata contemno.*

Gravi]

Gravi] Exitiali, moleſta, importuna, *&c.* ut pote quæ præſentiſſimum divini cultus venenum ſit.

A cœli regionibus] ἀπὸ τῆς θείας τῶν ἀέρων.

Graius homo] Epicurus Athenienſis, ex oppido ſeu populo, ut vocabant, Gargetto; unde paſſim Gargettus.

VI. *Irritat*] Contractio eſt pro *inritavit*; quare & poſtrema producta eſt: nam in tertia olim perſona contractionem admittebat prima verborum inflexio: ita Terent.

Ex qua filiam
Suſcepit & eam clam educât. .. Id eſt educavit.

Ita alibi Lucret. *diſturbât urbes*, diſturbavit; id quod & metrum & ratio ſuadent, ibi enim de re olim facta agitur. Virg. quoque,

.....*cecidit*q; *ſuperbum.*
Ilium & omnis humo fumât Neptunia Troja.

Quod ignorantes veteres magiſtri, ut & Probus & Chariſius ſatis oſtendunt, in eo verſu ſoloœciſmum eſſe contra tempus exiſtimavere. Sic quoque Ennius,

Tum timido manât ex toto corpore ſudor.

Gifanius Terentii locum in Indice ſuo, eumque plane ſolitarium, produxit, ut id probaret quod modo oſtendi; ſed in quo plane puer eſt, & Lambini convicio dignus, ſi animadvertiſſet Lambinus. Addo exemplis ſuperius allatis hanc quoque obſervationem; Solitos olim contractiones admittere in prima numeri plurativi. Terent.

omnem rem modò ſeni
Quo pacto haberet enarrâmus ordine.

Id eſt enarravimus; addit enim *modò*. Sic denique Plautus in Sticho. *ibi feſtinâmus omnes,*

Lectis ſternundis ſtuduimus..... Ubi *feſtinâmus* poſitum planiſſime eſt pro *feſtinavimus*; nam ſequitur mox *ſtuduimus*. Neque vero *feſtinâmus* pro *feſtinavimus* magis mirum videri debeat quam *ſuêmus* pro *ſuevimus*, & alia id genus: ſed illis aurium conſuetudo favit.

Cupiret] pro *cuperet*, ut alia paſſim; quod ſcilicet & tertia & quarta olim non ita à ſe invicem ſejunctæ erant & ſecretæ, quin utrique eſſent multa communia.

Flammantia mœnia mundi] Propter ſtellas & ignes æthereos unde *ſtellantis regia cœli*. Virg. Manil. autem *ſtellantia cœli tecta*, & in V.

. ....*mœnia mundi*.

Omne immenſum] OMNE, ut alibi paſſim, τὸ πᾶν, rerum univerſitas quidquid eſt in rerum natura; Non autem hic mundus, qui τὸ πᾶν reſpectu fere nihil eſt; quod immenſa fere cœli noſtri ſpatia & ſiderum inexplicabilis altitudo facile ſuadent; Sed id infra docebit Lucretius.

Mente animoq;] Id eſt *mente animi*, ut *poculis & auro* Virg. pro *poculis aureis: molemq; & montes*. Id. pro *molem montium*: mens autem animi quid ſit in III. oſtendet.

Hæreat] συνέχηται, ut paſſim apud Virgil. Horat. &c. alii tamen *hærens*. Si autem *finita cuique*, &c. inde fiet ut miraculis, quæ à Deorum providentia, nulla fides; nil illi præter naturæ fœdera moliri queant, &c. huc ſcilicet tendit Lucretius; neque enim phyſiologiæ ullam rationem habuiſſet Epicurus, niſi quod ex rerum naturalium contemplatione effectum iri credebat ut animi hominum ſuperſtitionis terriculamentis ſeſe exoluerent.

Viciſſim] εἰς ἀντιμετάβολὴν, ἐν ἀλλαξ, ut quæ olim homines abjeciſſet, ea tandem abjecta jaceret.

Impia rationis elementa] Pro *elementa impiæ rationis*. Figura huic noſtro & Virgilio familiaris. *Ratio* autem θεωρία eſt, philoſophandi ſtudium, &c. poſſet & pro ſecta ſumi, uti à Lucretio alibi ea vox uſurpata eſt.

Endogredi] Ingredi. *endo* ἔνδον· in, intus; *endojacito, endopedita, endotuentur*, Enn. *endoitium* apud Feſt. pro injicito, impedito, intuetur. initium. Neque minus dicebant *endu* & *indu*, ex quibus nata

ilia

illa ſunt *inluperator*, *induſtrius*, &c. Id quod contra Giſanii judicium dictum velim.

Quod contra] Non ex vulgi palato eſt hæc Latinitas; neque Giſanius animadvertit iſtam voculam *quod* eſſe quarti caſus. Lambinus ex Cicerone exemplum unum attulit; ego item alterum ex oratione pro Quintio: *Reliquum eſt ut eum nemo judicio defendit, quod contra copioſiſſime defenſum eſſe oſtendi.* Aliquoties ita locutus eſt & alibi, ut & Rhetor ad Herennium.

VII. *Aulide*] Bœotiæ portus eſt ad Euripum. Trivia virgo, Diana, Iphianaſſa, Agamemnonis filia, quæ aliis Iphigenia: omnia notiſſima & decantatiſſima. Tragœdia ſeu fabula orta ex hiſtoria Jephtæ, ut & illa altera Idomenei, qui filium ſub voti ſpecie, &c. Facinus enim illud Jephtæ, de quo in lib. Suſfetum Hebræorum agitur, non ita multis annis ante obſidionem urbis Trojanæ evenerat.

Delecti] Seu *dilecti*, ut Lambinus, legas, ſeu *delecti*, non eſt cur pugnetur.

Prima virorum] Ita Ovid. Amor. Lib. 1. Eleg. 9. *ſumma ducum Atrides*; plane ex hoc Lucretiano expreſſum. Eſt autem imitatio Græci ſermonis. Herodotus ſæpe. Ex multis locis en tibi unum lib. 6. ſectione 100. Αἰσχύνη ὁ Νόθωνος, ἐὼν τὸν Ἐρετριέων τὰ πρῶτα. *Æſchines Nothonis filius Eretrienſium primarius.* Ita apud Lucianum, τὰ πρῶτα τῶν Ἀθηναίων ἐστί. *Athenienſium primarius vir eris.* Eſt & alius in eodem libro (Timon eſt) ſed quem protulit Lambinus.

Simul] Statim atque, ſimul atque.

Inſula] Qua hoſtiæ velabantur: res notiſſima; erat fere ad eundem modum, quo *ſtolas*, ut vulgus vocat, Sacrificulorum eſſe videmus.

Virgineos circumdata comptus] Cingens, ſed ambiens comas comptas:

Ex utraq; pari parte [Notanda Latinitas, *ex utraq; pari.*

Hunc propter] Prope hunc, πρὸ *propter* natum eſt ex *propiter*, ut *humaniter* ex *humane*, & alia pæne infinita.

Ferrum celare] al. *celerare*, id eſt expedire, promere, exerere: quod magis placeret.

Summiſſa] Succidua, hoc loco.

Quod patrio Princeps] *Princeps*, eſt prima. Senſus eſt, Iphigeniam fuiſſe πρεσβυτόκον inter Agamemnonis liberos.

Sublata virum manibus] Metaphora à ritu nuptiarum. Vide Interpretes ad illud Catulli; *teneram rapis ad virum Virginem*, In aureolo poemate de nuptiis Manliæ.

Comitari] Deduci. Eſt autem ſignificationis paſſivæ, ut alibi. Fortaſſe etiam ſumpſerit pro conjungi. Ita Græce συνέλθειν in eadem notione.

VIII. *Sed caſta inceſte*] *Inceſte* eſt impure, ut volunt; at ego hic aliter accipio: nam *caſtus* quandoque pium ſignificat. Virgil.

Hac caſti maneant in relligione nepotes.

Itaque *inceſte* fuerit impie. Sic Julius apud Feſtum: .....*caſte qui parant ſacra*, id eſt pie. Ita etiam apud Varronem olim in formula templorum dedicandorum: EGO CASTE NUNCUPAVERO. Et Virgil. iterum in 7. *caſtis adolet dum altaria tædis*. Sic enim intellexiſſe Servium ex illius excerptis ſatis conſtat.

Exitus ut claſſi] Eleganter Callimachus hymno εἰς Ἄρτεμιν dixit μείονα τὸν ἀπόπλοον.

Tutemet] Neque mirum id feciſſe Agamemnonem regem illum regum, ex genere *bellipotentum* non *ſapientipotentum*, ut dixit Ennius quin & fortaſſe metuendum ſit, ne tu ipſe, qui præclaris artibus excultus es, ſuperſtitioni capiſtratum o ſubdideris.

Vatum terriloquis dictis] Quæ de cruciatibus inferorum dicunt; de rota Ixionis, ſaxo Siſyphi, flagellis Eumenidum; Cerberi latratu, aut *cum pice torrentes atraq; voragine ripas* confingunt; quæ omnia olim in frequenti ſenatu Ciceronem ipſum deriſiſſe ſcimus.

Pœnas

Pœnas in morte timendum] Id ex sese non dicit Lucretius, sed ex scriptis vatum, qui rem eo deduxerant, ut mors ipsa doloribus finem non imponeret; cum contra ex opinione Epicuri nil mortuis timendum; qui enim bona fide mortui sunt, ii neque mordent, neque mordentur: ἀλλ' οὐκ ἐμὸς λόγος. Nam illud Catonis facio meum; *Diverso itinere malos à bonis loca tetra, inculta, fœda, atq; formidolosa habere.* Salust. in Catil. Istud autem *timendum pœnas* è veteri & bono Latio est: neque temere aliter loquitur Lucretius, ut nec Varro. sic in lib. de R. R. *videndum hæc quatuor*, alibi, *vasa vinaria, faciundum*, alibi, *perfectos alacriores faciundum præmiis.* Item, *ponendum quadrimos*, &, *emendum veteranos boves.* Sed infinita ad eam rem exempla congeri nihil necesse est. Nam nec Virgilius quoque abstinuit: *pacem à rege petendum est.*

IX. *Jam fingere possum*] Gifan. è veteribus libris, sed corruptis, legit *me fingere possum*, nil deterius. Sed fortasse non male legeris *jam fingere possunt*; Vates scilicet somnia & inania rerum fingere poterant, quibus, *&c.*

Nata sit, &c.] Una cum corpore, ut Stoici & Peripatetici.

Insinuetur.] Ita ut ab æterno creata sit, ex Platonis dogmate.

Pecudes insinuet se.] Ex Pythagoræ placitis.

Ennius] Qui Pythagoricus fuit ut fere omnes illius ætatis scriptores. Notum quid de majori Græcia dictum à Cicerone fuerit in Tuscul.

Gentes Italas hominum] Pro *gentes Italorum hominum*. Tale aliquid apud Virgil. plus uno loco Quidam libri, *omnium* pro *hominum*. Itaque esset *corona clara omnium*, id est, inter omnes: quod genus multa Græce reperias, ut δία θεάων, &c. id est, ut Callimach. hymno εἰς Δῆλον dixit, πολὺ πρέχουσα θεάων. Ita apud Ennium citante Probo: *pulcra dearum.*

Clueret] Esset. *cluco, cluo*, sum, celebror, dicor videor,

videor, κλύειν, dicebant item *cluveo*. Ennius de se ipso,

Nam Latii populi res atq; poemata nostra
Cluebant..... Ita tum prima longa est.

Etsi præterea] Quasi diceret: Tanta tamen veritatis vis est, ut ille idem Ennius alibi dicat, *&c.*

Acherusia templa] Acherontis seu Inferorum loca vasta, spatiosa *&c.* *Templa* enim id significabant. Ita *templa cœli*, Terent. alibi apud Lucretium, *templa ætheris*, *tonitralia templa*. Vox petita ab auspiciorum disciplina. Primo *tuemplum* dicebant, à tuendo (videndo) deinde *templum*, extrito U ut ex *duellum* bellum, *duonus* bonus, in illo antiquo saxo, cujus in vita Peyreskii mentio est. Sic Ennius, *coirola coilei templa*. X, Varro autem,

Tunc repente cœlitum altũ tonitribus templũ tonescit.

ubi legendum *tonit*, ex ratione versus: *tonere*, ut *sonere*. Lucretius. X. Iterum Ennius in Hecuba.

O magna templa cœlitum
Commista stellis splendidis.

Lego, *Conficta stellis splendidis*, id est, confixa: ut *stellis ardentibus aptum*. Sin minus, legendum, *Commissa*, id est vincta, compaginata.

Permânent] Permanare soleant.

Sed quædam simulacra] Notum illud Homeri, in quo Herculis εἴδωλον ad Orcum esse dicitur; ipse autem, seu ipsius anima apud Jovem. Nam corpus quidem in Oeta monte crematum fuerat: ô rem bellam & ingeniosam!

Unde sibi exortam] Locus ille Ennii apud Ciceronem est; *Visus Homerus adesse poeta.*

Semper-florentis] Grammatici vocant ὑφὲν, seu subunionem. Ita apud Terent. *semper lenitas*: & ἀει-καταφρόνησις apud Herodianum, quod imprimis notandum.

Lacrymas & fundere] al. *effundere*, non male.

Superis de rebus] De cœlo, deque universa meteorologia; ex cujus ignoratione terrores animis offun-

funduntur, *&c.* ibique tum in deos omnia conferuntur.

Genantur] Ita olim loquebantur : γένω' *geruntur*, non placet.

Unde anima atq; animi natura] Non temere. Animina enim & animus differunt & facultatibus & ſede. quod in III. maxime apparebit. Cæterum hoc loco animi natura, animus ipſe eſt ; neque fere aliter loqui amat Lucretius. Sic *natura animantum*, animantes ipſæ, *aquæ natura*, *Inanis natura*, *natura corporis*, *ardoris natura*, *loci natura*, *ſenſûs natura*, &c. pro aqua, Inani, corpore, ardore, igni, loco, ſenſu ipſo, *&c.* Ita auctor libri de Mundo, homo Stoicus, non Ariſtoteles, αὔτεις χρωμάτων alicubi poſuit, *naturas colorum*, pro coloribus ipſis ; & in cap. 11. αὔτων pro rebus concretis, *&c.* Iterum circa medium ζωων φύσεις pro ζῶα.

Quæres] Intelligit ſpecies rerum, quas vulgo intentionales vocant : εἴδωλα, τύπους, ὑμένας, membranulas, effluvia ex ſuperficie corporea ; quæ cum ex omnibus omnino rebus perpetuo emanent & animos impellant, *&c.* Sed res inferius noteſcet.

Perferre] al. *efferre*, fort. etiam, *ſufferre*, ut in Emendationibus innuimus.

Hunc terrorem] Quem tandem ? illum ipſum ſcilicet de quo pag. 4. v. 22.

Æternas quoniam pœnas in morte timendum.

Tela diei] Radii ſolis. Ita Græci βέλη ἠελίοιο.

Species] Contemplatio, meditatio, *&c.* ſæpe alibi.

Principium hinc cujus, &c.] Quam ab hac conſideratione exordimur, Nullam ſcilicet rem è nihilo gigni poſſe, nec ſi Dii ipſi tale aliquid moliantur. Quod etſi modulo ratiocinationis noſtræ verum eſt, ἀλλὰ κατά γε τὸν λόγον, plane falſum eſt. Nam etſi ex ratione τῆς ἀναλύσεως doctrina de corporibus inſectilibus ſtare poſſit ; tamen corruat neceſſe eſt, niſi creatam à Deo atomon ponas, eique à cauſa æter-

æterna motum impreſſum & ingenitum exiſtimaveris. Cauſam autem æternam intelligo, quæ γνώμην τ πεῖν, ut loquitur Xenophon. Cæterum hoc axiomate quaſi aliqua multiplici machina utebatur Epicurus. Sed reſper ſe ipſa inferius pateſcet; Neque longius abibis. Nam verſus ſequens, &c. Deinde probabit incurioſos eſſe rerum noſtrarum, phyſicarum inquam rerum, incurioſos eſſe deos. Itaque divino numine nil tale fieri.

CAPUT

CAPUT II.

I. Primum, αὐτίκα ἤδη, *exemplis serviunt.* II. *Lucretius emendatus.* III. *Lascivus.* IV. *Pacuvius emendatus.* V. *Festus reprehensus.* VI. DE *pro* post. VII. Conjuncta, *cur* συμβεβηκότα *dicantur*, Eventa *autem* συμπτώματα.

I. E*Mare primum homines*] *Primum* hoc loco vim eandem habet ac, *exempli gratia.* Sic & alibi usus est τῷ *jam.* Græci autem τὸ ἤδη in eadem notione usurpant, ut & τὸ αὐτίκα· idque eapropter annotare visum est, quod vulgo non observetur.

Quippe ubi] Cum videlicet, ἅ τε δὴ οὐκ ὄντων, &c.

Genitalia cuique] Jam superius observatum, cum dandi casu.

Inde enascitur] Refer ad id quod in versu sequenti est, *Ubi materies*, &c.

Hac re] διὰ τοῦτο.

II. *Certis in rebus*] Libentius hoc loco legerim *cunctis* quam *certis*, quò versus superiores inducunt, & ille præter cæteros,

Atq; hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni.

Id quamobrem, Lector? *Quod cunctis, &c.* Innuit enim facultatem secretam, distinctam, seu specificam in una quavis re esse; unde è caulibus juglans, ex homine leo, *&c.* non enascatur, *&c.*

Præterea cur vere] Si omnia de nihilo, tum tempestatibus statis sui fructus, sua munera non essent, *&c.*

Auctumno sudante] Propter vindemiam & humectum vaporem illi tempestati proprium: alii tamen, *sua-*

ſuadente, habent; quod fortaſſe melius certe placeceret magis.

Tempeſtates] Tempora commoda gignundis rebus. Veteres autem tempeſtates bonas, tempeſtates malas, tempeſtates pluvias potius, quam tempeſtatem dicebant: exempla ex Catone Cenſorio peti poſſunt, ut ex Varrone.

Teneras auras] Malim *auras*: ſic infra *aeris in teneras auras*. Sic Græci μαλακὸς αὔρας· alioqui τὸ *teneras* cum *res* jungi poſſit. Locus Virgil. in Georg. notiſſimus eſt.

Alienis] Minus convenientibus, minus idoneis ad progignundum quid.

Genitali concilio] Vox Lucretiana in hoc ſignificatu: congreſſum, conventum, coitionem grimigeniorum corporum, mox denique, *ſeminis coitum* vocat.

Tempore iniquo] Propter incommodas tempeſtates.

Huc accedit uti] Cum augeſcant terræ fœtus ex imbre opportuno, non igitur ex nihilo.

Summittere] Jam ſupra occurrit.

Secreta cibo] Privata, remota.

Ut verbis elementa] Ut credibilius ſit res ex multis diverſiſque ac pugnantibus etiam principiis conſtare, quemadmodum vocabula ex diverſis literis conſtant, quam è nihilo exoriri.

Cur non potuit] Quod tamen eſſet, ſi è nihilo forent: ſed cum rerum genera modum ſuum habeant, ultra quem non liceat egredi, ideo fit ut ſibi conſtent.

Pontum per vada] Pontum vado tranſire; intelligit autem tanta tamque immani corporis proceritate futuros, ut quod aliis eſſet ἀπέρατον, iis trajectu facile foret: quippe queis maris altitudo quantalibet provado eſſet. Noli itaque locum hunc ita interpretari, quaſi ſi dixiſſet *per ponti vada*. Quod enim Salmaſius hunc verſum depravatum eſſe judicavit, non ideo faciliùs crediderim. Intelligit autem Lucretius Titanas, Gigantas, Cyclopas, &c. quæ genera pro figmentis poetarum habet,

Red-

Reddita] Data tributa, assignata. Ita sæpe Virgil. semper Lucretius,

Esse videlicet] Sic sæpe Enn. Plaut. & Ter. *Scilicet futurum.* Videre licet in terra reperiri, &c. neq; enim, quod aliquando putavit Interpres, repeti debet ἀπὸ κοινοῦ, *fatendum est.*

Meliora] haud dubie meliora : quandoquidem non modo non prodesset labor, sed maxime obesset.

Huc accedit uti natura] Nam si res è nihilo fierent, necessario ad nihilum redigerentur : Id non fit : ergo, *&c.*

In sua corpora] Primordialia scilicet in corpora materiæ.

Repente periret] Horæ momento concreta perirent, uti horæ momento enata essent.

Nulla vi foret usus enim] *Usus* pro *opus*, qui legunt *ei* pro *enim*, sine judicio vivunt.

Nexus exsolvere] Compagem & coagmentationem dissolvere, seu interimere, καταλύειν.

Quod nunc] Id est *nunc autem*, notandum. Debet hic versus jungi cum illo altero. *Nullius exitium*, &c.

Constant semine quæq;] Gifan. *constat* : non bene.

Obiit] Occurrit, incurrit : unde *obitus* apud Ter. pro *occursus.*

Intus] Notandum, cum motu : quod vulgo non observatur.

Ingenui] Quos natura, non ars, *&c.* ita *ingenuus color*, pro, nativo, qui nulla arte, nullo pigmentor evocatur. Propert. *ingenuus color & multis decus artibus*, &c.

Æther pascit sidera] Non modo id ἐκ τοῦ ἐνδεχομένου Epicuri est, sed & Stoicorum sententia. V. Plutarch. in *de placitis Philosophorum*, & Interpres Virgil. Certe ante Zenonis ætatem vestigia illius opinionis reperias.

Ætas infinita diesq;] Hoc firmabit emendatioonem nostram circa locum illum in quo antea legebatur, *longa dici infinitæ ætas anteacti temporis.*

Fuere]

Fucre] Subaudiendum, *illa*, ut jungatur cum *E quibus*, &c. intelligit prima corpora insectilia.

Rerum summa] Τὸ πᾶν: rerum universitas; cujus vix millesima pars est hic mundus; Quod Dei majestate dignius.

Volgo] καθόλου· & recte quidem, expositis; cum enim principia infirmitatis ultimæ essent, vel levissima causa satis esset ad dissolutionem, & ad resolutionem ad τὸ μηδὲν ὄν.

Tactus satis esset causa lethi] Non temere alibi reperio tale Latinitatis exemplum, sensus est; Vel levissimus tactus satis foret, quia nihil fundamenti in re concreta esset

Quippe ubi] Jam supra, sed hic paulo aliter, *Cum*, &c.

Quaque] Vel levissima, ἢ τυχόσα.

At nunc] *Nunc*, Latine, & νῦν, Græce, pro *autem*.

Dissimiles, & aterna] Nam æternitas per se nil valeret, nisi eò accederet quoque dissimilitudo; sine qua nil connecti potest. Quippe æterna quidem essent corpora prima; sed non ideo vel per horæ momentum concreta manerent.

Dum] Interea dum, donec.

Obeat] Bene, *obeat*, hoc loco; non supra,

Discidio] κατάλυσις seu ἀνάλυσις est.

Ad corpora materai] Ad ultimam resolutionem, quæ tum talis est, dum ad corpora materiæ, &c. qui terminus ultimus est meditationis physicæ.

Postremo] Vox est objectioni serviens. Dicet aliquis, pereunt imbres; imo non pereunt, nam ex illis lætæ fruges, pueri, puellæ, rosæ, lilia, leones, pantheræ, omnia.

Pater] Versus Virgilii in Georg. huc referendi. *Æther pater, tellus mater*; à situ & virtute.

Nitidæ] Lætæ, uberes, ἀκμαῖαι· πανθαλεῖς.

Ipsæ] Sine cultu humano; sed non sine vi primigenia. Virg. sæpe in Georg. & Lucretius non minus sæpe

Hinc]

Hinc] Junge cum *pingues*, hinc pingues fact*æ*, *&c.*

Feſſæ] al. *fœtæ*. non placet.

Artubus] al. *artibus* quod idem eſt, tamen malim *artubus*: unde *artutus, a, um*, bonos & ſolidos artus habens, *&c.*

Laſciva] Ludibunda (*enjouée* ;) unde *laſciva capella*, Virgil. *laſcivi pueri* Horat (ſine omni obſcenitate) & apud Varr. de R. R. cap. 14. lib 1. ubi de ſepimento naturali loquitur, *prætereuntis laſcivi non metuet facem ardentem.* Pacuvius de piſcibus:

.....*piſcium laſciviam,*
Intuerentur, nec tuendi ſatias capere poſſiet ?

apud Ciceronem de Divinat. & lib. 3. de Oratore. Salluſt. in Jugurth. *Quod is* (dies) *feſtus celebratuſq; per omnem Africam, ludum & laſciviam magis, quam formidinem, oſtentabat.* Iterum Varro de R R. c. 3. *quod capræ laſcivi, & quæ diſperguntſe.* Videſ quid ſit.

Mentes novellas] Verſus plane admirabilis, ſeu phyſico, ſeu ethico homini ; ἀπαλὰς φρένας, μαλακὰς, &c.

Alid] Id eſt *aliud* ; dicebant *alis pro aliis* : adi Muret. ad Catullum, ut & Scaligerum. Item Manut. ad Saluſt.

Ageſis] *Sis*, ſi vis, *facſis*, *dicſis*, *veniſis* & alia id genus. In plurali dicebant *ſultis*, id eſt *ſi vultis*. Cæterum in al. melius legitur, *Nunc, age, res quoniam.*

Cæptes diffidere] Diffidas. V. Muret. ad Catull.

Incita] Miror fuiſſe qui legi voluerint *inſita* : certe hinc Virgilius ſumpſit quod in 12. legas.

apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit..... & paulo poſt,
Crebro ſuper ungula pulſu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.

Eos locos poterat afferre Gifanius.

Montes ſupremos] Τὰ ἄνω ὄρη ὁρῶν.

Cæca] Quæ oculis non ſubjaceant ; Virg. & Lucret. centies.

Sævitque minaci murmure pontus] De hoc loco

loco in Emendat.

Mollis aquæ natura] Id est *aqua*, jam supra, & *natura serpentum* Sallust. serpentes ipsi.

Ruit qua quidquid fluctibus, &c.] in Emendationibus.

Rotanti turbine] Sunt qui legant, *rotantia*: perinde est.

Moribus] Ita legendum, non *motibus* Id uterque Interpres probare poterat auctoritate Virgilii; est enim in Georg.

Ventos & varium cœli prædiscere morem
Cura sit.....

Aperto corpore qui sunt] Qui sub oculos cadunt.

Tum porro] Sentimus odorem, calorem, frigus & sonum; quæ omnia naturæ corporeæ sunt, neque tamen sub oculos cadunt: nil igitur mirum si prima corpora, quæ tantæ tenuitatis sunt, videre nequimus.

Tuimur] Intuemur.

Fluctifrago] Id proprie Græci vocant κυματωγὴν, id est αἰδαλοῦ ὑπαγωγήν,

Dispansæ] Virg. in 6. *aliæ panduntur ad ventos.*

Serescunt] Ξηραίνονται, in Veteri onomastico Vulcanii, à *sereo*, unde *serenus*. Origo enim vocis Latinæ à Græca ξερὸς seu ξηρός.

Persederit] Penetrarit, seu inhæserit, imbuerit.

Quin etiam] Vide Emendationes.

Habendo] Dum fertur, dum geritur; passivæ significationis. Virgil. 3. Georg. *alitur vitium, vivitq; tegendo.* id est dum tegitur. Ita Lucret. *inveterascit alendo*; dum alitur.

Signa manus dextras] Intelligit deorum tutelarium signa, quorum manum dextram qui exirent ex urbe, & qui ingrederentur, osculari solebant, idque boni ominis causa: neque tamen ullus, quod sciam, veteris scriptoris locus ad id demonstrandum affertur; sed ita res describitur, ut minime dubia videri debeat. Cur autem dextram potius oscularentur, quam lævam, habes Varronem qui doceat in excerptis ex Servio in I. Æn.

Invida]

Invida] Quæ nobis hanc ſui cognitionem invidit.

Contenta] Quantumvis intenta.

IV. *Ævo macieq; ſeneſcunt*] Hunc locum Lucretius ex Pacuvii Periboea imitatus videri poteſt. *Corpus meum tabe, mœrore, errore, macore ſenet.* Sed ibi pro *errore* legendum eſt *ægrore*, qua voce in VI. & alibi, uſus Lucretius.

V. *Impendent mare*] Ita legendum, pro *impendent mari.* Terent. *tanta te impendent mala.* Ita Plautus & Lucilius. Quamobrem erraſſe Feſtum arbitror in ME, cum hæc ſcribit: ME *pro* mihi *dicebant antiqui, ut Ennius, cum ait lib.* 11. Si quid me fuerit humanitus ut teneatis: *& Lucilius*: Nunc ad te redeo, ut quæ res me impendet agatur.] Male; nam prius illud exemplum nil probat, cum Latini omnes non minus recentiores quam vetuſtiores dicant, *ſi quid illo homine fuerit, Quid me fiat*, &c. quod Interpres Ter. explicabit. Poſterius autem, nihilo etiam amplius; cum in hoc Lucretii loco legamus, *ſaxa impendent mare.* Præterea, quod plane ejuſdem modi eſt, dicebant, *exitium inſtat illos.* En tibi auctorem locupletem in Pœnulo. *Dii immortales meum herum ſervatum volunt, & hunc diſperditum lenonem; tantum eum inſtat exitii.* An ibi dixerit Feſtus *eum* eſſe in dandi caſu?

Veſco ſale] Qui arrodit, exedit, &c. V. Gell. qui hunc locum reſpexit, lib. 16. cap 5.

Nec tamen] Supra probavit eſſe corpora prima, eaque miræ cujuſdam exiguitatis, quæ ſola ſunt rerum principia; Nunc probat eſſe *Inane.* Cæterum quod tamen multi exiſtimant, Inane non eſt principium, non magis quam privatio.

Quapropter] Definit quid ſit; inane, inquit, eſt locus intactus & vacans, ſine quo nil gignit natura; nam abſque meatibus & exiguis τῶν κενῶν porulis ſeu ſpatiolis, à quibus aliena non eſt natura, haud facile quid crearetur.

Sublima] *Sublimus, a, um*, qua voce olim uſus &

Sa-

Saluſtius, ut ſublimis, *hilarus*, hilaris, *gracilus* (Terent.) gracilis, *ſterilus*, ſterilis.

Non tam] Sententia eſt : Non modo carerent motu, ſed potius nata omnino non eſſent.

Materies quieſſet] Nam ſine motu nulla dari nec fingi generatio poteſt ; at ſine Inani nullus motus.

Quamvis ſolidæ] Quantum vole, ſolidæ, quamlibet. Virg. *quamvis avido*, & in 7. Var. de R. R. *Lucienus homo quamvis humanus & jocoſus*, cap. 5.

Uſq; vel ab radicibus] Vim ἐπιτατικωτάτην habet τὸ *uſque*. Terent. *uſq; ex Æthiopia. Cum repeteret uſq; à Corace neſcio quo & Tyſia*, &c. Cicero de Orat. lib. 1. & ad Attic. 1. Ep. 13. *eos uſq; iſthinc exauditos putem*. Græci dicerent ἔτι. Callim. ἐξ ἔτι κείνη, &c. ab eo uſque, κεῖθεν· alibi.

Contra autem] Series verborum, Natura τοῦ Inanis manet (eſt) ſine pondere.

Dedicat] Aſſerit, probat, *de* enim affirmat, ut *demagis* apud Lucil. *demiror*, al. legunt, *deliquat*, id eſt liquido declarat, διαρρήδην ἀποφαίνεται, ἀποδείκνυται, alii etiam *delicat*, ut Plaut. in Milite.

Ita vero, ut tu ipſe me dixiſſe delicas.

Præcurrere] Illud ipſum eſt, quod vulgo dicunt, prævenire objectionem ; cum videlicet difficultati obviam imus, *&c.* alibi dixit, *illuc prævertor*, &c.

Piſces ire nequibunt] Si Inane adimas ſcilicet.

Initium movendi] Paſſive, τοῦ κινεῖσθαι· ita *erudiendi*, pro παιδεύεσθαι, ex Trogo. Sic Cicero, Plautus & meliores. Sed Varronis in II. de R. R locus obſervandus : *Sive enim aliquod ſit principium generandi animalium, ut putavit Thales.* Neque aliter illud Virgil. in 7. accipiendum : *penuria adegit edendi.* Cæterum pro *initium* legit Lambinus *initum*, quod probum eſſe poteſt, ita enim *initus* pro principio, ut *exitus* pro fine ſumitur : ſed locus ille Ovidii quem attulit ad verſum 13. hujus libri, aliud ſignificat, nempe μίξιν ἀφροδισίαν. Quod autem *initium* triſyllabon eſt, nihil frequentius ejuſmodi ſynizeſi.

Poſtremo

Poſtremo duo de concurſu] DE, quod pauci obſervant, ſignificat *poſt*. Plaut. *non bonus eſt ſomnus de prandio*, in Moſtellaria. Virgilius autem non aliter interpretandus: *Famq; adhuc multo Priami de ſanguine Pyrrhus.* itaque *de concurſu* eſt poſt concurſum.

Nec ſi jam] Notandum pro, *Nec ſi etiam.*

Conducere] Συναθροίζειν, συνάγειν, cogere.

Cauſando] Multas προφάσεις afferens.

VI. *Quietes*] Haud ſcio an ullibi reperias τὸ *Quietes* in hoc ſignificatu. Κοιμητηρία Græcorum κοῖται vocant, ut Callim. hymn. in Dianam, unde & vox Latina orta eſt ex κοίτη, *quietis* (quod nunc *quies*,) ut ex ἀκίς, *acies*, &c.

Inſtiterunt] Semel dictum eſto, penultimam in omnibus hujuſmodi præteritis, communem olim fuiſſe.

Quod ſi pigraris, &c.] Si vero te pigeat hanc veritatem admittere; Aut, ſi vero vel tantillulum modo te pigeat, hunc laborem veri invelligandi capere. Quod autem hic dicit Lucretius (*pauliumve abſceſſeris abs re*) habet locum plane germanæ ſignificationis paulo inferius: (*retroq; vulgus abhorret ab hac*) Interpres putavit *pigraris* ſignificare, tardiorem fieri, mihi longe aliter videtur. In lib. quibuſdam legitur, *quod niſi pigraris*, quam lectionem amplexus eſt Giſanius, quo judicio, ipſe viderit.

Hoc] Quidnam illud? Id ſcilicet quod modo legiſti, Fore ut poſſis cæcas latebras rerum phyſicarum conviſere, &c.

De plano] *De plano pronuntiare* quid ſit in Jure, ex Briſſonio, Hotomanno & Budæo notum. Nam τὸ *de plano* appoſitum eſt τοῦ *de tribunali*, vel *pro tribunali*. Sed fortaſſe nil opus iſtis. *De plano* enim fuerit pro plane, ut *de facili*, pro facile, *de ſubito*, *de nihilo*, ob rem nullam. Forte etiam ut apud Plautum, *plane, non obnoxie*. Quid ſit docebunt Interprete.

De quavis una re] Pro, qualibet. Poterit notari.

Diverſa] Alia turſum, alia ſeorſum, dextrorſum alia, &c. hanc enim vim habet τὸ *diverſus*. Virg.

hanc

hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam. Saluſt. *diverſi abeunt.*

Communis ſenſus] Non intelligit eam animorum noſtrorum facultatem, quæ vulgo *ſenſus communis* dicitur; ſed ſenſum omnium omnino hominum. Corpus eſt per ſe, inquit, id enim ita eſſe omnes homines ſentiunt, certiſſimum veritatis criterium.

Quo niſi] Senſus enim ſi falſi fuerint, quid certum exiſtimare queas? quodnam nobis à natura datum inſtrumentum eſt? *&c.* neque enim ultra judicia ſenſuum datur progredi, niſi per additionem, applicationem, *&c.* quæ ſæpe fallaces, aut certe nihil ad ſenſum.

Supera] Supra, ut *infera* pro infra. Sunt autem formata ἀναλόγως; at illa altera decurtata ſunt.

Quod quaſi tertia ſit rerum] Vide Emendationes, al. habent, *tertia ſit numero.* Sed nihilo melius.

Tactus] Intellige tactilitatem, in notione paſſiva ſcilicet.

Fungi] Vox Lucretiana pro *pati.*

Ratione animi] Διανοίᾳ, cogitatione, intelligentia.

Apiſci] Apprehendere. Gr. ἅπτεσθαι.

Cluent] Sunt. Jam antea.

VII. *Conjuncta, Eventa*] Gr. συμβεβηκότα, καὶ συμπτώματα. Intellige autem accidentia. Ex illis vero quæ ſunt inſeparabilia (ἀχώριστα Stoici,) ea *conjuncta* dicuntur Lucretio, alii *propria* vocant; ſed quæ *eventa* dicuntur huic noſtro, ea vulgo *accidentia communia* vocitantur. Conjunctum ut τὸ συμβεβηκὸς, notat aliquid connaturale; eventum autem, aliquid extraneum, & à caſu, σύμπτωμα. Quod notio verbi attentius conſiderata ſuadet.

Sine perniciali] Intellige inſeparabilia, ut pondus à ſaxo ſeparari nequit, *&c.* ſed eventa poſſunt. Mox fuſius explicabit; & res nota eſt.

Potis eſt] Neutraliter. De quo in Emendationibus ad alium quemdam locum.

Tactus, intactus] Tactilitas & intactilitas. Ita enim intelligi debet ut ſupra.

Tempus

Tempus item per se non est] Dixeris, esse aliud quid in rerum natura, quod nec agit, nec patitur; nec locum præbet gignundis rebus; Ergo minus vere aiebas modo, *&c.* Falleris, inquit Lucretius; nam tempus cum nec agat nec patiatur, nihil esse potest; ergo, *&c.* nam sine moto & movente non est.

Sensus] Cogitatio: nam per memoriam amplectimur præterita, de futuris autem ratiocinamur. Item memoria sublata tempus præteritum nihil est; futurum nondum est; præsens quoque, nisi de eo cogites, non magis est quam utrumque. *Consequitur*] συλλογίζεται, *colligit.*

Nec per se, &c.] Sensus est: Tolle motum, tolle quietem, nulla temporis notio est. Istud autem *per se* jungi debet non cum *quemquam*, sed cum *tempus.*

Tyndaridem] Helenam Tyndari filiam. Cæterum tam alio exemplo uti poterat, ut Philippi, Epaminondæ, Xerxis, *&c.* quam Helenæ; sed hoc illustrius visum est, καὶ ποιητικώτερον.

Cum dicunt esse] Haud scio an facile explicare possim, quid sentiam, sed ego, ut potero dicam. Hæc objectio Latine fieri posse videtur, Græce non ita. Nam sermonis Latini inopia cogit, ut utamur verbo *sum, es, est,* in re temporis præteriti, ubi quid factum dicere volumus. Itaque siquis dixerit, *Victum est Ilium,* extemplo argutator aliquis responderit, *Victum est?* ergo est; quod falsum. At Græcæ hic lusus sophismaticus in nebulam abiret; nam diceremus ἐνικήθη, κατεφλέχθη, neque opus haberemus verbo ἐστὶ ad enunciationem illam formandam. Hunc locum sic necessario intelligendum arbitror. Si fallor, hoc habeo solatii, me aliorum opinionem non ignorare. Certe quæ addit Lucretius, huic explicationi maxime favere videntur.

Quando & sæcla] Quasi dicat, Quî tandem hæc sint, cum illi homines non sint amplius, quorum eventa fuerunt illæ seu historiæ, seu fabulæ? At eventorum natura nota est; ergo.

Quando & ſæcla] Hi duo verſus inter Parentheſin includendi.

Alexandri] Paridis, qui cur ita dictus ſit, docebat Euſtath. & Apollod. in III.

Phrygio ſub pectore] Sub pectore Paridis, qui Phryx fuit. Ita. *Tyrrhenam haſtam vibrabat,* Virg. id eſt, ipſe Tyrrhenus ὢν haſtam vibrabat, *&c.* hac figura delectabatur Virgilius.

Caput

CAPUT III.

I. *Error insignis Gifanii.* II. ESCIT *pro* erit, *aliter scribendum videri.* III. Quodde *&* quode, *& unde orta.* IV. Quàm totus super ignis, *ab Interpretibus dissensum.* V. *Pub. Ovidii locus in Amor. tentatus.* VI. *Locus Virg. male intellectus.*

GLiscens] Crescens, coalescens, sed non id quod Gallice significat, labi, insinuare se, influere; alioqui grave in oratione vitium sit; & tamen hunc errorem erravit Vir omni admiratione major in Physiologia, cum scripsit: *Videtur Epicurus existimasse corpora illa minora, rotunda, levia, gliscentia fuisse,* &c. item pag. 672. *Horizontem quoq; deflexum haberent, ac supra eum magis magisq; gliscerent, donec consistere omnino non possent.*

Durateus] Ligneus, δόρας, δοῦρας, δόρυ, δοῦρυ, lignum. *Dureus, Durius,* &c. δούρειος. Euripid. in Troad. rem explicat.

Partu] Virg. *gravis attulit alvo,* & alibi.

Corpora] Corporum alia sunt simplicia, alia concreta.

Transit enim] Parenthesis est, quæ novem versus amplectitur.

Fero, ferventi,] Duplex Epithetum est, quod nec clarissimi poetæ refugerunt, alii tamen lib. *ferventia* habent.

Rigor auri] Aurum solidum, durum; *glacies æris,*

eadem metaphora, πλάξ, forte & aliter, aurum frigidum, æs frigidum, prius malo.

Utrumque] Frigus & calorem.

I. *Lympharum rore*] Ros pro quavis aqua; res nota est. Sed utinam pro otio ridere possem; Gisanius ad eam rem choragus foret. *Horat.* inquit, *maris rorem dixit pro aqua marina.* Verum ubi ille *ros maris* apud Horat. pro aqua marina? docebit Pareus ὑπερόπτης Gisanii, homo ligneus, lib. 3. inquit, od. 23. v. 16. Videamus itaque. En tibi ipsissima poetæ verba.

Parvos coronantem marino
Rore deos fragilique myrto.

Bene! aqua marina coronantur dii. O me hominem nihili, qui olim putabam *rorem marinum* esse fruticem illum seu arbusculam notissimam, quæ Gall. *romarin*, Ital. autem *osmarino* dicitur, Græc. λιβανωτὶς. Sed tamen in hoc Ovid. ex 3. Artis. aquam etiam marinam esse dicent? dignum factis suis facerent.

Sylva nemus non alta facit; tegit arbutus herbam,
Rosmaris & laurus, nigraque myrtus olent.

Dissimilis rerum longe] Longe dissimilis.

Esse utramq; sibi per se puramq; necesse est] Observanda Latinitas, *Utraq; sibi per se est*: arbitror autem istud *Sibi* jungendum esse cum *Se*; uti dicebant, *meus mihi, tuus tibi, suus sibi*, &c. pro eo qui maxime propius καὶ ἰδιαίτατος esset. Exempla è Plauto, Terentioque peti possunt.

Quacumq; vacat spatium; & *eâ vacuum*, &c.] Hoc ipso refelles quod asserit Gisanius in illo suo Indice ad locum quemdam Ovidii in voce *ut*. Testimonia multa collegit Gisanius ad Eleg. I. Lib. I. Ponticorum.

Genitis in rebus Inane est] Alioqui nunquam dissolverentur: Imo nunquam creatæ fuissent.

Inane queat rerum] Hic vero naviter ridiculus est Gisanius. Sed jam à Lambino vapulavit.

Materies] Corpora prima.

Esse

Eſſe æterna poteſt] Μείωσις, vult enim dicere *debet*. Exempla alibi.

Alternis] Corpus Inani diſtinguitur, Inane autem corpore miſcentur, temperantur, alternatim coaleſcunt, ſi ita licebit loqui.

Nec plenum naviter] Nil eſt quod ſit plenum naviter, neque quidquam eſt quod ſit plane vacuum ſine omni pleni mixtione. Loquitur autem de rebus genitis ſeu concretis, non autem de principiis rerum. Quamquam principia dici non poſſunt plena; ſed ſolida.

Neque extrinſecus] Quia plagæ nil poſſunt ſine Inani, quà ſcilicet penetrent.

Nec penitus] Quia, cum ſint ſolida, nullus locus plagis internis eſſe poteſt.

Retexi] Diſſolvi, ita ut textura pereat. Notum eſt τὸ *Re* habere aliquando vim ἀναστρεπτικὸν, ut *reſixit, revelare*, &c.

Nec ratione alia] Nulla enim eſſe poteſt, niſi ex utraque ſuperius poſita conſtaret.

His rebus] Æſtu, humore, frigore, &c. Tamen vide Emendationes.

De nihilo quoq; nata] Quod neceſſario ſequitur, al. *de nihiloq; renata*.

Nec ratione queunt] Lego *queant*, poſſint, poſſent.

Deniq; ſi nullum finem] Nobilis queſtio. Senſus eſt: Niſi finem certum frangendis ſeu diſſolvendis rebus natura ſtatuiſſet, ita jam deminuta corpora primordialia eſſent, nihil ut ex iis poſſet matureſcere; at nunc, uti ſeſe res habere videmus, finis aliquis rebus frangendis eſt, ultra quem nullus progreſſus datur. Itaque ſolidum aliquid & ἄθραυστον in Natura ſit neceſſe eſt, unde omnia revireſcant.

Longa dici] Vide Emendationes.

Aſthuc] Ἐς τὸ νῦν, in hunc uſque diem.

Generatim] Itaque genera ſeu ſpecies non minuuntur, ἀλλ' ἑστᾶσι.

Hæc accedit] Alii *Hoc*, quod idem eſt, *hoc*, pro

huc, *iſthoc*, pro iſthuc; titivillitia grammaticæ: ſententia eſt: Sed cum ſolida ſint prima corpora, unde mollities, ὑγρότης, & liquidum concretum, *&c.* Ex admiſtione Inanis.

Cum conſtant] Pro, cum conſtent. Ita ſcilicet loqui mos erat. Iſtud enim CUM eandem vim habet ac τὸ *quamvis*; ſed *Quamvis* apud Horatium, Ovidium, Saluſtium, cum primo modo junctum videas: exempla ex iis peti poſſunt.

Aer, aqua, terra, vapores] Vapor, ignis eſt. Dices, Ergo elementa non ſunt prima corpora; non ſunt, neque adeo poſſunt, quid ita? quia concreta, quia συνήματα, &c. Elementa enim ſunt principia ſecundaria, ut vulgus loquitur.

Quo pacto .....& qua vi cumq; genantur] Iſthuc *cumq;* jungi cum *pacto* debet, ut & cum *vi*. *Gignuntur* autem, optime Lambinus. At Giſanius qui male iſtud ab illo introductum queritur, nimius nugator eſt. Deinde quid diſcriminis inter τὸ *genere* & *gerere*, non viderat.

Quin conſtant] Imo conſtant, in al. *quando*, male.

In ordine] Ex ordine, vel ordine, ἐπ' ἐξῆς, vel ἐξῆ, una ſerie, perpetuò. Plaut. Terent. Virgil.

Materiæ] Primordiorum.

Sæcla] Pro ſingularibus cujuſque generis.

Tum porro] Nunc aget de MINIMO. (Epic. ἐλάχιστον vocabat) ultra quod nulla detur fractio, contra Peripateticos. Inde probabit atomos ſuos. Cacumen autem vocat Lucretius punctum illud corporis, ad quod ubi deventum eſt, nulla ſectio detur.

Nunquam per ſe] Sed τῷ & ſυνόμενα tantum.

Agmine condenſo] Alii leg. *augmine*, mel us. Intelligit autem molecu las, quas alibi *glomeramina* vocavit.

Naturam corporis explent] Tandem corpu conſtituunt.

Minimis partibus] Quod tamen falſum, unde mox addit *non ex illorum conciliatu, ſed magis æterna pollen-*

tia

tia ſimplicitate, Itaque eſt *correctio* ſeu *emollitio* audacioris dicti. *Magis* autem ſignificat *potius*; idque ni foret, ſenſus abſurdus eſſet. Catull. *Id, Manli, non eſt turpe, magis miſerum eſt.*

Reſervans ſemina rebus.] Nam ſi daretur fractio ad infinitum, neceſſario ſpecies deminuerentur.

Ex partibus infinitis] Quod abſurdum; nam ubi ad ἐλαχιστότατον devenero, tum licebit Peripateticis porro pergere; unde fiet ut bis milleſima pars in totidem partes æque dividi poſſit, ac univerſa corporis moles.

Quippe ubi] Quandoquidem.

II. *Eſcit*] Erit è veteri Latio. Hujus loci emendatio Lambino, non Gifanio, debetur. Arbitror autem corruptos eſſe veteres codices, & Feſtum ipſum; neque enim temporis futuri terminatio eſt SCIT, ſed SCET, ut à *lego, leget, condo, condet,* &c. Inde eſt quod apud Feſtum alibi legas, OBESCET, oberit. Fit autem à Græco ἔω *ſum,* unde ἔσω, & ἔσεν toties apud poetas pro *erat.* Ita ex *eo, eſco,* ut à *floreo, floreſco,* &c. Pro *erit* autem dicendum fuit more veterum *eſit,* ἔσει· unde in 12. Tab. *nec eſit* pro *non erit.* Feſt. in *Nec.* At in futuro modi ſubjunctivi dici oportuit, *cſſo, is, it,* ut à *prohibeo, prohibeſſo* (id eſt *prohibuero*) ab *expugno, expugnaſſo* (id eſt *expugnavero.*)

Non crit ut diſtent,] Οὐχ οἷόν τε ἔσται ὥστε διαφέρειν, &c.

Multis] Optime à Lambino reſtitutus hic locus eſt, invitis omnibus MSS.

Non poſſunt ea] Subaud. *habere,* non poſſunt habere, quia concreta ſunt, determinata, affecta, &c. Itidem ut metalla ſe habent ad lapidem chymicum, ut vocant; ſunt enim mortua.

Si nulla eſt finis] Ut iſti volunt, non Epicurus.

Tamen] Pro *tandem.* Plaut. Terent.

Cluent] Sint.

Et quoniam] Falſa ſuppoſitio ex aſſertione Peripatetica.

Obscuram linguam] Notissimum illius cognomentum, σκοτεινὸς, & αἰνικτὴς, de quo Laertius.

III. *Quamde graves inter*] *Quamde*, quàm ut alii probavere. Addo ego & olim dictum fuisse, *quodde*, à Græco ὅττι δὲ, (nam *quod* Latinorum natum est ex ὅττι.) Versum itaque Lucilii apud Nonium lego, *Quodde tuas laudes culpas, nil proficis hilum.* Dicebant etiam *quode* pro *quò* movendi adverbio. Plaut. Most. *quod' ego eam an scis?*

Inversis verbis] Notus Terentii locus ex eo probat Turneb. *inversa verba* esse inflexa & tropo mutata, quod verum est.

Ex vero] Lamb. *uno*, id est solo.

Nil prodesset enim] Quasi diceret, Quod enim ait Heraclitus, ut suo dogmati consulat, ignem dum densatur, humescere, *&c.* nil agit; quanto enim impensius densabitur ignis, tanto & ignis amplius fuerit; quin rarefactio nil efficiet; nam, ignis quantumvis rarefactus, ignis tamen est.

IV. *Quam totus habet super ignis*] Lambinus de igni supero seu ætherio intelligit; (nam & *infer* & *super* olim dicebant, uti ex Catone Censorio cap. 149. constat.) Eadem Gifanii mens est. Sed istud *Totus* ne quid tale putem efficit. Quare existimo hoc loco SUPER esse adverbialis formæ, ita ut *totus super ignis*, sit *reliquus ignis*, seu alii ignes. Exemplum cuperes. En tibi, nec longe abeo. Virgil. *ô mihi sola mei super Astyanactis imago;* imago quæ reliqua es.

Conductis] Condensatis, συναθροισθέντων.

Disque supatis] Et dissipatis. *Supare*, jacere est, unde *insipare* pro *injicere* *obsipare* pro objicere, (ut *obsipa pullis escam*, objice Varr.) id est παράβαλλε, Aristophani. Exempla autem hujus divisionis, sectionis, tmeseos in verbis & nominibus afferam, apud Lucil. est, *deque petigo*, pro depetigoque; Noni. *deque totondit agros.* Enn. at vero apud eundem plane mirabile est, *Cere comminuit brum*, pro Cerebrum comminuit: apud Varr. R. R. lib. 2. cap. 9. *consue quoq; faciunt*,

faciunt, at lib. 1. cap. 9. *perferve ita fit*, pro ita perfervefit, lib. 3. cap. 4. *Excande me fecerunt cupiditate*. Ita in quibuſdam precationibus, *ob vos ſacro*, pro obſecro vos, & *ſub vos placo*, pro ſupplico. Feſt. Ita Enn.

Annibal audaci dum pectore de me hortatur,

pro dehortatur me, Ex Calpurnio. Exempla bene multa apud Lucretium reperies, quibus emolliendis hæc erunt.

Talibus in cauſis] Si tales cauſas ponas, quales & Heraclitus & alii, induxerant. Notanda Latinitas.

Facient] Ponent, ſupponent; *ſac ita eſſe*. ὑπόθου, &c.

Sed quia multa ſibi cernunt contraria, muſſant] Ita omnino legendum; ſed παγγλωσσία fecit Gifanius, qui legerit, *ſed quia multa ſibi cernunt contraria eſſe*. O verſum admirabilem! Verum metrum omitto. Nonne videre oportuit loco τὸ *eſſe*. debuiſſe ibi verbum aliquod fuiſſe, cum id orationis vinculum probet, ET *fugitant*; ergo *muſſant*, *& fugitant*, &c.

Vaporem] Calorem, jam antea. Varro. ...*ut ciones*.

Quarum bipennis fulminis plumas vapos
Peruſſit alte..... Ita *vapore flammeo*, Pacuv. apud eundem in de R. R. lib. 1. cap. 2. Ita *vapore ſolis*, apud Curtium, ubi de Cydno & Ciliciæ terræ ingenio. V. Ovidii locum in I. Amor. Eleg. II. videor emendare poſſe. Ibi Cupidinem alloquens, ſcribit,

Non poſſunt, licet ipſe velis, ceſſare ſagittæ;
Fervida vicino flamma vapore nocet.

Legendum, *nativo*, non *vicino*; nam propter illud *(licet ipſe velis)* debuit dicere, *nativum eſt flammæ, ut ſemper urat*; hoc ei naturale eſt.

Quod ſi forte] Altera pars: *Si vero ignis ita ſtinguatur* (al. male *ſtringatur*) &c.

In cœtu] Congreſſione, coitione, *&c.*

Scilicet ex ulla facere id ſi parte reparcent] Al. *reporcent*, male. *Reparco* autem eandem habet vim propter illud ſuum *Re*; quam multa alia verba, ut *relino*, *refigo*: nam *relino* non eſt iterum *lino*, ſed id quod litum erat deterſo, picem ſeu cera mentum abra-

do, *&c.* Ita *repercutere nummum*, Tertullian. At Latine *parco id dicere*, significat, *nolo dicere*, caveo ne dicam, *parce pias scelerare manus.* Virgil. Itaque *reparco facere*, significabit *libenter facio*, au. quid tale. Cæterum τὸ *facere* in hoc versu pro πάθειν, accipio; ut cum dicimus, *fac ita esse*; *pone illum esse victum*, &c.

Hoc] In quod mutatum est scilicet.

Superare] Semper restare, superesse.

VI. *Ollis*] Illis. Virg. sæpe, sed ille locus (*olli subridens hominum sator atq; deorum Oscula libavit gnatæ*) improspere à Dionysio allatus est; *Olli* enim significat *Tunc*, *illi* pro *illic* apud Terent. & Plaut. alioqui nunquam dixisset Virg. *illi gnatæ suæ.*

Corpora] Primordialia.

Ullæ rei] Ita dicebant, *totæ*, *illæ*, *ipsæ*, *alteræ*, &c. in dandi casu.

Adjectu] Ἐσβολῇ, jactu, ut dicimus, telum adjicere.

Rem veram] Vide Emendationes.

Hic idem] Heraclitus.

Nostros tangere tactus] Bene. Nam omnis sensus necessario tactus est.

Perdelirum] Qui pro *delirum* scribi volunt, *delerum* quasi à ληρος, falluntur. Nam *delirus* vox est terræ Italiæ, Varr

Nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat.] Sic locum hunc explicandum puto. Pugnare, seu stare ab aliquo est pugnare pro aliquo, partes alicujus tueri *&c.* Heraclitus autem qui sensus esse certo dicebat, planissime contra sensus agebat, cum diceret omnia esse ignem; Nam id si verum foret, sensus nostri ignem sentirent, quem tamen in pomo, in aqua, in marmore, ligno, *&c.* non sentiunt.

Unde] Ex quibus sensibus.

Cetera non credit] Sensus nostros cognoscere, aera, aquam.

Referemus] Jam supra.

Quam neget esse ignes] Satius enim fuerit, cæte-

ra

ra ponere & ignem tollere, quam contra; Major enim, ſi nihil aliud, Naturæ amplitudo ſit; quamquam ex illorum poſitionibus nil tale ſtare poſſit; nam manca foret natura.

Et qui principium] Anaximenem Mileſium præter cæteros intelligit. Videndus omnino libellus Plutarchi de placitis Philoſophorum; in quo hæc & plura.

Aut humorem] Uti à Thalete factum eſt.

Terramve] Quod mirandum: eſt enim tellus elementum iners & brutum, quodque alienam opem, unde excitetur, expectat. Neque ullum omnino nominatim reperio qui id de terra dixerit; nam quod Pherecyden aiunt ejus opinionis auctorem fuiſſe, haud ſcio an de uno Pherecyde intelligi debeat, cum & alii multi, qui Theogonias ſcripſerunt, à terra originem rerum repetierint. Locum Ariſtotelis alii notavere; itaque deſcribendo parcam.

Conduplicant] Quales fuerunt, Xenophanes, qui terram & aquam ſtatuit; Parmenides, ignem & terram; OEnopides Chius, Ignem & aerem; Hippo Rheginus, ignem & aquam. Quæ omnes opiniones ſtare poſſunt; ni i argutari libeat. Sed non ſemper veteribus æqui ſumus.

Imbri] Poſt hoc verbum octodecim verſuum hyperbaton eſt, uſque ad, *Hic tamen*, &c.

Empedocles] Vixit Olympiad. 80. Epicharmo æqualis, Laert. Gyraldus, & nos in poetis Græcis, qui mox Gallico ſermone prodibunt.

Acragantinus] Acragas, in meridiana Siciliæ parte, hodie *Grigenti*, *Gergenti*, &c.

Inſula quem] Notandum genus dicendi, *Quem inſula geſſit in oris triquetris terrarum*, pro, inſula triquetra geſſit, *&c.* Sicilia autem triquetra dicitur quaſi τριγωνος; eſt enim ad figuram τὸ Δ. accedens, & tria ἀκρα habet, Pelorum ad Septentrionem, Pachynum Orientem verſus, Lilybæum, ad Meridiem ac Occidentem.

Ionium] Majorem enim Siciliæ partem mare Ionium

nium alluit, *aſpergit* autem poſitum pro *adſundit.*

Virus] Humor eſt, fluentum, latex, liquor. alii lib. *littus* habent, minus recte.

Fretu] *Freto.* Ita hunc locum legerunt veteres magiſtri; quos inter Priſcianus, quin & eadem flexione uſus Cicero eſt.

Rapidum mare] Fretum Siculum, Italiam ab Inſula diſpeſcens.

Italiæ terrai] *Terra Italia, terra Gallia, terra Umbria, terra Græcia, terra Apulia*; ſic fere ſemper veteres. Exempla paſſim apud Plautum & Varronem, Lucretio σύγχορον.

Ejus] Siciliæ nempe, quæ circa tempora Joſuæ, uti in Epiſtolis nuper oſtendimus, vi Superi maris à reliquo Italiæ corpore divulſa fuit.

Hic eſt vaſta Charybdis] In freto Siculo ad oram Siculam; nam erravit Ovidius qui ad oram Italicam ſtatuit; in eum errorem à Virgilio inductus eſt, quem non ſatis attente legerat, immemor deſcribi à Marone navigationem à Græcia in Italiam; tunc enim Charybdis ad latus ſiniſtrum jacet.

Rurſum] Propter tot exempla antiquarum cladium, quas Ætnæ incendium importaverat.

Eruptos] Notandum, inquit Interpres, *eruptos* ab abſoluto verbo. Tamen exempla alibi ſunt, quæ vel unus Virgilius multa dabit. *Erupti nubibus ignes. Proruptus corpore ſudor.* Deinde, quod nec Lamb. nec Giſan. cogitarunt, erumpo & prorumpo, ab origine prima non minus activa fuerunt, quam abrumpo & corrumpo.

Fulgura] Sæpe alibi pro fulgores.

Cum videtur, cum fertur] Ita loquebantur pro, *cum feratur, videatur*, &c. ſæpe alibi Lucretius.

Clarumq;] al. *carum*, id erit Græc. τίμιον, ſed malim *clarum.*

Vociferantur] Oſtendunt, probant. Ita Ariſtoph. αὐτὸ χρῆμα βοᾷ; quod alii imitati ſunt.

Reperta] Εὑρήματα. *Inventa*, ſeu *inventiones.*

Egregie

Egregie multus] Valde, impenſe, *&c.* Rhetor ad Herennium lib. III. *Nec egregie magnam eſſe utilitatem audacter pronuntiaverunt.* Paulo poſt: *At ſi quid videmus aut audimus egregie turpe aut honeſtum.* Itaque *egregie turpe* idem firme fuerit, quod paulo poſt *unicam turpitudinem* vocavit. Notanda hæc fuerant ab Interpretibus.

Fecere ruinas] Κατεσφάλησαν. corruerunt, ceciderunt.

Ibi] Circa illam queſtionem, illud argumentum.

Faciant] Supponant, conſtituant.

Neq; pauſam ſtare fragori] Itaque, fractionem dari ad infinitum; quam non admittebat Epicurus. Cæterum *(non eſt finis ſecandis corporibus.)* &, *(pauſa fragori non ſtat)* idem ſignificant. Fragor autem à *frago*, unde *frageſco* apud Accium duobus locis, pro *frangor*, ut à *tago*, *tagax*, *attigo*, &c.

Extremum] Extremum illud eſſe τὸ ἐλάχιστον, de quo antea, & in rebus ἔν πως conſiſtere.

Mollia] Ignem, aquam, terram, aera.

Nativa] Ergo pereunt; quare principia eſſe nequeũt.

Habebas] Didiciſti, ut apud Plaut. Ter. *habes*, didiciſti. *Do* pro doceo. *Accepi*, pro didici.

Ipſa inter ſeſe ſunt venena] Alia aliis adverſa. Varro lib. I. R. R. *Ejus enim ſalivam fructuis eſſe venenum.* Paulo autem ſuperius, plane ut Lucretius: *Quædam enim pecudes culturæ ſunt inimicæ ac veneno.* Alibi item c. 45. *venenum enim gelum radicibus tenellis*, ut alio neſcio quo loco, *talparum venenum.* Sed *venena formoſarum mulierum* in admirandis illis Afranii verſibus, longe aliud dicas.

CAPUT

Caput IV.

I. Tabes nimborum *quid ſit, non intellexiſſe Gifanium.* II. *Ovidius emendatus.* III. *Ut & Ennius.* IV. *In Manilio conjectura.* V. Flos *flammæ.* VI. *Locus Virgilii emendatus.* VII. *Lectio vulgata contra Gifanium & Lambinum aſſerta.* VIII. *Locus Ovidii emendatus.*

Tempeſtate coorta] Male Gifanius, cui placet legi *coacta*, male, inquam, nam etſi dixerit Virgilius, *in nubem cogitur aer*; non continuo dicemus *tempeſtas coacta.*

Retroq; paturi] Ita ut principia dici queant.

Mutantq; colorem] Ita ſæpe *filum* pro qualitatibus legas, (eſt autem vox pictoriæ artis *filum*) ita & χρῶμα uſurpant Græci.

Concilio] Congreſſu, cœtu, mixtione: pæne peculiaris Lucretio vox eſt in ea notione.

Quominus proprie] Ita ut illud concretum non ſit aqua, ignis, *&c.* ſed proprietatem ſuam ſpecificam habeat.

Repetunt à cœlo] Agit de circulatione ſeu permutatione elementorum ſeu principiorum; quamquam Peripatetici rite diſtinguunt elementa & principia.

Mundi] Cœli, jam alibi: ita Virgil. Manil. ſæpiſſime.

Superare] Perpetuo remanere. ſupereſſe.

In commutatum veniunt] In commutationem, *&c.* id eſt commutantur. Hujuſmodi verbalia in us amabant

bant veteres. Virg. *ô nunquam frustrata vocatus, hasta, meos.* Varro alicubi dixit, *agitatus*, Cato, *factus*. (*in singulos factus, à châq; facon*, vel *pour chaq; facon.*) c. 67 *factoribus det in singulos factus olei sextarios.* Ita *occasus* pro occasione. Enn. *occasu' juvat res.* Ita *conciliatus* in hocce libro. Et sane multo melius quam posteriores Latini; aliud enim est *commutatus*, aliud *commutatio*: Illud passionem significare debet, hoc vero vel actionem, vel agendi modum.

Ex aliis ea, quæ, &c] Id est, necessario tellus, aer, ignis, aqua, debent ex aliis quibusdam constare, quæ tandem converti nequeant.

Quin potius] A λὰ μᾶλλον, sed potius.

Sic alias aliis rebus] Vide Emendationes.

At manifesta, &c.] Objectio est: Omnia è terra crescunt quod nemo neget; Sed tamen nisi benignus aeris tepor, lux solis & opportuni imbres accedant, nihil quidquam terra ex sese progignet; ergo fatendum est, aquam, ignem, *&c.* esse principia. Ad eam objectionem respondet, ea non magis esse principia quam vinum, triticum & alia, queis vitam sustentamus.

I. *Tabe nimborum*] Hic vero turpissime, si unquam alias, se defendit Gifanius; quod à Lambino animadversum non fuisse miror. *Tabes nimborum*, inquit in Indice. *id est nimbi noxii & pestiferi, elegante metaphora. Tabes veteribus nihil aliud quam pestis valet seu pernicies. Vide Festum* inquit. Eum certe κτι κωμ νὸ elephanti corio circumtectum esse oporteat, qui talia scribat. Lucretius ex sensu illius qui contra ipsius principia aliquid objiciebat, dicit, ni tempestas fausto tempore & imbribus indulgeat, ni arbor quandoque uberrimis pluviis ita recreata sit, ut folia graventur, ni sol foveat, ni calorem tribuat, *&c.* fruges, arbusta, animantes crescere nequibunt. Ibi, ut vides, omnia fausta, commoda, opportuna adscribit Lucretius: ibi autem homo noster de pestilentibus & noxiis imbribus narratum advenit. Deinde falsum

ſum illud eſt quod apud Feſtum legitur, Tabem nil aliud quam peſtem apud veteres valere: ſed ex pluribus ſignificationibus cum unam modo annotaſſet Feſtus, exiſtimavit Giſanius nullam aliam præterea eſſe; cum tamen hic Lucretii locus (ſi vel tantillum modo eum intellexiſſet,) ſatis oſtendere potuerit aliud omnino cogitandum fuiſſe. Tabes enim humorem, fluorem, ſeu liquefactionem ſignificat; unde in VI. *tabificis radiis ſol omnia luſtrans*; & *tabida nix* apud Livium, quæ jam μαραίνεται, & τηκεδὼν apud Diodorum lib. I. ubi de Nili incremento agit, idem eſt, pag. 36. edit. Rodomannianæ. Τὸ δὲ πλῆθος τῆς σεσωρευμένης χιόνος ἐν τοῖς Βορείοις μέρεσι περὶ μὲν τὰς τροπὰς μένειν πεπεγὸς, ἐν δὲ τῷ θέρει διαλυομένων ὑπὸ τῆς θερμασίας τῶν πάγων, πολλὴν τηκεδόνα γίνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτ, &c. Ibi πολλὴν τηκεδόνα χιόνος, ſignificat, multam tabem nivis. Inde itaque factum ut *tabere* & *tabeſcere* pro diffluere, minui, &c. uſurpent veteres. Unde & μεταφορικῶς in Andromacha Ennii, *Quid ſit? ſeditio tabetne, an numeros augificat ſuos?*

Scilicet] Reſpondet ad objectionem. Vide Notam paulo ſuperiorem.

Amiſſo corpore] Quemadmodum dicebant *facere corpus*, uti apud Phædrum optimum & puriſſimum ſcriptorem, ita & illum corpus amittere dicebant, cui ſuccus corporis defluit, φθίνεται, τήκεται. Contrarium eſt σωματοποιεῖν, de quo aliquid olim dixi.

Elementa] Literas, characteres, quæ & Gr. τοιχεῖα.

Sonitu ſonanti] Ita *cavas cavernas* Virg. Ennius autem, *cupienter cupit*; & alia id genus.

Unde] Ex quibus. Senſus eſt: Primordialia corpora debent ſuppeditare plura, ex quibus, &c.

Homoiomeriam] Quænam dicantur ὁμοιομερῆ mox explicabit; Ea autem ſunt, quorum vel minimæ partes nomen totius ſui habent, ut lapis, ut aurum, ut ſanguis, &c. Latine *ſimilaritatem* dicere poſſemus.

Viſcus] Vir induſtrius, ſed quem, propter ordinem floren-

florentiſſimum, non appellabo, in eo libro, cuem homini Germano ſurripuerat, negat viſcus unquam pro omni carni ſumi quæ ſub cute ſit: atque in eo cæteros imperitiſſimos eſſe & nugaciſſimos dicit; vellem probaſſet: Id certe qui illi favent, ſi probare volent, Lucretium, Virgilium, Ovidium, atque adeo omnes bonos ſcriptores adverſatores, faxo, habebunt.

Sanguen] Ita omnino primi Latini loquebantur. Nam *ſanguis* natu junius eſt; itaque à ſanguen ſanguinis, ut à flumen fluminis, *&c.*

Auri micis] Granis, particulis, *&c.* ut mica thuris, κόνδρος, ut mica ſalis: auri micas Hiſpani *pipitas* vocant, id eſt grana, ψήγματα χρύσου, *Lat. ramenta auri*, quaſi *raſimenta*.

Putatque] Hoc loco poſitum pro λογίζεται, unde *rationes putare*.

Imbecilla] Quæ tamen ſolida eſſe deberent.

Si] Correctio, ἐπανόρθωσις, Si tamen vocare principia debemus, *&c.*

Simili atque] Itaque eſſe principia non poſſunt. Alioqui principium crearet aliud principium, quod ridiculum.

Neq; res ulla refrænat] Subaudi, Illa principia.

Lethi dentibus] Mors omnia abſumit, τρώγει, devorat, Catull. inde & Cancros & fauces Orci legas; ita hic dentes lethi.

Ex oculis noſtris perire] Φεύδεται ὄψεσι, ἀφανῆ γίνεσθαι.

Teſtor res] Ad finem & probationem argumenti ſatis ea fuerint, quæ ante allata ſunt.

Præterea] Venæ, ſanguis & oſſa variis cibis aluntur; at illi cibi ejuſdem generis eſſe non poſſunt: Ergo neque ſanguis, neque venæ, *&c.* ſimilaria ſunt. Itaque Anaxagoræ homoiomeria carere poſſumus.

Sive] Nota, ut apud Plautum & Terentium, pro, *Si autem*, vel *Sique*: quod ob ſententiam notandum fuit.

Si ſunt in terris] Id eſt, ſi in terra latebant, priuſquam

quam crescerent, ergo terra ipsa ex alienigenis constabit, *quæ* (alienigena) *è terris exoriuntur.*

Necesse est] Ea enim omnia, si cum ligno comparentur, alienigena omnino sunt.

Fugæ copiæ] Id quod sequitur, ut omnibus rebus res omnes immixtæ sint.

Sibi sumit] Supponit, nec satis probat.

Unum] Series verborum, Cujus mixta sint plura, ὅτινος κρᾶματα πλείω τυγχάνῃ, *unum*, pro *unicum*. II. Emenda locum Ovidii lib. 2. Tristium,

Corruit hæc igitur Musis accepta sub uno,
Sed non exiguo, crimine lapsa domus.

Legendum est, *Si non exiguo.* Sensus enim hic esse debet: Si grave peccatum meum est, quo familia nostra Musis accepta corruit, illud saltem unicum est; si quid graviter deliqui, id semel feci, non pluries.

Atq; aliùm] Cæterarum rerum quæ, &c. locum hunc optime restituit Lambinus.

Cum lapidi lapidem] Vide Emendationes.

Ubera lactis] Ovis lac ipsum. Nam τὸ *uber* copiam significat, *divitis uber agri*, &, *ubere glebæ.* Virgil. Notum est, οὖθαρ ἀρούρης. III. Ita Ennius, *Dolciferæ fici* lactantes *ubere toto*, ubi legendum est, *lactentes.* Varro etiam, uti apud Nonium legitur, dixit *mammam lactis. Ac mammam lactis sugentem pascere pupum*, ubi in quibusdam codicibus male legitur *surgentem.*

Minute] Repente ἀπὸ κοι οῦ, *dicebat.*

Cum præfracta forent] Leviter & in summo cortice fracta, stricta.

Minutos] Decebat scilicet, quod sexto superiori versu occurrit.

Verum semina multimodis debent.] Duos hosce versus aliunde huc translatos arbitror, (nam alibi plus semel leguntur) atque adeo tollendos. Alioqui dicendum fuerat non *debent*, sed *debere*:

At sæpe in magnis fit montibus] Objectio est: At sæpe fit ut ex crebro attritu cacumina arborum subito incen-

incendio conflagrent; ergo ignis in ligno eſt. Petitum ex Thucydide exemplum notiſſimum eſt, IV. cui addam & illos verſus qui apud Manilium leguntur, lib. I. quamquam ab opinione Epicuri diverſus abit:

Sunt autem cunctis permixti partibus ignes,
Qui gravidas habitant fabricantes fulmina nubes,
Et penetrant terras, Ætnamq; imitantur Olympo,
Et calidas reddunt ipſis in fontibus undas,
Ac ſilice in dura, viridiq; in cortice ſedem
Inveniunt, cum ſilva ſibi colliſa crematur.

Sed in tertio legi mallem, *Ætnaq; imitantur Olympum*; quod ex Virgilio adumbratum ſcimus.

V. *Flammai flore*] Ἄνθος, πυρός, ut aiunt, Homericum eſt, proferturque à multis hic verſus ex principe poeta:

Αὐτὰρ ἐπεὶ πυρὸς ἄνθος ἀπέπταθο παύσατο δὲ φλόξ,

ſed poſtquam ignis flos evolavit, ceſſavit autem flamma.

Verum id legere me apud Homerum haud ſane memini; quin & illam vocem, ἀπέπταθο, Homericam eſſe non puto. Acroteleutium autem illud, παύσατο δὲ φλόξ occurrit Iliad. Ψ. V. 225. Tamen hujus metaphoræ ſemen eſt in alio Homeri loco, ut notare poterimus, ni occupaſſet Interpres; idque in voce ἐμαράνθη; qui locus legitur, non Il. Υ. ut aiunt, ſed Il. I. V. 212.

Αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ πῦρ ἐκάη, καὶ φλὸξ ἐμαράνθη.

Cui & locum alium addere poſſum, Iliad. Ψ. V. 228.

Τῆμος πυρκαϊὴ ἐμαραίνετο, παύσατο δὲ φλόξ.

Itaque qui magis memoroſi erunt, verſum illum, ubi ἄνθος πυρὸς viſitur quæritabunt; Aliorum enim ſcrinia compilare meum non eſt; hoc addam tantum, Scio ego illuſtrem eſſe & luculentam metaphoram, πυρὸς ἄνθος, *flammai flos*, &c. tamen meminiſſe non abs re fuerat in vulgatis codicibus legi,

Donec fulſerunt flammæ fulgore coorto.

Addo amplius, ἄνθος quandoque nil eſſe aliud præter

præter *colorem vividiusculum*; Solon apud Diogenem Laertium, φασί δέ τινες ὅτι κοσμήσας ἑαυτὸν ὁ Κρόισος παντοδαπῶς, καὶ καθίσας εἰς τὸν θρόνον, ἤρετο αὐτὸν εἴ τι θέαμα κάλλιον τεθέαται· ὁ δὲ ἀλεκτρυόνας εἶπε, φασιανοὺς, καὶ ταώς· φυσικῶ γὰρ ἀνθεικεκόσμηνται, καὶ μυείω καλλίονι. *Aiunt quidam, Cræsum, quum se exquisitissimo omnium ornamentorum genere composuisset, sublimiq; in solio sederet interrogasse eum, an pulchrius unquam spectaculum vidisset: illumq; dixisse, gallos gallinaceos, phasianos atq; pavones; Naturali enim eos nitore & incredibili speciositate vestiri.* Tale aliquid apud Platonem & Plutarchum legisse videor.

Scilicet] Responsio est ad objectionem.

Mutata] Non respicit substantiam ipsam, sed ordinem, situm, *&c.*

Verba quoque ipsa] Argumentatur à pari. Mutatio aut diversa positio literarum res plane diversas efficiunt iisdem literis manentibus, ut AMOR, MORA, ROMA: vel demptis aut additis, AXOS, dolor, AKOΣ, remedium, KOINOΣ, communis, KAINOΣ, novus, KENOΣ, inanis, KEINOΣ, ille XHNOΣ, anseris, & alia sexcenta.

Consimili natura] Respicit Anaxagoræ homoiomeriam.

Fiet uti risu] Reductio ad absurdum. Nihil est in rebus creatis, ex Anaxagoræ effato, quod ex consimili natura non sit; itaque cum homines rideant, illud à principiis ridentibus habeant necesse est. Id autem ridiculum: Ergo.

Genasq;] Genæ oculi sunt, aut saltem ea pars vultus quæ sub oculis est. Ennius: *Pandite sulti' genas & corde relinquite somnum.* Ovid. lib. II. Artis amatoriæ: *Nec patriæ lacrymis continuere genæ.*

Thyrso] Veluti furore quodam; notum quid thyrsus, θυρσοφόρος, θυρσοπρήγες, queis omnia plena.

Solo] Planta pedis. Varr. de R. R. lib. 1. c. 47. *Solum enim hominis exitium herbæ, & semitæ*

mitæ fundamentum: id eſt veſtigium impreſſum.

Integros] Hinc Horatius ad Muſam. *O quæ fontibus integris gaudes*, &c.

Inde] Junge cum verſu ſequenti, *unde prius*. Ex eo loco ſcilicet, unde nemo poetarum flores decerpſerit.

Exſolvere pergo] In quibuſdam MSS. *porgo*; quo uſus eſt & Ennius, ut ex Servii excerptis in I. Æneid. conſtat.

Non abs nulla ratione] Non temere.

Sed veluti pueris] Hos verſus ita convertit admirabilis poeta Torquatus Tatius,

Così à l'egro fanciul porgiamo aſperſi
Di ſoavi liquor gli orli del vaſo;
Succhi amari, ingannoto, intanto ci bove,
E da l'inganno ſuo vita riceue.

Medentes] Ἀλεξήσοι, medici.

Conantur] Cogitant, ſibi proponunt. Jam antea.

Contingunt] Varro R. R. *Levi tectorio contactus paries*. Non potuit melius.

Puerorum ætas] Pro pueris ipſis. Ita, *væ ætati tuæ*, Id eſt tibi. Plaut. Terent.

Decepta non capiatur] Ὀξύμωρον: Tale illud Terentii: *At enim cave ne, priuſquam acceperis, amittas*. Ita ingenioſe ab Ennio de Pergamis Trojæ,

Quæ neq; Dardaniis campis potuere perire,
Nec, cum capta, capi, nec, cum combuſta, cremari.

Quod in Æneidem ſuam tranſtulit, more ſuo, Virgilius.

Tali facto] Al. *tactu*, minus placeat.

Hæc ratio] Hæc philoſophia; Ita ſæpe Cicero & noſter alibi paſſim.

Dum perſpicis omnem naturam quâ figura ſit compta] Helleniſmus Plauto & Terentio, Lucilioque familiaris; *neſcio illum qui ſit*, pro neſcio quis ille ſit. Sed hoc exemplum in Pœnulo arbitror eſſe ſingulare; certe exuperat cætera: Act. V. Sc. II.

Patrem atq; matrem vi verent vellem tibi.

pro,

pro, pater atque mater viverent. *Compta* autem, præ-dita, ornata, culta, *&c.*

Nunc age] Quæstionem ponit, an summa primor-dialium corporum infinita sit an finita; Dein, utrum Inane sit immensum & interminatum, an contra.

Repertum est] Antea probavimus.

Omne quod est igitur] Hæc est & series & sententia loci hujus: Quod est omne, quod est Universum, τὸ πᾶν, id nullo modo finitum est: nam si finitum sit, tum non erit τὸ *Omne*, cum necesse sit dari aliquid à quo finiatur.

Nulla regione viarum] Nullo limite: *regio viæ*, est recta via; quod firmari potest sex septem exemplis a-pud Virgilium.

Debebat habere] Malim *debebit*.

Ut videatur, quo non longius, &c.] Locum hunc obscurũ atque adeo corruptum esse Interpres existimat; additque Doctis quibusdam visum fuisse, legendum, *quoad non longius hoc sensûs natura sequatur*. Ego au-tem existimo hos duos versus, *Extremum porro*.... & *Esse nisi*, &c. spurios esse. Nam illud *posse videtur* in acroteleutio prioris, &, *ut videatur* in fine secundi, non placet, cum nulla ex similitudine figura existat. Si autem uterque versus deletus fuerit, tum vero abso-lutissimus sensus fuerit, & plane perspicuus, legendo & connectendo *namque extremum debebit habere, Quo non longius hæc sensus natura sequatur.*

Id est, *debebit habere aliquod extremum, quo longi-us* (id est ultra quod) *hæc sensûs natura* (id est sensus videndi, ut exempla ante allata fuaserunt) *non sequatur*, non pervadat. Si quis autem retineri illos velit, res jam facilis est ad explicandum.

Nunc] Autem: ut alibi *jam* in eadem significatione.

Extra summam] Nam extra Totum quid sit?

Possidet] Possidet: omnia ferme verba secundæ & tertiæ olim communia erant. Ita Catull. Virg. alii, *obsidit* pro obsidet: *fervo* pro ferveo, *strido*, stri-deo: Sensus autem est: In quocumque loco Totius,

seu

ſeu ſummæ rerum conſiſtat aliquis, tantumdem infinitum relinquet in omnes partes: quod vero de telo jacto ſequitur, rem illuſtrabit.

Prohibeat] Triſyllabum; quod non magis mirabile haberi debeat, quam *præbet* à *præhibet*, quo ſæpe utitur Plautus.

Effugiumque] Immenſitas ſpatii telo det perpetuum labendi tenorem.

Præterea] Nova ratio, bene autem argumentatur. Id enim ſi foret, omnia jam pridem ad imum deveniſſent, propter motum ingenitum principiis; quæ cum corpora ſint & quidem ſolidiſſima, jam ad imum defluxiſſent: neque quidquam gigni poſſet, ita omnia obſtipata, πεπυκνωμένα forent.

VI. *Conſluxet*] Ut *manſe* pro manſiſſe, *invaſſe* pro invaſiſſe, Lucil. *Ceſſe*, infra pro ceſſiſſe, *juſſe*, pro juſſiſſe: *vixet*, &c. uti neceſſario legendum eſt apud Virgilium in V. *dejexet* pro dejeciſſet: locus eſt;

Nec bonus Eurytion præſtato invidit honori,
Quamvis ſolus avem cœlo dejecit ab alto.

Ibi, inquam, legendum, *cœlo dejexet ab alto.* Quod omnibus probatum ire confidimus, qui Latinitatis vim ſentiunt.

Sub cœli tegmine] Sub cœlo, ſub Luna.

Nec foret omnino cælum] Id enim conſequens eſt.

Quippe ubi] Cum videlicet.

Corpora materiai] Primordia, atomi.

Poſtremo] Aliud argumentum à diſſimili.

Ante oculos] Quidquid videmus, finitum eſt; at τὸ πᾶν non ita.

Diſſepit] Ὀείλει.

Natura loci] Locus ipſe.

VII. *Clara ſuo percurrere flumina curſu, perpetuo, poſſint, ævi labentia tractu.*] In quibuſdam legitur *fulmina*; quod tamen neutri interpreti placuit; an quia *labentia* lentius & remiſſius viſum eſt? at ita alibi locutus eſt Lucretius; deln & Virgilius accedit, ubi de aquila inſectante cycnos: *æthereæ quos lapſa plaga*

plaga Jovis ales aperto turbabat cælo. Atqui ſolemne celeritatis exemplum eſt fulmen: *& fulminis ocior alis.* Dein *clara* an bene cum natura fulminum congruet? Itaque legendum exiſtimo *fulmina*, non flumina.

Natura tenet] Simplex eſt pro compoſito, ut *tendit* pro contendit, *fert* pro offert, *&c.* Virgil. Ita *tenet* pro retinet, vetat, obſtat, impedit: Cicero ſæpius, Virgil. Plinius ſecundus: ſed locus afferre piget.

Aut etiam alterutrum patet tamen immoderatum] Sic Lambinus: *Si quis locus eſt in hoc libro difficilis, & obſcurus, hic eſt: neque fortaſſe mendo vacat. Joannes Auratus, homo acerrimi judicii, idemq; amicus, & collega meus, putabat priorem quidem verſum ſic eſſe legendum, ut legitur in vulgatis:* Aut etiam alterutrum, niſi terminet alterum eorum: *poſteriorem ſic:* Simplice natura pateat totum immoderatum: *(nam in vulg. legitur,* tantum) *ut per,* totum, *intelligamus τὸ πᾶν, quod alias appellat* omne: immoderatum autem ſimplice natura, *id eſt infinitum una natura, videlicet Inani: Sed libri omnes manuſcripti habent,* pateat tamen: *neq; habent copulationem, & poſt vocem,* natura: *& ita Vulgati Pariſ. Veneti, Vicetini: cujus ſcripturæ rationem explicare non poſſum, niſi quis dicat ita legendum in priore verſu,* Aut ſi, etiam alterutrum ſi terminet alterum eorum, Simplice natura pateat tamen immoderatum: *hac ſententia, Aut ſi, etiam ſi alterutrum terminet alterum eorum, pateat tamen immoderatum ſimplice natura, id eſt, Inane tamen ſic infinitum unicum natura, hoc eſt corpora prima non ſint infinita, ſed Inane duntaxat ſit infinitum, &c. Sed quomodo ſit alterutrum ab altero uſque ad infinitum terminatur, poteſt eſſe alterum duntaxat infinitum? Omnino locus eſt mihi quidem inexplicabilis, neque habeo, quod afferam, quicquam melius: ſcripturam igitur, quæ reperitur in omnibus libris vulgatis, quod ad priorem verſum attinet, videamus, eamq; ſic interpretemur: Aut etiam niſi alterutrum alterum eorum terminet*

terminet, & ſi immoderatum ſimplice natura, id eſt ſpatium immenſum unica natura tantummodo pateat, quod eſt dicere, ſi Inane duntaxat ſit infinitum, corpora autem prima ſint finita: nec mare, nec, &c. Atq; hanc hujus implicatiſſimi loci explicationem probabat Muretus: cui hac tertia editione aſſenſus ſum. Sed velim copulationem, &, poni in fine verſus prioris, hoc modo,

Aut etiam, alterutrum niſi terminet alterũ eorum, &
Simplice natura pateat tantum immoderatum.

Præterea poſterior verſus videtur mihi ſic eſſe explicandus: Et immoderatum ſimplice natura tantum pateat: id eſt ſi vel infinitum Inane ſit tantum ſine corporibus infinitis: vel infinita corpora ſint tantum ſine Inani infinito: ſi hoc ita ſit: Nec mare, nec tellus, *&c. Hæc mihi nunc tandem hujus obſcuriſſimi loci videtur eſſe ſententia.* Sic Giſanius: *Ita, ut vulgo legitur & v. q. comprobant, ſcripſi. Sententia eſt: corpus terminatur Inani, & Inane corpore; nam ſi hoc non fieret, & immoderatum ſeu Inane ſimplice natura & impermixta ſeu corpore mutuo terminata, tantummodo pateret; hinc efficeretur, quod nec mare, &c. qua de re infra latius.* Hæc ille; ſed nihil dicit, quod non viderit Lambinus, & acutius multo & ſolertius. Sunt qui exiſtiment verſum illum, *Simplice natura*, &c. prorſus eſſe delendum: ſic enim, ut aiunt, nihil in hac ratiocinatione difficultatis ſupereſſet; Quod mihi aliter longe videtur. Exiſtimo enim verſus aliquot hinc excidiſſe: ita ut cum de incommodis ab Inani immoderato, ſine admiſtione corporis infiniti, & alternis miſti proficiſcentibus dixerit, altera pars omiſſa ſit, aut non ſatis perſpicue à Lucretio explicata: eadem enim ἀπορία remaneat neceſſe eſt. Deinde duæ illæ voces *alterum* & *alterutrum*, ſatis id probant quod dico.

VIII. *Divum corpora ſancta*] Deos ſanctos; Sic enim ex formula loqui ſolebant. Ovid. lib. III. Amor. eleg. VII.

A tenera quisquam sic surgit mane puella,
Protinus ut sanctos possit adire Deos.

Quos ego versus potius quam ullos alios protuli, quod eos à nemine usque adhuc emendatos viderim; Certe nuperrima editio hoc sphalmate, ut infinitis aliis quæ ingenio, ut aperiantur, opus habent, inquinata est. Legendum:

A tenera quisquis *sic surgit mane puella,*
Protinus is *sanctos possit adire Deos.*

Notum enim est post rem Veneream ὅσιον fuisse, ne quis ad sacra accederet, nisi ante purgatus esset; *discedite ab aris*, inquit amabilis scriptor (Tibullus est) *queis tulit hesterna gaudia nocte Venus.* Juvenal. in VI.

Ille petit veniam, quoties non abstinet uxor
Concubitus sacris observandisq; diebus.

Quod & capitalius erat. Locum autem Ovidii, quia hilarior paulo est, & paraphrasti ὑῶν explicari non eget, χαρίεντων hominum judicio relinquam,

Sive adeo potius] Imo, inquit, nil omnino genitum fuisset.

Cœtu] Al. *Coitu*, ut *proilium* prœlium, *coilei*, cœli, *poina*, pœna.

Cogi] Concrescere, συναθροίζεσθαι.

Percita plagis] Intellige, ἀλληλοτυπίαν τῶν ἀτόμων ἐν τῷ ἀπείρῳ, de quo Docti in philosophia Democritea seu Epicurea, quæ pœnissime eadem est.

Qualibus his rebus] Vide Emendationes.

Magnos annos] Fort. intelligit magnum illum annum Platonis, seu, melius, Chaldæorum res notissima est.

Integrent mare] Exhaustum reficiant, renovent, *&c.* flumen autem, ut apud Virgil. passim pro aqua, humore. Homo vero ridiculus existimavit τὸ *integrare* hoc loco significare, *integrum manere*. Huic mandes si quid rectè curatum velis: Pareum dico, ne nescias.

Nec plagæ, &c. *extrinsecus*] Ita omnino legendum, imperite igitur Gifanius, qui in utraque editione habet, *intrinsecus*.

Con-

Conciliata] Subaudi, & adde, *nisi materies suppetat, suppeditet, sufficiatur.* Id enim ratio postulat.

Queatur] Ut *poteratur, possetur, possitur, potestur, nequitur, quitum est,* &c. Ita loquuti sunt Ennius, Scipio, Plautus, Salustius, alii.

Partim] Junge ἐκ παραλλήλου cum τῷ *interdum* versu abhinc secundo.

Coguntur] Plagæ scilicet.

Et tamen] Nisi enim infinita sit materiæ copia, perpetuæ esse nequeant plagæ.

Illud in his rebus] Quod extremum non habet, id habere medium non potest: at summa summarum extremum non habet; ergo nec medium. Cæterum in his versibus disponendis Lambinianam editionem sequor.

Atq; ideo sine ullis] Quod tum esset, si vera dicerẽt.

Sub terris] Apud antichthonas, seu antipodas.

Sursum] Respectu Scriptoris scilicet; antipodibus deorsum Antipodas autem esse nec multi è veteribus crediderunt, neque sane è primis Christianis multi. Sed in eam rem plura à Doctis congesta, & res hodie notissima est.

Retro posta] Præpostero situ, *ut per aquas,* &c. quæ enim simulacra animantum in aquis videmus, eorum pedes versus cœlum nostrum tendunt.

Inferiora] Nobis scilicet, at antipodibus superiora.

Illi] Jam superius, pro *illic, olli,* &c

Habent amplexi] Hellenismus notissimus, πράξαι ἔχει, pro ἔπραξε, & alia id genus sæpe apud Atticos, Euripidem in primis.

Concedat oportet] Id est, æqualiter cedat ponderibus, quacumque motus feruntur. Quidam legunt, *æque ponderibus motis.* At Gifan. in edit II. legit, *mota quacumque feruntur.* Elegantiam hominis!

Illis subsistere] Eis ἐπότημα præbere, sustinere.

Janua lethi] Interitûs causa, exitium; exprimit illas Homeri Ἅδου πύλας, quod in sacris quoque libris legitur, pro morte, fine, exitio; Euripides in He-

cuba vocavit σκότου πύλας· tale etiam aliquid apud Callimachum in Epigrammatis, opinor.

Præterea quoque jam] Quin etiam, inquit Lucretius, sibi non constant; nam ignis, qui corpus est, secundum illos naturaliter fertur à medio, non in medium. Epicurus autem existimat ignem ferri in altum per vim, per expressionem, ἐκθλίψιν.

Contremere] Propter scintillantem, palpitantem, ac nictantem siderum micantium ignem.

Cœli cœrula] Ex Ennio, *Coilei coerola.*

Perfunctus opellâ] In lib. MS. *perductus*, male. Dionysius itaque optime, *perfunctus opellâ*, id est, labore: nam, ductus aut perductus sum labore, οὐπιδανόν ἐστι, ne dubites.

Accendent] Male Gifan. in utraque editione, *accendunt*: ad eum enim tendit quæ in libris sequentibus, præsertim autem secundo, scripturus est: ex quo ubi emerseris, tum omnia jam tibi prona & secunda erunt: postilla jam ut lubet ludas licet.

IN

IN *Librum Secundum.*

CAPUT I.

I. *Curarum alas, unde ſumpſerit Horatius.* II. *Locus quidam male acceptus à Giſanio.* III. *Alius contra Dionyſii judicium explicandus.* IV. *Ovidius emendatus.* V. Coniſcare. VI. *Imperite exiſtimavit Giſanius* atomos *à Lucretio vocari* figuras. VII. *Glomeramina male intelligi.* VIII. *Ennius emendatur.* IX. *Idea mater & Phrygia, unde dicta videatur præter communem ſententiam.*

MAri magno [Tumido, agitato. Catul. & Virgil. *magnaque ſurgunt æquora*: & ſæpe alibi.

Edita doctrina ſapientum templa ſerena] Veluti arcem & ſpeculam philoſophiæ, unde humana deſpicere liceat. Hunc locum ante oculos habebat Virgilius in Ciri. ſed verſus non tranſcribam.

Rerumq; potiri] Reipublicæ summatem esse; quo nil infelicius homini Epicureo, & ei qui ex naturæ norma vivat: quorsum enim belluæ tumultuanti vaces? tibi vive, tibi vale; τὰ πολιτικά, οὐδὲν πρὸς τὸ ἔν. Si recte facies, male tibi à corpore erit: nam sexcenta negotia per caput inque latus salient; Si male, tum metues; uno verbo, vile mancipium fueris; si quid autem in usus privatos derivabis, id omne forte cum fœnore reddendum & omnia vitæ præmia amittenda. Itaque *fuge magna*, ait ille: καὶ λαθὲ βιώσα.

Degitur hoc ævi quodcunq; est] Respexisse videtur locum Euripidis, in quo dubitat poeta, ea ne vita sit an mors, quam vitam vocamus. Nonius legerat, *degimus*; arridet magis.

Nonne videri] Licet. Ita ἐν ἐρωτηματικοῖς solent.

Latrare] Clamare, βοᾶν. Aristoph.

Ut cum] Al. *ut cui*: quæ lectio si admittatur, tum in versu tertio *cura semotu'*..... sin secus, *semota*, leges, & ad vocem *natura* referetur, non autem ad τὸ *cura*, ut vellet Gifanius. Dii boni ποῖόν τινα ὄρνιθα μουσῶν! sed, inquit, *Antibacchius erit*; Euge, nunc omnes bene eritis res, quia Antibacchium nominavit.

Mente fruatur jucundo sensu] Vera & sincera voluptas, Epicureo nomine digna; Corpus turbida res, fallax, οὐδὲν σταθηρὸν, οὐδὲν ὑγιές. Sed dolor absit necesse est; absque ea re sit, cætera quantumvis magnifica, κόμπος ῥημάτων, σκιὰ, θρασανισμοὶ ἀεροβατούσης δοξοκοπίας.

Ergo] Notandum, pro *Itaq; adeo*. Sensus est; homini tum bene esse, cum dolore caret; nam voluptas quidem corporea, si paulo vehementior erit, sui sensum amittet; dein animus hominis liber non est; unde igitur τὸ εὖ εἶναι? unde illa ἀεστὼ boni Democriti?

Quemq; dolorem] Magis multo placeret, *cumque*.

Delicias] Post τὸ *dolorem* minime distinctione seu ὑποστιγμῇ opus est, non τελείᾳ; quippe consecutio ora-

orationis hæc sit necesse est: Etiam si nullas voluptates congeris (ex iis intellige quas natura pravis corrupta opinionibus postulat) satis bene naturæ nostræ fuerit, si nullum dolorem sentiat. Sed in Latinitate notandum maxime, quod nos fortasse primi annotamus, *Interdum neque*, positum esse pro *nunquam*. Alioqui nil fere certi diceret Lucretius, qui tamen certi aliquid afferre voluit. Deinde παιδαριώδης sententia foret. Sed satis est monuisse.

Si non aurea sunt] Ut in aulis Regum, Principum. Lychnuchos intelligit: hodie integra simulacra non sunt, sed brachia argentea, inaurata, *&c.* Virgilius merus Epicureus, nisi in Æneide, hos versus æquare conatus est; sed tanto conatu, tanto molimine, ut dum magistrum superare vult, cadat: versus in Georg. & Culice cuilibet obvii sunt, neque huc transferendi.

Argento] Lancibus, cantharis, poculis, *&c.* *Ingens argentum mensis.* Virgil. *Ridet argento domus.* Horat.

Auratæq; templa] Longe mihi, ut debet, potior est altera lectio, *auratæq; tecta*] & ita legisse Macrobium constat; neque aliter legisse Virgilium dejerare possum, uti ex Culice judico. Quin ita enim legerat Horatius, uti infra ad illud (*curæque sequaces*) videbimus.

Quin tamen] Istud *Quin* hic eandem vim habet ac cum dicimus *Quin omitte me.* Terent. & ante illum Plautus.

Textilibus picturis] Bene: intelligit *belluata tapetia*, atque adeo omnia peristromata, in quibus omnicolor iana omnia imitatur; nam μονόχρωτα viliora sunt.

Facteris] Voluteris, decumbas: intelligit vestem stragulam.

Quod superest] Nil prosunt isthæc corpori; animo autem, quid? tantumdem, inquit, fortasse etiam minus; nam mollities quidem vestis & ἀκρασία colorum fortasse juvant corpus: animum autem sumptu & cura lacerant.

Si non] Ἐιρωνικῶς loquitur.

Effugiunt] Vide Emendationes. Cæterum ita existimo, tolli debere distinctionem, & hunc versum cum sequenti connectendum.

Tum rebus] Male Gifan. in edit. II. *cum*.

Tum vacuum rebus] Hæc lectio Lambini est, cum libri omnes constanter habeant *tempus*, quod Gifanius & Lambinus ipse pro capite, (nam tempus in singulari κροταφὺς significat, uti ex Virgilio, Catullo & aliis certum est) sumi existimant: mea sententia pessime. *Tempus* enim hoc loco *vita* est, quod facile animadvertere poterant: res enim plana est.

I. *Curaq; sequaces*] Horatius hunc locum in animo habebat cum scripsit, *Scandit æratas vitiosa naves Cura, nec turmas equitum relinquit*, id est ὑπολείπεται; ergo facile sequaces sunt curæ: unde & alibi *alatas* facit: *Curas laqueata circum tecta volantes*; vides *laqueata tecta* Lucretii & *Curas* ipsas, quod ex hoc loco hauserat, ut supra innuimus. Sed ἰδέαν τοῦ *volantes* ex Theognide, quod primi, ut videtur, monemus, sumpserat. Græci scriptoris versus sunt: Φροντίδες ἀνθρώπων ἔλαχον πτερὰ ποικιλ' ἔχουσαι. Vides *Curas alatas*, sed hæc raptim; tamen, ut recta sint & proba.

Rerumq; potentes] Qui potiuntur rerum, qui cum imperio sunt, *&c.*

Fulgorem ab auro] Hellenismus, ab auro effluentem, provenientem.

Hunc igitur terrorem] Jam superius lecti sunt hi versus.

Nunc age quo motu] Triplex secundum Epicurum motus est. Deorsum, per plagam, per declinationem, seu per clinamen.

Cogantur] Propter ingenitum motum: qui si aliter sit, alia quærenda principia sint, & ad Deos confugiendum.

Reddita] Tributa, ita ut naturaliter illam habeant.

Stipata] Id ni foret, res in statu manerent.

Vide-

Videatur] Non δοκῇ, ſeu plane videamus.

Mutua] Mutuo. Helleniſmus: ſucceſſive, ἀλλήλας.

Et quaſi curſores] Vide Emendationes: de his ludis abunde multa Meurſius in lib. de Græcia feriata: multa ex Ariſtoph. Philoſtrato, auctore ad Herennium, Varrone, congeri poſſent: ſed id alii præſtiterunt.

Si ceſſare putas] Subaudiendum, *enim*.

Gravitate ſua] Motus εἰς τὰ κάτω, deorſum.

Aut ictu] Motus εἰς τὰ ἄνω, ſurſum.

Duriſſima] Quæ principialis, ut ita dicam, proprietas atomi eſt, durities, ſoliditas.

Neqꝫ quidquam] Nam Inane non remoratur.

Jactari] Agitari, volvi, ferri.

Totius] Τῆς παντὸς, Summæ.

Oſtendi] Lib. I. ſub finem.

Magis] Imo, potius.

Conflicta] Ita Lambinus: Giſanius autem *conſulta*, quod ſe intelligere negat: MSS. *conſulta* quod probo: notum eſt quid *conſulcio*, συχνόω, συχνάζω, &c. ita pro certo legendum. Exempla afferrem ex Plauto & aliis ni operæ urgerent, & ratio ſtudiorum.

Nexantur ab ictu] Connectuntur per plagam.

Perplexis] περιπλεγμένοις σχήμασι, &c.

Ipſa] Cum ipſa per ſe naturaliter talem σχῆσιν habeant.

Paucula] Nam multa pauciora numero ſunt ſolida quam rara.

Concilii rerum quæ ſunt rejecta] Id eſt, quæ nondum inhæſum, ſeu adhæſum ſuum reperire potuerunt.

Contemplator enim] Vide, inquit, &c. Pulviſculum autem illum atomos vulgus vocat: imperite ut cætera: atomus enim videri nequit non magis quam ventus, qui tamen craſſiſſimus eſt, ὡς πρὸς ἄτομον.

Inſertim fundunt] Hunc locum habebat in animo Virg. cum ſcribebat, *Clara per inſertas fundebat lumina feneſtras*: de quo tot longæ ῥήσεις, & queis carere poteramus, in ſcholiis veterum.

Cum cumq;] Notandum in primis, pro, quotieſcumque: non temere alibi.

Quale ſit] Senſus, Ut facile intelligas quale illud ſit quod dico, ſcilicet, Prima corpora in magno Inani agitari.

Dumtaxat] Quære, licet, in toto Latio exemplum non reperies hujus ſignificationis: Nam *dumtaxat* hoc loco non ſignificat μόνον, aut χωρὶς, ut vulgo, neque, ut Gifanius, *ſcilicet*: ſed, *uſq; adeo*, Epiphonema eſt. Latini ſermonis amatores notabunt.

Exemplare] Exemplar: quæ nunc nomina in AR exeunt, omnino decurtata ſunt; nam olim in *ax* exibant.

Turbare] Trepidare, motari.

Quod tales turbæ] Hujuſmodi agitatio tumultuaria nullam habere poteſt cauſam, niſi motum impreſſum à principiis: quid igitur de Principiis ipſis dixeris? Quæ ſequuntur, rem in aperto ſtatuent: ſunt enim clariſſimæ perſpicuitatis.

Quæ parvo ſunt corpora conciliatu] Vis ratiocinationis, Quanto minora corpora & ſimpliciora concreta ſunt, tanto &, cæteris paribus, agilior motus eſt, *&c.* atomus per ſe ipſa movetur: & ab illius motu concreta minora, *&c.*

Et quaſi proxima ſunt] Quo enim propius ad ſimplicitatem principiorum accedunt concreta, tanto facilius moventur.

A principiis aſcendit motus] Ergo motus impreſſus & naturalis atomo, ſed id jam ſuperius.

Nec quibus id faciant plagis apparat aperte] Adde, nam ratiocinationi aliquid deeſt, adde, inquam, *Niſi à motu principiorum.*

Nunc quæ mobilitas] Nunc oſtendet quanta motus celeritas motus in principiis ſit. Sunt autem verſus plane admirabiles.

Primum aurora] Argumentatur à minori ad majus; ſi enim tanta mobilitas per plenum, certe per ſpatium minus liberum uti aer eſt, *&c.* quanta igitur per Inane?

Aera

Aera tenerum] Ut supra, *teneras aeris auras*; *liquidum, cedentem*, μαλακὸν, &c.

Liquidis vocibus] Horatius hinc, *Cui liquidam pater vocem cum cithara dedit.*

Quo] Quamobrem.

II. *Aerias quasi cum diverberet undas*] *Id est*, aerem liquidum, inquit Gifanius: pessime: neque enim argumentationis vim animadvertit. Deinde deterrimam lectionem secutus est, hanc scilicet: *aerias quod sol diverberet undas.* Sed hic morari nolim: illud *quasi* plane necessarium est, debetque jungi cum *undas*, hoc sensu, quem tibi, Lector, probatum iri confido: At calor ille solis, quantumvis celer sit, tamen cogitur meare per aerem turbidum, & *quasi undosum*, propter ventos, & accessum decessumque exhalationum, quæ perpetuo in illum recipiuntur: Præterea corpora primordialia singillatim, divulsa alia ab aliis jactantur; at corpora lucis & caloris ex globo solis manantia meant complexa, συμπλεχθεντα, inter sese, ac conglobata, inde itaque fit, ut tardius eant.

Retrahuntur] Legendum putat Lambinus *tardantur, vel libris omnibus*, inquit, *reclamantibus*; miror: neque enim unquam melius Lucretius locutus est. Quin in angusto aditu, cum magna hominum multitudo est, συνωθισθηται, ii facile vident, nullum dubitandi locum fuisse.

Et extra] Dum enim effunduntur ex globo solis, undiquaque ab ambiente aere officiuntur.

Officiuntur] Miror, inquit Interpres, ex verbo absoluto, patiens fieri. Sed nonne dicebant, *Ille aut ille nocetur?* quod idem est.

Ulla foris atque] Vide Emendationes.

III. *Suis è partibus unum, unum in quem connixa locum*, &c.] Satis in Emendationibus, ubi de Palillogia, *&c.* ostendimus, qua ratione hic locus intelligendus esse: sed quia deprehendi aliter sentire Lambinum, ejus verba proferam, *Id est, effecta unum corpus, atq; unum totum è suis partibus: hoc dicit non*

quo

quod ſignificare velit, corpora prima partibus conſtare, ſed ut oſtendat eſſe infracta, ac ſolidiſſima: fallitur: hoc tantum: ſatis enim eſſe debet, quod errorem indicavi: eſt quippe mera Paralogia. Vide Emendationes. IV. Ejus figuræ occaſione fiet ut loci cujuſdam apud Ovidium in Amor. lib. III. Eleg. XIV. emendationem proponam. Poematii argumentum eſt, ut ſi peccatura ſit puella, occultet peccet;

Mens abit & morior, quoties peccaſſe fateri,
Perq; meos artus frigida gutta fluit.

Mox addit,

Tunc amo, tunc odi fruſtra quod amare neceſſe eſt,
Tunc ego, ſed tecum, mortuus eſſe velim.

In tertio verſu illud *amo*, locum habere, ſi quis judicium conſulat, non putabit; id enim res ipſa indicat; legendum crediderim, *Tunc ah! tunc odi fruſtra quod amare neceſſe eſt.*

Multiplexq; loci ſpatium] Arridet magis altera lectio, *multipliciſq; loci ſpatium*, &c. ex MSS. Codd.

Pervolgent] Plane ut *concelebrant* in I. replent, conveſtiunt, perfundunt, *&c.*

Folgura] Lux, ſplendor, nitor, *&c.*

Nam neq; conſilio] Neque enim dixerit quiſpiam, principia dum inter ſeſe deliberant quæ prima, quæ ſecunda ferantur, ceſſare, morari.

At quidam] Contra Stoicos, Academicos & aſſertores providentiæ. Materiæ naturam, id eſt, materiam ipſam.

Tantopere humanis] Tam compoſitis, quæque humanæ prudentiæ rationibus ſimiles ſint.

Quorum] Hominum, antea tamen, humanum genus dixerat; ſed numerum mutavit: jam ſupra.

Quamvis ignorem] Quaſi diceret. ſi etiam principia rerum phyſicarum ignorarem, tamen ex conſideratione cœli ipſius, in quo iſti curioſos deos ſtatuent quaſi in ſpecula; ex univerſa meteorologia, & infinitis aliis oſtendere poſſem, *&c.*

Reddere] Oſtendere, probare, docere: alibi.

Nunc

Nunc id quod superest] Hunc versum ὀβελίζει Dionys. recte, opinor.

Sua vi] Naturaliter. Nam nec ignis quidem sine vi, sine expressione seu extrusione alta petit, nullum enim corpus sursum fertur naturaliter.

Ne tibi dent fraudem] Ne te in errorem inducant.

Sursus enim versus] Est tacita ἀθυποτορὰ, Sursum enim, inquies, fertur ignis; ad quam versu sequenti respondet, Sed fruges & arbores in altum feruntur, propter vim subigentem, quæ è terra prorumpens in altum crescere cogit, cum tamen omnia pondera naturaliter (quantum in se est) ferantur deorsum.

Degustant] Hanc metaphoram ad telum transtulit. Virgil. *& summum degustat volnere corpus.* Alio autem loco *bibere* dixit, de sagitta .....*virgineumque alte bibit acta cruorem.*

Quod genus] Veluti, quemadmodum.

Cruorem] Notandum, sanguis mittit cruorem: aliud enim sanguis, aliud cruor, aliud, inquam, non quod ad substantiam, sed πρὸς ἀλλοίωσιν, & frigefactionem. Proprie enim, ubi ex venis effusus est sanguis, dici amplius sanguis non debet, sed cruor.

Plus parte] Dimidia parte amplius.

Succedere] Ἐις τὰ ἄνω φέρεσθαι, sursum ferri.

Quamquam] Quamvis pondera flammæ contendant naturaliter deducere flammam, deprimere, καταβάλλειν, &c. sed vis ambientis aeris illam exprimit, ἐκθλίβει. itaque graviori & densiori elemento cedit, non autem sponte sua sursum fertur.

Nocturnas faces] Intellige διάττοντας ἀστέρας. *Trajectiones* Latine dicuntur.

Non cadere stellas] Fallitur, inquies, Epicurus, & cum illo unà Lucretius, neque enim stellæ cadunt. Ita est: sed muta nomen, pro stellis, pinguem, sulfurosam & oleaginosam exhalationem ponito; quod dicit verum erit tamen.

Illud in his quoq;] Nunc acturus est de motu tertio, qui est κατ' ἔγκλισιν, quem Epicurus excogitara;

rarat ad fati neceſſitatem avertendam. Sed de eo inferius.

Rectum per Inane] Id eſt motu perpendiculari. Ita autem dicitur rectum Inane, ut *recta regione visi*: neque enim neceſſe eſt legere *vastum per Inane*, quod cuipiam videatur.

Ferri incerto tempore, incertisq; locis] Ridiculum plane videri queat quod hoc loco ſcribit Lucretius, prima corpora moveri incerto tempore, incertiſque locis; dices id ad vitandum fati neceſſitatem valere. Ietelligo; ſed non minus ridicula aſſertio foret; cum omnia corpora in Inani *æquivelocia* ſint; de quo dubitari non poteſt, cum pondus ferri 20 librarum cum alio pondere ejuſdem materiæ, quod libri unius ſit, ſi voles, non citius terram attingat, ſi uno eodemque momento cadere incipiant. Sed uno verbo dicendum eſt, agi hoc loco non de motu primo, ſed de tertio, ſeu de clinamine.

Tantum quod nomen mutatum dicere poſſis] Intelligit clinamen ſeu παρέγκλισιν; quod ut explicet, ait intelligi licere, ſi, quam minimam declinationem cogitare potes, eam principiis tribuas.

Tantum quod] Exempla abunde congeſſit Lambinus, pro *tantum*, vel *leviſſime*, &c.

Momen] Uſu. & aliquoties & Manilius.

Offenſus] Occurſatio.

Quod ſi forte] Vide notam ad illum locum, *ferri incerto tempore*.

Genitales reddere motus] Ita ut res creentur.

Caſus celarare] Caſus ſuos celeriores habere, citius cadere.

Quin] Ut non.

Æque ponderibus non æquis, &c.] Series & ſententia eſt; æque feruntur etiam ſi æqua pondera non ſint.

Nec pluſquam minimum] Quod antea dixerat, *Tantum quod nomen mutatum dicere poſſis* ἐλάχιστον Epicuro.

Ne

Ne fingere motus obliquos videamus] Neque enim naturæ corporis congrueret; At clinamen illud suum haud equidem scio an vel levicula aliqua probabilitate defendere possit Epicurus, Ciceroni certe non videbatur. *Sed*, ait, *quis est qui possit cernere principia nihil omnino recta regione viai declinare sese?* Sic solet Epicurus scilicet; non vides illa non declinare, ergo ita fit ut dico. Argumentatio fallax est, etsi alias vera esse possit.

Deniq; si semper] Si motus unicus esset, neque ulla declinatio daretur, unde libertas homini?

Tempore puncto] Horæ momento, puncto temporis, ἐν ἀναρεῖ.

Nec simile est] Id est, longe aliter fit, cum inviti trudimur; est enim aliquid in nobis quod repugnet.

Quiddam] Voluntatem scilicet, fati necessitate liberam & solutam.

Projecta] Concussa, profusa, εἰς τὸ πρόσθεν ἀθεῖσα.

Seminibus] Primis corporibus.

Præter plagas & pondera] Plagæ motum sursum efficiunt, pondus autem deorsum; tertium autem faciet ἔγκλισις.

Potestas] Facultas qua restamus & adversamur motui coacto.

De nihilo] Nihil de nihilo fit; at voluntas libera ex primo aut secundo motu esse non potest; Ergo admittendus alius motus, per ἔγκλισιν scilicet.

Mens ipsa] Palmaria Lambini correctio. MSS enim omnes habent *res*; quod hoc loco stare posset ἀ ἀφορικῶς, sed nihil præcessit ad quod referri queat.

Pondus enim prohibet] Natura ponderis omnia corpora ex æquo deprimit; quare plagis fieri omnia nequeunt: sed ne mens nostra necessitatem agendi intestinam habeat, debet admitti motus per ἔγκλισιν.

Nec stipata, &c. *nec majoribus intervallis*] Id est, nec densior, nec rarior, ἀραιοτέρα. Quod verum; sed etsi verum id de summa summarum sit; de mundis variis aliter se res habere potest.

Illud

Illud in his rebus] Objectio; Qui fieri potest, ut, cum principia perpetuo motu jactentur, summa tamen quiescere videatur? Fateor, inquit, videtur; sed non quiescit tamen; Cum enim prima corpora pervideri nequeant, qua tandem ratione illorum motus videas? Si pilam videri non potes, quo pacto de illius motu judicabis?

Præterquam] Ut sunt aer, aqua, cœlum, astra, &c.

Omnis enim] Responsio est ad ἀνθυποφοραν superiorem.

Infra jacet longe à sensibus] Id est, sensus nostri illa attingere nequeunt. Lambin. *ipsa* pro *infra*: non male, frustra tamen de hac lectione dubitabat; nam lib. quoque tertio occurret.

Quapropter ubi illa, &c.] Quandoquidem ea videre non potes, qui tandem eorum motum cognoscas?

Surpere] Surripere, subducere, eripere, furari (Virgilius, *oculos furare labori.*)

Satiati agni] Venuste à Varrone dictum est, *agni satulli.*

V. *Blandeq; coniscant*] Nullibi hoc verbum occurrit, nisi apud Quintilianum ex Cicerone; significatque, ut videtur, arietare. Sed pro *coniscant* sunt quibus legendum videatur, *conissant*, à κονιζειν, *pulverem jactare* (ut apud Virg. *pedibus qui spargit arenam*) quod probare non possum vel ob hanc unam rationem, quod cum τῷ *blande* ea vox congruere non potest. Lambinus suspicatur legendum *corussant* à κορύσσουσι *cornu petunt*; nam quandoque κορύσσειν, quod Vir Doctus negabat, idem est ac κορύπτω, ut ὀσσομαι pro ὄπτομαι dicitur, & πέσσω pro πέπτω; erat autem Idiotismus Æoleων, qui & pro ἐμπίπτω dicebant ἐμπίσσω. Sed cum in MSS. Codd. legatur vel *croniscant*, vel *chroniscant*, haud equidem scio an legi debeat *corniscant*, donec innotuerit quid sit *coniscare*, de qua autem voce infra aliquid scribetur. Quid autem, inquies, si legatur, *blandeq; corniscant*, nonne syllabæ modus facere debebit, quo minus versus stet,

cum

cum prima syllaba producenda sit, idq; πάσῃ ἀνάγνῃ? At ego aliter longe sentio; qui sciam propter *liquescentiam* τοῦ R syllabam esse communem, quemadmodum τὸ φέρβε apud auctorem diligentissimum, (Callimachus est) hymno in Cererem unice ostendet;

Φέρβε βόας, φέρβε μᾶλα· φέρε στάχυν, ὅσσε θερισμόν.

Vides in eodem versu priorem in φέρβε modo produci, modo corripi. Cujus rei olim exempla aliquot ad Phædrum protuli. Cæterum, quod facturum me supra pollicitus sum, illud *coniscare*, si vera lectio est, ex *corniscare* oriri potuit per abjectionem τοῦ R. quemadmodum ex κόντρων fit cento, ex πέρδω pedo, & alia id genus.

Candor] Intellige veluti συστροφὴν, seu glomeramen album quod longe videtur.

In campis consistere fulgor] Tunc enim omnia è loco edito videntur luce collecta seu repercussa convestiri, quasi nimbo igneo. *Nimbus* autem sæpe nubem radiis auratis fulgentem significat. Virgil. atque ita intelligo.

Nunc age cunctarum, &c.] Semel meminisse necesse, tria tantum conjuncta in atomo agnoscere Epicurum, magnitudinem scilicet, figuram & pondus; cætera hinc pendent.

Non quod multa parum simili sint prædita forma] Intelligi multo esse simili figura, non autem infinita. Cæterum per formam intellige figuram; ut dixi; neque enim, quod nonnullos in fraudem induxit, figura & forma diversa sunt.

VI. *Esse pari filo similiq; affecta figura*] Antea dixi in atomo considerari debere magnitudinem, figuram & pondus. Lucretio autem figura dicitur quoque forma, quod idem est. Sed quia Quintilianus alicubi (x. Instit. ut opinor) atomos vocaverat figuras, Gifanius in Indice, sed dissimulato monitoris sui nomine, hoc loco figuram pro atomo sumi persuadere cupit; cum tamen nullibi illustrius imperitiâ suam circa has hypotheses ostenderit: Locum alium affert è V.

Quippe

Quippe etenim quorum partes & membra videmus
Corpore nativo & mortalibus esse figuris.

Ibi quoque *figuras* pro *atomis* sumi dicit: Itaque rem novam habemus, *atomos corruptibiles, principia quæ pereant*: sed hic non stabit Gifanius; affert enim & locum alium è IV.

Proinde & seminibus distant variantq; figuris.

Item, *Namque figurarum ut ratio.*

Item, *Proinde foraminibus debent variare figuræ.*

Quibus omnibus in locis se plane puerum prodidit; & tamen qui in hoc genere scriptorum subacti non sunt, hominis illius fidem, quæ nulla sit, maximam esse crederent; videlicet splendida & luculenta editio est; sed præter id quod furatrinæ debuit, οὐδὲν ὑγιές.

Lætantia] Vide Emendationes.

Adsistens] Luctu & dolore orbitatis perfixa ibi stans, obstupefacta: ἐκπεπλήγασα ἑαυτήν.

Desiderio perfixa] Hinc Horat. *desideriis icta fidelibus*, &c.

Revisit ad stabulum.] Plaut. Ter. melius quam *revisit stabulum.*

Derivare animum] Flectere, avertere, mutare.

Pavit] Ita ex MS. Lambinus, contra Nonium, recte. *Pavit* enim significat percutit, quatit, ferit; idem quod *plangit*, Virg. *Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.* in Georg.

Penetralior] Τομώτερος, penetrantior: ut *penetrabile frigus.* Virg.

Subtilem magis è parvis] In aliis, *& parvis*: quod malim.

Majoribus elementis] Atomis crassioribus.

Non tam deducta] Tenuia, subtilia, λεπτομορῆ, si ita de atomo loqui liceret; deductus, tenuatus, metaphora à lana, ut opinor; exempla passim, al. *diducta* ut in Lib. MSS. legitur quod esset *distracta, divulsa, separata*, &c. sed pessime, ut opinor. Nam in concretis, atomi non mutant naturam. Ridicule itaque

que Gifanius, qui scribit: *atomi hamatæ sunt initio, nec statim omnes diductæ.* Plausum clarum date.

Primordia singula quæq; singula per quoiusq; foramina permanare] Existimavit Interpres esse παλλιλογία in *singula.* Mihi vero contra videtur: series enim verborum hæc est: *Singula quæq; primordia possent per singula cujusq; foramina permanare.*

AbsinthI & CentaurI natura] Centaurium ipsum, &c. plantæ notissimæ.

Pertorquent ora] Faciunt ut qui in os admiserint, os sibi distorqueant propter eorum amaritiem. Terent. *Illud vide, ut sibi os distorsit carnufex.*

Bona sensibus & mala tactu] Commoda sensibus aliis, sed non tactui; quod genus infinita cibaria sunt.

Musæa mele] Cantica elaborata & ex arte composita, *mele, pelage, cete,* à Græcis.

Organici] Qui organa seu instrumenta musica tangunt.

Expergefacta figurant] Bene nam in arte canendi sunt σχήματα & χρώματα, ut in saltationibus seu staticulis.

Croco Cilici] Croci enim, qui è Cilicia advehebatur, floribus scena respargebatur. Martialis, alii. *Panchæi* autem Arabiæ pars thurifera.

Squalore] Squalor proprie asperitas est; Itaque vestis auro & signis aspera (sic enim vulgo loquuntur) squalens auro dicitur Virgil. alias aliud. Istud autem squalor fit à *squalus,* unde *squalitas* & *squales.* Sed his locus non est.

Angululis] Γωνισκίοις, parvis angulis.

Prostantibus] Pominentibus, projectis, extantibus.

Fæcula] De fæcula & garo, legendi interpr. Horat. & Martialis. Græci etiam, sed voce à Latinis sumpta φαίκλην vocarunt.

Inulæque] Herba notissima est, *aulnee* nostris hominibus.

Dissimili dentata modo] Sed, inquies, igni figura orbicularis conveniet magis; unde igitur *dentata?*

dein

dein pruinæ plane aliam figuram deſiderant, quippe igni adverſæ. Sed ignis mordet, pungit; ergo non ita perfecte orbicularis eſt glomeraminis, quin aliquid extet, quod pungat; nam de pruinis certa res eſt. Vir maximus in Phyſiologia *dentatum* hoc loco pro figurato accepit: illum adibis, ſi vacat, pag 325. edit. prioris.

Tactus uterq;] Quidam legi vellent, *tactus utrique*, (id eſt *utriuſque*) pruinæ & ignis. Ille, ille, quem dicebam modo, ſic ſcribit [Videtur *uterq;* dici metonymice pro *utriuſq;*] Ego libentius, ut jam alibi, tactum pro tactibilitate ſumerem.

Tactus enim] Ad tactum provocat, ſenſuum omnium principem; nam ſenſus omnes ad tactum revocantur. Itaque uno appellato omnes intelligere poteſt. Ex criteriis autem, quæ tria ſunt, Senſus, anticipationes & paſſiones, primæ partes dandæ ſunt ſenſibus.

Pro divum numina ſancta] Poetice non philoſophice; certe non κατ' Ἐπικουρον loquitur [pro dii immortales,] quos fruſtra invoces, ſi illos ſecurum agere ævum crediderit.

Ex offenſu] Jam antea; cum corpora diverſæ naturæ ſeſe mutuo offendunt, & altera alteris intercurrunt.

Turbant] Neutrale eſt, ſeu abſolutum: quamquam & cum τῷ *ſenſum* poſſis jungere.

Quamvis jam partem] Quamlibet voles partem, vel, Ne longius abeam: id enim, ut ſupra oſtendi, ſignificat τὸ *jam*.

Quapropter longe formas diſtare, &c.] Recte argumentatur; varios edunt ſenſus: ergo varias figuras habent. Figurarum varietas id efficit; non magnitudo, non pondus, per ſe quidem.

Et quaſi ramoſis] Ergo implicatis, ſed extenſione inæquali, perplexabili, &c. veluti ſunt ramorum brachia.

Adamantina ſaxa] Nota de lapillo pretioſo & qui nunquam

nunquam magnæ molis eſt, *ſaxum*: nam de magnete, quem ſaxum vocat alibi, longe aliud eſt.

Prima acie] Metaph. à copiis militaribus.

Ictus contemnere ſueta] Ita reſpuit ictus ut ferrum utrinque diſſultet. Ride. Tum de ſanguine hirci, ride id quoque: falſum eſt & nugatorium; nam vel unico malleoli ictu in pulverem abibit; Hircinus autem cruor non magis nocebit quam ſericum aut goſſypium.

Æraq; quæ clauſtris reſtantia vociferantur] De cardinis ſtridore intelligendum. Vir Doctiſſimus qui aliter ſentiebat, alibi erat, aut certe ibi indiligenter fuit, *reſtantia*, quaſi ſuſtinentia.

VII. *Glomeramina*] *Ita vocat atomos rotundas* ait Gſanius: male; ſed ei ignoſcendum cenſeo: Poſt Lambinum erravit. Nunquam etiam Lucretius atomos glomeramina vocavit, neque adeo potuit: ſed intelligit moleculas; quod explicaretur, ſi obſcurum foret. Ex multis atomis fit glomeramen; multa glomeramina corpus magnum conſtituunt.

Si minus omnibus ſunt] Optima hæc Mureti emendatio eſt. Id eſt, ſi non omnia fumi, nebulæ &c. ſunt rotunda.

Nec tamen hærere inter ſe] Hos tres verſus optime ejecit Lambinus; neque enim a Lucretio eſſe poſſunt. In ſecundo typographicus error eſt, *ſenſibus* pro *ſentibus*. Quæ vox unice probat non eſſe Lucretii; aliquo enim exemplo opus fuit ejuſdem naturæ, cujus erant fumus, nebulæ, *&c.* Ibi autem ſentes & dumos arripit. Lambini vero ratio nil probat: cum dicit debuiſſe dicere auctorem illorum verſuum, *non acutis ex elementis*, ſed, lævibus atque rotundis; non ita eſt. Id enim homo nugator, quiſquis ille fuerit, de ſentibus dictum volebat, non de corpore fluido.

Sed quod amara vides] Adi Emendationes.

Doloris corpora] Aſpera, inæqualia: unde dolor & inſuavis motus.

Scilicet eſſe] Jam antea: Scias licet eſſe globoſa; neque

neque aliter veteres. Cæterum poſt *globoſa* diſtinctiunculam ponito, ut legas conjunctim, *tamen cùm*, id eſt, *quamvis*.

Magis aſpera] Cave iſtud *magis* cum *aſpera* jungas: nam cum πρ *putes* connecti debet. alioqui à ſenſu abieras.

Neptuni corpus] Aqua marina, quod exemplum poſt ſudorem nunc ſumit.

Scorſumq; videndi] Scvidend', ut ſecernendi, à verbis ejuſdem ſignificationis.

Percolatur] Quaſi per colum pergatur, unde *colatus* apud Tertull. lib. I. ad Nationes. *Serenitas colata*, pura ſcilicet, innubilus æther, Virg. *Virus* autem antea occurrit pro humore.

Quo magis] Quia ſunt aſpera ſcilicet.

Apta] Ἐφαπτόμενα, ἐχόμενα, annexa, connexa, pendens: *fidem* autem probationem: ut & Græce πίστις in eadem notione.

Primordia rerum] Hoc illud eſt quod probandum ſuſcipit: Variant figuræ atomo um,& eſt illarum varia magnitudo, ut jam oſtenſum eſt: ſed tamen illa varietas infinita non eſt, etſi indefinita, ſeu incomprehenſibili. Incommoda jam proferet. Cui addas hoc ad illuſtrationem, Atomorum non unam eſſe magnitudinem; Sed magnitudinis varietas quanta quanta erit, non debet certe eſſe infinita: alioqui fieret ut unica atomus Totum eſſet; at eo ducit te invitum figurarum varietas: nam infinitæ figurarum varietates neceſſario infinitas magnitudines poſtulant. Quæ ſequuntur, his ita expoſitis, plana ſunt & perſpicua.

Maximitate] Vox Lucretiana: quæ tamen faſtidioſulas aures non magis radere debet quam *proximitas* ſæpe apud Ovidium.

Jam tibi Barbaricæ veſtes] Hæc omnia à conſequenti dicuntur, & plane neceſſaria ſunt ex poſitis. Eo enim fieret, ut quæ hodie ſplendidiſſima, ſuaviſſima, *&c.* ſunt, ea ab aliis aliiſque tandem vincerentur: denique eadem incommoda, quæ modo

do de magnitudine dicebam, enaſci videres.

Barbarica veſtes] Phrygiæ, Perſicæ, Babylonicæ.

Melibœa] Melibœa Theſſaliæ oppidum infectura purpuræ nobile: nam quod excerpta Serviana inſulam faciunt, nugæ.

Aurea pavonum ſæcla] Pulcra. *Venus aurea* (quamquam ex hiſtoria) *equi aurei* apud Pind. in I Olymp. *aureus puer*. Apul. χρυσοῦς ἵππος. Ariſtænet.

Dædala chordis] Quæ vario fidium ſono canuntur, *&c.*

Cedere item retro poſſent] Senſus eſt: Quod de præſtantia certorum unguentorum, purpuræ, canticorum quæ quandoque oppreſſa ſilere modo dicebam, id contra de fœtore, ſono ingrato, turpitudine, *&c.* dicas licet. Nullus enim adeo teter odor eſt, qui non infinitis partibus terrior fieret.

Deniq; ab ignibus ad pruinas &c.] Hunc locum de Zonis accipiendum non puto, ſed de vi intenſiſſima ignis, de frigore, de tepore, *&c.*

Retroq; remenſum eſt] A pruinis ad ignes; res plana. Nota tamen paſſivæ ſignificationis *remenſus*, ut *adeptus*, *expertus*, & alia id genus apud Saluſtium.

Mucrone] Terminum intellige, ultra quem nec frigus intencatur, nec calor.

Notantur] Metaphora à terminis depactis: alioqui locus vulgo non intelligitur.

Inſeſſa] Sic omnino legi debere credidi: etiamſi *infeſta* ferri queat, in notione paſſiva. *Infeſſa* autem, Turnebi, non placet. *Inſeſſa* vero, occupata, ut locus *inſeſſus* ab hoſte, &c.

Primordia rerum inter ſe ſimili, &c.] Probavit diſſimiles figuras eſſe finita; ſi autem ſimiles itidem finitæ eſſent, ſumma finita foret: at finita eſſe ſumma non poteſt; ergo.

Nunc age oſtendam] Summam rerum ſtare, & contineri per continuatas ab æterno plagas.

Protelo] Plura hic poſſem, ſi luberet; ſed nolim onuſtum his notis Lucretium. *Protelum* proprie eſt

tenor

tenor ille ducti aratri per ſulcos. Itaque *protelum* erit continuata actio & ἀπαυσις. Reliqua forte ad Terentium olim, ni me harum rerum tædeat.

Nam quod rara vides] Objici poterat, ſpecies quaſdam animantum & aliorum concretorum rariores eſſe quam aliorum: Quid tum, inquit? ſi in hoc mundo ita ſe res habeat, in aliis, qui infinito numero ſunt, aliter fit.

Numcrumq; repleri] Qui reſpondeat aliorum frequentiæ.

Anguimanos] Quorum manus, ſeu proboſcis, eſt veluti anguis.

Vallo munitur eburno] Reſpicit tabulam aliquam in qua India vallo eburno cincta eſſet. Quæ dicuntur ab aliis, *&c.* nihil moror.

Sed tamen] Ingenioſior argumentatio quam videatur.

Quod ſupereſt] Nota, ſed & alibi, poſitum ἀντὶ præterea.

Turba aliena] Intelligit atomos quæ ad conſtitutionem aliorum generum ſeu ſpecierum neceſſariæ ſunt.

Conciliandi] In notione paſſiva, Quam rationem haberent cur conciliarentur, & πύγχυσια aliquod facerent? Ita jam ſupra, *neq; enim conſilio ſe locarunt.*

Magnum] Tumidum, commotum, *&c.* ſupra.

Guberna] Egregia Lambini emendatio, id eſt gubernacula.

VIII. *Tonſas*] Remos. Ennius apud Feſtum, *Poſte recumbite, veſtraq; pectora tollite tonſis.* Lege, *pone recumbite*; exprimit geſtum remigum.

Apluſtra] Ἄπλοια ornamentum navium erant, non in prora, ut plerique veterum ſcripſerunt, ſed in puppi: ornamenta enim quæ in prora erant, *acroſtolia* dicebantur. De his & aliis id genus olim multa obſervaram; ſed illa omnia in lib. I. Schefferi Viri diligentiſſimi, quos ille de militia navali veterum edidit, occupata video.

Ævum omne] Al. *avum omnem*: nam & *ævus* dicebant,

dicebant, ut alia id genus ſexcenta.

Salutem] Rerum ſcilicet.

Et ſuperantur item] Videri poſſit hic verſus ex Lucilio ſumptus, nam in veteri codice ex ſecundo Lucilii profertur.

Et ſuperant urnæ, miſcetur funere vagor.

Sed locus bis corruptus eſt; Quanquam ſcio urnam ad mortualia pertinere.

Obſignatum] Dicimus *reconde hoc animis ſenſibus.* Virg. *ſenſibus hæc imis, res eſt non parva reconde.* Sed quæ talia ſunt ut condantur, fere plerumque obſignantur; iis ἐπίσολὴ σημεία apponitur, &c. itaque metaphoricè, Hæc in animo habe, ſerva.

Nil eſſe in promptu] Uno verbo id probat quod veriſſimum eſt, nil eſſe ſimplex in concretis: quomodo enim fieret, ut multæ ejuſdem generis magnitudines, & ejuſdem generis figuræ cohærent ſine vinculo; itaque diverſum aliquid eſſe debet. Series verborum: *Nihil eorum hominum*, quorum natura nobis nota ſit, tale eſſe, ut conſtet, &c.

Permiſto ſemine] Quoad magnitudinem, figuram & pondus.

Multas vis] Facultates, δυνάμεις, virtutes. Ita in plurali uſurpatum à Salluſtio eſt.

Principio] Primum, tellus primordia omne genus habet: humorem, ignem, herbarum, frugumque materiam.

Volventes flumina fontes] Fontes volventes *flumina*, id eſt, fluenta.

Fluidas] Quæ cibatui eſſe poſſunt, ſin minus, in ſtramenti loco illa erunt.

Genetrix corporis una] Poſt hunc verſum longiuſcula digreſſio eſt: quæ tibi tranſilienda erit, ut ſeries ratiocinationis appareat, ad uſque verſum 19. pag. 58. *Sæpe itaque.* Cæterum in exponendis his verſibus operam poſitam nolim: quam enim admirabiles, tam & faciles illi ſunt: Materia autem notiſſima eſt; id tantum agam quod agendum erit. Nam, quæ paſſim

de Cybele legi, ea proferre concilium non est, neque esse debet, nunc quidem.

Magna deûm mater] Et absolute Μεγάλη, unde μεγαλήσιοι.

Sublimem in curru] Sic optime Dionysius; in aliis, *sedibus*; quam lectionem qui probant, ἀκριτόφυλλα suam produnt.

Leones, &c. aeris in spatio] Leonis enim natura ardentissima est & rapida.

Eximiis] Al. *extremis*; nihil interest: aliis, *ex imis*; quod nec magis necesse est.

Insigni] Nota, signo, &c. Coronam muralem intelligit, obturres.

Horrifice] Non potest satis laudari istud *Horrifice*; quis enim, (de vulgo loquor,) non imis medullis cohorresceat, ubi pulsatis æramentis nugæ prodeunt hujusmodi?

IX. *Idæam vocitant matrem*] Veram Etymologiam esse arbitror (quod dico aliis inductum est) non quam Lucretius, & alii omnes attulere; sed hanc; ἴδαι sunt montes & loca saltuosa (Hesychius, Eustath. Herodotus in Melpomene sect. 259. ubi male Interpres; quod monuisse sat est,) unde & ἴδη pro ligno seu materia tectonica apud eundem. At primi homines glande vescebantur, & in quercu penuarium iis erat. Hinc itaque Mater Deûm *Idæa*. Sed post inductum tritici usum, σιτία dicta fuit; nam triticum τὸ σίτειν seu *terrere* solebant: quod hodieque fit circa farinam, ubi major alendi pueri cura est. Notandum in primis quod ait Lucretius, eas appellationes ex antiquo ritu sacrorum profectas. Addo amplius ex Virgil. & aliis, ritum illum seu πλεκτὸν ex Crete in oras Hellesponti deportatum: Sed Cretes id omne à Syris habebant. Verum abit hora. Pæne oblitus eram ἴδιον à schol. Theocr. pro herba sumi, in Idyll. I. locum quæritabit qui otio abundbit.

Fruges] Παρὰ τὸ φρύγειν· qui aliter sentiunt, μακρὰν χαίρειν ἐάτωσαν.

Gallos

Gallos] Matris Deûm comites, agyrtas, *&c.* quorum Reverendus, & Venerabilis antistes Archigallus à Tertulliano dicitur in Apologetico sect. 25. id est *archicastratus*. Fanatica illa mendicabula à Gallo fluvio, *&c.* nolo ridere hodie, ringor enim. Itaque de D. Hieronymo nil dicam. Res certe quam mirificissima est, tam & profecto ridiculissima est. Scilicet in re nova, novis verbis opus esse arbitror. Adi præter cæteros Herodianum.

Indignos.....qui progeniem edant] Nam Galli, si Dii placet, ex eo genere erant, de quo illa Terentii ancillula alicubi dixit, *Sed nil potesse.*

Telaq; præportant] Queis sibi lacertos quandoque conscribillabant. Vide Tertullian. ubi supra: sed quos non? si lubeat.

Phrygio numero] Harmonia Phrygia, quæ enthusiastica: de Lydia, Ionica, Dorica, Mixolydia, *&c.* passim; de quibus ex professo Glareanus & Zarlinus diligentissimus Musicorum.

Cava tibia] Non temere: paulo enim crassior & longior erat Phrygia tibia quam cæteræ.

Munificat tacita, &c.] Versus plane admirabilis, & tanto admirabilior, quod ab his nugis Lucretium philosophia vindicarat.

Stipe] Nam quisque κερμάτιον dabat Matri D. quis enim renuat? quis exigua stipe cœlum non mereat? sed qui sapiebant, stipi parcebant tamen. *Tacita salute*; bene tacita, *&c.* ex eo enim læti frugum proventus erant scilicet, ab ope divina, nullo boum, nullo hominum sudore, rem commodam!

Ninguntq;] Νειάδες ῥόδων, (utinam Latine dicere possem!) Ita apud Pindarum Danae dicitur ad sese recipere Jovem *auro ningentem.*

Χρυσῷ μισονύκτιον
Νίφοντα δεξαμένα
Τὸν εἴρατον θεῶν.

Quidam Codd. habent, *pinguntque.*

Caput II.

I. *Philoxeni gloſſæ ſupplentur.* II. *Ramulos, ſeu ſpinulas in corpore vivo hominis fruteſcere poſſe.* III. *Lucretiani loci emendatio tentata.* IV. *Falli Ciceronem, qui omnem qualitatem corporibus primis detrahi ab Epicureis dixerit.* V. Stringuitur color, *unde ſumptum videatur.* VI. Inolens, inficiens, inquiſitus, &c. *contra Gifan. & Boxornium.* VII. *Lucretii locus, ut & Euripidis, ex Epicharmo expreſſus.* VIII. *Virgilius emendatus in II.* Hinc mihi prima mali labes. *Iterum in VIII.* Hîc mihi magna domus celſis caput urbibus exit.

INter ſe ſorte catenas ludunt] Locum hunc ſibi corruptum videri, ait Gifanius, in Indice; ego autem nil mutandum contendere poſſum, non propter locum illum notiſſimum ex Adelphis, *Tu inter eas reſtim ductans ſaltabis*; ſed propter alium longe aptiorem ex 27. Livii petitum, quem nemo, ut opinor, interpretum vidit. Is ita habet: *In fori pompa conſtitit; & per manus reſte data, virgines ſonum vocis pulſu pedum modulantes inceſſerunt.*

Sanguine læti] Magis multo placeat quod in al. *ſan-*

sanguine fleti, aspersi sanguine, seu sanguineis guttis in modum lacrymarum.

Numine] Nutu, motu, Virg. Æneid.

Illum] Semper aliquid insigne notat *Ille*. Virg. passim hoc loco significat *decantatum*, de quo poetæ tot nugas, *&c.*

Malis mandaret] Ταῖς γνάθοις ὑποβάλλοι, intra maxillas conderet, *&c.*

Vulnus] Dolorem.

Ferantur] Sint: quemadmodum *habetur* plus semel apud Salust. pro *est*. *Virtus clara æternaq; habetur.*

Hîc] Gall. dixeris, *& là dessus, si quelqu'vn*, &c. Ita exponendus ille Terent. locus, *Atq; in eo disputant*, &c.

Dum re non sit tamen apse] Emendatio Lambini, *reapse*. Sed ὁ θαυμάσιος Gifanius suo jure illam sibi vindicavit.

Sæpe itaq;] Nunc tandem ad institutum redit, Nihil ex uno aliquo primordiorum genere constare.

Duellica] Bellica, alia hujus mutationis exempla in I.

I. *Buceria greges*] Græcè quidem βούκερως & βουκέρως dicitur: βουκέριος haud scio an reperiri queat. Cæterum olim dicebant hæc *grex*, ut hæc lex, à *gregis* primo casu. In hac voce supplendæ sunt glossæ Philoxeni. *Buccrum*, γέννημα βιός. Recte vidit Vulcanius legendum esse βοός, sed locum mutilum esse, id vero est quod haud vidit: Legendum enim, *Buccrum* sæclum; itaque *sæclum* erit γέννημα, quod mihi ad I. lib. exciderat, properanti. Philoxenus respiciebat locum Lucretii, *bucera sæcla*, in quinto & sexto.

Jam vero] Neque illud in terra modo, in aqua, *&c.* verum est; Sed in uno quovis concreto tanta varietas partium est, ut quod de illis grandioribus corporibus dictum fuit, minime mirabile habendum sit cum in minimis reperiri queat.

Denique multa vides, &c.

Reddita sunt cum odore, &c.

Relligione animum turpi cum tangere parto.] Secundum versum ejiciendum putat Lambinus, & merito: tertium autem nihilo magis stare debere existimo. Nam quæ Latinitas? [*tangeris animum relligione turpi parto*] Dein cur hoc exemplum potius quam aliud quodvis? an quia necesse sit immolare capellam, ovem, *&c.* ut noscamus multa esse quibus & sapor & odor unà sint?

Non quo multa parum] Debet ad id referri quod de similium figurarum infinitate dixerat, contra autem de numero finito dissimilium: Cui & aliquid germanum post paucos versus occurret.

II. *Et altos interdum ramos egigni corpore vivo*] Ramos è corpore vivo hominis egigni prorsus mirabile sit; sed nec fortasse mirabile non sit, quod de insitione arboris cum homine legitur in vita Peireskii, circa Pastorem quemdam Tarraconensem, qui cum forte in prunulum incidisset, ita illa radices egit in thorace medio. ut & flores & fructus tulerit. lib. 5.

Sua] Convenientia, specifica: exemp. gr. ex pane id educit homo per coctionem, quod speciei humanæ convenit, canis contra, quod canino generi.

Multa cæcis corporibus fugiunt è corpore] Multa, quæ non videas, è cujusque animantis corpore partim rejiciuntur, partim sponte fugiunt, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι συνῆφθαι τοῖς οὖν ὁμοιογένεσι.

III. *Atq; animari*] Hæc Lambini conjectura est, contra omnes libros, inquit: sed tale quid sensus postulat. MS. certe codices habent *imitari*; quare quærendum esset aliquid quod ab illa scriptura propius abesset. Nullum autem video verbum quod sententiæ magis conveniat, & ad libros manu descriptos accedat magis, quam *adagitari*; si vero (quod infinita apud Lucretium exempla suadent) vocem illam diviseris interserendoque, non male huic loco consultum fuerit. Lego igitur, *adq; igitari*, id est, *& adagitari*, seu *adigi intra vitales motus*, &c. Nulla certe vox magis propria occurrere possit, & quam sententia pro-

nius

nius admittat. Sed cum iſtud *igitari* non intelligerent exſcriptores ſuum illud *imitari* procuderunt, quod & ſenſus reſpuit, & Latinitas probare non poteſt.

Cœlumq; è terris omne retentant] Optime concludit; Semina quidem diſtant; ſed niſi intervalla, viæ, motus, *&c.* itidem differrent, omnia prorſus, cœlum, mare, ſydera *&c.* confunderentur.

Nunc age] Prima corpora calorem non habent, neque adeo ullas qualitates, præter, ut jam bis antea oſtenſum eſt, pondus, magnitudinem & figuram. IV. Fallitur enim Cicero, qui dicat lib. II. de Natura Deorum, nullam omnino qualitatem corpuſculis tribuere Epicureos. *Iſti autem quemadmodum aſſeverant ex corpuſculis non colore, non qualitate aliqua, quam ποιότητα Græci vocant, non ſenſu præditis, ſed concurrentibus temere atque caſu mundum eſſe perfectum, &c.*

Induta colorem] Emendatio Lambini, in lib. *imbuta*, quod Latini ſermonis ratio improbat. Deinde ex Epicuri ſententia corpora non poſſunt dici imbuta colore.

Neq; par rebus neque dimq; diſpar] Id eſt, nullus omnino.

In quæ corpora, &c.] *Animi injectus* eſt comprehenſio. Senſus itaque verborum hic erit: Si negas poſſe concipi ejuſmodi corpora ſine omni colore, falleris; neque enim ad cognitionem corporis neceſſarius eſt color; cum ii, qui cæci nati ſunt, corpus cognoſcant, per alias qualitates ſcilicet; colorem, frigus, pondus, figuram, *&c.*

Nullo colore] Relative ad cæcigenos; neque enim unquam corporis ullam cognitionem ſibi peperere ope coloris.

Fuco] Color eſt, ἀνθος. Virg.

Vinco] Argumentis aliis oſtendo id fieri; nunc id neceſſarium eſſe demonſtrabo.

Omnis enim color omnino mutatur in omnes] Hæc ratio eſt: Si intrinſecus eſſet color principiis, mutabilia eſſent; *&c.* Omnem autem colorem eum in

omnes colores verti air, debet id, opinor, de mediis intelligi.

Præterea ſi] Occurrit interrogationi; Unde igitur colores, ô Lucreti? Nil facilius: Colores enaſcuntur & variantur ex mixtura atomorum.

Marmore] Corpus politum, marmor dicitur, etſi amſi ſolidum non ſit. Ita Græci, ita Latini, de mari, de papillis, *&c.*

Sin alio atq; alio] Sententia horum verſuum eſt: Dixerit fortaſſe quiſpiam, aquam maris ex variis & diverſicoloribus atomis concreviſſe, unde ille & ille color, modo cæruleus, modo albus enaſcatur, uti quadratum ex duobus aut quatuor triangulis incluſis componitur, quæ ipſa triangula alias intra ſeſe figuras habeant; ſed non ita eſt, inquit; nam in quadrato diſſimiles formas cernere potes extra quas eſt quadratum, (id eſt quas in ſeſe habet & continet quadratum) in aqua autem marina, nil tale videas; Atq; adeo objectio nulla eſt, qua quidam inſtarent, non alba ex albis, non nigra ex nigris, ſed alba ex nigris & contra [*Tum porro quæ ducit & inlicit*..... uſque ad, *Sed variis de*] Videlicet oſtendit vanam eſſe objectionem, cum principia omnino mutari nequeant; quod fieret tamen, ſi, quantum in ſe eſt, vel alba forent vel nigra.

Ex albis quoniam] Hæc ratio eſt, cui obviam ire voluit.

Quippe etenim] Contra illam rationem, *ex albis quoniam*, &c.

Præterea] Syllogiſmus Epicurei commatis; ſingulæ partes veræ ſunt; τὸ δὲ ὅλον ἀσυλλόγιστον.

Recta aut obliqua percuſſus luce] Nam ex variantia anguli recti aut obliqui variatur color.

Quæ ſita] Quæ circumpoſita, περικειμένη, coronat, cingit collum & cervicem columbæ. Cervix τὸ πάχος & τὸ ὄπισθεν· collum τὸ πρόμηκες & τὸ ἔμπροσθεν ſignificabit.

Rubro ſit clara pyropo] A Lambino hæc lectio eſt. Vulg.

Vulg. *claro sit rubra pyropo.* Ex Ovid. in Metamorph. *Pyropus* autem, seu metallum quoddam, seu auri argentique κρᾶμα, sive carbunculum putes, haud magni interest.

Quodam sensu] Ut Call. *en un certain sens*, ubi de visione agitur, id est, ut mox loquetur, *quodam luminis ictu.*

Sine eo] Ictu scilicet.

Praterea quoniam non certis] Sed ponamus primordialia corpora colorata esse; an ideo dicent isti certas figuras talem & talem colorem habere? Certe fateantur necesse est in multis figuris multa esse corpora diversorum colorum; inde quid fiet? ut certarum specierum (de cycnis, corvis & aliis id genus loquor) colores ita varientur, ut prorsus sibi non constent. Id non fit; ergo falsa suppositio.

Quin etiam] Quo quidque in minutiores partes discerpitur, tanto evanescit magis ex oculis color; quid igitur de incomprehensibili tenuitate primorum corporum dicas?

V. *Stingui colorem*] Extingui. Cæterum imitationem Platonis esse arbitror, qui colorem flammam è corporibus manantem esse dicebat. Locus est in Timæo, p. 542. edit. Læmatianæ, & quidem adscribi dignus: Τέταρτον δὴ λοιπὸν ἔτι γένος ἡμῖν αἰσθητικὸν, ὃ διελέσθαι χρὴ συχνὰ ἐν ἑαυτῷ ποικίλμητα κεκτημένον· ἃ ξύμπαντα μὲν χροὰς ἐκαλέσαμεν, φλόγα τῶν σωμάτων ἑκάστων ἀπορρέουσαν, ὄψει σύμμετρα μορια ἔχουσαν πρὸς αἴσθησιν. *Nunc quartum sentiendorum genus dicendum, quod dividere oportet, multas enim varietates complectitur; quas omnes vocavimus colores, flammam* scilicet *ex singulis corporibus effluentem, quæ visui ad sentiendum partes convenientes habeat.* Περὶ τῆς ἀπορροῆς ferme eadem in Menone dixerat, ex Pindaro & Gorgia; quæ cum Lucretianis alibi facere possint.

Purpura pœniceusque color] Purpura densior erat, puniceus color, lætior & dilutior. Eadem, puto,

differentia, quæ inter *roseum* & *coccinum* apud Tertull. lib. IV. adversus Marcionem.

Postremo] Corpora sunt quæ certis quibusdam qualitatibus carent, cur non. (à simili.) & prima corpora careant colore, sensibilitate, frigore, siccitate, *&c* ?

Sterila] Ut sublima, *&c.* item ut *deforma* apud Tertul. lib. primo ad Nationes: *deforma simulacra.*

Feruntur] Sunt. Jam antea.

Amaracini] Ejus σκευασίαι, seu compositionem diligenter persecutus est Dioscorid. lib. 1. c. ξή.

Stactæ] Στακτὴ δὲ καλεῖται τῆς προφαίνου σμύρνης τὸ λιπαρὸν, κεκομμένης μεθ' ὕδατος ὀλίγου ἀποτεθλιμμένον τε δι' ὀργάνου. [Stacte vero vocatur pinguitudo recentis myrrhæ cum pauca aqua contusæ & organo expressæ.] Dioscorid. I. c. ὀγ. ibi optime legit Saracenus ἀποτεθλιμμένον. Sed & illud τε tollendum arbitror. De Nardino vide caput οέ. scriptoris ejusdem.

VI. *Inolentis olivi*] Gifanius criticæ familiæ columen rem novam in Indice te docebit, lector; *inolere*, non olere, *ut* impensus *apud Festum*, non pensus. Nisi legissem ipse, nunquam tale quid potuisse ab ullo homini scribi credidissem. Et tamen hæc ab eo sunt de cujus hodieque virtutibus multi tam libenter prædicant. Sed & ille & qui cum illo eadem sentiunt, pueriliter falluntur; quamvis enim *inolens* sumatur pro eo qui non olet, haud tamen continuo dicas *inolere* pro *non olere*. *Indoctus* dicitur, sed non *indoceo*, *Injussus*, sed non *injubeo*. *Insciens*, sed non *inscio*. *Me indicente hæc non fiunt*. Ter. id est, Ita factum iri dixeram; & tamen nusquam reperias, *indico* pro *non dico*. Apud Varronem R. R. lib. 3. c. 6. de apibus, *Neq; ipsæ sunt* inficientes, *nec non oderunt inertes*. Vides ibi *inficientes* pro ignavis & inertibus sumi; neque tamen ullibi reperias *inficio* pro *nihil facio*. In Apologet. Tertulliani legere est. [*Totum enim hoc mundi corpus sive* innatum *&* *infectum secundum Pythagoram, sive natum & factum secundum Platonem*, &c.]

&c.] ubi *innatus* pro *non natus* ſumitur; neque tamen fando unquam auditum eſt *innaſci* pro *non naſci*, neque *intingo* pro *non tango*, quamvis *intactus* in ea notione ſumatur. Apud Feſtum denique, nam illius exemplum quaſi rarum citat Gifanius, cum tamen alibi infinito numero ſint, *impenſus* pro *non penſus*, ſed non ideo tamen dicas *impendere* pro *non pendere*. Videlicet, ejuſmodi formationes intra participia conſiſtunt; doctus, indoctus, ſciens, inſciens, *&c.* Pudendus error, & viro indignus. Sed quando ſemel cœptum eſt, naviter nugari oportet. Marcus Zuerius Boxornius qui nobis inquinatiſſimum Plautum nuper dedit, nihilo plus ſapiebat quam Gifanius, cum enim legiſſet in Amphitruone Act. IV. Sc. I.

Nam me, quem illam quæſtionem inquiſitâ *amittere;*
Mortuum ſatius eſt:

(quem locum vel pueri intelligant) quid ibi cymbaliſtes noſter: audi; facinus enim faciet dignum toga, dignum epomide & corynephoris. Inquirere, inquit, *non modo diligenter & anxie quærere, ſed etiam*, non quærere *ſignificat, ſicut hoc loco.* Videsne Clariſſimum Doctorem ab eodem principio atque Gifanium erraſſe. Itaque ubinam cor, ubi cerebrum? ἐν πίσυι.

Viro] Humore, jam antea ſæpius. Adde locum Tertulliani de Anima: *De limo caro in Adam quid aliud limus quam liquor opimus? inde erit genitale virus.* Et paulo ſuperius: *Denique, ut adhuc verecundiæ magis periculiter quam probatione, in illo ipſo ultimo voluptatis æſtu, quo genitale virus expellitur, nonne aliquid de anima quoq; ſentimus exire?* Obiter animadvertendum idem de anima ſentire cum Lucretio, quod ad τὸ *corporeitatem* pertinet; quod ei cum aliquot doctoribus commune eſt: ſed in cæteris ab illo diverſus abibit.

Molli lenta, fragoſa putri, cava corpore raro] Optima hæc lectio à Lambino eſt: cæteræ peſſimæ ſunt. Senſus eſt: ubi calor, tepor, frigus reperiuntur, neceſſe

ceſſe eſt corpora eſſe lenta, id eſt cedentia, flexibilia propter mollitiem, fragilia propter putredinem & coctionem, cava propter raritatem (διαύτιλα) quæ in principiis ſi ſtatues, tum omnia ruant neceſſe eſt.

Nunc ea] Fieri animalia ex principiis inſenſilibus. Vera ratio eſt, etiam ſi plures afferet, Ad ſenſum multa requiri; At primordia ſunt ſimplicia, ergo.

Neq; id manifeſta refutant] Solemnis Epicuri ratio, ὑ μάχεται τοῖς φαινομένοις· quæ eo validior videri debet, quod omnibus magis obvia eſt.

Explicat] Diſſolvit, reſolvit, ἀναλύει.

Quid id eſt animum quod percutit ipſum?] Terent. *percuſſit illico animum.* Quid te movet, quâ causâ impulſus dubitas? nam *varios ſenſus expromere*, dubitare eſt.

Illud in his igitur ſædus meminiſſe decebit] Magis probem quod in al. legitur, *Illud in his igitur rebus.*

Poſituris deniq; quæ ſint] Neceſſario legendum *queis ſint*, ut alibi monitum.

Mollia tum faciunt] Male in utraque editione Giſanii, *cum* eſt enim contra ſententiam.

Animalibus una eademq;] Una atque eadem cum animalibus. *Idem facit occidenti.* Horat. ad quem locum exempla congeſſerunt Interpretes. Græce nil frequentius alibi quoque Lucret.

Quod tamen ut poſſint] Sed ponamus ſenſibilia eſſe principia neque tamen corruptibilia; quando ita vis; quid tandem ex illis fieri poterit? nil certe præter animalia; non arbos, non metallum, &c.

Quod fugimus ante] Negavimus. Vox eſt ex uſu forenſi, uti *defendere* pro affirmare, aſſerere: reſpicit autem locum illum, *Quarum nil rerum in lignis glebiſque videmus.*

Ex non ſenſibus] Ἐκ· ut alibi, id eſt ex inſenſili gigni ſenſile.

Quod ſi forte aliquis, dicet, duntaxat oriri
Poſſe ex non ſenſu ſenſus, ſed mobilitate
Ante aliqua tanquam partum, quàm prodiitur extra]

Hæc

Hæc lectio Lambini eſt. In editione Giſaniana ſecundus & tertius verſus ita leguntur, *Poſſe ea non ſenſu, ſenſus mutabilitate, Aut aliquo tanquam partu, quod proditur extra.* Eam lectionem non poſſum probare, ita obſcura, intricata & impedita eſt. Suam autem ita interpretatus eſt Lambinus, poſtquam locum hunc tam quam difficilem & obſcurum ſibi videri profeſſus eſt: *Quod ſi forte aliquis dicet duntaxat oriri Poſſe ex non ſenſu ſenſum mutabilitate Ante aliqua, tanquam partum, quod proditur extra: vel tanquam partum, quod proditur extra, vel, quam proditur extra; ut ſit hic Lucretii ſenſus: Quod ſi forte aliquis dicet, duntaxat ſenſum ex eo, quod non eſt ſenſus, ſeu quod ſenſu caret, oriri poſſe, per mutabilitatem (principiorum) antegreſſam, quemadmodum partus per quandam mutabilitatem oritur ex inſenſibili: huic reſpondeo, non fieri partum, niſi principiis ante conciliatis & coactis, nec quicquam commutari, niſi per congreſſionem primorum corporum: at ipſa prima corpora per ſe immutabilia.*

Sine conciliatu primorum] Malim quod in al. editionibus & lib. MS. *Principiûm*: quanquam *prima* aliquot locis apud Lucretium pro principiis ſumantur.

Aere, fluminibus, terris, flammaq; creatis] Ita in quibuſdam libris legitur, male, inquit Giſanius: Sed ipſe ubi animum occupatum habebat, cum in utraque editione ſcribi voluit, *terris terraq; creata*? Nonne ſuccinere licebit, Peſſime?

Accenſi ſenſus] Excitati. Ita Cicero in I. de Oratore, non longe à medio. Sed locus non ſuccurrit.

Omnituentes] Quippe animantia conſervant. Tertullianus ex hoc loco dixit in lib. de Jejuniis: *Salutem anulo modo redaccenderet intedia.*

Caulas] Vox Lucretiana, poros & meatus corporis ſignificans, *Cavela* ſeu *cavila*, *fugela*, *fuga*.

Nam quare] Quæ enim alia cauſa ſit, niſi quam dico?

Lethi lumine] Ut *portæ lethi*: ἄιδος πύλας.

Abire]

Abire] Prorsus perire, interire: unde abire, decedere, οἰχεσθαι, mori.

Præterea quoniam] Ratio aliter proponi potest: Quidquid simplex est, id gaudii & doloris expers est: ergo & insensile erit, quod tale erit; sunt autem primordia ultimæ simplicitatis; ergo, &c.

Sollicitata] Concussa. *Trepidant* autem *moventur*. Virgilius crebro, idque ubi nullus formidini locus est. Itaque sæpenumero & *festinare* significat.

De rerum mistura] De concretis, περὶ τῆς συγκρίσεως materiæ physicæ.

Et sibi proporro] Facere: Ipsa scilicet primordia secum aliquando disputant, quænam sui primordia sint.

Debent] Ex positionibus aliorum Philosophorum, non autem ex Epicuri assertionibus.

VII. *Deniq; cœlesti sumus omnes semine oriundi, &*
Cedit item retro de terra quod fuit ante
In terras: & quod missum est ex ætheris oris
Id rursum cœli rellatum templa receptant] Hi versus ex Epicharmo expressi sunt. Ille de morte nescio cujus loquens sic scripsit: Συνεκρίθη καὶ διεκρίθη, καὶ ἀπῆλθεν (lege ἀπήνθεν, nam Dorico sermone utebabatur) ὅθεν ἦλθε, πάλιν· γᾶ μὲν ἐς γᾶν, πνεῦμα δ' ἄνω· τὶ τῶνδε χαλεπὸν; οὐδὲ ἕν. Id est, *Concreverat & dissolutus est; eoq; unde prius venerat, remeavit; terra quidem in terram, spiritus autem sursum, quid in ea re tantopere molestum est? Nihil.* Ex eodem fonte Euripides hauserat quæ lecturus es:

Ὅθεν δ' ἕκαστος ἐς τὸ σῶμ' ἀφίκετο,
Ἐνταῦθ' ἀπῆλθε· πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα,
Τὸ σῶμα δ' ἐς γῆν.

Id est, *Unde quisq; in corpus venit,*
Eo etiam abit: animus quidam in templa cœli,
Corpus in terram cedit.

Versus Lucretianos Virgilius more suo, &c. Cæterum qui hunc locum contra positionem Lucretii de immortalitate animorum interpretantur, quam prudenter faciant, ipsi viderint. Sint enim animi nostri

ex

ex materia ætheris, ſint ex igni; naturæ certe corporeæ erunt; unde eadem cum Lucretio ſentirent. Sed æther, ſed cœli templa, ſplendida res ſcilicet; idque illi generi ſatis.

Neve putes æterna penes reſidere poteſſe
Corpora prima, quod, &c.] Locus omnino difficilis. Turnebus *penes æterna* ſanit pro æternis textis, quod mihi nimis Stoicum, nimis μετάφορον & metaphyſicum videtur, quam ut ita ſentire Lucretium exiſtimem. Lambinus olim exiſtimavit pro *penes* legendum *minus*, quod mihi in mentem etiam venerat, priuſquam ipſius commentarios legeſſem. (Ita certe ratio poſtulat,) ſed quia duriuſculum ei videtur *corpora prima reſidere æterna*, ideo alio confugit, ut dicat hos tres verſus, qui tamen mihi magnopere Lucretiani videntur, tolli poſſe; Vel ita explicandum τὸ *reſidere* ut privationem ab omni motu ſignificet; & *penes æterna*, poſitum fuerit pro *penes æternitatem*. Sed eam quoque ſententiam ipſemet Lambinus ſibi non ſatis probari ibidem oſtendit; & merito quidem. Giſanius ita ſcribit: *Ita a. v. l. Marull.* parum, *& ita vulg. & Lamb. male reſidere penes æterna* (*quod profundum alibi vocat*) *&, in rerum adſpectu ac facie exſtare, oppoſuiſſe videtur poeta.* Ex quibus liquido cuivis conſtare poſſit, vim ſententiæ nulla omnino ratione aſſecutum eum eſſe. Sed ubi illud tandem apud Lucretium, ut *profundum* pro *æternis* ſumatur? quæret modo. Nam nos τὸ *profundum* in hoc ipſo libro pro *infinito* ſumi ſcimus. Dein, quis dubitet omnia corpora, non modo ſimplicia ſed & concreta, eſſe in infinito? ubi enim eſſe queant, niſi in infinito haud ſane video. De Latinitate nil dicam, quippe qui legi ſciam apud Tertullianum *penes* pro *in*. *Infantes*, inquit, *penes Africam Saturno immolabantur palam uſq; ad*, &c. In Apologetico. Sed miſſa hæc facio; neque enim id agitur utrum res ſint *in profundo*, ſeu *penes æterna*, quod nihil eſt; ſed hoc Lucretius ait, corpora quæ in concretis perire videntur, non

perire

perire tamen, neque ideo *minus æterna esse*: quod videre debuerat Gifanius. Itaque ut id ingenue dicam quod sentio, pro *penes* legendum necessario arbitror *minus* aut *parum*, ut in vulgatis. Denique etsi nullum exemplum proferri possit, in quo *residere* positum fuerit pro *esse*, non continuo sequitur errare illum qui ita existimet. Certe Lucretius *manere* plurimis locis usurpavit pro *esse* simpliciter. At ni frequentia exemplorum probaret, ea de re dubitaremus. Sed ut res tota qua de agitur perspicue magis appareat, pauçula quædam addi necesse est: Vult probare Lucretius mortem ipsam nil prorsum in corporibus primordialibus ad nihilum redigere, sed ab ea situm modò, figuram & alia id genus mutari. *Nec sic interimit mors res, ut materiai corpora conficiat*, inquit, id est, destruat, consumat: *sed* tantum *cœtum dissipat: Inde* (id est, ex iis corporibus) *aliud aliis conjungit, & efficit, omnes res ut convertant formas* suas, *& capiant sensus* (animentur) *& puncto tempore reddant* (id est moriantur, nam hæc ad animalia præsertim pertinent) *ut noscas plurimi referre*, &c. *Et ne putes prima corpora ideo minus æterna esse, quod illa in concretis fluctuare videntur, modo nasci, modo interire*; qui enim nasci illa & interire putant, falluntur. Nam ex oculis nostris subducuntur per interitum συγχειμάτων, sed non pereunt; quippe ad cætera primordia reducuntur, seu *ad sua sæcla*, ut mox loquitur, *recedunt*, donec motu sibi ingenito in cœtus novos redeant, *&c. Quod dixi autem de positura & collocatione, potest id, à simili, ex literarum elementis probari*, &c. An itaque nunc, Lector, tres illos versus tollendos esse putabis?

Discreptant hæc] Literarum elementa, al. *res*, male. Hanc emendationem Lambini judicio debemus.

Nunc animum nobis] Plures esse mundos, eosque & nasci docet & interire.

Nulli, ut opinor, &c.] Aliarum editionum lectionem sequor, ut pote longe potiorem, *Nil, ut opinor*; ita

ita hæc ſpecies miranda fuiſſet: De verſu autem ſequenti, *Quam tibi*, &c. Vide Emendationes.

Dede manus] Horat. *Tandem efficaci do manus ſcientiæ.*

Quærit enim rationem animus] Hunc verſum & duos deinceps ſequentes ineptiſſimos judico; quod & Lambino viſum eſt; neque alii cuilibet, qui ſapiet modo, aliter viſum iri confido.

Profundi] Ita vocat Infinitum.

Æterno motu] Eſt enim ingenitus atomo motus.

Tandem coaluerint] Lambini conjectura perſpicue vera; in lib. *colarint*, *coierint*, &c. *coaluerint* autem, concreverint.

Semper] Vide Emendationes.

Eſſe alios aliis terrarum in partibus] Series verborum: *Eſſe alios orbes terrarum in aliis partibus τῶν παντὸς* ſcilicet.

Quin cujaſq; [Hic verſus cum ſequenti Lucretianus non eſt; quod & Interpres vidit.

Sic] Id eſt, itidem infinitum.

Quandoquidem vitæ, &c.] Quoniam cœlum, ſidera, *&c.* tam interitura ſunt quam cætera concreta.

Quod his generatim rebus abundat] Creſcit ex aere, aqua, calore ſolis, *&c.* ſecundum genera & ſpecies ſuas.

Quæ bene cognita ſi teneas: natura videtur Libera continuo dominis privata ſuperbis, &c,] Recte ex poſitis: Dii enim ſi ex iiſdem principiis conſtent, quibus cætera, qua ratione immenſum, ſeu τὸ πᾶν regere poſſint, ipſi finiti? Dein quo pacto omnia poterunt, qui pars tantum totius ſunt? Sed hæc deliramenta ſunt, dices; fateor: at ponamus τὸ πᾶν eſſe finitum, & aliorum Philoſophorum opiniones ſequamur; non minus abſurda de Deo enaſcentur. Verum aliud eſt de Diis, aliud de Deo agere. Tum extremæ dementiæ videri debet, hæc cognitionis noſtræ modulo metire velle, quæ quid ſit infinitum nunquam plane comprehendet.

Privata

Privata dominis ſuperbis] Refer ad illud *privata dolore*, in I. Ita ut *privari* in bonam & ſequiorem partem ſumatur.

Expers Diis] Uſitatius eſt, *expers alicujus rei*, quam re; Sed tamen ita Saluſt. & Plautus ſæpiſſime.

Moderanter] Διὰ κράτος, ita ut moderetur.

Cœlos] Non memini me legere apud quenquam veterem ſcriptorem, τὸ *cœlos*; ea enim vox *ſemper* ἐνικῶς *dicitur*, ut ait Cornelius Fronto apud Gellium lib. 19. Sed Epicureæ ſectæ ſcriptores, qui infinitos mundos ſtatuebant, neceſſe habuerunt dicere *cœlos*; idque ἀναλόγως, nam & *cœlus* & cœlum vetuſtiores Urbis ſcriptores uſurpavere.

Suffire] Vaporare, calfacere.

Cœliq; ſerena concutiat ſonitu] Ex Terentio in Eunuch. *Qui templa cœli ſumma ſonitu concutit*: Terentius autem ipſe ex Ennio. Sed quomodo tandem hui obſitus eſt Lucretius, cum dicit, *ſerena cœli tonitru concuti*? negabit enim alibi & quidem accurate, fieri unquam poſſe ut cœlo ſereno tonet. Videlicet ex vulgi ſententia, non ſua, loquitur: quod manifeſtum eſt: quaſi dicat, Quî tandem, ut illi palponnes Deorum aiunt, fieri queat, ut Jupiter cœlos converrat, ſereno cœlo tonet, &c. Virgilius ipſe haud aliter in Georg. accipiendus: *Non aliàs cœlo cecidêre plura ſereno Fulmina*..... Nam Ille Alter non minus Epicureus quam Virgilius, aulæ imponere volebat cum caneret, *plerumq; per purum tonantes Egit equos volucremq; currum*, &c. Quis autem ſatis ex dignitate rideat illud *plerumque*? Diceres certe tertio quoque die id fieri. Videlicet naſo opus eſt, ut cauſas, rationeſque & concilia ſcriptorum ſagaciter odorari poſſis.

Multaque corpora ſunt] Repetit propoſitum, Διὰ μέσου autem legendi illi verſus 15. ab illo, *Quæ bene cognita*, &c.

Adpíreret] Ita optime in II. editione emendavit Lambinus: *adpírere* autem ab *adpário*, propie eſt quod

quod Græce προσκτᾶσθαι, *acquirere* aliquid, *adjungere*.

Ad ſua ſæcla recedunt] Adjungunt ſe humida humidis, terrena terrenis, *&c.* notanda ſignificatio.

Donicum] Ita ſæpiſſime veteres, pro *donec*, exempla paſſim reperias, & ſæpe uſus Lucretius.

Perfica] Effectrix, perfectrix. Verſus, qui hunc ſequuntur, perquam faciles ſunt; Itaque illos tranſiliam.

Et plus diſpendii] Vide Emendationes.

Multa fluere manu dandum eſt] Concedendum eſt, fatendum eſt, multa fluere, *&c.* Dandum eſt τῇ μανῇ; de quo dicendi genere in I. fuſius.

Nec ſitis eſt, quæ per largos exæſtuat æſtus] In al. edit. *Nec ſatis eſt, pro quam largos exæſtuat artus.* Sed ut operæ parcamus, tu legendi, ego ſcribendi, vide Emendationes.

Sic igitur magni quoque circùm mœnia mundi Expugnata dabunt labem] Quemadmodum minora συστήματα quotidie perire ante oculos videmus, ita & majora, tellus, aer, cœlum, aliquando ex neceſſitate phyſica *dabunt labem*, diſſolventur, dilabentur. VIII. Sed antequam his notulis finem imponam, da bis veniam, ſpero, ſi metas egrediar, & ab hoc Lucretii loco admonitus, quid ſentiam de quodam Virgilii loco qui in ore eſt omnibus, aperuero. Is in II. Æneidos legitur.

Hinc mihi prima mali labes.

Nil facilius, inquies; Verum aliter multo jampridem ſentio; neque me pudeat proficeri id ignorare me quod corruptum eſſe & à nemine unquam intellectum fuiſſe arbitror. Certe licuit mihi diſſimulare, & ignorantiam cauto ſilentio obtegere; ſed aliter viſum eſt. Dico igitur, & clare dico, locum hunc à nemine intelligi poſſe, niſi qui ultro & volens ſibi imponat. Quid enim eſt *labes*? aliquando repentinam aliquam calamitatem ſignificat vel ab aquis immodicis, vel à grandine, fulminibus, *&c.* vel à chaſmate & hiatu terræ; id quod Docti annotarunt. Illud ipſum eſt, opinor, quod in libris Juriſconſultorum noſtratium

ſtratium *vimere*, dicitur, id eſt, *vis major*; quæ cum advenit, *tunc damnum coloni non eſt*. Hæc autem ſignificatio nullum hic locum habere poteſt; quid enim erit *calamitas mali* aut *labes mali*? vel, ſi metaphorice ſumi dices, neceſſario expungenda erit illa vox *mali*, cum ea enim ſtare non poterit τὸ *labes*. Altera autem ſignificatio hujus vocis eſt, *macula*, & metaphorice *probrum*, *dedecus*, &c. quæ nihilo plus loci hic habebit quam illa altera, quid enim eſſet, *macula & probrum mali*? Ut voles, inquis; quidvis afferas licebit; conſtat certe ita ſcriptum à Virgilio verſum illum fuiſſe; nam unde illud Juſtini in 18. niſi è Virgilio? [*Hinc illi prima mali labes, hoc initium impendentis ruinæ fuit,*] Bene ſane, inquam; etiamnum puer imitationem illam Virgilianam apud Juſtinum annoraveram. Sed ſi vera illa ſunt quæ de ſignificatione τῆς *labes* ſuperius ſcripſi, in eodem luto hæſitamus; idque tantum probas quod minime probari neceſſe fuit, locum illum Virgilii ſcilicet à quibuſdam veteribus ita lectum fuiſſe ut nunc legitur, id eſt, jampridem depravatos eſſe codices Virgilii; Sed non aliter ſcripſiſſe Virgilium, id verò eſt quod probari oportuit. At ego affirmare poſſe videor, ſcriptum ab illo fuiſſe,

Hinc adſcita mihi labes.....

Papæ! inquies,

Jam mihi vehementer nova res molitur ad aures,
Accidere, & nova ſe ſpecies oſtendere rerum!

Ita eſt; ſed & illud non minus verum erit,

..... nil tam mirabile quidquam
Principio, quod non minuant mirarier omnes
Paulatim.....

Hæc enim lectio, quæ tam longè vulgata abit, ſcin' quo fundamento nitatur? Excerptis Servii, mi Lector, ex quibus liquido conſtat, non potuiſſe aliter legere Clariſſimum illum Grammaticum; cum ejus expoſitio receptæ lectioni non congruat, ſed hanc, quæ à me propoſita eſt, plane & neceſſario ſupponat: ſic autem

autem ſe habet Servii explicatio: HINC *pro* hac cauſa, *vel* propter hoc, *& eſt adverbium locale pro conjunctione cauſali:* Quia ſecuta ſunt poſtea oraculum, *&* ADSCITA *Calchantis factio*; ADSCITA *ſane dicitur* abſumpta, *(legendum* adſumpta.) Labes *vero* ruinam *ſignificat è lapſu.* Vides ita veram eſſe eam lectionem, quam ego ab oblivione reducem feci, ut illud *Adſcita* non modo in explicatione Servii reperiatur, ſed, quod omnem dubitationem tollet, ab eo etiam exponatur per *adſumpta.* Præterea *labem* explicat per *ruinam.* Itaque illud *mali* ſtare non poteſt. Sed unde illud *prima.* Ex gloſſemate grammaticorum, qui ad oram libri adſcripſerant, *prima labes* ad oraculum, *Secunda,* ad Calchantis cum Ulyſſe compoſitam fraudem, *Tertia.* Si quis hæc otioſe & æquo animo apud ſe reputabit, is me opinor non longiuſcule abibit. Nunc fortaſſe jam tempus ſit ad Lucretium regredi, ſed eſt & aliud in VIII. Æneidos quod me revocat; idque tale eſſe exiſtimo, ut tecum communicatum oporteat; certe de illo tecum agere decreveram in N. ad I. Lucretii: Loquitur Tiberinus:

Ego ſum pleno quem flumine cernis:
Stringentem ripas & pinguia culta ſecantem,
Cæruleus Tybris cælo gratiſſimus amnis.
Hoc mihi magna domus celſis caput urbibus exit.

Multa vero ad hæc Interpretes, & eo quidem conatu, qui quam magnus & operoſus, tam & profecto irritus & ob rem nullam eſt: alii enim ad vocem *caput,* notaverunt, *de fonte fluvii in editiore Etruriæ parte exeunte intelligi debere; nam* capita *fontes amnium vocari ſolent.* Alii de exitu ſeu oſtiis fluminis id accipi debere arbitrantur; Alii denique de dignitate & præſtantia urbis Romanæ multa hinc illinc corraſerunt; magnum ἄγω ἰσμα ſcilicet, & dignum iſto genere hominum qui offarcinatas ſcholaſticis nugis editiones nobis obtrudunt. Sed nemo, quod ſciam, extitit, qui vel minima ſuſpicione verum tetigerat.

At

At ſi, quod unum eſſe interpretando, præque omnibus unum ante oculos eſſe debet, ſi, inquam, ſermonis Latini genium conſuluiſſent, pauciora quidem multo, ſed & multo meliora ſcripſiſſent. Primum enim quid eſt, *Hîc mihi magna domus caput exit?* an quia latiſſimos fontes Tibris habet? eſto, quamquam, *&c.* Sed an è montibus Etruriæ repente circa ea loca fontes illi delati ſunt, in quibus poſtea condita Roma eſt? Dein ſi *caput* fontem ſignificabit, quid erit quod cum *celſis urbibus* jungi queat? Præterea quid iſthuc, *domus exit?* An id moris erat temporibus Heroicis ut tecta horſum illorſum ſine machinis tranſmoverentur? (quanquam reperti ſunt quibus tale aliquid is Piceno circa ædiculam ſacram magna hodieque celebritate inſignem multis poſtea ſæculis factum ſuiſſe perſuadere libuerit.) Sed ſi mota Tybridis domus eſt, qua ratione intelligetur, *exit hîc.* Uno itaque verbo dicam, loqui Deum, & in eo verſu vaticinium eſſe; itaque ſi vocem aliquam ἀρχαϊκὸν uſurpaverit Virgilius, id ex Decoro perſonæ fecerit, quemadmodum alibi ſæpe; & quia, uti dixi, vaticinium hic verſus complectitur (tunc enim & Roma & Romulus ἐν ἰδέαις Πλάτωνος jacebant) verbum aliquod futuri temporis in eo fuerit neceſſe eſt: Quare nunquam dubitavi quin ſit legendum,

Hic mihi magna domus celſis caput urbibus eſcit,

ſeu *eſſit*, id eſt, *erit*; de quo ad I. Lucretii librum antea dictum. Hoc certe habet emendatio noſtra, quod omnibus omnino difficultatibus obviam eat; ſenſu tam perſpicuo, ut nil ſupra. *Hic mihi magna domus*, aliquando *cunctarum urbium caput erit.* Atque equidem haud ſcio an Te hæc legiſſe tædeat, me quidem ſcripſiſſe haud ſane pœnitet. Sed tandem, tandem tempus eſt ut in viam redeamus.

Nec venæ perpetiuntur] Recipiunt, habent: ita & Gr. πάσχειν.

Famq; adeo] Vim probandi habet iſtud *adeo*, quaſi diceret, Idque ita verum eſt, ut ante oculos omnia

omnia paulatim effœta fieri videamus.

Haud, ut opinor, enim, &c.] E terra, inquam, hæc omnia orta; neque enim ut iſti providentiæ aſſertores aiunt, animantia è cœlo per Catenam illam, quam unus hominum Homerus vidit, demiſſa ſunt; neque porro à mari & fluctibus littora pulſantibus edita; ſed quæ tellus hodie omnia genera alit, illa ipſa eſt quæ cuncta protulit.

Conterimuſq; boves, &c.

Conficimus ferrum, &c.] Hi duo verſus unde olim malum pedem tulere, eo & referre debent; neque enim Lucretii lucerna digni ſunt.

Laudat fortunas ſæpe parentis] Huic fere, quamquam alio fine, illud Flacci ſimile eſt, *Laudator temporis acti ſe puero.*

Crepat] Jactat, dictitat. Horat.

Perfacile tolerarit ævum] Beati viverent; ſic enim hunc locum capio, ut illum Terent. *Quam vos facile vivitis.* Inde aquid Homer. δεῖα ζώοντες dicuntur. Per ſcopulum autem intelligit exitium, labem, ruinam.

TAN.

TAN. FABRI

In *Librum Tertium.*

PRÆFATIO AD LECTOREM.

HIC verò ille Lucretii liber eſt, qui præter cæteros, cum delectu & acri quodam judicio legi debeat. Cum enim in eo corpoream eſſe animi noſtri naturam demonſtrare conetur Poeta, periculum fortaſſe fuerit, ne quidam nimium creduli, ad illius ſeſe rationes adjungant; alii autem, dum ejuſmodi doctrinam omnibus calculis damnandum exiſtimabunt, ultra ſe tam præclari libri lectioni

ctione privatum eant. Id ne fiat, non abs re fuerit meminiſſe, multos è veteribus ita exiſtimare, Dæmonas in rerum corporearum numero habendos. Ex iis fuerunt non Porphyrius modò, in admirabili illa περὶ ἀποχῆς, &c. ſed & Plotinus & Jamblichus; ut è Noſtris quoque Tertullianus, Baſilius, Auguſtinus, ut ne recentiores appellemus. Hanc itaque de Angelis ſententiam ſi Veteres illi impune ſecuti ſunt, nihil, ut opinor, eſſe debet, quamobrem Lucretii opinione de animis corporeis tantopere offendamur; Cum huc uſq; nil ſit, quod audire ſine offenſione non poſſis. Sed utinam ibi ſtetiſſet Lucretius: Nam alii quidem animorum noſtrorum, quos ejuſdem cum dæmonibus naturæ eſſe putaverunt, immortalitatem tutabantur; & ſuum illis aut jus, aut Dei beneficium, ſervabant; At hic noſter, ubi, corporeæ naturæ animos hominum eſſe oſtenderit, ibi ſtrenue & incunctanter colliget, Fieri nulla ratione poſſe, ut ne illos interitus & diſſipatio conſequantur; Quin & turpiter errare vulgus hominum aſſeret, qui religio-

mibus attoniti, fracti & abjecti,

Æternas nigra pœnas in morte timendum

existimant. Saxa itaque & scopulos vides, Lector, à quibus longe longeq; refugisse debes. Quamobrem diligenter faciendum erit, ut deserta, tantisper Epicuri secta, ad rationem Platonicorum te conferas, qui animos nostros in immortalitatem asseruerunt. Sed tutius multo, si, omissis fluctuantis Philosophiæ concertationibus, ad Eum rectà transeas, qui rerum omnium Parentem, Viventium Deum, non autem Mortuorum esse demonstravit. Alterum vero, mi Lector, quod ego ante oculos perpetuo habendum arbitror, hoc erit: Animi nostri vel spirituales habeantur, vel corporei, si voles; illis certè Lucretii argumentis haud sane magnopere moveri debemus, cum nobis, qui Christiani sumus, planissime & ἀναισθήτως persuasum sit, fore etiam aliquando, ut hæc bruta corporis moles, quam nunc animus noster circumfert, ubi diuturno annorum curriculo computruerit, dein sparsa fuerit ac dissecta, denuo tamen coalescat, & ex

aquis,

aquis, aere, terris collecta & conquisita, ad interminabilem sæculorum seriem perseveret. Probet igitur Lucretius quam lubebit, corpoream esse animorum naturam, atque adeo illos interitui obnoxios esse; nil ille profecto dixerit, quod hominem vere Christianum possit percellere; cum corporis nostri resurrectionem & immortalitatem præter universas Physiologiæ vulgaris, ac Chymiæ ipsius rationes (nam admirabilis illa *Operatio*, de qua & Quercetanus & alii, nil ad resurrectionem corporum facit) futuram credamus, quæ res, si non majorem (quanquam majorem) parem certe in sese difficultatem habet. Cæterum, cùm hujus libri materia tot ac tantis disputationibus, quarum, ut sunt hominum comparata ingenia, finis esse alius quam mundi ipsius non potest, versata, tractata, atq; agitata fuerit, eo fiet ut pauciores in eum breviores; notas scripturus videar: idq; adeo magis, quod poetæ nostri argumenta plana sunt & perspicua: sæpiusq; jam ad illa responsum à Doctis fuerit. Hoc tantum addam, Tertulliani Tractatum, qui *De*

Anima inſcribitur, in primis facere ad hunc librum intelligendum: Eum ſi leges, præſtantiſſimum Viri Magni opus legeris. Sed tamen eſt aliud etiam tantillulum quod te volebam: Si quid à me ex mente Lucretii, vel in hocce libro dictum fuerit, vel in aliis, facito quæſo ut memineris, *Actorem* eſſe me, non *Poetam*. Quidquid certe tale properanti exciderit, id ego omne pro indicto haberi volo: Neque enim ea vitæ noſtræ ratio eſt, ut, quem exitum Natura brutis animantibus eſſe voluit, cum nos libenter, vbi ſejunctus à corpore animus fuerit, expectemus. Vale.

IN

IN
Librum Tertium.

I. *Locus illuſtris Manilii emendatus.* II. *Alius Ovidii in Epiſt. Phædræ.* III. *Item alius in eadem Epiſtola.* IV. *Ut & in Epiſt. V. Heroidum.* V. *Quæ iterum emendatur.* VI. *Locus in Epiſt. Hypſipyles ſanatus.* VII. *Ut & Manilius in I.*

Am clarum extollere lumen] Id Græci dicunt αἴρειν πυρσόν; & cùm quid è ſpeculis ea ratione ſignificabant, id διὰ πυρσῶν & παρὰ πυρσῶν nuntiari dicebatur: Herodotus in Polymnia, & initio Calliopes. Hinc ſumpta metaphora eſt, qua Lucretius uſus. Epicurum autem alloquitur.

Fixa] Quidam ἐμπαικῶς *ficta*, ſed quod ejuſdem ſignificationis ſit.

Artubus] Alii, *artibus*, quod olim uſurpare ſolebant; ſed ego *artubus* prætulerim; cum ſciam ab *artes* (παρὰ τὸ ἄρτιος) dici *artitos* (Horat. *& centum puer artium*) ut *Artitus* in Gloſſis Philoxeni vertitur πάνυ πιχνός, δασύλλος, ſic ab *artus artutos*, id eſt *robuſtos* vocabant. Sunt tamen quibus hæc minus certa videantur: ſed nil ad Lucretium.

Limant] Ita Lambin. malim tamen ubiq; *libant*, cum aliis editoribus.

Aurea dicta] Jam alibi de voce *aureus*: fortaſſe hoc loco reſpexerit ad χρυσᾶ ἔπη Pythagoræ.

Ratio] Philoſophia, ſecta tua.

Mœnia mundi diſcedunt] Longe latiora, ampliora, fiunt; animus fines nullos habet, quos intra coerceatur, ut antea.

Apparet divum numen] Sed cur apparet divum numen? Videlicet quæ ante Epicurum vulgus philoſophorum ſenticbat, ita ab eorum natura aliena erant, nihil ut de iis certi haberetur; at nunc apparent, &c. fortaſſe etiam non minus recte dixeris, Apparet numen deorum quietum (ſequitur enim, *ſedeſq; quietæ*) ita ut ab iis nil mali quidquam metuendum ſit; cum jam moleſta illa odioſaque providentia remota ſit. Cæterum 4. illi verſus, qui hunc ſequuntur, ex Homero adumbrati ſunt; quod, ſi Turnebus non annotaſſet, alii annotare poſſent.

Omnia ſuppeditat] Subaudi, *Illi*, ſcilicet Diis. Illud autem *animi pacem* ad avertendam opinionem de Providentia.

Delibrat] Al. *delibat*, melius multo.

Nuſquam apparent Acheruſia templa] Nulla enim ſunt, ſi mortales animi hominum habeantur; quod Lucretius aſſerebat.

Nec tellus obſtat] Ratio enim obſtantia omnia pervadit.

His tibi me rebus] Iſtud *Tibi*, ut σοὶ, σὺ, *me, te*, paſſim apud Græcos, paſſim apud Latinos, παρέλκον eſt.

Percipit] Penetrat, ſubit, &c. Ita alibi noſter, Plautus, & Virgilius. Intimæ ſignificationis vox eſt.

Patet] Quidam, *patet*, ad naturam converſa oratione; male: nempe metuebant, ne ob ſyllabæ modulum rueret verſus.

Docui] In I. & II.

Exordia] Atomi; quas tamen nunquam nomi-

navit

navit Lucret. Manilius autem *Individua* Principia vocavit, &c. lib. I.

Sive Individuis, in idem reditura, soluta
Principiis natura manet post sæcula mille,
Et pæne ex nihilo sumptum est, nihilúmq; futurum,
Cæcaq: materies cœlum perfecit & orbem:

Qualia] De magnitudine, soliditate, &c. jam supra.

Alterno motu] Notum quid sit; quidam tamen *æterno*; quod ob motum ingenitum atomo damnari non potest.

Secundum] Post, ἑπομένως τούτοις, ἑξῆς.

Animi atq; animæ] Animo, animus & mens differunt, & sede & facultate, uti mox apparebit, & jam dictum.

Claranda] Usus & Horatius, sed pro, illustrem efficere, claritudinem afferre.

Nam quod sæpe homines] Ad hunc locum faciunt versus Mæcenatis apud Senecam: *Debilem facito* &c.

Et se scire animi naturam] Vide Emendationes.

Venti] Gloriolæ, fumi. Græci etiam in ea notione κάπνον dicunt. Vide Peregrin. Luciani.

Jactari] Dici. Virgil. *talia jactanti*. Salust. *Jacit*, id est dicit, in Jugurthino.

Extorres iidem] Quasi diceret, ventosam illam gloriolam frigida perfundens: Si ex animo dicant infamiam magis metuendam quam mortem esse, quid igitur causæ est, cur exilio multati, & probris fœdati, vivant tamen; moriantur, per me licet, jam tempus est: infamia enim & dedecore flagrant.

Parentant] Mortuis sacra faciunt, quo illos sibi propitios habeant. Unde hoc? inquit: ex mortis formidine. Et tamen qui hæc faciunt, turpem famam aiebant multo minus formidari debere, quam vana illa mortis terriculamenta. Itaque nugæ, fumi, quidquid isti gloriosuli vulgo prædicant.

Acrius advertunt] Quod neutiquam facerent, si mortem minimè metuendam crederent.

Deniq; avarities] Versus, qui mox legentur, ab homine rerum Ethicarum perito non possunt satis legi, relegi, tanta in iis vis boni reperitur. Certum enim est mortis formidinem probri, dedecoris, perfidiæ, crudelitatis, invidiæ, desperationis, *&c.* fontem esse.

Non minimam partem] Κατά.

Dum se refugisse] Jam antea multis exemplis probatum est, veteres, *Me, Te* & *Se* in modo infinitivo usurpasse, παρελκόντως. *Omnes homines qui sese student præstare cæteris animantibus.* Sallust. Istud *Se* poterat abesse.

Recesse] Al. *remosse.* Gifan. autem *remasse*, id est *remeasse*, fort. etiam non minus recte, *remanse*, ὑπολειφθῆναι.

Timentq;] Metu veneni. Itaque omnem *cœnam dubiam* esse putant; sed alio sensu quam à Parasito Terentiano dictum est.

Esse hominis partem] Corpore atque animo constat homo: ergo duæ in homine partes. Et tamen vides quid hinc colligat Epicurus. Sed verus homo animus est.

Ægrit] Dicebant *ægrit* & *ægret.*

Corpore multo] Magna parte substantiæ corporeæ.

Non æquas partes] Animæ scil.

Neq; ex æquo fulcire salutem] Vitam sustinere, retinere.

Venti calidiq; vaporis] Nota partes quæ animam constituunt, quibus & tertia qualitas accedet infra.

Redde harmoniai, &c.] Vide Emendationes.

Res nomine egebat] Miror, nam ante harmoniam usitata nomina erant θυμὸς, ψυχὴ, νοῦς. Sed de θυμὸς propter πολυμασίαν est qui contradicere, quanquam frustra, possit; de νοῦς, dixerit aliquis esse actionem non facultatem; at de ψυχὴ non video qui contra stari possit; nam quod ψυχὴ aliquando pro sanguine positum legimus; (quippe locus est ad rem in Nebulis Comici,) ubi cimices, quos Corinthios vocat, τὴν ψυχὴν ἐκπίνουσιν, Sed id ita intelligi debet ut orientales

entales vulgo sentiebant, qui sedem animæ in sanguine ponebant.

Nobis moribundos] Vide Emendationes,

Quod nos animum mentemq; vocamus] Egregie vero Tertullianus, qui *suggestum animæ* vocavit. Locus est pag. 314. edit prostrem. *Proinde & animum, sive mens est,* NOYC *apud Græcos, non aliud quid intelligimus, quam suggestum animæ, ingenitum & insitum, & nativitùs proprium, quo agit, quo sapit,* &c.

Media regione pectoris] Ideo *pectus* pro animo, & φρένες, &c.

Lætitiæ] Nota, *Lætitias,* ita *paupertates* apud Varronem in fragm. *glorias* apud eundem & Tullium, *audacias* dixit Cato apud Festum. *Quietes* Salust. pro somno, ut & Cicer. de Offic. *Sapientias.* Item, in Tusc. *Paces* Varr. & Horat. Græci quoque nonnulla dabunt. Ἀληθείας Isocrat. ad Euagor. initio, πατρίδες. Diodor. pag. 50. ταῖς ῥώμαις, ibid. θεολογίαις pag. 232. idem, δῖνοι. 320. τὰς πενίας, ut Varro *Paupertates,* Plato pag 251. in Lachete.

Idq; sibi solum, &c.] Hoc in animo habebat Tertull. supra.

Et quasi cum, &c.] Pergit porro, animam esse partem hominis, ut pedes, manus, *&c.*

Novitate] Jucunda scilicet; itaque voluptatem intelligit, Quare voluptas & dolor, novitatis nomine veniunt: causa aperta est. Cæterum quæ mox addit, commode per *spiritus* explicari possunt.

Fungi] Pati.

Attamen insequitur] Vide Emendationes.

Nil adeo fieri celeri ratione quam si mens] Vide apud Homer. in Odyss. de admirabili celeritate, *Ocius cogitatione.*

Fluitat] Fluitat, fluit. Lucretio indignum, inquit Gifanius; vellem causam diceret.

Actus] Tenor, ductus.

Nenu] Non. Fit autem à μήνυ· hinc negativa in sermone nostro. Cæterum in prorsa è jam orati-

one usurpabatur Ciceronis tempestate; nam Varro in Epistola quadam dixerat, *si nenu venis.*

Limatum] Magis probem al. editiones, *libatum.*

Mors omnia præstat] Facit ne quid detrimenti in mole corporis appareat. Vadem se & prædem in omnia exhibet. Ita *præstare periculum, fidem publicam præstare.*

Triplex] Et calor, atque aer, & venti cæca potestas.

Nil horum quoniam] Vide Emendationes.

Didit] Διαδιδόναι, distribuere, *&c.* Virgil. dividere, alibi pag. 83. in eadem notione.

Quibusq; compta modis] Vide Emendationes.

Multæ vis] Αἱ δυναμεις. Salust.

Viscere] Carne, corpore.

Venti potestas] Ventus ipse, ita sæpe Græci, ἴς Πειάμου, &c.

Latet subestque] Maxime intima est homini; ultra quam non datur pergere.

Anima est animæ] Ita Philo in lib. de Opificio mundi mentem esse quasi animam animæ dixit.

Inter se commista] Hoc unice probat, quod in Emendationibus ad vocem *cōpta* dictum fuit.

Subsit] Intimum sit, *infra sit.*

Est etiam calor] Vide Emendationes. Illud autem *acribus* pro *acrius*, quod tamen à Gifanio probatur, quanquam nihili est, Passeratio & Lambino acceptum referri debet.

Vestigia prima] Tolle hanc distinctionem; Nam μονωνάτη virgula satis fuerit. Sensus est, Doctrinâ vitiosam naturam emendari aliquatenus, sed ita ut vestigia τῆς κακίας remaneant; id quod non impediet quo minus quis jucunde vivat.

Mores sequaces] Horatius locum hunc imitatus est.

Doctis] A viris doctrina perpolitis. Notum illud est, quod à Pindaro dictum de discrimine quod Naturam inter & educationem reperitur.

Haud facile] Ita alibi hujusmodi μείωσιν usurpavit

pavit. Nam *haud facile* significat plane ἀδύνατον.

Consorti vita] Notandum passive sumi. Non temere alibi. Tamen ita auctor Ceiridis, seu ille Virgilius est, seu quis alius.

Si me jam summâ Sapientia pangeret arce,
Quatuor antiquis quæ hæredibus est data consors.

Conflatur] Nescio quâ negligentiâ factum sit, ut in utraq; Gifanii editione scriptum fuerit, *conflictatur*.

Accensus sensus] Jam antea dictum est, in II. opinor, quid sit; sed animadverti Gifanium in Indice suo longe aliter sensisse. Existimat enim *accendere* hoc loco idem significare quod *complere*. Ita me amet Deus, ubi isthæc lego, tum mihi *cerebrum impliciscitur*, κατὰ Πλαῦτον. Huic homini credas scilicet, tum bene se tibi res habebunt. Utinam modo per otium liceret cribro pollinario illud opusculum succutere; quantum ibi furfuris! quantum!

Quid sit enim] Vide Emendationes.

Sensus enim trahit] Versus expungendus.

Democriti] Vide Emendationes.

I. *Priva pedum vestigia*] Singula, alias significat quod cujusque est, privatum. Emenda locum Manilii lib. 2. pag. 31. edit. Scaligerianæ; dignus est enim qui purius legatur. Ait ibi poeta, se Latinorum omnium primum rem astronomicam attingere. Versus sunt ingeniosi & grandes, & supra sæculum Manilii.

Integra quæramus rorantes prata per herbas,
Undamq; occultis meditantem murmur in antris;
Quam neq; durato gustarint ore volucres,
Ipse nec æthereo Phœbus libaverit igni;
Nostra loquar; nulli vatum debebimus orsa;
Nec furtum, sed opus, veniet, soloque *volamus*
In cælum curru; priva rate pellimus undas.

In pænultimo versu legendum, *nostroq;* volamus *&c.* Hæc emendatio poetici ingenii hominibus placebit, scio; neque adeo explicanda est; ab aliis enim laudabitur.

Et magis est animus vitai claustra coercens ...quam

vis

vis animai] Id Lambinus minus verum esse credebat; sed Chanetus vir acutissimi judicii & Vir Admirabilis P. Gassendus aliter senserunt.

Succipit] Melius quam *suscipit*. Excerpta Serviana alicubi.

Tua vita] Te: neque aliter boni scriptores Latinitatis.

Quippe ubi] Quando quidem. Est autem lepidum argumentum. Species sola fumi nebulæ, soni, *&c.* animum movet, ergo debet esse levissimus.

Venis] Tollenda est distinctio; minor enim esse debet.

Am] Dicebant *Im*, pro *Eum*, *Am*, pro *eam*, &c.

Ceu fumus] Vide Emendationes.

Fatiscit] Legendum περὶ ἀνάλκη, legendum, inquam, *fatisci*. Geminat autem voces suas Lucretius.

Corpore in ipso] Tota argumenti vis in his duabus voculis sita est; iis opponet τὸ *ævo futuro*, & τὸ *aere aperto*.

Concidit, &c.] Haud scio an ullibi versus τηχεικώτερος reperiatur.

Talipedans] Egregia Lambini emendatio. Antea legebatur *vacillans*, contra metri rationes. *Talipedare* autem, ex Festi glossis, est vacillare pedibus præ lassitudine.

Adoritur & infit] Pæne ejusdem significationis utrumque est.

Locus ille tamen] Pro *tandem*.

An contractis in se partibus obbrutescat] Ita hunc locum profert Nonius. *Obbrutescat* autem accipio pro, sensum amittat.

Sed tamen in parvo] Vide Emendationes.

Moventur sensiferos motus] Ut ab Horatio, sed sine metaph. dictum est, *Motus moveri gaudet Ionicos matura virgo*.

Atq; in eos poterit] Omnino legendum, uti quædam editiones habent, *atq; in eo*. Vide Emendationes.

Et

Et quaſi ſupremo] Hunc verſum ὀθελίζει Interpres.

Animo male factum cum perhibemus] Nam apud Plautum & Terentium, *animo male eſt*, ſignificat, animi deliquium patior. Λειποψυχεῖν, in al. edit. legitur, *quod genus eſſe*. ſed τὸ *eſt* damnari non debet.

Atq; ita multimodis] Hunc verſum cum ſequenti expungit Lambinus; recte.

Vagare] Pro vagari.

Nec ſenſus ipſi ſeorſum conſiſtere poſſunt
Naribus, atq; manu, atq; oculis, atq; auribus, atque
Lingua: nec per ſe poſſunt ſentire, nec eſſe] Exiſtimavit Lambinus aliquid è textu Lucretiano excidiſſe, cum videret argumentum non plane explicatum fuiſſe, quod ſentire non potuit Giſanius: itaque in contraria abiit. Ad ſeriem ratiocinationis notandam tres illos verſus Lambini in textum recipi.

Falciferos currus] Quibus olim orientalium exercitus inſtructi erant. Sed cum plus terroris quam periculi facerent, omiſſi ſunt, & in deſuetudinem abiere.

Impugnæ ſtudio dedita] Ita Catullus & Plautus.

Amciſa] *Am* olim ex ἀμφὶ pro *circum* dicebant. Exempla innumera in vocibus compoſitis.

Retinentia] Vox μνήμης, neque enim alibi quam apud Lucretium reperitur; ſignificat autem recordationem.

Et lapis oppreſſus] Vide Emendationes.

Tanto quaq;] Vide Emendationes.

Sufficit] Subſtituit, ſubjicit, ſuppeditat.

Sin ita ſincera ex membris] Vide Emendationes.

Ingeneraſcunt, inq; genuntur.] Illud prius habet aliquid latius, & quod ad ſpeciem pertinet magis; at *ingenuntur*, ad ſingularia, ſeu individua, ut vocant.

Teneraſcere mentem] Ita alibi, novellas mentes, ut & Tertullianus, Horat. *Et teneræ nimis mentes aſperioribus formanda ſtudiis.* Melius multo, ſi pro *formandæ* ſcripſiſſet *durandæ*. II. Ab eadem ratione *teneros annos* dicebant. Hic vero emendabis etiam Publii Ovid. locum quemdam in Epiſt. Phæd. ad Hypp. v. 26.

Ars

Ars fit ubi à teneris crimen condiſcitur annis,
Quæ venit exacto tempore, pejus amat.

Legendum eſt,

Cui venit exacto tempore, pejus amat.

Antea dixerat,

Venit amor gravius, quo ſerius: urimur intus,
Urimur, & cæcum pectora vulnus habent.
Scilicet ut teneros lædunt juga prima juvencos,
Frænaq; vix patitur de grege captus equus.
Sic male, vixq; ſubit primos rude pectus amores.

Senſus eſt, Ubi amor à teneris annis addiſcitur, (nam *crimen* hoc loco, ut alibi, atrocis ſignificationis non eſt) facile in artem, ſeu habitum tranſit: at illa, ſeu ille, pejus (id eſt gravius & miſerius) amat, cui ars venit (à quo ars addiſcitur) exacto tempore. Erit autem operæ pretium videre quantopere ſe illic torqueant Interpretes & à vero abeant. III. Sed quando ſemel à via degreſſus ſum, alium locum in eadem Epiſtola oſtendam, qui & ipſe corruptus eſt: neque ab ullo editore animadverſum vitium fuit: poſtremus certe, quem inſpexi, quamquam in eo mirifica quædam diligentia eſt, non vidit.

Tu modo duritiem ſilvis depone jugoſis,
Non ſum materiâ digna perire tuâ.

Senſus eſſe alius non poteſt quam hic: *O formoſe, duritiem iſtam tuam depone, neq; enim digna ſum quam materia tua tam miſere perdat.* Quid iſthuc, inquies, *materia tua me perdit?* Nihil, inquam, & tamen ita uſque adhuc lectum eſt: Sed, opinor, non ita in poſterum fiet. Certa enim emendatio, & ſole ipſo clarior eſt, quæ jam à nobis proponetur.

Tu modo duritiem ſilvis depone jugoſis;
Non ſum duritiâ *digna perire tuâ.*

IV. Verum porro pergamus. In Epiſtola V. quæ ab OEnone ad Paridem ſcripta eſt, legitur.

Dignaq; ſum & cupio fieri matrona potentis;
Sunt mihi, quas poſſint ſceptra decere, manus.

Qui

Qui sapient, mirabor, si priorem versum probabunt: legendum arbitror,

Dignaq; sum fieri regis *matrona potentis*;

Quod scilicet versu sequenti confirmat; namque *Sunt mihi quas.* VI. Epistola autem VI. v. 11.

Dos tibi Lemnos erit, terra ingeniosa colenti,
Me quoq; jam tales inter habere potes.

Hoc à nemine intelligi scio, neque adeo potest. Lego, emendatione certissima, nisi bene fallor,

Me quoq; jam matres *inter habere potes.*

Videlicet ex Jasone geminam prolem susceperat Hypsipyle; quod versibus sequentibus firmatur:

Nunc etiam peperi: gratare ambobus, Iason, &c.

Notus ille Terentii locus: *Natus puer est* ** *Dii vortant bene,* &c. Sed tandem tandem hæc missa faciamus.

Confugient] Malim, ut à Lambino emendatum est, *non fugient*, id est, *negare non poterunt*: alii conjiciunt legendum, *confingent.*

Senectis] Senectute confectis. Senectus, a, um; ut *ætas senecta.*

Tandem in eodem homine atq; in eodem vase maneret] Vide Emendationes. Si tamen males hoc referri ad illud argumentum, quod pag. 77. legitur, idem cum multis senties. Tu videris, ego abeo.

Haud igitur lethi præclusa est janua menti] Id jam sapius; anima perit ὁλοσχερῶς.

Utrorum] Pœnorum, vel Romanorum.

Etsi jam nostro] Locus periculosus; sed quia facile intelligitur, interprete opus non habet.

Repetentia nostra] Optima Lambini emendatio. Intelligit, contra quam alii interpretantur, abruptam esse συνέχειαν actionis; atque adeo nihil ad nos, &c. Id ipsum est quod mox dicit,

Inter enim jecta est vitai pausa, vagéque
Deerrarunt passim motus ab sensibus omnes.

Aliæ explicationes à scopo abeunt.

Im]

Im] *Eum*: quod & in neutro dicebant; unde *interim*, id est, *inter id*, *inter ea*.

Nec miserum fieri, &c.] Ut quis sit miser, necesse est ut primum sit; dein erit miser, &c.

Proinde ubi se videas] Hîc vulgus nostrorum hominum est; qui cohorrescunt, ubi fieri posse cogitant, ut sua cadavera avibus, canibus objecta, *&c.* Inde tanta sepulcrorum cura, quæ nonnulli olim ridicule secum circumferri curaverint; neque Christianos homines in hoc genere cæteris firmiores fuisse video; quanquam à panegyristis laudentur.

Sensuque suo contaminat adstans] Id est, dum creditse post mortem cadaver illud futurum, sensum suum in id quodammodo transfert, *&c.*

At jam] Sed, inquiunt fatui isti morientium aut mortuorum Lamentatores; multa tibi ademit mors, *&c.* Ita est, respondet Lucretius, sed ea non desiderant mortui; illa autem non habere quæ haud desideres, quid mali sit?

Brevis hic est fructus] Vide Emendationes.

Attigit] Ut *ne me attigas*, Ter. Plaut.

Si minus esse potest, quam quod nihil esse videmus] Terent. *Cui minus nihilo est*, id quod ab Æschylo esse scimus.

Barathro] Qui barathro dignus est. Videndus Aristophanis Scholiastes duobus locis. In al. edit. legitur *barde*, id est *stulte*; *bardus*, βαρδὺς.

Queratur] Subaudi, Ei homini dicet natura, *Omnia perfunctus vitai*, &c.

Jure, ut opinor, agat, &c.] Intra parenthesin concludendus hic versus. *Incitare* autem significat reprehendo, arguo, increpo.

Mancipio, usu] Lucil. apud Nonium,

Cætera contemnis, & in usura omnia ponit
Non magnâ; *proprium vero nil neminem habere.*

Dominium & proprietas, mancupium est. Vide Sigonium & juris interpretes.

Dispensis]

Diſpenſis] Ita legas an *diſpanſis*, non magnopere certandum putem. Sed *diſperſis*, quod alii prætulerunt, plane damnandum putem.

Imbibit] Sibi in animum induxit.

Puellas] Danaidas, cum dolio.

Sceleris luela carcer] A fugio & caveo, *fugela cautela*, ita *luela* à *luo*. Cæterum de robore, ſaxo, numella (nam & hic quidam ita legunt pro *luela*) pice, lamna, tædis, & aliis id genus, adeundi Plauti, Juvenalis & Tertulliani Interpretes. Saxum autem illud, Tarpeum eſt.

Lumina fis oculis etiam bonus Anchus reliquit,
Qui melior multis, quam tu, fuit, improbe, rebus.]

Sententia horum verſuum ex Homero eſt:

Κάτθανε καὶ Πάτροκλος, ὅπερ σέο πολλὸν ἀμείνων.

Sis autem *ſos*, *ſas*, pro *ſuis*, *ſuos*, *ſuas*. Ita & *nis* dicebant pro *nobis*. Feſtus.

VII. *Viam qui quondam per mare ſtravit*] De Xerxe loquitur. Ex hoc loco emendandus Manilius lib. I. edit. Scal.

Perſidis & victor, ſtravit qui claſſibus æquor.

Legendum puto, *Perſidis & rector*; nam quod ibi Vir Illuſtris, id haud probat.

Famul] Pro famulus, ita apud Ennium, ut & *debil homo*. Ita ex *volupe*, *volup*, &c.

Admonuit memorem] Ita omnino legendum, non *memores*; quod optime vidit Lambinus.

Ebrius curis] Quem curæ penetrant, ſubeunt. Tale quid apud Plautum. Et hinc intelligi locus ille Terentii debet, *Temulenta es*. Tum illa, *Sic ſint*, inquit, *qui mihi male volunt*. in Eunucho; ebria malis, ægritudine. Nam in eo argumento & τὸ *ebrius* uſurpabant.

Si

Si posſent homines, &c.] Hi 23. verſus ſatis laudari non poſſunt. Si quid certe in homine Philoſopho boni eſt, hinc peti debet.

Rebus relictis] Formula ſolemnis. Terent. Plaut.

Delibrare] Rectius, *delibare*.

IN

IN
Librum Quartum.

CAPUT I.

I. *Εαίνειν εἰς πῦρ minus bene ab Eraſmo expoſitum.* II. Mutare *pro* tranſire & ingredi. III. Retrocita barbara *quid eſſe videatur.* IV. Differitas, *contra Giſanium.* V. *Quæ ratio fuiſſe videatur cur Epicurus* oculos ad videndum natos eſſe *negaverit.* VI. *Emendatiuncula in Lucretio.*

Cum corpore compta] Adi Emendationes. Cæterum cum videam volumen paulo amplius excreſcere quam ſperaram, decrevi me aliquanto etiam, quam antea, breviorem eſſe debere.

Vehementer attinet] Verum eſt; nihil enim excogitari potuit commodius ad explicandam Epicuri rationem.

Rerum ſimulacra, &c.] Dictum eſt ad I. *ſpectra* Latinis.

Membrana,

Membranæ, &c.] Inde ὑμφωσδεῖς à Græcis ſcriptoribus dicuntur; vulgo *ſpecies intemionales*. De iis ita agit Lucretius, nihil ut Phyſico homini jucundius eſſe poſſit.

Ne forte animas] Huc tendit Lucretius; nam ex inſtituto Epicuri τὰ φυσικὰ perluſtranda exiſtimabat, ideo tantum, ut animi hominum ſuperſtitionis vinculis expediri poſſent facilius.

De Cortice] Unde & φλοιωσδεῖς vocatæ ſunt.

Pauca] Vide Emendationes.

Ferrugina] Vide Interp. Virgil. ad illud, *& ferrugine clarus Ibera.*

Deorum] Nam ibi deorum ſimulacra, quippe ludi id genus Religionis pars erant.

Faculantur] Mittuntur, more veterum *jaculare*, ut alia pæne infinita.

Extrinſecus orta] Error à corrupto exemplari, quo uſus eſt Typograph. vel puer enim videat legendum *intrinſecus*.

In promptu quoniam eſt in prima fronte locata] Reſtius, qui ſic diſtinguit, *In promptu quoniam eſt, in prima*, &c.

Eſſe in imaginibus conſiſtere eorum] Τὸ *conſiſtere* eorum eſſe in imaginibus. Ἑλληνισμὸς.

Oſtendi eſt nulla poteſtas] Melius Lamb. *hiſcendi eſt nulla poteſtas.*

Quam quæ primum oculi] Summum cacumen concretorum.

Panaces] Vulgo *panacea.*

Sponte ſua gignuntur] Ex mixtione & συγκρίσεως.

Mulcentes] Simeo Boſius Vir Clariſſimus, cui emendationem Epiſtolarum ad Atticum debemus, legi probabat *mulcantes*; optimè, ſi quid ſapio.

Mundi] Cœli.

Nam ſæpe gigantum, &c. *bellua nimbos*] Hæc ex *Nubibus* Ariſtophanis adumbrata putem.

Cedant] Subaudiendum, *oſtendamus*, aut tale aliquid.

In

In primis] Ut ἤδη, αὐτίκα, *jam*, &c. Notandum; significat enim *Exempli gratia*.

Cœli cavernas] Alii locum Varronis protulerunt; ego item alium ex Manilio in I.

Est igitur tellus mediam sortita cavernam
Aeris Ex Lucretio.

Longo spatio brevis hora teratur] Momento temporis magnum spatium conficiatur.

Numine] Nutu, motu. Jam alibi, & apud Virgilium.

Immemorabile] Ἀνεκδιήγητον, inexplicabile, immensum.

Protelo] Motu continuato.

Parvola causſa] Vide Emendationes.

Puncto dici] Ἐν ἀκαρεῖ. *Dies* tempus est.

Emissum] Emissionem, ejaculationem, ἐκπήδησιν.

Sub divo splendor aquai] Sed longe mirabilius quod inquietus illic aquæ motus per reflexionem in laquear tam varias sui species ejaculatur. Virgilii versus notiores sunt, quam ut transcribi debeant: *Sicut aquæ tremulum labris*, &c.

Perpetuoq;] Id est, *Quinetiam*, &c.

Nec variæ cessant voces] Contra miracula vanæ illorum credulitatis, qui à se illud aut illud auditum dicerent, cum tamen nemo homo ibi adesset.

Acies perlabitur omnes] Legendum necessario *omnis*, non *omnes*; quod ostendi facile erat, ni Gassendus ὁ πάνυ id jam transactum dedisset pag. 284. Physiologiæ.

Universum] Pro, *universum*; neque id mirandum magis quam *dextrorsum*, *sursum*, &c. pro dextrovorsum, supravorsum, &c.

Aliquæ res] Ex antiqua Latinitate pro *aliqua*.

Colorem] Intellige superficiem; neque enim *colorem tactu*, &c.

Apertum] Liberum.

Hunc omnem] Faciet ad probationem illius quod pag. 99. dictum est, ad ea, *Acies perlabitur omnes*.

Persona]

Perſona] Quæ olim è *gypſo & luto figulari* fiebat. Res è Comicis Græcis notiſſima.

Docet] *Efficit*, &, ut alibi loquitur, *curat*.

Compoſituras] Συναρμογάς.

Inſinuando] Παθητικῶς. inſinuantur, jam alibi.

Arquati] Ictérici.

I. *Quaſi in ignem lana trahatur*] Proverbium Græcum, quo uſus Plato. ξαίνειν εἰς πῦρ, de re inutili, ἀνηνύτῳ, & quæ abſolvi non poſſit. Quod autem exiſtimavit Eraſmus ξαίνειν εἰς πῦρ eſſe, *ignem diſſecare*, *ignem diverberare*, alibi erat cum id ſcriberet.

Nec tamen hîc oculos] Senſus enim certos eſſe defendebat Epicurus; at ex opinatu animorum naſci falſa illorum judicia. Senſus autem omnes ſunt ἄλογοι; quare non judicant.

Extanteſq; procul] Huc apprime facit, quod de freto Siculo ſcribit Juſtinus.

Corpora mirando] Vide Emendationes.

Obeunt] Ultro citroque moventur.

Ratione] Λογικῶς, *ratione*.

II. *Mutare*] Notandum ab Interpretibus fuerat: iſtud *mutare* imitatio Græci ſermonis eſt, γῆν ἀμείβειν, item ἄλλην ἄλλου ἀμείβεσθαι, &c. Plato, Plutarch. Lucianus. Ita apud Herodotum in Terpſichore τὰς δύρας ἀμείβειν, *ingredi* quem locum Valla minus bene convertit. Locus eſt pag. 314. edit. Aubrianæ.

Severa ſilentia noctis] Non erat cur locum hunc mutari vellet Lambinus: Nec enim eſt ut quidquam homini poetæ placeat magis quam Severum illud noctis ſilentium; *Morne ſilence de la nuict*.

Nam nihil egregius] Hi duo verſus ab imperita manu ſunt; itaque delendi.

Qui capite ipſe ſuo inſtituit veſtigia retro] Locus ſane luculentiſſimus: & quem Vir Doctus ſollicitare non debuerat. Qui manibus ingrediuntur, prono in terram capite, quod hiſtrionum pueri vulgo faciunt, non niſi retro incedere poſſunt. Quod facile ad expli-

explicandam Lucretii ſententiam transferre poſſis.

Hoc] Scilicet, τὸ μηδὲν εἶναι.

Seorſum] Unicuique ſingillatim, ita ut hanc aut illam qualitatem ſenſus quidam noſcat, ille alter non poſſit.

Nec ipſi ſeſe reprehendere poterunt] Sunt enim inter ſe ἰσόδυνα, uti illos vocabat Epicurus.

Arteria] Τραχεῖα, neque enim minus analogum eſt τὸ ἀρτηριῶδες, quam ἡ ἀορτή.

Rauca ſatis] Verſus πάθος.

III. *Retrocita cornua*] Al. *barbara*. Hunc verſum Lucretio abjudicat Lambinus: ſed Lucretius, opinor, ſi viveret, ad alios judices provocaret. Interpres ſcilicet non viderat, neque multi vident, qui tandem illud ſit, *retrocita barbara*, vel *retrocita cornua*. At ego videor firmare poſſe, intelligi illud inſtrumentum muſicum, Syriacæ, opinor, originis, quod *ſacbute*, vel *ſaque-boute*, vocamus à veteri voce Gallica *ſaquer* quod trahere eſt, & *bouter* quod pulſare ſignificat. Qui inſtrumentum illud muſicum norunt, facile intelligent cur *retrocita* dicatur à Lucretio. Si qui meliora dabunt, paratus illis apud me plauſus eſt.

Vallibus, &c.] Vide Emendationes.

Percurrit] Quod neceſſe eſt, ſi fiſtula compoſita utaris, qualis erat, *fiſtula comparibus ſeptem compacta cicutis*.

Avidum auricularum] Id eſt, Omnes homines portenta & miracula libenter narrant; eaque à multis audiri jucundiſſimum illis eſt.

Hæc queis ſentimus] Vide Emendationes.

Linguæ ſuadentia templa] Satis audax metaphora videri queat, templum linguæ pro palato; ſed omnis locus extenſus & patens in veteri Latio templum dicebatur. Deinde τὸ ὑπερῷον ſeu ὑπερῷα, qua voce Græci palatum ſignificant, ut & ἐρανὸς, non minoris audaciæ videri debent, quamquam non aliter pedeſtres ſcriptores loquebantur. Quid autem, Poetæ non liceat illuſtri aliqua ſimilitudine aut meta-

metaphora; &c. rem variare?

IV. *Differitas*] Hujus vocis exemplum nullibi nisi apud unum Arnobium reperias; is enim Lucretium libenter imitabatur. *Ita autem formatur* Differitas, inquit Gifanius, *quemadmodum à* prodigus *fit* prodigitas *apud Lucilium*. Sed Fallitur. Nam τὸ *prodigitas* à *prodigus* non magis mirabile sit, quam à *bonus bonitas*, à *cupidus cupiditas*. Itaq; ἄμεινον διάφερον. Nam aut *differitas* nasci potuit ex *differo*, *differitum*, ut à *facio facilitas*, à *pudet puditum puditas* apud Varronem, citante Nonio. Quippe olim à *fero* dicebant *feritum*, unde *offerumentũ*, quod Diis offerebatur apud Festum, id est, *offerimentum*, *u* pro *I*, ut *optumus*, *maxumus*, &c. Aut etiam à διάτορος manarit, unde analogῶς διατορότης, ex quo *differitas*. Neque vero adeo mirum est τὸ *differ*, cum usus hodieque retineat, *herbifer*, *armifer*, *umbrifer*, *sacrifer*, &c. ut *scutiger* & *armiger*. Quare à *differ* erit *differitas*, ut à *tener* fit *teneritas*: quam vocem à Varrone usurpatam scimus, ut à Tertulliano.

Serpens hominis contacta salivis disperit] Id vulgo fertur, creditur que à multis, quamquam sæpe expertus nihil tale animadverterim.

Agam primum] Operarum erratum est: scribe, *agam. Primum*.

Promissa canum vis] Id est *immissa*. Inde ἀποπτῆρες pro venatoribus apud Callimachum, & ἀπάγειν apud Plutarch. in Apophthegm. pro *venatum ducere*, seu *promittere*.

Anser] Nota historia est, Capitolium ab anseribus servatum Gallis adscendentibus.

Majoribus principiis voci] Id est, Majoribus principiis quam sunt vocis principia.

Refrigescit plaga] Ad hoc referri debet illud quod de loco quodam Xenophontis alibi notavi, ubi θηρεῦον pessime ab Interpretibus acceptum est. Nam *vestigia ferarum*, seu odorem impressum à corpore quiescentis feræ significat; cæterum per *plagam calidam* intelli-

lige

lige recentiorem, atque adeo actuosiorem seu efficacem magis. In eo autem Poetice loquitur. Constat intensissimum frigus obstare effusioni liberiori odorum.

Percipiunt] Penetrant, ut *ægritudo me percipit*, jam libi.

Reddita vitai] Vide Emendationes.

Meminisse jacet] Tè meminisse, memoria.

Lethi potitum] Ita sæpe Plautus in Captivis, *Potitus hostium* pro, in potestatem hostium redactus.

Tanta est] Infra, sed suo loco, legitur hic versus. At illi alii duo, *tantaque sensibili*, &, *copia*, &c. delendi.

Arte madent] Arte instructa sunt; metaphora à re infectoria (quamquam & cibi percocti *madere* dicantur Plauto & aliis) eadem ratione *Lana bibere succum* dicitur Horat. & Virgil. Ita & Tertullianus de fraternitate Christianorum *qui unum* (id est eundem) *spiritum biberunt sanctitatis*, & in lib. de pudicitia, *Ebibere notitiam Apostoli*. Eadem metaphora à re infectoria Platoni placuit in policitis pag. 57. edit. Læmarianæ. Sed urgent Operæ, & indicasse satis est.

Cum sentimus id] Versus spurius, cujus sententia stare non potest.

V. *Istud in his rebus*] Vide Emendationes. Cæterum, si quod in Physicis Epicuri maxime improbabile est, hoc ipsum, quod hic asserit Lucretius, tale est. Sed quamobrem ita judicavit? Videlicet (hæc mea sententia est, alii fortasse aliam afferent) si Stoicorum opinionem secutus fuisset, videbat sibi necessario admittendam esse Providentiam; quæ ex consideratione & usu partium humani corporis elucescit maxime. Inde est quod dicere soleo, Galeni librum de *usu partium* ad comparandam Dei ejusque providentiæ cognitionem longe plus prodesse, quam omnes omnino aliorum libros, qui

ſuper iis rubus conſcripti à veteribus fuerint.

Ut facere poſſimus quæ foret uſus] Iſtud *foret* ſatis probare videtur, legendum, non *poſſimus*, ſed *poſſemus*; Neque ut aliter loquamur ratio ipſa ſinat. Quis enim eum ferat qui ſic ſcripſerit, *Membra ideo nobis data eſſe aiunt ut illis utamur ſi opus eſſet*; dicendum enim fuit, *ut illis uteremur*. Scribe itaque *poſſemus*.

Caput

CAPUT II.

I. *Vetus lectio necessario revocanda.* II. *De versibus illis Lucretii in Quarto, quibus nonnulli tantopere offenduntur.* III. *Locus Lucretii à Palmerio male intellectus.* IV. *Emendatio nova in Lucret. tentata.* V. *Aristophanes in Pluto emendatus & ejus Scholiast. excussus.* VI. *Ovid. emendatur in I. Tristium; ibique interpres reprehenditur.*

D*Aret objectum primai læva per artem*] Nihil fortasse est quamobrem hic aliud quam quod prima fronte apparet quæratur; sed nec abs re tamen fuerit dicere, clypeatos olim, & præcipue peltastas, discursare per hostilia castra solitos, eo tantum fine ut obvios protruderent, quo cæteræ copiæ disturbatos jam & perculsos aggrederentur.

Vitaque] Ita hoc loco usurpat *vitam* vt Græci τὸν βίον, non ζωὴν, pro experientia scilicet & πράξει τῶν ἐν τῷ βίῳ.

Corporis ipsa natura] *Ipsa*, id est, per sese, ultro δὶ ἑαυτῆς.

Sed plurima] Legendum omnino *pluria*, id est plura.

Proporro] Deinceps, ἑξῆς δὲ.

Velis ventoq; feratur] Ut hic versus cum superiori omnino consonet, (*his rebus utrinq; duabus*) optime conjecit Vir. Max. legendum, *remis veloque*,

alioqui velis & vento una eademque res ſignificaretur. Illum adibis in Phyſiologia pag. 537.

Tympana] Machina notiſſima eſt ex Lexico Vitruviano Bernardini Baldi Urbinatis.

Ille ſomnus] Non temere ponitur *Ille*, ἐξοχὴν enim ſignificat ut alibi; à quo ſcilicet tot & tanta in humanum genus promanant bona.

Reconflari ſenſus] Hic locus id confirmabit quod antea contra Gifanii ſententiam dictum eſt de *accenſis ſenſibus*. Nam *reconflari* eadem metaphora eſt ac *rurſus accendi*.

Suffulciat artus] Horat. *Stomacho fultura ruenti*.

Sæpe etiam] Expungendus eſt hic verſus.

Contuſa] Muret. *Concuſſa*.

In qua ratione] Meditatione, occupatione.

Cernere bellum] Certare, decernere, *&c.*

Agere hoc] De ratione Philoſophica ſcribere.

Et quicumq; dies multos] In hanc rem lepidiſſima hiſtoria eſt apud Lucianum.

Tunc quaſi carceribus] Verſus ſpurius.

Venantum] Venatorum, ut *medentes* pro medicis.

Accipitres viſæ] Dicebant enim *hæc accipitris*.

Obeunt] Obire videntur.

Puſi] Puri, puſi, pueri, legi poteſt; eadem enim omnium ſignificatio.

Dolia curta] In urbe populoſiſſima, ſi qua unquam fuit (Romam dico) dolia in angulis plateārum erant, in quæ peregrini homines vel cives, qui de faciendo domi lotio (ſic enim loqui ſolent Latini) antequam in publicum prodirent non cogitarant, veſicam exonerare ſoliti fuerunt. Unice ad hunc Lucretii locum facit quod apud Macrobium legere eſt lib. 3. c. 17. *Curta* autem ſemifracta, *&c.* latis ad eos uſus apta. Cæterum illa dolia lateritia erant, vel figlini operis, non lignea.

Humorem ſuccatum] Honeſte poſitum pro lotio. Notum quid ſic *ſuccus* & *ſuccare*, ubi de vino & laticibus percolandis agitur. Gall. *une chauſſe*.

Babylo-

Babylonica magnifico splendore] Babylonica tapetia magnifica & splendida, ut apud Virgil. *Equos splendore nivali.* in Æneid.

Ætatis freta] Ætatis æstus & fervor, Adolescentia scilicet.

Ipsa dies] Matura rebus Venereis ætas.

E corpore quoq;] Corpus persona est, *Salvete optima corpora.* Ennius.

Loca turgida] Sæpius de muliere, quam de viro occurrit.

Transactis omnibus rebus] Quasi τὴν Ἀφροδίτην τελέσαντες, uti optimum scriptorem, & harum rerum peritum loqui scimus.

Decedit corpore toto] *Toto*, inquit, quod non temere. Hinc itaque sæpissime fit, ut mutulati parte aliqua corporis mutilatos etiam gignant; quod certissimis exemplis probari posset; nisi id alii fecissent. Semen itaque ex omnibus membris; Neque aliter sensisse Tertullianum constat, uti ostendit locus quidam, qui à me superius allatus est, cum tamen alia res ageretur.

Incitat inritans] Delendus versus.

Namq;] Hunc versum cum duobus sequentibus expunge.

Muliebribus] *Mollicellis, delicatis, quæ meram spirent Cyprin.*

Hæc Venus est nobis] Hæc cupido, Veneris nomine dicitur.

Illæ] Illius.

I. *Frigida cura*] Necessario revocandam arbitror lectionem MS. *fervida*; eam certe quilibet probabit, qui unquam ex animi sententia dixit, *Nunc scio quid sit amor.....* Cura illa, de amore dico, fervida est, *coquit, urit ille nitor,* μαλερὸν βέλος, πυρόεντα βέλεμνα, πυρὶ πάντα βέβαπται. Post illam *dulcedinem* tum *anxiferæ curæ* succedunt, uti Cicero vocavit. Locus Horatii, *Frigida curarum fomenta relinquere posses*, qui ab interprete allatus est, hauddum

etiam odorari potui quo pertineat; Nihil enim ad Lucretium. *&c.*

II. *Sed fugitare decet*] In toto Latio, quantum quantum eſt, nihil, ut opinor, quidquam legas, quod æque legi oporteat, atque eos verſus qui hunc ſequuntur. Sed tamen reperti olim fuere nonnulli, hodieque reperiuntur ejus generis bene multi, qui illos ab oculis hominum, ſi fieri queat, removendos eſſe contendant, quaſi ſi inſigni quadam turpitudine ſcateant. Miſerum itaque poetam noſtrum, cujus tam fugiferum, tamque ſalutare conſilium, adeo improſperos eventus habeat. Quamvis enim totis exclamet fauces,

Sirenas hilarem navigantium pœnam,
Blandaſq; mortes, gaudiumq; crudele,
Effugite, ô miſeri, tortumq; ab littore funem
Rumpite;

Quamvis tot argumentis probarit, certiſſimam homini peſtem ab re Venerea eſſe, atque adeo cane pejus & angue vitari oportere nugivendulas iſtas mullerculas, quæ ſuos amatores offrenatos ductitant; Quamvis rem, famam, ſanam mentis corporiſque valetudinem, ea via defluere oſtenderit; Tamen id ubi præſtitit, ibi tum Viri boni, Heus, (inquiunt, & quem longe quidem) fuge turpia, obſcena dicta, *ſpurcidicos, immemorabiles verſus, amationes*, &c. Sed, ô boni, ſi boni eſtis, nihil hic ſpurcidicum, nihil immemorabile; Si quid tale videbitur, id vitio legentis, non poetæ adſcribendum erit. Hoc certe videor affirmare poſſe, Si, quæ à Lucretio hic ſcribuntur, ea pro fœdis & flagitioſis dictis habebuntur, longe illis turpiora, longeque fœdiora reperiri in eo libro poſſe, quem nemo ſine præſenti famæ periculo reprehendat. At enim, ſentio, Virum illum ſanctiſſimum, quem appellare, nunc quidem, haud ſane magnopere attinet, dicent ea gratia rem ipſam, quamvis turpiſſimam, tam aperte tamque perſpicue tractaſſe, ut ex tanta tamque flagitioſa deſcriptionis fœditate

ditate vitium illud magis averſabile fieret. Fateor, neque unquam aliter ſenſi: Sed Lucretius quo fine ſcripſerat? an ut lenoninas operas præberet, & ex peſſimo omnium mercimonio rem faceret auctiorem? Hoc quidem multis temporibus alii poetæ fecere, quibus profuit, & nunc fortaſſe nonnullis prodeſt; Sed vitæ integritas, gravitaſque morum, ac tot ſaluberrima præcepta hic illic per totum opus ſparſa, hujuſmodi ſuſpicionem longe à Lucretio amoliuntur. Paucis dicendum; vin' ſcire quod ipſi conſilium fuerit? En tibi:

Sed fugitare decet ſimulacra & pabula amoris
Abſterrere ſibi, atq; alio convertere mentem;
Nam certa & pura eſt ſanis magis inde voluptas
Quam miſeris: Etenim potiundi tempore in ipſo
Fluctuat incertis erroribus ardor amantum;
Nec reperire malum id poſſunt quæ machina vincat.
Uſq; adeo incerti tabeſcunt volnere cæco.
Adde quod abſumunt vires, pereuntq; labore,
Adde quod alterius ſub nutu degitur ætas.
Labitur interea res, & vadimonia fiunt;
Languent officia, atq; ægrotat fama vacillans.
Si neſcis, etiam *medio de fonte leporum*
Surgit amari aliquid, quod in ipſis floribus angat.
Aut quod conſcius ipſe animus ſe forte remordet,
Deſidioſe agere ætatem, luſtriſq; perire;
Aut quod in ambiguo verbum jaculata reliquit;
Quod cupide affixum cordi viveſcit ut ignis;
Unde ſit, *ut melius* multo *vigilare ſit ante,*
Quàm docui ratione, cavereq; ne inlaqueet.

Ain' tu, Lector, qui ita loquantur, eos *hortatores ſcelerum* vocemus, an dehortatores ſimul facundiſſimos, ſimul acerrimos?

Converſum] Al. melius, *conceptum.*

Inveteraſcit] Ita Terent. *feci ut inveteraſcerent*, id eſt, viverent, diu deſiderarentur atque expeterentur. Ita etiam Tullius.

Miſeris] Amore perditis.

Rabies illæ] Rabiei illius. Sic enim nomina quintæ olim inflectebantur. *Dies*, gen. *Dies*, vel *Die*, vel *Dii*; Veteres passim.

Pœnas frangit] Doloris, & morsiuncularum stimulos minuit.

Tenuia quæ vento spes raptat sæpe misella] Vide Emendatione.

III. *Deniq; conlatis membris cum flore fruuntur.*

Ætatis] Amicus quidam meus monuit, hunc locum ita à Palmerio legi:

Deniq; conlatis membris cum flore luuntur

Ætatis..... *Luuntur* autem erit λύονται· *flos ætatis* significabit τὸν γοῦν, seu, ut lepide vocabat Lucilius, *Mutonis lacrymas*. Rem bellam scilicet, & ter bella! Vides, præclara ingenia non amant quod in medio positum est; Quid enim facilius, Latiniusque, quam *frui ætatula*, *flore ætatis frui*? Quare Palmerio comes alius quærendus est; solus eo.

Machina] Græcum est; τὶς μηχανὴ, τὶ μῆχος; Res nota.

Ægrotat fama] Græcorum imitatio. Eurip. Med. νοσεῖ τὰ εἰλατατα. Aristoph. νοσεῖ τὸ διάτορον. Latini imitati sunt; sed loci ab aliis notari fuere.

IV. *Unguenta*] Vide Emendationes. Cum autem τὰ *unguenta* locum hic habere nequeat, fortasse legi possit *Tyrrhena*. Noti sunt Tyrrheni seu Tusci calcei, ut & Sicyonii. Utrique enim & splendidorum hominum erant & delicatiorum.

Thalassina] Cærulei quidem coloris, sed qui viridantis aliquid habeat.

Bene parta] Terent. *Bene parta mei patris*. Locum Plauti in quo meretrices *fundis exornatæ incedunt*, protulit Interpres; ei hunc Ovidii addas licet, quo de puella conqueritur amator:

Illud & illud habet: nec eâ contenta rapinâ
Sub titulum nostros misit avara Lares.

Id est, ita effecit, ut ædes meæ postscriptæ fuerint venales.

Anade-

Anademata] Redimicula, fasciolæ, catenulæ, *&c.*

Melitenſia, Ceaq;] Veſtium genera, ab inſulis unde advehebantur. Diodor. alicubi. Locus Ciceronis notiſſimus, ut & ille aliter Plinii. Cæterum hæc lectio à Turnebo conſtituta fuit.

Eximia veſte convivia] Convivia, quorum veſtes ſtragulæ, culcitræ, pulvinaria, *&c.* exquiſiti operis ſunt.

In amore proprio] Amor proprius eſt, cum quis à muliercula ita amatur, ut omnes alios illa abs ſe ſegreget; Cui opponit Lucretius *amorem averſum & inopem*, id eſt, in quo multa tibi adverſa ſint, quique ἀπαχθείαν afferat.

Prendere quæ poſſis] Hæc mala in amore felici ſunt; quid in averſo? tot tantæque ibi ſunt calamitates, ut nemo non illas facile pervideat.

Nam hoc faciunt homines] Hæc particula *Nam* refertur ad τὸ, *Niſi tute obvius obſtes*, &c. id eſt, niſi tute ipſe tibi fucum facias, & amiculæ ea tribuas animi corporiſque bona quæ non habeat. In eam rem locus inſignis eſt apud Platonem, in V. Politicorum, unde ea hauſta quæ à Plutarcho in lib. περὶ τῆς ἀκράτου, ut & in lib. de diſcrimine amici ab adulatore, & quæ ab Ariſtæneto in Epiſt. 18. ſcripta fuere; Sed quæ propter temporis anguſtias & morem meum nolim tranſcribere; ut nec Ovidiana ex II. Artis, ab illo verſu,

Parcite præcipue vitia exprobrare puellis, &c.

Atq; alios alii irident, &c.] Hos tres versus deleri velit Lambinus; at ego nolim; ſunt enim Lucretiani & optimi ſenſus. Amatore quidam ſuadent amico ſuo, qui deformem puellam amet, ut propitiam ſibi Venerem faciat, à qua hujuſmodi amor immiſſus ſit, cum interim ipſi minus amabilem, minus venuſtam, ament, *&c.*

Nigra μελίχρους eſt] Quæ plane nigra eſt eam μελίχρων vocant, id eſt colore mellis, ſeu fuſcum. Ovid. *fuſca vocetur.*

Nigrior Illyrica cui pice ſanguis erit.

Immunda & fœtida, ἀκόσμους] Quæ prorſus immunda eſt, ejus vitium nobis ipſis occultamus, nam ἄκοσμον vocare ſolemus, quæ cultum & nimiam ornamentorum curam reſpuat.

Cæſia παλλάδιον] Oculi cæſii, ſeu *noctuini* (locus Plauti notus eſt) non probabantur. Ut tale vitium levarent, amicam ſuam *parvulam Pallada* vocabant, γλαυκῶπιν Pallas Homero millies.

Δορκάς] Capream vocabant, quæ nervoſior eſſet & quodammodo lignea.

Parvula, pumilio, χαρίτων ἴα] Quæ parvula & pumila ſit, dicunt eam eſſe ἴαν χαρίτων, totam ex ſale, & facetiis & elegentia conſtare. Cæterum χαρίτων μία, vel ἴα legas nil intereſt.

Magna, &c.] Quæ talis eſt, eam καταπληξίν, quaſi *terribilem*, &c. locus ex *Cantico Canticorum* hic proferri poſſet. *Plenam* autem *honoris* intelligo venerandam, vel quæ ſolo aſpectu reverentiam in animis virorum ingeneret.

Balba, loqui non quit, τραυλίζει] Si qua ita balba eſt ut vix loqui poſſit, dicunt eam τραυλίζειν. Eſt autem leviſſimum oris vitium τραυλισμός, quale in Alcibiade fuiſſe docent Ariſtoph. & Plutarch. at ψελλισμὸς dicitur, cum præceps balburies facta eſt: τραυλὸς circa literam R. labitur, ut ὁρᾷς pro ὁδᾷς ψελλὸς autem totas aliquando ſyllabas obterit, & miſere perdit.

Muta, pudens eſt] Si qua eſt pæne muta, pudentem eſſe dicimus. Præ pudore non libenter loquitur, aiunt.

At flagrans] Ardentior paulo, & neſcio quomodo inquieta.

Odioſa] Importuna, &c. eam λαμπάδιον vocamus; cujus faces è picea, &c. crepitant: nam apud veteres fax è ligno fiſſili & *inſpicato*, ut Virgilius vocat, fiebat, ſine cera, reſina, &c.

Ἄχνη ἐρωμένη] Amaſia Græce ἐρωμένη, dicitur,

tur, sed ἐρωμένιον amasiola, seu amicula, ἰσχνὸς vero inter macrum & habitiorem est; quod plerique non observant. Gracilem vocavit Ovidius. *Sit gracilis macie quæ male viva suâ est.* Locum autem Lucretii in oculis habebat Ovidius. Tale aliquid est in illo Lucilii *Vix vivo homini ac monogrammo.*

Ῥαδινὴ vero est, jam mortua tussi] Quia tussis, postquam in ἕξιν abiit, aut certe diuturnior est, corpora tenuat; ideo, ut hoc vitium verbis minuerent, puellas ejusmodi ῥαδινας vocabant. Unde à Theocrito Cyparissi ῥαδιναὶ dicuntur; ubi ἐπιμήκεις καὶ λεπτὰς, ait significari Scholiastes.

At gemina & mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho] Hunc locum laudat Arnobius lib. III. Ceres autem mammosa pingebatur; unde & illi solenne epithetum, τροφὸς, & causa in promptu est. Ceres ab Iaccho, id est Ceres ἡ τοῦ Ἰάκχου, quam scilicet Iacchus seu Bacchus amavit. *Ipsa* autem comparationem ἀκριβεστάτην innuit, ita ut ejusmodi puellam dicas esse pæne *ipsammet* Cererem. Per geminam autem intellige corpulentiorem & pleniorem, ut *duplex ficus* Horat. & *duplex spina* Virgil. in Georg. de boni equi signis; quod ille à Varrone habuit lib. II. R. R. c. 7. quamquam hoc posterius aliter intelligi possit.

Simula σιλήνη] Quia fere simi pingebantur Sileni, Bacchi comites, ut & Satyri. Sileni seniores & Satyrorum magistri. Vide Casaubonum in aureolo libello de Satyrica, &c.

Labiosa φίλημα] Inter blanditias erat, *meum osculum, meum suavium*, φίλημα, φιλημάτιον, & labiosæ habent quî osculentur.

V. *Cætera de genere hoc longum est si dicere coner*] Cætera de genere hoc *pæne infinita sunt*, neque illa *attingere coner*; sed optimi scriptoris locum emendabo, qui hodie à nemine intelligitur. Apud Aristophanem in Pluto anus quædam est facetis sane & lepidis morata moribus. Ei olim adolescens quidam

fuerit

fuerat, formoſus ſane & ſtrenuus, quique res ipſius ex ſententia procurabat; Id quandiu factum eſt, tandiu nulla inter eos ſimultas, jurgium nullum, querela fuit nulla. Sed *mala ætas, mala merx,* inquit Comicus; neque libenter vetulam amet qui potiorem conditionem habeat. Itaque amaſius ille bonæ mulierculæ ubi primum habere cœpit unde res conſtabiliret ſuas & ſibi meliuſcule faceret, diſerta miſella animum ſuum alio contulit; quæ res amiculam ita perculit, ut eo dolore amens & plane perdita cœlo terræque ærumnas narraret ſuas, ut in Medea Ennius & Eurip. dixerunt. Ibi autem cum chorum adiiſſet, inter cæteras verborum delicias, quibus ad ſeſe uſum eſſe olim adoleſcentem commemorat, ſe ab illo vocari ſolitam eſſe ait *Nitarium* & *Batium*.

Καὶ τὴν Δί', ἐπειδὰν λυπρόν γ' αἰσθοιτό με,
Νιτάριον ἂν κἀβάτιον ἐπεκαλεῖτο.
Et per Jovem, ſicubi me triſtem cerneret,
Nitarion appellabat, aut Batium ſuum.

Quæritur itaque quid ſit Nitarium, quid ſit Batium. Alii alia fortaſſe conferent, nos ea, Lector, quæ jam jam leges. Scripſit olim Symmachus, Ariſtophanis Interpres, ideo *Nitarium* vocatam fuiſſe amiculam, quod Nitarus quidam ob mollitiem famoſus fuerit. Sed contra judicium faciat qui amiculæ blandiens, eam aut Bathylli nomine, aut Ganymedis, vocaverit; Quare ridicule Terentianus ille Thraſo fecit, qui coram Thaide auſus ſit dicere, *Ego illum Eunuchum, ſi ſit opus, vel ſobrius.* Alii autem qui eam ſententiam Symmachi probare non poſſent, Nitarium plantæ genus eſſe dixerunt, unde nullus eſſe ſenſus poſſit, niſi, [Me quaſi pro floribus habebat,] rem plane fatuam & imperito magiſtello dignam: Φάναι ἐνταῦθα, ὅτι, ὡς ἄνθη ἐχέτω με, inquit. Didymus autem ſcribit *Nitarium & Batium* eſſe blanda dicta, quibus mulierculas delinibant ΝΙΤΑΡΙΟΝ ΔΕ ΝΕΟΤΤΙΟΝ, ὁτιοῦν καλόν. Alii vero ἀνατολάτται homines aiunt βατάλην ſignificare ἕδραν, podicem ſcilicet, atque inde

inde βαττὰν vocatam illam mulierem fuiſſe; quod ita ridiculum eſt & ineptum, nihil ut ineptius quidquam fingi queat, ut ne de turpiſſima imagine dicam. Quin & vocem illam ſignificare fatuum aiunt, vel mollem & delicatum, uti *batus piſciculus* eſt (quem tamen eundem eſſe arbitror, qui apud nos *Raya* dicitur, non inter piſciculos habenda.) Denique pumilas mulieres βατίλας dictas fuiſſe aiunt; quod tamen Græci ſermonis ratio non patitur, dicendum enim fuit βατύλας, forma diminitiva à βαὺς exiguus. Et hæc quidem ab illis ſcripta fuere; Videamus ecquid aliquanto meliora ſint, quæ mihi in mentem. Legendum puto, non Νιτάριον, quod nihili eſt, ſed Νανάριον, id eſt, *anaticulam*, à νῆσσα, unde ex Dorico à νᾶσσα Latinum *anas* prodiit. Inter cæteras autem amatorculorum blanditias aves locum habebant; idque non apud Græcos & Italos tantum, ſed apud Hebræos ipſos, qui interdum belli homines erant. & columbulas & turtures in eam rem adhibebant. Sed de anaticula locus Plauti in Aſin. fuffecerit:

Dic igitur me anaticulam, columbam & catellum,
Hirundinem, moncdulam, paſſerculum.

Βάττον autem avicula etiam eſt, ea ipſa, opinor, quam *rubellinam* vocamus, aut alia quævis ex earum genere quæ βάτους ſeu rubetis aut ſpinetis delectantur. Hoc itaque mihi debebit Ariſtophanes, quod, quicuſcus antea à nemine intelligebatur, nunc planus erit & perſpicuus. Cæterum æquitatis meæ eſſe arbitror agnoſcere Didymum, doctiſſimum illum & laborioſiſſimum graminaticorum, non aliter olim ſenſiſſe, atq; nunc ſentio; ſed ab imperitis compilatoribus locus illius ita corruptus eſt, id ut hodie apparere nequeat. Nam in illis verbis τέττιγον ὀρνεὸν κεφάλαι, mendum eſt. Pro τέττιγον autem legendum νήττιον, quod idem eſt ac νανάριον ſeu *anticula*. Locus Scholiaſtæ κατὰ τόδε ſic habet: Σίμμαχός φησι, Νίτταρον πλὴν ὀπὸ μελαινῶν ὀνειδίζωνται ἐν τῇ ἕξις δράματι ὁ Βάτος· ἢ τὰς μικρὰς ἢ θηλείας, Βατύλλους ἔλεγον·

ἢ

καὶ Θεοπόμπου δραμάτιστι Βατύλη· τινὲς δὲ νιτάριον καὶ Βάτον εἶδε φυτῶν· θέλει οὖν εἰπεῖν ὅτι ὡς ἄνθη με εἶχε Δίδυμος δέ φησιν ὑποκορίσματα πρὸς γυναῖκας· νιτάριον δὲ, νιόττιον, οἱονεὶ κοράσιον, ἄλλως· φιλοφρονητικὴ ἡ προσφώνησις, βάταλον δὲ τὴν ἕδραν παρὰ καὶ τὸ βάτιον· τὸ δὲ συνεσταλμένως ἀναγινώσκειν, ἀνόητον, ἢ δύναται βάτον ἀντὶ τοῦ τρυφερὸν καὶ μαλακὸν, οἷος ὁ βάτος τὸ ἰχθύδιον.

Quoi Veneris, &c.] Cujus membra Venerem ipsam & omnes ejus suavitates adæquent.

Eadem turpi] Eadem ac turpis facit.

Quem si jam admissum] Vide Emendationes.

Veneres] Amiculas, *&c.*

Vitæ postscenia] Metaphora à theatro. De hac muliercularum cautione vide Ovid. de Remed.

Et si bello, &c.] Horum versuum hæc sententia est: Quin etiam, nisi plane difficilis est & morosa, satis multa apud illam videbis, quæ efficient ut magno nisu opus non sit ad deprehendenda corporis vitia; sed ea finet ut pervideas, sperans te non ita illis offensum iri, quippe quæ non unius mulieris propria sint, sed communia omnium.

Et commiscendo] Scio locum hunc à quodam tentatum esse, sed nil necesse fuit.

Volta] Pro *voltus*. Sic veteres, & jam, ni fallor, alibi Lucretius usurpavit.

Conflixit] Pro *commisit*, &c.

Origo] Sexus.

Nec divina satum] Contra illos qui sterilitatem mulieri aut viro à Diis immitti putabant.

Harmoniæ] Intellige temperamenti convenientiam, συναρμογὴν. Locus Epicratis in Antilaide apud Athenæum, quem citat Gifanius ad hunc versum nihil quidquam facit. Cum enim de Laide jam vetula loquens Epicrates scribit, Τὰς ἁρμονίας τε διαχαλᾷ τοῦ σώματος, ibi αἱ ἁρμονίαι nihil aliud sunt quam juncturæ & articuli corporis. Itaque risum debet Thraso Lambinianus, quod ei toties evenit, quoties Græca,

Græca, in quibus imperitiſſimus erat, voluit attingere; quod Index hominis facile oſtendat.

Pondus] Uteri pondus, fœtus eſt.

Genitaliter apta] Ita ut aliquid gignatur.

Clunibus ipſa] Vide Emendationes. Locus Lucilii hic adſcribi poſſit; ſed apud Nonium legatur.

Conjugibus noſtris] Etiamſi vulgo ferant cælibem vixiſſe Lucretium. Sed figura notiſſima eſt.

Nec divinitus eſt interdum] Iſtud *eſt* ob oſcitantia typothetæ ortum fuit, itaque tollendum.

Facile] Libenter. Terent. Ut ego illi *facile involem in capillum*!

VI. Et hæc quidem de amore Lucretius; in quibus explicandis ſi paulo brevior fui, prudens ſcienſque feci, qui viderem, ita comparatum eſſe totum illud negotium, ut ad illius intelligentiam nemo interprete opus habeat. Sed dum ſciens prudenſque pleraque tranſilio, aliquid mihi inſcienti & imprudenti evenit, quod nollem factum, fieri infectum ſi poſſet; Emendationem ſcilicet cujuſdam loci Ovidiani prætermiſi, qui & ingenii pleniſſimus eſt & elegantiorum hominum cura digniſſimus. Is in I. Triſtium legitur, Elegia I. ſub finem. In ea librum ſuum, quem in Urbem mittebat, alloquitur, eique mandata his verbis dat: *Poſtquam in muſeium noſtrum perveneris, ibi fratres tuos aſpicies, parve liber; quos ego eodem ſtudio quondam produxi; Pleroſq; omnes facile agnoveris, quippe qui titulos apertos oſtendant; ſed procul ab illis tres in intimo angulo latitantes videbis qui, &c. eos cave ſalutes; cum enim tot mihi calamitates attulerint, parenticidæ potius quam alio quovis nomine tibi vocandi erunt.* Sed poetam ipſum audire ſatius eſt: Sic igitur ſcribit:

Cum tamen in noſtrum fueris penetrale receptus,
Contigeriſq; tuam ſcrinia curva domum;
Adſpicies illic poſitos ex ordine fratres,
Quos ſtudium cunctos evigilavit idem.

Cætera

Cætera turba palam titulos oſtendit apertos,
Et ſua detectâ nomina fronte gerit.
Tres procul obſcura latitantes parte videbis,
Hi quoque, quod nemo neſcit, amare docent.

Otioſe, opinor, legiſti: Ecquid igitur ſentis vitium in poſtremo diſtricho eſſe?

Hi quoque, quod nemo neſcit, amare docent.

Qua enim ratione HI QUOQUE amare docent, cum tres tantum *artis amatoriæ* libros ab Ovidio ſcriptos eſſe conſtet? Quamobrem cum τὸ QUOQUE locum ibi habere nequeat, legendum, manuſcriptis, quantum eſt, reclamantibus,

Tres procul obſcura latitantes parte videbis;

Quos tandem, Ovidi?

HOS QUI, quod nemo neſcit, amare docent.

nos ſcilicet QUI de arte amandi tractarunt. Sed tandem ſit modus, & ad quintum Lucretii librum tranſeamus. Cæterum an hæc emendatio cuiquam uſque adhuc in mentem venerit, neſcio, niſi quod in editione 1661. nil tale animadverti; ut nec in omnium poſtrema, anni 1662. Sed in hac tamen aliquid reperi circa loci hujus explicationem, quod tale eſt, ut nil imperitius, nil homine mediocriter erudito indignius ſingi poſſit. Si certe ad illud exemplum cætera in eo libro ſe habent, tanto omnium peſſima editio eſt quanto omnium ſplendidiſſima. Hunc enim verſum, *quod nemo neſcit, amare docent*; ſic ibi explicatum reperiri, quaſi dixerit poeta, *Hi docent amare, quod opus à me compoſitum eſſe nemo ignorat*, ridicule. Sententia enim Ovidii fuit, libros illos id docere quod cuncti ſine omni magiſtrorum opera noverunt; quid? amare ſcilicet. Neque enim præceptore opus eſt, id ut addiſcas. O acutum hominis judicium, quiſquis notam adeo bellam ex Merula ſuo excerptam ibi adſcribendam curavit!

IN
Librum Quintum.

I. *Circa locum Lucretii erraſſe Lactantium.* II. *Epicurus* σωκρατίζων. III. Οἱ γῆν ὠνοῦντες τὸν κόσμον *apud Ariſtotelem, item* οἱ ῥέοντες *apud Platonem, qui?* IV. *Ovidii emendatio.* V. *Locus Lucretii male acceptus.* VI. Tardæ noctes *apud Virgil. ſunt noctes æſtivæ, atq; in eo interpretis Lucretiani error.* VII. *Gifanii & Lambini error.* VIII. Vivum ſepulcrum *apud Lucretium à Longino reprehenſum in Gorgia.* IX. *Conjectura in Lucretio.* X. *Verſus ſpurius nunc primum notatus.* XI. *Ut & alius.* XII. *Alia conjectura in Lucretio.* XIII. *Difficultas interpretis circa Lucretii locum ſublata.*

IN his duobus libris, qui ſuperſunt, Lector, eo brevior ero quam etiam in

in ſuperioribus fui, quod eorum materia nihil habeat difficultatis, aut omnia ad τὸ Epicuri ἐνδέχεται convertantur, quod ſemel dictum eſto. Deinde cuilibet liberum eſt ea legere, quæ fuſe à Viro Maximo in libris de Phyſiologia ſcripta ſunt.

Fingere laudes] Vide Emendationes. Manil. I. *In cœlo vibrantia fulmina fingunt.*

Ejus] Epicurum intelligit.

I. *Deus ille fuit*] Errat Lactantius, qui exiſtimaverit hæc de Epicuro ſcripta non fuiſſe, ſed de Pythagora, Thalete, aut *&c.* Id certe refellit verſus ille, *Cujus ego ingreſſus veſtigia*, qui mox occurret. Hunc autem locum prorſus reſpiciebat Cicero, cum in I. Tuſcul. ſcripſit: *Quæ quidem cogitans, ſoleo ſæpe mirari nonnullorum inſolentiam Philoſophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, ejuſq; inventori & principi gratias exultantes agunt, eumq; VENERANTUR UT DEUM. Liberatos enim ſe per eum dicunt* GRAVISSIMIS DOMINIS, *&c.* Hoc notaſſe profuerit.

In tam tranquillo, &c.] Tale aliquid apud Lucilium; ſed & apud Terentium idem legas.

Reperta] Εὑρήματα. Inſtituiſſe, invenîſſe.

Etiamnunc] Id hodieque verum eſt; nam vix ſexta orbis pars triticum novit.

Vivi] *Agitari vita* haud poterat.

Quid Numeanus, &c.] De Herculis laboribus ageretur, niſi pueri iſthæc noſſent; & alio properandum.

Hiatus] Λέων χάσμα ὀδόντων. Anacreon.

Diomedis] Thracem Diomedem intellige.

Pelageque ſevera] Στυγιὸν πέλαγος, *amnemque ſeverum*

ſeverum, Virgil. de Acheronte.

Quo neq; noſter adit quiſquam] Cicero certe aſſerit ſua tempeſtate non latius navigari ſolere quam ab oſtiis Ponti Euxini ad Columnas Herculis.

Quæ loca] Subaudi *tamen*. Quæ *tamen* loca.

Inſinuandum] Prælia inſinuandum, id eſt, ſubeunda ſunt prœlia.

Cuppedinis] Cupiditatis.

Perinde] Similiter. *Non armis*] Ut Herculis. *De divis*] Librum Epicuri περὶ ὁσιότητος intelligit. *Sed ſimulacra*] Quæ *ſimulacra* vulgus pro animis à corpore ſeparatis accipit. Vide Gafarelli collectionem de *Taliſmanis*. *Huc*] Junge cum *ne Ut*, verſu ſequenti. Itaque mundum eſſe *interibilem* (ſic loquitur Tertullianus,) nunc probabit.

Quæ nullo tempore] Intellige Chimæras, Centauros, Scyllas, Hermaphroditum, *&c.*

Veſci] Uti. Locus à Lambino reſtitutus.

II. *Quæ ſupra caput ætheréis*] Plane ut Socrates. Itaque quod vulgo Socrati ab aliis tributum eſt, id Epicuro tribuit Tertullianus lib. II. ad Nationes. *Sed Epicurus qui dixerat*, Quæ ſuper nos nihil ad nos, *cum & ipſe cœlum aſpicere deſiderat, ſolis orbem pedalem deprehendit*, &c.

Dominos acres] Deos. Vide ſupra locum Cicer. ex I. Tuſcul.

Una dies dabit exitio] Ovid. ex hoc fonte hauſerat, *Exitio terras cum dabit una dies.*

Exitium] Subaudi τὸ, nempe, *&c.* *Ante*] Junge cum *inſolitam*. *Viſu*] Viſui. *Nec jacere endo manus*] Jacere in manus, id eſt ſenſibus ſubjicere; probare teſtimonio ſenſuum, quæ *via proximo*, id eſt tuta & compendioſiſſima eſt ad veri cognitionem, *&c.* *Flectat*] Avertat à nobis.

III. *Qui ratione ſua diſturbent mœnia mundi*] Elegantiſſima figura, Ratione ſua diſturbant mœnia mundi id eſt, probant mundum interiturum. Ita Virgilius, *ingentes erigit alnos*, id eſt, deſcribit quo

pacto

pacto ex Helialdibus alni ſurrexerint. Inde apud Ariſtotelem οἱ γενῶντες τὸν κόσμον (*generantes mundum*) id eſt, qui probant mundum genitum eſſe, mundum nativum eſſe. Et illud Platonis notandum, qui τὰ ῥέοντας (*fluentes*) alicubi vocat eos ex Philoſophis qui omnia in fluxu perpetuo eſſe dicerent. Eadem figura uſus eſt Manilius lib. I. cum de Philoſophia loquens ait,

Eripuitq; Jovi fulmen, viresq; Tonantis, leg. *tonanti*.
Et ſonitum ventis conceſſit, nubibus ignem.

Id eſt, probavit, illa omnia cauſis naturalibus niti, neque ea Deos curare. Locos hic plures ex libris ſacris afferre poſſim; Adde locum alium Lucret. p. 153. *Nec fas eſſe deûm*, &c.

Immortalia mortali ſermone notantes] Id eſt, ea mortalia appellantes, quæ immortalia ſint.

Quidquid] Quidque, jam alibi.

Scorſum anima atq; animus] Hæc in III.

Quare etiam ſedes] Quæ tenuitatis differentia eſt nos inter & deos ipſos, eadem inter ſedes deorum & noſtras eſt. Itaque *tenues de corpore eorum* ſignificabit, tenues eſſe quaſi ex iiſdem corpuſculis conſtent, quibus & dii conſtant.

Tali] Tali ὁσιῳ, ſeu Deo ſeu homini.

Nec fuit in numero] Rerum crestarum.

Specimen creandi] Sic al. ſed Lamb. *creando*, melius.

Avidam partem] Magnam, multam, ſupra.

Fervidus ardor] Zona torrida. *Aſſiduuſque*] Zonæ extimæ.

Vitali auxilio] Emendat. Muret. *vitai auxilio*. *Ipſa*] Sua ſponte.

Ferme] Μάλιστα eſt; debuit enim plane & diſerte concludere. Sed ita alibi locutus eſt. Donatus, *ferme* pro *facile* in Andr.

Limatur] Melius *libatur*.

Magnus decurſus] Subaudi, *Id enim* magnus decurſus aquarum declarat, &c.

Retexens]

Retexens] Ἀναλύων, καταλύων, reſolvens.

Aeris mare] Aeris capacitatem, χύτος. *Fluentis*] Suo fluxu.

Inrigat cœlum candore] Ita Manil. II. *irriget orbem omnia pervolitans.* Ita & Tertull. de Pompeiis, (urbs eſt Italiæ) *Perfudit ignis Pompeios.*

Ardore miniſtro] Ardoris opera; ita efficiente ardore.

Tremere] Notat tremulum aſtrorum lumen.

Celeri] Celeriter lumen ſuboritur, unde, *&c.*

Deniq, non monumenta] Vide Emendationes, ut & circa verſus ſequentes.

Bellum Thebanum] Paulo antiquius clade Trojana; paulo, inquam, cum conſtet quoſdam duces bello Trojano interfuiſſe, quorum patres Thebas oppugnarint.

Natura hæc rerum] Notandum maxime; Intelligit enim Phyſicam. Plane eadem ratione Horatius, qui interdum audacior eſt, de Pythagora dixit, *naturæ non ſordidus auctor.* Ratio autem hoc loco Philoſophia eſt.

Poſſim vertere] Pro, *vertam.* Exempla alibi, niſi ita intelligas, ſuperbiuſculum fuerit; quamquam vera prædicat; quis enim ante Lucretium?

Darent late cladem] Pro *dediſſent.* Terent. in Adelph. *Nam ſi eſſet unde id ficret, faceremus*, pro, *ſi fuiſſet*, & *feciſſemus.* Aliter locus ille intelligi non poteſt; Demea enim & Micio jam tum in re ampla erant.

IV. *Haud igitur lethi præcluſa eſt janua cælo*] Emenda obiter Ovidium; occaſione enim quamlibet levi uti volo. Locus eſt 2. de Ponto Eleg. 7.

Sed quia res timida eſt omnis miſer, & quia longo
Tempore lætitiæ janua clauſa mea eſt.

Legendum, *janua clauſa mea eſt.* Jamdiu eſt, inquit, cum ad me lætitia non reviſit; ſcilicet illi *janua mea* occluſa eſt.

Membra] Elementa, &c.

Ignis

Ignis enim superavit] Ex fabulis Poetarum hoc dicit, οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, quod ostendit ille versus,

Scilicet ut veteres Graiûm cecinere poetæ.

Tandem ut conveniant] Vide Emendationes.

Inde loci] *Locus* sæpe pro tempore ponitur. Itaq; inde-loci significabit *postea*. Plaut. Ter. Lucil.

Discordia quorum] Istud *quorum* jungi debet, non cum *discordia*, seu cum *intervalla*, *vias*, &c.

Hoc est à terris] Explicatio illarum vocum, *dare motus convenientes*, id est, inquit, separare cœlum à terra, *&c.*

Secreto] Sejuncto, segregato.

Hunc exordia sunt solis] Vide Emendationes.

Expressus de corpore sudor] Ex sententia Empedoclis. Vide Emendationes ad lib. II.

Turbare] [illegible].

Significat ponti mare] Perennem ætheris cursum probari ex motu perenni Ponti Euxini in Bosphorum Thracium, inde in Propontidem, Hellespontum, *&c.* sine refluxu; Sed vide tamen Gyllium. Poterunt & ea legi quæ olim ad primariæ nobilitatis Virum Philippum Laucurtium Vilarnoliæum scripsi. Epistola edita est.

Immania templa] Male Gifan. *inania.*

Cibus] Astra enim vaporibus pasci putabunt. Virg. & alii.

Vegeat] Agitet, activum est ut alibi, & apud Lucil.

Insita sidit] Optime Lamb. sed non ita Cifan. qui, *vivit.*

Quis potis est] Vide Emendationes.

Filumq; videri] Sic Lamb è vestigiis MS. *silum*, optime, namque ita alibi Lucret. al. *sublime.*

Ex uno capite] Nam caput amnis Latini vocant.

Ægrocerotis brumales flexus] Mox *metas* vocabit, eleganter Manil. lib. III. *nodos*, ut & lib. II. non minus eleganter, sed Lucretii imitatio est; infra enim, *anni nodus umbras exæquat. Ægoceros* autem Capricornus.

Can-

Cancris] Ita olim dicebatur; nunc *cancri*.

Nonne vides] Quod multi quidem negant, etsi constet nunquam fere tempestatem fulminantem fieri, quin hoc eveniat.

De longo cursu] Post. Vide quæ ad I. *Extima* autem *cæli* vocat hoc loco partes occiduas ad Atlanticum.

Itere] Sic veteres pro *itinere*.

Auroram] Hoc loco *Aurora* Dea, seu persona, non est, sed splendor. *Aura* enim vel apud Virg. (*auri aura refulsit*) splendorem notat, ab αὔω, quod in vetusta illa Græcia *aurum* significabat, unde Διόσαυγος. De Matuta autem seu Leucothea, unde *matutinus*, &c. res nota est.

Quod genus Idais] Diodori locus in eam rem illustris, lib. 17.

Veste] Lanugine. Grammatici passim & Virg. interpretes.

Non nimis incertis] V. Emendationes. *Ubi sic fuerunt*] Istud *sic* referri debet ad τὸ *atque* in versu sequenti id est *itidem ac*.

Nodus] Æquinoctia intelligit.

Qui loca cæli] Astronomi.

V. *Hæsitat*] Tardius sese expedit; miror itaque dicere Gifanium, hæsitare sumi pro *micare*, *motitari*. Hæc tamen vulgo mirantur. Explicationem certe nostram planissime veram esse ostendit versus qui hunc sequitur,

Nec penetrare potest facile atq; emergere ad ortus.

Itaque hæsitat, qui emergere non potest, at ridiculum sit dicere, Micat quia emergere non potest, imo micat, quia emersit.

VI. *Cessant*] Longiores sunt, ut tardæ noctes apud Virgil. æstivæ sunt; quæ ideo *tardæ* dicuntur, quod propter longitudinem dierum tardius adventant, male itaque Interpres, qui locum hunc (*noctes cessant*) per locum illum Virgilii explicandum credidit; quod ei cum multis, neq; sane indoctis, cõmune est:

Quid

Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Insigne diei] Ita vocat orbem solis.

Per orbem] Junge cum τῷ *signorum*, intelligit Zodiacum.

VII. *Ut Babylonica Chaldæam doctrina refutans.*

Astrologorum artem contra convincere tendit] Gifanius *Chaldæûm*; idque sibi rectius videri ait quam *Chaldæam*, ut in editione Lambini legitur. Sed, seu *Chaldæam doctrinam astrologorum*, dicas, seu *doctrinam astrologorum Chaldæorum*, idem plane erit. Itaque jure à Lambino in tertia Lucretii editione reprehensus est Gifanius. Verum uterque erravit. Hoc enim loco Poeta noster per *Babylonicam Chaldæorum artem* intelligit Chaldæos qui Berosi hypothesim sequebantur contra *vulgarem astrologiam*. Quid sit docet Plutarchus II. *de Placitis Philosophorum*, Lunæ defectum fieri κατὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπιστροφὴν τοῦ ἀπυρώτου μέρους, id est, *dum nobis obvertit eam sui partem, quæ ignita non est*. Sed *Chaldæi* hoc loco sectæ nomen est, non gentis; quod ex Herodoto probari possit. Hunc locum Lucretii non intellexit Casaubonus. Vide Notas illius ad prooemium Diogenis.

Uterque] Et Chaldæi seu Babylonii, & Græci.

Difficile est ratione, &c.] Vide Emendationes.

Etesia flabra Aquilonum] Et tamen ostendere possim, si per otium liceat, Etesias non semper esse Aquilones; & ad eam rem Aristotel. ac Diodorum advocarem. Sed nil ad Lucret.

Super] Ridicule facit qui in notis suis istud *super* de Luna intelligit; imo ad terram referri debet; quod ratio & versus sequentes probant.

Coni] Vel terram κωνοειδῆ facit; vel mucronem seu acumen umbræ telluris significat. *Linquitur*] Superestigitur, ut, *&c.*

Uteri

Uteri terræ radicibus apti] Συναφθέντες. Vide omnino Diodorum lib. I. magnum enim operæ pretium fuerit. *Ibi*] Tum.

Impetus alimenti] Nil melius poterat; sentiri potest, non explicari. *Sed quia finem*] V. Emendat. *Androgynum*] Delendus.

Virtus] Vis, robur, valentia, ut olim loquebantur.

Sed neq; Centauri fuerunt] Contra Empedoclem maxime qui hoc asseruerat. *Hinc illinc*, &c.] Vide Emendationes.

Scyllas] Duæ enim fuerunt, illa Nisi, hæc Glauci, sed & si una fuisset, διὰ σχήματος dicere posset Scyllas, ut Nerones, Marios, *&c.* cum Neronem & monstra illi similia, *&c.*

Signi] Signum ἔλεγχος est, probatio, *&c.* *Prima leo*] Τὰ πρῶτα, id est κατὰ πρῶτα. Versus notissimus, πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ, &c.

Et genus] Descriptio admirabilis usque ad p. 159. v. 4. Qui *relationes* recentiorum scriptorum legerunt, hic Margaiates, Brasilios, Canibalas, & plerosque Indiæ Occidentalis populos agnoscent.

Labi] Labe, *parte* pro parti, *&c.* passim.

Claricitat] Simeonis Bosii conjectura, plausu dignissima. Claricitare autem significat vocare, advocare, invitare, *&c.*

Sed taciti] Vide Emendationes.

Dulcia linquebant labentis lumina vitæ] Mureti emendatio, quam, solens suo more, arripuit, Gifan. MS. *lamentis*, male.

VIII. *Vivo busto*] Videor legisse apud Dionysium Longinum, incomparabilem illum rhetorem, tale quid in scriptore Græco (Gorgia Leontino, ut puto) fuisse reprehensum, (γύπες ἔμψυχοι τάφοι) *vultures, viva* hominum *busta*. Sed Gorgias rhetor erat, artis & συνθέσεως totus, homo οὐδεμιᾶς δεινότητος, & cui hæc noc licebant; At Lucretius postea poeta est; & hæc descriptio multa ex *grandi genere* habet.

Itaque nihil est quod Longini judicium, quantumvis acre & exquisitum, reformidet.

Vermina] Vide Festum, qui hac voce dolores ex verminibus membra interius rodentibus natos significari ait. Forte & vermina vermes ipsos significabit.

Lædebant naves ad, &c.] Allidebant.

Balbe] Quippe qui nondum expedite loqui didicissent, sermone minime adhuc constituto. *Quam possit abuti*] Ita Plaut. & Ter. *abuti*, insumere est, *&c.* *Scymni*] Σκυμνοὶ plerumque pro catulis leonum, alias generale nomen est.

Quod tantopere mirabile est] Si enim nomina ipsa per sese cognitionem aliquam τῶν φύσεων afferrent; atque ex sola pronuntiatione trium, quatuorve syllabarum singularis aliqua cognitio pararetur, sane mirandum foret; sed cum ab usu, usus autem à temeritate, fortuna, commoditate, interdum & a popelli imperitia, *&c* pendeant, nil sane mirabile est, quod ait Lucretius. *Ricta*] Ut *volta* pro vultus.

Suspensis teneros imitantur dentibus haustus] Vide Emendationes.

Nam facies multum] Vide Emendationes.

Nec magis id nunc est] Semper eadem fient, eadem facta sunt.

Insigne] Diadema, Corona, Sceptrum.

Procraxe] Ut *traxe* Virg. *pœnam traxe per omnem.* Est autem verbum originis Græcæ, à κράζω, ἔκραγον, unde Poeta effinxit τὸ *procago*, in al. lib. *protraxe*, non bene.

Quæ nunc per] Vide Emendationes.

Vocesq; superbas] Tales enim videbantur ob corporum proceritatem, agilitatem, *&c.* *Et manet omnino*] Propter tenuitatem, & alias id genus qualitates. *Facere*] Supponere, credere.

Vertier ad lapidem] Fuse Interp. Tertulliani & Minutii.

Nam

Nam cum ſuſpicimus] Vide Emendationes.

Et tanti motus hunc poſſunt] Vide Emendationes.

Pacem] Solennis formula, *Pacem deùm*, &c.

Animaſq; ſecundas] Ventos.

Se contemnunt] Atque ideo omnia repente ad deos conferunt.

Penetrabat eos] Cogitabant, *&c.*

Victa poteſtas] Æris poteſtas, æs ipſum, alibi *vis*, *virtus*, &c.

Æreq; belli miſcebant fluctus] Inde ſemper apud Homer. χαλκὸς *ait*, pro armis & inſtrumentis ferreis. Vide Euſtath.

Et bijugo] Vide Emendationes.

Boves Lucas] Ut *Campas* pro *Campanus* apud Plautum alicubi, ita *Lucas* pro *Lucanus*. Sic autem dicti ſunt Elephantes, quod eos Romani primum apud Lucanos viderint in bello adverſus Pyrrhum. Ita *malabathrum* ſeu *malobathrum*, quod φύλλον Ἰνδικὸν eſt, ab Horatio Syrium vocatur, non quòd in Syria naſceretur, (haud ſane magis quam *amomum*, quod ab aliis quoq; Syrium dicitur) ſed quia aliunde adductum in Syria plurimum inveniretur, venderetur.

Anguimanos] Proboſcis Elephanti manus dicitur; Sed illa manus inſtar ſerpentis, *&c.* unde *anguimani*.

IX. *In manere belli*] Si quis dicat legendum eſſe in *mænera belli*, haud equidem repugnavero; imo lubens aſſentiar.

X. *Terrificas capitum quatientes undiq; criſtas*] Hunc verſum abeſſe hinc velim; neque enim facile crediderim criſtas capitibus leonum annexas: alibi legitur, ſed ſuo loco; & una voce variat, quæ errorem nalutis hominibus oſtendit;

Terrificas capitum quatientes numine *criſtas*.

Deplexæ] Solutæ, à πλέκω, unde *implico*, &c.

qui *depexæ* legunt & locum hunc Terentii adferunt, *adeo depexum dabo*, somnia somniant.

In se fracta] Spurius est.

Ut nunc sæpe boves Lucæ ferro male mactæ] Alii habent, *ut nunc sæpe boves templis ferro male cæsæ*. Notum illud Virg. *& incertam excussit cervice securim*, de tauro.

Dare quod gemerent] *Dare*, facere, aliquid novi struere, damnum, *&c.* Terent. Plaut. & modo Lucretius, *fera facta dederunt, dabit pugnam, sic dabo*, &c.

Armisq; vacabant] Inermes erant; *sic vitâ vacat*. Furius apud Donat. pro mortuus est.

Nexilis vestis] Intellige vestes è pellibus ferarum, quæ consutæ non essent, διφθέρας Græcis hominibus. Vide Timonem Luciani. Itaq; utuntur in ea re verbo ἐνάπτασθαι, vel ἐναρτᾶσθαι, ἀπαρτᾶσθαι.

Tela parantur] Quædam editiones, *tela paratur*, meo judicio male; nam *tela* seu *arma*, sunt instrumenta. Versus autem sequens indicat quænam illa instrumenta sint, quæ absque ferro parari nequeant, insilia, fusi, radii, *&c.*

Insilia] Aliud *incilia*, aliud *insilia*. Illud prius quid sit docebit Festus. *Insilia* autem non facile fuerit explicare. Mitto quæ ab aliis dicta fuerunt, (quamquam nil fere asserunt; neque ego quidquam affirmavero;) hoc tantum dicam *insilia* esse videri eam instrumenti textorii partem, quæ pulsu pedum quatitur, ut staminis pars modo deprimatur, modo attollatur, & fuso seu radio currenti libere trameare liceat: Idque ab insiliendo, ut à *cubo*, *cubile*, à *sedeo*, *sedile*.

Scapi] Viri docti existimant *jugum* significare, id est lignum, circa quod stamina obvolvuntur; ego *pectinem* Ovidii puto, propter illud *sonantes*. *Radius* autem instrumentum est quo trama stamini inducitur.

XI. *Atque opere in duro durarent*] Ostendit versus

ſus ſuperior, hunc ſpurium eſſe; quod primus, opinor, moneo.

Pullorum examina] *Pulli*, in arbore quid ſint, docebunt Varro & Columella, & utroque vetuſtior Cato ille Cenſorius.

Cicutas] Virg. quoque pro fiſtula, *&c.* ita calamos, avenam.

XII. *Nam ſunt tunc omnia cordi*] Ni mihi properandum ſit, videor probare poſſe legendum, *Nam tum ſunt otia cordi*, id & verſus ſuperiores oſtendunt; & quos jam leges, ei conjecturæ non adverſantur. Vide tamen. *Tum* autem, id eſt cum homines *ſatulli* ſunt & ſeſe epulis invitarunt pluſculum.

XIII. *Aderant ſolatia ſomni*] Senſus manifeſtus eſt, eos ſcilicet qui dormire nequirent, ſeſe tibiæ cantu oblectare ſolitos. Cur igitur, inquit Interpres, *ſolatia ſomni* dixit? debuit enim dicere *ſolatia inſomniæ*. Et ita ſane videtur. Sed quod jam dicam, difficultatem illam, quæ non contemnenda eſt, tollet. *Solatium* ſcilicet pro eo ſumitur, quod rei alicujus amiſſæ loco datur, unde damnum reſarciri queat. Inde adeo fit ut interdum apud Juriſconſultos *ſolatium* pro tenui aliqua mercedula ſeu pretio ſumatur; quod probari nihil neceſſe, adeo certa res eſt. Si quis autem (hoc erit exemplum) pateram auream, aut gemmam, aut aliquid aliud manu tenens, diceret, *Hoc pretium ſomni*; nemo, opinor, eſſet, qui dictum illud non facile intelligeret; ita enim gemma *ſomni pretium*, ſeu *ſolatium*, diceretur, ut *pretium odium*, ut *equi pretium*, id ſcilicet quod pro equo datum eſt. Objecerit tamen quiſpiam, dici ſolere, & recte quidem, *Vigiliarum mearum pretium*, &c. fateor; ſed ubi ita loquimur, figura eſt, quaſi vigiliæ ſcilicet hoc nobis attulerint, quod ab aliis in nos collatum eſt propter induſtriam & laborem ſuſceptum.

Vigiles] Caſtrenſes intelligo.

Illa reperta] Ἐκεῖνα εὑρήματα, *perdit* autem, in contemptum vocat, facit ut in minori pretio sint.

Quam vero invidia tuli] Prima vestis ita cæteris sis Terrigenis placuit, ut inventori suo mortis causa fuerit.

Vestis apta signis] Jam antea.

In altum] Metaph. à navigationibus, periculum significat. De versu autem illo pag. 280. *namq; aliud exalio*, &c. dictum est in Emendationibus.

IN

IN
Librum Sextum.

CAPUT I.

I. *Conjectura in Lucretio.* II. *Locus Poetæ perperam ab Interprete intellectus.* III. *Ut & alius quidam apud Juſtinum.* IV. *Emendatio tentata.*

HIC liber, Lector, uti Lucretianorum omniũ haud dubie pulcherrimus eſt, ornatiſſimus, accuratiſſimus, ſic multo jucundiſſimus eſt & ad intelligendum facillimus. Quamobrem is à nobis leviter tantum percurretur, qui frigidæ ac pæne puerilis oſtentationis eſſe ducamus, ea huc congerere velle, quæ de illius argumento à ſummis omnium ætatum viris prodita ſunt; ac præter cæteros ab illo, qui omnem iſtam doctrinam

ita complexus eſt, ut qui poſt immortalia ipſius opera aliud quærat, is ſtruſtra conari videatur.

Primæ] Athenæ tritici, olei, *&c.* inventrices, nil tritum magis. *Præclaro nomine Athenæ*] μεγαλώνυμοι.

I. *Et primæ dederunt*] Videtur legendum, *At primæ dederunt*, &c. Hoc ſenſu, Athenas quidem multa generi humano bona feciſſe inventis frugibus, excultis artibus, humanitate, doctrina, legibus, atque aliis rebus pæne infinitis: *At* multo etiam melius de hominibus meritas eſſe, cum Epicurum protulerunt.

Veridico ex ore] Ita omnino de Epicuro ſuo ſentiebant cultores *Hortuli*. Ita mox, *veridicis dictis* pag. 282.

Et per quæ vitam poſſent conſiſtere tutam] Interpres hunc verſ. delet. Exempla Gifanii ab hac ſignificatione τὸ *conſiſtere* prorſus aliena ſunt. *Quæ conlata foris* & *Quod flueret*] V. Emend.

Quibus è portis] Metaphora à re militari.

Quandoquidem] Lambinus hos tres verſus ſuppoſitos eſſe putavit. Illum vide; nam in MS. aliter leguntur; pro *vincendi*, ventorum, pro *curſu*, id eſt curſui, ibidem ſcribitur *rurſum*.

Delibrata] Malim, *delibata*, deminuta.

Et ratio cæli ſpecieſque tenenda] Hanc lectionem probo, quamvis à Lambino rejecta fuerit. Ille enim quoſdam codices ſecutus ſic edidit, *& ratio ſuperum cælique tenenda*. Quæ lectio ſi vera eſſet, Lambini tamen explicationem probare non poſſem, qui illam vocem *ſuperûm* de diis accipiendam exiſtimarit. Nam de diis eorumque natura non diſputabit, niſi quatenus fulmen illis eripiet, quo non ſatis prudenter uti videantur. Quare τὰ *ſupera*, id

eſt

est τὰ μετέωρα intelligendum esse puto. *Species* autem θεωρία est seu contemplatio ut alibi, *Naturæ ratio speciesque.*

Fulmina clara] Hoc confirmabit quod alicubi in Emendat. dictum est, ubi quidam *flumina* legi voluit pro *fulmina.*

Cœli divisis partibus] Ut Etrusci & Romani factitabant, qui in 4. aut 16. partes, ad Orientem & Occidentem, cœlum divisere.

De parte serena] Id enim ad declinandam miraculorum fidem negabant Epicuri.

Nam aut cadere] Vide Emendationes.

Inter malos jactata] Nam ob loci nimiam amplitudinem trajectis malis vela intendebantur.

Fragiles] Crepitantes : alibi *aridum sonum* dixit, quod & sermo Gallicus usurpat, *un son sec*

Quia semper ad aures] Vera ratio est, quia rerum visibilium species semper præsentes sunt sensui ; sed sonorum alia ratio est ; qui scilicet, nisi collidantur, & tundantur corpora, non emittuntur.

Plumbea glans liquescit] Longum esset, si poetarum & historicorum veterum testimoniis uti vellem ut id probarem. Sed inter fabulosa antiquitatis referendum id putem ; neque magis verum esse, quam quod de sagitta Acestæ in V. scripsit Virgilius, quæ exarsit & in ventos abiit.

Adlicit] Al. *Attigit*, sed eadem significatio est.

Ne tibi sit fraudi] In errorem inducat.

Sepultis ventis] Ut alii, *sopitis*, ab eadem metaphora.

Lateramina vasis] Dolia enim lateritii operis erant.

Demoliri] Al. *Commoliri.*

Sic cadit & fertur tenebris] Vide Emendationes.

Inædificata] Mox, ut & antea, *extructis alte nubibus.*

Atq; ita præcipitans] Vide Emendationes.

Conamen sumit eundi] Metaph. ab iis, qui, collectis viribus & spiritu, sese ad cursuram parant.

Impetis] Dicebant enim *impetis* pro *impetus*; unde frequens hodieque apud poetas recentiores *impete*.

II. *E parvis corporibus vis facta eſt*] Vis æris & auri, inquit Interpres; Sed fallitur; quod & ratio & verſus ſequentes probant; Vis enim illa fulminis eſt, non auri:

Quæ facile inſinuantur, & inſinuata repente
Diſſolvunt nodos omnes, & vincla relaxant.

Sed res plana eſt, neque monuiſſem, ni adoleſcentibus ab auctoritate Docti hominis periculum eſſet.

Autumnoq; magis] Vide Emendationes.

Fretus anni] Ità vocat eas tempeſtates, quæ frigus & calorem interiacent; ut fretum dividens duas continentes. Dicebant autem *fretus* & *fretum*: jam ſupra.

Prima caloris enim] Prima pars veris adulti, ſeu (liceat mihi ita loqui) veris caput, color eſt; finis autem, ſeu illa pars qua cum hieme committitur, frigus.

Hoc eſt igniferi] Sacrificulorum, augurumque generi inſultat. Iſtuc, inquit, eſt, ſcire quæ natura ſit fulminis, &c. quod nunquam in libris veſtris deliramentorum plenis reperietis, *retro volventem*, id eſt à capite ad calcem, à calce ad caput volvendo revolvendo aniles iſtos libros, quos Tyrrheni, ſeu Tuſci, condiderunt.

Alii] Novem enim dii erant, quibus fulminis jaculandi jus à Jove conceſſum erat.

Averſabile] Βδελυρὸν, φοβερὸν, tetrum, dirum.

An con brachia ſuefaciunt] Tmeſis Lucretio & veteribus poetis familiaris, pro *conſuefaciunt*.

Neq; parcit in hoſtes] Neque parcit telis, neque iis minus frequenter utitur, ut, ubi occaſio fuerit, hoſtes ſuos male perdat.

Bene facta Deûm ſimulacra] Ad ridiculum iſtud *bene facta*; Quanti enim venire poterant! Indignum vero, Deos tantum damni facere, tam elaborata ſimulacra ad Canonem Polycleteũ exacta, ὤ πόπου, hoi, hei.

Tollen-

Tollendi ſunt verſus 33, 35 & 36. pag. 183. tollendus etiam eſt verſus 5. pag. 184.

Sufficiunt] Suppeditant.

Retinere] Morari, domi homines retinere.

Arqui] Seu *arcus*, ſeu *arci*, ſeu *arqui* legatur, nil intereſt.

In primis terram ſac ut eſſe reariis] Ex Anaxagoræ ſententia; Vide Hieronym. Cardanum in lib. de varietate rerum; cui addas licet quod in fodinis auratiis apud Indos Occidentales obſervatum eſt.

Extructa domorum] Ut, *miratur ſtrata viarum* Virgil. id eſt, *vias ſtratas*, ita *exſtructa domorum*, exſtructas domos ſignificat.

Minent] Unde natum *imminent*, *prominent*, &c. Lectio à Lambino conſtituta.

Perhilum] Paululum modo, fere nihil, imo nihil omnino; quanquam verum non eſt.

Speluncas inter magnas fremit ante tumultu] Arbitror monuiſſe me in Emendation. legendum eſſe, *magno fremit ante tumultu.*

In Tyria Sidone] Meminit Strabo ex Poſidonio; quamquam alium quemdam terræ motum hic intelligi putem. Vulgo locus Juſtini profertur ex lib. 18. III. *Tyriorum gens condita à Phœnicibus fuit qui terræ motu vexati, relicto patriæ ſolo Aſſyrium ſtagnum primo, mox mari proximum litus incoluerunt, conditâ ibi urbe, quam à piſcium ubertate, Sidona appellaverunt. Nam piſcem Phœnices Sidon vocant.* Sed is locus male accipitur. Nam ibi de motu terræ, quo proſtrata Sidon fuerit, non agitur, ſed de clade, quæ Phœnices vexarit, non ad oram in qua Sidon condita, ſed in regione Idumæorum. Phœnices enim Juſtini. Idumæi ſunt, teſtanturque Herodotus, Plinius & Dionyſius Afer, eos ab origine prima Rubri maris accolas fuiſſe. Stagnum autem Aſſyrium, illud ipſum eſt quod mare ſeu lacu, *Genneſaret* in libris ſacris dicitur.

Ægis in Peloponneſo] Intellige Ægas Achaicas, non

non longe à Bura & Helice, quæ & ipſæ motu terræ afflictæ fuerunt. De iis ſcriptor libelli de Mundo; nil de Ægis tamen.

Diſturbât] Pro *diſturbavit*. Vide quæ ad I. notata ſunt.

Subditat timoris ſtimulum aliqua de parte] Sic enim hæc verba collocanda; id eſt, quodammodo terret ne, *&c.*

Neq; enim] Vide Emendationes.

Hiſce tibi rebus] Al. melius, *in rebus*.

Sacer ignis] Πῦρ ἄγειον, ut & nos Galli voce ejuſdem ſignificationis notare ſolemus, ejus ſpecies eſt, ſed lenis: At qui exedens eſt, ἕρπης ἐσθίμενος, ad oſſa uſque pervadit; de quo hic Lucretium loqui credibile eſt.

Maxima, &c. ingentia] Terentii Interpretes ex Cicerone & aliis docebunt, quid inter *magnus* & *ingens* interſit. Non temere *ingentior* occurrat; conſtat tamen apud Virgilium legi.

IV. *Et penetrare mari penitus res cogit aperto*] Al. *Et penetrare mare, & penitus ſe cogier arcto*. Utraque lectio Lambini diſplicet; neque id injuria: ambæ enim corruptæ ſunt: legendum putarim,

Et penetrare animam *penitus res* cogere *aperto*.

Anima ventus eſt; ſæpe apud Lucretium; modo legebas, *Ne dubites, quin hæc animai turbida ſit vis*, id eſt, *vis venti*. Senſus itaque & ordo verborum ſic ſeſe habebunt: *Fatendum eſt animam hac ire & cogere res penetrare aperto*, id eſt per apertum, ſeu per illas fauces. Omnino enim agitur de vento, non de mari; itaque illa emendationis pars (*animam*) plane neceſſaria eſt; per *res* autem intelligo ignes, ſcintillam, cinerem, ſaxa, *&c.* de quibus antea.

Subjectare] In altum tollere. Not. ad I.

In ſummo] Lamb. legit, *in ſummâ*, id eſt, *denique*, ἐπὶ τέλει, ut innuat plures eſſe rationes, qua de re in nota ſequenti.

Ventigeni Crateres] Crateres Ætnæ ita dicuntur quod

quod per eos venti ex visceribus montis fere semper prorumpant; qua de re nemo dubitabit, si qua Straboni fides. Is in lib. VI. sic scribit: Οὔτε γὰρ προσιτὸν εἶναι τὸν τόπον, οὐδ' ὁρατόν. Εἰκάζειν τε μηδὲ καταῤῥιφθῆναί τι δύνασθαι ἐκεῖσε, ὑπὸ τῆς ἀντιπνοίας τῶν ἐκ βάθους ἀνέμων, καὶ τῆς θερμότητος, ἣν προαπαντᾷν εὔλογον πόρρωθεν, πρὶν ἢ τῷ στομίῳ τοῦ κρατῆρος προσπελάσαι· εἰ δὲ καταῤῥιφθείη, φθάνοι ἂν διαφθαρὲν πρὶν ἀναῤῥιφθῆναι πάλιν, ὁποῖον παρελήφθη πρότερον· τὸ μὲν οὖν ἐκλείπων ποτὲ τὰ πνεύματα καὶ τὸ πῦρ, ἐκλειπούσης ποτὲ τῆς ὕλης, οὐκ ἄλογον· οὐ μὴν ἐπὶ τοσοῦτόν γε, ὥς τ' ἀντὶ τῆς τοσαύτης βίας, ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ γενέσθαι τὸν πλησιασμόν. *Etenim locum illum neque adiri posse, neque conspici. Et conjecturam se facere, ne injici quidem posse eo quidquam, ob adversum ventorum ex profundo flatum & calorem; quem, consentaneum sit, procul occurrere, antequam ad os Crateris adpropinquetur. Quod si quid tamen omnino injiceretur, multo ante ejus formam corruptum iri, qua erat injectum, quam ipsum rursus ejiceretur. Cæterum non absurdum esse, deficiente aliquando materia, spiritus quoque & ignem aliquamdiu cessare. At eam intermissionem tantam non esse uti contra istam vim mortalium aliquis proprius accedere queat.* Quare lectio vulgata, *In summo sunt vertice item Crateres*, mihi non displicet, quod illud Lambinianum *in summa* mihi hoc loco haud probetur. Cumque opus aliquo verbo sit, quod indicet novam rationem afferri posse, illud *item* admittatur necesse est.

Illius una] Lethi scilicet.

Per medium calorem] Sub finem extremum Junii mensis, ad usque initium Septembris. Quod ideo notare visum est, ut intelligamus hodie aliter fieri, quam olim. Citius enim desinebat inundatio Nili. Ejus rei testis oculatus est Lambertus Massiliensis, qui de peregrinatione Ægyptica, quam ipse anno 1626. suscepit, commentariolum reliquit Lutet. editum.

ditum. In eam rem luculenta quæſtio eſſe poteſt.

Inter nigra] Æthiopas; in montibus, qui Lunæ dicuntur, res hodie nota, veteribus non item.

Forſit] Id eſt, *fors ſit*, fortaſſe.

De montibus Æthiopum] Vera ratio, quod tunc ibi hiems eſt; quæ in illis regionibus tota in plavias perpetuas abit. Vide recentiorum *Relationes*.

Qualis apud Cumas] De his verſibus ſatis in Emendationibus.

CAPUT

Caput II.

I. *Gifanius duobus locis lapſus.* II. *Alio etiam.* III. Spirat fons *apud Lucret. defenditur.* IV. *Lectio Gifan. à judicio aliena.* V. *Ut & explicatio* Scaphii *apud eundem.* VI. *Manilius emendatur.* VII. *Utrum* peſtis *pro peſtilentia Barbare dicatur, ut viſum Gifanio eſt.* VIII. *Heſychius emendatur.*

NON, *cum fumant*] Ita illum locum cornices averſantur, ut, eth in eo ſacra fiant, ne tum quidem advolent, quantumvis carnium nidor, illas invitare ad ſeſe videatur.

Pervigilii] Fabula Corones notiſſima eſt; ſed non illud pervigilium; credibile itaque fit Lucretium alios ſecutum eſſe auctores, quam qui ad nos pervenere.

In Syria.] Vide Emendationes.

Arbos in montibus Heliconis] Quænam illa ſit divinabunt alii. Quidam exiſtimant eſſe taxum; Sed cur nos ad Heliconem mitteret? taxus enim frequens erat in Italia. Dein verum illud de taxo non eſt, *floris odore necare.*

Nocturnumq; recens] Vide Emendationes.

I. *Tum ſit odos vini plagæ mactabilis inſtar*] Ita omnino legendum, neque ſatis mirari poſſum, in utraque Gifanii editione ſcriptum fuiſſe, *plagæ manabilis mora*, contra ſenſum, contra metrum, contra, &c. Sed in verſu 13. longe aliud repetes: Ibi loquitur

quitur Poeta de metallariis hominibus, qui *Terrai penitus ſcrutantes ablita ferro*, plerumque odoris tetri appulſu necantur. Quid autem illo carmine facilius *ſcrutantur abdita terrai*? [ſcrutantur terræ partes à ſole remotas] tamen Gifanius (*hominis judicium!*) ait *abdita auri* ſignificare *abditum aurum*; ſed illud *terrai* cum quo jungetur? neque enim poſthac ſtare poterit.

Scapteſula] Nomen generale eſt, materia foſſilis ſcilicet; vocamus *terre de mine*; neque hic de Thraciæ loco cogitandum, qui ſic proprie dicebatur; eſt enim, ut dixi, nomen generale τῶ μεταλλείων ſeu fodinarum metallarium, ὀρύττειν *fodere* eſt, ὕλη *materia*.

Ut cadat è regione loci] Vide Emendationes.

Nichari] Sic legeret Feſtus; ſed haud dubie legendum *nixari*, ut alibi paſſim, quod & optime vidit Interpres.

II. *Rara tenet circum hunc fontem*] Aliquid in Indice monet Gifanius quod prætermitti haud deceat; *tenere*, inquit, *ſumitur pro* eſſe, habitare, incolere, *abſolute*. Papæ! unde iſthæc? Quis unquam in Latio ita locutus eſt? nemo. Interim quid erat facilius quam locum hunc recte exponere? & ita recte ut nunquam eo confugiendum eſſet? Ipſa enim verborum ſeries rem expeditam dabat quæ ſic habet: *Nimirum quod terra magis rara tenet hunc fontem circum*, ſeu, circum amplectitur. Vides, Lector, quo cum homine tibi res ſit. Cæterum hujus loci emendati gloria Lambino debetur.

Nodoſq; relaxat] Gifan. in Ind. animum alibi habebat, cum hoc loco *nervos* legebat.

Frigidus eſt etiam fons] In Epiro Plin. Vide omnino Phyſiologiam p. 509. & quod alibi dixit Vir Maximus de fonte Gratianopolitano.

III. *Spirat fons, dulcis aquai qui ſcatit*] Sic enim diſtinguendum omnino eſſe alibi monui. Illud autem *ſpirat* de fonte audacius videri queat, & pene dithyrambicum:

rambicum: Sed tamen dicimus, *vivas lucernas, aquam vivam, aqua currit, aquas salientes, mare mortuum, vivum fontem, vivum saxum*, ζώπυρον, &c. Cumque interdum *spirare* pro *vivere* ponatur, hinc factum ut Lucretius dixerit, *fons spirat*.

Semina habent ignis stupæ tenentes] Imitatio Græci sermonis, ut antea notatum fuit, *habent tenentes* pro tenent, ut ἔχω δράσας, id est ἔδρασα, λέξας ἔχω pro ἔλεξα, sæpe apud Tragicos & Aristophanem.

Noscit] Sentit.

Primo carmine] Lib. I.

Undique qua circum] De his versibus dictum est in Emend.

Facit are] Id est *arefacit*, exempla ad I. lib. congesta sunt.

IV. *Nam penetrare aliò sonitus aliàq; saporem*] Sine omni judicio Gifan. in utraque editione scripsit *aliò, alioque*; cum agatur de meando, penetrando, subeundo; unde mox legas, *per saxa, per lignum, per aurum*, & *meare vitro*, id est, per vitrum.

Principio fluere] Vide Physiologiam p. 366. & 370. unde aliquid à Lucretio in hac disputatione omissum esse discas, aut ex illius carmine excidisse.

Samothracia] Aliquando τὰ *Samothracia* pro mysteriis deorum Samothracum, seu Cabirorum sumuntur, ut apud Tertullianum c. 8. Apol. sed hoc loco annulos ferreos ἀλεξιτηρίους, qui ex Samothracia afferebantur, ea vox significat. Tales fuisse illos Eudami annulos arbitror, de quibus Comicorum Princeps in Pluto.

V. *Scaphiis*] Vasis, à forma scaphæ; forte de scaphiis horologicis in quibus styli ferrei extremitas horarum auctus notabat. De iis Martianus Capella. Cur autem hoc exemplo potius uti maluerit Lucretius quam alio, nil necesse habeo respondere, quia nec interrogare necesse fuit. Hoc enim factum est ἐκ τοῦ ἐπελθόντος, ut loquuntur magistri, id est, cum temere, & nullo delectu, quolibet exemplo utimur. At Gi-

Gifanius (nasum comprime, Lector, οὐ γὰρ λιβανωτὸν βδέσει) hunc locum de *sella familiarica*, sic enim vocat Varro, accipit. *Vas est*, inquit, *ex ære, ad retrimenta alvi, muliebre fere, ut lasanum virile. Qui pro matula accipiunt, verbo abutuntur.* Fœtidam vero explicationem, Mephitim alteram! Hanc itaque à naso molestiam amoliamur. Vide omnino super ea re notas in Vitruvium.

Singlariter] Pro *singulariter*. Ita Lucilius dixit *monstrificable*, pro *monstrificabile*.

Nunc his nobilitas mirum est ac monstrificable.

Apud Nonium, & fortasse jam alibi notaveram.

Taurea vincla] Gluten taurinum.

Mare velit] Hoc loco mare προσωποποιεῖται.

Deniq; res] Vide Emendationes.

Coplata] Copulata, ut *gubernaculum*, &c.

Nam quid Britannum] Vide Emendationes.

Elephas] Vulgo *Elephantiasin* vocant, aliquando & *Elephantiam*; sed & nonnullis dictus est λεοντίασις; eo enim verbo vetuli leones, qui feras consequi haud possunt, fere plerumque tentantur, & inedia facit ut exarescant.

Atthide] In Attica.

Concinnat] Efficit.

Cruentum] Fœdum, tetrum, inquinatum. Est autem conjectura Turnebi, aut l. Aurati. In vulgatis editionibus legebatur *corruptum*, contra legem carminis.

Finibus Cecropiis] Hæc descriptio à Thucydide est; cui tamen nonnulla ex Hippocratis observationibus poeta admiscuit: sed hæc ab aliis examinata fuere, ut & imitationes Virgilianæ. Evenit autem hæc clades paulo post exortum bellum Peloponnesiacum.

Flagrabat stomacho flamma] Delendus.

Nil adeo posset] Emendat Lambinus

Nil adeo ut posset quidquam leve, tenueq; membris
Vertere ad utilitatem: ad ventum, &c.

Ita enim fiet ut hic versus cum cæteris cohæreat. Intellige autem ita æstuasse intima corporum, ut nullum

iis

iis veſtimentum, quantumvis leve & tenue, utile eſſe & commodum poſſet. Ita τὸ *vertere* abſolutum erit, ut alias ſæpe.

Inſedabiliter] Vide Emendationes.

Æquabat multum parvis] Efficiebat ut quantumvis larga aquæ copia pro nimio ardore æſtuantium corporum exigua videretur.

Quippe patentia] Hujuſcemodi autem inſomniam inter peſſimi eventus prognoſtica referri conſtat.

Huc hominis totæ vires] In Emendationibus.

Jacerent corpora ſupra corporibus] Id eſt. *Superjacerent corpora.* Vide pag. 105. *Exanimis pueris ſuper exanimata parentum*, &c.

Acris auras volvere] Uno verbo, *vivere* eſt.

Morti damnatus ut eſſet] Ut ſi jam Orco addictus eſſet. Itaque *ut* pro *quaſi*, non temere alibi.

Inq; alius alium] Vide Emendationes.

Nec minimum partim] Ita edit. Lamb. ut ſit *minimum ægroris*, minima pars morbi; ſed Giſanius ex veter. lib.

Nec minimam partem ex agris ægroris in urbem Confluxit.

Verum non animadvertit eſſe in oratione ſolœciſmum ἀνακολούθητον; non quidem in [*minimam partem*] eſt enim elegantiſſime dictum, χ', &c. ſed quia, ſi legas *ægroris*, τὸ *confluxit* caſum ſuum non habebit. Itaque Simeonis Boſii V. Clariſſ. conjecturam unice probo, qui legit, *ægror is in urbem confluxit*, is morbus, &c. Notum enim eſt τὸ R producere ſyllabam ſolere; cujus rei apud utriuſque linguæ ſcripto: es exempla ſunt.

Silanos] Tubos, aquarum canales, ſalientes. Qui linguas orientales callent, vocem eſſe meræ Arabicam aiunt.

Super una] Sola reſtans.

Hoſpitibus] Intellige ruſticos qui in urbem ſeſe receperant: *adituentes* autem ſunt *æditui*, νεωκόροι.

Nec jam religio divûm, nec numina magni

Pende-

Pendebantur: enim præsens dolor, &c.] Ita omnino distinguendum, ut in edit. Gifanii, sic quippe ratio incipiet ab *enim*; quod Plautus & Terentius factitarunt. Est autem hæc ratio qua fiebat ut *numina magni non penderentur*; Nil mirum, inquit, *Enim dolor omnia exuperabat.* Exempla apud Comicos crebra sunt, ut dixi.

Quo prius hic populus.] In al. *pius hic populus.* Fortasse melius, si enim de *pietate* in deos intelligendum, notum est quid in Act. Apost. & apud Xenoph. de Athenienſibus ſcriptum ſit: ſi de cura ſepulturæ (nam ea apud veteres pars pietatis erat) in eo populo ad ſuperſtitionem uſque inſignis erat. Memineris modo quid Athenienſium Imperatoribus evenerit ob corpora eorum inſepulta, qui ad Arginuſas pericrant; & his exemplis plenæ hiſtoriæ.

Namq; ſuos conſanguineos aliena rogorum
Inſuper exſtructa ingenti clamore locabant.] Id eſt, cum familiaria ſepulcra, ſua buſta, non habebant, corpora ſuorum imponebant alienis rogis. *Exſtructa rogorum*, id eſt rogi, ut alibi; itaque *aliena exſtructa rogorum*, erunt exſtructiones rogorum alienorum. Sed τὸ *inſuper* pro ſimplici *ſuper*; quod aliis quoque præpoſitionibus evenit.

Quam corpora deſerentur] Quidam *quam ut corpora deſererentur.*

Ventum eſt ſuprema præſcripta ad candida calcis,

Mi Lector, & Notulas noſtras abſolvimus; quibus tamen pauxillulum quid addeſe etiam viſum eſt quod tibi non ingratum fore ſperamus. VI. Emenda itaque Manilium in extremo I. lib. ubi de hac clade loquitur.

Qualis Erechtheos peſtis populata colonos
Extulit antiquas per funera pacis Athenas.

Cætera omitto quæ ex Lucretio adumbrata ſunt, id quod ſtudioſi facile advertent; ſed in ſecundo verſu nemi nem vidi qui intelligeret illa *funera pacis.* Neqi vero mirum. Sic itaque legendus uterque eſt.

Qualis

Qualis Erechtheos olim *populata colonos*
Extulit antiquas per funera peſtis *Athenas.*

VII. Sed juvat excurrere, neque hanc, ut ſpero, veniam denegabis. Sic ſcribit Giſanius in PESTIS: *Qui hac voce pro morbo, quem veteres conſtanter* peſtilentiam *vocant, utuntur, barbariſſant.* Editiones vero baſilicas! Hem! barbariſſant qui *peſtem* pro *peſtilentia* uſurpant. Bene ſane; jam Manilium barbariſmi manifeſtum habemus; ſed fortaſſe ſæculum Theodoſianum à puritate Latini ſermonis longius aberat, quam ut inde auctoritas peti debeat. Eſto ſane. At Juſtinus tamen Manilio antiquior, in morte Agathoclis deſcribenda (jube afferre librum) ita quoque locutus eſt. Verum alium auctorem magis idoneum poſtulent Giſaniani; Satis igitur erit Horatius? annuunt. Sic itaque ille:

Hic bellum lacrymoſum, hic miſeram famem,
Peſtemq; à populo & principe Cæſare in
Perſas atq; Britannos
Veſtra motus aget prece.

Hîc certe peſtis tam peſtilentia eſt, quam fames fames eſt, opinor, nec tamen barbariſſat Horatius, ſi nobis ita ſentire per Giſanium licebit. VIII. Et hæc quidem ad calamitatem illam, quam ſibi deſcribendam ſuſcepit Lucretius pertinere videbuntur; ſed, quæ jam dicam ad *Cecropios* ſeu Atticos tantum. Videlicet, ne emendatio pereat, adſcribam quod ego in Epiſtola quadam ad Guidonem Patinum Virum Clariſſimum, & Regium Medicinæ Profeſſorem nuper ſcripſi. Apud Heſychium hæc leguntur: ΚΕΚΡΟΠΙΔΑΣ, Ἀθηναίους τοὺς ἀποίκους, *CECROPIDAS, Athenienſes apocidas.* Hem! Apocides illi unde terrarum advecti ſunt? Sed non eſt cur in ea re quærenda quidquam operæ ponatur; locus non corruptus modo eſt, ſed & mutilus. Lege & ſupple ΚΕΚΡΟΠΙΔΑΣ Ἀθηναίους [ἀπὸ Κέκροπος] Ἢ ΑΠΑΤΕΩΝΑΣ. *Cecropidas* ſcilicet, ſignificare *Athenienſes, à Cecrope, vel etiam*

tiam significare *fallaces*; allusione facta ad *Cecropas* qui δόλιοι & πανοῦργοι, notissimo proverbio, habebantur, Κεκρώπων ἀγαρά. At ne quis de emendatione dubitet, ipsemet Hesychius plane & diserte alibi scripsit Κέκρωψ, ἀπατεὼν, ἢ πίθηκος. Ubi, ex interpretatione [πίθηκος] lusum fuisse in ea voce per metathesin τοῦ κ & ρ, cognoscas, ut καρτερὸς pro κρατερὸς, κραδία pro καρδία. Itaque verbum erit comicum aut Sillographi alicujus.

FINIS.

Books ſold by *W. Morden* Bookſeller in *Cambridge.*

DR Henry Mores Philoſophicall Collections, *Fol.*
Myſtery of Godlineſs, *Fol.*
Myſtery of Iniquity, *Fol.*
Enchyridion Metaphyſicum *Lat.* 4°. cum *Fig.*
Enchyridion Ethicum *Lat.* 8°.
Divine Dialogue, in 2 *Vol.* 8°.
His Epiſtles to the 7 Churches with an Antidote againſt Idolatry, 8°.
Introduction ad Carteſium, 8°.
Obſervations on Antropoſophia Theomagica.
Origines contra Celſum; Ejuſdem Philocalia, cum Ann. Gulielmi Spenceri, 4°. *G. L.*
Scheyneri Fundamenta Optica, 4°.
Officium Concionatorium, 4°.
Giſſoni de Natura Subſtantiæ, 4°.
Carteſii Epiſtolæ, 4°.
Cauſabons Letter againſt the Royal Society, 4°.
Smiths ſelect Diſcourſes, 4°.
Enjedini in Vet. & Novum Teſtam. 4°.
Bythneri Pſal. 4°.
Biſhop Ruſts Letter of Reſolution concerning the chief of Origens Opinions, 4°.
Warrens no Præexiſtence, 4°.
Godmans Sermon, 4o.
Epicteti Enchyridion cum Cebetis Tabula. Acceſſerunt Simplicii & Arriani Comment. *G. L.* 8°.
Gaſſendi Aſtronomia; Cui acceſſere Galilæi Galilæi Nuncius Sidereus & Keplerj Dioptrice, 8°.
Billingſly's Idea of Arithmetick, 8°.
Rami Logica cum Comment. Ameſii, 8°.
Ray's Collection of Engliſh and Scotch Proverbs, 8°.
Templeri Idea Theolog. Leviathanis, 8°.
Angelini Gazzi Pia Hilaria. Acceſſit Tomus alter cum Indice Philologico, 12°.
Devarius de Particulis Linguæ Græcæ, 12°.

FINIS.